

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00457

DI VELT FUN ESTER ROKHL
KAMINSKA

Zalmen Zylbercweig

*Permanent preservation of this book was made possible by
Paula Rachlin Gottesman
in memory of
Irving Rachlin*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

בְּהַר הַשְּׁמֵרָה יִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל

ב. מלחי

The World of Esther Rachel Kaminska

by

Zalmen Zylbercweig

Copyright 1969 by Zalmen Zylbercweig

Printed in México, 1969

[סעפאראטער אפדרוק פֿון „לעקסיקאָן פֿון ייִדישן טעאַטער“, זעקסטער באַנד]

צייכענונג פֿון ב. מלחי

Impreso en los Talleres de IMPRENTA MODERNA PINTEL, S. A.

Dr. Garcíadiego No. 28

México 7, D. F.

א' ין משך פֿון די 55 יאָר (1870-1925), וואָס אסתֿרֿרֿחל קאָמינסקי האָט פֿירש געלעבט מיט אונדז, האָט זי במעט אַ העלפֿט יאָרן (פֿרוער אונטערן מיידלשן נאָמען האַלפֿער, און שפעטער, צוליב איר קראַנקייט) ניט געשפּילט קיין טעאַטער. ווען מען זאל נאָך וועלן אַראָפּרעכנען די צייט, וואָס זי האָט מיטגעווירקט בלויז אין דער ייִדישער אַפּערעטע און מעלאָדראַמע, און וואָלט דורכדעם ניט דער־גרייכט צו אַ שבֿיץ פֿון דעם שפעטערדיקן רוים, ווען זי איז אַריבער צו דער ייִדישער און וועלטלעכער דראַמע, און ווען מ'זאל אויך נעמען אין באַטראַכט, אז גאָר אַ באַטייטנטן טייל פֿון דער צייט, וואָס זי איז געווען אַקטיוו אַלס דראַמאַטישע אַקטער־סע, האָט זי ניט געהאַט קיין פֿעסטן באַדן אונטער אירע פֿיס, און געמוזט אַרומוואַנדערן און ניט געקאָנט באַקומען די רעגולערע באַזע פֿאַר אַנטוויקלונג, מוז מען פשוט באַווונדערן ווי אזוי זי האָט אין משך פֿון אזאַ קורצע צייט אַקטיוו ווי אַ דראַמאַטישע שוישפּילערין באַוווּן צו דער־ווערבן זיך אזאַ אַנערקענונג און אזאַ רוים.

מען טאָר דערביי אויך ניט פֿאַרגעסן, אז זי איז ניט געווען, ווי אין אַמעריקע, קיין בתי־חידה אין די ראַלן, וואָס זי האָט געשפּילט אין גאָרדינס רעפּערטואַר, וואָס האָט גע־לייגט די התימה אויף איר דראַמאַטישן טאַלענט. אין אייראָפּע זיינען די גאָרדין־פּיעסן, אויף וויפֿל מען האָט זי גאָר געקאָנט זיך פֿאַרשאַפֿן, געשפּילט געוואָרן פֿון אַ סך אַנדערע אַקטיאָרן און אַקטער־סעס, און אסתֿרֿרֿחל האָט געהאַט גענוג קאָנקורענטקעס אויף אירע ראַלן, און אויב זי האָט פֿונדעסטוועגן באַוווּן זיך אזוי אַרויסרוקן אויף דער מזרח־וואַנד און איז טיטולירט געוואָרן פֿון איין זייט ווי "די מאַמע פֿון ייִדישן טעאַטער" און פֿון דער אַנדערער זייט ווי "די רוט פֿון דער ייִדישער בינע", האָט זי עס געהאַט צו פֿאַרדאַנקען ניט נאָר איר אַן שום ספֿקדיקן גרויסן טאַלענט, נאָר ניט ווייניקער איר פּערזענלעכקייט, איר אייגנאַרטיקן "איך", וואָס איז אינקאַרפּאָרירט געוואָרן און גלייבֿצייטיק באַשיינט יעדע ראַל, וואָס זי האָט אויסגעטראַגן; איר גרויסע

מענטשלעכקייט, מיט וועלכער זי האט באשאנקן יעדע ראַלע, איר הברשעפֿט און ליבשאַפֿט מיט וועלכער זי האט זיך באַצויגן צו אירע קאלעגן און צום ייִדישן טעאַטער בכלל, איר דרײַ־אַרץ צום דראַמאַטורג וועמען זי האט געשפּילט און צו יעדן שרײַפֿטשטעלער מיט וועמען זי איז געקומען אין קאָנטאַקט. דאָס אַלץ, פֿלום איר שפּילן, איז געוואָרן איין גאַנצער, אינטעגראַלער טייל, וואָס זי האט געגעבן דער ייִדישער בינע. דאָס האט קיין אַנדערע שווישפּילערין פֿון ייִדישן טעאַטער נישט באַוווּן, און סײַ דער טעאַטער־עולם, סײַ די פרעסע, סײַ די קאלעגן אַקטיאָרן האָבן דאָס געפּילט און אַנערקענט.

בני די אומות העולם זיינען וועגן יעדן פֿון אַזעלכע בינעיִ קינסטלער און אַפּילו פֿון קלענערן קאַליבר פֿאַראַן זייער פּיל ביכער. די גאָר גרויסע, פֿון אַסתר־רחל קאַמינסקי־פֿאַרנעם, האָבן זוכה געווען צו ממש גאַנצע ביבליאָטעקן וועגן זיך, ביכער אין וועלכע עס ווערן באַהאַנדלט אַלע פֿאַזען פֿון די קינסטלער; אַלס מענטש, שווישפּילער, הבר און אַפּילו פֿאַמיליע־ליעמיטגליד. בני אונדז, וווּ דאָס ייִדישע טעאַטער בעל פּה לעבט איבער, צוזאַמען מיט דער גאַנצער ייִדישער קולטור, אַ זייער שווערע צייַט, איז דאָס ייִדישע טעאַטער בכתב אודאי און אודאי אין גאָר אַ שווערערן מצב.

בלויז דוד קעסלער און מוני וויזענפֿרײַנד האָבן זוכה געווען צו אַ ביאָגראַפֿיש בוך פֿון אַ ייִדישן שרײַבער (מ. אַשער־אויטש) און בלויז אַזאַ טעאַטראַלער זשעני ווי זיגמונט מאַגולעסקאָ האט זיך דערוואָרבן, אַז דער שרײַבער פֿון די שורות זאָל אים ווידמען אַ בוך. (דער סאָוועטיש־ייִדישער טעאַטער־מינסטער שלמה מיכאַעלס האט דערוואָרבן וועגן זיך אַ בוך אין רוסיש, אָבער נישט אין ייִדיש). אַסתר־רחל קאַמינסקי האט ער היום נישט געהאַט קיין בוך, וואָס זאָל באַשרײַבן איר לעבן, אַ הויך דאָס יצחק טורקאָוויג־רודבערג ווערק „די מאַמע אַסתר־רחל“, וואָס איז מער פֿון בעלע־טריסט־שיפּיקטיוון וועגן ווי פֿון ווירקלעך־ביאָגראַפֿיש־אַנאַ־ליטישן אינהאַלט. גאָר מיט יאָרן צוריק ווען דער פֿאַרלאַג

„פּויליש יודנטום“ אין ארגענטינע האָט געבליט, האָט זיך אַז מיר געוואָנדן מאַרק טורקאָוו מיט אַ פֿאַרשלאַג אָנצושרייבן פֿאַרן פֿאַרלאַג אַ בוך וועגן אַסתר־רחלען. מיין ענטפֿער איז געווען, אַז איר קאָן לעת עתה אַזאַ בוך ניט אָנשרייבן, ווייל עס האַנדלט זיך ניט בלויז וועגן מיניע פֿערזעלעכע איינדרוקן און באַאָכטונגען, נאָר אַז אַ ווערק וועגן אַסתר־רחל קאָמינסקי דאַרף אַרומגעמען די וועלט אין וועלכער זי האָט געלעבט און געווען טעטיק. דאָס איז אַן ענין פֿאַר לאַנג יאָריקע פֿאַרשונגען.

ערשט, צוטערשנדיק די לעצטע יאָרן אָנצושרייבן די ביאָגראַפֿיע פֿון אַסתר־רחל קאָמינסקי פֿאַרן „לעקסיקאָן פֿון ייִדישן טעאַטער“, און אָנצומלענדיק, דורך פֿאַרשאַרבעט, דעם גרעסטן טייל פֿון דעם, וואָס איז וועגן איר געשריבן געוואָרן איבער אלע עקן וועלט, האָב איר באַשלאָסן אַז טאָן די דאָזיקע אַרבעט, וועלכע ווערט דערמיט ספֿאַראַט אַרויס־געגעבן ווי אַ בוך.

סומירנדיק אַמאָל אין אַ רעפֿעראַט וועגן אַסתר־רחל קאָמינסקי, האָב איר זיך אויסגעדריקט און וויל עס דאָ פֿאַר־פֿיקסירן: „עס קאָן זײַן, אַז ערגעץ וווּ אין אלע טיילן וועלט וווּ מען האָט געשפּילט ייִדיש טעאַטער, זײַנען געווען שוין שפּילערײַנס וועלכע האָבן אין דער אַדער יעדער ראַלע איבער־געשטיגן אַסתר־רחלען, פּונקט אַזוי ווי אַונדזער גרויסער י. ל. פּרץ האָט, באַזונדער פֿאַרשיידענע זשאַנרן, געהאַט אויף דעם אַדער יענעם זשאַנר אַזעלכע, וועלכע זײַנען אים איבערגעשטיגן, אָבער פּרץ איז פֿאַרבליבן אַזוי גרויס אין אַונדזער קולטור־לעבן ניט נאָר ווי אַ שריפֿטשטילער, אַ דיכטער, נאָר ווי די גרויסע ייִדישע פֿערזעלעכקייט. דאָס זעלבע איז מיט אַסתר־רחל קאָמינסקי. זי איז געווען אויסער אַן אויסגעצײכנטע שוישפּילערין, אַ גרויסע ייִדישע פֿערזענ־לעכקייט אין אַונדזער ייִדישן קולטור־עלן לעבן. אַלס אַזעלכע האָט זי אויף איר געבויט ניט געהאַט קײן קאָנקורענט, און אַלס אַזעלכע וועט זי אַרײַנגיין אויף דער דורות אין אַונדזער ייִדישער קולטור־געשיכטע.

אתר-רחל האלפערין

(1892)

אתר-רחל קאמינסקא

(1922)

קאמינסקי, אסתר-רחל

[האלפערן]

[געב. 15 פעברואר 1870 — געשט. 27 אָקט. 1925]

געבוירן 15 פעברואר (פורים) 1870 אין שטעטל פאראזאוו, וואלקאוויסקער קרייז, גראדנער גובערניע, רוסיש-פוילן, אלס בת-זקונים אין א משפחה פון 7 קינדער. פאטער — א כלי-קודש עמערט, געווען א חזן-שוחר, אויף דער עלטער געמוזט זיך צוריקציען פון דער ארבעט, און גע- לעבט דערפון, וואס די עלטערע קינדער, וועלכע האבן זיך געפונען אין דער פֿרעמד, פֿלעגן צושיקן און ריכע באַלעבאָטיס האָבן

אום אונטערשטיצט. דער עלטסטער ברודער, ווי ק. גיט אָן אין אירע זכרונות, איז געווען א חזן-שוחר אין דיטשלאַנד.

געלערנט ביי אסתר די רביצין, אָדער „אסתר די זאָגערין“, וועלכע האָט מיט איר איינגעקנעלט עברי, אָבער ווייל ק. האָט גע- האָט א „גוטן קאָפּ“, האָט זי באַלד נאָכן ערשטן זמן נישט געהאַט ביי איר וואָס ווייטער צו לערנען, אויסער דעם זינגען ממש נישט געווען די 3 רובל צו צאָלן פֿאַרן נייעם זמן. בייטאָג האָט ק. איינגעזאָפּט אין זיך די ניגונים פֿון די ישיבה-בחורים און אין די אָונטן דאָס געזאַנג פֿון די פּויערטעס אין פֿעלד.

ק. נעמט חלומן וועגן דער גרויסער שטאָט, וווּ ס'געפֿינען זיך אירע ברידער און שוועסטער, דער עיקר — אירע צוויי חתונה-געהאַט שוועסטער אין וואַרשע, וועלכע שרייבן פֿון דאָרט נסים ונפֿלאות. ק'ס פֿאַנטאַזיע ווערט אויך גערייצט פֿון איר פֿאַטער, וועלכער איז געווען אַמאָל אין וואַרשע, און געשילדערט אין די פּרעכטיקסטע פֿאַרבן זיין באַזוך אין דער אָפּערע. אינצווישן ברעכן אויס פֿאַגראַמען אין רוסי-לאַנד, און נישט פֿילנדיק זיך רויק אין וואַרשע, קומען צוריק אין שטעטל ק'ס שוועסטער מיט איר מאַן, פּוטמאַן, א פּוילישער לערער.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

וועלכער עפנט דארט א שול, ווו ק. נעמט לערנען. נאכדעם ווי זיי פארן צוריק, הייבט ק. אן טראכטן וועגן פארלאזן די היים און אויך פארן קיין ווארשע, אבער נישט האבנדיק קיין געבורט-שייק, פירט מען זי אוועק קיין גראדנע, ווו אנשטאט אירע 11 יאר, שאצט מען זי, צוליב איר אנטוויקלטע פיגור, אויף 15 יאר, אין ווארשע ווערט זי, דורך א לאנדסמאן, מיטגענומען אין דער אפערע, און זי זינגט באלד נאך די לידער, ווערט א טומל: „ווען מ'וואלט זי געלערנט, ווער ווייסט וואס ס'וואלט פון איר ארויסגעקומען“.

איר ברודער, וועלכער האט זיך באקענט מיט גאלדפאדנס טרופע, גיט איר איבער, אז מ'דארף דארט האבן א מיידל אויף קינדער-ראלן. דער אקטיאר יוסף גאלדשמידט פארהערט איר. זי געפעלט אים, אבער זי איז צו הויך-געוואקסן פאר קינדער-ראלן. גאלדשמידט נעמט איר לערנען נאטן און שטעלט זי פאר פאר גאלדפאדנען. דערווייל קומט צופארן זיך קורירן אין ווארשע א קראנקע פרוי פון שטעטל, און נאכן צוריקערן זיך אהיים, דערציילט זי ק.ס עלטערן, אז ק. „לערנט זיך ווערן אן אקטיארקע“. די עלטערן שרייבן איר א שטרענגן בריוו און זי רייסט איבער די למודים. ס'פארבענקט זיך איר נאכן שטעטל, נאך מער וויל זי זיך „ווייזן“ מיט אירע גרויסשטאטישע קליידער, זי פארט אהיים. אלע באוונדען איר. זי זינגט אין פריוואטע היימען, אבער פארט צוריק קיין ווארשע.

ק. האט איין טאג געארבעט אין פאלאקעוויטשעס פאפיראסן-פאבריק. בנים אהיימגיין, וויל מען זי, ווי עס האט זיך דארט געפירט. באזוכן גייט זי מער נישט צוריק צו דער ארבעט, טרעט ארען ארבעטן צו א שירם-מאכערין, צעברעכט א שירם און פארלאזט די ארבעט נאך צוויי טעג און ווערט אן ארבעטערין ביי שליפלעך.

אין ווארשע האט ק. געווינט ביי א שוועסטער אין א קריסטלעך הויז. דארט פלעגן זיך צוזאמענקומען משוררים פון שול און זינגען. דער הויז-ווירט הערט זינגען ק. און רעקאמענדירט זי צום מוזיק-פראפעסאר סאפטשינסקי, אבער צוליב דעם וואס זי מוז זוכן פרנסה, רייסט זי באלד איבער די למודים. עטלעכע יאר ארבעט זי אין א הוט-פאבריק, צוליב איר שיינער קליידונג, רופט מען זי „די אקטיאר-קע“, און זי טראכט זיך — ווי זי דערציילט אין אירע זכרונות — „גאט, ווי האלט מען שוין דערביי“. זי איז 5 מאָל געווארן אַ פּלאַ, וויל די חתנים פלעגן זיך פארליבן אין איר שיינער פיגור און שיינע

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

שטים. זי פלעגט אבער אויסגעפלינען דעפעקטן ביי זיי און אפלאזן די שידוכים. נאכן שטארבן פון איר מוטער, פאָרט זי אויף קבר-אבות און בעת איר באַזוך שטאַרבט דער פּאָטער, פּאָרט זי צוריק און שמוגלט זיך קיין טאַרן צו איר ברודער, וועלכער מוטיקט זי צו ווערן אַן אַרטיסטקע. צוריקגעקומען אין וואַרשע, הייבט זי אָן אַר-בעטן ביי זיך אין שטוב שליפן צו דאַמען-שיד און ווערט אַ כלה מיט אַ ייִדישן כאַריסט פֿון וואַרשעווער רעגירונגס-טעאַטער. ער פּאָר-בינדט זי מיט די אַרטיקע ייִדישע אַקטיאָרן, וועלכע געדענקען זי נאָך פֿון פּרײַער. ק. ווערט אַריינגענומען אין דער טרופּע פֿון „עלדאַראַ-דאָ“-טעאַטער און פרובירט די ראַל פֿון „שולמית“. עס ווערט אָבער גאַרנישט דערפֿון און זי קריגט די ראַל פֿון „מירעלע“ אין גאַלדפּאַדנס „קאַלדוויאַ“ („באַבע יאַכנע“, „די כּשוף-מאַכערין“).

וועגן אירע ערשטע שריט שרייבט משה ווייספּעלד:

„...פֿון דאָס נײַ האָט זיך אַרגאַניזירט אַ ייִדישע טרופּע אין „עלדאַראַדאָ“ אין 1893טן יאָר. ... אין יענער צײַט האָט זיך בײַ אונדז געמאַלדן אַ פֿרייליין מיט דער פּאַמיליע האַלפּערן. זי האָט געטענהט, אַז עס ציט זי צו דער בינע, האָט מען זי געלאָזט סטאַטיסטירן. באַלד האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז זי האָט אַ שטימעלע, אַ שיינע און אַן אַנגענעמס. האָט מען זי אַריינגענומען אין כאַר. דער כאַר-מײַסטער איז געווען מײַנער און אַדאַלף בערמאַנס שווער, גוסטאַוו שוואַרצ-באַרדס פּאָטער, דוד שוואַרצבאַרד. ער האָט געדינט 27 יאָר אין „גרויסן טעאַטער“, דאָן אין קאַסטעלאַנאַס איטאַליענישער טרופּע. בײַ אונדז האָט ער פּאַרנומען אַ שטעל פֿון אַ קאַפּעלמײַסטער און כאַר-מײַסטער. די פּראָבן פֿלעגן פּאַרקומען אין אונדזער וווינונג אויף גרזשיבאַוו 16. אַ הויך די אַנסאַמבל פּראָבן פֿלעגט דער כאַר-מײַסטער לערנען מיט איינצלנע אַרטיסטן און כאַריסטן. פֿרייליין האַלפּערן האָט אַרויסגעוויזן אַ באַזונדערע התמדה [פּלייס]. האָט קײנעם ניט געוונדערט ווען זי האָט מיט אַ קורצער צײַט שפּעטער געבעטן מען זאָל איר געבן אַ ראַל. מען האָט איר געגעבן די ראַל פֿון „מירעלע“ אין גאַלדפּאַדנס „כּישוף מאַכערין“. זי האָט געהאַט צײַט עטלעכע וואַכן איינצושטודירן די ראַל, און גלייך האָט זי זיך איבערגעגעבן צו איר מיט לײב און לעבן. טאָג און נאַכט האָט זי געאַרבעט. אויף דער בינע האָט זיך איר דאָס ערשטע מאָל די ראַל ניט אינגאַנצן איינגעגעבן. דער ערפּאָלג איז ניט געווען אַזוי ווי מען האָט

זלמן זילבערצווייג

גערעכנט, אָבער זי אַרטיסטין איז בײַ זיך ניט אַראָפּגעפּאָלן. זי האָט גענומען אַרבעטן מיט נאָך אַ שטאַרקערער עקשנות, און נאָך אין דעם אייגענעם סעזאָן האָט זי געשפּילט „דינה“ אין „בר־כּוֹכָבָא“ און „שולמית“. פּאָר אַלעמען איז געווען קלאָר, אַז פּריילין האַלפּערן...איז אַ סצענישער טאַלענט. דאָס האָט זיך אַרויסגעוויזן אויף יעדן שריט... שוין אין דער ערשטער צײַט זײַנען אירע באַוועגונגען געווען זיכערע און געמאַסטענע. יעדע ראַל איר פּלעגט זי איבערלעבן. איר שטיס איז ניט געווען שטאַרק, אָבער מיט שפּיל און מימיק האָט זי אַריבערגעשטיגן אַנדערע אַרטיסטנס. שוין דעמאָלט האָט מען געקאַנט וויסן, אַז איר אייגנטלעך געביט זײַנען דראַמאַטישע ראַלן. אָבער דאָס ווּנדערלעכסטע בײַ דער דאָזיקער אַרטיסטין איז געווען איר איבערגעגעבנהייט, די התמדה, דער אייזערנער ווילן — אַלץ

אַפּיש פּאָן איר ערשטן אויפטרײַט

מעלות, וואָס מען טרעפּט ניט אָפּט בײַ יונגע אַרטיסטנס. און אויב זי האָט דערגרייכט אַ וועלט־שט, האָט זי עס צו פּאַרדאָנקן אין גלייכער מאָס ביידע גרויסע מעלות: טאַלענט און התמדה.“

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אין אירע זכרונות „דערנער און בלומען“ שילדערט ק. אזוי איר ערשטן אויפטריוט:

...מען האט מיך באַלד צוגעפֿירט צום פֿריזירער, אַנטאַני האָט ער געהייסן, וועלכער האָט מיך אַוועקגעזעצט און אַנגעהויבן צו שמירן מיין פנים מיט עפעס אַ מין פֿעטס. מיין פנים האָט ביז דאָ, אַ הויך זייף און וואַסער, נאָך אויף זיך גאַרנישט געהאַט. דערנאָך האָט מיר אַנטאַני געריבן די באַקן מיט קאַרמין, באַשאַטן דאָס פנים מיט פודער, דאָן מיט אַ שוועבעלע אונטערגעפֿירט די אויגן מיט עפעס אַ שוואַרצס, פֿאַרשמירט מיט „רויט“ מיניע נאַזלעכער, און אַנשמירנדיק נאָך אַמאָל אויפֿן פנים פודער, זאָגט ער צו מיר: „פֿאַני גאַטאַוואַ“ (איר זענט פֿאַרטיק). איך הייב מיך אויף און גיי צו צום שפּיגל, קוק זיך איין און — לאַז אַרויס אַ געשריי, אַז אַלע האָבן זיך פֿאַר מיר דער־שראַקן און איך אַליין אויך. איך האָב זיך פשוט נישט דערקענט.

...וואָס איך האָב איבערגעלעבט אין די מינוטן ביז דער פֿאַר־שטעלונג, בין איך נישט אימטשאַנד מיט דער פֿעדער איבערצוגעבן... מען דאַרף אָבער זיך פֿאַרשטעלן די לאַגע פֿון אַ 20־יאָריק קליינ־שטעטלדיק מיידל, וואָס מען נעמט און מען שטעלט זי אַרויף אויף אַ וואַרשעווער בינע, וווּ ס'האַבן אַמאָל געשפּילט אַזעלכע גרויסע אַק־טיאָרן ווי יעקבֿ אַדלער, שפּיוואַקאַווסקי, גראַדנער, קעסלער, וויינ־שטיין, די טאַנצמאַנס און נאָך. ...און דאָ דאַרף איך גיין שפּילן נאָך צוויי טעג פּראַבעס אַזאַ אַפּערעטע ווי „באַבע יאַכנע“. ...מען גיט דעם דריטן קלונג און איך גיי אַרויף אויף די טרעפּ צו דער סצענע. די קניען בייגן זיך אונטער, אָבער פֿאַרפֿאַלן, איך גיי אַרויף און בין שוין, גאָט צו דאַנק, אויבן. מען פֿירט מיך אַרויף אויף דער שיינער טעראַסע. ...די מוזיק הייבט אַן די אווערטורע און קאַמינסקי נעמט מיך אונטער דער האַנט. איך פֿיל ווי זיין האַרץ קלאַפט נאָך אַ סך שטאַרקער פֿון מיניע און זיין האַנט וואַרפֿט זיך אינגאַנצן אונטער מיין אַרעם. פֿון דעם האָב איך נאָך מער פֿאַרשטאַנען וואָס פֿאַר אַן ערנסטער שריט דאָס איז. די מוזיק האָט געענדיקט און ס'קומט אַרויף צו אונדז די פֿרוי [דירעקטאָרשע] אַלגינסקאַיאַ און זאָגט אויף רוי־סיש: „מיניע הערשאַפֿטן, סטאַרעט אייך, ווייל פֿון דעם היינטיקן אַוונט הענט אַפּ אונדזער אַלעמענס עקזיסטענץ. איר מחט אייך אויך היטן נישט אַרויסצוכאַפּן זיך אַמאָל מיט אַ יודישן וויץ אַדער אַ

זילמן זילבערצווייג

יידיש וואָרט, ווייל דער אַבערפּאַליצימייסטער הער פֿאַן קלעגלעס האָט אַהערגעשיקט זײַן עקספּערטײַ.

סיאיז אונדז אַלעמען שווער געוואָרן אויפֿן האַרצן. מען גיט דעם פֿאַרהאַנג, און איידער מען האָט אַנגעהויבן די אַפּערעטע, האָט מען פֿרײַער, ווי מען איז געשטאַנען אַזוי אויסגעשטעלט, אַפּגעזונגען דעם רוסישן קייזערלעכן הימן „באַזשע צאַריאַ כראַני“ (גאַט, היט ועם קייזער). באַלד נאָך דעם האָט אַנגעהויבן דער כאַר „צו דיין געבווײַט־טאַג“, און נאָך דעם כאַר־געזאַנג גיט מען מיר אַן אַקאָרד און איך הייב שוין אָן מיין סאַל־געזאַנג מיט אַ גאַנצן האַלבן טאַן העכער. אַפּגע־זונגען דעם ערשטן פֿערז און דערנאָך דעם רעטורנעל, האָב איך שוין דעם צווייטן פֿערז אַפּגעזונגען ריכטיק. איך האָב באַקומען אַ לאַנגן בראַוואַ, וואָס האָט מיר נאָך מער מוט צוגעגעבן. דער גאַנצער אַקט איז איצט שוין דורך מיט אַ שטאַרקן דערפֿאַלג, און דעם נומער „עלנט פֿון אַלע ביימער ווייט“ האָב איך באמת גלענצנד אַפּגעזונגען, זייער סענטימענטאַל, ווייל עס איז געווען אַ ליד פֿון אַ יתומה און האָט האַרמאָנירט מיט מיין איצטיקער לאַגע. דער עולם איז גערירט גע־וואָרן ביז טרערןײַ.

ווינטער דערציילט ק. ווי אין פֿערטן אַקט, ווען מ'האַט איר גע־דאַרפֿט אַנטאַן סאַמעטענע הויזן מיט אַ רעקל, ווייל אַזוי האָט גע־פֿאָדערט די ראַל, האָט זי זיך שטאַרק געשעמט אַרויסצוקומען אין אַזאַ לבוש, ביז מען האָט איר אויפֿגעקלערט, אַז אויף דער בינע איז אַלץ דערלויבט, און אויב זי וויל ווערן אַן אַרטיסטקע, דאַרף זי זיך אויפֿהערן צו שעמען. ק. גייט אָן ווינטער מיט דער שילדערונג ווי אַזוי די פֿאַרשטעלונג האָט זיך פֿאַרענדיקט:

„מיט מזל געענדיקט די ערשטע פֿאַרשטעלונג. מען האָט געפֿאַטשט בראַוואַ. מען האָט מיך אייניקע מאַל אַרויסגערופֿן, אַדער ריכטיקער געזאַגט, אַרויסגעשטופֿט פֿאַרן פֿאַרהאַנג און איך האָב דערזען פֿאַר זיך אומצאַליקע קעפּ, און אין מיניע אויגן זײַנען זיי געוואָרן אַזוי קליין ווי שפּילקע־קעפלעך און אַזוי פֿיל ווי זאַמד אויף דער ערד. ...מען האָט אויך אַרויסגערופֿן דעם רעזשיסער אַסקאַר און די אונ־טערנעמערין אַלגינסקאַיאַ, די גרינדערין פֿון דער טרופּע. מען האָט אונדז אַלעמען געדאַנקט. פֿאַר וואָס מען האָט מיר געדאַנקט, האָב איך נישט געוויסט.

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

ווען איד בין צוריקגעקומען אין דער גארדערעבע אַרײַן, פֿרעג איד: „וואָס טוט מען מיט די פֿאַרב פֿון פֿניס? מיט וואָס וואָסט מען עס אָפֿ?“, איז צו מיר צוגעגאַנגען דער פֿרײַזער אַנטאַני, אַרױפֿגע- לייגט אויף מיין פֿניס אַ שטיק חזיר-שמאַלץ און דערמיט אַראָפֿגע- נומען די שמינקע-פֿאַרבן פֿון פֿניס. איד בין שטיין געבליבן מיט אַ גלאַנצנדיק פֿניס. די [מרים] טרילינג האָט עס באַמערקט און זי זאָגט צו מיר: „פּוּדערט אײַך אַ ביסל צוײַ, האָב איד מײַד צוגעפּוּדערט און אױסגעזען ווי אַ מילנער. איד האָב גאַנץ גוט באַמערקט ווי דער עולם אַקטיאַרן האָט אַ ביסל אונטערגעלאַכט פֿון מיר, אָבער דאָס אַלץ איז געווען ווי אַ טראַפּן אין ים אין פֿאַרגלייך מיט דער יום- טובֿדיקער שטימונג פֿון יענעם אָונט. עס איז פשוט אוממעגלעך אויסצושרײַבן וואָס אין קאָפּ האָט זיך דעמאַלט געטאַן...

נאָך דער פֿאַרשטעלונג האָט מײַד אַהײַמגעפֿירט מיין חתן ווי אויך קאַמינסקי... אַהײַם זײַנען מיר שוין געגאַנגען צו פֿוט און מען האָט זיך געטיילט מיט די אײַנדרוקן פֿון דער פֿאַרשטעלונג; ווער עס איז גוט געווען, ווער סײַהאַט גוט גערעדט „דיַטשײַ“, ווייל דעמאַלט איז דאָך דאָס געווען די הױפּטזאַך. אַהײַמקומענדיק האָב איד זיך באַלד געלייגט שלאָפֿן, אײַנשלאָפֿן האָב איד אָבער בשום אַפֿון נישט געקאַנט ביז שפּעט אין דער נאַכטײַ.

די פּיעסע ווערט געשפּילט אײַניקע מאַל. דער אַקטיאַר [אַדאַלף] שלײַפֿערשטיין זעט זי שפּילן, און דריקט זיך אויס, אַז „זי וועט זײַן אַן אַקטעריסע“, און ער האַפֿט, אַז זי וועט נאָך אַמאַל שפּילן די ראַל פֿון „דאַראַ“ אין זײַן פּיעסע מיט דעם נאַמען. דערנאָך שפּילט מען „שולמית“ און הגם זי איז אײַנשטודירט אין דער ראַל, באַקומט זי צו שפּילן די ראַל פֿון „אַביגיל“.

אין דער אָפּערעטע און מעלאָדראַמע

אין אירע זכרונות גיט א. ר. ק. איבער, אַז נאָך איר חתונה אין 1893 מיט אַברהם-יצחק קאַמינסקי, האָט זי (אַנעמענדיק זײַן פֿאַמײַ- ליע-נאַמען) זיך אַרױסגעלאָזט צו שפּילן ייִדיש טעאַטער צוזאַמען מיט סענדיק און טשיזיק איבער דער פּוילישער פּראָווינק, דערנאָך מיט שוואַרצבאַרד און זײַן טאַכטער רויזע, ראַטשיין, טיטעלמאַן און סטאַמבולקאַ.

ווי ק. דערציילט אין אירע זכרונות, האָט זי אין 1894, צוליב איר שוואַנגערשאַפֿט, געשפּילט מענער-ראַלן אַדער פּרימאַדאַנעס נאָר

זלמן זילבערצווייג

אין היסטארישע פיעסן, ווייל זי האט געקאנט פארדעקן איר קערפער מיט א מאנטל.

יונה יהושע פריץ דערציילט, אז פריץ האט אראפגעבראכט א. ר. ק. שפילן אין זאמאשטש. ש. ניגער לייקנט עס אפ, ווייל אין אנהייב 80ער יארן איז ק. נאך געווען צו יונג צו שפילן טעאטער.

דער פיעסן־שרייבער יעקב וואקסמאן דערציילט פאלגנדיקע זכרונות וועגן יענעם פעריאד:

„אסתר־רחל קאמינסקא פלעגט שפילן אלס פרימאדאנא און טוברעטין אין גאלד־פאדנס און שמירס געזאנג־קאמעדיעס. שוין אויף די ערשטע פארשטעלונגען האט זי ארויסגערופן באוונדערונג ביים פובליקום מיט איר אומגעהויערע קאלארישע סאפראן־שטימע. אין איר ארט זינגען האט זיך געפילט א מוזיקאלישער טאלענט, און זי פלעגט מיט פעסטקייט און זיכערקייט נעמען די העכסטע נאטן. קאמינסקא פלעגט פשוט פארשישופן די צוהערער מיט איר זאנפ־טיקער שטימע און גראציעזע האלטונג. מיקאן מיט רעכט זאגן, אז אלס יידישע פרימאדאנא איז זי געשטאנען אויף דער זעלבער הויכער מדרגה ווי אין לעצטן פעריאד אלס דראמאטישע קינסטלערין. אפילו אלס טוברעטין פלעגט זי זיך אויך אויסצייכענען מיט גראציע און רייך, און פלעגט די קופלעטן אפזינגען שיין און מיט חן.

שוין דעמאלט אין דער אפערטע האט אסתר־רחל ארויסגעוויזן א גרויסן דראמאטישן טאלענט. איר שפילן די ראָלן פֿון „מירעלעי אין דער „באָבע יאַכנע“ און „דינה“ אין „בר כּוכבֿא“ האָבן אַרויס־גערוּפֿן אַנטציקונג ביים פּובליקום. זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, אַז דער דעמאָלטיקער אַרעמער רעפּערטואַר האָט ניט צופֿרידגעשטעלט אמתע טעאָטער־טאלענטן, האָט דאָך זייער שפּילן, ביי די אויסער־געוויינלעך שלעכטע באַדינגונגען אין וועלכע זיי האָבן געשפּילט, ניט געקאָנט באַפֿרידיקן די אַרטיסטישע שטרעבונגען פֿון אסתר־רחלען, וועלכע האָט זיך מיט איר גאַנצער פֿילנדער נשמה געריסן אויפֿהייבן זיך העכער פֿון דעם אַלטן רעפּערטואַר.

זי פלעגט זיך פאר מיר אפט באקלאגן, אז דער רעפערטואר באפריזיגט זי ניט, און שוין דעמאלט האט זי זיך ארומגעטראגן מיטן געדאנק אויפצופירן אויף דער יידישער בינע די אייראפעישע אפערטען. איר פארשטארבענער מאן אברהם־יצחק קאמינסקי פלעגט פאר איר ספעציעל סצעניזירן שמירס ראמאנען, וואס זיינען דעמאלט

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

געווען זייער פאפולער אויף דער יידישער גאס. אזוי האָט ער סצע-
ניזירט פֿאַר איר „די אייזערנע פֿרוי“, „אבן עזרא“ איא, און הגם
די שרעקלעכע „טראַגעדיעס“, צוגעפֿעפֿערט מיט אַ היבש ביסל
קופּלעטן. האָבן זיך ניט דערהויבן העכער פֿון דעם ווערט פֿון
זייער אור-קוועלע, די ראַמאַנען, האָט דאָך די באַגאַבטע שוישפּילערין
אסתר-רחל געפֿונען אין זיי אַרט אַרויסצוווייזן איר אמתן דראַמאַטישן
טאַלענט, וואָס האָט זיך דערנאָך אַנטוויקלט צו ווירטואַזשיקייט, און
אין די פֿאַרקריפּטע טראַגעדיעס האָט זי באַוויזן אַריינצוהויכן אַ
פֿונק פֿון אמתן לעבן.

דעם דערפֿאַלג, וואָס אסתר-רחל האָט געהאַט אין לובלין אין
1896 אין לובלינער גרויסן טעאַטער אין דער ראַלע פֿון „דינה“ אין
„בר כּוכבֿא“, האָט איבערגעשטיגן אַלע דערוואַרטונגען. די גאַנצע
אַרטיקע פּוילישע פרעסע איז אַרויס מיט לויב-אַרטיקלען פֿאַר דער
אַרטיסטישן אַלס שיינע זינגערין און באַגאַבטע שוישפּילערין. אַפֿילו
דער דעמאָלטיקער אַנטיסעמיטישער אַרגאַן „גאַזעטאַ לובעלסקאַ“
האַט מיט אַנטציקונג גערעדט וועגן דער „זשידאָוסקאַ שפּיעוואַ-
טשאַק“ און אַנגעוויזן, אַז מיט איר קאַלאַסאַלער שטימע מעג זי
אויפֿטרעטן אין דער וואַרשעווער אַפּערע. דער דעמאָלטיקער ייִדן-
פֿינטלעכער גובערנאַטאָר טראַזשעווסקי, וועלכער האָט בייגעוויינט
די פֿאַרשטעלונג, וואָס איז געגעבן געוואָרן אין רייז ייִדיש, האָט
אינגאַנצן פֿאַרגעסן אין פֿאַרבאַט צו שפּילן ייִדיש טעאַטער, און האָט
וואַרעס אַפּלאַדירט דער אַקטעריסע, און טאַקע דאָס האָט געראַטעוועט
די וויימערדיקע פֿאַרשטעלונגען אין לובלין. עס מוז אויך דערמאַנט
ווערן, אַז ווען אַלע אַקטיאָרן פֿון קאַמינסקי טרופּע האָבן זיך גע-
שטיקט מיט דער דורך זיי צעקאַליעטשעטער דייַטשער שפּראַך, האָט
אסתר-רחל קאַמינסקאַ דוקא דעמאַנסטרירט מיט איר שפּילן ייִדיש,
ניט מורא האַבנדיק פֿאַר די שלעכטע פֿאַלגן, וואָס האָבן געקאַנט
דערפֿון אַרויסקומען.

אין זיין בוך „קלאַנגען פֿון מיין לעבן“ דערציילט דער קאַמפּאַ-
זיטאָר און דיריגענט יוסף רומשינסקי, ווי אַלס גאָר יונגער בחור,
מאַכנדיק פּראַבע אין שול אין דווינסק, האָט מען אים פֿאַרבּעטן
צו דיריזשירן ביי אַן אַנגעקומענער ייִדישער טרופּע:

„אַריינקומענדיק האָב איך דערזען אַ הויכע דאַרע פֿרוי. וויל איך
גיין צוריק, וויל די פֿרוי האָט אויף מיר געמאַכט דעם איינדרוק פֿון

זלמן זילבערצווייג

אן איינפֿאַכער ייִדישער פֿרוי, וואָס איז ווייט פֿון זײַן אַן אַקטריסע. ...זי שטעלט זיך פֿאַר, אַז זי איז מאַדאַם קאַמינסקאַיאַ. אסטור־רחל קאַמינסקאַיאַ זאָגט זי נאָך אַמאָל. ...זי האָט גערעדט ענערגיש און מיט זון און זי האָט געוואָלט מאַכן דעם אײַנזדרוק, אַז זי איז ניט ווי די רוסישע פֿרימאַדאַנעס. נאָר אַז זי איז אַ דראַמאַטישע אַקטריסע: „איך שפּיל בלויז דרײַ פֿרימאַדאַנע־ראַלעס: „שולמית“, „דינה“ פֿון „בר כּוכבֿא“ און „אסתר“ פֿון „אחשורוש“. [רומינסקי קריגט פֿון זיועקטאָר צעריסענע שטיקלעך פֿאַפּיר, פֿאַרפֿלעקטע און פֿאַר־מַעקטע, וואָס זאָרפֿן גילטן אַלס נאַטען, און ער טראַכט פֿון אַפּזאָגן זיך צו דירזשירן] מאַדאַם קאַמינסקאַיאַ זאָגט אָבער צו מיר: „איך בעט אײַך, קוקט טאַקע איבער די נאַטען, און זעט וואָס עס פֿעלט, און איר וועט אויך הערן ווי עס גייט בײַ אונדז „שולמית“. און אַזױ־אַ שטייענדיק און פֿאַרנזיק זיך אַרום די טעאַטער־קאַסטיומען, פֿאַנגט זי אַ צו זינגען שטיל. איר ווער אַ פֿאַרציטערטער. איר האָב דערזען מײַן מאַמעס פֿיגור און דערוועט מײַן מאַמעס שטימעלע. אַפֿילו די אויסשפּראַך די זעלבע. און וואָס מען זי האָט געזונגען און גערעדט, אַלץ מער בין איר געוואָרן צוגעצויגן צו דער פֿרוי.“

נח פּרילוצקי שרײַבט:

„רחל קאַמינסקאַ האָט 14 יאָר געשפּילט אין אַלטן רעפּערטואַר. זי וואָלט געמעגט נאָך צוויי מאל אַזױפֿיל זינגען אין „שולמית“ צי אין „בר כּוכבֿא“. דאָס וואָלט איר קיין נאַמען נישט געגעבן, נאָר יעקבֿ גאַרדין האָט איר געשאַפֿן די מעגלעכקייט אויסצוואַקסן. מיט זײַן פֿאַרצױבערט שטעקעלע האָט דער גרויסער דראַמאַטורג דעם פּראַסטן פֿעלז אַנגערירט, און אַ קוואַל לעבעדיקע פֿליסיקייט האָט זיך געפֿנט פֿאַר די אויגן פֿון די דערשטוינטע מאַסן.“

דער שוישפּילער בנציון פֿאַלעפּאַדע דערציילט אין זײַנע זכּרונות:

„פֿון עמיצן האָב איר זיך דערוווסט, אַז די קאַמינסקי־טרופּע שפּילט אין קיעוו, און נישט טראַכטנדיק קיין סך, בין איר געפֿאַרן קיין קיעוו. דאָרט האָב איר זיך דערוווסט, אַז אין קיעוו גופֿא האָט מען דער טרופּע נישט דערלויבט צו שפּילן, שפּילט זי אויף דער סלאַבאָדקע, וואָס איז איבערן וואַסער. נעבן קיעוו, וווּ יידן מעגן וווינען, מען האָט מיר באַלד אַנגעוויזן וווּ עס ווײַנט דער דירעקטאָר קאַמינסקי. איר בין צוגעקומען אויפֿן אַנגעוויזענעם אַדוועס, און האָב געזען, אַז עס איז אַ פּריוואַט הויז, נישט קיין האַטעל. איר האָב

די זועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אָנגעקלאַפט און בין אַרײַן. אײַך קוק זיך אום און זע ווי אַ הויכע
שלאַנקע פֿרוי שטייט נעבן דער קיך, און לויט מיר האָט זיך אויסגע-
וויזן, איז זי געווען אין אַנדערע אומשטענדן, און אָנגעטאַן איז זי
געווען פשוט, אַזוי ווי עס פּאַסט זיך ביים קאַכן.

— ווינט דאָ דער דירעקטאָר קאַמינסקי? — פֿרעג אײַך, און
אײַך באַמערק דערווײַל, אַז די פֿרוי איז ניט קיין שײנע, נאָר מיט אַ
גאַר באַזונדערן חוּ, און הערנדיק מיין פֿראַגע, גיט זי אַ בזונטן
שחײכל און ענטפֿערט — „דאָס בין אײַך די דירעקטאָרשע. ווער זענט
איר?“.

לייב שניאָספּאַגעל („אליעזר“) און אסתר-רחל קאמינסקא
 („דינה“) אין „בר כוכבא“ (1892).

זלמן זילבערצווייג

איך שטעל זיך פֿאַר און דערצייל איר וועגן די דירעקטאָרן מיט וועלכע איך האָב שוין געשפּילט. ...באַלד איז אויך אָנגעקומען דער דירעקטאָר און דערהערנדיק מיין נאָמען, האָט ער זיך דערפֿרייט. ער האָט שוין געהערט וועגן מיר און ער האָט מיך פֿאַרבעטן צום טיש. ...דעם זעלבן אָונט האָט מען באַדאַרפֿט שפּילן „יוסף און זינגע ברידער“, און דער דירעקטאָר לייגט מיר פֿאַר, אַז איך זאָל זיך מיטבאַטייליקן. איך האָב זיך אָפּגעזאָגט. איך האָב זיך פֿריער געוואָלט באַקענען מיט דער טרופּע, און אַגבֿ האָב איך זייער שטאַרק געוואָלט זען שפּילן אסתר־רחלען וועגן וועלכער איך האָב שוין אַזוי פֿיל גע־האַט געהערט, און מיטשפּילנדיק, וואָלט איך ניט געקאָנט גענוג אַב־סערווירן ווי זי שפּילט. ...ווען איך האָב זי דערזען אויף דער בינע [אַלט „זליכה“], האָב איך זיך בשום אָפּן ניט געקאָנט גלייבן, אַז דאָס איז די זעלבע פֿרוי און מוטער, וואָס איך האָב ערשט מיט עטלעכע טעה צוריק געזען שטיין ביים אויוון און קאָכן... זי האָט מיט זיך פֿאַרגעשטעלט די אימפּאַזאַנטקייט אַליין. עס האָט עפעס אָנגעווייט מיט פּערזענלעכקייט, און אירע מאַניערן און באַוועגונגען זיינען געווען אַזעלכע אויסגעוויינלעך געמאַסטענע, אַז זיי האָבן גע־זורקט ווי אַ כּישוף, אַז מען זאָל פֿון איר נישט קאָנען אַראָפּנעמען דעם בליק. צום ערשטן מאָל אין מיין לעבן האָב איך געפֿילט אַזאָ מין גענוס, און אין מיין באַוונדערונג פֿאַר איר, האָב איך געפֿילט, אַז די אויגן פֿילן זיך מיר אַן מיט טרערן און אַט האָב איך געמחט ווישן אַ טרער. אין מיין באַגייסטערונג האָב איך זיך אינגאַנצן פֿאַרלאָרן. איך האָב, דוכט זיך, דעמאָלט מער אָפּלאַדירט ווי אַלע אין סאַלאָ, און איך האָב נאָך דער פֿאַרשטעלונג געזוכט ווערטער מיט וועלכע זי צו באַגריסן, אָבער צו אַרעם איז געווען מיין שפּראַך צו קאָנען אויס־דריקן דעם הייליקן ציטער וואָס זי האָט אין מיר דערוועקט. דאָס איז געווען מיין עוושטע דערקענטעניש, אַז טעאַטער־שפּילן מיינט קונסט, אַז טעאַטער־שפּילן איז נישט גלאַט אָן אַרבעט, וואָס יעדער קאָן זיך נעמען דערצו, נאָר מען מוז דערצו זײַן אָן אויסדערוויילטער, אַ טאַָ־לענט, וואָס איז געבענטשט פֿון גאָטײַ.

וועגן ק'ס שפּילן אין דער מעלאָדראַמע דערציילט די אַקטעריסע מאַלווינאַ סיעראַצקאַ־אוגער:

„די קאַמינסקאַ האָבן ניט אַלע געקענט. די יינגערע אודאי ניט. אָבער געהערט האָבן אַלע פֿון איר און אַלע האָבן געהאַט אַ באַשטימטע

די זועלט פון אסתר־רחל קאמינסקא

מיינונג וועגן איר אלס שוישפילערין פֿון הערן און דערציילן. און אזוי האָב איר אױך נאָר געהערט וועגן דער קאמינסקאָ. געקענט האָב איר זי ניט. אין מאָל... האָט מיר קאמינסקי טרופע איינגע־לאָדן (מיט איר צו שפּילן) אין קרעמענטשױ. ...דעם ערשטן אָונט האָב איר ניט געשפּילט, און איר האָב דעריבער געהאַט די געלעגנ־הייט אַלס „צושױער“ צו באַקענען זיך מיט דער קאמינסקאָ און מיט איר אַרט שפּילן. מױהאַט דעם אָונט געגעבן „אַ גאַסט פֿון יעני־וועלט“ און זי האָט געשפּילט די הויפּטראָל.

די קאמינסקאָ איז דעמאָלט געווען, ווי דאָס רוב פֿון אונז, אַ „כל בוניצעי“, דאָס הייסט, זי האָט געהאַט אַ „רייכן“ אַמפּלאַ, האָט געשפּילט די פֿאַרשידנאַרטיקסטע ראָלן אין די פֿאַרשידנאַרטיקסטע פּיעסן, קאָמעדיעס און אַפּערעטעס. זי האָט אױך געזונגען די הויפּט־פֿאַרטייעס אין די קלאַסישע אַפּערעטקעס.

...אַ גאַנצן אָונט בין איר אַפּגעזעסן אין טעאַטער און האָב קיין אױג ניט אַראָפּגענומען פֿון דער קאמינסקאָ. איר האָב אָנגעשטרענגט אַלע מױנע ווױס, זיך צוגעהערט צו איר ריידן, צו איר זיקציע.

אסתר־רחל

קאמינסקא

אין יאָר 1898

זיך צוגעקוקט צו איר גריט, צו איר קאָסטיום, צו אַלע אירע מאַניערן און באַוועגונגען, און איר מח זאָגן, זי האָט גלייך דעם ערשטן אָונט געזאָכט אױף מיר אַ שטאַרקן איינדרוק. איר האָב דערזען פֿאַר זיך

זלמן זילבערצווייג

אַן אַרטיסטקע מיט אַ רוטינע, מיט איר אייגענעם שטייגער פֿון שפּילן. מיט איין וואָרט — אַן אויסגעשפּראַכענע פּערזענלעכקייט ...איך בין אַרײַן צו איר אין גאַרדעראַב און האָב זי מיט באַגײַסטערונג באַ- גריסט און איר געזאַגט מײַן מײַנונג. איך האָב איר געגעבן אַ פֿינף מיט אַ פּלוס. זי האָט מיר געענטפֿערט מיט אַ שמײכל, ווי איינע, וואָס מאַכט זיך ניט פֿיל פֿון דער מײַנונג פֿון אַ יונגער חבֿרטע. נאַכדעם פֿונדעסטוועגן האָט זי אַ זאַג געטאָן צו מיר: „דאָס איז אויך מיר אַ ראַלע. איר וועט מיר נאָך זען אין אַנדערע ראַלן“.

...ערשט אין אַזעס האָבן מיר אָנגעהויבן צו פֿאַרשטיין אין וואָס איר קוואַפֿט באַשטייט. מיר האָבן דערקענט אין איר זי גרויסע דראַמאַטישע שוויפּילערין. אין אַדעס האָט זי אין „חנה די נײַ- טאָרין“ געהאַט די גרעסטע דערפֿאַלגן, געפֿייערט אמתע טריומפֿן. אין טעאָטער פֿלעגן דעמאָלט קומען מענטשן פֿון די „געבילדעטע קלאַסן“ צו זען די קאָמינסקאָ, אַזעלכע, וועלכע האָבן זיך פֿריער געעעמט אַרײַנצושמעקן אין ייִדישן טעאָטער און האָבן זיך געשעמט צו באַגעגענען זיך מיט ייִדישע אַרטיסטן. איצט האָבן אויך זי רוטישע צײַטונגען געשריבן וועגן איר און זי פֿאַרגליכן מיט אַרטיסטקעס פֿון דער ניט-ייִדישער בינע. מיר האָבן אָנגעהויבן צו פֿאַרשטיין וואָס די קאָמינסקאָ איז, אַ קינסטלערין מיט אַן אומגעהויערן טעמפּע- ראַמענט, וועלכע האָט גענומען דעם עולם מיט איר נאַטירלעכקייט און רעאַליזם. זי האָט אויך געקאָנט אינטים שפּילן, סובטעל, אַבער געוויינלעך פֿלעגט זי דורך איר פּאַטאַס, דורך אירע האַרציקע טע- נער, דורך סענטימענטאַלע נאַטקעס און דורך אירע אויפֿריכטיקע איבערלעבונגען רירן דאָס פּובליקום ביז טרערן, אַפֿטמאַל טיף ערשיטערן“.

וועגן דעם פּעריאָד שרײַבט אַבֿרהם טייטעלבוים:

„ווי סײַז דער פֿאַל מיט כּמעט אַלע „ליבלינגע פֿון די געטער“, איז איר גורל געווען אַ געמיש פֿון גרויסע, גליק-ברענענדיקע דער- פֿאַלגן צוזאַמען מיט טיפֿן טראַגזיס, און אפֿשר דער טראַגיסטער פֿאַל, וועלכן זי האָט טיף געפֿילט, און קינסטלעריש אַ סך צוליב אים געליטן, איז געווען: אירע יונגע יאָרן, די בליונג-צײַט פֿון איר גרויסן טאַלענט האָט זי פֿאַרווענדט אויף די פֿאַרשיידנסטע „הנהלע די נײַטאָרינס“, „מישקעס און מאַשקעס“ און „בעל תּשובּהס“. אירע קינסטלערישע „פֿליטער-וואַכן“ האָט זי געמזט פֿאַרברענגען אין

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

די טרויעריקע, שלעכט-באלויכטענע סטאדאלעס פון די פֿייער-לעשער, די איינציקע טעאטערגעביידעס אין די מערסטע קליינע פויליש-רוסישע שטעטלעך, אָדער אין די לייזונטענע בוידן, די איינ-ציקע טראַנספּאָרטירונגס-מיטלען צווישן איין שטעטל און אַ צוויי-טנס, וואָס ייִדישע אַקטיאָרן האָבן זיך דעמאָלט געקאָנט פֿאַרגינען. אַ צייט אַזאַ געווען דעמאָלט אין ייִדישן טעאָטער, האָט אסתר-רחל קאָמינסקאָ מיטגעמאַכט יענע צייט. דאָס בעסטע פֿון איר טאַלאַנט און דאָס ליבסטע פֿון איר האַרץ האָט זי געשאַנקען אַט יענע טויזנט-טער נאַיווע, קליינטשעטלדיקע צוהערער אירע, וועלכע האָבן אַפֿילו נישט תּמיד קיין שְׂכּל געהאַט זי צו באַלוינען מיט אַ טרוקענעם בייגל אָדער ערגעץ-וווּ דעם קאָפּ אַוועקצולייגן.

און וועגן איר שפּילן אין אַפּערעטן שרעכט נח פּרילוצקי:

„פֿרוי קאָמינסקי איז נעכטן נישט געווען ביי דעם קול, דערפֿאַן אָבער האָט זי גוט אַדורכגעפֿירט עטלעכע דראַמאַטישע מאַמענטן ווען זי טרעט אַרויס ווי אַ הייס-נאַציאָנאַליסטיש ייִדיש מיידל“.

נחום ליפּאווסקי, ייִדישער טעאָטער-דירעקטאָר, שרעכט:

„די פּערזאָן פֿון דער זעליקער אסתר-רחל קאָמינסקאָ דאַרף בלי ספֿאָ געשטעלט ווערן אינעם צענטער פֿון דער ... [אַקטיאָרישער] מאַטריאַלאַגיע. ביי קיין איינעם פֿון די ייִדישע אַקטיאָרן איז דאָס לעבן נישט געווען אַזוי רייך אין דראַמאַטישע קאָלידיעס צווישן אידעאָלער קונסט און דער ווירקלעכקייט פֿון לעבן און אַזוי פֿול מיט פּערזענלעכע ענויים און ליידן ווי ביי דער פֿאַרשטאַרבנער „מאַמען פֿון ייִדישן טעאָטער“.

כּיהאָב זיך צום ערשטן מאל באַקאָנט מיט אסתר-רחל קאָמינסקאָ אין יאָר 1892 אין ברעסט-ליטאַווסק, ווען די יונגע קינסטלערין איז צום ערשטן מאל נאָך אירע אויפֿטריטן אין וואַרשע, אַרויסגעפֿאַרן אין דער ברייטער וועלט אַרײַן. ... די טרופּע האָט דאָן געשפּילט, נאַטיר-לעך, אין דײַטש, ביי פֿאַקעלן אין ציריך. אסתר-רחל קאָמינסקאָ האָט דאָן געזויגן אַ ברוסט-קינד, וועלכן זי האָט געמוזט בעתן שפּילן אויף דער בינע איבערלאָזן אין אַכסניאַ, אָדער גאַר מיטנעמען אין טעאָטער (אין גאַרדעאַב). כּיגעדענק, סײַאז געווען אַ שרעקלעך פֿראַסטיקעווינטער-אָוונט. אסתר-רחל האָט אין דעם אָוונט געשפּילט, אין די טריקאַ „שולמית“ און דעם אָוונט איז אויף דער פֿאַרשטעלונג ביי געווען אַ געוויסער מיליטערישער דאַקטאָר שטיינבערג (אַ ייִדישער

זלמן זילבערצווייג

פולקאוויק אין דער רוסישער-אַרמיי. בעתן אַנטראַקט האָט דער דאָזיקער רוסישער גאַסט געבעטן זיך פֿאַרשטעלן דעם מאָן פֿון אַסתר-רחל קאַמינסקאַ... [וועלכער האָט] געוואָרט, ווי געוויינלעך אין אַזוינע פֿאַלן, אַז דער גאַסט זאָל זיך צעגיסן אין קאַמפּלימענטן אויפֿן אַדרעס פֿון זײַן פֿרוי.

ווי דערשטוינט איז אָבער אַבֿרהם־יצחק געוואָרן, ווען אָנשטאַט די דערוואָרטע קאַמפּלימענטן, האָט ער דערהערט פֿון פּולקאוויק דעם פּזמון: „דו ליידאַק איינער, ווי אַזוי דערלויבסטו עס צו שפּילן דער צאַרטער און שוואַכער פֿרוי אין אַזאַ נעגליזשע בעת אַזאַ מוראַ־דיקן פֿראַסטײַ. דאָס איז כאַראַקטעריסטיש פֿאַר די שווערע אומ־שטענדן (מיט אַ זויג־קינד אויפֿן האַנט, האַלב־נאַקעט און בײַם גרעסטן פֿראַסט) בײַ וועלכע אַ ייִדישע שווישפּילערין האָט דאָן געשפּילט טעאָטער.

פֿון ברעסט־ליטאַווסק האָט די טרופּע געוואַנדערט איבער ביאַליס־טאָק, פּינסק, סלאָנים א. א. שטעט און שטעטלעך, וווּ מיפֿלעגט דער־לויבן צו שפּילן ייִדישן טעאָטער אין דײַטש. און ווידער אַ כאַראַק־טעריסטישער שטריך פֿאַרן דעמאָלטיקן ייִדישן טעאָטער: אין איי־נעם פֿון די שטעט האָט דער טעאָטער־אַפּיט געהאַט פֿאַלגנדיקן אויסטערלישן נוסח: „הײַנט טרעט אויף די דײַטש־אינטערנאַציאָנאַלע טרופּע. מיטן כאַר, קופּלעטן, טענץ, געזאַנג א. א. וו. סיוועט זינגען גאַספּאַזאַטאָ שולמית סײַאָוטשאַסטיעם דיעסאַטי כאַסידאָון [עס האָט ניט געדאַרפֿט הייסן, אַז מישפּילט טעאָטער, נאָר מיגײַט אַ קאַנצערט. אין רוסיש ווערט געזאָגט, אַז סיוועט זינגען פֿרוי שולמית מיטן אָנטייל פֿון 10 חסידים. דער ייִדישער טעאָטער־עולם האָט שוין גע־קאַנט דעשיפּירן אַזאַ מעלדונג, אַז מישפּילט „שולמית“ מיטן אָנטייל פֿון אַ פּערסאָנאַל פֿון 10 שווישפּילער].

אין 1900 בין איך ווידער אָנגעקומען צו א. י. קאַמינסקין אין טרופּע, וועלכע האָט דאָן געשפּילט אין האַמעל. ...מײַהאַט געשפּילט טיילווייז אינעם „איינזבאַן־טעאָטער“ (אויפֿן הויף וווּ די שטאַטישע פּאַליציי האָט קיין שליטה ניט געהאַט) און טיילווייז אין „שטאַטישן קלוב“ (אין שטאַט). אין דער צײַט ווען אין „איינזעבאַן־טעאָטער“ פּלעגט מען נאָך קאַנען שפּילן מער־ווייניקער ייִדישעלעך, האָט מען שוין אין „שטאַט־טעאָטער“ אונטערן דרוק פֿון דער מאַכט, געמוחט שפּילן נאָר אין דײַטש, בײַ ספּעציעלע עקספּערטן, וועלכע פֿלעגן

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אויף דעם אַכטונג געבן. דאָס פֿלעגט אויף אסתר-רחל זייער שלעכט ווירקן. זי האָט זיך זייער געשטערט און זשענירט צוליב די „דייטשע עקספּערטוין“ (אַליין גרויסע עם האַרציס), און איבערהויפּט האָט זי נישט געוואָלט שפּילן אין דייטש. צוליב דעם פֿלעגט אסתר-רחל זייער נישט גערן זיך באַטייליקן אין די שטאַטישע „יידיש-דייטשע ספּעקטאַקלען“. נאָר מיט אַלץ פֿלעגט דער יידישער אַקטיאָר דאָן מוזן שלום מאַכן צוליב פרנסה. צוליב דעם פֿלעגט מען אויך מוזן זיך ברעכן און שפּילן אין דעם פֿאַרהאַסטן „יידיש-דייטשי“, אָבער אסתר-רחל האָט דאָן זייער געליטן איבער דעם, וואָס זי קאָן נישט שפּילן אין איר אייגנטלעכן מאַמע-לשון.

אין האַמעל איז ביי אסתר-רחל געבוירן געוואָרן אַ יונגעלע. דאָס קינד איז געווען זייער שוואַך. די מוטער האָט אים דערצויגן מיט דער גרעסטער זאָרגפֿעלטיקייט. דאָס קינד פֿלעגט אָבער קרענקן, און איין מאָל, ווען די טרופּע איז געפֿאַרן פֿון האַמעל קיין טשערניגאָוו אין אַ דיליזשאַנט, איז דאָס קינד אונטערוועגנס געשטאַרבן. קומענדיק אין דער פֿרי קיין טשערניגאָוו, האָט מען דאָס קינד באַערדיקט אויפֿן אַרטיקן בית-עולם, און אין דעם זעלביקן אַוונט נאָך האָט, די פֿון טיפֿן טרויער-דערשלאַגענע, אסתר-רחל געמוזט שפּילן „שולמית“, געמוזט שפּילן מחמת די גאַנצע טרופּע האָט געדאַרפֿט האָבן צום איבערלעבן דעם טאָג, און דאָ איז כּדאי צו באַמערקן פֿאַלגנדיקעס: אסתר-רחל קאַמינסקאַ איז געווען די רייכסטע אין אונזער טרופּע. זי האָט פֿאַרמאַגט אַ קליין ביסל גאָלד און זילבער; מתנות און ביי-טראַגן פֿון פֿאַרערער בעת אירע בענעפֿיסן. דאָס דאַזיקע קליין ביסל רייכטום פֿלעגט מען יעדעס מאָל פֿאַרזעצן אויף די הוצאות פֿון דער ריזע, פֿאַרן דינגען דעם זאָל א.א., וואָס מיפֿלעגט דערנאָך דאַרפֿן אויסקויפֿן אַפּשפּילנדיק אַ ריי ספּעקטאַקלען. אַלזאָ, אויך אין דעם פֿאַל איז דער פֿאַרמעגן פֿון אסתר-רחל געווען פֿאַרזעצט און מיהאַט געמוזט שפּילן אינעם טראַגישן אַוונט כּדי נישט צו פֿאַרלירן די וויי-טערזיקע עקזיסטענץ-מעגלעכקייט פֿאַר דער גאַנצער טרופּע. דעם צער פֿון דער טרויערנדיקער מוטער אין דעם אַוונט איז געווען גאַר-נישט צו באַשרייבן.

אין דער זעלבער שטאַט האָט דאָן געשפּילט אין באַגדאַנאָווס רבֿ-סינער טרופּע דער באַרימטער אַקטיאָר ניעוואָלין. דערוויסנדיק זיך וועגן דעם טראַגישן פֿאַרפֿאַל פֿון אסתר-רחל, וועלכע האָט געמוזט

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

שפילן, לאַכן און זינגען אויף דער בינע אינעם אָוונט פֿון זעלבן טאָג, ווען זי האָט צו קבֿורה געבראַכט איר אייניציק, הייס־געליבט זונדל, האָט זיך ניעוואָלין אויסגעדריקט: „אַט, וואָס טיהייסט דאָס לעבן פֿונעם וואַנדערדיקן שוישפּילער? ... דאָס איז דער אמתער זין פֿון לאַכן דורך טרערן“ ...

נאָכן טויט פֿון איר קינד האָט זיך אסת־רחל אַ לענגערע צייט געשפּירט נישט געזונט און גי־סטיק זייער געבראַכן און נידערגע־שלאָגן. זי פֿלעגט גאַנצע טעג אַ טרויעריקע און אומעטיקע אַפּליגן אין בעט, און כדי זיך אַ ביסל צו צעשטרייען פֿלעגט זי ליענען זייער פֿיל זיטשע טעאַטער־ליטעראַטור. אָבער קויס פֿלעגט אַנקומען דער אָוונט און אסת־רחל האָט געדאַרפֿט אויפֿטרעטן אויף דער בינע, פֿלעגט זי ווערן גאַר אַן אַנדערע. די ראַמפּן־פֿייערן פֿלעגן אין איר אַרייַנבלאָזן אַ נייע נשמה, אויפֿלעבנדיק איר און געבנדיק איר מוט און קראַפֿט צו אַנציןדן דעם גאַנצן טעאַטער־עולם מיט איר טאַלענט־פֿילן שפּילן.

פֿון טשערניגאָוו איז אונדזער טרופּע געפֿאַרן קיין ניעזשין, וווּ מיר האָבן געשפּילט אינעם לאַקאַל פֿון פֿאַלקס־הויז (נאַראַדני דאָס). די דערלויבעניש אויף צו שפּילן אין „די־טש“ ביים קאַנטראַל פֿון עקספּערטן, איז געגעבן געוואָרן דורך גובערנאַטאָר אַנדויעווסקי, וועלכער איז אַליין געווען אַ הייסער חסיד פֿון אסת־רחלען און פֿלעגט אַלע אָוונט קומען אין טעאַטער זעען איר שפּילן. אַלס די־טשער „עקספּערט“ איז דאָן באַשטימט געוואָרן אַ געוויסער יידל שאַפֿאַענ־קאַ. דאָס איז שוין געווען דער ריכטיקער „די־טש“ ווען כּיהאַב אים פֿאַרגעשטעלט פֿאַר אסת־רחלען, און די לעצטע האָט מיט אים בלויז אַ פֿאַר ווערטער איבערגעוואָרפֿן, האָט זי שפּעטער פֿאַך דער טרופּע מיט צופֿרידנקייט דערקלערט: „הלואי האָבן מיר שטענדיק אַזוינע עקספּערטן ווי דער שאַפֿאַרענקאַ! דער בעל־דבֿר קען נישט קיין שייטל „עבריי“ איד די־טש. ער האָט נאָך, ווי־זאָ אױס, קיין מאָל קיין די־טשן אױט פֿאַר די אױגן געזען“. אַלס ביי־שפּיל פֿאַר די עקספּערטישע „קוואַליפֿיקאַציעס“ פֿונם דאָזיקן שאַפֿאַרענקאַ קאָן דינען פֿאַלגנ־זיקער כאַראַקטעריסטישער פֿאַל: ס׳איז אונדז אויסגעקומען צו שפּילן אין ניעזשין די פּיעסע „סדוס און עמורה“ פֿון וועלכער מיר האָבן נישט געהאַט קיין צענזורירטן עקזעמפּליאַר און שיקן צענזורירן קיין פעטערבורג — פֿאַלג מיך אַ גאַנג —, האָט זיך אסת־רחל

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

דערמאנט, אז זי האט צופעליק זיך אנגעשטויסן אין א טעאטער-זשורנאל אויף א נאטיץ, אז צווישן די נייע דערלויבטע פיעסן פילגור-רירט א פיעסע פון מאנספעלד „דער חורבן פון סדום“ (גיבעל סאָ-דאָמאַ). קיין פֿולע נישט געטראַכט, האָבן מיר טאַקע אונטער דער פֿירמע פֿון מאַנספֿעלד אויפֿגעפֿירט „סדום און עמורה״, און בײַם עקספּערט איז עס נאָטירלעך אַראַפּ פֿאַר כּשר...אזוי האָבן מיר דאָ, אַ דאַנק אסתר-רחל, אויך „דורכגעשמוגלט״ די פיעסע „יהוה און איזראַעל“ אונטערן נאָמען „קאַפּיטאַן דרייפֿוס״, און די פיעסע האָט דאָן געגעבן שיינע „סבאַרן“ [הכנסה].

פֿון ניעזשין זײַנען מיר אַרויסגעפֿאַרן מיט אַ פֿאַרשטאַרקטן אַנסאַמבל קיין קיעוו... אין קיעוו פֿלעגט אונדז אויסקומען טעגלעך זיך צו טרעפֿן מיט שלום-עליכמן צו וועלכן אסתר-רחל פֿלעגט שטענדיק האָבן איין טענה: „גוואַלד, שלום-עליכס, ווען וועט מען אונדז שוין לאָזן שפּילן אין טעאַטער אין אונדזער ליבן מאַמע-לשוין״. פֿון קיעוו זײַנען מיר געפֿאַרן קיין מאַהילעוו.

דאָ האָט ווידער פּאַסירט אַ טראַגישער פֿאַרפֿאַל מיט אונדזער ליבער אסתר-רחל קאמינסקא. דאָס איז שוין געווען אין יאָר 1901. מיהאַט אויפֿגעפֿירט די פיעסע „משוגע אויס ליבע״, וווּ אסתר-רחל פֿלעגט מאַכן גרויסן פֿוראַר אין דער הויפּט-ראַלע פֿון „מאַריאַנאַ״, די באַליבטסטע דראַמאַטישע ראַלע פֿון אסתר-רחל איז דאָן געווען „מאַריאַנאַ״ אין דער מעלאַדראַמע „משוגע אויס ליבע״ (מאַטערינס-קאַיאַ ליובאַוו). קיין איינע פֿון די אויפֿפֿירונגען פֿון דער פיעסע פֿלעגט ניט אַריבערגיין אָן כּאַראַקטעריסטישע סצענעס און אינצײ-דענטן אין טעאַטער. שוואַכע פֿרויען פֿלעגן אַרײַנפֿאַלן אין היסטעריע און דער גאַנצער עולם האָט שטורמיש אַפּלאַדירט דער הויפּט-ראַליסטין, וועלכע פֿלעגט מיט איר טאַלאַנטפֿולן שפּילן רירן אַלע-מען ביז טרערן. אַלע אַקטיאָרן פֿון אונדזער טרופּע פֿלעגן די פיעסע אַנרופֿן די פיעסע וואָס גיט חיונה. אסתר-רחל איז דאָן געווען שוואַנגער, און טאַקע שוין אין די הויכע חדשים. דאָס פֿלעגט איר אָבער נישט שטערן צום שפּילן. זי פֿלעגט שפּילן אין טעאַטער ביזן סאַמע סוף... זי פֿלעגט רוען נאָר אין דער קימפּעט-וואַך. אַנדערש האָבן נישט דערלויבט די דעמאָלטיקע מאַטעריעלע אומשטענדן פֿון ייִדישע וואַנדער-אַקטיאָרן. אַפּשפּילנדיק איין מאָל די ראַל פֿון „מאַריאַנאַ״ האָט זיך אסתר-רחל שטאַרק דענערווירט פֿון גרויס

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

אַנשטרעגונג און מפיל געווען הינטער די קוליסן. ס'איז צום גליק פֿאַרגעקומען שוין נאָכן לעצטן אָקט. דאָס זיבן־חדשימדיקע קינד האָט נאָך געלעבט. מיהאַט גלייך אַרויסגערופֿן דאָקטוירים און אַן אַקושעריין און באַמיט זיך מיט אַלע מעגלעכע מיטלען צו דערהאַלטן דאָס קינד ביים לעבן, אָבער ליידער האָט דאָס קינד אַפּגעלעבט נאָר ביז מאַרגן פֿרי. דער צער פֿון דער נידערגעשלאַגענער אסת־רחל איז געווען ממש אין לשער. ... אסת־רחל האָט געוויינט און געקלאָגט ... מיהאַט גערופֿן דעם קבֿרות־מאַן און אַפּגעגעבן אים דאָס קינד צום באַערדיקן. אין אַוונט פֿונעם זעלבן טאָג, ווען מיר זיינען אַלע גע־זעסן אַרום בעט פֿון אסת־רחל, פּרווונדיק טרייסטן די אַבלטע, איז געשען עפעס מערקווירדיקס, וואָס האָט נאָך מער געווירקט אויף זי אַזוי אויך צעטרייסלטע נערוון פֿון אסת־רחל. ס'איז אַריינגעקומען אַ ייד מיט אַ געלער באַרד און געבראַכט עפעס אַינגעוויקלט אין אַ פֿאַטשיילע. „סייטש — האָט ער געטענהט — וואָס האָט איר מיר געגעבן צו באַגראַבן אַ לעבעדיק נפֿשלי?!“.

מיר זיינען אַלע אויפֿגעשפרונגען און מיט פֿאַרלורנקייט געקוקט אויפֿן בייזוונדער. דער ייד — דאָס איז געווען דער קבֿרות־מאַן — האָט פֿון זיין פֿאַטשיילע אַרויסגענומען דאָס מפּיל־קינד, וועלכעס האָט נאָך פֿאַרשטיקט געוויינט. ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן, אַז בייטאָג איז דאָס קינד נישט געווען געשטאַרבן, נאָר בלויז פֿאַרזונקן אין אַ טיפֿער חלשות. ווען דער קבֿרות־מאַן האָט עס, טראָגנדיק אויפֿן פעלד, איינגעוואַרעמט אין זיין קאַפּאַטע, איז דאָס עופֿלע געקומען צו זיך און האָט זיך ווידער צעשרייען, און אַט האָבן מיר עס באַקומען אַ לע־בעדיקס... וואָס ס'האַט זיך אין דעם מאַמענט געטאָן מיט אסת־רחלען איז ממש אוממעגלעך צו באַשרייבן... די טיף דערשיטערטע מוטער האָט זיך קאַנווולסיוו געראַנגלט צווישן דעם געפֿיל פֿון גליק און גרויל... גלייכצייטיק מיט דער אומבאַשרייבלעכער פֿרייד צוליבן צוריקבאַקומען דאָס קינד אַ לעבעדיקס, האָט די אומגליקלעכע מוטער אַ גרויל אַרומגעכאַפט ביי דעם געדאַנק, אַז זי האָט געקאַנט איר קינד לעבעדיקערהייט באַגראַבן... דער טרייסט פֿון דער דערשיטער־טער אסת־רחל קאַמינסקאַ איז אָבער געווען נישט אויף לאַנג. דאָס קינד האָט אַפּגעשריגן נאָך אַ נאַכט און צומאַרגנס פֿרי איז עס ווידער אַנטשטומט געוואָרן שוין אויף אייביק... דאָס מאַל האָבן די דאָקטויר־רים קאַנסטאַטירט, אַז דאָס קינד איז טויט. דער דאָזיקער טראַגישער

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

פֿאַרפֿאַל איז געווען איינער פֿון די שרעקלעכסטע מאַמענטן פֿון אסתר-רחלס לעבן. לאַנג-לאַנג נאָך דער פּאַסירונג האָט נאָך אסתר-רחל נישט געקאָנט צו זיך קומען..."

אַ טראַגישע געשיכטע ווי אַזוי ק. האָט אין איר וואַנדער־וועג פֿאַרלאָרן אַ קינד, ווערט אויך איבערגעגעבן אין די זכרונות פֿון דער שוישפּילערין עמיליע אַדלער:

„איין מאל בעת מיר זײַנען אַרויסגעפֿאַרן פֿון האַמעל קיין טשער־ניגאַוו, האָט פּאַסירט אַ שרעקלעכע קאַטאַסטראַפֿע; געפֿאַרן זײַנען מיר אין צוויי דיליזשאַנסן. אין איינעם זײַנען געפֿאַרן קאַמינסקי און זײַן פֿרוי, איר שוועסטער רבֿקה, יוליוס [אַדלער] און איד, אַן אַם, קאַמינסקיס קינדער רעגינאַ און אידקעלע און אַ קליין קינד פֿון זעקס וואָכן, וועלכעס זי (אסתר-רחל) האָט געהאַלטן אויף די הענט. די אַנדערע אַקטיאָרן זײַנען געפֿאַרן אין צווייטן דיליזשאַנס [דאָס קינד הייבט אַן שטאַרק וויינען און סיגעלינגט קיינעם נישט עס צו באַרויקן, ביז זיי שטעלן זיך אָפּ בײַ אַ קרעטשמע, און דאָרט ווערט דאָס קינד אַנטשווייגן. זיי נעמען דערויף ווידער פֿאַרן און זאָס קינד נעמט ווי־דער וויינען]. מיד זײַנען מיר געווען, האָבן מיר זיך צום געוויין פֿון קינד צוגעוויינט און מיר זײַנען אַלע איינציקווייז איינגעשלאָפֿן. ווען כּיהאַב ערוואַכט, האָב איד געזען, אַז יוליוס און קאַמינסקי זײַנען שוין אויך וואָך און קאַמינסקי קוקט אויף יוליוסן ווי ער וואָלט אים געגעבן אַ צייכן צו שווייגן, און אַליין ברעכט ער זיך די הענט. איד האָב זיך אָנגעהויבן אַנטוויסן, אַז סײַז עפעס געשען מיטן קינד. עס איז שטאַרק פֿאַרענדערט. און — כּיהאַב ווידער אײַנגע־דרעמלט, אָבער קאַמינסקי טארעט מיך און זאָגט מיר אין דער שטייל: „דאָס קינד איז שוין שטיל!“. [די אַם דערוואַכט און וויל עס נעמען זייגן, דערפֿילט זי, אַז עס איז קאַלט. זי וויל אויסשרײַען, אָבער קאַ־מינסקי פֿאַרשטעלט איר דאָס מויל און אַזוי דערשלעפֿן זיי זיך צו אַ קרעטשמע].

אסתר-רחל האָט זיך אויפֿגעכאַפֿט און געזאָגט: „גאָט צן דאָנקען, איינגעשטיילט געוואָרן“. ערשט ווען אַלע זײַנען אַראָפּ, האָט אסתר-רחל דערפֿילט, אַז סײַז עפעס געשען. זי האָט געמאַכט אַ גוואָלד און האָט זיך שטאַרק פֿאַנאַנדערגעוויינט. דער קרעטשמער, וועלכער האָט זיך דערוויסט פֿון אונדזער אומגליק, האָט אונדז נישט אַרײַנגע־לאָזט, ווייל לויטן געזעץ האָט מען אַ טויטן געדאַרפֿט באַגראַבן אויפֿן

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

אַרט ווו ער איז געשטאַרבן, און מען וואַלט דעריבער דאָ געדאַרפֿט מאַכן די לוייה. מיר האָבן זיך מיטן יונגן מת צוגעשלעפט ביז טשער-ניגאָוו און דאָרט געבראַכט דאָס קינד צו קבורה, און אין עטלעכע טעג אַרום האָט די אומגליקלעכע מאַמע שוין געמוזט שפּילן..."

עמיליע אַדלער דערציילט אויך ווי זיי זינען פֿאַרבעטן געוואָרן צו אַ ברית בני די קאַמינסקיס אין קיעוו. צום סוף האָבן זיי אָנ-שטאַט אַ שמחה אָנגעטראָפֿן אויף אַ טרויער, ווייל דאָס קינד האָט נישט דערלעבט ביז צום ברית.

דער יידיש-סאָוועטישער טעאַטער-פֿאַרשער נחום אויסלענדער באַמערקט:

"עס וואָרפֿט זיך דערביי אין די אויגן אַ מערקווירדיקע דערשיי-נונג: אין דער טרופּע, וואָס שפּילט צו דער צייט [1902] אין אַדעס, געפֿינט זיך אסתר-רחל קאַמינסקי. זי טרעט אַרויס פֿון טאָג צו טאָג אין אַ נייער פּיעסע, אָבער דער דערפֿאָלג אירער איז זייער און זייער באַשיידן. וועגן איר שרײַבט מען („יחשנאָיע אָבאַזדעניעיִ"): „די פֿרוי קאַמינסקי איז אַן אַרטיסטין ניט אַן טאַלאַנט, אָבער אומ-זיסט קומט זי אַן צו אַלערליי ביליקע דראַמאַטישע עפֿעקטן, וואָס רופֿן אַרויס געוויין און היסטעריקעס בני דעם ווייניק-איבערקלייבע-רישן פּובליקום". אין דער רעצענזיע וועגן „שולמית", צום ביי-שפּיל, שרײַבט מען שוין גאָר אין אַ קאַטעגאָרישן טאָג [„אַדעסקיע נאַוואַסטיי"]: „די פֿרוי קאַמינסקי („אַביגיל") האָט דאָס מאָל דאָס פּובליקום ניט צופֿרידנגעשטעלט". ...אינעם יאָר 1902, ווען קאַ-מינסקיס טרופּע האָט זיך באַוווּזן אין אַדעס, האָט די הויפּט-ראַל אין „שולמית" געשפּילט איינע אַ ווייניק-באַקאַנטע אַרטיסטין מעוואַזע-דיעווא. אסתר רחל קאַמינסקי נעמט זיך ניט אונטער צו שפּילן ניט די הויפּט-ראַל אין „שולמית", ניט „דינהן" אין „בר כּוכבֿאִי". ערשט אינעם יאָר 1903, ווען עס ווערט קלאָר, אַז די הויפּט-אויפֿמערק-זאַמקייט פֿון דעם בורזשואַזן צושויער פֿאַלט גראַד אויף די דאָזיקע ראַלן, מאַכט מען אַ פּרוּוו איבערצוגעבן די פֿאַראַנטוואָרטלעכע ראַלן [צו] אסתר-רחל קאַמינסקי. דעם 16 אַקטיאַבר שפּילט מען „אַחשוּר רוש" מיט קאַמינסקין אַלס אסתר, דעם 20 אַקטיאַבר שפּילט מען „בר כּוכבֿאִי" מיט קאַמינסקין אַלס דינה, דעם 27 אַקטיאַבר — „שולמית" מיט קאַמינסקין אין דער הויפּט-ראַל. פֿונעם ערשטן בליק קאָן זיך אויסווייזן, אַז די נייטיקע „פֿאַרענדערונג" איז פֿאַרגע-

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

קומען. אסתר-רחל קאמינסקי ווערט אפילו געלויבט אין אייניקע רעצענזיעס וועגן די דאזיקע ספעקטאקלען. עס איז אבער קלאר, אז ניט דאס איז איר אמתער אמפלואָ. ניט האַבנדיק קיין שטיס צום זינגען [?], האָט קאָמינסקי ווייניק-וואָס געקאָנט אויסנעמען ביי דעם צושויער.

און אַנשליסנדיק זיך אָן ק'ס אויטאָביאָגראַפֿיע אין וועלכער זי רעדט וועגן די צרות און נע ונד-פעריאָד, שרייבט נחום אויסלענדער:

„אין דער דאָזיקער אויטאָביאָגראַפֿישער נאָטיק, וועלכער ווייזט אַזוי בולט ווי אומדערטרעגלעך עס איז געווען די לאַגע פֿונעם ייִדישן אַקטיאָר אין די יאָרן פֿונעם טעאַטער-פֿאַרבאַט, דערמאָנט א. א. ר. קאָמינסקי מיט קיין וואָרט ניט וועגן די באַזונדערע ליידן, וועלכע זײַנען אויסגעפֿאַלן אויף איר אייגענעם גורל, און געווען זײַנען דאָס ליידן, וואָס האָבן זיך געצויגן אין משך פֿון אַ סך יאָרן און זײַנען פֿון יאָר צו יאָר געוואָרן אַלץ שווערער און אומגעהייערער, וואָרעס וואָס מער א. ר. קאָמינסקי האָט זיך באַפֿרייט פֿון איר יוגנטלעכער אַנפֿאַנגערישקייט, וואָס מער עס האָט זיך אַנטוויקלט קאָמינסקיס טאַלענט. אַלץ מער האָט זיך געלאָזט פֿילן, אַז ער איז דורכויס איבע־ריק אויף דער „ייִדיש־דייטשיטער“ בינע. מער ווי צען יאָר האָט א. ר. קאָמינסקי פֿאַרבאַכט אויף דורך בינע אַזוי, אַז מע האָט זי אי געזען אי ניט געזען. מע האָט נעמלעך געזען, אַז זי איז מיט אַ קאָפּ העכער פֿון די איבעריקע אַקטיאָרן, וואָס באַוועגן זיך אַרום איר. מע האָט געזען, אַז דאָס איז אַ קינסטלערישע אינדיווידואַליטעט פֿון אַ גרעסערן פֿאַרנעם; אָן אַקטעריסע, וואָס קאָן האָבן אַ גרויסע ווירקונגס־קראַפֿט, אָבער רעאָליזירן די דאָזיקע קראַפֿט האָט א. ר. קאָמינסקי קיינמאָל ניט געהאַט קיין מעגלעכקייט, און עס איז דערייִ בער אין משך פֿון לאַנגע אַנדערהאַלב צענדליק יאָרן ניט געווען קלאַר וווּ ליגן פֿאַרבאַרגן די וואָרצלען פֿון א. ר. קאָמינסקיס שאַפֿן, אין וואָס באַשטייט איר אַקטיאָרישער אייגנאַרט.

עס פֿלעגן זײַן בלויז זעלטענע, זעלטענע פֿאַלן ווען אין גאַנג פֿון אַ ספעקטאַקל, וואָס איז געשפּילט געוואָרן ערגעץ אין אַ קליין שטעטל, אין אַ שטאַל, פֿלעגט פּלוצים אויף דער בינע זיך דערפֿילן דער אַטעם פֿון אַן אמתן טאַלענט: קאָמינסקיס שפּיל פֿלעגט אָן אַטעם טאָן מיט עכטער קונסט. אין אַזעלכע פֿאַלן האָט מען גע־קאָנט באַמערקן, אַז אין א. ר. קאָמינסקיס שפּיל איז פֿאַראַן אַ געזונ־

זלמן זילבערצווייג

טער דראַנג צום רעאַליזם, אַז אין דער דאָזיקער שפּיל לאַזט זיך הערן אַ דיַטלעכער אַפּקלאַנג פֿון קאַמינסקיס אייגענער לעבנס־דערפֿאַרונג, אירע אומילבלאַרע אַיַנדרוקן פֿון דער סבֿיבֿה וווּ מע האָט „געלעבט אין אַרעמקייט“, ווי קאַמינסקי דריקט זיך אויס וועגן איר קינדהייט־סבֿיבֿה. אַבער באַמערקן דאָס אַלץ האָט מע געקאַנט בלויז אין געציילטע עטלעכע רגעס, וואָרעם באַלד איז דאָס אַלץ דער־טרונקען געוואָרן אין דעם ווילד־אומגעלומפּערטן הרהאָ, וואָס האָט זיך ווידער אויפֿגעהויבן אויף דער בינע; די „עטלעכע ברעטער, וואָס זײַנען געלעגן אויף פֿעסלעך“, האָבן ווידער אָנגעהויבן ציטערן פֿון האַפּקעס און טענץ. ... קיין גרינטלעכע ענדערונג אין א. ר. קאַ־מינסקיס לאַגע איז ניט פֿאַרגעקומען אויך אין די ערשטע פֿאַר יאָר פֿונעם נייעם יאָרהונדערט ווען דער „ייִדישער־דיַטשישער־טעאַג־טער האָט באַקומען אַ מעגלעכקייט צו שפּילן אין די גרעסערע שטעט. ... מע האָט אַ פּנים אָנגעהויבן זיך באַפֿרייען פֿון די קליינשטעטלדיקע געווינהייטן. מע האָט זיך געאיילט וואָס גיכער איבערצונעמען די מאַניערן פֿון אַ גרויס־שטאַטישן אַקטיאָר, דאָס האָט אַרייַנגעטראָגן אַ געוויסע אויפֿמונטערונג אין דער ייִדישער אַקטיאָר־סיבֿה אין די יאָרן 1904-1900. די דאָזיקע אויפֿמונטערונג האָט זיך אַבער ווייניק־וואָס געלאָזט פֿילן אין דער טעטיקייט פֿון א. ר. קאַמינסקי.“

און ביים אַנאַליזירן די סבֿות, באַנוצט זיך דער סאַוועטישער שרייבער מיט דער מאַרקסיסטישער דיאַלעקטיק, אויסטייטשנדיק דעם „פֿאַלקס־כאַראַקטער“ פֿון א. ר. ק.:

„דערקלערט האָט זיך עס גאַנץ איינפֿאַך. די ענדערונגען, וואָס זײַנען פֿאַרגעקומען אין דעם „ייִדיש־דיַטשישן“ טעאַטער, זײַנט ער האָט באַקומען אַ צוטריט צו די גרעסערע שטעט, זײַנען הויפּט־זאַכלעך געווען פֿאַרבונדן מיט דער אַריענטאַציע פֿון סעם אַדלערן און זײַן גלייכנס אויף דעם בורזשאַוואַן צושויער. די דאָזיקע ענדערונגען זײַנען געמאַכט געוואָרן אונטערן דרוק פֿון די סאַציאַלע גרופּן, וואָס האָבן געפֿאַדערט, אַז דער ייִדישער טעאַטער זאָל זיך אַפֿרייסן פֿון דעם פֿאַלקס־באַדן און זאָל אויך דורך און דורך „פֿאַרבחשאַוואַעוועט“ ווערן, א. ר. קאַמינסקאָ איז אַבער געווען צו שטאַרק צוגעבונדן צו דעם פֿאַלקס־באַדן. איר שאַפֿן האָט געהאַט צו טיפֿע וואַרצלען אין די ברייטע מאַסן, אַז זי זאָל שטאַרק, ווי אַנדערע ייִדישע אַקטיאָרן, באַגייסטערט זײַערן פֿון דעם ייִדישן בורזשאַו, וואָס האָט זיך אָנגע־

די וועלט פון אסת־רחל קאמינסקא

הויבן פֿירן מעשה בעל־הבית אין ייִדישן טעאָטער. דער אויִפֿטריט פֿון דער אַרטיסטיִן נעראַסלאָווסקאַ, [וועלכע ווערט באַרימט אין דעם ייִדישן אָפּערעטן־רעפּערטוואַר און וועלכן זי שפּילט די הויפּט־ראָלן] וואָס האָט אַזוי גיך באַוווּזן זיך איינצופֿונדעווען אינעם ייִדישן טעאָטער, האָט נאָך מער אונטערגעשטראַכן ווי מערקווירדיק עס איז א. ר. קאַמינסקי לאַגע. סײַז געוואָרן קלאַר, אַז אויב א. ר. קאַמינסקי קאָן ניט געפֿינען קיין אַרט אויף דער ייִדישער בינע, איז עס ניט בלויז מחמת דער אומגעלומפּערטקייט פֿון דעם ייִדיש־דיִטש מיט וועלכן זי האָט געמוזט זיך נוצן, נאָר אויך מחמת אַנדערע וויכ־טיקע סיבות.

...ווען מע באַקענט זיך מיט אסת־רחלס קאַמינסקאַס טעטיקייט אין די יאָרן ערבֿ 1905, ווערט קלאַר, אַז סײַז ניט געווען ווייַט דערפֿון, אַז זי, א. ר. קאַמינסקאַ, זאָל ווערן אַ קרבֿן פֿון דער אַטמאָספֿער, וואָס האָט זיך געשאַפֿן אין דער דעמאָלטיקער טעאָטער־סביִבה. אַרויסטרעטן אַפֿן און אַנטשלאָסן קעגן די אַנטירעאַליסטישע טענ־דענצן, וואָס האָבן געהערשט אויף דער „ייִדיש־דיִטשישער“ בינע, האָט א. ר. קאַמינסקאַ ניט געוואָגט, אָבער אונטערגעבן זיך אינ־אַנצן די דאָזיקע אַנטירעאַליסטישע טענדענצן איז פֿאַר איר געווען אומענגלעך.

דער דראַנג צום רעאַליזם איז אפֿשר געווען דעמאָלט בײַ א. ר. קאַמינסקאַ ניט מער ווי אַן אינסטינקטיווער דראַנג, אָבער דאָס איז געווען אַן אינסטינקט, וועלכער האָט געוואַרצלט אין דער סאַציאַלער נאַטור פֿון איר שאַפֿן, אַן אינסטינקט, וועלכן זי האָט מיטגעבראַכט פֿון דער טיף פֿון פֿאַלק, מיטגעבראַכט פֿון יענער סביִבה וווּ מענטשן האָבן „געלעבט אין אַרעמקייט“, ווי קאַמינסקאַ זריקט זיך אויס אין איר אויטאָביאָגראַפֿיע. אַפּזאָגן זיך פֿון איר שטרעבונג צו רעאַליזם האָט דעריבער א. ר. קאַמינסקי ניט געקאַנט, אָבער אויך פֿאַר־ווירקלעכן די דאָזיקע שטרעבונג איז זי ניט געווען אימשטאַנד אין דער אַטמאָספֿער, וואָס האָט געהערשט אַרום איר. האָט זי דעריבער אַזוי לאַנג ניט געקאַנט געפֿינען איר אַרט אויף דער ייִדישער בינע. ניט געקוקט דערויף, וואָס קאַמינסקי איז געוואָרן טעטיק נאָך אַנ־הייב פֿון די 90קער יאָרן, קאָן מען דאָך מיט רעכט זאָגן, אַז די ערשטע עטלעכע יאָר פֿון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט געהערן נאָך אַלץ צו איר „פֿאַרגעשיכטע“. קיין שום וועזנטלעכן אויִפֿטו, וואָס

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

זאָל אין אַ וועלכער סײַאיד־ניט מאַס ווירקן אויף דער אַנטוויקלונג פֿונעם ייִדישן טעאַטער, האָט קאַמינסקאַ ביז דעם יאָר 1903 נאָך ניט געהאַט באַווײַזן. זי האָט געטאָן אָן אַרבעט, וואָס איז געווען אין תּוֹך אינגאַנצן פֿרוכטלאָז און האָט ניט געעפֿנט פֿאַר איר קיין שום אויסבליק אין דער צוקונפֿט. אַלס בולטע אילוסטראַציע קאָן דינען איר טעטיקייט אין אַדעס אין יאָר 1903.

אויסער וואָס א. ר. קאַמינסקאַ נעמט איבער אין 1903 אין אַדעס צו שפּילן אַלע הויפּט־ראָלן אין גאָלדפֿאַדנס אָפּערעטעס, און ווערט דורך דעם דער הויפּט־כּוח אין ייִדישן אָפּערעטן־רעפּערטואַר, וואָס איז צו יענער צײַט דער עיקר שטיץ־פּונקט אין ייִדישן טעאַטער, טרעט זי אויך אויף, אין דער מעלאָדראַמע „די אייזערנע פֿרוי“, וואָס איר מאַן האָט פֿאַר איר דראַמאַטיזירט פֿון שמיִרס אַ ראַמאַן. דעם 20 יאַנואַר 1904 שפּילט זי אין פֿינאַמאַנס „חנהלע די נייטאַרין“ און „די נקמה פֿון אַ פֿרוי“.

„געבראַכענע הערצער“

אין 1903 איז א. ר. ק. אויפֿגעטראָטן אַלס „גיטעלע“ אין ז. ליבינס „די געבראַכענע הערצער“.

ג. אויסלענדער שרײַבט:

„קאַמינסקי האָט אויך אין דעם ספּעקטאַקל געהאַט צו טאָן מיט זייער ניט קיין דאַנקבאַרן מאַטעריאַל. דער אַווטאָר, וואָס האָט גע־טילדערט די ייִדישע אַרעמשאַפֿט־סבֿיבֿה, האָט ניט געוואָגט אַנצו־רופֿן די זאַכן מיט זייער אמתן נאָמען און האָט זיך געוואָלט באַ־האַלטן אונטער דעם סענטימענטאַל־פֿילאַנטראָפּישן מיטגעפֿיל צו דער אַרעמשאַפֿט; וועלכע איז קלאַמפּערשט געשטראַפֿט פֿון גאָט מיט שוואַכע ווילנס, מיט „געבראַכענע הערצער“. א. ר. קאַמינסקי איז געשטאַנען פֿאַר אַ געפֿאַר אַרײַנצופֿאַלן אין דעם זעלבן סענטימענט־טאַל־פֿילאַנטראָפּישן טאָן. זי האָט אָבער אויסגעמיטן די דאָזיקע געפֿאַר. „זי פֿרוי קאַמינסקי — לייענעו מיר אין אַ באַשרײַבונג [„אַדעסקיע נאָואַסטײַ“] פֿון דעם דאָזיקן ספּעקטאַקל: — האָט געפֿונען פֿאַר איר העלדין אַן אויסגעצײכנטן טאָן פֿון מוטיקער אונ־טערטעניקייט, און דאָס געשטאַלט פֿון ליבינס גיטל אין איר אויס־פֿירונג האָט זיך באַקומען אַ לעבעדיקס און לעבנספֿולס, אַ גע־שטאַלט, וואָס רופֿט אַרויס ווילנדיק־ניט ווילנדיק סימפּאַטיעס ביים

די וועלט פון אסתרי-רחל קאמינסקא

צושויער. דער פרוי קאמינסקיס גיטל האט זיך אונטערגעגעבן דעם גורל ניט דערפאר, ווייל זי איז שוואך, נאך דערפאר, ווייל זי איז שטארקער פון אלע, שטארקער פון בנימינען.

„חנהלע די נייטארין“

דעם 19 מאי 1905 איז ק. אויפגעטראָטן אין „באָגאַטעלאַ“ - טעאַטער אין פּײַנמאַנס „חנהלע די נייטאַרין“.

דער רעזשיסער מאַרק אַרנשטיין שרײַבט:

„נאָך אַ צוויי און צוואַנציק יאָרן פֿאַרבאַט, איז אין יאָר 1905 געלונגען צו באַקומען פֿון דער צענטראַלער רוסישער מאַכט אַ דערלויבניש צו שפּילן אין וואַרשע ייִדיש טעאַטער. אָפּיציעל האָט עס נאָך אָפּילו געמוזט הייסן „ייִדיש־דיַטשיש טעאַטער“, אָבער גע־מיינט האָט עס, אַז אויף דער ייִדישער בינע מעג מען שוין ריידן ייִדיש... אַסטער רחל קאַמינסקאַ איז דעמאָלט געקומען ווי איינע פֿון אַנסאַמבל, ניט די גרויסע, ניט דער „שטערן“. איבריָקנס, איז אין דער דאָזיקער טרופּע כמעט יעדער געווען אַ „שטערן“. די בעסטע אַרטיסטן פֿון אַלע וואַנדער־טרופּעס... ווען זיי האָבן דערהערט די בשורה, אַז מען מעג שוין אין וואַרשע שפּילן ייִדיש טעאַטער, זײַן נען זיי געקומען אַהער צו פֿליען אויף דעם ערשטן רוף און זיך אָנגע־שלאָסן אין דער טרופּע, וועלכע איז אַזוי אַרום געוואָרן די גרעסטע וואָס אַ ייִדיש טעאַטער האָט ווען סײַז אַמאָל פֿאַרמאָגט.“

דער ערשטער אַרויסטריט פֿון אַסטער רחל קאַמינסקי אין וואַרשע אין דעם דאָזיקן נײַעם פעריאָד, וועלכער וועט אפֿטער אַמאָל באַצײכנט ווערן אַלס „דער פעריאָד פֿון א. ר. קאַמינסקי“, איז פֿאַרגעקומען אין אַ שטיק מיטן נאָמען... „חנהלע די נייטאַרין“. די גרויסע קינסטלע־רין האָט נאָך דעמאָלט ניט געהאַט קיין בעסערע ראָלן אין בעסערע דראַמעס, וועלכע זײַנען, איבריָקנס, אין יענער צײַט נאָך ניט געהאַט געבוירן געוואָרן. אין אַמעריקע האָט שוין יעקבֿ גאַרדין אָפּילו יאָ געהאַט אָנגעשריבן זײַן „כאַסיע די יתומה“ און „מירלע אפֿרת“, אָבער קיין אייראָפּע האָבן זיי נאָך ניט געהאַט דערגרייכט.

איך געדענק: אויף דער פרעמיערע פֿון „חנהלע די נייטאַרין“, וועלכע די טרופּע האָט אויפֿגעפֿירט צו דער ערעפֿונג פֿון טעאַטער, בין איך געזעסן מיט אַראָפּגעלאַזטע אויגן, זיך געשמט אַמערסטן פֿאַר פּרץ, פֿרישמאַן, סאַקאַלאָו, ספּעקטאַר, דינעזאָן און אַנדערײַ

זלמן זילבערצווייג

שריבער, וועלכע זיינען געקומן גאנץ פריילעך געשטימט... שפער-
טער, ווען איך האב זיך פאר זיי פארענטפערט פאר דעם פאטאלן
אויסקלייבן דאס שטיק, האט פרץ מיך געטרייסט מיט די ווערטער:
„מילא, דער אנהייב ווי דער אנהייב, אבער אויב איר וועט ווייטער
אויפפירן אַזעלכע „פיעסקעלעך“, וועט מען איך שמייסן...“ נאָר
דער גוטער דינעזאָן איז דאָך געווען אַנטציקט: „אַ כפרה די פיעסט
— האָט ער זיך כמעט קינדיש געהיצט — אַבער אַן אַקטעריסט
פאַרמאָגט איר, מעג זי שפילן פאַרן קייסער“. די אַנדערע שרייבער
האַבן ניט געטיילט מיט דינעזאָנען זיין ענטוואַרט פאַר דער קאַ-

אַסטאָר־רוּחל קאַמינסקאַ אין יאָר 1905.

מינסקי. ניט האַבנדיק קיין בעסערס, האָט מען געמוזט נאָך אַ פאַר
„פיעסקעלעך“ פֿון זעלבן מין אויפפירן, ביז ס'איז אונדז נאָך שווערע
מי געלונגען צו באַקומען פֿון אַמעריקע „כאַסיע די יתומה“.

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

וועגן ק'ס שפילן אין דער מעלאָדראַמע שרײַבט נחום אויסלענדער:

„נאָכדעם ווי נעראַסלאָוסקי האָט איבערגענומען אַלע „העראַישע געזאַנג-ראַגלן“, הייבט אַן קאַמינסקאַ אויפֿטרעטן אין „שטאַרק-דראַמאַטישע“ פּיעסעס. דאָס איז אַבער געווען אַ „דראַמאַטיזם“ פֿון אַ גאַנץ באַשטימטן מין. סײַז געווען דער „דראַמאַטיזם“ פֿון די אַמעריקאַנער שונד־פּיעסעס, וואָס האָבן צו טאָן מיט „אומענטשלעכע“ לייַדנשאַפֿטן, מיט ווילדע אַוואַנטורעס, מיט אויפֿגעשרויפֿט־מעלאַ-דראַמאַטישע עפֿעקטן: „די אייזערנע פֿרוי“ (פֿרוי קאַמינסקאַ) איז זיך נוקם אַן דעם באַנקיר פֿעלדמאַן (הי קאַמינסקי) דערפֿאַר, ווייל ער האָט איבערגעגעבן אין די הענט פֿון דער פּאַליציי אירע עלטערן — באַנדיטן. איר נקמה איז באַמת שוידערלעך. זי העלפֿט אַרויסגעבענע זיין איינציקן זון. זי צעברעכט זיין פֿאַמיליע־לעבן, צווינגט אים חתונה האָבן מיט איר, באַנעמט אים און טרייבט אים אַרויס אין גאַס. דאָס אַלץ טוט זי, ניט עפֿענענדיק די קאַרטן ביז דער לעצטער מינוט. סוף כל סוף טריומפֿירט, ווי עס פֿירט זיך, דאָס גוטע, און דאָס בייזע אין דער געשטאַלט פֿון דער אייזערנער פֿרוי און אירע פֿריינט, ווערט באַשטראַפֿט; [„אַדעסקי ליסטאַק“], אַט אין אַזאַ אַרט פּיעסע הייבט אַן קאַמינסקאַ זוכן איר נײַעס אַמפּלואַ. דעם 20 יאַנואַר 1904 פֿירט מען אויף „חנה די נייטאַרין“, אַ פּיעסע, וואָס איז ווידער־אַמאָל פֿול מיט „אוממענטשלעכע“ לייַדנשאַפֿטן. דאָס מאָל טויעט שוין דער אַדעסער רעצענזענט [„יחשנאַיע אַבאַזעניע“] אַרויס מיט אַן אויסדריקלעכן פּראָטעסט: „די פֿרוי קאַמינסקאַ לאַזט פֿליסן פֿריי די געפֿילן פֿון טרויער. דערויף איז זי אַ גרויסע בריה, און אינעם צושויער־זאַל הייבט זיך אויף אַ געוויין, פּונקט אַזאַ, ווי עס פֿלעגט אויף דער מאַלאַרוסישער בינע געוויינלעך אַרויסרופֿן די פֿרוי זאָגן קאַויעצקי. אינעם לעבן איז פֿאַראַן צופֿיל אַפּגענאַרטע נייטאַרינס, און די אַפּשפּיגלונג דערפֿון אויף דער בינע מאַכט אַן איינדרוק. עס וואַלט פֿונדעסטוועגן ניט געשאַדט צו שטילן דעם אימפעט און ניט מיסברויכן מיט האַרצרייטנדיקע בילדער.“

פּונקט אַזוי איז געשטימט אויך דער רעצענזענט פֿון דער צוויי־טער רוסישער צײַטונג. ער קאַנסטאַטירט, אַז די פֿרוי קאַמינסקאַ האָט זייער געלונגען דורכגעפֿירט די „שווערע, שטאַרקע וואַמאַ-טישע ראַלי“, גלייַכצײַטיק אַבער וואַרפֿט ער אויף דעם דריטן אַקט,

זלמן זילבער צווייג

וואָס זי האָט דורכגעפֿירט, ווי ער דריקט זיך אויס „שוין צופֿיל וואָרעס“.

דער דאָזיקער פֿאַרווורף, אַז „קאַמינסקאָ שפּילט שוין צופֿיל וואָרעס“, די פֿאַדערונג זי זאָל „שטילן דעם אימפעט“ הייבט זיך אָן איבערחורן גאַנץ אָפֿט. אסתר-רחל קאַמינסקאָ לאָזט זיך פֿירן פֿון די שונד־שרייבער. זי גיט זיך אָפּ מיט דער שילדערונג פֿון בולוואָר־מעסיקע „לייַדנשאַפֿט“. זי שילדערט געשטאַלטן, וואָס זײַנען אינער־לעך ליידיק. זיי האָבן אין זיך קיין שום רעאַלן אינהאַלט. אָבער וואָס מער זי לאָזט זיך פֿירן פֿונעם שונד־שרייבער, וואָס מער זי טרעט אויף אין די „האַרצרייסנדיקע“ מעלאָדראַמעס און „לאָזט פֿליסן פֿריי די געפֿילן פֿון טרויער“, אַלץ זעלטענער און זעלטענער גער פֿינט זי דעם נייטיקן קאַנטאַקט מיט דער ברייטער פֿאַלקס־מאַסע, וווּ [ביי וועמען] עס פֿאַרשטאַרקט זיך פֿון טאָג צו טאָג דער דראַנג צו זען אויף דער בינע אַ רעאַליסטישע שפּיל, און אַט דער דראַנג איז, קענטיק, געווען אַזוי שטאַרק, אַז דאָס האָט זיך געלאָזט פֿילן אינעם באַזוך פֿון קאַמינסקיס טעאַטער“.

און אַנווייזנדיק, אַז די אַדעסער פרעסע אין אָנהייב 1904 האָט פֿאַרצייכנט, אַז קאַמינסקיס טרופּע, וואָס איז איבערגעגאַנגען פֿונעם „נײַעם טעאַטער“ אין „רוסישן טעאַטער“ ציט מער ניט קיין עולם, הגם די אויספֿירונג פֿון די פּיעסן איז „ווי פֿריער אַ זאָרגעוודיקע“, קומט אויסלענדער צום פֿאַלגנדיקן אויספֿיר:

„און אַט דערמיט פֿאַרענדיקט זיך דער סעזאָן 1904-1903 אין אַדעס, אָבער דאָס מאָל האָבן מיר צו טאָן ניט בלויז מיטן סוף פֿון איינעם אַ טעאַטער־סעזאָן. סײַאז דער סוף פֿון אַ גאַנצן פעריאָד אין דער געשיכטע פֿון ייִדישן טעאַטער, דעם סאַמע גרויזאַמען, סאַמע פֿינצטערן פעריאָד, ווען עס האָט געווילדעוועט דער טעאַטער־פֿאַר־באַט. אין יאָר 1904 גילט נאָך דער דאָזיקער פֿאַרבאַט פּונקט אַזוי ווי פֿריער, אין משך פֿון די פּיינלעכע צוואַנציק יאָר, ווען די צאָרײַשע מאַכט האָט סיסטעמאַטיש רונירט די ייִדישע בינע. אָבער די צײַט פֿון דעם אומבאַגרענעצטן צאַרישן ווילקיר איז שוין געגאַנגען צום סוף. די כּוואַליע פֿון דער רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג, וואָס האָט זיך פֿאַרשפּרייט איבערן לאַנד, האָט פֿון טאָג צו טאָג אונטערגעשווענקט די זײַלן פֿון דער צאַרישער אַרדענונג. סײַהאַט אָנגעהויבן זיך וואָק־לען דאָס גאַנצע געביי פֿון דער צאַרישער פֿאַרבאַט־פּאַליטיק, סײַהאַט

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אָנגעהויבן אָנווערן זײַן קראַפֿט אויך דער פֿאַרבאַט אויפֿן ייִדישן טעאַטער. אין דער געשיכטע פֿון ייִדישן טעאַטער איז אויפֿגעמישט געוואָרן אַ נײַ בלאַט, וואָס הייסט „דער ייִדישער טעאַטער אין דער עפֿאַכע פֿון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע“.

און ווינטער שרייבט נ. אויסלענדער:

„אין די ערשטע טעג יאָנואַר 1905 האָבן אַ סך רוסישע צײַטונגען געבראַכט די מעלדונג, אַז „עס איז אָפֿיציעל דערלויבט געוואָרן צו עפֿענען אין רוסלאַנד טעאַטערס אין וועלכע מזועט שפּילן אויף ייִדיש, אַזוי ווי עס איז געווען ביזן יאָר 1883“, ווען עס איז אַרויס דער פֿאַרבאַט דערויף.

די דאָזיקע לעגאַליזאַציע האָט אָבער אין דער ווירקלעכקייט גע-טראַגן אַ האַלב־געהיימען כאַראַקטער. קיין שום אָפֿיציעלער דאָקו-מענט וועגן דעם האָט די צאַרישע מאַכט ניט אַרויסגעגעבן, אָבער ברענגענדיק די ידיעה, האָט די רוסישע פרעסע געפֿירט גלײַכצײַטיק אַ דיסקוסיע וועגן די קאַנסעקווענצן פֿון דער מעלדונג; די טעאַטראַלע צײַטונג „טעאַטער אי אַיסקוסטוואַ“, איז אַוועק אַזוי ווייט ווי פֿאַדערן, אַז מען זאָל אַראָפֿנעמען פֿון ייִדישן טעאַטער די לאַטע „רײַטישישע אָפֿערעטע“. אויך די אַנדערע רוסישע טעאַטראַלע צײַטונג „טעאַט-ראַלאַנאַיאַ ראַסיאַ“ האָט געפֿאַדערט, אַז די מאַכט זאָל בֿפֿירוש דער-לויבן די ייִדישע טרופֿעס צו באַנוצן אויף דער בינע איר אייגן לשון — ייִדיש. די ייִדישע צײַטונג „דער פֿרײַנד“ האָט טריומפּירט, אַז „די ייִדישע שפּראַך האָט הייַנט צו פֿאַרצײכענען אַ שיינעם טאַג“, אין רוסלאַנד איז ווידער דערלויבט געוואָרן צו עפֿענען ייִדישע טעאַטערס, און ניט נאָר די ייִדישע שפּראַך, דאָס גאַנצע ייִדישע פֿאָלק האָט ווידער באַקומען איינע פֿון זײַנע וויכטיקסטע רעכט: דאָס רעכט אויף אַן אייגענע ייִדישע סצענע. אָבער באַלד האָט זיך פֿאַק-טיש אַרויסגעשטעלט, אַז די אָנגעצונדענע האָפֿענונגען, אַז די לעגאַ-ליזאַציע וועט אַרויסרופֿן ממש אַן איבערקערעניש אויף דער ייִדישער בינע, זײַנען געווען איבערגעטריבן, ווייל כאַטש עס האָט געהייסן, אַז אָפֿיציעל איז דער פֿאַרבאַט צו שפּילן אויף ייִדיש אַראָפֿגענומען געוואָרן, האָט אָבער די צאַרישע מאַכט, באַזונדערס אויף דער פּראַ-ווינץ, וווּ דאָס ייִדישע טעאַטער האָט על פי רוב געשפּילט, ווייטער אָנגעהאַלטן דעם פֿאַרבאַט, און איז אָנגעגאַנגען מיט אירע נגישות קעגן די ייִדישע טרופֿעס“.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

דער איבערברוך

יצחק טורקאוויג-גודבערג שרייבט וועגן א. ר. ק'ס איבערגאנג צו

דער דראַמע:

„דער גרויסער איבערברוך אין אסתר רחלס שאַפֿן און אין איר בינע־טעטיקייט בכלל איז געווען די רעוואָלוציע פֿון 1905 יאָר. צווישן די ערשטע שוואַלבן פֿון רעוואָלוציע־יאָר איז געווען דאָס אַפּשאַפֿן דעם פֿאַרבאַט צו שפּילן ייִדיש טעאַטער. דאָס... האָט פֿאַנג־דערגעבונדן די געצוימטע און געדריקטע כּוחות פֿון דעם נד ונד, געפּלאַגטן טעאַטער־מענטש, האָט אים געגעבן דעם שאַנס פֿרייער זיך צו באַווייזן מיט זײַנע מעגלעכקייטן פֿאַר דער ברייטער עפֿנטלעכ־קייט, גליַכצײַטיק האָט דער רעוואָלוציאָנערער אויפֿברויז אין רו־ס לאַנד אויפֿגעוועקט דעם נאָך־דרימלנדיקן ייִדישן מאַסן־מענטש, האָט געמאַכט אַ פֿעסטן ריס אין דעם געדיכטן שליער פֿון קלערי־קאַלן ווילקיר איבערן ייִדישן לעבן, וואָס האָט געברויזט אַרום. ווי אַ נאַטידלעכער רעזולטאַט פֿון דעם אויב־געזאַגטן איז געקומען די שטאַרקערע דערנענטערונג פֿון דעם מאַסן־מענטש צו דער פֿאַלקס־אינסטיטוציע, וואָס האָט גערייצט זײַן פֿאַנטאַזיע, געוועקט און באַ־פֿרוכפּערט זי — צום ייִדישן טעאַטער. און אין שײַן פֿון דערוואַכנ־דיקן באַווסטזײַן, האָט דער מאַסן־מענטש אָנגעהויבן צו פֿאַדערן פֿון טעאַטער נישט די האַפּקע און קלאַונאַדע, נייערט די פֿאַרענטפֿערונג פֿון געוויסע מאַטערנדיקע לעבנס־פּראַבלעמען. במילא זײַנען פֿאַרן טעאַטער אַרויפֿגעשוואַמען פּראַבלעמען פֿון אידעאָלאָגיש־קינסט־לערישן כאַראַקטער, דאָס פֿאַרבינדן דאָס, וואָס עס קומט פֿאַר אויף דער בינע מיטן אַרומיקן לעבן, מיט דער רעאַליטעט.

די וויכטיקסטע מאַסן־צענטערן פֿון ייִדישן לעבן אין פּוילן — וואַרשע און לאַדזש — זײַנען געוואָרן גליַיך די וויכטיקסטע באַזעס פֿאַרן ייִדישן טעאַטער. די טעאַטערס הייבן אָן צו זוכן אַ וועג צום האַרצן פֿון אויפֿוואַכנדיקן ייִדישן מאַסן־מענטשן, דער וועג איז נאָך זיכער נישט אויסגעקלאַרט פֿאַר קיינעם פֿון די טעאַטער־פֿירער. מען זוכט אין דער פֿינצטערניש. מען לאַזט זיך פֿירן דורך אינטווציע. די אינטווציע פֿירט עס אַבֿרהם יצחק קאַמינסקין צו געפֿינען דעם וועג צו זײַן וואַרשעווער עולם און פֿאַר דעם קינד פֿון קליינעם שטעטל, פֿאַר אסתר־רחלען, עפֿנט עס נײַע האַרייאַנטן... נײַן, ריכ־טיקער וועט זײַן, פֿירט צוריק צו איר אור־קוואַל, צו דער פּשטות און

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אוממיטלבלאקייט, צו דער נישט-געפֿעלשטער פֿאלקסטימלעכקייט, וואָס האָט די גאַנצע צײַט געלעבט אין איר און איז אָפֿילו אין אַ געוויסער מאָס געווען אַ שטערונג צו מאַכן אַ קאַריערע אין „ידיש-דייַטש“־טעאַטער.

פֿאַר דעם דערוואַכטן ייִדישן פֿאלקס־מענטש איז די אַנטפֿלעקונג פֿון אַסתר־רחל קינסטלערישע אייגנשאַפֿטן געווען אַן אוצר, דער אוצר, וואָס האָט אַזוי לאַנג אַנזעענדיק באַרייכערט דאָס ייִדישע טעאַטער. דורך אַסתר־רחלען אין דער ערשטער רײַ איז פֿאַרגעקומען דער קער פֿון ייִדישן טעאַטער צום לעבן, צו דער אַרומיקער רעאַלי־טעט, צו דער ווירקלעכקייט. די ראַל פֿון אַסתר־רחלען אין יענעם פֿעריאַד אין דער אַנטוויקלונג פֿון ייִדישן טעאַטער איז געווען נישט בלויז אַן אַקטיאַרישע, זי איז געווען אַ פֿיל זייטיקערע, אַ פֿאַרשיידנ־אַרטיקע. אַבער די גרעסטע וואַג האָט טאַקע געהאַט איר אַקטיאַרישע באַגאַבונג, דער פֿאַרבליפֿנדיקער אַקטיאַרישער טאַלענט פֿון דער קינסטלעריי, וואָס האָט מיט אַזאַ רײַכקייט אויפֿגעשיינט קודם־כֿל אין דעם גאַרדין־רעפֿערטואַר. ...די וואַגיקסטע און ווערטפֿולסטע בײַ־שפּילן פֿון דער דערצײערשער ראַל, וועלכע גאַרדין האָט אָפּגע־שפּילט אין דער געשיכטע פֿון ייִדישן טעאַטער, איז טאַקע געווען אַסתר־רחל קאַמינסקאַ.

„שוועסטער“ און „גליקס־פֿאַרגעסענע“

סוף 1905 איז א. ר. ק. אויפֿגעטראַטן אין פּינסקיס „גליקס־פֿאַרגעסענע“ און פרצט איינאַקטער „שוועסטער“.

וועגן דעם שרײַבט נחום אויסלענדער:

„די ראַל פֿון פרצט העלדין לאה ווערט געוויינלעך אינגאַרירט בײַם באַהאַנדלען א. ר. קאַמינסקיס קינסטלערישן וועג. פֿאַקטיש אַבער האָט די דאָזיקע ראַל באַטייט אַ וויכטיקן איבערבאַד־מאַמענט אין א. ר. קאַמינסקיס אַנטוויקלונג. סײַז געווען דער ערשטער פֿאַל ווען א. ר. קאַמינסקיס אינסטינקטיווע וטרעבונג צו רעאַליסטישער קונסט האָט באַקומען אַן אַנווענדונג און קאַנקרעטער שילדערונג פֿון דער אַרומיקער ווירקלעכקייט. נאָך די אַלע יאָרן, ווען א. ר. קאַ־מינסקאַ האָט מיט פֿאַרצווייפֿלונג זיך געראַנגלט קעגן די אַנטירעאַ־ליסטישע טרױקן אין דעם שונדישן הורוויץ־לאַטיינער רעפֿערטואַר, איז איצט צום ערשטן מאל אויפֿגעפֿירט געוואָרן אַ פּיעסע וווּ קאַ־

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

מינסקיס רעאליסטישע שפיל האָט זיך געפֿונען אין איינקלאַנג מיט דעם אַוטאָרס איינשטעלונג. דער פֿאַקט, וואָס פּרצס פּיעסע שילדערט דעם פֿינצטערן, שרעקלעכן באַדן, וואָס הייסט „נויט“, האָט א. ר. קאַמינסקי אין יאָר 1905 אָפּשרעקן ניט געקאַנט. פֿאַרקערט, ווי מיר וועלן ווייַטער זען, ווערט דעמאָלט דער אַקטיווער אינטערעס צו דער שילדערונג פֿון נויט איינע פֿון די כאַראַקטעריסטישע אייגנשאַפֿטן פֿון א. ר. קאַמינסקי שאַפֿן. די אויפֿפֿירונג פֿון פּרצס „שוועסטער“ איז געווען דער ערשטער שריט, וואָס א. ר. קאַמינסקי האָט געמאַכט אין איר דערנענטערונג צו דער „דלות“־שילדערונג.

ווי אַ רעאליסטישע קינסטלערין האָט א. ר. קאַמינסקי אויף קיין וויילע ניט געוואָלט פֿאַרגעסן, אַז אין דעם געשטאַלט פֿון לאה, האָט זי צו טאָן מיט אַן אַרעם דינסטמיידל. קאַמינסקי האָט געטריי און זאָרגעווידיק צוגעקליבן אַ גאַנצן סכּוּס דעטאַלן, וואָס דאַרפֿן באַ־ווייַזן דאָס פּראַפֿעסיאָנעלע אין לאה, דאָס „דינסטמיידלשע“ אין איר לעבן. דאָס האָט זיך געלאָזט פֿילן אין די רעפּליקעס וווּ לאה דערציילט וועגן דער נגידישער שטוב פֿון וועלכער זי האָט אַזויפֿיל אויסצור־שטיין. א. ר. קאַמינסקי האָט דערביי בולט אונטערגעשטראַכן דעם מהלך, וואָס טיילט אָפּ דאָס דינסטמיידל פֿון אירע בעלי־הבתיים. זי האָט אַקטיוו איבערגעגעבן די זאַצן אין וועלכע לאה דריקט אויס איר פֿאַרביטערונג קעגן דער נגידישער שטוב. שוין דאָ, אין קאַמינסקי־ערשטן „דלות־געשטאַלט“, האָט מע געקאַנט טרעפֿן יענע כאַראַק־טעריסטישע סאַרקאַסטישע טענער וועלכע מע האָט נאַכדעם אַזוי אַפֿט באַמערקט אין איר שפּילן.

ווי באַוואוסט, גיט פּרצס איינאַקטער „שוועסטער“ גאַנץ היבש מאַטעריאַל אויף אויסצודריקן אַזאַ סאַרקאַסטישע באַציונג פֿון די בעלי־הבתיים. א. ר. קאַמינסקי האָט דעם דאָזיקן וואָרט־מאַטעריאַל צוגעטראַגן מיט אַזאַ אייגנאַרטיקן אַקצענט פֿון וועלכן ס׳איז געוואָרן קלאַר: דאָ ווערט דערציילט ווי לאה איז צוויי מאָל צעטראַטן געוואָרן — אַלס אַן אונטערדריקטער אַרבעטס־מענטש און אַלס אַ פֿרוי. אָבער קיין פֿולשטענדיקע גלייכגעוויכט צווישן די דאָזיקע צוויי מאַטיוון האָט זיך א. ר. קאַמינסקיניט איינגעגעבן צו געפֿינען.

קאַמינסקי איז בטבע ניט געווען צוגעפּאַסט צו שפּילן פּאַסיווע נאַטורן. איר קינסטלערישער וועגן פֿלעגט זיך אַלעמאַל אַנטפּלעקן אין דעם מאַמענט ווען זי פֿלעגט שילדערן אַ געוויסע אַקציע אָדער

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

לכל הפחות די צוגרייטונג צו אַ געוויסער אַקציע. אין פרצם איינאַק-
פער איז אַבער אַזוינס ניט געווען. לאהס פֿאַרביטערונג קעגן די
בעלי־הבתים באַקומט ניט קיין שום רעאַליזירונג אין אַ וועלכער עס
איז טאַט. ניט האַבנדיק אין טעקסט קיין שום אַנטוויקלונג פֿון דעם
דאַזיקן פֿאַרביטערונגס־געפֿיל אין לאהו, האַט א. ר. קאַמינסקי איבער-
געטראַגן דעם שווערפונקט אין אַ צווייטער זײַט. עס האַט זיך באַקומען
אַזוי, אַז דער גאַנצער דראַמאַטיזם פֿון דעם לאה־געשטאַלט האַלט
זיך — באַזונדערס בײַם סוף ספּעקטאַקל — אויסשליסלעך אויף דעם
ביטערן מזל פֿון אַן אַפּגענאַרטער פֿרוי. דער גורל פֿון דעם עקספּלואַ-
טירטן אַרבעטס־מענטש איז אַפּגערוקט געוואָרן צום הינטערגרונט.
אַלס אַפּגענאַרטע פרוי קריגט לאה אין פרצם איינאַקטער — אין
דעם ערשטן וואַריאַנט וועלכן ס׳האַט געשפּילט א. ר. קאַמינסקי —
אַ געוויסע, אמת צוויי־פּלהאַפֿטע, אַקציע: זי ברענגט זיך פֿאַר אַ קרבן
אַנטשטאַט איר ייִנגערער שוועסטער, און אַט דעם מאַמענט האַט עס
א. ר. קאַמינסקי געשטעלט אין צענטער פֿון איר שפּיל. אויסמיידן
דעם סענטימענטאַלן טאַן איז דאָ געווען זייער שווער. און אַ געוויסער
סענטימענטאַלער קלאַנג האַט זיך בײַ א. ר. קאַמינסקי דאָסמאַל טאַקע
געלאַזט הערן.

אין גאַנג פֿון דעם פּרָק־ספּעקטאַקל האַט זיך אַרויסגעוויזן איינע
אַ כאַראַקטעריסטישע אייגנשאַפֿט קאַמינסקיס, וועלכע מיר וועלן
שפּעטער גאַנץ אַפֿט באַגעגענען — דאָס איז די נייגונג צו מאַראַליזירן.
אין דער ראַל פֿון פרצם לאה האַט די דאַזיקע נייגונג זיך שטאַרק
געוואַרפֿן אין די אויגן. ס׳האַט געמאַכט אַזאַ איינדרוק, אַט פונקט
ווי קאַמינסקי וואַלט זאָגן מוסר אַט־אַ די מערדערס, די בעלי־הבתים,
וואָס האַבן אומגעבראַכט אַזאַ שיינעם מענטש ווי לאה. אַנטשטאַט דעם,
אַז פֿון לאהס רעפּליקעס זאָל זיך הערן אַ שאַרפֿע וואַרונג פֿאַר די
רײַכע רב יאַקעלעך, וואָס פֿאַרניכטן פֿרישע, בליענדיקע לעבנס, האַט
זיך בײַ קאַמינסקין באַמערקט אַ מין פּרווה צו אַפּעלירן צום געוויסן
פון די זעלבע רב יאַקעלעך. דאָס האַט, פֿאַרשטייט זיך, אין אַ געוויסער
מאַס, אַפּגעשוואַכט די ווירקונג־קראַפֿט פֿון דעם ספּעקטאַקל. דער
פּרָק־ספּעקטאַקל האַט געפֿאַדערט פֿון א. ר. קאַמינסקי אַ גרויסע
קינסטלערישע אַנטשרענגונג. ס׳האַט זיך געפֿאַדערט, אַז אַן אַרטיס־
טיג, וואָס איז דערצויגן געוואָרן אויף ביליקער מעלאַדראַמע פֿון די
אַמעריקאַנער פּיעטן־מאַכער, זאָל צום ערשטן מאַל צוגיין צו ערנסטע

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

סאציאלע פראבלעמען, צום ערשטן מאל זיך פארטראכטן אויף די טיפערע סאציאלע מאטיוון, וואס באוועגן מיט די געשטאלטן אויף דער בינע“.

וועגן איר שפילן אין פרצע „שוועסטער“ שרייבט נח פרילוצקי: „פרי קאמינסקי, וועלכע האט געגעבן א לעבעדיק געשטאלט פון דער אומגליקלעכער און דערהויבענער אין איר אומגליק לאה“.

„די מוטער“

אין 1905 איז א. ר. ק. אויך אויפגעטראטן אלס „רחל לעווין“ אין דוד פינסקיס דראמע „די מוטער“.

וועגן דעם שרייבט נחום אויסלענדער:

„ניט נאר דער אמעריקאנער שונד־שרייבער האט געשטימט א. ר. קאמינסקי אויפן וועג צו מעלא־דראמאטישער שפיל. ניט זעלטן האבן זאס געטאן אויך אייניקע פארשטייער פון דער אזויגערופענער „ליטערארישער“ דראמע. א בולטן ביישפיל דערפון קאנען מיר זען אין ד. פינסקיס „די מוטער“... די אויפפירונג פון פינסקיס פיעסע האט פונקט ווי די אויפפירונג פון פרצע „שוועסטער“ געזאלט גילטן ווי א באווייז, אז עס איז געקומען די צייט פון ערנסטער מיטארבעט צווישן דעם יידישן אקטיאר און דעם יידישן שרייבער. עס איז צו גלייבן, אז דערביי האט מיטגעוירקט אויך די רעפוטאציע פון ד. פינסקין אלס א שרייבער מיט באשטימטע דעמאקראטישע טענדענצן... פאר די ערשטע שריט פונעם באנייטן יידישן טעאטער אין יאר 1905 האט די פארבינדונג מיט אזא שרייבער געהאט עפעס צו זאגן. די פיעסע „די מוטער“ האט אבער ווייניקער פאר אלץ געקאנט בארעכטיקן ד. פינסקיס רעפוטאציע פון א שרייבער מיט דעמאקראטישע טענדענצן. די פיעסע איז געשריבן געווארן דעמאלט ווען פינסקי האט זיך שוין געאילט אפצוזאגן פון זיינע פריערדיקע ארטמ־קייט־בילדער און פראטעסט־שטימונגען. אויב פריער האט פינסקי אין זיינע דערציילונגען און דראמע („אייזיק שעפטל“) געשילדערט די אויפ־וואַכנדיקע מענטשן־ווירדע פונעם אַרבעט־מענטש און האט באוויזן זיינע געשטאלטן אויפן פאן פון שאַרפֿע סאציאלע קאנפליקטן אין דער אַרומיקער ווירקלעכקייט, האט ער איצט אין דער דראַמע „די מוטער“ אַפּגעווענדט גאָר אין אַן אַנדער ריכטונג. „איך האָב זייער ליב די צייט, דעם שבת־פֿאַרנאַכט — מעלדעט אונדז פינסקיס

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

וועלדין, די רייכע אלמנה רחל לעווין — עפעס ליגט אין דער נאטור אזוינס, וואָס פֿילט אונדז אַן מיט אַ נאָגעניש און בענקעניש, און דאָס מיט אַזאַ זיסקייט, מיט אַזויפֿיל האַפֿענונג. און אַט-אַ דאָס געשטאַלט, וואָס ווערט צעשמאַלצן פֿון שבת־פֿאַרנאַכטיקער נאָגעניש און בענ־קעניש, האָט עס ד. פֿינסקי געוואָלט פֿאַרוואַנדלען אין אַ הויך־דראַמאַ־טישע פֿיגור, וואָס פֿאַלט אַ קרבן פֿון איר מוטער־ליבע, ראַנגלט זיך מיט אירע קינדערס עגאָיזם, שטאַרבט צום סוף פֿיעסע אאזױ. קיין שום רמז אויף אמתן דראַמאַטיזם האָט דאָ, פֿאַרשטייט זיך, ניט געקאַנט זײַן. עס האָט זיך באַקומען אַן אויסגעשפּראַכענע מעלאַדראַ־מע מיט סענטימענטאַל־טרערנגיסערישע רייד, וואָס האָבן קיינעם ניט איבערצייגט און קיינעם ניט אויפֿגערעגט.

א. ר. קאמינסקי, וואָס האָט געשפּילט די הויפּט־ראַל אין פֿינסקיס פֿיעסע, האָט מער ווי עמעץ אַנדערש געמוזט פֿילן די ניט־איבער־

אסתר-רחל קאמינסקא און איר זון יוסף

צייגנדיקייט פֿון די טרערנגיסערישע רייד, וואָס עס האָט איר געגעבן דער אַוואַר. אַן אַרטיסט מיט אַ שאַרפֿן רעאַליסטישן חוש, האָט זי באַלד געמוזט דערשפּירן, אַז רחל לעווין איז אַ קינסטלעך־געמלאַכע־וועט געשטאַלט, אַז די „נאָגעניש און בענקעניש“, וואָס דער אַוואַר

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

האָט איר געגעבן, זײַנען אין קײן פֿאַל נײַט טײַפּיש פֿאַר דער סבֿיבֿה, וועלכע עס שטעלט פֿאַר רחל לעווין. דאָ האָט זײַך געפֿאַדערט אַ וועזענטלעכער קאַרעקטיוו אין דעם אַוואָרט שילדערונג פֿון רחל לעווין. אָבער דערויף האָט א. ר. קאַמינסקי בײַ איר ערשטן אויפֿ־טריט אין אַ „ליטעראַרישער“ פּיעסע נאָך קײן מוט נײַט געקלעקט. אין זײַן רעצענזיע וועגן דער אויפֿפֿירונג פֿון פּינסקיס „מוטער“ האָט פּרָץ געפֿאַדערט, אַז די אַקטיאָרן זאָלן „דעקן די פֿעלערן“ פֿון דער פּיעסע. ער האָט פֿאַרענדיקט די רעצענזיע מיט די פֿילזאָגנדיקע ווערטער: „לאַמיר האַפֿן, אַז צום צווייטן מאָל וועט אַזוי זײַן און די אַקטיאָרן וועלן באַצאָלן דעם אַוואָרט חובֿ“. פּרצעס גרויסער פֿאַר־דינסט איז עס, וואָס ער האָט דער ערשטער אַ שטויס געטאָן א. ר. קאַמינסקי אויף דעם איינציק־מעגלעכע וועג מיט וועלכן די גרויסע רעאַליסטישע אַרטיסטן האָט אין די אומשטענדן פֿון יענער צײַט געקאַנט גײן — אַפּזאָגן זײַך פֿון הוילער הכנעה פֿאַרן אַוואָרט, צוגײן קריטיש צו זײַנע איינשטעלונגען און — וווּ עס איז נײַטיק — אויף אַ גאַנץ אַנטשיידענעם אופֿן פֿאַריכטן און אויסבעסערן דאָס, וואָס עס לאָזט זײַך נאָך אויסבעסערן. צי האָט א. ר. קאַמינסקי שוין אויף דעם צווייטן ספּעקטאַקל אויסגעפֿילט פּרצעס פֿאַדערונג, איז אונדז נײַט באַוווּסט. עס איז אָבער אַ פֿאַקט, אַז אין די שפּעטערדיקע יאָרן איז א. ר. קאַמינסקי שפּיל אין פּינסקיס „מוטער“ שוין געגאַנגען אין דער ריכטונג, וועלכע פּרָץ האָט אָנגעוויזן. קאַמינסקי האָט גענו־מען אויף אייגענעם אַחריות אַרײַנטראַגן קאַרעקטיוון אין פּינסקיס שילדערונג פֿון רחל לעווין און געגאַנגען איז זי דערבײַ גאַר ווייט. אין די רעצענזיעס וועגן דער אויפֿפֿירונג פֿון פּינסקיס „מוטער“ האָט מען אָנגעהויבן פֿון מאָל צו מאָל פֿאַרצײכענען, אַז „א. ר. קאַ־מינסקי פֿירט דאָ אַ געראַנגל מיטן אַוואָרט“. [אַזוי שרײַבט „אַדעסקיאַ נאָואַסטײַ“] „פּינסקי האָט אַפּגעפֿאַטאַגראַפֿירט אַ בײַד־גאַר דורכ־שניטלעך לעבנס־צופֿאַל און דערמיט האָט זײַך אויסגעלאָזט זײַן קײנסטלערישע אויפֿגאַבע... קאַמינסקי האָט אין משך פֿון אַ גאַנצע נאַכט אונערמידלעך זײַך געראַנגלט מיטן אַוואָרט, און מע מוז איר אַפּגעבן דעם גערעכט — זי האָט עפּעס־וואָס טאַקע אויסגעקעמפֿט. אין אייניקע מאָמענטן האָט זי אַפֿילו טרײַומפֿירט איר פֿולשטענדיקן נצחון“ [און בײַ אַן אַנדער מאָל שרײַבט מען אין דער זעלבער צײַט־טונג] „סײַז נײַט שווער זײַך פֿאַרצושטעלן וואָס פֿאַראַ קעלט עס

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

וואָלט אָנגעווייט פֿון פינסקיס פּיעסע ווען די אלמנה לעווין וואָלט געשפּילט אָן אַקטריסע, וואָס פֿאַרמאָגט ניט דעם טאַלענט, דעם חוש און דעם געשמאַק, וואָס די פֿרוי קאַמינסקי. די אַרטיסטין האָט אינגאַנצן איבערגעאַנדערט דעם דראַמאַטורגס אָפּגעבליאַקע־וועטע און אויסגעטראַכטע באַשעפֿעניש. דורך דער קונסט פֿון דער פֿרוי קאַמינסקי האָט פֿלאַטערנדיק אַ שלאַג געטאַן אַליין דאָס לעבן מיט זײַנע בולטע און טיפּישע פֿאַרבו. אַזאַ שפּיל ווערט אין יעט־ווידן יונגען, נאָך ניט אויסגעפֿורעמטן טעאַטער, פֿאַרוואַנדלט אין אַ טראַדיציע, אַ שול, אַ גאַנצע שטרעמונג. קיין גרויסע גוזמא איז אין די דאָזיקע ווערטער ניט געווען. א. ר. קאַמינסקיס געראַנגל מיט פינסקין איז ווירקלעך ניט געווען קיין צופעליקע דערשיינונג. ...דאָס איז ווירקלעך געווען דער יסוד פֿון דער נײַער טראַדיציע, וואָס א. ר. קאַמינסקי האָט געבראַכט אין ייִדישן טעאַטער. בלויז דערפֿאַר האָט זי געקאַנט האָבן אַזעלכע באַטייטנדיקע קינסטלערישע דערגרייכונגן גען, אַרויסטרעטנדיק צומאַל אין וויניק־באַטייטנדיקע און וויניק־קינסטלערישע ווערק.

אידיאָ קאַמינסקאָ שרײַבט אין אירע זכרונות וועגן איר מוטער:

„אין דער ערשטער פּיעסע אין וועלכער איך האָב געשפּילט אַלס 5 יאָריק קינד, דוד פינסקיס „די מוטער“, האָט מיין מאַמע, דעמאַלט אַ 35־יאָריקע פֿרוי, געשפּילט מיין באַבע (זי האָט נאָך דעמאַלט געהאַט אַ 2־יאָריק קינד — מיין ברודער). דאָס האָט ניט געהערט צו די געלונגענע פּיעסן, אָבער מיין מאַמעס שפּיל אין דער טיטל־רעל איז געווען אַ קינסטלערישע דערגרייכונג פֿון גאַר אַ הויכער מדרגה. די ליבע צו אירע קינדער פֿאַר וועלכע זי איז גרייט יעדן אויגנבליק זיך אָפּזאַגן פֿון איר פֿערזענלעך לעבן, די אַנטוישונג, די בענקשאַפֿט, וועלכע באַהערשט זי אינגאַנצן און דערפֿירט צו איר פֿריצײַטיקן טויט — די גאַנצע גאַמע איבערלעבונגען איז געווען דורכגעפירט מיט די דינסטע און איידלסטע שטריכן. קיין שמץ פֿון ביליקייט, קיין איינציק געשריי. דאָס איז געווען אַ שטודיוס, וואָס אים צו באַשרײַבן פֿאַרלאַנגט זיך אַ סך אַ רײַכערע פֿעדער ווי מײַנע. מיין מאַמע איז געווען אַ רעאַליסטישע שוישפּילערין. דאָס איז געווען אַ קרישטאַל־ריינער רעאַליזם, קיינמאַל נישט פֿאַר־ביליקט מיט אַן איבויקן זשעסט אָדער הויכן טאָן.“

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

„ווילנער באַלעבעסעל“

נחום אויסלענדער שרייבט:

„גלייך מיט נאך אייניקע ערנסטע יידישע אַקטיאָרן איז זי געווען פֿול מיט טיפֿן אַפּשײ פֿאַר די נייע „ליטעראַרישע“ פּיעסעס. זי האָט ניט געהאַט קיין חשק זיך איילן מיט דער צוגרייטונג פֿון די ראָלן אין אַזעלכע פּיעסעס. אָבער איילן זיך האָט מען געמוזט. צו גרויס איז געווען דער געשעפֿטסמאַכערישער אימפעט פֿונעם טעאַ-טראַדירעקטאָר, וואָס האָט אַלץ נאָך געהאַלטן אין זײַנע הענט דאָס לעבן און שאַפֿן פֿונעם ייִדישן אַקטיאָר. האָבן דעריבער די פּיעסן אויף דער ייִדישער בינע זיך געביטן מיט אַ מערקווירדיקער גיכ-קייט און האָבן אַרײַנגעטראָגן אינס באַוווּסטזײַן פֿונעם צושויער אַן אומגעהויערן פּלאַנטער. מע האָט הינטערוויילעכס אַרײַנגעכאַפּט אויך אַן אַלט-פֿרענקיש שונד-שטיק פֿון דעם הורוויץ-לאַטיינער רעפּערטואַר, אָבער באַלד נאָכדעם האָט מען אַ פּראָל געטאַן מיט אַ פּיעסע, וואָס האָט געזאָלט זײַן „אולטראַ-מאָדערן“.

וועגן איינער פֿון די פּיעסן אין וועלכער קאַמינסקי איז אויס-געקומען דעמאָלט אויפֿצוטערען (מאַרק אַרנשטיינס „דאָס ווילנער באַלעבעסל“) האָט י. ל. פּרץ געשריבן: „אין דער דראַמע שלאָגן זיך רעאַליזם (די קלויז), סימבאָליזם (דאָס פֿידל צעברעכן), שטי-מונג (די בלומען הינטער דער בלינדער שוועסטערס פֿענצטער, אַ דערטרונקן הייזעריגן שניידערל) און אַלערליי ליטעראַרישע פֿאַרמען“.

וועגן ק׳ס שפּילן, וואַרשיינלעך די ראַל „לאַה“, ווערט פֿון ביידען קיין וואַרט ניט געזאָגט.

„נאַ דניע“

אין יענער עפֿאַכע האָט אַבֿרהם-יצחק קאַמינסקי אין זײַן איבער-זעצונג אויפֿגעפֿירט גאַרקיס „נאַ דניע“ אין „אויפֿן לעצטן שטאַפֿל“ מיט זײַן פֿרוי, אסתר רחל, אין דער ראַל „וואַסיליסע“. וועגן איר שפּילן שרייבט נחום אויסלענדער:

„גרויסע שוועריקייטן זײַנען אין דעם ערשטן גאַרקיס-ספּעקטאַקל געשטאַנען פֿאַר די ייִדישע אַקטיאָרן. פֿאַר א. ר. קאַמינסקי זײַנען די דאָזיקע שוועריקייטן געווען נאָך גרעסער מחמת דער קאַמפּלי-“

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

צירטקייט פֿון דעם געשטאַלט וואַסיליסע, וואָס זי האָט דאָ געשפּילט. אין זיין רעצענזיע וועגן דעם ערשטן גאַרקיי־ספעקטאַקל האָט פּרץ געשריבן: „אַז דער איינציקער ווירקלעכער שוואַרצער כאַראַקטער אין שטיק“ איז דער בעל־הבית פֿונעם גאַסט־הויז, דער אַלטער קאַסט־טילער. וואָס שײַך דער פֿרוי קאַסטילעווס, דער יונגער וואַסיליסע, האָט י. ל. פּרץ קיין אויסגעשפּראַכן־נעגאַטיווע באַציונג צו דעם דאָזיקן געשטאַלט ניט געהאַט. אמת, פּרץ ווייזט אָן, אַז וואַסיליסע איז „אַ שלאַנג. אַ שלעכטע, אַ גייציקע“. פּרץ רעדט אַפֿילו וועגן וואַסילי־סעס נידערטרעכטיקייט, אָבער אין דער זעלבער צײַט האָלט דאָך פּרץ בשום אופֿן ניט, אַז וואַסיליסע איז פּונקט ווי איר מאַן „אַ ווירקלעכער שוואַרצער כאַראַקטער“. דאָס נעמט זיך דערפֿון, וואָס אין פרעס אויגן (ווי אויך אין די אויגן פון גאַר ברייטע קרייזן צו־שויער פֿון יענער צײַט) איז וואַסיליסע אין אַ געוויסן זין געווען „אַ געוועזענער מענטש“, פּונקט ווי די איבעריקע פּאַרשוינען פֿון גאַרקיס פּיעסע. שטאַמענדיק פֿון דער אַרעמשאַפֿט (קאַסטילעווס רופֿט זי ניט אַנדערש ווי „אַרעם שטיק פֿלייש... אַרעמער חזיר...“). האָט וואַסיליסע אָפּגעגעבן איר לעבן דעם אַלטן קאַסטילעווס און אַט פֿון דעמאָלט אָן הייבט זיך אָן בײַ איר דער פּראַצעס פֿון מאַראַלישער דעגראַדאַציע. בשעת איינער אַ פּאַרשוין פֿון דער פּיעסע, בוכנאָו, באַמערקט וועגן וואַסיליסען: „וויפֿל חיהשקייט סײַטעקט אין איר“, ענטפֿערט מען אים מיט פֿולער רעכט: „פֿון אַזאַ לעבן קאָן מען ווערן אַ חיה. אַט נעם בינד צו וועלכן עס איז לעבעדיקן מענטשן צו אַזאַ ווי אירער...“

פֿאַר א. קאַמינסקי, ווען זי איז געגאַנגען שפּילן וואַסיליסען, איז געשטאַנען אַ געפּאַר ניט צו באַמערקן אַט די קאַמפּליצירטקייט, וואָס איז פֿאַראַן אין גאַרקיס געשטאַלט. פֿאַר אַן אַרטיסטין, וואָס האָט יאָרנ־לאַנג זיך באַטייליקט אין דער ביליקער אַמעריקאַנער מעלאָדראַמע מיט אירע „קרימינעלע“ עפֿעקטן, איז געווען אַ געפּאַר, אַז אויך דאָס געשטאַלט פֿון וואַסיליסען זאָל בײַ איר באַקומען אַ ספּעציפֿישע „קרימינעלע“ באַפֿאַרבונג. א. ר. קאַמינסקי האָט די דאָזיקע געפּאַר אויסגעמיטן. זי האָט אין דעם ספּעקטאַקל אינגאַנצן אָפּגעוואַרפֿן די סצענישע געווינהייטן, וואָס האָבן זיך אויסגעאַרבעט אין משך פֿון יענע יאָרן ווען זי האָט געשפּילט „די אייזערנע פֿרוי“ אין דער אַמע־ריקאַנער מעלאָדראַמע מיטן זעלבן נאַמען. ניט קיין בולוואַריש־פֿאַר־

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

פוצטער מאַנעקען פֿון אַן „איזערנע פֿרוי“ איז דענסמאָל געשטאַנען אויף דער בינע, נאָר אַ לעבעדיקער מענטש, וואָס האָט דורכגעמאַכט אַ לעבן פֿון וועלכן „מען קאָן ווערן אַ חיה“.

א. ר. קאַמינסקי האָט גלייַך פֿון די ערשטע רעפּליקעס געשטעלט זיך אין דער פּאַזיציע פֿון וואַסיליסעס אַ פֿאַרטיידיקערין. ניט גע- קוקט דערויף, וואָס וואַסיליסע זאָגט וועגן זיך: „ס'איז ניט אין מיין כאַראַקטער צו בעטן רחמנות בײַ עמעצן“, האָט א. ר. קאַמינסקי גע- געבן אַנצוהערן, אַז וואַסיליסע פֿאַרדינט מע זאָל אויף איר רחמנות האַבן, אַז איר לעבן איז אַ צעבראַכן לעבן, אַז אין גרונט גענומען איז זי, וואַסיליסע, פּונקט אַזאַ אומגליקלעכער „געוועזענער מענטש“ ווי די איבעריקע איינוווינער פֿון איר גאַסטהויז. אין קאַמינסקיס אינטער- פרעטאַציע איז וואַסיליסע פֿריער פֿאַר אַלץ אַ לייַדנדיקער מענטש, און אַזאַ מענטשן האָט עס געהייסן, דאַרף מען אַלץ פֿאַרגעבן. צום אונטערשייד פֿון פּרצס העלדין לאה איז דאָס נײַע געשטאַלט קאַמינס- קיס, וואַסיליסע, ניט קיין פּאַסיווע נאַטור, נאָר אַן אַקטיווער ווילן- מענטש, אַ מענטש פֿון טאַט. בײַ א. ר. קאַמינסקי האָט דער דאָזיקער עטריך פֿון וואַסיליסען זייער שטאַרק אויסגענומען. זי האָט דאַסמאָל ווייניקער מאַראַליזירט — כאַטש אַ געוויסער רעשט פֿונעם מאַראַלי- זירן איז בײַ א. ר. קאַמינסקי שטענדיק פֿאַרבליבן — זי איז גרייט געווען יעטווידע רעפּליקע באַגלייטן מיט אַזאַ אַקטיווע מימיק און שאַרפֿע באַוועגונגען, אַז דאָ האָט זיך אַלעמאָל געפֿילט די צוגרייטונג צו אַ געוויסער אַקציע.

דער גאַרקײַספּעקטאַקל האָט געשטויסן א. ר. קאַמינסקי ערנסט אַ טראַכט צו טאָן וועגן דער אויסערלעכקייט פֿון דעם געשטאַלט, וואָס זי האָט געשילדערט. ס'איז געווען אַ געפֿאַר, אַז וואַסיליסע זאָל מיט איר אויסערלעכקייט אויסגעמאָלט ווערן ווי אַ שרייענדיקער קאַנטראַסט צו דער אַרומיקער סבֿיבֿה, וואָס זינקט אין שרעקלעכער נויט. א. ר. קאַמינסקי האָט זיך ניט געשטעלט אויף דעם דאָזיקן וועג. זי האָט אויסגעמיטן צו געבן שרייענדיקע פֿאַרבן אין וואַסילי- סעס אויסערלעכקייט. דאָס געשטאַלט איז געווען אויסגעהאַלטן אין שטעדענדיקע קאָלירן, אַן שום עפֿעקטן. געוויס האָט זיך אויך דאָ, ווי אין אַנדערע מאַמענטן פֿון קאַמינסקיס שפּיל אינעם גאַרקײַספּעק- טאַקל, געלאַזט פֿילן אַ געוויסע פּרימיטיווקייט אינעם צוגאַנג צו וואַ- סיליסן. ס'איז אויך דאָ געווען קלאַר, אַז איבערגעבן די גאַנצע

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

פֿאַרבנשפּיל, וואָס איז פֿאַראַן אין גאַרקיס וואַסיליע, איז קאַמינסקי נאָך ניט אימאַטאַנד. זי האָט דערציילט אַ דורכשניטלעכע געשיכטע פֿון אַ פֿרוי, וואָס האָט געוואָלט זיך באַפֿרייען פֿון די ליידין פֿון אַרעמ־קייט און איז אַרײַנגעפֿאַלן אין אַנדערע, נאָך ערגערע ליידין פֿון קאַס־טילעווס רײַכקייט. אָבער אַט־אָ די געשיכטע האָט א. ר. קאַמינסקי דערציילט מיט טיפֿן דראַמאַטיזם, מיט עכטער איבערגעגעבנקייט צום לייַדנדיקן מענטשן, וואָס זי האָט געשילדערט, מיט גרייטקייט עמענדליך און אומעטום צו פֿאַרטיידיקן דעם מענטשן, וואָס לייַדט אויף דער וועלט. אין דעם איז געווען אַ געוויסע דערנענטערונג צו דעם טיפֿן הומאַניזם פֿון גאַרקיס שאַפֿן און אין דעם איז אויך געווען דאָס ווערטפֿולע אין קאַמינסקי אויפֿטרייט אינעם ערשטן גאַרקיס־ספעקטאַקל אויף דער ייִדישער בינע.

„אוריאל אַקאַסטאַ“

א. ר. ק. טרעט אויך אויף אַלס „יהודית“ אין גוצקאָווס „אוריאל אַקאַסטאַ“.

וועגן דעם שרײַבט נחום אויסלענדער:

„נישט געקוקט אויף דער היבשער שעפֿערישער אַנשטרענגונג, וואָס א. ר. קאַמינסקאָ האָט געמאַכט אין די אויבנדערמאַנטע צוויי ספעקטאַקלען [פּרצס „שוועסטער“ און גאַרקיס „אויפֿן לעצטן עטאַפֿל“], זײַנען דאָך די רעזולטאַטן דערווײַל נאָך געווען גאַנץ באַשיידן. דאָ און דאָרט האָט זיך געלאָזט פֿילן, אַז אַרײַנטרעטנדיק אין דעם נײַעם עטאַפֿ פֿון איר שאַפֿן, נאָך אַזאַ לאַנג־יאַריקע טעטיקייט אין די „ייִדיש־דייַטישע“ וואַנדער־טרופּעס, טראַגט א. ר. קאַמינסקי אַ שווערן לאַסט פֿון איר פֿאַרגאַנגענהייט און קאַן פֿון אַט־אָ דער לאַסט אַזוי גיך זיך ניט באַפֿרייען. דערצו נאָך זײַנען די אומשטענדן אין וועלכע קאַמינסקיס אַרבעט איז פֿאַרלאַפֿן אין די יאָרן 1905-1906 געווען ווייַט ניט קיין גינסטיקע. דער קרייז אַקטיאַרן מיט וועלכע א. ר. קאַמינסקי איז אַרויסגעטראַטן פֿון טאַג צו טאַג, איז געווען צונויפֿגע־עטעלט אויף אַ רײַן צופֿעליקן אופֿן, אָן שום רמז אויף אַ וועלכן ניט־איז פּרינציפּיעלן אָפּקלייב. אין פּרצס „שוועסטער“ איז א. ר. קאַ־מינסקיין אויסגעקומען אויפֿצוטערען מיט דעם באַשאַטאַנד פֿון פֿי־שזאַנס טרופּע. פֿון די דרײַ שוועסטער, וואָס פֿיגורירן אין פּרצס איינאַקטער, האָט די עלטערע, מירל, געשפּילט בראַגיןסקי, די ייִנג־

זלמן זילבערצווייג

סטע — זאטלאווסקי, צוויי אַרטיסטינס, וואָס זײַנען געווען דערצוויגן אין פּישזאַנס גייסט און האָבן אַרויסגעוויזן גאָר אַ קנאַפּן חשק זיך צו געזענגען מיט די געווינהייטן און מאַנירן פֿון דעם פֿרײַערדיקן „ידיד־דייטשישן“ טעאַטער. אינעם גאַרקײ־ספּעקטאַקל איז א. א. ר. קאַמינסקי אַרויסגעטראָטן שוין גאָר מיט אַן אַנדער קרייז אַקטיאָר, וואָס איז געווען צונויפֿגעשטעלט פּונקט אויפֿן זעלבן צופֿעליקן אופֿן, און אַזוי איז עס געגאַנגען פֿון ספּעקטאַקל צו ספּעקטאַקל: אַקטיאָרן זײַנען צוגעקומען און אַפּגעקומען, און יעטוידער איינער פֿון זיי האָט אַ ליאַדע טאַג געקאַנט אויפֿטרעטן ווי א. א. ר. קאַמינסקי פֿאַרט־נער אין דער שפּיל, צו יעטווידן איינעם האָט זי געמוזט זיך צופּאַסן. צווינגען דעם אַדער יענעם פֿאַרטנער, אַז ער זאָל זיך צופּאַסן צו איר — דערויף האָט א. א. ר. קאַמינסקי דעמאַלט נאָך ניט געקאַנט פּרע־טענדירן. איר אַווטאָריטעט איז דערווײַל נאָך געווען גאַרניט אַזוי גרויס. זי איז נאָך אַליין אויך ניט געווען גענוג זיכער אין אירע רעכט צו שטעלן זיך אין צענטער פֿון אַ גאַנצן אַקטיאָרישן קאָלעק־טיוו, און דערפֿון האָבן טאַקע געליטן אי דער פּרײַ־ספּעקטאַקל אי דער גאַרקײ־ספּעקטאַקל.

נאָך ווייניקער מעגלעכקייט צו שאַפֿן אַ פֿאַרגאַנצטן און איינהייט־לעכן אַנסאַמבל איז געווען אינעם אַקאַרשט לעגאַליזירטן ייִדישן טעאַטער אין די יאָרן 1905-1906. דאָ האָבן געפּעלט די סאַמע עלע־מענטאַרע באַדינגונגען פֿאַר אַ פֿרוכטבאַרער אַקטיאָרישער צוזאַמענ־אַרבעט, פֿאַר אמתער צוזאַמענשפּיל. אַנשטאַט דעם, אַז די מיטלמע־טיקע אַקטיאָרן זאָלן, אַריענטירנדיק זיך אויף די דערגרייכונגען פון א. א. ר. קאַמינסקי, אויפֿהייבן דעם אַלגעמיינעם ניוואַ פֿון דער טרופּע, האָט גאַנץ אַפֿט פּאַסירט, אַז די דאָזיקע אַקטיאָרן — צווישן זיי אויך קאַמינסקי — אַבֿרהם קאַמינסקי — האָבן אַראַפּגעזעצט קאַמינסקי־שפּיל צו דעם ניוואַ פֿון זייער מיטלמעסיקייט. אין אייני־קע פּאַלן האָט דאָס אינגאַנצן אַרונטערגעריסן א. א. ר. קאַמינסקי־שפּיל. אַזוי איז עס געווען אין דער פֿאַרשטעלונג פון גוצקאַווס „אוריאל אַקאַסטאַ“. די אויפֿפֿירונג פֿון „אוריאל אַקאַסטאַ“ איז געווען דער ערשטער פּאַל ווען א. א. ר. קאַמינסקי איז אויסגעקומען אַרויסצוטרעטן אין אַ ליטעראַריש ווערק מיט אַ שטאַרקן פּאַטעטישן טאָן. ... א. א. ר. קאַמינסקי איז אויסגעקומען צו שפּילן גוצקאַווס פּיעסע אין לער־נערס איבערזעצונג, וואָס איז געמאַכט געוואָרן אין די 80־ער יאָרן.

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אָנשטאַט צו העלפֿן א. ר. קאַמינסקין צו באַהערשן דעם פֿילאַזאָפֿיש־פּאָעטישן אינהאַלט פֿון גוצקאַווס פּיעסע, — און קאַמינסקי האָט זיך זייער שטאַרק גענייטיקט אין אַזאַ הילף — האָט לערנערס איבערזע־צונג געלערנט אויף אַ ייִדישעלעך בעל־הבתישן אופֿן צו „פֿאַרטייטשן“ גוצקאַוו, אָנשטאַט צו העלפֿן א. ר. קאַמינסקין זיך אַרויסצורייסן פֿון דער קליינשטעטלטיקער באַגרענעצקייט, וואָס האָט טיילמאַל נאָך געלאַזט זיך פֿילן אין איר שפּיל, האָט די איבערזעצונג גראַד געשטויסן אינעם זומפֿ פֿון דער דאָזיקער באַגרענעצקייט. אָבער ניט בלויז דאָס האָט געשטערט א. ר. קאַמינסקין בייצוזומען די שוועריקייטן פֿון דער נײַער ראַל. נאָך מער האָט דאָ געשטערט די אַקטיאָרישע אַרומ־רינגלונג, וואָס זי האָט געהאַט אויף דער בינע אין דעם דאָזיקן ספּעקטאַקל. [לייזער ראַפעל שפּילט אוריאלן מעלאָדראַמאַטיש] ...די פֿאַרקריפֿלונג פֿון דעם אוריאל־געשטאַלט האָט, פֿאַרשטייט זיך, געגעבן אַ פֿאַלשן טאָן דעם גאַנצן ספּעקטאַקל, און דאָס האָט זיך געלאַזט פֿילן אויך אין קאַמינסקיס שפּיל.

א. ר. קאַמינסקי האָט תּכילת געפּרהוט זײַן געטריי דעם אַוואַרטס אינטערפּרעטאַציע פֿון דעם יהודית־געשטאַלט. קאַמינסקי האָט גע־געבן אַנצוהערן, אַז יהודית שטייט ניט אינגאַנצן אַן אַ זײַט פֿון דעם קאַמף, וואָס עס פֿירט אוריאל. פֿאַרקערט, איר איז נאָנט דער דרייט־טער, פֿאַרשייטער טאָן פֿון אוריאלס רײד. גייענדיק מיט אַט דעם ריכטיקן וועג, האָט קאַמינסקי געקאַנט ווירקלעך געפֿינען דעם שליסל צו דער כאַראַקטעריסטיק פֿון יהודית, און דאָס וואָלט געוויס געקאַנט זיכערן דעם דערפֿאַלג פֿונעם גאַנצן ספּעקטאַקל. פֿאַרגעקור־מען איז עס אָבער אַנדערש. די קינסטלעכע טעאַטראַלישקייט און פֿאַלשע פּאָזע, וואָס זײַנען אייגנטימלעך פֿאַר ראַפעלן אַלס אוריאל, האָבן אָנגעשטעקט דעם גרעסטן טייל אַקטיאָרן, וואָס האָבן זיך באַטייליקט אין „אוריאל אַקאַסטאַ“, און דאָס האָט אַזוי דעזאַרגאַני־זירט א. ר. קאַמינסקיס שפּיל, אַז דאָס האָבן באַמערקט אַפֿילו די ווייט־ניט־איבערגעשפּיצטע רעצענזענטן פֿון דער וואַרשעווער ייִדי־שער פרעסע. אַזוי ליינען מיר אין איינער אַ רעצענזע [„דער וועג“] וועגן דער אויפֿפֿירונג פֿון „אוריאל אַקאַסטאַ“: „אַ טייל אַקטיאָרן ווי ה' קאַמינסקי און אויף אַ טייל ערטער אויך ה'ה בערמאַן און ראַפעל, האָבן אַפֿילו יאָ געשפּילט אין דעם טאָן ווי עס פֿאַדערט זיך אין אַזעלכע ווערק. זיי האָבן עס אָבער געטאָן יעדער אויף זײַן אייגע־

זלמן זילבערצווייג

נער רעכענונג, יעדער פֿאר זיך, ניט קימערנדיק זיך אינגאנצן פֿאר זיינע חברים, פֿאר דער אלגעמיינער גאנצקייט פֿון דער טראַגעדיע, און טאָקע אפֿשר דערפֿאַר האָט זיך די טאַלענטפֿולע מאַדאַם קאַמינסקי, שפּילנדיק יהודית, אינגאנצן פֿאַרלאָרן. די פֿאַלשע שטימונג אַרום איר, האָט ביי איר, קאַנטיק, אַוועקגערויבט איר קינסטלערישע באַגייסטערונג, איר זעלטענע אינטוויזיע" (אין גאַנג פֿון די ווייטער־דיקע יאָרן איז א. ר. קאַמינסקי ווידער אויסגעקומען עטלעכע מאַל זויפֿצוטערעטן אין „אוריאל אַקאַסטאַ". אַלס פֿאַרטנערין אירע זיינען דאַסמאַל שוין אַרויסגעטראַטן (אין דער ראַל פֿון אוריאלו) יוליוס אַדלער, רודאָלף זאַסלאַווסקי, דער אַמעריקאַנער גאַסטראַלער דזשייאַקאָב זילבערט [?]. אין אַלע די דאָזיקע פֿאַלן האָט מען געקאַנט זען ווי די פֿאַרבעסערונג פֿונעם אַנסאַמבל ווירקט פֿאַזיטיוו אויף א. ר. קאַמינסקינס שפּיל). עס וואָלט פֿאַרשטייט זיך געווען נאָווי צו מיינען, אַז די גאַנצע שולד פֿאַר קאַמינסקיס דורכפֿאַל אין „אוריאל אַקאַסטאַ" ליגט אויף אירע מיטשפּילער, אָבער אַ געוויסער אַמז איז אין די אויב־צייטירטע שורות דאָך געווען. א. ר. קאַמינסקי האָט אין דעם ספּעקטאַקל גענומען אַ פֿאַטעטישן טאַג, וואָס איז תּכילת געווען פֿריי פֿון איבערגעטריבענע שרייענדיקע קלאַנגען, אָבער ווי נאָר אויף דער בינע האָט זיך באַוויזן דער אַקטיאָר ראַפּעל, וואָס האָט געשפּילט אוריאל, האָט די אַטמאָספֿער פֿון נאַטירלעכקייט אַנגעהויבן פֿאַרשווינדן. קאַמינסקיס יהודית־געשטאַלט האָט זיך אַנגעהויבן אַראַפּגליטשן פֿון דעם תּכילתדיקן רעאַליסטישן טאַג, און די גאַנצע שפּיל קאַמינסקיס האָט אַנגעהויבן אַרײַנפֿאַלן אין דער אלגעמיינער „פֿאַלשער שטימונג", וואָס האָט כאַראַקטעריזירט דעם דאָזיקן ביז גאַר סימפּטאָמאַטישן, אָבער אין תּוך אומגעלונגענעם ספּעקטאַקל. [אויסלענדער קומט צום באַשלוס, אַז הגם די פּיעסע האָט קיין דערפֿאַל ניט געבראַכט, אָבער אין א. ר. ק'ס אַנטוויקלונג האָט זי, ווי די פֿריערדיקע — פּרצעס און גאַרקיס — געשפּילט אַ וויכטיקע ראַל. זיי האָבן איר געלערנט ווי אַזוי מ'דאַרף צוגיין צום געשטאַלט פֿון דעם „ליינדדיקן מענטש"].

א. ר. קאַמינסקי האָט אויך פֿריער ווען־ניט־ווען אַרויסגעוויזן אַ געוויסן אינטערעס צו דעם געשטאַלט פֿון דעם ליינדדיקן מענטשן. ערשט איצט אָבער האָט זי זיך געלערנט אויפֿצונעמען דאָס דאָזיקע געשטאַלט אין אַ ספּאַציאַלן אַספּעקט. דער דראַמאַטיזם פֿון די סיטואַ-

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

ציעט, וועלכע א. ר. קאמינסקי האט געשילדערט אין די דאזיקע דריי ספעקטאקלען, האט באקומען א באשטימטע סאציאלע מאטיווירונג, ד. ה. גראד דאס, וואס עס האט געפֿעלט אין א. ר. קאמינסקיס פֿריערדיקער שפיל ווען זי פֿלעגט אויפֿטרעטן אין די מעלאדראמעס פֿון די אמעריקאנישע פיעסן-מאכער.

מיר געדענקט זיך ק.ס. אויפֿטריט אין לאָדזש אין „אוריאל אקאסטא“, אבער ניט אין דער ראָל „יהודית“, נאר מיט ק. אין דער הויפט-מענער-ראָל „אוריאל“ און עמיליע אַדלער אַלס „יהודית“. נאָטיירלעך האָט דאָס שפּילן כלל ניט האַרמאָנירט מיט די נאָרמאַלע קאָמינסקא-פֿאַרשטעלונגען, ניט זי האָט זיך אַרײַנגעפּאַסט אין דער מענער-ראָל פֿון „אוריאל“, און די גאַנצע פֿאַרשטעלונג איז געגעבן געוואָרן ווי אַ סענסאַציע-אימפרעזיע מיט דער אויסזיכט אויף אַ שטאַרקע קאַסע-הכנסה.

„כאַסיע די יתומה“

מאַרק אַרנשטיין שרײַבט:

„דאָס איז געווען דער ערשטער טריומף פֿון דער גאַנצער טרופֿע און צו אַלעם ערשטן — פֿון אסתר-רחל קאָמינסקי. ווי איבער נאָכט איז פֿאַר אונדזערע אויגן אויסגעוואָקסן אַ ריזיק גרויסע קינסטלער-ריג, וועלכע האָט מיט פֿיל קעפֿ אַריבערגעוואָקסן אַלע אַרטיסטן פֿון דער דאָזיקער טרופֿע אויסדערווילטע קינסטלער. אין די וואָר-שעווער ייִדישע ליטעראַרישע און נאַציאָנאַל-געשטימטע קרייזן האָט מען זיך דערפֿרייט: „האַבן מיר דאָך אַן אייגענע בינע, מיט אייגענע דראַמעס, ניט צו פֿאַרזינדיקן מיט אייגענע קינסטלער, ניט ערגער ווי בני לייטן“... אין טעאָטער „באַגאַטעלאַ“ האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן פֿאַרשטייער פֿון דער וואָרשעווער אינטעליגענץ, וועלכע מען האָט דאָ פֿריער ניט געזען. עס פֿאַרבלאַנדזשעט איינער און אַ צוויי-טער רעצענזענט פֿון ליבעראַלע פּוילישע צייטונגען (אזעלכע זיינען נאָך דעמאָלט געווען), שרײַבן זיי אַן אַ פֿאַר שורות, אַ לויב-געזאַנג פֿאַרן „סטיכיש“, אינסטינקטיוון טאַלענט פֿון דער ניט-אויסגעביל-דעטער דראַמאַטישער, גרויסער קינסטלערין ראַכע א. קאָמינסקאַ. ליענען דאָס די היגע אַסימיליאַטאַרן, כאַפֿן זיי זיך אַריין בגבּה אין „זשידאָוסקי טעאָטער“ זען די ווונדער און — גלייבן ניט זייערע אייגענע אויגן.“

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

נח פּרילוצקי שרייבט: [1907]

„ווען מיט אַנדערטהאַלבן יאָר צוריק האָט זיך געעפֿנט אין וואַרשע דאָס ייִדישע טעאַטער, האָט די בעסטע פֿון די ייִדישע אַר-טיסטינס אסתר-רחל קאַמינסקע פֿון וועג טעלעגראַפֿירט צו דער דירעקציע פֿון דעם דאָזיקן טעאַטער: „איך פֿאַר אַנאַנסירט צום ערשטן אויפֿטריט „חנה די נייטאַרין“ [פֿון ז. פֿיינמאַן]. „חנה די נייטאַרין“ איז איינע פֿון די באַליבטסטע און אומגעלומפערטסטע מעלאַדראַמטס פֿון ייִדישן פֿאַלקס־רעפערטואַר. עס איז אַריבער נאָך איין יאָר, און די אייגענע פֿרוי קאַמינסקע האָט צו איר בענעפֿיס, אין פֿאַרגאַנגענעם זומער אין „זשאַרדען ד'היווער“, אויסגעקליבן שוין די שיינע ראַלע פֿון „כאַשע דער יתומה“ אין גאַרדינס פּאַעטישער דראַמע. אַזאַ רוק פֿאַרויס האָט זיך דאָס ייִדישע טעאַטער געטאַן אין די לעצטע אַנדערטהאַלבן יאָר.

...ליכטיק איז געווען אין טעאַטער. פֿול־געפּאַקט איז געווען דאָס טעאַטער, אַנגעשטרענגט און פֿייערלעך איז געווען אין טעאַטער. ווי אויף אַ נס האָט דאָס פּובליקום געווארט. און נאָך באַגייסטערטער האָט געשפּילט פּרוי קאַמינסקי. אַ יוס־טובֿ פֿון דער ייִדישער קונסט איז דאָס געווען. ...פֿרוי קאַמינסקי האָט אונדז די דאָזיקע כאַשע נישט געוווּן, נישט געשפּילט. באַשאַפֿן האָט זי פֿאַר אונדז די דאָזיקע כאַשע.

פֿרוי קאַמינסקי איז דורך און דורך דורכגעדרונגען געווען מיט איר ראַלע. זי האָט זיך אַליין פֿאַרגעסן. נישט פֿרוי קאַמינסקי איז געווען אויף דער בינע, כאַשע איז געווען אויף דער בינע... דער געליבטער האָט געוואַלט איבערייסן די צויבערנדיקע שטימונג, כאַשע האָט אים מיט דער האַנט פֿאַרמאַכט דאָס מויל... גענוג איז געווען צו זען נאָר איין באַוועגונג פֿון דער האַנט מיט וועלכער כאַשע האָט די פּראַפֿאַנירנדיקע ווערטער אַפּגעשטעלט, מיזאַל פֿילן ווי גרויס די אַרטיסטיין איז. אַזוי לעבעדיק, אַזוי אוממיטל באַר איז געווען די דאָזיקע באַוועגונג. און דאָס פּובליקום האָט פֿאַרשטאַנען, אַז דאָס איז אַ יוס־טובֿ פֿון דער ייִדישער קונסט. גאַנצע בייטן בלומען האָט פֿרוי קאַמינסקי דערהאַלטן.

אַזאַ טריומף, און אַ טריומף אַ פֿאַרדינטן, אַ באַווסטזיניקן האָט קיין ייִדישער אַרטיסט אין וואַרשע נישט געהאַט.

די זועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אַברהם רייזען שרייבט אין זינע זכרונות וועגן ק. אַלס „כאַסיע“:
„אסתר-רחל קאמינסקי אַלס כאַסיע די יתומה איז געווען אַזוי רירנד אין איר ראַלע, אַזוי עכט, אַזוי מענטשלעך, אַז אײַך האָב מיײַנע אויגן נײַט געגלייבט... האָב אײַך שױן נאָכן שפּילן זײַך נײַט געקאַנט באַהערשן און בײַן אַוועקגעגאַנגען הײַנטער די קולײסן אויט־דריקן מײַן אַנטציקונג און באַגײַסטערונג פֿאַר די געבענטשטע אַק־טיאַרן און אַקטריסעס, איבערהויפּט טאַקע — מײַן אַנטציקונג פֿון [פֿאַר] אסתר-רחל קאמינסקי, וואָס האָט, אַגב־אורחא, אַרויסגערופֿן בײַ מײַר נײַט נאָר געפֿילן פֿון פֿרייד מיט איר אינערלעכן שפּילן, נאָר אײַך נײַט ווייניק טרערן אויף דעם גורל פֿון „כאַסיע די יתומה“, אַ דאַנק טאַקע דעם שױשפּילערײַשן טאַלענט פֿון אסתר-רחלען, וואָס האָט געשפּילט די ראַלע פֿון „כאַסיע די יתומה“.

רייזען באַשליסט צו זען נאָך אַמאַל די פֿאַרשטעלונג, דאַסמאַל אין באַגלייטונג פֿון י. ל. פּרקי, (דאַכט זײַך) נאַמבערג און אַ געוויסע העניע קאַצענעלסאַן, און ער שרייבט וועגן דעם:

„פּלעצטער האָבן מײַר געהאַט די בעסטע: צענטער, אין דער פֿער־טער צײַ פֿינפֿטער רײַ. דאַס שפּילן האָט זײַך אַנגעהויבן. אײַך האָב אַבסערווירט פּרזס יעדע באַוועגונג, אַלץ מורא געהאַט טאַמער וועט אײַס דאַס שפּילן נײַט געפֿעלן. סײַז אײַס אַבער יאָ געפֿעלן... אַלנ־פֿאַלס איז ער געווען שטאַרק קאַנצענטרירט און נאָכגעפֿאַלט אויפֿ־מערקזאַם די האַנדלונג...“

און אַט קומט אַרויף אויף דער בינע אסתר-רחל קאמינסקי אין דער ראַלע פֿון „כאַסיע די יתומה“. זײַ קומט ווי אַ דאַרפֿט־מײַדל, אומגעשיקט, אַבער פֿון איר גאַנצן יונגען וועזן ווייעט מיט דופֿט פֿון פֿעלד, מיט יוגנט און לעבן... זײַ קוקט זײַך אַרום, באַטראַכט פֿאַר־וונדערט מיט אירע גרויסע אויגן דעם רײַכן פֿעטערס זאַל און באַלד שײַנט זײַ אויס אַ געלעכטער... עס לאַכט מיט דער גאַנצער טעאַטער. אײַך אַבסערוויר פּרזן, ער שמײַכלט גליקלעך. די גרויסע אויגן ברייט צעפֿענט... אײַך בײַן שױן רויקער. עס געפֿעלט אײַס, הגם קײַן מײַנונג זאַגט ער נײַט אַרויס... אײַס פֿרעג אײַך נײַט, נאָר העניען פֿרעג אײַך יאָ... זײַ איז אַ באַזוכערין פֿון פּוילישן טעאַטער. אודאײַ האָט זײַ פֿיל שטענערס געזען, אַבער עס געפֿעלט איר... זײַ וואָלט קײַנמאַל נײַט געגלייבט, אַז אין ייִדישן טעאַטער זאַל מען אַזוי שפּילן. בײַס צווייטן אַקט, נאָך כאַסיעס גרויסע פֿרייזן, הײַבן זײַך אָן די צרות... העניע

ז ל מ ן ז י ל כ ע ר צ ו ו י י ג

ווישט די אויגן... מיר אליין איז אודאי וויינענדיק אויפן האַרצן. איך שניס זיך אָבער פֿאַר פּרצן און איך באַהערש מיך... אָבער אַט קוק איך זיך אַרום... איך זע אין פּרצס גרויסע אויגן שטייען טרערן... גרויסע, ליכטיקע... פּרץ וויינט.. עס איז פֿאַר מיר געווען דער גרעסטער ווונדער און איבעראַשונג; דער רבי וויינט... קער איך זיך שוין אָפּ פֿון אים. אַפֿשר וועט ער זיך פֿאַר מיר שעמען..."

רייען האָט באַלד דערויף אָנגעשריבן אַ רעצענזיע אין „וועג“ און זיך על פי רוב אָפּגעשטעלט וועגן שפּילן, אָבער די צייטונג האָט זיך דערמיט ניט באַגנוגט און עטלעכע טעג שפּעטער איז דאָרט אָפּגעדרוקט געוואָרן אַ רעצענזיע פֿון פּרצן, אין וועלכער ער האָט זיך לענגער אָפּגעשטעלט אויפן מחבר יעקב גאַרדין.

אַברהם טייטעלבוים שרייבט:

„נאָך שטאַרקער... איז געווען איר בייסנדיקער און שניידנדיקער סאַרקאָזם. אין דער הינזיכט איז זי געווען אַן אמת־יידישע שווישפּיי־לעריין. זי איז אין לעבן געווען אַ פּקחת, אַ שאַרפֿער מוח, וואָס האָט יעדע זאַך באַנומען דורך דעם עכט־יידישן וויץ און מיט דעם עכט־יידישן קריטישן בליק. און מיט אַ באַזונדער ליבע האָט זי פֿון יעדער ראָל אַרויסגעצויגן דאָס איראַניש־שטעכנדיקע, דאָס סאַר־קאָסטיש־אַפּשאַסנדיקע. אויף די נאָטן האָט זי געשפּילט מיט אַ באַזונדער אייפֿעריקייט. אַ סך מאָל פֿלעגט איר סאַרקאָזם זיך צע־שפּילן ביז צו אַ מאָדנעם עקסטאַז, און דעמאָלט פֿלעגט זיין עפעס אויפֿרייסנדיקעס אין איר טאָן. דעמאָלט פֿלעגט זי, ווי מיט בייטשן, דערלאַנגען איבער די פּלייצעס פֿון די צוהערער.

אירע סאַרקאָסטיש־אויסגעטייטשטע רעפּליקן און מאַנאָלאָן פֿון „כאַסיע די יתומה“ זיינען עס געווען, וואָס האָבן אין דער 1905־פּעריאָדע אין וואַרשע פֿאַרוואַנדלט יעדע נאַכט דאָס טעאַטער־אוידי־טאָריום אין פֿיינטלעכע דעמאָנסטראַציעס קעגן דער דעמאָלטליקער צאָרישער ועגירונג.“

נחום איזלענדער באַמערקט צו טייטעלבוים באַריכט:

„עס פֿאַרשטייט זיך, אַז מיר האָבן דאָ צו טאָן מיט גאָר אַ גרויסער נחמא, אָבער אַפֿילו, אַז מיר וואַרפֿן אָפּ די לעגענדע וועגן דער דירעק־טער רעוואַלוציאָנערער ווירקונג פֿון קאַמינסקיס רעפּליקעס און

די זועלט פון אסתרי-רחל קאמינסקא

מאנאלאגן קאנען מיר דאך ניט פארזען דעם פאקט, אז די באציונגען צווישן קאמינסקין און אירע צושויער הייבן אן אין יאר 1905 קריגן א נייעם כאראקטער. מיר קאנען ניט פארזען דעם פאקט, אז די דעמאנסטראציעס, וואס זיינען פארגעקומען אין קאמינסקיס טעאטער, האבן אין א באשטימטער ריכטונג געווירקט אויף א. ר. קאמינסקי, אקטיוויזירט און פארגיכערט יענעם איבעראנדערשונג-פראצעס, וועלכער קומט דעמאלט פאר אין איר שאפן. נאר אין אט אזא צוזאמענהאנג לאזט זיך ווי געהעריק אפשאצן א. ר. קאמינסקיס טעטיקייט אין די יארן 1905-1907.

נחום אויסלענדער שטעלט זיך אפ אויספירלעכע וועגן ק'ס שפילן „כאסיע“:

„דער דערפאלג פון „כאסיע די יתומה“ איז ווירקלעך געווען זייער גרויס. דערביי האט זיך געווארפן אין די אויגן, אז אין די אונטן ווען מע שפילט „כאסיע די יתומה“, ווערט דער טעאטער באזוכט גאר פון אן אנדער פובליקום. אויב וועגן דער אויפפירונג פון „מירלע אפרת“ דערציילט אברהם רייזען, אז דאס פובליקום איז באשאטנען פון א גרויסן טייל ווארשעווער יידישע אינטעליגענטן, איז „כאסיע די יתומה“ געווען גראד איינער פון די ספעקטאקלען, וואס האבן געלאזט טיפע ווארצלען אין דער סאמע ברייטער פאלקס-מאסע. אין דער אויפפירונג פון „כאסיע די יתומה“ איז געווען עפעס אזוינס, וואס האט געגעבן דעם מאסן-צושויער א געוויסן גרונט צו האלטן, אז צו דעם ספעקטאקל האט ער אן אינטימערע שיכות. ס'איז פאר אים א שטיק אייגנס, ס'איז זיינער א ספעקטאקל, מיט וואס זשע דערקלערט זיך די דאזיקע צוציונגס-קראפט, וואס „כאסיע די יתומה“ האט דעמאלט געהאט פאר דער ברייטער צו-שויער-מאסע?

די אויפפירונג פון גארדינס „כאסיע די יתומה“ האט דערפאר באקומען אזא גרויסן רעזאנאנס אין די יארן 1905-1907, ווייל די דאזיקע פיעסע — ווי מעלאדראמאטיש זי איז ניט געווען געבויט — האט דאך געגעבן א מעגלעכקייט צוצוגיין צו דערשיינונגען, וואס האבן צענדליקער יארן נאכאנאנד צוגעצויגן צו זיך די אויפמערקזאמקייט פון דער יידישער ליטעראטור און זיינען פונקט אזויפיל יארן איגנארירט געווארן אויף דער יידישע בינע — דאס איז געווען די אזויגערופענע „יידישע טארבע“, די ארעמקייט, וואס

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

זאָט געהערשט אין די ברייטע מאַסן. קיינער פֿון די אַלע פּיעסן-
מאַכער, וואָס האָבן „געליפֿערט“ רעפּערטואַר פֿאַר די „ייִדיש-
דײַטשישע“ וואַנדער-טרופּעס אין דער צײַט פֿונס טעאַטער-פֿאַר-
באַט, האָט ניט געוואָגט אַרױפֿצופֿירן אויף דער בינע יענע „זלות“-
פֿיגורן, וואָס האָבן שוין אַזוי לאַנג געגאַלטן ווי די סאַמע טראַדיציאָ-
נעלע געשטאַלטן אין דער ייִדישער ליטעראַטור. אַזאַ לאַגע האָט
אַבער לאַנג דויערן ניט געקאַנט. וואָס נענטער צום יאָר 1905, ווען
אין טעאַטער אַרײַן טוט אַ פֿלייך דער נײַער צושווער פֿון די פּראָ-
לעמאַרזירטע און האַלב-פּראַלעטאַריזירטע שיכטן, קאָן שוין דער
טעאַטער ניט פֿאַרבלייבן געטריי זײַן „טראַדיציע“ צו איגנאַרירן די
„דלות“-טעמע און „דלות“-געשטאַלט. דער נײַער צושווער וויל ניט
פֿאַרליידן, אַז אויף דער ייִדישער בינע זאָל זיך ניט הערן דער מינדס-
טער אַפּקלאַנג פֿון די רעאַלע נויטן און באַדערפֿענישן, וואָס באַאומ-
רויקן די ברייטסטע מאַסן.

אַט אין דער צײַט האָט זיך עס באַוויןן אויף דער בינע פּרזס
איינאַקטער „שוועסטער“ און באַלד נאָך אים, ווי אַ ווייטערדיקע אַנט-
וויקלונג פֿון דער „דלות“-טעמע, איז געקומען גאַרדינס „כאַסיע די
יתומה“. דער רעזאַנאַנס פֿון גאַרדינס פּיעסע איז גלייך פֿון די ערשטע
אויפֿפֿירונגען געוואָרן זײַער גרויס, און עס איז קײַן ווונדער ניט.
גאַרדינס פּאַרשוינדל מאַטיע שטרייכל, וואָס איז אַרױף אויף דער
בינע מיטן אויסרוף „אוי, דלות, דלות“ — ער איז געווען איינער
פֿון די ערשטע, וואָס האָבן אַראַפּגעריסן אויף דער ייִדישער בינע
די „טראַדיציע“ צו איגנאַרירן די „דלות“-פּיעסע. אַט דער אַרעמער
זאַרף-ײִד, וואָס מוז אַפּגעבן זײַן טאַכטער כאַסיע פֿאַר אַ דינסט צו
זײַנע גרויסשטאַטישע נגידישע קרובים, ווי בלאַס און איינזײטיק
ער איז ניט געשילדערט, איז עס דאָך געווען איינס פֿון די ערשטע
דלות-געשטאַלטן אויף דער ייִדישער בינע, און אַט-אָ די דערנענטע-
רונג צי דער „דלות“-טעמע, דאָס האָט עס צו יענער צײַט באַשטימט
דעם דערפֿאַלג פֿון „כאַסיע די יתומה“.

גאַרדינס „כאַסיע די יתומה“ איז געווען די ערשטע פּיעסע וווּ
א. ר. קאַמינסקי האָט געקאַנט פֿאַרגליכן ווערן מיט אַנדערע אַרטיס-
טינס, וואָס זײַנען געווען טעטיק אויף דער באַנײַטער ייִדישער בינע.
צו דעם געשטאַלט פֿון כאַסיען האָבן זיך געצויגן די בליקן פֿון אַלע
מער-ווייניקער ערנסטע אַקטריסעס פֿון יענער צײַט. ס׳איז דעמאַלט

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

ניט געווען קיין זעלטנהייט צו ליינען אין דער פרעסע [לאַדזער טאַגעבלאַט]: „מע האָט געשפּילט „כאַסיע די יתומה“. אין דער הויפּטראַל איז צום ערשטן מאַל אין לאַדזש אַרויסגעטראָטן פֿרוי לאַנדסמאַן. מיר האָבן געקענט ביז אַהער די באַגאַבטע אַרטיסטין אַלט גוטע קראַפֿט אין געזאַנג־ראַלן. איצט האָט זי זיך באַוווּן אַלט דראַמאַטישע שווישפּילערין און מיט אַ גוטן דערפֿאַלג“, דער אויפֿ־טריט אין „כאַסיע די יתומה“ האָט געגאַלטן ווי אַ מין עקזאַמען. דאָס האָט געזאַלט געבן די רעכט אויף איבערצוגיין פֿון „געזאַנג־ראַלן“ צו דעם אַמפּלואַ פֿון אַ דראַמאַטישער שווישפּילערין. זעען מיר דעריבער ווי אין דער ראַל פֿון כאַסיען טרעט אַרויס אי די דערמאַנטע לאַנדסמאַן, אי די הויפּט־זינגערין פֿון פֿישזאַנס טרופּע, זאַסלאַווסקי, אי די אָנערקענטע פּרימאַדאַנע פֿון סעם אַדלערס טרופּע, נעראַס־לאַווסקי. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז אויפֿטרעטנדיק אין „כאַסיע די יתומה“, האָבן די דערמאַנטע אַרטיסטינס ניט אַזוי גרינג זיך געקאַנט צעשניידן מיט די געווינהייטן, וואָס האָבן זיך אויסגעאַרבעט אין גאַנג פֿון זייער לאַנג־יאַריקער פּראַקטיק פֿון „געזאַנג־ראַלן“, אָבער גע־ווּיסע באַמיונגען צו ענדערן דעם אַרט שפּילן, איבערצוגיין פֿון „פּאַעזיע“ צו „פּראָזע“, האָבן זיי דאָך געמאַכט, און טיילווייז האָבן די דאָזיקע באַמיונגען געגעבן גאַנץ פּאַזיטיווע רעזולטאַטן. נאָר אַפֿילו דעמאַלט ווען די קריטיק האָט דעם אויפֿטריט פון די דאָזיקע אַרטיסט־טינס אין „כאַסיע די יתומה“ אַפּגעשאַצט פּאַזיטיוו, האָט זי דאָך אַלע מאַל אונטערגעשטראַכן, אַז מיט דעם אַרט שפּילן פֿון א. ר. קאַמינסקי האָט עס גאַרניט געמיינזאַמעס. „ניט אַלע כאַסיעס האָבן איין פּנים. ד. ה. דער פֿרויס קאַמינסקי פּנים“ — האָט געשריבן די קריטיק [לאַדזער טאַגעבלאַט], און אין די ווערטער איז געווען אויסגעדריקט די אַלגעמיינע אָנערקענונג, אַז קאַמינסקיס כאַסיע האָט ווירקלעך אַן אייגן אינטערעסאַנט פּנים.

קאַמינסקיס אייגנאַרט האָט זיך געלאַזט דערקענען פֿריער פֿאַר אַלץ דערין, וואָס זי האָט אין אַ גרויסער מאַס גובר־געווען דעם מעלאַדראַמאַטיזם פֿון גאַרדינס פּיעסע (אינגאַנצן גובר זיין דעם מעלאַדראַמאַטיזם האָט זיך, פֿאַרשטייט זיך, ניט געלאַזט. דערויף האָט זיך שוין געפֿאַדערט אַ נייער טעקסט. י. ל. פּרץ האָט דעריבער, מיט פֿולער רעכט, געשריבן: „מאַדאַם קאַמינסקי, וואָס־שפּילט כאַ־סיען, קאָן, ביי איר גאַנצן טאַלענט, דעם פֿערויף־אַקט ניט־רעטן.

זלמן זילבערצווייג

זי שטאַרבט זייער גוט, אָבער וויינען אויף איר טויט וויינט נאָר וולאָדימיר. דאָס פּובליקום גענעצט". פּונקט ווי פֿרײַער, אין דעם פֿאַל מיט פינסקיס „מוטער“, אַזוי האָט א. ר. קאַמינסקי אויך דאָסמאַל אַק-טיוו זיך געראַנגלט מיט די מעלאָדראַמאַטישע עפֿעקטן. מע דאַרף דערביי ניט פֿאַרגעסן, אַז אין גאַרדינס „כאַסיע די יתומה“ האָט דער מעלאָדראַמאַטישער עלעמענט געהאַט נאָך אַ באַזונדערע פּונקציע: ער האָט געזאַלט דערוועקן בײַ דער „נאַבעלער געזעלשאַפֿט“ מילדע, פֿילאַנטראָפּישע געפֿילן צו דעם אַרעמען דינסטמיידל כאַסיע. די וואַזיקע פֿונקציע האָבן טאַקע זייער גערן גענומען אויף זיך דאָס רוב אַרטיסטינס, וואָס האָבן געשפּילט כאַסיען. זיי האָבן געהאַלטן פֿאַר זייער חוב אויף אַ סענטימענטאַל-פֿיליסטרישן אופֿן צו פּרעדיקן, אַז אַן אַרעמער מענטש איז אויך אַ מענטש, ער האָט אויך געפֿילן א.א.וו.

א. ר. קאַמינסקי כאַסיע איז געווען אויף דער ייִדישער בינע די איינציקע כאַסיע, וואָס האָט ניט געפּרעדיקט קיין פֿילאַנטראָפּישע געפֿילן, ניט אַפּעלירט צו דעם געוויסן פֿון דער „נאַבעלער געזעל-שאַפֿט“. אין דער הינזיכט איז דער אויפֿטריט אין „כאַסיע די יתומה“ געווען פֿאַר א. ר. קאַמינסקי אַ שריט פֿאַרויס אין פֿאַרגלייך מיט איר אויפֿטריט אין פּרצס „שוועסטער“. אין דער ראַל פּון כאַסיע איז געקומען צום וואָרט די דעמאָקראַטישע טענדענץ אין קאַמינסקי שאַפֿן, איר אַרגאַנישער צוגאַנג צו דער אַרעמשאַפֿט, אַן דעם בייגע-מיש פֿון ליבעראַל-פֿילאַנטראָפּישער „פֿאַלקס-ליבע“. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז דערביי האָט א. ר. קאַמינסקי געמחט אַרײַנטראַגן נאָך ווענט-לעכע קאַרעקטיוון אין גאַרדינס פּיעסע, און זי האָט אַזוי געטאַן. גערעכט איז געווען דער אַדעסער רעצענזענט [אַדעסקיאַ נאַ-וואַסטיי], וואָס האָט געשריבן וועגן קאַמינסקי שפּיל אין „כאַסיע די יתומה“: „איך צוויפֿל צי אַזאַ ווייטער פֿאַרמעסט איז אַרײַנגע-גאַנגען אין גאַרדינס כּוונות, און ס׳איז אַ ספֿך צי קאָן מען מסכים זײַן, אַז די פֿרוי קאַמינסקי האָט אייערנעכטן געשילדערט אויסשליסלעך נאָר אַן אַרעמע ייִדישע יתומה. נײַ, זי האָט געגעבן עפעס מער באַ-טייטנדיקעס אין דער ראַל. אומבאַמערקט פֿאַרן צושויער, איז זי איבערגעטראַטן די גרענעצן, וואָס טיילט אַפּ דאָס שטייגערדיקע פֿון אַניווערסאַלן“.

קאַמינסקי אויפֿטריט אַלס כאַסיע האָט באַוויזן, אַז די שול, וועלכע זי אַרטיסטין איז דורכגעגאַנגען אין אירע ערשטע ספּעק-

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

טאקלען אויף דער באנייער יידישער בינע; הייבט שוין אן געבן ממשותדיקע רעוולטאטן. ניט האבנדיק דערצו קיין שום טעארעטישע פֿאַר-הכנות — קאמינסקי האָט זיך קיינמאָל ניט דערהויבן צו אַ טעארעטישער באַגרינדונג פֿון דעם, וואָס זי טוט — האָט קאמינסקי אָנגעהויבן זיך באַפֿרייען פֿון יענע ספּעציפֿישע שטריכן מיט וועלכע רי נאַציאָנאַלע באַגרענעצטקייט האָט געשטעמפלט די שפּיל פֿון אַ סך באַגאַבטע אַקטיאָרן און אַקטעריסעס אויף דער יידישער בינע. צו קאמינסקיס כאַסיע האָבן זיך געצויגן געוויסע פֿעדעס ניט בלויז פֿון פרצס לאהן (אין איינאַקטער „שוועסטער“), נאָר אויך פֿון וואָס־לעס; וועמען קאמינסקי האָט געשפּילט אין דעם ערשטן גאַרקי־ספּעקטאַקל. די נאַציאָנאַלע באַגרענעצטקייט, וואָס פֿלעגט זיך אויס־דריקן געוויינלעך אין דעם קוויקן זיך מיט דער עטנאָגראַפֿישער ספּעציפֿישקייט פֿון דעם געשילדערטן געשטאַלט, האָט אין קאמינסקי־סקיס כאַסיע זיך געפֿילט זייער ווייניק. דערפֿאַר האָט מען גראַד נאָך איר אויפֿטריט אין דער דאָזיקער ראַל אָנגעהויבן אַזוי אַפֿט פֿאַרגלייכן קאמינסקין מיט דער אוקראַינישער אַרטיסטין זאַנקאַוועצקי.

אין קאמינסקיס כאַסיע זײַנען געוויס געווען אייניקע שטריכן, וואָס האָבן דערמאָנט אין זאַנקאַוועצקיס נאַטאַלאַקאַ פֿאַלטאַוואַקאַ. כאַסיע באַווייזט זיך אויף דער בינע מיט אַ פֿריידיק, געוונט שמייכלנדיק פנים. זי איז פֿול מיט וואַרעמער צוגעבונדנקייט צו דער נאַטור. זי איז נאָך אינגאַנצן איינגעוועבט אין דאָרפֿישן פֿאַעטישן קאָלאָריט, און דעם דאָזיקן קאָלאָריט האָט קאמינסקי כלל ניט איגנאָרירט. זי האָט אים געצייכנט מיט שטאַרקע און בולטע פֿאַרבן. ניט אומזיסט דאָך האָט פֿרץ געהאַלטן פֿאַר נייטיק צו ריידן וועגן דער „העכערער ראַמאַנטישער ליריק“, וואָס איז געווען אין אייניקע מאַמענטן פֿונעם ספּעקטאַקל. פֿרץ ווייזט אַפֿילו אַז „שיין, ראַמאַנטיש שיין, איז דער מאַמענט ווען כאַסיע וויל פֿול און גאַנץ מאַכן איר גליק און וויל האָבן דאָס דאָרף בײַ די טראַכטענבערגס אין סאַלאַן ווען זי שטעלט אויס אין צוויי רייען די וואַזאַנעס אַלס אַן אַלייע פֿון ביימער און לייגט אויס די סטענגעס אויפֿן אַרט וווּ עס דאָרף פֿליסן דער טייך, און זעצט זיך מיט אים בײַם־ברעג פֿון טײַך“... אָבער אין דער זעלבער צײַט שטרייכט פֿרץ אונטער נאָך אַן אַנדערן, מער וועזנטלעכן שטריך אין דעם געשטאַלט פֿון כאַסיען. לויט פרצס כאַראַקטעריסטיק, ליגט דער הויפּט־שטריך כאַסיעט אין דעם, וואָס זי „וואַרפֿט זיך

זלמן זילבערצווייג

אין אפגרונט מיט אָפֿענע אויגן. זי איז כלל ניט קיין נאַווע באַשע־פֿעניש. כאַטש זי איז אַ דאָרפֿס־קינד, איז זי אַבער גאַרניט אידיליש זי האָט אין זיך אַ באַשטימטע נישטערקייט. דערפֿאַר זײַנען די ליידן, וועלכע זי מוז אויסשטיין, פֿאַר איר ניט אינגאַנצן אומגערינט. פּסיכאָלאָגיש איז זי צו די דאָזיקע ליידן צוגעגרייט נאָך גאַר אין אַנהייב פֿון דער האַנדלונג. דאָס קאָן מען זען שוין פֿון כאַסיעס ערשטע באַגעגענישן מיט דעם גבירס זון. „כאַסיע — שרייבט פּרץ — ווייסט ווער און וואָס ער איז. זי ווייסט מיט וואָס עס שמעקט דאָס באַקענען זיך מיטן יונגן טראַכטענבערג. זי ווייסט, אַז דאָס וועט זײַן איר אומגליק. וואָס ווייטער עס אַנטוויקלט זיך איר ליבע, אַלץ מער ווערט בולט אַט דער הויפּט־שטריך: דאָס קלאַרע וויסן און פֿאַרשטיין וואָס עס קומט פֿאַר אַרום איר. זי האָט ליב וולאָדימירן, ווי פּרץ דריקט זיך אויס, „אַן חשבונות“, אַן האַפֿענונג אויף חתונה האַבן, מיטן גאַנצן באַווסטזײַן, אַז דער סוף מוז זײַן אַ ביטערער, אַ שרעקלעכער.“

אין קאַמינסקיס שפּיל האָט זיך מער פֿאַר אַלץ געלאָזט פֿילן אַט דער „גאַנצער באַווסטזײַן“ כאַסיעס. און אַרויסגעוויזן האָט עס זיך ניט בלוין אין די רעפּליקעס וווּ זי האָט אויסגעדריקט איר באַציונג צו וולאָדימירן, נאָר בכלל אין אַלע רעפּליקעס מיט וועלכע זי דריקט אויס איר באַציונג צו דער גאַנצער אַרומיקייט. לויט גאַרדינס כּונה האָבן כאַסיעס רעפּליקעס געזאָלט זײַן „פֿאַרשייט“ (אַזוי ווערט כאַסיעס כאַראַקטעריזירט אין טעקסט פֿון דער פּיעסע). די „פֿאַרשייטקייט“ האָט דאָ געזאָלט זײַן אַ רעזולטאַט פֿון דאָרפֿישער נאַוויקייט, פֿון ניט וויסן, ניט פֿאַרשטיין די גרויסשטאַטישע מענטשן מיט זייער גאַנצן פֿיר. דאָס האָט, פֿאַרשטייט זיך, שטאַרק פֿאַרפֿלאַכט די „פֿאַרשייט־קייט“ כאַסיעס. אין קאַמינסקיס שפּיל האָט זיך עס באַקומען אַנדערש. די „פֿאַרשייטקייט“ כאַסיעס גייט באַנאַנד מיטן „גאַנצן באַווסטזײַן“. וואָס מער זי באַנעמט די פֿאַרדאָרבנקייט פֿון טראַכטענבערגס גבירי־שער שטוב, אַלץ גרעסער ווערט איר „פֿאַרשייטקייט“. דאָסמאָל ווערט עס שוין אַן אויסדרוק פֿון אַ באַשטימטן פּראַטעסט. דערפֿאַר האָבן כאַסיעס „פֿאַרשייטע“ רעפּליקעס געמאַכט אַזאַ שטאַרקן רושם אויפֿן מאַסן־צושויער פֿון 1905 יאָר. אין די דאָזיקע רעפּליקעס האָט זיך געלאָזט הערן אַן אַפּקלאַנג פֿון דעם אויפֿוואַכנדיקן מאַסן־באַווסט־זײַן, וואָס האָט איצט שוין נישטער און קלאַר, „מיט אַפֿענע אויגן“

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

אנגעהויבן באַנעמען דעם סאַציאַלן אומרעכט אין דער אַרומיקער ווירקלעכקייט. און אַט פֿון דאַנען האָט זיך עס גענומען דער אונטער-שייד צווישן קאַמינסקיס און זאַנקאַוויצק'ס צוגאַנג צו דעם געשטאַלט פֿון נאַטאַלאַקא פֿאַלטאַוואַקא. אַט דערציילט איינער אַ רעצענזענט [„אַדעסקיע נאַוואַסטי“]: „אין דער ייִדישער נאַטאַלאַקא פֿאַלטאַוואַקא זײַנען אַזוי ווי אומיסטנע צונויפֿגעקליבן אַלע שטאַרקע דראַמאַטישע מאַמענטן, וואָס כאַראַקטעריזירן דעם סצענישן טאַלענט פֿון פֿרוי קאַמינסקי... ס'איז מערקווירדיק ווי די פֿרוי קאַמינסקי פֿירט איר דאַל. אויסערלעך דערמאַנט זי אַ פֿאַרברוינט און געזונט קינד פֿון די פֿעלדער, לייב פֿון לייב פֿון קאַראַלענקאַס מאַרוסיאַ, אָבער אינער־לעך איז זי אַנגעשטרענגט און צווינגט דעם צושייער מיט אַן אומ־רויקן געפֿיל וואָרטן אויף דעם ווייטערדיקן גאַנג פֿון דער דו־אַמע.“ קאַמינסקי איז, ווי מיר זען, ניט נאָר אַליין געווען אַנגעשטרענגט. זי האָט אויך בײַם צושייער אַרויסגערופֿן אַן „אומרויק געפֿיל“. זי האָט אים באַאומרויקט מיט דעם בילד פֿון סאַציאַלן אומרעכט, פֿונקט ווי זי האָט עס געטאַן צום ערשטן מאַל אין פֿרעס „שוועסטער“, אָבער דאָס מאַל האָט זי עס שוין געטאַן מיט מער קינסטלערישער רייפֿ־קייט, מיט מער זיכערקייט. דער סענטימענטאַלער בייקלאַנג איז אינגאַנצן אַפּגעפֿאַלן, און פֿון כאַסיעס „פֿאַרשייטע“ רעפּליקעס האָט מען שוין דאָ און דאָרט געקאַנט פֿאַרנעמען אַ האַלבע באַשולדיקונג און אַמאַל אויך אַ שאַרפֿע וואַרנונג קעגן אַט־אָ דער בורזשאַווער סבֿיבֿה וווּ עס ווערן אומגעבראַכט אַזעלכע רײַכע, בליענדיקע לעבנט ווי כאַסיעס.

עס איז געוויס קיין צופֿאַל ניט וואָס צו איר ערשטן בענעפֿיס, וועלכן א. ר. קאַמינסקי גיט אויף דער כאַנייער ייִדישער בינע סוף 1906, האָט זי אויסגעקליבן די פֿיעסע „כאַסיע די יתומה“. דאָס פּובליקום האָט איר אויסוואַל פּולשטענדיק באַרעכטיקט.

דער רעצענזענט פֿון „אַדעסקיע נאַוואַסטי“ שרײַבט:

„מאַמענטנווייז רוקט די פֿרוי קאַמינסקי פֿאַנאַנדער די קליינע פּערזענלעכע דראַמע פֿון איר, כאַסיעס, נשמה, און אירע הייסע טיאָדעס קלינגען ווי אַ ליידנשאַפֿטלעכער, מיט ביטערקייט באַ־גאַסענער פּראַטעסט קעגן עגאַזם, אונטערדריקונג און מענטשלעכער האַרטקייט.“

ז'מ'ן זילבער צווייג

„דער נסיון“

דעם 13 (26) אפריל 1906 איז אין „זשאָרדען ד'היווער“ אויפגע-
פֿירט געוואָרן י. ל. פרצס „דער נסיון“ (ערשטער יידישער וואַריאַנט
פֿון „די גאלדענע קייט“).

וועגן דעם שרייבט נ. אויסלענדער:

„פּרץ אַליין האָט, קאַנטיק, צו דער דאָזיקער פֿאַרשטעלונג קיין דיי-
רעקטן שיכות ניט געהאַט. זײַן אַוואַרשע אויפֿזיכט אויף דעם ספּעק-
טאַקל האָט זיך אין ערגעץ ניט געלאָזט פֿילן. עס האָט זיך בכלל ניט
געלאָזט פֿילן, אַז עמעצער זאָל האָבן געהאַט עפעס אַן אויפֿזיכט אויף
דער פֿקור־זאָך, וואָס איז דעם 13 אַפּריל 1906 אָפּגעטאַן געוואָרן
מיטן טעקסט פֿון פרצס פּיעסע (מער ווי איין מאָל איז די אויפֿפֿירונג
פֿון י. ל. פרצס פּיעסע „דער נסיון“ דעם פּובליקום ניט באַוויזן גע-
וואָרן. דערפֿאַר איז ניט פֿאַרבליבן קיין מאַטעריאַל, וואָס זאָלן געבן
אַ גענויערן באַריכט וועגן דער אויפֿפֿירונג. אָבער אויך דאָס ביטל
מאַטעריאַל, וואָס איז פֿאַראַג, לאָזט ניט צוויפֿלען, אַז סײַז געווען
אַן אויסגעשפּראַכענער דורכפֿאַל, אָבער צו אַט דעם ספּעקטאַקל האָט
דאָך געהאַט אַ שיכות א. ר. קאַמינסקי. דער דורכפֿאַל איז געווען
איר דורכפֿאַל, און צו אַזעלכע דורכפֿאַלן איז קאַמינסקי דעמאָלט
געשטויסן געוואָרן ניט איין מאָל, און דאָך האָט אויף דער יידישער
בינע אַלץ מער און מער זיך געלאָזט הערן דער גרוס פֿון טעאַטער-
באַנייג, וואָס עס ברענגט מיט זיך קאַמינסקיס טעטיקייט. ווי שווער
עס איז ניט געווען די לאַסט פֿון דער פֿאַרגאַנגענהייט, וואָס קאַמינסקי
האַט נאָך געטראָגן אויף זיך, האָט דאָך יעטוידער נײַער אויפֿטריט
אירער באַוויזן, אַז סײַז מעגלעך בײַ אַ געוויסער אָנשטרענגונג
אַראַפּוואַרפֿן פֿון זיך די דאָזיקע לאַסט. דערמיט האָט קאַמינסקי
געעפֿנט פֿאַר דער יידישער אַקטיאַרנשאַפֿט אַ געוויסן אויסבליק אין
דער צוקונפֿט. דערמיט האָט זי אָנגעהויבן דעם נײַעם עטאַפּ אין דער
אַנטוויקלונג פֿונעם יידישן טעאַטער.“

[אין מנין אויספֿירלעכע פּרץ־מאַנאָגראַפֿיע אין דריטן באַנד פֿון
„טעאַטער־לעקסיקאָן“ לייקן איך אַפּ אויסלענדערס השערה, אַז פּרץ
האַט ניט געהאַט קיין דירעקטן שיכות צו דער אויפֿפֿירונג. ער ברענגט
דאָס עדות־זאַגן פֿון אייניקע באַטייליקטע אין און אַרום דער פֿאַרשטע-
לונג, אַז פּרץ האָט דוקא אַליין רעזשיסירט די פּיעסע. די קריטיק

די וועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

האָט אָנגעוווּן אייניקע סיבות פֿאַרן דורכפֿאַל. אָבער דער מחבר האָט געהאַלטן, אַז די הויפט-שולדיקע זינען די שפּילער, און דעריבער האָט ער תּיכּף געשיקט צו א. ר. ק. אָפּנעמען דעם כתּב-יד. ס'האַבן ניט געהאַלפֿן אירע בקשות, אַז מ'זאַל נאָך אַמאַל איינשטודירן די פּיעסע און זי ווידער שפּילן. פּרץ איז געבליבן ביי זינס, אַז די אַקטיאָרן פֿאַרשטייען ניט זיין פּיעסע און זיי קאַנען זי דעריבער ניט שפּילן].

„די אומגליקלעכע מוטער“

אין 1906 איז א. ר. ק. אויפגעטראָטן אין ליבינס פּיעסע „די אומגליקלעכע מוטער“ [?]

נחום אויסלענדער שרייבט וועגן דעם:

„כאַטש קאַמינסקיס טעמפּעראַמענט איז, לויט קוגעלס אויסדרוק, געווען „אומגעהייער גרויס“, פֿלעגט ער דאָך זעלטן-ווען זיך אַרויס-רייסן אויף זער אויבערפֿלאַך. קאַמינסקי האָט דרך-כלל אויסגע-מיטן אַ צו שטאַרקן טעמפּעראַמענטפֿולן אויסדרוק. מערסטנטיילס האָט ער, דער טעמפּעראַמענט, געשלאָגן ווי אַ הייסער קוואַל, וואָס איז פֿאַרבאַרגן ערגעץ אין דער טיף. אַן אויסנאַם פֿלעגט זיין נאָר יענער פֿאַל ווען דער ליידנשאַפֿטלעכער טאַן פֿלעגט זיך איבערפֿלעכטן מיט סאַרקאָזם. אין אַזאַ מאַמענט פֿלעגט קאַמינסקי ווייניקער צוימען איר טעמפּעראַמענט, איר ליידנשאַפֿטלעכער אויסדרוק פֿלעגט ווערן אָפּנער, אַנטבליזטער. אַזאַ פֿאַל איז געווען, למשל, אין ליבינס „שרעקלעכע נקמה“. וועגן איר אויפֿטריט אין דער דאָזיקער פּיעסע ווערט דערציילט [„סוואָבאַדנאַיע סלאָואַ“]: „באַזונדערס גוט איז געווען די סצענע מיט זאַלצבערגן. די סצענע איז אויסגעפֿירט געוואָרן מיט אַ גרויסן שוונג. די אַרטיסטיין האָט דאָ אַ גלאַנץ געטאַן מיט אַן אייגנאַרטיקן, בלויז איר געגעבענעם חן. איר ריידן, די זשעסטן, די גאַנצע פּיגור האָט געאַטעמט מיט סאַרקאָזם, וואָס איז געווען דורכגעדרונגען מיט ליידנשאַפֿטלעכע ליידן. דער אויסדרוק פֿון דעם דאָזיקן געפֿיל דערגרייכט ביי דער אַרטיסטיין אַ העכסט-קינסטלערישע פֿאַרפֿולקומענהייט“. ווי מיר זעען, איז קאַמינסקי צו דעם הויכן שוונג, וואָס זי האָט באַוווּן אין דער ראַל, געקומען דע-מאַלט ווען דער ליידנשאַפֿטלעכער טאַן האָט זיך איבערגעפֿלאַכטן

זלמן זילבערצווייג

מיט סאַרקאָזם. דאָסזעלבע האָט מען געקאָנט זען אויך אין אַנדערע ראַלן.

ווי שטאַרק קאָמינסקי איז ניט געווען אין דעם איבערגעבן די ליידנשאַפטלעך-סאַרקאָסטישע מאַמענטן, האָבן זיי דאָך אַלע מאָל פֿאַרגעשטעלט אַ געוויסע געפֿאַר פֿאַר דער אַרטיסטיק. ניט ווייניקער ווי אַ העלפֿט פֿון דעם רעפּערטואַר אין וועלכן קאָמינסקי איז אויס-געקומען אויפֿצוטערען, איז געווען מעלאָדראַמאַטיש באַפֿאַרט. ס'איז געווען אַ געפֿאַר, אַז אויך א. ר. קאָמינסקי וועט זיך אונטער-געבן דער ווירגונג פֿון דעם מעלאָדראַמאַטישן טעקסט און וועט אַרײַנפֿאַלן אין יענעם „הויכן גאַנג“, וואָס האָט פֿאַרדאַרן די שפּיל פֿון אַזויפֿיל אַקטיאָרן אויף דער דעמאָלטיקער ייִדישער בינע. קאָמינסקי האָט, קאָנטיק, געפֿילט די דאָזיקע געפֿאַר און זי פּלעגט שטרעבן דערצו, אַז דער דראַמאַטיזם פֿון דער האַנדלונג זאל איבער-געגעבן ווערן מיט דער מאַקסימאַלער געצוימטקייט און געפּרעסטיקייט פֿון דער אַקטיאָרישער שפּיל. די רעצענזענטן פֿלעגן דעריבער פֿאַר-צייכענען [„סוואַבאָדנאַיע סלאַוואַ“]: „די פֿרוי קאָמינסקי קאָן איבער-געבן נאַטירלעך און אמתדיק די אויסערלעכע מאַמענטן פֿון הויכע דראַמאַטישע אַנשטרענגונגען, נאָר די גאַנצע אומפֿאַרגלייכע קראַפֿט אייע, איר אומפֿאַרגעסלעכער צויבער, ליגט אין די אינערלעכע אַנשטרענגונגען, אין אירע אינערלעכע דראַמען, וועלכע אַנטפלעקן זיך בלויז אין אַ פֿאַרבייגייענדיק געזאַגט וואָרט, אין אַ קוים באַ-מערקטן בליק, אין אַ גיך-דורכלויפֿנדיקן זשעסט אָדער אין אַ זיפֿץ. וואָס ווערט דערשטיקט אין זיך.“

אוימיידנדיק די אויסערלעכע, מעלאָדראַמאַטיש-באַפֿאַרטטע פֿאַר-רעם פֿון דער אַקטיאָרישער שפּיל, פּלעגט קאָמינסקי כלל ניט אַרע-מער מאַכן דעם עצם אינהאַלט פֿון איר שפּיל. אַזוי איז עס געווען אויך מיט די סאַרקאָסטישע מאַמענטן פֿון איר שפּיל. דער סאַרקאָזם פּלעגט ניט פֿאַרשווונדן ווערן אינגאַנצן פֿון קאָמינסקיס שפּיל. ער פּלעגט בלויז ענדערן זײַן אויסדרוק. ער פּלעגט זיך פֿאַרוואַנדלען אין אַ געצוימטער, אָבער זייער בייסיקער איראַניע, און די אַנוועזנהייט פֿון דער דאָזיקער איראַניע האָט דער צושויער געפֿילט זייער שטאַרק.“

עמיליע אַדלער דערציילט אין אירע זכרונות:

„אין מײַ 1907 איז יוליוס אָפּגעפֿאַרן [פֿון אַמעריקע] קיין וואַרשע... יוליוס האָט צום ערשטן מאָל אויפֿגעפֿירט (צווישן אַנדערע) ... לי-“

די זוועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

בינס „געבראָכענע הערצער“. אין דער פּיעסע האָב איך איינגעטלעך געדאַרפֿט שפּילן די יינגערע ראָלע „גיטעלע“, נאָר אַזוי ווי אסתר רחל קאָמינסקאָ איז דאָך אויך געווען אין דער טרופּע, האָט מען צוליב דר-אַרץ, איר געגעבן די יינגערע, גרעסערע ראָלע, און מיר — די עלטערע, קלענערע ראָלע... אַ באַזונדערן דערפֿאַלג האָט געהאַט אונדזער אויפֿפֿירונג פֿון גאַרדינס „קרייצער סאַנאַטאַ“ (עטיע-קאָמינסקאַ). ...ווען ס'איז געקומען אויפֿצופֿירן די דאָזיקע פּיעסע איז פֿאַרגעקומען אַ באַראַטונג צווישן מיר און יוליוסן. ...איך האָב, נאָטירלעך, געוואָלט אויפֿטרעטן אין „עטיע“. מיין מאָן האָט מיר אָבער אויפֿגעוויזן, אַז אסתר רחל וועט בשום אופֿן ניט זײַן פּאַסיק פֿאַר דער יינגערער „ציליע“ און ער האָט דעריבער מיר געגעבן די ראָל פֿון „ציליע“. דערפֿאַר ווען מיר האָבן אויפֿגעפֿירט „די שחיטה“, האָב איך שוין גאַרנישט געשפּילט, ווייל „אסתרקע“ האָט האָט דאָך געמחט שפּילן אסתר רחל, וועלכע איז געשטאַנען אין דער שפּײַץ פֿון דער טרופּע, כאַטש זי איז שוין דעמאָלט געווען צו אַלט פֿאַר דער ראָל“.

און וועגן ק'ס שפּילן די ראָל פֿון „בערטאַ“ אין גאַרדינס „דער אומבאַקאַנטער“, פֿאַרצייכנט עמיליע אַדלער: „אסתר רחל האָט געשפּילט „בערטאַ“, אַ ראָל, וואָס האָט איר בעסער געפּאַסט ווי אַלע פֿריערדיקע גאַרדין-ראָלן“.

„די שחיטה“

נח פּרילוצקי שרײַבט:

„בנוגע צו אסתר רחל קאָמינסקי איז דאָס וואָרט „שפּיל“ אַפּילו גאַרנישט פּאַסיק. ...רחל קאָמינסקי פֿאַרשטעלט זיך נישט. זי גרייט נירט זיך קוים-קוים, נאָר אויף וויפֿל ס'איז נייטיק אַרויסצוגעבן די יאָרן, אויסצווען עלטער אַדער יינגער. זי האָט קיין טראַדיציאָנעלישן שניט, קיין איינגעזעצטע מאָניערן, קיין באַקלערטע שטריכן. איין און דערזעלביקער מענטש איז פֿאַר אונדז תמיד אויף דער בינע, נאָר אַלע מאָל געשעט פֿאַר אונדזערע אויגן דער געהיימיניספֿולער נט, וועלכן טעאָפּיל גאַטיע האָט געזען בײַ די אינדישע פֿאַקירן; אין דעם באַקאַנטן קערפּער צינדט זיך אַן אַן אַנדערע נשמה מיט איר אייגנאַרטיק לעבן, אינעווייניקסטע מלחמות, שרעקלעכסטע לייזן, שווערסטע קאָטאַסטראַפֿעס... און אַזוי אַוונט אין אַוונט וואַנדלט זי זיך

זלמן זילבערצווייג

אוס אין אן אַנדער נפֿש, ווי עפעס אַ פֿאַרכישופֿטער גלגול, וואָס איז פֿאַרמשפּט אין משך פֿון זײַנע נאַרמאַלישע מענטשלעכע יאָרן איבערצוטראַגן די ווייען פֿון הונדערטער פֿאַרשידענע מענטשן.

אַראַפּגעלאָזן דעם פֿאַרהאַנג, און די אַרטיסטין זיצט אין איר ציי-מער הינטער די קוליסן, אַ מידע, אַ צעבראַכענע, ווי אַ שטורעס-ווינט וואָלט זיך נאָר וואָס אַדורכגעטראַגן דורך איר האַרץ.

— כּווייס דען וואָס מיט מיר טוט זיך — האָט זי זיך געקלאָגט אַמאָל פֿאַר מיר נאָך דער „שחיטה“ — כּיפֿיל דען וואָס מיט מיר קומט פֿאַר... כּילייד דאָך עפעס אַזויפֿיל אויף דער סצענע, אַזויפֿיל... גלייך ווי דאָס אַלץ וואָלט נישט געווען פֿאַרשטעלונג, נאָר ווירקלעך-קייט, און אײך וואָלט אין אמתן געווען אַן אסתרקע... סײַהאַרץ פֿאַלט מיר אינגאַנצן אַרויס... כּוועל אַמאָל בלייבן אויף דער בינע...

די שווערסטע זאָך פֿאַר אַן אַקטיאָר איז שווייגן אויף דער סצענע. דער, וואָס שפּילט בלויז, קאָן נישט שווייגן. ער פֿילט זיך אומבאַק-וועם, מאַטערט זיך, מאַכט אַנשטעלן, העויות. רחל קאַמינסקי, בײַ וועלכער אַלץ פֿון ערשטן מאַמענט ביזן לעצטן אויף דער סצענע, איז באַגייסטערטע שאַפֿונג, ווייסט אויך ווי צו שווייגן אויף דער סצענע.

נ. אויסלענדער שרײַבט:

„צווישן קאַמינסקיס דאָלן זײַנען געווען אויך אַזעלכע וווּ איר איז אויסגעקומען צו שילדערן די פֿאַרחושכטע און פֿאַרומערטע געטאַ-סביִבה. קאַמינסקי פֿלעגט אויך אין אַזעלכע פֿאַלן פֿאַרבלייבן טויי די פֿאַדערונגען פֿון רעאַליסטישער קונסט און פֿלעגט באַווייזן די געטאַ-סביִבה אַן שום באַפּוזונג. ביז גאָר בולט האָט זיך דאָס געלאָזט זען אין דער פֿאַרשטעלונג פֿון גאַרדינס פּיעסע „די שחיטה“. קאָ מינסקיס שפּיל האָט דאָ געקלונגען ווי אַ מוטיקער אַרויסטריט קעגן די רעשטן פֿון מיטלאַלטער אין דעם ייִדישן געטאַ-שטייגער. סײַז געווען דער שאַרפֿסטער פּראַטעסט קעגן דער מענטשן-פֿאַרשאַקלאַפֿונג, וואָס איז געווען אַזאַ דורכשניטלעכע דערשיינונג אין דעם אַזוי-גערופֿענעם טראַדיציאָנעלן פֿאַמיליען-לעבן. אין דער הינזיכט איז קאַמינסקיס שפּיל אינגאַנצן זיך פֿאַנאַנדערגעגאַנגען מיט די פֿאַדער-רונגען פֿון די בורזשאַזע אַפּאַלאַגענטן, וואָס האָבן גראַד אין די רעאַקציע-יאָרן, מער ווי ווען עס פֿריער, געפֿלייסט זיך צו פֿאַרהיי-ליקן דעם ייִדישן „פֿאַמיליען-גײַסט“... אין די דאָזיקע אומשטענדן

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

האָט קאָמינסקיס אויפֿטריט אין דער „שחיטה“ געמוזט באַקומען אַ באַזונדער פּראָגרעסיוון באַטייט. מיט איר שפּיל האָט זי באַוווּזן, אַז די „מאַכט פֿון דער פֿאַמיליע“, וועלכע די בורזשואַזע אַפּאָלאָגענטן האָבן געוואָלט פֿאַרהייליקן, איז אַ פֿינצטערע מאַכט פֿון שווערע אַבערגלויבנס און פֿאַרווטיילן, אַ מאַכט, וואָס דערשטיקט דעם פּרינען, מענטשלעכן ווילן, צעטרעט די מענטשלעכע ווערדע...

„ווען מען זאָל איבערזעצן אויף ייִדיש אַסטראָווסקיס „געוויטער“, וואָלט מעגלעך, ווי זעלטן־ווער פֿון די היַנטצייטיקע רוסישע אַרטיס־טינס, געשפּילט די ראָל פֿון קאַטערינאַ די פֿרוי קאַמינסקי“ — אַזוי האָט מען געשריבן [„אַדעסקיע נאָוואָסט“] וועגן קאַמינסקי. מיט איר צוגאַנג צו אַסתרקע אין דער „שחיטה“ האָט קאַמינסקי באַוווּזן, אַז די דאָזיקע מיינונג האָט געהאַט הינטער זיך אַ פֿעסטן גרונט. אין קאַמינסקיס אַסתרקע איז ווירקלעך געווען אַ געוויסער אַנדייט אויף אַסטראָווסקיס קאַטערינאַ. ווי שווער ס׳איז ניט געווען בייַצוקומען די מעלאָדראַמאַטישע עלעמענטן אין גאַרדינס „שחיטה“, האָט קאַמינסקי דאָך געפֿירט די שילדערונג אַזוי, אַז דער צושוייער האָט געזען אין אַסתרקע ניט בלויז די גאַטספֿאַרטיקייט און אונטערטע־ניקייט, וועלכע זי האָט באַקומען בירושה, נאָר גראַד דאָס, וואָס שאַפֿט די אייגנאַרטיקייט אין אַסתרקע: איר שטיל אַנוואַקסנדיקן פּראָטעסט. דערפֿאַר האָט דאָס געשטאַלט פֿון אַסתרקע אויף אַזאַ נאַטירלעכן אַופֿן זיך איינגעשלאָסן אין דער ריי פֿאַלקס־געשטאַלטן, וועלכע קאַמינסקי האָט ביז דעמאָלט געשילדערט. דער אונטערשייד צווישן די דאָזיקע געשטאַלטן איז אַלע מאָל באַשטאַנען בלויז אין דעם גראַד פֿון דער אַקטיוויקייט מיט וועלכער זיי דריקן אויס זייער פּראָטעסט. בייַ אייניקע פֿון קאַמינסקיס געשטאַלטן איז דער דאָזיקער פּראָטעסט מער אַנט־בלויזט, בייַ אַנדערע — ווייניקער, אָבער שטענדיק און אומעטוס איז דער דאָזיקער פּראָטעסט — ווי פֿאַרבאָרגן ער זאָל אַפֿילו ניט זײַן — געאַנגען בייַנאַנד מיט אַ דראַנג צו באַפֿרייַונג. מיט פֿולן רעכט האָט מען דעריבער געשריבן [„אַדעסקיע נאָוואָסט“]: „דער נשמה־פּראָטעסט פֿון דער פֿרוי קאַמינסקיס העלדינס איז דערווײַל נאָך אַן אומבאַווסטזיניקער, אַ פּאַסיווער. דאָס איז די ערשטע ציטער־דיקע באַוועגונג פֿון דער פֿרויען־נשמה, וואָס האָט, צום ערשטן מאָל, באַנומען די אויסזיכטסלאָזע פֿינצטערניש פֿון איר לעבן און איז, צום ערשטן מאָל, דערשיטערט געוואָרן דערפֿון. דערפֿאַר איז פֿאַראַן

זלמן זילבערצווייג

אסתר-רחל קאמינסקא אלס „אסתרקע”
אין „די שחיטה”.

סיי אזויפיל אונטערטעניקייט סיי פֿאַרמשפּטקייט אין אירע פֿרויען-
געשטאַלטן. אָבער דאָס איז אַן אומפֿאַרמיידלעכער עטאַפּ אויף יענעם
וועג, מיט וועלכן גייסטער גייען צו דער באַפֿרייִונג.
דוד פֿרישמאַן, נאָכן אַראַפֿרייסן דעם אינהאַלט און די קאַנסטרוק-
ציע פֿון גאַרדינס „די שחיטה”, שרייבט: „און פֿאַרט מאַכט דאָס

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

שטיק אויף דער סצענע איין איינדרוק. פֿאַרציגלעך האָט געשפּילט מאַדאַם קאַמינסקאַ דעם רבס טאַכטער.

אַברהם טייטעלבוים שרייבט:

„ווען זי פֿלעגט אין לעצטן אַקט פֿון גאַרדינס „שחיטה“ אַרײַנ־פֿאַלן אין דעם שרעקלעכן גרימצאַרן (וואָס האָט דערמאַנט די לײַז־שאַפֿטס־אויסברוכן אין אַלט־גריכישע טראַגעדיעס) איבערמענטש־לעך ווילד פֿאַכן מיטן חלף און שרײַען מיט אַ טרוקן־פֿלאַקערדיק קול, וואָס האָט אָנגעוואָרפֿן אַן אימה: „הכול שוחטין ושחיתתן כשרה“, האָט דער פּסוק געברענט אין איר מויל ווי אַ שרפֿה דורך וועלכער עס האָבן אויס די אַפּגרונטן פֿון איר נשמה זיך אַרויסגעריסן אַטאַ־וויסטישע פֿלאַמען אין איר, ווי אין יעדן פֿון אונדז, געוויינטלעך טיף־טיף דרימלנדיקע אונטער דער דיקער ירושה־שאַל פֿון דרײַ טויזנט יאָר עטישע אַנטוויקלונג.

סיִהאַט זיך געשפּירט אַ מיסטישע שיכות צווישן דעם פּסוק און איר, צווישן איר און דעם פּסוק, וועלכן זי האָט געקענט נאָך פֿון פֿאַר גאַרדינס פּיעסע. נאָך פֿון דער היים...”

„יאַנקל דער שמיד“

וועגן איר שפּילן די ראַל „טאַמאַראַ“ אין „יענקל דער שמיד“ (וואַרשע, 1907) שרייבט נח פּרילוצקי:

„פֿרוי רחל קאַמינסקי (טאַמאַראַ) האָט אַרויסגעוויזן די גע־וויינטלעכע סובטעלישקייט פֿון איר שטאַרקן און שיינעם אינטו־טי־ווישן טאַלענט. ...מיר דאַכט זיך, אַז די פּיעסע וואָלט פֿיל געוואָנען אין עפֿעקט ווען פֿרוי קאַמינסקי זאַל שפּילן די לײַדנשאַפֿטלעכע רבֿקה“.

ג. אויסלענדער שרייבט וועגן דעם:

„מערקווירדיק איז געווען קאַמינסקיס אויפֿטריט אין פינסקיס פּיעסע „יאַנקל דער שמיד“. געשפּילט האָט דאָ קאַמינסקי די ראַל פֿון טאַמאַראַ, אַן אַרעמע יתומה, וואָס ווערט דערצויגן אין דער שטוב פֿון אירע פֿאַרמעגלעכע קרובים, שטיקט זיך דאַרטן און געפֿינט ענד־לעך אַן אויסוועג: חתונה האָבן פֿאַר יאַנקל דעם שמיד. אַ יונג, וואָס האָט אַ שלעכטן שם אין שטאַט און ווערט אונטער טאַמאַראַס וויר־קונג „צו לײַטן גלייך“. די ראַל איז געווען ניט קיין דאַנקבאַרע. לויט דעם אַוטאָרס טעקסט האָט זיך געזאַלט באַקומען אַ טרוקן־רעו־יאַניר־

זלמן זילבער צווייג

דיק געשטאָלט. און אייניקע האָבן אָפֿילן געהאַלטן, אַז א. ר. קאַ- מינסקי איז באַגאַנגען אַ פֿעלטער נעמענדיק שפּילן די דאָזיקע ראָל. א. ר. קאַמינסקי האָט אָבער געהאַט אַן אַנדער מיינונג. זי האָט קיינמאַל ניט געהאַלטן פֿאַר נייטיק זיך אָפּזאָגן פֿון דער ראָל, און ס'איז פֿאַר- שטענדלעך; אין דעם געשטאָלט פֿון דער אַרעמער יתומה טאַמאַראַ האָט קאַמינסקי אַנטוויקלט ווייטער אייניקע מאַטיוו, וואָס זיינען געווען אָנגעמערקט פֿריער אין דער שילדערונג פֿון כאַסיע דער יתומה.

אין ביידע געשטאָלטן איז געווען אַ סך געמיינזאַמעס. פּונקט ווי כאַסיע האָט אויך טאַמאַראַ אין קאַמינסקיס אינטערפּרעטאַציע זיך אויסגעצייכנט מיט דעם „גאַנצן באַוווּסטזײַן“. זי האָט מיט אַ מערק- ווירדיקער ניכטערקייט און קלאַרקייט באַנומען אַלץ, וואָס עס קומט פֿאַר אַרום איר. „איך ווייס אַלץ וועגן יאַנקלעך, איך ווייס נאָך אפֿשר מער ווי איר“ — זאָגט בײַ פּינסקין טאַמאַראַ. אין קאַמינסקיס שפּיל האָט דער זאַץ באַקומען אַ שטאַרקע אונטערגעשטרעכנע קייט. פֿאַר דעם צושויער, וואָס האָט פֿריער געזען קאַמינסקין אַלס כאַסיע, האָט אָנגעהויבן ווערן קלאַר, אַז פֿון פּיעסע צו פּיעסע שטרייכט אונ- טער א. ר. קאַמינסקי דעם „גאַנצן באַוווּסטזײַן“ פֿון די פֿאַלקס- געשטאָלט, זייער געזונטן פֿאַרשטאַנד, וואָס איז גענייגט ניכטער אָפּצושאַצן די אַרומיקע ווירקלעכקייט. פֿון דאָנען האָט זיך גענומען בײַ קאַמינסקין אויך אין דער ראָל פֿון טאַמאַראַ, פּונקט ווי פֿריער בײַ כאַסיען, די נייגונג צו איראַניע און טיילמאַל אָפֿילו צו סאַקאַזוס.

אַבער אין דעם געשטאָלט פֿון טאַמאַראַ, ווי קאַמינסקי האָט זי געשפּילט, האָט זיך געוואַרפֿן אין די אויגן נאָך איין שטריך. דאָס איז די זיכערקייט אין זיך, אין די אייגענע קראַפט. „איך וועל שוין נואַכן פֿון אים אַ מענטש“ — זאָגט טאַמאַראַ נאָך גאַר צום אָנהייב פֿון דער פּיעסע. מער, אייגנטלעך, חזרט זיך דער דאָזיקער זאַץ אין דער פּיעסע ניט איבער, אָבער בעת קאַמינסקי האָט געשפּילט, האָט דעם צושויער זיך געדאַכט, אַז ער הערט דעם דאָזיקן זאַץ ווידער און ווידער. און דאָס איז געווען דאָס נײַע אין טאַמאַראַן: ס'איז געווען דער ערשטער פֿאַל ווען די אַרעמע יתומה האָט אויפֿגעהערט צו פֿיגורירן בלויז אַלס אַ קרבן. ווי גרויס עס איז ניט געווען דער ווידערשטאַנד פֿון פּינסקיס טעקסט, האָט א. ר. קאַמינסקי אין איר שפּיל דאָך געגעבן אַן אַנזאָג

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

פון דער זיכערקייט אין זיך, אויף דער קרעפטיקער זעלבסטשטענדיג-קייט, וואָס וואָקסט פֿון סצענין צו סצענע אין טאַמאַרען.

„מירעלע אפרת“

מאַרק אַרנשטיין שרייבט:

„דערווײַל באַקום איך אַ צווייטע דראַמע פֿון גאַרדין: „מירעלע אפרת“. ווערט געוויר מאַדאַם טרילינג, אַז איך האָב בדעה די טיטל-ראַל אין דער פּיעסע אויך איבערצוגעבן דער מאַדאַם קאַמינסקי, קומט זי צולויפֿן אַ פֿאַרסאַפּעטע און מאַכט מיר אַ גראַנדיעזן סקאַנ-דאַל. מירעלע איז — לויט איר מיינונג — אַ „גראַנד דאַמע“, און די „גראַנד דאַמע“ פֿון דער טרופּע איז זי, מאַד. טרילינג, ניט חלילה מאַד. קאַמינסקי, און אויב איך וועל דאָך די ראַל „מירעלע“ אַוועק געבן דער מאַד. קאַמינסקי, פֿאַרט זי, טרילינג, נאָך היינט אַוועק צוריק קיין אַדעס, וווּ זי, מאַד. טרילינג, איז אַלע יאָרן געווען די הויפּט-אַקטערעסע, ניט חלילה די מאַד. קאַמינסקי... באַלד ווערט די מאַד. קאַמינסקי געוויר וועגן דעם טרילינג-סקאַנדאַל, קומט זי צו לויפֿן — איר מיינט געוויס מיט נאָך אַ גרעסערן סקאַנדאַל — ניין, ס'הייבט זיך ניט אָן. פּונקט פֿאַרקערט, זי בעט גאָר איך זאָל די ראַל „מירעלע“ איבערגעבן דער מאַד. טרילינג. „איר קומט עס — זאָגט זי באַשיידן — זי איז טאַקע אַ גרויסער טאַלענט“. פּרוּוו איך איר אַנרעדן: „איר האָט שוין פֿאַרן טעאַטער געוואָנען אַ גרויס פּובליקום מיט איינער „כאַסיע“, דאַרפֿט איר דאָס פּובליקום איינ-האַלטן מיט אַ נייער ראַל“, ענטפֿערט זי: „וועל איך שפּילן אין „מירעלע אפרת“ אָן אַנדערע ראַל“. „זיינען דאָך שוין אַבער אַלע ראַלן פֿאַרטיילט, אויסער מחלה, מירעלעס אַלטע דינסט“, וועל איך שפּילן מחלה“. ...און אויף דער פּרעמיערע פֿון „מירעלע אפרת“ אין וואַרשעווער טעאַטער „באַגאַטעלאַ“ האָט אסתר-רחל קאַמינסקי געשפּילט די ראַל פֿון מירעלעס דינסט, מחלה. די פֿאַרשטעלונג וועל איך קיינמאַל ניט פֿאַרגעסן. דאָס איז געווען אַ שיינער, איידעלער קאַמף פֿון צוויי אמה-גרויסע טאַלענטן. דער טרילינגס „מירעלע“ איז געווען טיף דורכגעפֿילט און געשפּילט מיט אַ גרויסן פֿאַרנעם. אַבער... דער קאַמינסקיס הכּנהדיקע, אַרעמע און מיטליידיגדיקע דינסט, מחלה, האָט מיט זיך אינגאַנצן פֿאַרטונקלט און פֿאַרשטעלט די אימפּאַזאַנטע געשטאַלט פֿון דער רייכער און שטאַלצער מירעלע.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

נאָך אַ ריי אַזעלכע פֿאַרשטעלונגען האָט מאַדאַם טרילינג געבעטן, אַז זי וויל שפּילן מחלה און זאָל שוין מאַד. קאַמינסקי שפּילן מירע-
לע...געמיינט האָב איד, אַז איצט וועט די קאַמינסקי שוין די ראָל
ניט וועלן נעמען, אַזוי פֿירט עס זיך דאָך צווישן אַקטיאָרן אין אַזאַ
פֿאַל. יעדע אַנדערע אַקטעריסע וואָלט אַזאַ ראָל צוריקגעשליידערט
מיט גרויס שטאַלץ און גאָה, אַבער ניט אַסתר-רחל. „זאָל זײַן
מירעלע, זאָל זײַן מחלה, ניטאַ — זאָגט זי — קיין שלעכטע אַדער
קליינע ראָלן.“ און נאָך צוויי פּראָבן האָט אַסתר-רחל קאַמינסקי
געשפּילט „מירעלע אַפֿרת“, די פּרעכטיקן ראָל, וועלכע האָט זי
פֿאַרייביקט און וועלכע זי האָט פֿאַרייביקט.

**די ראָל, וואָס האָט געבראַכט צו דער גרעסטער אָנערקענונג אין
א. ר. קאַמינסקיס טעאַטער-קאַריערע איז געווען די טיטל-ראָל פֿון
יעקב גאַרדינס פּיעסע „מירעלע אַפֿרת“, אַבער ווען די פּיעסע איז
צום ערשטן מאל אויפֿגעפֿירט געוואָרן אין 1906 אין אייראָפּע, האָט
ק. ניט געשפּילט די הויפּט-ראָל „מירעלע“, נאָר גאָר די ראָל פֿון
„מאַכלע“, און וועגן דעם שרייבט נחום אויסלענדער:**

„די אויפֿפֿירונג פֿון „מירעלע אַפֿרת“ האָט דעמאָלט נאָך ניט גע-
האַט דעם כאַראַקטער ווי אין די שפּעטערדיקע יאָרן ווען די הויפּט-
ראָל האָט געשפּילט א. ר. קאַמינסקי. אין יאָר 1906 פֿלעגט א. ר. קאָ-
מינסקי נאָך ניט אויפֿטרעטן אין דער ראָל פֿון מירעלע. געשפּילט האָט
די דאָזיקע ראָל דעמאָלט אַ געוויסע אַרטיסטין מאַדאַם [מריס]
טרילינג, וואָס האָט געגעבן אין דעם געשטאַלט פֿון דער גראַדנער
נגידיסטע מירעלע אַפֿרת אַ פֿולשטענדיקע אַפּאַלאַגיע פֿון דעם
יודישן בורזשואַ.“

ערשט אין 1908 איז א. ר. קאַמינסקי איבערגעגאַנגען צו שפּילן די
טיטל-ראָל פֿון „מירעלע אַפֿרת“.

וועגן דעם שרייבט נחום אויסלענדער:

„ווי באַווסט, האָט א. ר. קאַמינסקי איר ברייטסטע אָנערקענונג
באַקומען פֿאַר דער ראָל פֿון מירעלע אַפֿרת. אַן אומגעהויערע צאָל
רעצענזיעס און אַרטיקלען איז אָנגעשריבן געוואָרן אויף צו דער-
ווייז, אַז בלויז מיט אַט דער ראָל פֿון מירעלע אַפֿרת האָט א. ר.
קאַמינסקי זיך דעראַבערט די רעכט פֿון אַ „בינע-קעניגין“. דער
דערפֿאַל פֿון א. ר. קאַמינסקיס אויפֿטריט אין „מירעלע אַפֿרת“ איז
געווען פּונקט אַזוי גרויס ווי עס איז געווען די איבערצייגונג, אַז אין

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

דער ראָל אַנטפּלעקט זיך דער אַמתער וועזן פֿון איר קונסט, די אַמתע טרייב־קראַפֿט פֿון איר גאַנצן טעאַטראַלן שאַפֿן. „דער אַמתער טריומף פֿון א. ר. קאַמינסקי איז ניט דאָ, אין דער ראָל פֿון עטיען („קרייצער סאַנאַטאַ“). מען דאַרף זען מירעלען, די ייִדישע „גראַפֿיניע פּאַטאַצקי“, ווי עס איראַניזירט איבער איר חנה־דבורה, [איר קבצנישע מחותנת־טע] — כּדי צו פֿאַרשטיין דעם באַטייט, וואָס עס האָט די שפּיל און דער גאַנצער טאַלענט פֿון א. ר. קאַמינסקי“ — אַזוי האָט מען גע־שריבן אין יאָר 1908 [„ראַזסוויעט“], „מירעלע איז די געשווירענע ראָל פֿון דער פֿרוי קאַמינסקי, פּונקט ווי נאַראַ ביי דער פֿאַרשטאַר־בענער קאַמיסאַרזשעווסקי“ — אַזוי האָט מען געשריבן אין יאָר 1910 [„גוט מאַרגען“]. „מירעלע אַפֿרת איז די קרוין ביי א. ר. קאַמינסקי, דער טיפֿסטער רעאַליזם פֿון קאַמינסקיס שפּיל הייבט זיך דאָ אויף ביז צו דער קאַלאַסאַלער קראַפֿט פֿון די גרויסע וועלט־אַרטיסטן“ — אַזוי האָט מען געשריבן אין יאָר 1911 [„אַדעסקיע נאַוואַסטוי“]. ווי מיר זעען, איז, אָנהייבנדיק פֿון יאָר 1908, די ראָל מירעלע שוין די „געשווירענע ראָל פֿון דער פֿרוי קאַמינסקי“, און וועגן דעם הערט מען ניט אויף צו ריידן אין אַלע טעאַטער־רעצענזיעס פֿון דער בירגערלעכער פּרעסע, ווי נאָר עס קומט זיי אויס צו באַהאַנדלען קאַמינסקיס טעאַטראַלע טעטיקייט. ...נאָך מער מערקווירדיק ווערט דאָס, ווען מען נעמט אין אַכט, אַז די פּיעסע „מירעלע אַפֿרת“ ווערט אין יאָר 1906 שוין גאַנץ אַפֿט געשפּילט אויף דער ייִדישער בינע. א. ר. קאַמינסקי נעמט אַפֿילו אַנטייל אין דעם ספּעקטאַקל, זי שפּילט אָבער ניט די ראָל פֿון דער נגידיסטע מירעלע, נאָר די ראָל פֿון מירעלעס דינסט, מאַכלע. צו דער ראָל פֿון מירעלע האָט א. ר. קאַמינסקי דעמאָלט קיין שום אינטעוועס ניט און קיינעם פֿון די רעצענזענטן פֿאַלט ניט אין אַ טראַכט צו טאָג, אַז מירעלע דאָס איז א. ר. קאַמינסקיס ראָל. אין דער ראָל פֿון מירעלען האָט דעמאָלט אַ גאַנץ גרויסן דערפֿאַלג די אַרטיסטין טרילינג. אַ כאַראַקטעריסטישע דע־טאַל: סוף 1906 יאָר שווימט אויף אין דער בירגערלעכער פּרעסע די ידיעה, אַז די אַרטיסטין טרילינג פֿאַרלאַזט אויף שטענדיק רוסלאַנד, און פֿאַרט איבער קיין לאַנדאָן. ביי דער געלעגנהייט ווערט אין די צייטונגען [„דער וועג“] געשריבן: „אַ צייט מיט יאָרן האָט די פֿרוי טרילינג גלייך מיט איר טאַלענטפֿולער חבֿרטע, דער פֿרוי קאַמינסקי, געזוכט, געשטרעבט און געקעמפֿט. עס איז געקומען אַ נייע צייט און

זלמן זילבערצווייג

איבער דער יידישער בינע האָט אויך עפעס אַ ווייע געטאָן אַ פֿרייער גייסט. עס האָבן זיך באַוווּן די ערנסטע דראַמאַטישע שטיק פֿון יעקבֿ גאַרדין. דאָ האָבן ביידע קינסטלערינס דערזען פֿאַר זיך אַ ווייט פֿעלד. זיי האָבן זיך, ווי מע זאָגט, אַליין געפֿונען: וואָס פֿאַר אַ פֿרוי קאַמינ־סקי איז געווען „כאַסיע די יתומה“, דאָס איז פֿאַר פֿרוי טרילינג געווען, „מירעלע אַפֿרת“. די דאָזיקע שורות זיינען כאַראַקטעריסטיש דערמיט, וואָס זיי באַוווּזן, אַז סוף 1906 יאָר פֿיגורירט א. ר. קאַמינסקי ווי אַ קינסטלעריג, וואָס האָט „זיך אַליין געפֿונען“, און גראַד אין דער ראַל פֿון „כאַסיע די יתומה“. קאַנטיק, אַז די זעלבע מיינונג וועגן זיך האָט געהאַט צו דער צייט אויך א. ר. קאַמינסקי אַליין. אַלנפֿאַלס איז עס דאָך אַ פֿאַקט, אַז אין די יאָרן 1905-1907, ווען אַרום דער יידישער בינע אַנטוויקלט זיך אַזאַ ליידנשאַפֿטלעכער קאַמף און די אַפֿלאַגעיִע פֿונעם יידישן בורזשאַ אין דעם געשטאַלט פֿון מירעלע אַפֿרת הייבט אַן אויסגענוצט צו ווערן פֿון זי, וואָס שטויסן דעם יידישן טעאַטער אויפֿן וועג צו „פֿאַרבֿורזשאַזעוועס ווערן“ — אין אַט־אַ די יאָרן איז א. ר. קאַמינסקי דורכויס גלייכ־גילטיק צו דער ראַל פֿון מירעלע אַפֿרת און באַטראַכט אַלס איר הויפּט־ראַל די ראַל פֿון דעם אַרעמען דינסטמיידל כאַסיע.

אמת, אין גאַנג פֿון איר ווייטערדיקער אַנטוויקלונג האָט א. ר. קאַמינסקי, ווי מיר וועלן זען, געפֿונען אַ מעגלעכקייט, שפּילנדיק „מירעלע אַפֿרת“, אויסצומיידן די בורזשאַזע אַפֿלאַגעיִטיק, אָבער דאָס איז מעגלעך געוואָרן בלויז אין דעם רייפֿן פּעריאָד פֿון קאַמינ־סקיס שאַפֿן — אין די יאָרן 1908-1910.

מיר האָבן זיך אַפּגעשטעלט ביז אַהער אויסשליסלעך אויף די געשטאַלטן, וועלכע א. ר. קאַמינסקי האָט די ערשטע אַרױפֿגעפֿירט אויף דער יידישער בינע. אין איר צוגאַנג צו אַזעלכע געשטאַלטן (אסתרקע, ראַניע, טאַמאַראַ א.א.וו.) האָט א. ר. קאַמינסקי געקאַנט זיין דורכויס פֿריי. זי האָט זיך דאָ ניט אַנגעשטויסן אויף קיין פֿאַר־טיקע טראַדיציעס, ניט געדאַרפֿט גובר זיין די אינערציע, וואָס האָט זיך איינגעשטעלט אין דער שילדערונג פֿון דעם אַדער יענעם גע־שטאַלט. אָבער אין קאַמינסקיס פּראַקטיק זיינען דאָך געווען אויך אַנדערע פֿאַלן. עס זיינען געווען פֿאַלן, ווען וועלנדיק שילדערן אַ גע־וויסע געשטאַלט, האָט קאַמינסקי שוין געהאַט פֿאַר די אויגן אַ פֿאַר־טיקן מוסטער, וועלכן עס האָט ביז איר געשאַפֿן אַן אַנדער יידישע

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אַרטיסטין אין דער זעלבער ראָל. אַזאַ פֿאַל איז געווען, למשל, מיט דער ראָל פֿון „מירעלע אַפֿרת“, און גראַד דער דאָזיקער פֿאַל האָט געוואָן אַ באַזונדער העלן שיין אויף קאַמינסקיס קינסטלערישער אייגנאַרט.

...אין די יאָרן 1905, 1906 און טיילווייז אויך אין יאָר 1907 האָט א. ר. קאַמינסקי ניט אַרויסגעוויזן קיין שום אינטערעס צו דעם גע- שטאַלט פֿון דער גראַדנער נגידיסטע מירעלע אַפֿרת. אויפֿטרעטן אין דער דאָזיקער ראָל פֿלעגט דעמאַלט די מאַדאַם טרילינג, און איר שפּיל האָט באַקומען אַ גאַנץ הויכע אַפּשאַצונג ביי אייניקע פֿאַרשטייער פֿון דער בירגערלעכער פרעסע. דאָס איז געווען גענוג, אַז טרילינגס אויספֿירונג פֿון מירעלע אַפֿרת זאָל אין דער ייִדישער אַקטיאָרן- סבֿיבֿה אָנגענומען ווערן אַלס אידעאַל-מוסטער, און לויט די געווינ- הייטן פֿון יענער צייט, האָט יעדע ייִדישע אַרטיסטיג, אויפֿטרעטנדיק אַלס מירעלע אַפֿרת, געהאַלטן פֿאַר נייטיק צו קאָפּירן טרילינגס שפּיל. קאָפּירט האָט מען דערביי ניט בלויז טרילינגס אויסערלעכקייט, די קליידונג, דעם גרייס, נאָר אויך די גאַנצע איינשטעלונג אויף וועל- כער עס האָט זיך געהאַלטן די מירעלע-שילדערונג. ...מירעלע איז דאָ אויפֿגעטראַטן ווי אַן אַפֿיציעלע פֿאַרטערטערין פֿון נגידישן שטאַנד, און טרילינג האָט זיך געפֿלייסט צו שאַפֿן אַרום איר וואָס מער אויסער- לעכע פּאַפּע, וואָס מער אַפֿיציעלע פּאַראַד-אַנשטעלן און פֿיערלעכע פּאַזעס. אין דער צייט ווען קאַמינסקי האָט באַשלאָסן אויפֿצוטערעטן אַלס מירעלע, איז טרילינגס נוסח שוין געווען באַקאַנט און שטאַרק אָנגענומען אין דער ייִדישער טעאַטער-סבֿיבֿה, סיהאַט שוין אָנגע- הויבן ווערן אַ שטיק טראַדיציע.

א. ר. קאַמינסקי איז געשטאַנען פֿאַר אַ נסיון: אונטערגעבן זיך דער אַלגעמיינער טראַדיציע, אָננעמען דאָס מירעלע-געשטאַלט אין טרילינגס אינטערפּרעטאַציע און באַגרענעצן זיך בלויז מיט קליינע, אַזוי צו זאָגן, טעכנישע צוגאַבן און אויסבעסערונגען. אָבער דאָס וואָלט באַטייט, אַז א. ר. קאַמינסקי שטעלט זיך פּונקט ווי טרילינג אויפֿן וועג פֿון אַפּאַלאַגיע פֿון דעם ייִדישן בורזשאַ. פֿאַר א. ר. קאַ- מינסקי איז דאָס געווען אומעגלעך. צו טיף איז אין קאַמינסקיס שאַפֿן געווען איינגעוואַרצלט די קריטישע באַציונג צו דעם ייִדישן נגידישן שטאַנד, וועלכן זי האָט מיט אַזוי פּיל סאַרקאַסטישע רעפּליקעס אַטאַ- קירט טיין אין פרעס „שוועסטער“, טיין אין „כאַסיע די יתומה“ און

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

אין דער „שחיטה“ אפזאגן זיך פֿון איר פֿארשאַרפֿט־קריטישער באַציונג צום נגידישן שטאַנד, האָט פֿאַר א. ר. קאַמינסקי באַטייט זיך אפֿזאָגן פֿון זיך אַליין, און קאַמינסקי איז אויף דעם ניט איינגע־גאַנגען. שוין פֿון קאַמינסקיס ערשטע אַרויסטרעטונגען אין דער מירעלע־אַל, האָט אָנגעהויבן ווערן קלאַר, אַז קאַמינסקי רייסט אין מיט טרילינגס מוסטער. פֿאַרשווייגן דעם דאָזיקן איינרייס האָט די בירגערלעכע קריטיק ניט געקאַנט. פֿלעגט מען שרײַבן [„אונזער לעבען“]: „פֿרוי טרילינג האָט אונדז געגעבן אין מירעלע אַפֿרת: אַ מאַיעסטעטישע פֿיגור אינגאַנצן פֿון זעלבסטווירדע און אוּטאָריטעט געקנאַפֿטן. א. ר. קאַמינסקי — אַ צווייטע: דערשטיקנדיק־טיפֿע און צאַרטע, אַריסטאָקראַטיש־איידעלע אין געדאַנק, געפֿיל און וואָרט און קלוגע, קלוג ביז ווייזהייט. יעדע פֿון די צוויי אַרטיסטישע האָט אויף איר שטייגער אויסגעטייטשט דעם שטאַף, וועלכן זיי האָבן בײַ גאַרדינען געפֿונען.“ אַט אַזעלכע פֿרהוּן פֿעסטצושטעלן אין וואָס עס באַשטייט דער אונטערשיד צווישן קאַמינסקיס און טרילינג צוגאַנג צו מירעלע אַפֿרת, האָט די בירגערלעכע קריטיק געמאַכט ניט אין מאָל. אָבער די בירגערלעכע קריטיק האָט בשום אָפֿן ניט געוואָלט אָנערקענען, אַז אין דעם פֿאַל האַנדלט זיך וועגן אַ צוזאַמענשטויס פֿון צוויי טענדענצן: איינע אַ רעאַקציאָנערע, וועלכע סע פֿאַרטרט טרילינג, די צווייטע — אַ פֿראַגרעסיווע, וועלכע עס פֿאַרטרט א. ר. קאַמינסקי, און גראַד וועגן דעם האָט זיך דאָך געהאַנדלט.

קאַמינסקיס צוגאַנג צו מירעלע אַפֿרת האָט זיך אויסגעצייכנט פֿרײַער פֿאַר אַלץ דערמיט, וואָס דאָ זײַנען ניט געווען קיין עלעמענטן פֿון בורזשואַזער אַפֿאַלאָגעטיק. אין קאַמינסקיס אויפֿאַסונג איז מירע־לע אַפֿרת ניט קיין טיפֿישע פֿאַרטרעטערין פֿון דעם ייִדישן נגידישן שטאַנד, נאָר גראַד אַן אויסנאַם־געשטאַלט אין דער דאָזיקער סבֿיבֿה. אויב מירעלע אַפֿרת האָט ווירקלעך געוויסע רעכט צו פרעטענדין אויף דעם צושווערס סימפּאַטיע, זײַנען דאָס בשום אָפֿן ניט די דורכ־שניטלעכע רעכט פֿון דעם נגידישן שטאַנד. אַלס אַזעלכע — דאָס זײַנען בלויז אירע, מירעלעס, אויסנאַם־רעכט. און אַט אויף דעם אַרט צוגאַנג איז געווען געבויט קאַמינסקיס גאַנצע שפּיל אין דעם דאָזיקן ספּעקטאַקל. „...די פֿרוי קאַמיוסקי אינטערפּרעטירט מירעלען גאָר אייגנאַרטיק — שרײַבט מען אין אַ יעקאַטערינאַסלאַווער צײַטונג [„יחשנאַיאַ זאַריאַ“ אין יאָר 1910] — מירעלע אין איר אויפֿפֿאַסטונג

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

איז ניט פראסט אַ געשעפֿטלעכע פֿרוי, וואָס נאָך דעם מאַנס טויט פֿירט זי מוסטערהאַפֿט די ענינים פֿון דער פֿירמע, ניט אַ פֿרוי, וואָס איז צעבאַלעוועט מיט דעם כּבֿוד און מיט דער כּנופֿיה, וואָס רינגלט זי אַרום, און וואָס דערפֿאַר האָט זי באַקומען אַן איבערגעטריבענע פֿאַרשטעלונג וועגן זיך, און ווערט אַפֿטמאַל מחמת דעם אַפֿילו לעכער־לעך... קאַמינסקי הייבט אויף מירעלע ביז צום טיפּ פֿון אַן אויס־שליסלעכער לויט איר אינטעלעקט פֿרוי. זי פֿירט אַרויף מירעלען אויפֿן פֿיעדעסטאַל פֿון אַ דערהויבענער נאַטור.

אַזאַ אויפֿאַסונג פֿון מירעלע אַפֿרת האָט געצווונגען צו מאַכן באַשטימטע אויספֿירן, און אַזעלכע אויספֿירן פֿלעגן ווירקלעך גע־מאַכט ווערן: „אַזעלכע פֿרויען זײַנען בײַ אונדז זייער ווייניק“ — אַזוי רעזומירט זײַנע איינדרוקן פֿון קאַמינסקיס שפּיל אין „מירעלע אַפֿרת“ דער רעצענזענט פֿון דער אַדעסער ייִדישער צײַטונג „גוט מאַרגען“. אויך דער רעצענזענט פֿון דער רוסישער צײַטונג „אַדעסקיע אַבאַזרע־ניע“: „דער „תּחוס“ [די געגענט וווּ סײַז דערלויבט געווען ייִדן צו ווײַנען אין רוסלאַנד] קען געוויס אַזעלכע אינדיווידען, אַזעלכע מעכטיקע גײַסטער פֿון אייזלֿקייט, גרויסמוט און איינגעבוירענעס אַריסטאָקראַטיזם ווי מירעלע אַפֿרת. נאָר דאָך זײַנען זי דאָזיקע פֿיגורן ניט כּאָאַקטעריסטיש פֿאַר דעם „תּחוס“.“ דעם זעלבן איינדרוק האָט געהאַט אויך דער מאַסן־צושויער, וואָס איז בײַגעווען אויף דעם דאָזיקן ספּעקטאַקל. אויך ער האָט געפֿילט, אַז קאַמינסקיס מירעלע איז ווײַט ניט קיין טיפּישער פֿאַרשטייער פֿונעם נגידיען שטאַנד, אַז דאָס איז אַן אויסנאַם־געשטאַלט, און געפֿאַדערט האָט עס קאַמינסקי זייער אַקטיוו און איינגעשפּאַרט. זי איז דערבײַ געגאַנגען מיט איר לאַנג־אויסגעפרוּטן וועג: זי האָט אַנטפּלעקט אין מירעלע אַ טיפּ־ליידיגדיקן מענטשן, געשילדערט די דאָזיקע לײַדן מיט איר שטענדיקן גלויבן, אַז דער, וואָס לײַדט, איז גערעכט, און מיט דעם זעלבן גלויבן געוואָלט אַנטשעקן אויך די צושויער, און דער צושויער האָט ווירקלעך אַנגעהויבן גלײַבן: „דו באַמערקסט ניט [שרײַבט „אַדעסקיע נאָוואַסטי“], אַז דאָס דאָזיקע געשטאַלט איז בײַ גאָר־דינען מער ווי אויף אַ העלפֿט איבערגעניטשעוועט פֿון שעקספּירס קײַנג ליר, אַז דעם געשטאַלט פֿעלט ערטערווײַז דער פּסיכאָלאָגישער אמת, אַז עס איז אַנגעטראַכט און געקײַנסטלט. אַלץ ווערט געדעקט מיט פֿאַרבּרײַכער טיפּ־דורכגעטראַכטער שפּיל, וועלכע רעגט און

זלמן זילבערצווייג

פֿאַרקאַפט מיט דעם לעבעדיקן גערעכט און מיט דער טיפֿער
אומיטלבאַרקייט פֿון אַ גרויסן טאַלענט.

כדי אין דער שפּיל זאָל זיך ווירקלעך פּילן „אַ לעבעדיקער גע-
רעכט“, האָט א. ר. קאַמינסקי געמוזט אין גרונט זיך פֿאַנאַנדערגיין
מיט יעקבֿ גאַרדינען. גאַרדין פּרוּווט אויך ערטערווייזן ווייזן מירעלען
ווי אַ ליידנדיקן מענטש. אַבער די מאַטיווירונג פֿון מירעלעס לייזן

אסתר־רחל קאַמינסקאַ אַלס „מירעלע אפֿרת“
און איר טאַכטער אידאַ אַלס „שלמהלע“.

די וועלט טון אסתר רחל קאמינסקא

איז בײַ גאַרדינען באַלעבעסלדיק־פּלאַך און ביז גאַר קליינלעך. אין חוץ גענומען האַנדלט זיך בײַ גאַרדינען מער פֿאַר אַלץ וועגן מירע־לעס אַמביציע. די נגידישע אַמביציע, קאַן מען זאַגן, איז בײַ גאַרדי־נען די איינציקע טרייבֿקראַפֿט, וואָס באַוועגט מירעלע אַפֿרת. קאַמינ־סקיס שפּיל איז געווען ווייט פֿון אַזאַ אינטערפּרעטאַציע. אַ סך נענטער איז זי געווען צו דער אינטערפּרעטאַציע, וואָס עס האָט געפֿונען פֿאַר גאַרדינס פּיעסע מאַריס ווינטשעווסקי אין זײַן „פּראַלאַג צו מירעלע אַפֿרת“, וועלכע ער האָט פֿאַרפֿאַסט צו גאַרדינס יובּיליי אין יאָר 1901. ... א. ר. קאַמינסקי האָט אויך געשטעלט דעם טראַפּ ניט אויף דער גראַדנער נגידיסטע, נאָר אויף דער „מעכטיקער פֿרוי“ אין ברייטן אַלמענטשלעכן זינען. פֿאַר דעם צושויער איז געשטאַנען ווירקלעך „אַ מעכטיקע פֿרוי“ מיט אַ גרויסן ווילנס־קראַפֿט, מיט אַ שטאַרקן פֿאַרשטאַנד, מיט אַ רײַכן געמיט, וואָס האָט זיך געלאַזט פֿילן אין יעט־ווידן וואָרט, אין יעטווידער מינע אירער. אין גאַנג פֿון ספּעקטאַקל האָט דער צושויער געזען ווי אַט־אַ די מעכטיקע פֿרוי ווערט באַזיגט. באַזיגט ווערט אַלץ: אי דער ווילן, אי דער פֿאַרשטאַנד. סיווערט צעבראַכן דער שטאַלץ, וואָס איז, דאַכט זיך, געווען איר אייגעבוירע־נע אייגנשאַפֿט. אָבער פֿון אַט דער צעבראַכנקייט גייט מירעלע אַרויס מיט אַ מער־באַרייכערטער נשמה, מיט אַ געלייטערטן געמיט. און דאָס קומט פֿאַר דערפֿאַר, ווייל די קראַפֿט, וואָס באַזיגט מירעלען — דאָס איז איר מוטערלעכע ליבע צו די קינדער. קאַמינסקי האָט מיט טיפֿן דראַמאַטיזם געשילדערט מירעלעס ליידן, אָבער בײַ דעם גאַרן דראַמאַטיזם פֿון דער דאָזיקער שילדערונג האָט זיך געלאַזט פֿילן אַ טיף הומאַניסטישע באַרעכטיקונג פֿון „טריומף, וואָס דער איידעלער, גוטער מענטש טראַגט אַרויס איבער שטאַלץ נאַכאַנאַנד“. דעם דאָזיקן „טריומף“ פֿלעגט א. ר. קאַמינסקי אונטערשטרייכן מיט דער נאָרער קראַפֿט פֿון איר טאַלענט, און די קריטיק פֿלעגט דעריבער פֿון מאַל צו מאַל פֿאַרצייכענען [„אַדעסקאַיע אַבאַזרעניע“]: „אַמינסטן פֿאַרכאַפּנדיק פֿירט דורך די אַרטיסטין דעם דריטן אַקט, אין וועלכן עס טרעטן אַרויס באַזונדערס רעליעף די טיפֿע ליידן פֿון מירעלעך, אַט־אַ דער ווונדערלעכער פֿרוי, וואָס האָט געקענט באַגרייפֿן די שיינקייט פֿון אַפּזאַגן זיך פֿון זיך אַליין אין נאַמען פֿון דער מוטער־ליבע“.

זלמן זילבערצווייג

דער דריטער אָקט איז ווירקלעך געווען דער שטאַרקסטער אין דעם גאַנצן ספּעקטאַקל, אָבער א. ר. קאַמינסקי איז אויך דאָס מאָל געגאַנגען מיט איר שטענדיקן וועג. זי האָט באַוווּזן דאָס געשטאַלט אין זײַן אַנטוויקלונג. דערפֿאַר האָט דער צושויער נאָך אין ערשטן אָקט אָנגעהויבן זען ווי עס הייבט אָן זיך זאַמלען — שטריך נאָך שטריך — די אייגנאַרטיקע שיינקייט, וועלכע א. ר. קאַמינסקי האָט צוגעגעבן דעם מירעלע-געשטאַלט. און דערמיט דערקלערט זיך די גרויסע ווירקונגס-קראַפֿט, וואָס עס האָט געהאַט קאַמינסקיס שפּיל אין דעם דאָזיקן ספּעקטאַקל. דאָ האָט זיך אויפֿגעהויבן אַזאַ הויכע כּוואַ-ליע פֿון הומאַניסטישן געפֿיל, אַז זי האָט אינגאַנצן אַראַפּגעשווענקט אי יעקבֿ גאַרדינס קליינלעכע אַמביציע-מאַטיוון, אי דער מאַדאָס טריי-לינגס אויפֿגעבלאַזענע „מאַיעסטעטישקייט“.

וועגן א. ר. קאַמינסקיס שפּילן האָט מען געשריבן [אַזעסקיע נאָואַסטײַ]: „צוויי געפֿילן ראַנגלען זיך אין דער פֿרוי קאַמינסקי: דער געפֿיל פֿון דער רעאַלקייט, וואָס צווינגט זי צו געבן די ראַל אין אַזעלכע פֿאַרבן, וועלכע דערנענטערן אונדז צו דער ווירקלעכקייט, און אַ געפֿיל אַ העכערער און קאַמפּליצירטער, וואָס רייסט דורך די אויסערלעכע שטייגער-הילע פֿון דעס סצענישן געשטאַלט און גיט איר צו שטריכן אַניווערסאַלע און אַלמענטשלעכע“.

דער רוסישער שרייבער סקיטאַלעך האָט אין זײַן כאַראַקטעריס-טיק פֿון קאַמינסקיס שפּיל פֿאַרצייכנט: „אין דער ראַל מירעלע אַפֿרת איז די איבערוועגנדיקע נאַטקע בײַ איר די איראַניע“. די רעצענ-זענטן פֿלעגן פֿון מאָל צו מאָל קאַנסטאַטירן: „באַזונדערס גוט קאָן די אַרטיסטין זיך נוצן מיט דעם ביטערן איראַנישן שמיכל“, און דאָס איז, אָן שום ספֿאַ, געווען זייער כאַראַקטעריסטיש פֿאַר א. ר. קאַ-מינסקי. דאָס האָט עדות געזאָגט, אַז די קריטישע באַציונג צו דער אַרומיקער ווירקלעכקייט איז טיף איינגעוואַרצלט אין קאַמינסקיס שאַפֿן און זוכט זיך אָן אויסדרוק אין די סאַמע פֿאַרשיידנסטע ראַלן, בײַ די סאַמע פֿאַרשיידנסטע סײַטואַציעס“.

**זעענדיק זי שפּילן „מירעלע אַפֿרת“ אין פעטערבורג, שרייבט
נח פּרילוצקי:**

„רחל קאַמינסקי איז נאָר אַ ביסל ווייניק מאַיעסטעטיש פֿאַר דער ראַלע. איך האַלט נישט ווי די היגע רעצענזענטן, אַז דאָס איז איר בעסטע ראַלע. פֿאַר דער ראַלע איז אונדזער רחל צו מאַדערן-באַוועג-“

די זועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

לעך. זי שפילט אבער געניאליש. דער סוד פֿון רחל קאמינסקא קראַפֿט באַשטייט אין דעם, אַז זי געפֿינט יעדע ראַלע אין זיך. זי דאַרף זי נישט אויסטראַכטן פֿון קאַפּ: זי דאַרף נישט באַקלערן יעדע באַוועגונג באַזונדער. זי דאַרף נישט באַשאַפֿן דעם טיפּ. זי דאַרף נישט אַרבעטן איבער אים. ער דרימלט אין איר נשמה אַלס מעגלעכקייט. בעסער, אַ סך לעבנס טראַגט אין איר ברוסט רחל קאמינסקי. זי וואַלט אַליין געקאָנט זײַן אַן „עטיע“ („קרייצער סאַנאַטאַ“), אַ „כאַשע“ („די יתומה“), אַ מירעלע אַפֿרת. און נעמט זי איינע פֿון די ראַלן, ווערט קאַ-מינסקי אויף אַן אַוונט פֿאַרשוונדן. בעסער, פֿון דער קאמינסקי וואַקסט אַרויס פֿאַר אונדזערע אויגן אַ כאַשע, אַ מירעלע אַפֿרת און לעבט דורך אויף דער בינע אַ שטיק פֿון איר לעבן אַדער דאָס גאַנצע לעבן... דערביי איז די שפּיל זייער סובטעליש, רײַך אין דינע ניואַנסן — פֿיליגראַניש“.

הירש אַבראַמאָויטש שרייבט:

„צום ערשטן מאָל האָט דער שרײַבער פֿון די שורות זי געזען אין ביידע אירע קרוין-ראַלן: „מירעלע אַפֿרת“ און „כאַסיע די יתומה“ אין האַמלע אין אָנהייב פֿון יאָר 1908. נאָך די ערשטע פֿאַרשטעלונגען מיט אַסתר-רחלען האָבן זיך אַלע (אַן אויסנאַם) שילער פֿון די 4 עלטערע קלאַסן פֿאַרשריבן אויף ביידע פֿאַרשטעלונגען. סײַגעדענקט זיך מיר, אַז דער גאַנצער לערער-פּערסאָנאַל פֿון דער גימנאַזיע, צווישן וועלכע עס זײַנען געווען אויך קריסטן, איז געגאַנגען צוזאַמען מיט די שילער אויף די פֿאַרשטעלונגען. די גימנאַזיע האָט פֿאַרפֿולט דעם גאַנצן זאַל. נאָך דער צווייטער פֿאַרשטעלונג, אין אַן אומבאַשרײַב-לעכער ענטוואַסטישער שטימונג און אומענדלעכע אַוואַזיעס, האָט אַ דעלעגאַציע פֿון לערער און שילער פֿון דער גימנאַזיע צוגעטרֶאַגן קאמינסקאָ, אויטער אַ גרויסן בוקעט פֿון לעבעדיקע רויזן (עס האָבן געהערשט דאַמאַלט שטאַרקע פֿרעסטן), אַן אַדרעס וווּ עס איז אויסגע-דריקט געוואָרן די דאַנקבאַרקייט פֿון די יונגע צושייער פֿאַר דעם קינסטלערישן גענוס, וואָס די ווונדערבאַרע אויסטייטשערין פֿון יעקבֿ גאַרדינס פּיעסן האָט אויסגעפֿירט אויף דער סצענע.

למען האמת דאַרף דערציילט ווערן, אַז דער אַדרעס איז געשריבן און געלייענט געוואָרן אין רוסיש. דער ייִדישיזם, הגם דאָס איז געווען אין יאָר פֿון טשערנאָוויצער קאַנפֿערענץ (1908), איז נאָך ניט געווען אַזוי פֿאַפּולער ווי ער איז געוואָרן שפּעטער, צווישן ביידע וועלט-

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

מלחמות. ניט נאָר די שילער פֿון גימנאַזיע זײַנען געווען אַזוי באַגײַס־טערט פֿאַר קאַמינסקאַס גאַסטראַלן, נאָר די גאַנצע שטאַט איז גע־גאַנגען כאַדאַראַס. עס איז געווען כולו יוס־טובֿ אין דער צײַט פֿון א. ר. קאַמינסקאַס פֿאַרשטעלונגען. עס איז פֿאַרגעקומען אַ גרויסער געזענענונגס־באַנקעט. מען האָט געבעטן קאַמינסקאַס טרופּע קומען אָפֿטער אין האַמלע בײַ אירע גאַסטראַלן איבער רוסלאַנד.

וועגן איר שפּילן „מירעלע אַפֿרת“ שרײַבט דר. אַ. מוקדוני:

„אַ פֿאַלקס־פֿרוי איז געווען אסתר רחל קאַמינסקי, אַ ייִדישע פֿאַלקס־פֿרוי. איז איר מירעלע אַפֿרת ניט געווען קיין אַריסטאָקראַטי, ניט קיין אַנטקרוינטע קיניגין; זי איז געווען אַ טיכטיקע, קלוגע באַלעבאַסטע, אַ יוסטע באַלעבאַסטע מיט אַ בינטל שליסלען און אַ גוטע, האַרציקע מאַמע.

...אסתר רחל קאַמינסקי איז געווען אַ שוישפּילערין־זאַגערין. זי האָט זיך אַליין גוט אויסגעוויינט אין אירע מוטער־ראַלן און אגבֿ געמאַכט וויינענדיק אַנדערע. זי האָט געהאַט אַלע „חנדלעך“ פֿון דער אַלטער, גאַטספֿאַרכטיקער זאַגערין. די זאַגערין האָט ניט געקוקט אין שפּיגל צי וויינט זי שײַן, צי ווערט איר געזיכט ניט צעקרימט בײַם וויינען, צי שפּילט איר פנים ווען זי וויינט. עס האָט איר פֿאַראַכאַפט בײַם האַרצן און זי האָט געוויינט. ...אמת, די זאַגערין איז זייער אויפֿריכטיק, זי „זאַגט“ מיט האַרץ, אָבער אַזאַ אויפֿריכטיקייט האָט ניט דעם רייך פֿון שפּיל, אַזאַ אויפֿריכטיקייט איז איינטאַניק און איינ־פֿאַרביק. ...דאָס זאַגערשע איז געווען דאָס שטאַרקסטע, דאָס בולסטע אין אסתר רחל קאַמינסקאַס שפּילן.

מירעלע אַפֿרת איז געווען איר שענסטע און שטאַרקסטע ראַלע, ווייל מירעלע אַפֿרת איז דורך און דורך אַ זאַגערין. זי זאַגט מוטער, זי זאַגט תהלים. הכלל, זי תחינהט, זאַגערײַ איז בלויז אַ קליינער טייל פֿון שוישפּילער־קונסט. די הויפּטזאַך איז דאָך פֿאַרט דער שפּיל פֿון קערפּער. עס איז אָבער לעכערלעך צו פֿאַדערן פֿון מירעלע אַפֿרת, אַז זי זאָל שפּילן מיט איר קערפּער. מירעלע אַפֿרתס קערפּער איז באַהאַלטן און פֿאַרבאַרגן פֿון מענטשלעכע אויגן. בײַ מירעלע אַפֿרת איז אײַן כוח בולט, און דאָס איז דער כוח הדיבור.

איר בעסטע ראַלע איז אַן ספֿך געווען „מירעלע אַפֿרת“. איך ווייס נישט נאָך אַ ייִדישע שוישפּילערין, וואָס זאָל ריידן אַזוי פֿליסיק, אַזוי נאַטירלעך און אַזוי פֿאַרביק ווי אסתר רחל קאַמינסקי האָט גע־

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

רעדט אין איר „מירעלע אפרת“. איר מירעלע איז נישט געווען גענוג אריסטאקראטיג, אפילו נישט גענוג פיינע און ברייטע יידישע באלעבאסטע. איר מירעלע איז געווען אַ ביסל אַן אויפגעקומענע גבירטע, אַ ביסל אַ צו איינפאַכע ייִדענע, מער זאָגערקע, מער בריה אויף אויסטענהן זיך, ווי לייַדנדיקע מוטער. זי איז געווען מער דעם־פאַטישע שוויגער ווי „וועלט־פֿרוי“, מער בירגערלעך מיתשבדיק ווי קאַפּריזנע־פּריציש, מער פֿאַרקשנט ווי באַליידיקטער שטאַלץ, און מער מאַנסביל ווי פֿרוי אין האַלטונג.

בכלל האָט איר מירעלע זיך ווייניק באַנוצט מיט מימיק און באַ־וועגונג. דער שטראַמער הילוך מיט אַן אויפגעהויבענעם קאַפּ, דאַם קלאַפּן מיטן שטעק, עטלעכע קאַמבינאַציעס מיטן נאַז־טיכל — דאַס אינגאַנצן איז געווען מירעלעס „שפּיל מיטן קערפּער“. אָבער ווען מירעלע האָט אָנגעהויבן מאַראַליזירן, מוסר השכלען, באַקלאַגן זיך און רייִדן וועגן ליבע צו קינדער פֿון עלטערן און וועגן דער אומ־דאַנקבאַרקייט פֿון קינדער, איז אסתר־רחל געווען גלענצנד. דאַס דאַזי־קע זאָגעכץ האָט געהאַט ווונדערלעכע ייִדישע קאַלירן. זאָגערינס פֿון דורות, מאַמעס פֿון דורות האָבן באַמת געקענט ווונדעו לעכע עברי. אָפֿט, זאָג אײַך מיר, אַ זאָגעכץ גוטע, ווי אסתר רחל האָט עס געקענט, איז און דאַרף זײַן אַ באַזונדער שטריך אין אונדזער שוישפּילער־קונסט. ...מירעלע איז געווען די גרעסטע און בעסטע ראַלע אירע. זי האָט נישט געהאַט קיין זין פֿאַר קליידונג, פֿאַר פֿאַרבן און פֿאַר ליניעס, אָבער איר מירעלע איז געווען פרעכטיק געקליידט, אַ מאַיעסטעטישע זאָגערין. עפעס אַ גרויסער בעל־דרשן אין פֿרויען־קליידונג איז געשטאַנען פֿאַר אײַך.

איר שטים איז געווען אַ ביסל געבראַכן. אַזעלכע שטימען האָבן פּראַפֿעטיאָנעלע רעדנער און ייִדישע בעלי־תפֿילות. עפעס אַ באַהאַל־טענע הייזעריקייט, וואָס פּאַסט גראַד פֿאַר רעדנעריי און צום דאַווע־נען, פֿאַר אויסטענהן זיך אין גאַס פֿאַר גרויסע מאַסן, דאַס האָט פֿאַר־מאַגט איר שטים. קיין שפּיל, קיין רייץ, קיין צאַרטקייט, קיין וואַרעמ־קייט, אָבער פֿאַר זאָגן האָט זיך איר שטים ווונדערלעך געפּאַסט.

אַבְרָהָם טייטעלבוים שרייבט:

אַ סך קינסטלערישער און נאָך אַריגינעלער איז געווען איר סאַר־קאַזס ווען זי פֿלעגט אײַס אויף איר אייגענעם אופֿן פֿאַרמישן מיט רחמנות. זי פֿלעגט דעמאַלט אַרויסקריגן פֿון איר האַלדז יענע צוי־

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

בערלעכע, עכט „אסתר-רחלשע“ אינטאנאציעס, וואָס פֿלעגן זיך אַרײַנשניידן אין האַרץ אַרײַן און אַ יאָג-טאַג אַ שטראַס גוטסקײט-טרערן צו די אויגן.

איך וועל קיינמאָל נישט פֿאַרגעסן דעם אופֿן פֿון איר דורכפֿירן אַ געוויסע סצענע אין „מירעלע אפֿרת“. אין צווייטן אַקט. די קינדער הייבן ביסלעכווייז אָן בײַ איר אַרויסצונעמען די דעה און דאָס פֿאַר-מעגן פֿון האַנט. זי ליידיט און פֿאַרקוקט צוליב איר ליבע און רחמנות צו איר שוואַכן זון יאַסעלע. אָבער ווען די געקריגערייען צווישן איר שונור און יונגערן זון דערגרייען אַזש ביז געשלעג, פּלאַצט איר געדולד און זי הייבט אָן צו קלאַפֿן מיטן שטעקן „אַרויס פֿון דאַנען“. די קינדער דערשרעקן זיך מיט אַמאָל פֿאַר איר אויפֿגעוואַכטן כוח, און מיט געבויגענע קעפּפּ לאַזן זיי זיך אַרויסגיין צו זיך אין די חדרים. מירעלע קריגט רחמנות אויף זיי און שטראַפט זיי: „איר האַט אַראַפֿ-געלאַזט די קעפּפּ“. אַלע אַנדערע שווישפּילערײַנס, וועלכע איך האָב געזען שפּילן „מירעלע“, פֿלעגן טריומפּירנדיק אויסשרײַען: „איר האַט אַראַפּגעלאַזט די קעפּפּ (מיטן אַקצענט אויפֿן לעצטן וואָרט). בײַ דער קאַמינסקאַי פֿלעגט עס אַרויסקומען אויף אַ גאַנץ אַנדערן, באַזונ-דערן אופֿן. זי פֿלעגט נאָכן „אַרויס פֿון דאַנען“ בלייבן שטיל און פֿאַרהאַלטן די אַוועקגייענדיקע קינדער מיט בלויז עטלעכע אָפּגע-האַקטע טענער, און נאָך אַ פּויזע, מיט אַ צאַרטער שטימע, געמיישט פֿון רחמנות און סאַרקאַזם, פֿלעגט זי כמעט האַלב אויסזינגען: „איר האַט „אַראַפּגעלאַזט די קעפּפּ, האַ“, און אין דעם שטילן האַ... איז געלעגן אַזויפֿיל האַרצרייַסנדיקע באַדויערונג, און אין דער זעלבי-קער צײַט אַזויפֿיל באַרויקונג, אַז אַ גוטסקײט-שוידער איז אַדורכ-געלאַפֿן איבערן גאַנצן קערפּער“.

וועגן איר שפּילן „מירעלע אפֿרת“ אין אַמעריקע זע ווינטער.

„סאַפּאַ“

אַבְרָהָם טײַטעלבוים שרײַבט:

„זייענדיק פֿאַרליבט אין דער וועלט און אין לעבן אויף איר אייגנאַרטיקן, גוטמוטיקן אופֿן, האַט זי אַט די ליבע אַריבערגעטראַגן אין אירע ראַלן אויף דער בינע. ווי ווונדערלעך איז זי געווען אין דער פֿאַרליבטער צעהויקערטער „בערטאַ“ אַדער אין דער באַליי-דיקטער, פֿאַרליבטער „סאַפּאַ“.

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

זי האָט נישט באַדאַרפֿט אַנקומען צו די שאַבלאַנע בינע-מיטלען פֿדי אויסצודריקן איר ליבע דורך אַרומנעמען אַדער לייגן די האַנט אונטערן האַרצן. זי האָט כמעט געשוויגן, און נאָר געקוקט מיט אירע גלאַנצנדיקע, לאַכנדיקע, גליקלעך-פֿאַרליבטע אויגן. מערסטנס טייַלס מיט פֿאַרלייגטע הענט אַדער טוענדיק עפעס זייטיקע זאַכן, ווי דאָס עפֿענען און פֿאַרמאַכן די בריווי ביים שרײַבטיש אין „אומ-באַקאַנטן“. אָבער אַלץ אַרום, אַפֿילו די ווענט פֿון דער בינע האָט געשטראַלט און געשפּילט מיט איר גליקלעכער, גרענעצלאַזער פֿאַרליבטקייט.

„מעדעאַ“

אין 1908 איז א. ר. ק. אויפֿגעטראָטן אין דער טיטל-ראַל פֿון יעקב גאַרדינס באַאַרבעטונג פֿון גרילפֿאַרצערס „מעדעאַ“. וועגן דעם שרײַבט נ. אויסלענדער:

„אין יאָר 1908, בעת די גאַסטראַלן אין פעטערבורג, האָט א. ר. קאַמינסקי געפרוּווט אויפֿטרעטן אין „מעדעאַ“ פֿונעם עסטרייַכישן שרײַבער גרילפֿאַרצער. דער פעטערבורגער „פֿרייַנד“ האָט דעמאָלט געשריבן: „אַ טעות איז באַגאַנגען די דירעקציע, וואָס האָט אויס-געקליבן צום בענעפֿיס ניט קיין פּיעסע פֿונעם ייִדישן לעבן, וווּ א. ר. קאַמינסקי איז אַזוי גרויס און קלוג, און וווּ די שאַפֿט קינסטלעריש-ווירקלעכע טיפֿן, איבערגעבנדיק מיט אַ פֿולער מאָס דאָס פּינטלע ייִד, דעם ייִדישן חן, דעם ייִדישן צער, צעבראַכנקייט און געהויבנ-קייט. אין אַ פֿרעמדער וועלט איז זי פֿרעמד געווען. די בירגערלעכע פּרעסע האָט סיסטעמאַטיש, פֿון יאָר צו יאָר, געוואָרנט א. ר. קאַמינסקי פֿון דעם, אַז זי זאָל ניט איבערטרעטן די שוועל פֿון אַ פֿרעמדער וועלט“, זי זאָל אויף קיין רגע ניט פּרוּוו אַרויס פֿון יענעם קרייז, וואָס אין צענטער פֿון אים געפינט זיך דאָס „פּינטלע ייִד“. אויב עמעק-ווער פֿון די בירגערלעכע עצה-געבערס איז יאָ אַיַנגעגאַנגען דערויף, אַז אויף דער ייִדישער בינע זאָלן אויפֿגעפֿירט ווערן ווערק פֿון דער מערבֿ-דראַמאַטורגיע, האָט מען דערביי געפֿאַדערט, אַז דאָס זאָלן בשום אַפֿון ניט זיין אַזעלכע פּיעסן, וואָס רוקן אַרויס ערנסטע פּראַבלעמען און קאַנען זיך שטעלן אין צענטער פֿון דער געילשאַפֿטלעכער אויפֿמערקזאַמקייט. פֿון אַזעלכע פּיעסן האָט די בירגערלעכע קריטיק מערסטנטיילס רעקאַמענדירט דעם ייִדישן

זלמן זילבער צווייג

אסתר-רחל קאמינסקא אין לאדזש

אקטיאָר צו זײַן וואָס ווײַטער. מען פֿלעגט שרײַבן [„לאַדזער טאַגער־בלאַט“]: „וויפֿל מיר זאָלן ניט ריידן און שרײַבן, וועט דאָס ייִדישע טעאַטער נאָך לאַנג ניט זײַן קיין קינסטלערישע אָנשטאַלט... פֿון איצטיקן שונד־רעפּערטואַר צו איבסענען אָדער צו הויפטמאַנען, זױ דערמאַנען, איז אַ צו גרויסער מהלך און עס ליגט צווישן זיי אַ צו טיפּער ינהוּס. מיר מוזן דעריבער זיך באַגנוגען מיט ווייניקער קינסט־לערישע נאָר דערפֿאַר גוטע סצענישע פּיעסן און מיט מער אָדער ווייניקער צוגעגנלעכע סזשעטן פֿאַרן ייִדישן באַזוכער“.

„די שבועה“

נ. אויסלענדער שרײַבט:

„אַן אייגנאַרטיק אָרט צווישן קאָמינסקיס פֿאַלקס־געשטאַלטן האָט פֿאַרנומען ראַניע די פּאַטשטשטאַרקע פֿון גאַרדינס פּיעסע „די שבועה“. די פּיעסע איז אַן איבעראַרבעטונג פֿון הויפטמאַנס „פֿור־מאַן הענשל“. האַלטנדיק פֿאַר נייטיק צו „פֿאַרייִדישן“ הויפט־

די וועלט פון אסתר ר"ה ל קאמינסקא

מאָנס געשטאַלט, האָט גאַרדן פֿאַרוואַנדלט דעם אַרעמען פֿורמאַן הענשל אין דער פֿאַטשטשטאַרקע ראַניע, וואָס האָט דערביי געזאַלט אויפֿהערן גילטן ווי אַ געשטאַלט פֿון דער אַרעמשאַפֿט־סביבֿה, און האָט, פֿאַרקערט, געזאַלט קריגן דעם אַנבליק פֿון אַ יחוסדיק־שטאַל־צער גבירנטע. די דאָזיקע ענדערונג, וואָס גאַרדן האָט אַרבינגע־בראַכט, האָט שטאַרק אויסגענומען ביי אַייניקע ייִדישע אַקטער־סעס, וועלכע האָבן געשפּילט די ראַל פֿון ראַניע די פֿאַטשטשטאַרקע. אַזוי ווערט דערציילט וועגן דער אַרטיסטין טרילינג [וויילנער וואַכנבאַלדט]: „פֿרוי טרילינג איז געווען צו אַרישטאַקראַטיש, שטע־טיש פֿאַר דער פֿאַטשטשטאַרקע“. אויפֿן זעלבן אַפֿון פֿלעגט צוגיין צו דעם ראַניע־געשטאַלט אויך די אַרטיסטין פֿעני וואַדי עפשטיין, וואָס פֿלעגט אויפֿטרעטן אין דער ראַל. א. ר. קאַמינסקי איז געווען די אַיינציקע, וואָס האָט אַנטשיידן אַפּגעוואַרפֿן די „גאַרדינישע צו־גאַבן“ אין דער שילדערונג פֿון ראַניע, וועגן קאַמינסקיס אויפֿטריט אין דער „שבועה“ לייענטן מיר [„אַדעסקיע נאָואַסט־“]: „די ראַל פֿון ראַניען האָט אויסגעפֿירט די פֿרוי קאַמינסקי. זי האָט געגעבן אַ בולט־פֿאַרגאַנצט און אויסגעהאַלטן געשטאַלט פֿון אַ זעלבשטענ־דיקער פֿרוי פֿון פֿאַלק, פֿול מיט טיפֿער צוציונגס־קראַפֿט. אין איר אויספֿירונג איז געווען מער הויפטמאַנישעס איידער גאַרדינישעס, באַזונדערס אין די ערשטע צוויי אַקטן. דער פֿרוי קאַמינסקיס ראַניע אין די ערשטע צוויי אַקטן — דאָס איז אַ שטאַרקע געזונטע פֿרוי, וואָס איז אויסגעוואַקסן אין אַ געזונטן, פּראַסטן לעבן, איז באַהויכט מיטן אַטעם פֿון די דאַרפֿישע שטחון, מיט די פֿרייע ווינטן פֿון די ברייטע טראַקטן אויף וועלכע זי פֿאַרט שטענדיק אַרום. פֿון איר גאַנצער פֿיגור האָט געאַטעמט מיט רויקער, זיכערער קראַפֿט. אַזאַ קלאַר, אַזאַ ניט־פֿאַרשטערטע קראַפֿט, וואָס ווערט געגעבן דעם מענטשן, וואָס פֿאַרקערט מער מיט דער נאַטור און מיט חיות איידער מיט מענטשן, און אַזוי נאַטירלעך האָבן געקלונגען, אַזוי האַרמאָ־ניש, אירע ווערטער פֿון ליבע צו אירע פֿערדלעך“.

סיאיז ניט שווער צו באַמערקן, אַז ראַניע אין קאַמינסקיס אינטער־פרעשטאַציע איז אַ ליבלעכע שוועסטער פֿון דעם דאַרפֿס־מיידל כאַסיע, וואָס האָט די ערשטע געבראַכט אויף דער ייִדישער בינע דעם גרוס פֿון די ברייטע פֿעלדער. אָבער מיט וויפֿל נייע שטריכן זאָס כאַסיע־געשטאַלט, די „ייִדישע נאַטאַלקאַ פֿאַלטאַוואַקאַ“, איז

זלמן זילבער צווייג

באַרייכערט געוואָרן אין דעם געשטאַלט פֿון ראַניען! סײַז צוגע-
קומען „רויקע, זיכערע קראַפֿט“, סײַז צוגעקומען יענע פֿעסטקייט
פֿונם כאַראַקטער, אַ דאַנק וועלכער דער צושויער האָט פֿאַרשטאַנען,
אַז ער זעט אויף דער בינע אַ „זעלבשטענדיקע פֿרוי פֿון פֿאַלק“.
וועגן קאַמינסקיס ראַניע-געשטאַלט האָט אַ געוויסע צײַט געגאַלטן
די מיינונג, אַז דאָס איז אַ מירעלע אַפֿרת נאָר פֿון אַ „נידריקן גראַן“.
ניט אַלץ אין דער דאָזיקער אַפּשאַצונג איז געווען ריכטיק, אָבער
אַליין דער פֿאַקט, וואָס א. ר. קאַמינסקי האָט געוואַגט צו באַווייזן
אין דעם כאַראַקטער פֿון דער פֿאַלקס-פֿרוי די שטריכ, וועלכע די
בירגערלעכע קריטיק האָט געהאַלטן אַנגעמאַסטן פֿאַר דער „אַריס-
טאַקראַטישער“ מירעלע אַפֿרת, דאָס אַליין איז געווען כאַראַקטעריס-
טיש פֿאַר קאַמינסקיס טיפֿ-דעמאָקראַטישן צוגאַנג צו די פֿאַלקס-
געשטאַלטן“.

אַברהם טייטעלבוים שרייבט:

„נאָך גרעסער ווי איר ליבע-געפֿיל איז אין איר שפּילן געווען
דאָס געפֿיל פֿון רחמנות. זי האָט געשפּילט אַפּגענאַרטע, אַנטוישטע
און באַליידיקטע העלדינס, אָבער תּמיד האָט זיך אין איר שפּילן
שטאַרקער געהערט דאָס רחמנות צו די אַרומיקע, ווי צו זיך אַליין.
תּמיד האָט זיך געפֿילט, אַז זי איז מער צעבראַכן און דערדריקט
צוליב דעם, וואָס דורך אירע אומגליקן דאַרפֿן אַלע אַרומיקע ליידן,
ווי צוליב איר אייגן צעבראַכן לעבן. זי האָט אַפֿילו רחמנות געהאַט
אויף די, וועלכע זײַנען געווען די זירעקטע פֿאַראורזאַכער פֿון
אירע צרות.“

אַזוי האָט זי אין דער „שבועה“ שטאַרקער באַטאַנט איר רחמנות
צו איר קראַנק, שטאַרבנדיקן מאַן צוליב וועלכן זי האָט אַפּגע-
פֿינצטערט איר יונג לעבן. זי האָט רחמנות געהאַט אויף דעם יונגען,
געזונטן אייבישן, וועלכער האָט, ווערנדיק דער בעל-הבית איבער
איר פֿאַרמעגן, פֿאַרלאָרן דעם קאַפּ און איז געוואָרן אַ שכור. זי האָט
רחמנות געהאַט אויף דער דורכגעטריבענער גנעסיג, וואָס האָט זיך
געלאָזט פֿאַרפֿירן פֿון אייבישן און זיך אַליין אומגליקלעך געמאַכט.
זי האָט רחמנות געהאַט אויף דעם האַלב-תּמעוואַטן, ליבן אַקסלען,
ווען ער ווערט אַרויסגעטריבן פֿון הויז. סײַהאַט אויסגעזען ווי זי
שפּילט זייער אַלעמענס דראַמע, און נישט די דראַמע פֿון איר אייגן
פֿאַרזינקנדיק לעבן. אָבער דער אַינדרוק איז דערפֿאַר געווען אַ טן

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

טיפער און שטארקער. ס'האט פארדריקט ביים הארץ צו זען אירע גרויסע רחמנות-פולע אויגן, אירע טרויעריק-צוזאמענגעפרעסטע ליפן און צו הורן די אפגעריסענע, מיטליידניקע האלב-טענער, וואס האבן זיך פון איר האלדז געריסן.

„די ליטערארישע טרופע“ [„פאראייניקטע טרופע“]

וועגן דעם ווי אזוי עס איז געקומען צו דער פארמירונג פון דער „ליטערארישע טרופע“, שרייבט דער סאָוועטיש-יידישער טעאָאָטער-פארשער נ. אויסלענדער:

„אייע פון די וויכטיקסטע דעראָבערונגען, וועלכע דער יידישער טעאָאָטער האָט געמאַכט אין דער עפאָכע פון 1905 יאָר, איז געווען דער נייער טיפ אַקטיאָר, וואָס האָט זיך דעמאָלט באַוווּן — דער „ליטעראַרישער אַקטיאָר“, ווי מע האָט אים אָנגעהויבן רופֿן. די ערשטע צייט האָט דער דאָזיקער נאָמען געהאַט אַ צווייערלייַקן באַטייט. אין אים איז געווען אויסגעדריקט סײַ אַפּשײַ פאַר דעם נייעם אַקטיאָר, וואָס אַרײַנטירט זיך אויף אַ פּעסטער פאַרבינדונג מיט דער ליטעראַטור, סײַ אַ געוויסער אומגלויבן אין דעם, אַז די דאָזיקע פאַרבינדונג זאָל ווירקלעך זײַן נײטיק און מעגלעך. אָבער די פאַקטן פון דעם טאַג-טעגלעכן טעאָטראַלן לעבן האָבן געטאָן זײערס: דער ביטול-דיקער בײַ-טאָן איז אינגיכן פאַרשווונדן און דער „ליטעראַרישער אַקטיאָר“ האָט אָנגעהויבן גילטן אַלס מוסטער פאַר אַ מער ערנסטן, מער פאַרגעשריטענעם טוער אויף דער יידישער בינע. דער רעספּעקט פאַרן „ליטעראַרישן אַקטיאָר“ איז געוואָרן גרויס, נאָר די פּראַקטישע רעזולטאַטן דערפֿון זײַנען דאָך געווען גאַנץ קנאַפּ. קײן אַרגאַניזירן-דיקע קראַפֿט אין דער יידישער טעאָטראַלער סבֿיבֿה איז דער „ליטעראַרישער אַקטיאָר“ נאָך אַלץ נײט געווען, די צאָל „ליטעראַרישע אַקטיאָרן“ איז געווען נײט גרויס. זײ פֿלעגן זיך פאַרלירן אין דער גרויסער מחנה קאָסערוואַטיוו-געשטימטע אַקטיאָרן, וואָס האָבן געצויגן צוריק אין דעם ווייטן פאַרצײטנס. ... וואָס ווײַטער סײַ איז געגאַנגען די אַנטוויקלונג פון דעם יידישן טעאָטער, אַלץ מער איז געוואָרן קלאַר, אַז די אײנצלנע „ליטעראַרישע“ אַקטיאָרן, וואָס זײַנען צעוואָרפֿן איבער פאַרשיידענע וואַנדער-טרופּעס, מוזן פאַראײניקן

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

זייערע כוחות. זיי מוזן זיך צונויפֿגיסן אין איין קאלעקטיוו, וואָס וועט האָבן אַ ממשותדיקע אַרגאַניזירנדיקע קראַפֿט און וועט אַנפֿירן מיט דער באַנייונג פֿון דער ייִדישער בינע.

אויפֿגעקומען איז דער דאָזיקער געדאַנק נאָך גאַר פֿרי, קאַנטיק נאָך אין 1905 יאָר, אָבער פֿאַרווירקלעכן דעם דאָזיקן געדאַנק איז געווען ניט פֿון די גרינגע זאַכן. ...ערשט אין יאָר 1907 האָט אין דער עפֿנטלעכקייט זיך באַוויזן די ידיעה, אַז עס ווערט געגרינדעט אַ טרופֿע, וואָס באַשטייט אויסשליסלעך פֿון „ליטעראַרישע“ אַקטיאָרן. די גרינדונג פֿון אַזאַ אַרט טרופֿע האָט זיך גערעכנט אין יענער צײַט פֿאַר אַ שטאַרק געוואַגטן שריט. אין דער טרופֿע זײַנען געווען מענטשן, וואָס האָבן געצווייפֿלט אינעם דערפֿאַלג פֿון דער אונטער-נעמוג. מער פֿאַר אַנדערע האָט אין דעם געצווייפֿלט אַבֿרהם קאַמינ-סקי, וואָס האָט פֿיגורירט אַלס אַפֿיציעלער גרינדער פֿון דער טרופֿע. האָט ער אַבֿרהם קאַמינסקי, פֿון זיכערקייט וועגן צוגעצויגן צו דער אונטערנעמונג יוליוס אַדלער, אַ באַווסטן אַקטיאָר, וואָס איז דעמאָלט נאָר-וואָס געקומען פֿון אַמעריקע [פֿון וואַנען ער האָט געבראַכט אַ טן נײַעס דראַמאַטישן רעפֿערטואַר].

...די ערשטע ספֿעקטאַקלען פֿון דער טרופֿע האָבן געהאַט אַ גרויסן דערפֿאַלג. אויסערלעך האָט דער דאָזיקער דערפֿאַלג געוואַלט שטאַ-מען דערפֿון, וואָס אין די ספֿעקטאַקלען האָט זיך באַטייליקט יוליוס אַדלער, די התפֿעות פֿאַר יוליוס אַדלערס שפֿיל האָט זיך געלאָזט הערן פֿון גאַר פֿאַרשיידענע זײַטן. ...יוליוס אַדלער האָט אויסגענומען ניט בלויז אַלס אַקטיאָר. פֿונקט ווי סעס אַדלער, ווען ער איז אין 1900 אַראַפֿגעקומען פֿון אַמעריקע, האָט אויך יוליוס אַדלער אין יאָר 1907 זייער שטאַרק אויסגענומען מיט די „אַמעריקאַנער מעטאָדן“ אין געביט פֿון רעזשי און בינע-אויסשטאַטונג. ...ערגער איז געווען מיטן רעפֿערטואַר פֿון דער טרופֿע. לכתחילה איז דער רעפֿערטואַר פֿון דער טרופֿע געווען אַנגעמערקט גאַר ברייט. אין די ערשטע מעלדונגען, וואָס די טרופֿע האָט געגעבן אין דער פרעסע, האָט מען געקאָנט לייענען „אין דער ערשטער צײַט וועלן אויפֿגעפֿירט ווערן די פֿאַלגנדע נײַע פּיעסן: 1) צעריסענע קייטן — 2. קאַבריו, 2) דער ישיבה-בחור — זאַלאַטאַרעווסקי, 3) שטילע חתונה — פּראַפֿ. יאַקאַבי, 4) די שחיטה — 5. גאַרדיון 5) מעדעאַ — 6. גאַרדיון, 6) שערלאַק האַלמס — קאַנאַן דויל, 7) נאָראַ — איבסען, 8) קרייצער

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

סאָנאַטאָ — י. גאַרדן, 9) דער אינגעבילדעטער קראַנקער — מאַלער, 10) אַמעריקאַנער גליקן — גאַרדן, 11) דער ייִדישער גלח — גאַרדן, 12) דער הונגער — יושקעוויטש. אַ חוץ דעם וועלן אויפֿגעפֿירט ווערן אייניקע פּיעסעס פֿון גאַרקין, גיידענאַוו און נאָך אַנדערע.

דאָס דאָזיקע צעטל פּיעסעס באַווייזט, אַז לכתחילה האָבן די „היימישע“ מיטגלידער פֿון דער טרופֿע, ד. ה., א. ר. קאַמינסקי, וויסמאַן אַא געהאַט בדעה ווײַטער פֿאַרצוזעצן די טראַדיציע, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן שאַפֿן אין ייִדישן טעאַטער אַרום 1905 יאָר. די דאָזיקע אַקטיאָרן האָבן בשום אופֿן ניט געקאַנט פֿאַרגעסן זייער אויפֿטריט אין גאַרקיס „אויפֿן לעצטן שטאַפֿל“, [„נאָ דניע“] וואָס האָט אויפֿגעהויבן אַזוי הויך דעם פּרעסטיזש פֿונעם ייִדישן טעאַטער. באַגייזן זיך אַן „אייניקע פּיעסעס פֿון גאַרקין, גיידענאַוו“, ווי עס איז געווען געמאַלדן אין די ערשטע אָנאַנסן, האָט די דאָזיקע גרופֿע אַקטיאָרן ניט געהאַלטן פֿאַר מעגלעך. אַנדערש איז אַבער געווען גע־שטימט יוליוס אַדלער. ...ער האָט סיסטעמאַטיש געפֿירט דערצו, אַז די טרופֿע, וועלכע איז באַשטאַנען כמעט אויסשליסלעך פֿון „ליטעראַ־רישע“ אַקטיאָרן, זאָל אין גאַנצן זיך דערווײַטערן פֿון אמתער ליטע־ראַטור. פֿון דעם אויבן־ציטירטן צעטל פּיעסעס איז אויפֿגעפֿירט געוואָרן בלויז אַ קליינער טייל און דערצו די פּיעסעס פֿון סאַמע ביליקסטן סאַרט.

[די טרופֿע, וועלכע האָט געהאַט 4 רעזשיסערן; קאַמינסקי, אַדלער, וויסמאַן און פֿישער, צעפֿאַלט זיך אינגיכן. סוף 1907 פּלאַצט דאָס שותפֿות מיט אַדלערן און די „היימישע“ אַקטיאָרן מיט א. ר. קאַמינסקי אין דער שפיץ אָרגאַניזירן זיך אין אַ זעלבשטענדיקע טרופֿע מיטן נאַמען „די ליטעראַרישע טרופֿע“].

וועגן אַט דער באמתער „ליטעראַרישע טרופֿע“ שרייבט ג. אויסלענדער:

„די „ליטעראַרישע טרופֿע“ איז געווען די ערשטע ייִדישע טרופֿע, זאָס איז אַנשטאַנען אַלס רעזולטאַט ניט פֿון געשעפֿטלעכע קאָמבי־נאַציעס, נאָר פֿון אַ געוויסן פּרינציפּיעלן אַפּקלייב. אין גרונט פֿון דעם דאָזיקן אַפּקלייב איז געלייגט געוואָרן די אַריענטאַציע אויף אַ געזונטער פֿאַרבינדונג מיט דער ליטעראַטור. אמת, דערביי האָט די טרופֿע ניט זעלטן געגרייט און שטאַרק געגרייזט; זי האָט טיילמאַל

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

באטראַכט אַלס עכטע ליטעראַטור דאָס, וואָס האָט צו ליטעראַטור געהאַט בלויז אַ ווייַטע שיכות. אָבער דער אויפֿריכטיקער גלייבן אין דער ליטעראַטור, וואָס דאָרף דינען אַלס וועגווייַזער פֿאַר דעם ייִדישן אַקטיאָר — אָט דער גלויבן איז אין דער „ליטעראַרישער טרופֿע“ געווען זייער שטאַרק, און דאָס האָט זי געשטויסן צו מאַכן אייניקע וויכטיקע שריט פֿאַרויס. איינער אַזאַ שריט איז געווען דאָס איינרייסן מיט דער פֿראַקטיק פֿון אַ זינג־און־טאַנץ־טרופֿע. די „ליטעראַרישע טרופֿע“ האָט אין דער הינזיכט אַרויסגעוויזן אַ גרויסע אַנטשלאַסנקייט. זי האָט גלייַך פֿון אַנהייב פֿאַרברענט אַלע בריקן, אַפּגעשאַפֿט יעטווידע מעגלעכקייט אויף אומצוקערן זיך צו די זינג־און־טאַנץ־געוויינהייטן פֿון די איבעריקע ייִדישע טרופֿעס.

...די „ליטעראַרישע טרופֿע“, וואָס האָט אַזוי אַנטשלאַסן גענומען איינרייסן מיט דעם שונד־רעפּערטואַר, האָט געבראַכט מיט זיך גאָר אַ נייעם באַגריף וועגן די אויפֿגאַבן פֿון דער אַקטיאָרישער שפּיל. דאָ האָט מען, צום ערשטן מאָל, זיך אַרומגעקוקט, אַז די רעאַליסטישע אַקטיאָרישע שפּיל, וואָס שילדערט די אַרומיקע ווירקלעכקייט, קאָן פֿאַראינטערעסירן דעם צושויער אַפֿילו אויב ער וועט דערבייַ ניט האָבן קיין געלעגנהייט ניט אַ וויין צו טאָן און ניט אַ לאַך צו טאָן. דערפֿאַר האָט די „ליטעראַרישע טרופֿע“ געקאַנט זיך אַפּזאָגן פֿון דער סקאַראַבאָוע איינטיילונג אויף „קאַמיקער“ און „טראַגיקער“, שטעלנ־דיק זיך בלויז אין אויפֿגאַבע: רעאַליסטיש שילדערן די אַומיקע ווירקלעכקייט. ...דער ייִדישער אַקטיאָר האָט דאָ גענומען זיך לער־נען איבערצוגעבן ניט בלויז די גרונט־פֿאַרבן, נאָר אויך די איבער־גאַנג־פֿאַרבן. דאָס האָט באַטייט, אַז דער אַקטיאָר דאָרף באַנעמען דעם טיפֿערן זינען פֿון די לעבנס־דערשייַנונגען, וואָס ער שילדערט. ער דאָרף קענען דאָס לעבן. ...אין דער „ליטעראַרישער טרופֿע“ האָט מען, צום ערשטן מאָל, גענומען באַגרענעצן ניט בלויז די צאָל נאָר אויך די רעכט פֿון די קאַמיקער.

...די „ליטעראַרישע טרופֿע“ איז געווען די ערשטע ייִדישע טרור־פע, וואָס האָט באַוווּסטזיניק זיך אַריענטירט אויף דעם פֿאַרגעשרי־טענעם דעמאָקראַטישן צושויער, איז געווען אַרגאַניש פֿאַרבונדן מיט דעם דאָזיקן צושויער און האָט געוווּסט, אַז ער נייטיקט זיך אַבסאָלוט ניט אין די פֿלאַכע וויצן און ברויטאַלער לצנות־טרייַבערייַ. ...די געזונטע כאַראַקטער־שילדערונג, דער רעאַליסטישער צוגאַנג

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

צו דער פסיכאלאגיע פֿון די געשטאלטן, וואָס זײַנען באַוויזן געוואָרן אויף דער בינע, דאָס אַלץ איז געווען אייגנטימלעך ניט בלויז פֿאַר די קאַמיקער אין דער „ליטעראַרישער טרופּע“, דאָס איז געווען, קאַן מען זאָגן, די אַלגעמיינע אײַנשטעלונג פֿון דער טרופּע.

דער באַשטאַנד פֿון דער „ליטעראַרישע טרופּע“ איז ניט געווען גרויס. אין פֿאַרגלייך מיט אַנדערע ייִדישע טרופּעס, וואָס האָבן ליב געהאַט פֿאַרוואַנדלען דעם ספּעקטאַקל אין אַ פֿאַראַד מיטן אַנטייל פֿון אַ גאַנצער מענגע אַקטיאָרן, האָט די „ליטעראַרישע טרופּע“ גע־דאַרפֿט הייסן גאַנץ קליינע טרופּע. מער ווי 10-12 אַקטיאָרן פֿלעגן זיך דאָ קײן מאָל ניט באַטייליקן אין אַ ספּעקטאַקל. אָבער פֿון די דאָזיקע 10-12 אַקטיאָרן איז קײנער ניט געווען קײן זייטיקער, ניט נאָכגעשלעפט זיך נאָך די אײַבעריקע אַנטיילנעמער פֿונעם ספּעקטאַקל. אמת, בײַ די אומשטענדן פֿון יענער צײַט האָט ניט זעלטן פֿאַסירט, אַז אין דער טרופּע פֿלעגט זיך אַרײַנכאַפֿן אויך אַ מענטש פֿון דער זײַט, אַן אַקטיאָר, וואָס איז ניט געווען דורכגעדרונגען מיט די באַגערן און פֿאַרלאַנגען פֿון דעם גאַנצן טרופּע־באַשטאַנד. אַזאָ אַקטיאָר פֿלעגט אָבער גלייך דערפֿילן זיך ניט היימיש אין דער „ליטעראַרישער טרופּע“ און פֿלעגט זייער גיך, ווי אַ פֿרעמד־קערפּער, אַרויספֿאַלן פֿון איר באַשטאַנד. אַזוי איז עס געווען מיט די אַקטיאָרן ראַפּעל, לאַנדוי, וואָס האָבן בלויז זייער אַ קורצע צײַט זיך געקאָנט אײַנהאַלטן אין דער „ליטעראַרישער טרופּע“. דערפֿאַר אָבער האָבן די אײַבעריקע מיטגלידער פֿון דער טרופּע געבילדעט אַ שטאַנדאָהאַפֿ־טיקן קאַלעקטיוו, וואָס האָט זיך געפֿילט אינערלעך פֿאַרבונדן און האָט געטאָן זײַן אַרבעט אויף אַ גאַנץ דיסציפּלינירטן אַופֿן.

די ערשטע פֿראַגע, וואָס האָט זיך געשטעלט פֿאַר דער „ליטעראַרישער טרופּע“, באַלד נאָך איר גרינדונג, איז געווען די רעפּערטוואַר־פֿראַגע. איבערלאָזן אינעם רעפּערטוואַר די שונד־שטיק מיט וועלכע סײַהאַט זיך ניט געוואַלט שײַדן יוליאַס אַדלער, האָט די „ליטעראַרישע טרופּע“ ניט געקאָנט. דאָס האָט געהייסן פֿראַפֿאַנירן דעם נאָמען פֿון דער טרופּע, אָבער ווי נאָר מען האָט געפרוּווט זיך נעמען צו אַ פּיעסע, וואָס זאָל האָבן אַן אמתן ליטעראַרישן ווערט און דערצו נאָך זײַן מער־ווייניקער אַקטועל, אַזוי באַלד האָט מען געמחזט קומען צו אַ צוזאַמענשטויס מיט דער צאַרישער צענזור... סײַז דער־גאַנגען אַזוי וויײַט, אַז קעגן דעם האָבן אַנגעהויבן פֿראַטעסטירן אַפֿילו

זלמן זילבערצווייג

איניקע בירגערלעכע צייטונגען...ניט האַבנדיק קיין מעגלעכקייט אויפצופירן אַ פיעסע, וואָס זאָל האַבן צו טאָן מיט מער ווייניקער אַקטועלע פראָבלעמען, האָט די „ליטעראַרישע טרופע“ זיך געווענזוט צו אַ מער־פאַרעווע פיעסע -- צו ד. פינסקיס „יאַנקל דער שמיד“...אויפצופירן „יאַנקל דער שמיד“ האָט מען געמחוט זיין זייער פֿאַר־זיכטיק. פינסקיס נייגונג צו שפיגלען זיך אין דעם „נאַטור־מענטש“ האָט געקאָנט פֿאַרוואַנדלען די פיעסע אין אַ זיסלעכער אידיליע, עס האָט געקאָנט גיין פֿאַרלאָרן די רעאַליסטישע שילדערונג פֿון דעם פֿאַלקס־שטייגער — דאָס איינציקע ווערטפֿולע, וואָס איז פֿאַראַן אין פינסקיס פיעסע. די אַקטיאָרן פֿון דער „ליטעראַרישע טרופע“ האַבן אַרויסגעוויזן אַ געזונטן חוש: זיי האַבן געלייגט אַכט ניט אַזוי פֿיל אויף יאַנקלס „העלדישקייט“ ווי אויף דעם ברייטערן סאַציאַלן פֿאַן אַרום יאַנקלען...די מעגלעכקייט צו ווייזן אויף דער בינע די האַרעפֿאַשנע טביה, דורכפֿירן פֿאַר דעם צושויער אַ בינטל פֿאַלקס־געשטאַלטן, וואָס זיינען געגעבן ניט לויט גאַרדינס שאַבלאַן, נאָר עטוואָס ברייטער, אַלזייטיקער — אַטאָ די מעגלעכקייט האָט אין יאָר 1907 באַזונדערס באַגייסטערט די „ליטעראַרישע טרופע“ און די אויפֿפֿירונג פֿון „יאַנקל דער שמיד“ איז געוואָרן אַ פֿעסטער באַשטאַנדטייל פֿון איר רעפֿערטואַר...נאָך אַט דעם ערשטן שריט האַבן געזאָלט קומען ווייטערדיקע שריט אויף זיך דערנענטערן צו דער ליטעראַטור. אָבער גראַד דעמאָלט האָט אויפֿן סאַמע מיטן וועג צווישן דער ייִדישער ליטעראַטור און דער „ליטעראַרישער טרופע“ זיך אַוועקגעשטעלט יעקבֿ גאַרדין. וועגן דאָס רוב מיטגלידער פֿון דער „ליטעראַרישער טרופע“, און באַזונדערס וועגן א. ר. קאַמינסקי, האָט מען כלל ניט געקאָנט זאַגן, אַז זייער באַציאָנג צו גאַרדינען זאָל זיין אין גאַנצן אַן אומקריטישע...דאָך זיינען די מיטגלידער פֿון דער גרופע געווען גוואַלטיק פֿאַרגלייבט אין גאַרדינען. אַלע האַבן זיי געגלייבט, אַז יעקבֿ גאַרדין איז דער „רעפֿאַרמאַטאָר פֿון דער ייִדישער בינע“, ווי מע פֿלעגט אים דעמאָלט אַנרופֿן, און אַזוי אַרום האָט עס פֿאַסירט, אַז גאַרדין איז געוואָרן אויך דער פֿאַרמיטלער צווישן דער „ליטעראַרישער טרופע“ און דער ליטעראַטור.

...די מיטגלידער פֿון דער „ליטעראַרישער טרופע“ זיינען — פונקט ווי אַ סך אַנדערע ייִדישע אַקטיאָרן — אַרונטערגעפֿאַלן דער שעדלעכער ווירקונג פֿון יעקבֿ גאַרדינען. זיי האַבן זיך געלאָזט

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

פֿאַרפֿירן פֿון זײַן מאַראַל־פּרעדיקעריי. זײ האָבן דערלויבט, אַז גאַר־
דינס „עטישע פּראַבלעס“ זאָל צײַטנוויײַז אַרויסשטויסן פֿון דער
ײִדישער בינע די אַקטועלסטע און װיכטיקסטע סאַציאַלע פּראַבלעמען
מיט װעלכע עס האָט געלעבט דער דעמאָלטיקער דעמאָקראַטישער
צושװער, און דאָס האָט, אין אַ געװיסן זײַנען, באַשטימט דעם װײַטער־
דיקן װעג פֿון דער „ליטעראַרישער טרופּע“.

די „ליטעראַרישע טרופּע“ האָט אָנגעהויבן עקזיסטירן נאָך סוף
1907 יאָר, אָבער אַ געװיסע צײַט האָט די טעטיקייט פֿון דער נײַ־
געגרינדעטער טרופּע װײַניק־װאַס צוגעצויגן די געזעלשאַפֿטלעכע
אויפֿמערקזאַמקייט. אַ געװיסער איבערבאַד אין דער באַצײגונג צו דער
„ליטעראַרישער טרופּע“ האָט אָנגעהויבן זײַך באַמערקן ערשט אַנ־
הײב 1908 יאָר, װען ס׳האַט אָנגעהויבן װערן קלאַר, אַז דאָ האָט מען
צו טאָן מיט װײַט ניט קײן דורכשניטלעכע דערשײַנונגען אין דעם
ײִדישן טעאַטראַלן לעבן. צו פֿרײַנג 1908 האָט די „ליטעראַרישע
טרופּע“ שװין באַװיזן צו שאַפֿן זײַך גאַנץ פֿעסטע פֿאַרבינדונגען מיט
דעם װאַרשעווער ײִדישן טעאַטער־פּובליקום. דאָס פּובליקום האָט
שװין געהאַט אַ גאַנץ קלאַרן באַגריף װעגן דער נײַער װענדונג, װעל־
כע עס פֿירט סיסטעמאַטיש דורך די „ליטעראַרישע טרופּע“, נאָך
מער: מע האָט אַפֿילו געקאַנט זען װי דאָס פּובליקום — באַזונדערס
דער מער פֿאַרגעשריטענער דעמאָקראַטישער טײל — לאַזט ניט
דורך קײן געלעגנהײט אויף צו באַװײַזן, אַז עס באַװיליקט אַט־אַ די
נײַע װענדונג אין דער אַנטװיקלונג פֿונעם ײִדישן טעאַטער. די „לי־
טעראַרישע טרופּע“ האָט אָבער ניט געװאָלט זײַך באַגנוגען מיט
אַט דער באַװיליקונג פֿון דעם װאַרשעווער פּובליקום. פּונקט אַזױ
װי אין אַלע פֿאַראַנטװאָרטלעכע מאַמענטן, װען דער ײִדישער טע־
אַטער האָט דורכגעמאַכט אַ באַשטימטע װענדונג, האָט אויך די „לי־
טעראַרישע טרופּע“ געהאַלטן פֿאַר נײַטיק, אַז אַט־אַ די װענדונג
זאָל באַװיליקט װערן דאָרט װוּ דער ײִדישער אַקטיאָר האָט שטענדיק
געזוכט זײַנע אמתע לערער און װעגװײַזער — אין די הױפּט־צענ־
טערן פֿון דער רוסישער טעאַטראַלער קונסט: פעטערבורג און
מאָסקװע. קריגן אַ דערלױבעניש צו שפּילן אי אין פעטערבורג אי
אין מאָסקװע איז געװען שװער, האָט מען זײַך באַגנוגנט מיט זער
דערלױבעניש צו געבן אַ צאָל ײִדישע ספּעקטאַקלען אין פעטערבורג.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

...שוין אויפן ערשטן ספעקטאקל האָט אויסגעבראַכן אַן אינציִדענט מיט דער פּאָליציי.

[די פּאָליציי האָט ווידער דערוועקט דאָס פּראַבלעם פֿון „יִדיש־זיַטש“, אָבער די טרופּע האָט ניט, ווי אין אַזעלכע פֿאַלן, גענומען קאַלעטשען דאָס לשון, און נאָך קליינע סכּסוכים מיט דער פּאָליציי האָט דער פּאַרשטייער פֿון דער טרופּע, קאַמינסקי, באַקומען די דערלויבעניש צו שפּילן אויף ריין יִדיש, לויט די צענזורירטע אַר־גינאַלן. אויך די פרעסע האָט באַלד אַנערקענט די ענדערונגען אין כאַראַקטער פֿון דער טרופּע לגבי די פֿרִיערדיקע יִדישע טרופּעס].

„אין איינער פֿון גאָר די ערשטע רעצענזיעס אין דער פעטער־בורגער פרעסע האָט מען שוין געקענט לייענען [„רוס“]: „די יִדישע טרופּע, וואָס גאָסטראַלירט איצט אין טעאָטער פֿון וו. פֿ. קאַמיטאַר־זשעווסקי, שטעלט פֿאַר מיט זיך אַ דורכויס נייע דערשיינונג: די פֿירט אויף ניט קיין פֿאַרגרעבטע מעלאָדראַמעס און פֿאַרטן אינעם שניט פֿון „וועלוול עסט קאַמפּאָט“, נאָר גאַנץ ליטעראַרישע ווערק פֿון די־נייעסטע זשאַרגאַנישע אַוטאָראַן, הויפּטזאַכלעך פֿונעם יִדיש־אַמעריקאַנישן דראַמאַטורג יעקבֿ גאַרדין...געשפּילט געוואָרן איז די פּיעסע [„די שחיטה“] אַ גאַנץ גוט. אין דער פּערזאָן פֿון דער פֿרוי קאַמינסקי, וואָס האָט געשפּילט די הויפּט־ראָל, באַזיצט די טרופּע, ווייַזט אויס, אַ ווייַזט ניט־דורכשניטלעכן סצענישן טאַלענט, וואָס דערגרייכט ערטערווייַז אַ הויכע קינסטלערישע פֿולקומענהייט. אַ לעבעדיק, פֿאַרענדיקט געשטאַלט פֿון אסתרקעס מוטער האָט געגעבן די פֿרוי יערמאָלינאַ. אין איר שפּיל איז פֿאַראַן אַ סך חוש און אויס־געהאַלטנקייט. ...מיט הומאַר און כמעט אַן שאַרזש האָט ה' ווייסמאַן פֿאַרגעשטעלט די טיפּישע פֿיגור פֿון ראַפּאַפּאַרטס משרת. אין אַלגע־מיין דאַרף מען אַנערקענען, אַז דעם ה' קאַמינסקי טרופּע האָט אין איר באַשטאַנד אמתע סצענישע טאַלענטן, וואָס שטייען, צו גלייכן, העכער פֿון איר רעפּערטואַר.“

ניט ווייניקער קאַטעגאָריש איז געווען דער טאַן פֿון אַ צווייטן פעטערבורגער רעצענזענט [„אַבאַזרעניע טעאַטראָוו“], וואָס האָט געשריבן וועגן די ערשטע פֿאַר ספעקטאַקלען: „די טרופּע פֿון ה'ה קאַמינסקי און ראַפּעל איז די ערשטע יִדישע טרופּע, וואָס רופֿט אַרויס צו זיך אַן ערנסטע באַציונג פֿון דער קריטיק. די פֿרִיערדיקע יִדישע טרופּעס, וואָס האָבן געשפּילט אין פעטערבורג (אויב מען

די וועלט פון אסתר-רהל קאמינסקא

זאל ניט רעכענען באזונדערע ארטיסטן, ווי למשל, די פרוי נעראס-לאוסקא, זײַנען געווען ביז גאר שלעכט, טאָלענטלאָז. זיי האָבן דער-מאָנט אַן באַלאַגאַן-טרופּעס, אין קאַמעדיאַנטן, און האָבן ניט פֿאַר-דינט דעם נאָמען אַרטיסט. דאָס איז געווען אַ באַליידיקונג פֿאַרן ייִדי-שן פֿאַלק, וואָס האָט געגעבן דעם וועלט-טעאַטער אַזוי פֿיל טאָלענטן. נאָר אַט איז געקומען דער ערשטער ספּעקטאַקל פֿון דער טרופּע קאַמינסקי-ראַפּעל. ... מיר האָבן דערזעען פֿאַר זיך אַן אמתע דראַמאַ-טישע טרופּע. אויף דער בינע זײַנען אומגעגאַנגען אמתע אַקטיאָרן. ... שוין נאָך די ערשטע צוויי ספּעקטאַקלען האָט דער פֿירנדיקער רוסישער טעאַטער-זשורנאַל [„טעאַטער אי אַיסקוסטוואָ“] געשריבן: „די גאַסטראַלען פֿון דער וואַרשעווער טרופּע „ייִדישער ליטעראַרי-שער טעאַטער“ וועלן שאַפֿן, אַזוי צו זאָגן אַ גרענעץ אין דער געשיכטע פֿון ייִדישן טעאַטער אין רוסלאַנד. ... שוין דאָס אַליין, וואָס דער ייִדישער ליטעראַרישער טעאַטער האָט זיך אַפּגעזאַגט פֿון אַלטן רעפּערטואַר — פֿאַרס, פֿאַנטאַסטישע פֿעריע און אַפּערעטע — און איז איבערגעגאַנגען צו גאַרדינס דראַמען, איז אַ גרויסער פֿאַרדינסט, אַבער די וויכטיקסטע פּאַזיטיווע אייגנשאַפֿט פֿונעם „ליטעראַרישן טעאַטער“ באַשטייט דאָך ניט אין דעם רעפּערטואַר. ... אין קאַמינסקיס טרופּע האָבן מיר אַן אַנשטענדיקן אַנסאַמבל, עטלעכע באַגאַבטע אַקטיאָרן און ענדלעך אַ דורכויס טאָלענטפֿולע פרעמיערין פֿון דער טרופּע — די פֿרוי קאַמינסקי“. ... די אַנוועזנהייט פֿון אַן איינהייטלעכן אַנסאַמבל אין דער „ליטעראַרישער טרופּע“ האָבן אַנערקענט אַפֿילו די סאַמע ערנסטע פֿאַרשטייער פֿון דער פעטערבורגער טעאַטער-קריטיק. אַזוי, למשל, האָט א. ר. קוגעל געשריבן: „איך דאַרף זאָגן, אַז דעם ה' קאַמינסקיס טרופּע איז אַ דורכויס אַנשטענדיקע טרופּע, וואָס האָט זיך גוט צונויפֿגעשפּילט. די מאַניר פֿון שפּילן איז אַ רעאַ-לע, זייער אַ פּראַסטע און אין דער זעלבער צײַט אַ ווייכע. ... צווישן דעם גוטן אַנסאַמבל טיילט זיך אויס די באַטייטנדיקע, אין פֿיל פרטים מערקווירדיקע, באַגאַבונג פֿון דער פֿרוי קאַמינסקי. זי איז פּשוט אַן אויסגעצײכנטע אַקטריסע, מיט אַ זעלטענער מימיק, מיט אַ ווונדער-לעכער פּראַסטקייט, מיט אַ טיפֿן ליריזם און מיט אַן אומגעהויער גרויסן טעמפּעראַמענט. די מעלאַדראַמאַטישע סיטואַציעס לינדערט זי מיט גרויס טאַקט און געפֿינט אַ מעגלעכקייט פֿון יעטווידער ראַל צו שאַפֿן אַ לעבעדיק געשטאַלט. אַ באַגאַבטע אַקטריסע איז די פֿרוי יערמאַלינאַ, גוטע אַקטיאָרן זײַנען די ה'ה ווייסמאַן, שאַפּיראַ“. נאָך

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

איין מאַמענט, וואָס דאָרף פֿאַרצייכנט ווערן: דער זשורנאַל „טעאַטער אי אַיסקוסטוואָ“ האָט אין דעם לעצטן אויספֿיר־זאַץ פֿון זײַן אַרטיקל געשריבן: „די ספּעקטאַקלען ווערן פֿלייסיק באַזוכט פֿונעם ייִדישן פּובליקום. מע דאַרף אָבער באַמערקן, אַז זײ פֿאַרדינען בכלל די אויפֿמערקזאַמקייט פֿון די טעאַטראַלן“. דעם זעלבן אויספֿיר האָט אין זײַן רעצענזיע וועגן דער „ליטעראַרישער טרופּע“ געמאַכט אויך א. ר. קוגעל: „אין אַלגעמיין איז עס זייער אַן אינטערעסאַנטע טע־אַטראַלע דערשיינונג“... ווייט ניט אַזוי איינשטימיק זײַנען זײ [די קריטיקער] אָבער געווען אין דער אָפּטאַצונג פֿון די פּיעסעס, וואָס די „ליטעראַרישע טרופּע“ האָט געשפּילט. לויט דער מיינונג פֿון אייניקע צײַטונגען זײַנען די דאָזיקע פּיעסעס פֿון אַ נידעריקער קוואַליטעט, און דאָס אַנטשפּרעכט ניט דעם אַלגעמיינעם ניוואַ פֿון דער טרופּע: „אונדז דאַכט זיך, אַז די פּרעמיערן פֿון דער טרופּע, די פֿרוי קאַמינסקי, די הײה ראַפּעל, ווייסמאַן וואַלטן אַן שום ספּק געקאַנט באַהערשן מער פֿאַראַנטוואַרטלעכע ראַלן איידער די, וואָס זײ שפּילן אַצינד. זײ וואַלטן זיך איינגעעבן ראַלן, וואָס פֿאַדערן אַ מער אַרײַנגעטראַכטע אויספֿירונג“ [„בירזשעווע וויעדא־מאַסטי“].

[לויט דער מיינונג פֿון אייניקע קריטיקער, האָט גאַרדין גע־שפּילט אַ גענאַטיווע ראַל אין דער אַנטוויקלונג פֿון דער טרופּע. אָבער אַנדערע, צווישן זײ „טעאַטער אי אַיסקוסטוואָ“, האָבן פֿאַר־נומען אַ פּאַזיטיווע שטעלונג צו גאַרדינען און אַפֿילו געעצהט, אַז מען דאַרף זײַנע פּיעסן איבערזעצן און אויפֿפֿירן אויף דער רוסישער בינע, וואָס איז טאַקע געשען.]

„...די „ליטעראַרישע טרופּע“ האָט דערפֿון געמאַכט איר אויס־פֿיר: זי האָט גענומען שטאַלצירן דערמיט, וואָס מיט אירע ספּעקטאַקלען אין דער הויפּט־שטאַט האָט זי אויפֿגעוועקט אַזאַ אינטערעס צו גאַרדינען, און וועגן קיין שום גאַרדין־רעוויזיע האָט זי שוין מער ניט געוואַלט הערן. די גאַסטראַלן פֿון דער „ליטעראַרישע טרופּע“ אין פעטערבוורג זײַנען שוין געגאַנגען צום סוף. סײַ צײַט געווען אונטערצײען דעם סך־הכל פֿון דעם אַלעמען מיט וואָס די „ליטע־ראַרישע טרופּע“ האָט זיך באַוויזן אין דער הויפּט־שטאַט. און באַוויזן האָט זיך די ייִדישע טרופּע פֿאַר דעם פעטערבורגער צושויער ניט בלויז מיט אירע דערגרייכונגען, נאָר אויך מיט אַ גאַנצער רײ ערנסטע און צומאַל אַפֿילו דראַענדיקע פֿעלערן. אויף איינעם אַזאַ פֿעלער האָט

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

אויפֿמערקזאָם געמאַכט דער פעטערבורגער זשורנאַל „סצענאַ ניט זשיון“: „...שלעכט איז דאָס, וואָס אַט פֿאַר אַזאַ, אין אַלגעמיין, ניט קאַמפּליצירטער פּיעסע האָט זיך אין ה' קאַמינסקיס טרופּע ניט געפֿונען קיין אינטעליגענטע אַקטיאָרן. איך רייט ספּעציעל וועגן אינטעליגענטקייט, וואָרעם איר פֿולשטענדיקע אַפּוועזנהייט אין דער סבֿיבֿה פֿון ייִדישע אַקטיאָרן — דאָס איז אַ ווונד פֿון דער גאַנצער ייִדישער טעאַטראַלער קונסט“, די פעטערבורגער טעאַטער־קרייִטיק האָט זיך ניט באַגנוגנט בלויז מיט אַט דער אַלגעמיינער קאַנסטאַ־טירונג. „אין אַ גאַנצער ריי רעצענזיעס איז קאַנקרעט אַנגעוויזן גע־וואָרן ווי שטאַרק די אַקטיאָרן פֿון דער ייִדישער טרופּע לייען מחמת דעם מאַנגל פֿון סצענישער אויסגעשולטיקייט. באַזונדערס שטאַרק האָט זיך דער דאָזיקער מאַנגל געלאָזט פֿילן בעת דער פֿאַרשטעלונג פֿון גרילפֿאַרצערס „מעדעאַ“, וואָס איז געגאַנגען אַלס א. ר. קאַמינ־סקיס בענעפֿיס. וועגן דער פֿאַרשטעלונג האָט מען געשריבן [„רוס“]: „ווייניקער פֿון אַלץ האָט מען געקאַנט זיך ריכטן אויף אַ גוטער אויפֿ־פֿירונג פֿון גרילפֿאַרצערס פּיעסע אין דער ייִדישער טרופּע, וואָס כאַטש זי באַשטייט פֿון באַגאַבטע מענטשן, אָבער דערצויגן איז זי אויף אַ שטייגערשן רעפּערטואַר און איז אַ טרופּע אָן אַ שול, אָן אַ טראַדיציע“. „... די „ליטעראַרישע טרופּע“ האָט דאָ געמאַכט אַ פּרוּוו אַרויסצוגיין פֿון די ענגע ראַמען פֿון אַלט באַקאַנטן שטעטל־שטייגער, און דער דאָזיקער פּרוּוו איז ביטער דורכגעפֿאַלן. דער דאָזיקער ספּעקטאַקל האָט געמאַכט אַ גאַנץ קלאַגעדיקן איינדרוק; ניט קיין קאַסטיומען, ניט קיין אויסשטאַטונג, ניט קיין אַנטשפּרעכנדיקן טאַן בײַ די אויספֿירער. דער ענטוואַפֿונג פֿון דעם פּובליקום איז געווען גרויס, אָבער עס האָט זיך באַצויגן אויף די פֿריערדיקע ספּעקטאַקלען, וואָס האָבן פֿאַרשאַפֿט די צושיער אַ גרויסן פֿאַרגעניגן [„טעאַטער“ אי אַיסקוסטוואַ]“.

טורנעע אויף פּראָווינץ

ג. אויסלענדער שרייבט:

„אפֿפֿאַרנדיק פֿון פעטערבורג, האָט די „ליטעראַרישע טרופּע“ ניט געהאַט קיין שום פּלאַן פֿון ווייטערדיקער אַרבעט. ... מ׳האַט לכתּ־חילה גערעכנט, אַז פֿון פעטערבורג וועט די טרופּע פֿאַרן קיין קיעוו. מ׳האַט שוין אַפֿילו געהאַט געמאַלדן וועגן דעם אין די פעטערבורגער צײַטונגען. נאָר אין דער לעצטער מינוט האָבן די קיעווער מאַכט־

ז ל מ ן ז י ל כ ע ר צ ו ו י י ג

האָבער אָפּגעשאַפֿט די דערלויבעניש, וואָס די „ליטעראַרישע טרופּע“ האָט באַקומען אויף צו שפּילן אין קיעוו. ...דער קלאַנג וועגן די געלונגענע גאַסטראָלן אין דער הויפט שטאַט האָט זייער גיך זיך פֿאַרשפּרייט איבער די שטעט פֿונעם גאַנצן „מחוס“, און אומעטום האָט מען מיט אומגעדולד אַרויסגעקוקט אויף אַט די מערקווירדיקע ייִדישע אַקטיאָרן, וואָס האָבן „איינגענומען“ פעטערבורג.

נאָך דעם זעלבן זומער 1908 האָט די „ליטעראַרישע טרופּע“ באַזוכט אייניקע שטעט פֿון צפֿון-מערבֿ קאַנט. אין ביאָליסטאָק — דער ערשטער שטאַט ווהיין די טרופּע איז אַראָפּגעפֿאַרן גלייך פֿון פעטערבורג — האָט מען זי אויפֿגענומען מיט גרויס באַגייסטערונג. דאָ, אין דער שטאַט מיט אַ קאַמפּאַקטער ייִדישער אַרבעטערשאַפֿט... [איז] דער דאָרטש נאָך קולטור געווען זייער שטאַרק, און דאָס האָט מיטגעהאַלפֿן, אַז אַרום דער נייער טרופּע זאָל זיך שאַפֿן אַן אַטמאָספֿער פֿון אַקטיווער פֿאַראינטערעסירטקייט. ...די „ליטעראַרישע טרופּע“ האָט, אַמז, ניט געוואָלט קיין איינציקן ספּעקטאַקל וווּ זי זאָל האָבן קלאַר פֿאַרמולירן איר שטעלונג צו דעם פּאָליטישן קאַמף, וואָס עס האָבן געפֿירט זי ברייטע מאַסן, אָבער, אַז דאָס איז אַ טרופּע, וואָס וויל זיך דערנענטערן צו די מער פֿאַרגעשריטענע שיכטן פֿון די ברייטע פֿאַלקס-מאַסן, דאָס איז געווען קלאַר פֿון יעטווידן ספּעקטאַקל אין דער „ליטעראַרישער טרופּע“.

פֿון ביאָליסטאָק איז די „ליטעראַרישע טרופּע“ געפֿאַרן קיין ווילנע, פֿון דאָרט קיין וואַרשע, לאַדזש, ריגע, קאַוונע. דער דערפֿאַלג איז אויך דאָ געווען זייער גרויס. „ייִדישע טרופּעס פֿלעגן באַזוכן אונזער שטאַט שטענדיק — האָט מען געשריבן אין דער ריגער צייטונג [„ריזשסאַקאַיאַ מיסל“] — אָבער קיין ייִדישן טעאַטער פֿלעגן מיר ניט זען. נעכטן האָבן מיר, צום ערשטן מאָל, דערזען אַ ייִדישן ליטעראַרישן טעאַטער אַן געזאַנג, אַן שאַרזש. מיט אַ צווייפֿלאַזן טאַלענט האָבן די אַרטיסטן אויסגעפֿירט נעכטן גאַרדינס פּיעסע“. פּונקט ווי אין פעטערבורג, האָט די פרעסע אויך אין די קלענערע שטעט געווענדט איר אויפֿמערקזאַמקייט אויף דעם פֿאַקט, אַז די „ליטעראַרישע טרופּע“ האָט אירן אַ פֿאַרגאַנצטן און איינהייט־לעכן אַנסאַמבל. ...וואָס מער עס האָט זיך פֿאַרשטאַרקט אין דער „ליטעראַרישער טרופּע“ דאָס שטרעבן צו אַן איינהייטלעכן אַנסאַמבל, אַלץ מער אומהיימלעך האָבן זיך אָנגעהויבן פֿילן די צופֿעליקע און זייטיקע מענטשן, וועלכע זיינען נאָך פֿאַרבליבן אינעם באַשטאַנד פֿון

די זועלט טון אסתר רחל קאמינסקא

דער טרופע. זיי האָבן פֿאַרשטאַנען, אַז זייער אָרט איז ניט דאָ און האָבן פֿאַרלאָזן די „ליטעראַרישע טרופע“. אַזוי איז עס געווען מיטן אַקטיאָר ראַפּעל און מיט נאָך אַ פֿאַר אַנדערע אַקטיאָרן, וואָס האָבן אין זומער 1908 פֿאַרלאָזן די „ליטעראַרישע טרופע“. אַנשטאַט זיי, האָט די טרופע אַרײַנגענומען עטלעכע אַקטיאָרן, וואָס האָבן מער געשטימט מיט דעם אינהײַטלעכן אַנסאַמבל פֿון דער „ליטעראַרישער טרופע“ — צווישן זיי זײַנען געווען די הויך־באַגאַבטע אַקטיאָרן זשעלאַזאַ און ליבערט. די „ליטעראַרישע טרופע“ הייבט אָן זוכן מיטלען אויך אויף צו פֿאַרבעסערן די רעזשי. די ערשטע צײַט. באַלד נאָך דער גרינדונג פֿון דער טרופע, האָט אַלס רעזשיסער דאָ פֿיגורירט דער אַקטיאָר ווייסמאַן. ווייסמאַן האָט אפֿשר מער איידער אָן אַנדער ייִדישער אַקטיאָר באַנומען די נויטווענדיקייט פֿון רעזשי, אָבער צו דער עצם אַרבעט פֿון אַ רעזשיסער איז ער ניט געווען צוגעגרייט און דאָס איז פֿאַרצײכנט געוואָרן בעת די גאַסטראָלן פֿון דער „ליטעראַרישער טרופע“ אין פעטערבורג. איצט, נאָכן אומקער פֿון פעטערבורג, האָט די „ליטעראַרישע טרופע“ באַשלאָסן צו געפֿירן נען אַזאַ מענטש, וואָס די רעזשי־אַרבעט זאָל זײַן זײַן באַרוף. די טרופע האָט זיך געווענדט צו מאַרק אַרנשטיין, וואָס האָט אָנגעהויבן פֿיגורירן אַלס אַפֿיציעלער רעזשיסער פֿון דער „ליטעראַרישע טרופע“, ... די מיטגלידער פֿון דער „ליטעראַרישע טרופע“ — מערסטנטיילס מענטשן מיט טאַלענט — האָבן זיך גענייטיקט אין אַ רעזשיסער מיט אַ גרויסער דערצייערישער קראַפֿט, וואָס זאָל דיסציפּלינירן זייער טאַלענט, באַפֿרייען דעם אַקטיאָר פֿון די אויטאָ־דידאַקטישע געווינהייטן, וועלכע האָבן זיך געלאָזט פֿילן אויף טריט און שריט. מאַרק אַרנשטיין איז אָבער אַליין געווען אַן אויטאָדידאַקט. דערצו האָט ער זיך נאָך אַרומגעטראָגן מיט אַ שטענדיקער בענקער־ניש און ציעניש צום דעקאָדענטיש־סימבאָליסטישן טעאַטער. אָבער קיין זאַך איז ניט געווען אַזוי פֿרעמד די אַקטיאָרן פֿון דער „ליטע־ראַדישער טרופע“ ווי אַט־אָ די דעקאָדענטיש־מאָדערניסטישע מאַ־נירן, וועלכע עס האָט זיי געפרוּווט אָנבינדן מאַרק אַרנשטיין. דערפֿאַר האָט די רעזשיסערישע אַרבעט פֿון מאַרק אַרנשטיינען קיין טיפֿע שפורן אין דער אַנטוויקלונג פֿון דער „ליטעראַרישע טרופע“ ניט איבערגעלאָזן.

דערווייַל זײַנען אָבער די אויפֿגאַבן, וואָס זײַנען געשטאַנען פֿאַר דער „ליטעראַרישער טרופע“ געוואָרן וואָס אַ טאַג קאַמפּליצירטער

זלמן זילבערצווייג

און שווערער. דער קרייז שטעט, וועלכן די „ליטערארישע טרופע“ האָט באַזוכט, איז געוואָרן אַלץ גרעסער און גרעסער. דער אינטערעס צו דער טרופע האָט געהאַלטן אין איין שטייגן... ס'איז פֿון טאָג צו טאָג געוואָרן קלאָר, אַז די „ליטעראַרישע טרופע“ שטייט אין צענטער פֿון דעם גאַנצן טעאַטראַלן לעבן אין דער ייִדישער סביבה און, אַז די גאַנצע ייִדישע אַקטיאָרנשאַפֿט איז גרייט צו זען אין דער דאָזיקער טרופע איר לערער און וועגווייזער. דאָס איינציקע, וואָס האָט זיך געפֿאַדערט פֿון דער דאָזיקער טרופע, איז אַ פֿעסט באַ-שטימטע פּראָגראַם. אָבער גראַד דאָס האָט דער „ליטעראַרישער טרופע“ אַלע מאָל געפֿעלט. ביז גאָר דייטלעך האָט זיך דאָס אַרויס-געוויזן ביי דער צווייטער סעריע גאַטראַלן פֿון דער „ליטעראַרישער טרופע“ אין פעטערבורג אינעם יאָר 1908.“ [1909].

אין אַ באַגרייטערטן טאָן וועגן דעם קולטורעלן באַטאַט פֿון דער טרופעס שפּילן שרעכט נח פּרילוצקי:

„אַ היסטאָריש געשעעניש זע איד אין די פעטערבורגער גאַטראַלן פֿון אַסתר-רחל קאַמינסקי אין פֿרילינג 1908. די מענגע נאָטיצן אין דער רעזידענץ-פּרעסע פֿון יענער צייט דערציילן ווי ס'האַט זיך דעמאָלט געקאַכט אין די ליטעראַרישע קרייזן. רוסלאַנד איז דאָן צום ערשטן מאָל געוואָרן געוואָרן, אַז עס עקזיסטירט אַ ייִדיש טער-אַטער. פּראָפּעסיאָנעלע קריטיקער, וואָס רעכענען זיך נאָר מיטן אַביעקטיוון אמת, האָבן מיט אַנטציקונג מודה געווען, אַז אונדזער בינע פֿאַרנעמט אַ שייַן אַרט אין טעמפל פֿון דער אייראָפּעיִשער קונסט. דער נאָמען פֿון אַסתר רחל קאַמינסקי איז אַוועקגעשטעלט געוואָרן אין איין שורה מיט די וועלט-באַרימטע נישט-ייִדישע אַר-טיסטנים. נישט נאָר רוסלאַנד, די אַזוי-גערופֿענע ייִדישע אינטע-ליגענץ האָט דעמאָלט מיט אַ געוויסער פֿאַרווונדערונג דערהערט די ידיעה וועגן דער „ייִדישער דחע“ און אירע טאַלענטפֿולע חבֿרים. פֿאַר דער ייִדישער אינטעליגענץ איז דאָס געווען אַ גרויס נייעס, וואָרעם אונדזער מיטטיינסגעזאַגטע טעאַטראַלישע קריטיק האָט ביז דעמאָלט נאָר צו בזיון געמאַכט די יונגע ייִדישע בינע.

אמת טרויעריק איז געווען דער אַנבליק פֿון ייִדישן טעאַטער ווען עס האָט דאָס ערשטע מאָל אויף שטענדיק באַזעצט זיך אין דער גרעס-טער ייִדישער קהלה פֿון אייראָפּע. [וואַרשע]. דער רעפּערטואַר, די רעזשי, די אויפֿפֿירונג, ווי אויך די סצענישע קולטור פֿון די אַקטיאָרן.

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

אלץ איז געווען קלאַגעדיק, פֿאַרגרעבט, אַבער דאָס רובֿ פֿון אונדזערע ליטעראַטן האָבן נישט געוואָלט אַדער נישט געקאָנט פֿאַרשטיין, אַז שולדיק דערין זײַנען בלויז די אומדערטרעגלעכע באַדינגונגען אין וועלכע גאַלדפֿאַדנס קינד האָט זיך אַנטוויקלט, די אומלעגאַלע לאַגע, די אַדמיניסטראַטיווע רדיפֿות, דאָס אייביקע נד ונד זײַן, און די מאַטעריעלע נויט, ווי אויך די גלײַכגילטיקייט פֿון די אינטעליגענטי־שע קרייזן צו אונדזער פֿאַלקס־בינע. נישט געוואָלט אַדער נישט גע־קאָנט האָבן אונדזערע היימישע קריטיקער דערזען, אַז אויף די ברע־טער פֿון „באַלאַגאַן“, ווי זיי האָבן גערופֿן דאָס ייִדישע טעאַטער, שפּילן צאָרטע, ליכטיקע, פֿון גאַט־געבענטשטע טאַלענטן, פֿון וועלכע בעסערע אומשטענדן זײַנען אומשטאַנד צו מאַכן גרויסן אַרטיסטן. ... אַ ביסל זיך אָפּגערוט פֿון די לאַנגיאַריקע טלטולים, האָבן אונדזערע „ווינקל פּוריס־שפּילערס“ אַנגעהויבן ווונדער צו באַווייזן: אסתר אַלט „די מוטער“ אין פינסקיס שטיק. [און אויסרעכענעדיק אַנדערע שווישפּילער] דאָס זײַנען אַלץ געווען פּערל פֿון סצענישער שאַפֿונג, אַבער אויך זיי ווונדער האָבן ווייניק געווירקט אויף אייניקע פֿון אונדזערע ליטעראַטן. אַזוי איז שוין בײַ אונדז שטענדיק: פֿעלט אונדז עפעס, בענקן מיר נאָך דעם, באַקלאַגן מיר זיך אויף דעם מאַנגל. האָבן מיר שוין עפעס, זעען מיר עס נישט, קאָנטן מיר עס נישט אָפּשאַצן, שפּייטן מיר דערויף. אונדזער מוח איז שוין פֿון גע־בורט אָן אויסגעלענקט: אַלץ איז ער מבטל, קיין זאַך אימפּאַנירט אים נישט. אַבער פֿאַר אַ מיינונג פֿון אַ גוי האָבן מיר שטענדיק דרײַ־אַרץ, און ערשט דעמאַלט ווען פּעטערבורג האָט דעם קאַפּ פֿאַר אונדזער יונגער בינע אַראָפּגעבויגן, האָבן אויך מיר אַנגעהויבן צו באַגרייפֿן וואָס פֿאַר אַ גרויסן קולטורעלישן אוצר מיר פֿאַרמאַגן. נאָך פּעטערבורג האָט קאָמינסקיס טרופּע געמאַכט אַ טורנעע איבער דער פּראָווינץ: באַזוכט ווילנע, קאַוונע, ריגע, וויטעבסק, לאַדזש, און איז איבעראַל באַגעגנט געוואָרן מיט גרויס התלהבות. בכלל, דאָס לעצטע יאָר איז געווען אַ יאָר פֿון אומאויפֿהערלעכן טירומף פֿאַר דער טרופּע, וועלכע פֿאַרקערפּערט איצט דעם וווקס פֿון אונדזער בינע.

[און פּרילוצקי באַהאַנדלט ווייטער דאָס פּראַבלעם, אַז פֿריער האָט מען געדאַרפֿט אונגליין מיט אַ סך „רחמים“ צום ייִדישן טעאַטער, אַבער איצט איז שוין דאָ אַ באַדן פֿאַר ווייטערדיקער און מער דעטאַ־

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

לער קריטיק, און ער שטעלט אַרויס אַלס פֿאַדערונגען: אַרטיסטישע
דיקציע, סובטעלישע שפּיל און מאַדערנע רעזשי און אויך האָבן אַ
ליטעראַרישן פּירער פֿאַראַנטוואָרטלעך פֿאַרן רעפּערטואַר און
רעזשי.]

ג. אויסלענדער שרניבט:

„פֿאַר א. ר. קאַמינסקי איז די צייט ווען זי האָט זיך באַטייליקט
אין דער „ליטעראַרישע טרופּע“ אַן שום ספּק געווען די בעסטע צייט
אין איר גאַנצן אַקטיאַרישן לעבן. די צייט פֿון דער „ליטעראַרישער
טרופּע“ דאָס איז, קאַן מען זאָגן, קאַמינסקיס בליי-צייט. איר קונסט
קומט דעמאָלט צו דער העכסטער רייפֿקייט. דאָס, וואָס האָט פֿריער
געקאַנט אויסזען ווי אַ גליקלעכער סירופּריז, באַקומט איצט די ענד-
גילטיקע אויספֿורעמונג און הייבט אַן גילטן ווי דער פֿעסטער געזעץ
פֿון קאַמינסקיס שאַפֿן. ווי קיינמאַל פֿריער ווערט איצט פֿאַרשטאַרקט
און פֿאַרפֿעסטיקט קאַמינסקיס פֿאַרבינדונגען מיט דער ברייטער
צושיער-מאַסע.

קאַמינסקי האָט ניט געהערט צו דעם טיפֿ קינסטלער, וואָס ווירקן
אויף דעם צושיער מיט דער בלענדיקער, בליצאַרטיקער שיין פֿון
זייער טאַלענט. זי האָט אויך ניט געקאַנט איבעראַשן דעם צושייער
מיט דער גרויסער פֿאַרשיידנאַרטיקייט פֿון די געשטאַלטן, וועלכע
זי האָט געשילדערט. פֿאַרקערט, טיילמאַל האָט עס אַפּילו געמאַכט
אַן איינדרוק אָט ווי קאַמינסקי וואָלט בכיוון אונטערשטרייכן, אַז
צווישן אירע געשטאַלטן ציען זיך פֿעדעס פֿון אַ געוויסער קרובה-
שאַפֿט. פּונקט אַזוי ווי י. ל. פּרץ האָט עס געטאַן אין זײַן אינאַקטער
„שוועסטער“... אַזוי האָט אויך א. ר. קאַמינסקי אַפֿטמאַל געגעבן
אַנצוהערן, אַז צווישן די געשטאַלטן, וועלכע זי שילדערט, איז פֿאַראַן
אַ טיפֿע סאַציאַלע קרובהשאַפֿט, אַז דאָס זײַנען „שוועסטער“ גע-
שטאַלטן, אַלע טראַגן זיי איין און דעם זעלביקן שווערן יאָד, אַלע
מאַכן זיי דורך איין און דעם זעלבן לעבנס-וועג.

אין די יאָרן ווען קאַמינסקי האָט זיך באַטייליקט אין דער „ליטע-
ראַרישער טרופּע“, איז די צאָל אַזעלכע „שוועסטער“ געשטאַלטן,
וועלכע זי האָט אַרויפֿגעפֿירט אויף דער ייִדישער בינע, שוין געווען
גאַנץ גרויס. באַגאַנד מיט די פֿריערדיקע געשטאַלטן (לאה, וואָסיליסע,
כאַסיע) האָט זיך איצט אַוועקגעשטעלט „אסתּרקע“ פֿון דער „שחי-
טה“, „גיטל“ פֿון „די געבראַכענע הערצער“, „טאַמאַראַ“ פֿון „יאַנקל

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

אסתר רחל קאמינסקא און איר טאכטער אידא

דער שמיד", "ראַניע די פּאַטשאַרקע" פֿון דער „שבועה". געוויס האָט א. ר. קאַמינסקיס שפּיל אַ סך געליטן דערפֿון, וואָס די דאָזיקע געשטאַלטן זײַנען אַרויסגעפירט געוואָרן אין פּיעסעס פֿון ניט קיין הויכן און טיילמאַל שוין גאַר קנאַפֿן ליטעראַרישן ווערט, אָבער אויך אין דער אויפֿפֿירונג פֿון אַזעלכע פּיעסעס האָט א. ר. קאַמינסקי געלאָזט הערן איר אייגענע שטיים, און דערקענענדיק די דאָזיקע שטיים, איז דער צושויער צומאַל גרייט געווען צו פֿאַרגעסן אַן די דעפֿעקטן פֿון דער פּיעסע".

דער טעאַטער־דירעקטאר נחום ליפּאַווסקי, וועלכער איז געווען פֿאַרבונדן מיט דער טרופּע, דערציילט אין זײַנע זכרונות:

זלמן זילבערצווייג

„די ערשטע פֿאַרשטעלונג פֿון אונדזער טרופע אין פעטערבורג איז פֿאַרגעקומען אין קאַמיסאַרזשעווסקאַס טעאַטער. ס׳איז געגאַנגען „די שחיטה“. די שטימונג צווישן דעם פעטערבורגער ייִדישן עולם איז געווען אַ יוס־טובֿדיקע. שפּילן האָבן מיר אָבער געמוזט נאָר אין „דיִיטש־ייִדיש“, ווייל אויף „זשאַרגאַן“ איז נאָך געווען פֿאַרבאַטן. און אַט, אויף דער ערשטער פֿאַרשטעלונג, ווען דאָס טעאַטער איז געווען פֿול געפּאַקט מיט דער גאַנצער דעמאָלסטדיקער פעטערבורג־גער ייִדישער אינטעליגענץ, פרעסע־פֿאַרשטייער און פֿאַרשטייער פֿון דער מאַכט, איז שוין פֿאַרגעקומען דער ערשטער אינצידענט. אין ערשטן אָקט אין אויסגעקומען אסתר־רחלען צו זאָגן דעם זאָץ „הכול שוחטין ושחיתתן כשרה“, וועלכע לאַזט זיך, נאָטירלעך, אין „רייִ נעם דיִיטש“ ניט איבערזעצן, איז דאָן אַרײַן הינטער די קוליסן אַ פֿאַרשטייער פֿון דער מאַכט, היינדיק אַראָפּלאָזן דעם פֿאַרהאַנג און איבעררייסן די פֿאַרשטעלונג. ס׳איז אויסגעקומען צו פֿאַרציען אויף אַ גאַנצער טעה דעם אַנטראַקט. כ״בין דאָן צוגעפֿאַרן צום דעמאָלטיקן ייִדישן צענזאָר גרייס, וועלכער האָט אַנטעלעפֿאַנירט צום הויפּט־צענזאָר באַראָן דרוזען, און — די פֿאַרשטעלונג האָט מען שוין, מיט מזל, געקאַנט פֿאַרענדיקן.

די פעטערבורגער פרעסע, ווי די ייִדישע, אַזוי אויך די רוסישע, האָט דאָן געגעבן אַנטציקפֿולע אַפרופֿן וועגן דער גאַנצער טרופע, און באַזונדערס וועגן אסתר־רחלען. ...די אַנטיסעמיטישע פרעסע (סוואָרין אין „נאַוואַיע וורעמיאַ“) האָט נאָר „באַדויערט“, וואָס אַזאַ ציכטיקער טאַלענט גייט לאיבד אויף דער ייִדישער בינע. ...אויף איינעם פֿון די פֿילצאָליקע באַנקעטן, וואָס זײַנען דאָן איינגעאַרדנט געוואָרן דורך דער פעטערבורגער אינטעליגענץ לכּבֿוד דער שוין רומפֿולער אסתר־רחל קאַמינסקאַ, האָבן זיך צווישן אַנדערע באַטייִליקט אַזוינע פּערזענלעכקייטן, ווי מאַסקווינ, כאַלמין, לוחשסקי, קאַט־שאַלאָו און סטאַניסלאָווסקי. דער לעצטער האָט אין זײַן רעדע באַטאָנט, אַז די קונסט האָט ניט קיין אייגענע שפּראַך מחמת זי איז אינטערנאַציאָנאַל. די קינסטלער פֿונעם מאַסקווער „כּודאַזשאַעסט“ וועני טעאַטער“ באַציען זיך דעריבער מיטן גרעסטן רעספּעקט צו דער ייִדישער טרופע, וועלכע האָט בראַש מיט דער טאַלענטפֿולער אסתר־רחל קאַמינסקאַ אַנטציקט די גאַנצע ברייטע געזעלשאַפֿט פֿון דער פעטערבורגער אינטעליגענץ.

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אין דער צווישנצייט פֿון אונדזערע פעטערבורגער גאסטראָלן [ערשטן און צווייטן באַזוך] איז אונדזער טרופע אַרומגעפֿאַרן אי-בער אַ ריי גרעסערע שטעט פֿונעם דעמאָליקן „סעוועראַ-זאַפֿאַדני קרייז“ ווי ביאַליסטאָק, מינסק, גראָדנע און — צום ערשטן מאל — אין ווילנע, וווּ ס'איז דאָן אויסגעבויט געוואָרן די ערשטע ייִדישע בינע אין שטאַט-זאַל. שפעטער זײַנען מיר געפֿאַרן קיין לאַדזש, וואָרשע, דזוינסק, שאַוועל, קאַוונע און אויך קיין ריגע, וויטעבסק און אַנדערע שטעט. ס'איז אונדז פֿאַר דער צײַט אויך אויסגעקומען צו זײַן אין דרום-רוסלאַנד; אין אַדעס, יעקאַטערינאַסלאַוו, ניקאָלאַיעוו און אַנדערע דרומדיקע שטעט. די זאַזיקע גאַנצע טורנעע איז געווען אין גרויסער טרױם-צוג פֿאַר דער שוין דעמאָלט געקרוינטער בינע-קעניגין אסתר-רחל קאַמינסקאַ און פֿאַר דער גאַנצער טרופע. כּי קאַן נאָך ביז הײַנט ניט פֿאַרגעסן דעם ענטוויאַזם, וואָס אסתר-רחל האָט אַרויסגערופֿן אין ריגע. די אַנטציקטע סימפּאַטיקער אירע פֿלעגן איר יעדעס מאל אַפּוואָרטן בײַם אַרויסגאַנג פֿון טעאַטער, אויסשפּאַ-נען די פֿערד און זיך אַליין איינשפּאַנענדיק אין דער קאַרטע, אַפֿ-פּירן זי צום האַטעל וווּ מיר זײַנען איינגעשטאַנען.

אין ענדע 1908-טן יאָר האָט זיך שוין אונדזער טרופע געפֿונען ווידער אין לאַדזש. דאָ האָט זיך די טרופע רעקאָנסטרוירט, און דעם צווייטן מאל קיין פעטערבורג זײַנען מיר שוין געפֿאַרן אין אַ גענע-דערטן צוזאַמענשטעל.

נאָכן צווייטן מאל שפּילן אין פעטערבורג איז אונדז אויסגע-קומען צו זײַן אין האַמעל. ...ס'איז אונדז אויסגעקומען אין האַמעל צו געבן אַ מיטנוואַכעדיקע בייטאַגדיקע אַפּשייד-פֿאַרשטעלונג. דער גאַנצער ייִדישער עולם האָט דאָן, ווי אין אַ יום-טובֿדיקן טאָג, גע-שלאָסן די געשעפֿטן און געקומען אין די ברייטסטע מאַסן אין טעאַ-טער צו זען די צו גדולה-געקומענע אסתר-רחל.

...יעדעס מאל ווען אסתר-רחל פֿלעגט שפעטער קומען אויף גאסטראָלן אין מיין פֿאַלקס-טעאַטער ...צו יעדער פרעמיערע מיט אַקטריס-רחלס אויפֿטריט פֿלעג איר איינאַרדנען אין טעאַטער אַ מיין „טויבן-אָוואַציע“ (אַרײַנלאַזן אין טעאַטער אַ סטאַדע טויבן, וועלכע פֿלעגן גלייך פֿליען צו דער ליכטיקייט פֿון דער בינע). אסתר-רחל פֿלעגט שטענדיק זײַן געריט פֿון דעם אַרט אָוואַציעס און זי

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

פֿלעגט מיט איר נאָך וואָרעמער שפּילן אָפּדאַנקן פֿאַרן פֿריינטלעכן קבלת־פּנים“.

ג. אויסלענדער, פֿאַרצייכענענדיק, אַז בעת איר 15־יאָריקן יוֹב־ ליי אין פעטערבורג, האָבן די אַקטיאָרן פֿון דער „ליטעראַרישער טרופּע“ אין דער אַדדעס צו דער יוֹבֿילאַרשע, אַנגעוויזן, אַז נאָך בעת די רדיפֿות פֿון דער צאַרישער מאַכט, ווען די ייִדישע אינטעליגענץ האָט נאָך געקוקט אויפֿן ייִדישן טעאַטער ווי אויף אַ באַלאַגאַן, און דאָס לעבן פֿון ייִדישן אַקטיאָר איז געווען אַ קייט פֿון קרבנות, איז „שוין דעמאַלט ביזטו געווען פֿאַר אונדז אַ בנשפּיל פֿון ליכטיקן מוט, פֿון אומדערמידלעכע אַרבעטס־פֿעיקייטן, שוין דעמאַלט ביזטו געווען די נשמה פֿון יעדער טרופּע מיט וועלכער דו האַסט געשפּילט“, קומט ער צום באַשלוס, אַז:

„אין גאַנג פֿון איר ווייטערדיקער טעטיקייט האָט א. ר. קאַמינסקי די דאָזיקע מערקווירדיקע אייגנשאַפֿטן ניט פֿאַרלאָרן. פֿאַרקערט, איר „אומדערמידלעכע אַרבעטס־פֿעיקייטן“ זיינען נאָך מער אויסגע־ וואַקסן. איר איבערגעגעבנקייט דער ייִדישער בינע האָט זיך נאָך מער פֿאַרשטאַרקט. אָבער איצט איז שוין צו דעם צוגעקומען די צוציונגס־קראַפֿט פֿון אַ גרויסן, רייִף־געוואָרענעם טאַלענט. איז דעריבער קיין ווונדער ניט, וואָס אין די שפּעטערדיקע יאָרן פֿון איר אַנטוויקלונג האָט קאַמינסקי נאָך אַפֿטער גענומען ווערן די „נשמה פֿון יעדער טרופּע וווּ זי האָט געשפּילט“.

באַזונדערס לאַזט זיך דאָס זאָגן בנוגע דער „ליטעראַרישער טרופּע וווּ קאַמינסקי האָט געשפּילט די פֿירנדיקע ראַלע, א. ר. קאַמינסקי האָט אויך דאָ קיין אַפֿיציעלע מיסיע פֿון אַן אַנפֿירער אויף זיך קיינמאַל ניט גענומען. „זי, קאַמינסקי, האָט אַליין אין האַרצן געטרוימט, אַז זי זאָל ווען־עס איז באַקומען אַ ריכטיקן וועגווייזער, וואָס זאָל פֿאַר איר אַנטפּלעקן די ווילטערע וועגן פֿון איר קינסטלע־ רישער אַנטוויקלונג. אָבער קאַמינסקי קאַנקרעטע סצענישע אַר־ בעט, איר אויפֿטריט אויף דער בינע, איר אויפֿפֿאַסונג פֿון דעם געשטאַלט, די טעכניק פֿון איר שפּיל — דאָס האָט געהאַט פֿאַר דער טרופּע אַ גרויסן באַלערעוודיקן ווערט. דאָס האָט דערצויגן די איי־ בעריקע אַקטיאָרן פֿון דער טרופּע, געגעבן זיי דעם געהעדיקן טאָג, וואָס איז אַלעמאַל געוואָרן דער גרונט־טאָן פֿונעם גאַנצן ספּעק־ טאַקל. זי האָט געבראַכט אין באַוועגונג אַלע אירע פֿאַרטיאָרן“ —

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

פֿלעגט מען שרײַבן „אײראָפּעאישע ליטעראַטור“ וועגן א. ר. קאַמינסקי. זײ האָט געשפּילט נײט בלויז איר ראַל, נאָר איר השפּעה, איר שפּילן אײ, קאַנטיק, געווען אײך אין דער ראַל פֿון איר פֿאַרטניאָר „לאַדזער טאַגעבלאַט“. די דאָזיקע אײגנשאַפֿט צו ווירקן אײף די מיטשפּילער, דערצײענדיק זײ און אײפֿהײבן זײ אײף דער הײך פֿון אירע אײגענע קינסטלערישע דערגרײכונגען, דאָס אײז געווען אײנע פֿון די מערקווירדיקע אײגנשאַפֿטן פֿון א. ר. קאַמינסקי טעטיקײט. [ווען אין 1910 האָבן זײך אירע מיטשפּילער אַרגאַניזירט אין אַ טרופּע, וואָס האָט געהײסן „די פֿאַרײניקטע טרופּע“, אײז עס פֿאַקטיש געווען אַ פֿאַרטזעצונג פֿון דער אונטערגעגאַנגענער „ליטע-ראַרישע טרופּע“, און ווען די שױשפּילערײן נעמײ טרעט דאָרט אַרײן, אײז זײ געוואָרן נײט בלויז א. ר. ק.ײס אַ מיטשפּילערײן, נאָר „אײך אַ געטרייע נאָכפֿאַלגערײן פֿון א. ר. קאַמינסקי. אַט אַזױ ווי דאָס זײנען געווען אַלע מיטגלידער פֿון דער „פֿאַרײניקטע טרופּע“, ... און דאָס האָט מיטגעהאַלפֿן, אַז אין דעם אַקטיאַרן-באַשאַטאַנד פֿון דער „ליטעראַרישער טרופּע“, וואָס האָט אַזױ שטאַרק געלײטן פֿון קוואַלי-פּיצירטער רעזשי, זאָלן דאָך זײך אײספֿורעמען אײנטערעסאַנטע קינסטלערישע פּערזענלעכקײטן“. [אײסלענדער שטעלט זײך דאָ באַזונדערס אַפּ אײף די שױשפּילערינס סאַניאַ עדעלמאַן, יערמאַלינאַ-וויסמאַן און די שױשפּילער הערש וויסמאַן און יעקבֿ ליבערט].

צווייטער באַזוך אין פעטערבורג

וועגן צווייטן טורנעע אין פעטערבורג שרײַבט נח פּרילוצקי, [וועלכער ווײנט דעמאַלט דאָרט]:

„...נאָך די פֿאַראַיאַריקע גאַסטראַלן פֿון קאַמינסקי טרופּע אײז די ליבע צום ייִדישן טעאַטער הי [דאָ, אין פעטערבורג] געוואָרן נאָך שטאַרקער. די ייִדישע בינע אײז פֿאַר די פעטערבורגער ייִדן אײצט שױן נישט נאָר אַ קוואַל פֿון וועלכן זײ שטײלן זײער אײניקסטן נאַציאָנאַלישן סענטימענט; זײ נערט זײער נאַציאָנאַלישן שטאַלין. פֿאַראַיאַרן אײז אונדזער סצענע פֿײערלעך אַנערקענט געוואָרן דורך די פֿאַרשטייער פֿון דער רוסישער דראַמאַטישער קונסט און קרײ-טיק. און אײז אַפּיציעל אַרײנגעטראַטן אין דער משפּחה פֿון די קול-טורעלישע אײראָפּעישע סצענעס. קרײסטן — אַקטיאַרן, שרײַפֿטער-לער און גלאַט אײנטעליגענטן, זײנען געגאַנגען זען א.ר. ק. און

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

האַבן איר געגעבן דעם זעלביקן נאָמען מיט וועלכן נאָך דער וואַרשע-
זוער „וועג“ האָט זי געקריינט — „ייִדישע דחע“, און גאַרדין, וועלכן
נאָר אַ פֿוילער זידלט הייַנט נישט אין דער ייִדישער גאַס, איז גע-
פֿעלן געוואָרן אַלס קלוגער און געניטער דראַמאַטורג, פּראַכטפֿולער
קענער פֿון דער סצענע און צאָרטער פּסיכאָלאָג. באַזונדערס האָט
אויסגענומען זײַן „מירעלע אַפֿרת“, וועלכע איז איבערזעצט געוואָרן
אויף רוסיש, דרוקט זיך איצט אין פֿאַרלאַג „טעאַטער אי אַיסקוסט-
וואָ“ און וועט אין גיכן אויפֿגעפֿירט ווערן אין איינעם פֿון די היגע
רוסישע טעאַטערס. קורץ: די ייִדישע בינע ווערט איצט געשעצט
הי אַלס איינע פֿון אונזערע **נאַציאָנאַל-קולטורעלישע גיטער**. מיט
אומגעדולד האָט די גאַנצע ייִדישע קהלה געוואָרט ווען די ערשטע
אונזערע ליטעראַריש-דראַמאַטישע טרופּע וועט נאָך אַמאָל קומען
אַהער. אײַך קען הייַזער וווּ זי פֿויען האָבן זיך באַצײטנס געמאַכט
קניפּלעך כדי צו קאַנען באַזוכן **אַלע** ספּעקטאַקלען פֿון דער טרופּע.
נעכט, מאַנטיק, איז פֿאַרגעקומען דער ערשטער ספּעקטאַקל אין
טעאַטער פֿון פֿרוי קאַמיסאַרזשעווסקאַ. דעם זעלביקן אָונט איז אין
די קאַלאַסאַלע זאַלן פֿון „דוואַריאַנסקאַיע סאַבאַניע“ געווען דער
גראַנדיעזער יערלעכער באַל פֿון דער חבֿרה „מפֿיצי השכלה“,
וועלכער איז אַפּגעלייגט געוואָרן צוליבן באַראָן גינצבורגס טויט,
און אויף וועלכן מ'האַט נאָך מיט אַ חודש צוריק פֿאַנאַנדערגעטייט
די בילעטן. נישט קוקנדיק דערויף, איז דאָס טעאַטער געווען פֿול,
און דאָס פּובליקוס, די סמעטענע פֿון דער היגער אינטעליגענץ, האָט
הייַס באַגריסט זײַן ליבלינג רחל קאַמינסקי. געגאַנגען איז „מירעלע
אַפֿרת“. [פּרילוצקי גיט אַ גרעסערע אָפּשאַצונג וועגן דער פּיעסע].
...קומענדיק הייַזאַר קיין פעטערבורג, האָט קאַמינסקי געמוזט
ווידער ברענגען די זעלבע פּיעסן ווי פֿאַראַיאָרן. נאָך אַמאָל גאַרדין
און ווידער אַמאָל גאַרדין. אמת, „מירעלע אַפֿרת“ און „כאַסיע די
יתומה“ וועלן שטענדיק זײַן באַליבטע פּיעסן אין ייִדישן רעפּער-
טואַר. אָבער אויספֿילן דעם רעפּערטואַר קאַנען זיי בשום אַפֿון נישט.
עס ווילט זיך עפעס נייעס. האָט מען אונדז מכבֿד געווען מיט „שלוס
בית“, „גאַטס שטיפֿקינדער“ און נאָך אַזעלכע אַנטיקן. קענטיק
נישטאַ וואָס צו שפּילן. איין וויכטיקע איבערזעצונג „צוליב גליק“
[פֿון סט. פּשיבישעווסקי]. אַלע זײַנען אין דעם שטיק גוט —
קאַמינסקי מיט דער פֿרוי, ליבערט, און דאָס באַווייַזט, אַז אייניקע
מיטגלידער פֿון אונזער ערשטער דראַמאַטישער טרופּע האָבן שוין

די וועלט פון אסתר רהל קאמינסקא

איבערגעוואקסן גארדינען, וועלכער האָט זיי פֿאַר אַרטיסטן געמאַכט. גאַרדין געהערט צו דער אַלטער שול דראַמאַטורגן, און קאַמינסקי טרופע וואָלט שוין געקאַנט שפּילן איבסענס און הויפטמאַנס שטיי־קער. ווי זשע קומט מען אָבער צו דעם רעפּערטואַר? קאַמינסקי האָט נישט קיין סיסטעם. האָט מען געבראַכט פּשיבישעווסקי, האָט ער גענומען פּשיבישעווסקי. דער שפרונג איז אָבער צו גרויס. ...די פֿראַגע פֿון רעפּערטואַר און רעזשי איז ...געוואָרן פשוט אַ לעבנס־פֿראַגע פֿאַר דער דראַמאַטישער טרופע, ווייל פֿאַר איר שטייט איצט די שאלה: און וואָס ווײַטער? מױעט נאָך אַמאַל וועלן באַזוכן ריגע, ווילנע א.א.וו. מיט וואָס פֿאַרט מען איצט?״

און וועגן דעם צווייטן באַזוך פֿון דער „ליטעראַרישער טרופע“ אין פעטערבורג שרייבט נ. אויסלענדער:

„איר צווייטן באַזוך אין דער הויפט־שטאָט האָט די „ליטעראַרישע טרופע“ אָנגעהויבן בײַ גאַנץ גינסטיקע אומשטענדן. שוין גלייך פֿון די ערשטע ספּעקטאַקלען איז געוואָרן קלאַר, אַז דער דערפֿאַלג, וועל־כע די טרופע האָט געהאַט אין פעטערבורג אין יאָר 1908, איז נישט געווען קיין צופֿעליקער. מע האָט געזען, אַז די טרופע האָט אין דער הויפט־שטאָט אַ געוויסן באַדן פֿאַר איר ווײַטערדיקער טעטיקייט, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז אַפֿילו די צאַרישע מאַכט־האַבער וועלן זיך מוזן רעכענען דעומיט און וועלן דערלויבן דער „ליטעראַרישער טרופע“ צו אָנטוויקלען אין פעטערבורג אַ ברייטע און דויערנדיקע אַרבעט.

דער געזעלשאַפֿטלעכער אינטערעס צו דער „ליטעראַרישער טרופע“ האָט געהאַלטן אין איין שטייגן. אויב פֿריער, אין יאָר 1908, האָבן אַ אַקטיוון אינטערעס צו דער „ליטעראַרישער טרופע“ אַרויס־געוויזן בלויז די מער פֿאַרגעשריטענע קרייזן פֿון דער רוסישער טע־אַטעד־וועלט, האָבן איצט, אין יאָר 1909, מיט דער ייִדישער טרופע זיך פֿאַראינטערעסירט אויך די פֿאַרשטייער פֿון דער ליטעראַרישער וועלט. ביז גאָר סימפּטאָמאַטיש איז אין דער הינזיכט געווען די אַרויסטרעטונג פֿון דעם דעמאָקראַטיש־געשטימטן שרייבער סקי־טאַלעץ, וואָס האָט אין זײַן אַרטיקל וועגן דער „ליטעראַרישער טרופע“ געשריבן [„אַבזאָרעניע טעאַטראָוו“]: „ביז אַהער איז מיר אויסגעקומען עטלעכע מאָל צו זען ייִדישע טרופעס, און דער אײַנ־זרוק איז געווען דער סאַמע טרויעריקער. דריטטאַרטיקע וואַנדער־

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

דיקע לצים פֿלעגן אויסשפילן נאַרישע באַלאַגאַן־פּיעסעס אויף עפּעס אַ זיסער האַלב־דייטשישער שפּראַך, אויף וועלכער עס רעדט ניט קיינער אין דער גאַרער וועלט. ס׳איז געווען מאַדנע און ווילד אַ טראַכט צו טאַן, אַז דאָס ייִדישער טעאַטער, דער טעאַטער פֿון יענעם פֿאַלק, וואָס זײַנע פֿאַרשטייער האָבן אַזויפֿיל געגעבן דער וועלט־דראַַ־מע און דער וועלט־בינע. ס׳האַט זיך אַנגעהויבן דאַכטן, אַז האַבנדיק צעטיילט זײַנע געשאַנקן צווישן אַנדערע, האָט דאָס דאָזיקע פֿאַלק פֿאַר זיך אַליין ניט איבערגעלאָזט גאַרניט. ...איצט האָב איך אויפֿ־מערקזאַם אויסגעהערט די פֿאַרשטעלונג פֿונעם אַנהייב ביזן סוף און בין באַרײַכערט געוואָרן מיט אַן אַנטדעקונג, אַז דער ייִדישער טע־אַטער איז ניט קיין מײַף, ניט קיין באַלאַגאַן, אַז ער עקזיסטירט אַלס אַ קינסטלערישע דערשײַנונג און אַז ער איז פֿעיק. פּונקט ווי יעט־ווידער אַנדערער טעאַטער, אַפּשפּיגלען די נשמה, דאָס לעבן און די אידעאַלע באַשטרעבונגען פֿון זײַן פֿאַלק.

...אויף דער עזאָפּישער שפּראַך מיט וועלכער דער דעמאָקראַטי־שער שרײַבער האָט געמחזט זיך נוצן אין די רעאַקציע־יאַרן, האָט דאָס כאַטייַט, אַז די „ליטעראַרישע טרופּע“ ווערט דאָ באַטראַכט אַלס אַ טרעגער פֿון פּראַגרעסיווע אידעען, אַלס אַ טעאַטער, וואָס שטעלט זײַן אַרבעט צום דינסט פֿון די ברייטע פֿאַלקס־מאַסן. און אַזאַ צו־גאַנג צו דער „ליטעראַרישע טרופּע“ איז ווירקלעך געווען פֿאַר־שפּרייט אין די דעמאָקראַטישע צושויער־קרייַזן, וואָס האָבן אַזוי וואַרעט אויפֿגענומען די „ליטעראַרישע טרופּע“ אין פעטערבורג, דאָס האָט זיך אַפּגעשפּיגלט אויך אין די באַגריסונגס־אַדרעסן, וואָס די דעמאָקראַטישע יוגנט — הויפּטזאַכלעך די שטודירנדיקע יוגנט — האָט צוגעטראַגן צו [אַסתר רחל] קאַמינסקיס 15־יאַריקן יוביליי אין פעטערבורג.

..ס׳איז אַבער געווען נאָך איינער אַ קרייַז צושויער, וואָס האָט פּרעטענדירט צו קריגן אַ באַשטימטע ווירקונג אויף דער „ליטעראַ־רישע טרופּע“ — דאָס זײַנען געווען די נאַציאָנאַליסטיש־געשטימטע פֿאַרשטייער פֿון דער ייִדישער בורזשואַזער אינטעליגענץ מיט די ציוניסטן אין דער שפּיץ. לכתחילה, אין יאָר 1908, האָט מען אין די דאָזיקע קרייַזן קיין אַקטיווע פֿאַראינטערעסירטקייט אין דער טעטיקייט פֿון דער „ליטעראַרישע טרופּע“ ניט אַרויסגעוויזן. אַבער שפּעטער, ווען דער געזעלשאַפֿטלעכער באַטייַט פֿון דער „ליטעראַ־רישער טרופּע“ האָט אַנגעהויבן ווערן אַלץ גרעסער און גרעסער,

די זועלט פֿון אַטֿרֿיֿרֿהֿל קאַמֿי: סקאַ

האַבן די פֿאַרשטייער פֿון די בורזשאַז־רעאַקציאָנערע קרייזן שוין באַקומען חשק צו ווייזן, אַז די אַפּוֹטרופּסות איבער דער דאָזיקער טרופּע געהער זיי און נאָר זיי. בײַ דעם צווייטן באַזוך אין פעטער־בורג, אין יאָר 1909, האָט שוין אַרום דער „ליטעראַרישער טרופּע“ געווימלט מיט עצה־געבערס, וואָס זײַנען אַרויסגעטראַטן מיט זייערע עצות אין פֿאַרשיידענע צײַטונגען. באַזונדערס אַפֿט האָט זיך געלאָזט הערן דער עצה־געבער פֿון דעם קאָדעטישן הויפּט־אַרגאַן „רעטש“, וווּ די רעצענזיעס וועגן דער „ליטעראַרישער טרופּע“ פֿלעגן זיך דרוקן רעגולער, פֿון ספּעקטאַקל צו ספּעקטאַקל... שוין נאָך דער ער־שטער רעצענזיע... האָט דער קאָדעטישער הויפּט־אַרגאַן דערקלערט: „דער ייִדישער טעאַטער איז אַ קינד פֿון דער גרויסער ייִדישער מאַסע. פֿון איר לעבט ער און בלויז צוליב איר לעבט ער. ס׳איז דעריבער קיין חידוש ניט, וואָס דער ייִדישער טעאַטער באַפֿרידיקט די ליטעראַריש־קינסטלערישע פֿאָדערונגען פֿון דער מאַסע און שפּייזט זיך מיט אַ רעפּערטואַר, וואָס קאַן קיין פּלאַץ ניט האַבן אויף דער הייַנטיצײַטיקער בינע.“ דאָס שפּעטן פֿון דער „גרויער מאַסע“ אַלס באַזע פֿון דעם ייִדישן טעאַטער האָט מען געקאַנט טרעפֿן אין דער קאָדעטישער צײַטונג סיסטעמאַטיש, כמעט פֿון רעצענזיע צו רעצענזיע. אַלס איינציקן פֿאַרשטייער פֿון דער „נייער ליטעראַריש־קינסט־לערישער דראַמאַטורגיע“ רעקאַמענדירט דער קאָדעטישער רעצענז־זענט דעם ייִדישן טעאַטער שלום אַש מיט זײַן „גאַט פֿון נקמה“. עס איז כאַראַקטעריסטיש וואָס וועגן שלום־עליכמס „צעזייט און צער שפּרייט“, וועלכע די „ליטעראַרישע טרופּע“ האָט אויפֿגעפֿירט אין פעטערבורג, האָט די קאָדעטישע צײַטונג אַפֿילו ניט געפֿונען פֿאַר מעגלעך אַפּצודרוקן די מינדסטע נאָטיץ [אויסלענדער אונטער־שטרייכט, אַז אויך די ייִדישע צײַטונג „דער פֿריינד“ האָט איגנאַרירט די אויפֿפֿירונג פֿון שלום־עליכמס קאַמעדיע און זייער געלויבט אַאש „גאַט פֿון נקמה“. זי כּונה איז געווען:].. דער ייִדישער טעאַטער דאַרף איינרײַסן מיט דער אַמאַליקער באַזע זײַנע, דער „גרויסער מאַסע“. ער דאַרף זיך אַפּרײַסן פֿון דעם פֿאַלקס־באַדן, וואָס האָט אים סטימולירט צו רעאַליסטישער, סאַציאַל־אַנגעזענטיקטער קונסט. ער דאַרף זיך לאָזן פֿירן פֿון דעם „סימבאָלישן באַטייַט“ פֿון אַאש דראַ־מאַטורגיע און ערשט דעמאָלט וועט ער. דער ייִדישער טעאַטער, באמת ווערט זײַן צו הייסן טעאַטער. ... קיין שום אַקטיוון ווידערשטאַנד קעגן די דאָזיקע פֿאָדערונגען האָט די „ליטעראַרישע טרופּע“ ניט

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

ארויסגעוויזן. פֿאַרקערט, זי איז אַפֿילו גרייט געווען אין אַ געוויסן זין צו פֿאַלגן דעם רעצענזענט פֿון דער קאָדעטישער צייַטונג. דאָס האָט מען געקאָנט זען פֿון אַ גאַנץ בינטל נייע אויפֿפֿירונגען, וואָס די טרופּע האָט באַוויזן אין פעטערבורג 1909. דאָס איז געווען למשל, די אויפֿפֿירונג פֿון פּשיבישעווסקיס „אולטראַ-מאָדערניסטישע“ פּיעסע „צוליב גליק“. דאָ איז אויפֿגעפֿירט געוואָרן אַפֿילו דאָס טאַלענטלאָזע שמירעכץ פֿון דער געוויכער פֿאַולאָר. די פּיעסע „טרייהייט“, וועלכע די קאָדעטישע צייַטונג האָט אָפּגעשאַצט ווי אַן אַנזאָג פֿון „מאָדער-ניזם“ אין דער ייִדישער ליטעראַטור. גיט מען נאָך צו די אויפֿפֿירונג פֿון שלום אַשס „גאָט פֿון נקמה“, וועלכע די „ליטעראַרישע טרופּע“ האָט צוגעגרייט אין פעטערבורג. ווערט קלאָר, אַז די „ליטעראַרישע טרופּע“ האָט זייער שטאַרק געוואַלט ווייזן, אַז איר זייַנען ניט פֿרעמד פּיעסן מיט אַ „סימבאָלישן באַטייַט“.

...די „מאָדערניסטישע“ פּרווון פֿון דער „ליטעראַרישער טרופּע“ האָבן געגעבן אַ גאַנץ פּלאַטשיקן רעזולטאַט. שלום אַשס „גאָט פֿון נקמה“ איז זייער גיך, ווי אַ פֿרעמד-קערפּער אַרויסגעפֿאַלן פֿונם רע-פּערטואַר פֿון דער טרופּע. ניט ווייניקער גיך איז אַרויסגעפֿאַלן אויך פּשיבישעווסקיס „צוליב גליק“, און די גאַנצע געשיכטע ווי אַזוי די „ליטעראַרישע טרופּע“ האָט זיך געלאָזט זוכן דעם „מאָדערניזם“ איז פֿאַרגעסן געוואָרן נאָך איידער מע איז אָפּגעפֿאַרן פֿון פעטערבורג. ...אין יענע פֿינצטערע רעאַקציע-צייַטן ווען דער „ליטעראַרישער טרופּע“ איז אויסגעקומען דורכצומאַכן איר וועג, האָט אַט-אָ דער מאַנגל פֿון אַ פֿעסטער און שטאַנדהאַפֿטיקער פּראָגראַם געמחט שטעלן פֿאַר דער טרופּע גאָר אַ סך שוועריקייטן, וואָס האָבן געקאָנט פֿאַרהאַמעווען איר ווייטערדיקע אַנטוויקלונג. אָבער דאָס זייַנען ניט געווען די איינציקע שוועריקייטן, וואָס זייַנען געשטאַנען אויף דעם וועג פֿון דער „ליטעראַרישע טרופּע“.

[פֿון פעטערבורג איז די טרופּע געפֿאַרן גאַסטראַלירן אין קאַוונע, און אויסלענדער ווייזט אָן, אַז די סימפּטאָמען פֿון די שוועריקייטן אַנצוהאַלטן דעם כאַראַקטער פֿון אַ דראַמאַטיש טעאַטער האָבן זיך שוין באַמערקט נאָך אין 1908. די טרופּע האָט דעמאָלט באַזוכט ריגע און הגם דער קינסטלערישער דערפֿאַלג דאָרט איז געווען גאַנץ גרויס, אָבער אַ סך שוואַכער איז געווען דער מאַטעריעלער דערפֿאַלג. דער עולם איז פּשוט ניט געקומען אין טעאַטער, אָבער האָט באַלד דערויף שטאַרק באַזוכט די פֿאַרשטעלונגען פֿון סאַבסייס טרופּע מיט איר

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

ביליקן רעפערטואר. דאס זעלבע איז איינגטלעך געווען אויך אין פעטערבורג בעת דעם צווייטן באזוך פון דער טרופע:]

„אָ סך „אויפֿמערקזאַמקייט“ האָבן די צאַרישע טשינאוויקעס צוגעטיילט דער „ליטעראַרישע טרופע“... שוין באַלד ווי די טרופע איז געגרינדעט געוואָרן (אַנהייב 1908 יאָר), איז געוואָרן קלאַר, אַז איר טעטיקייט באַקומט אַ גרויסן געזעלשאַפֿטלעכן רעזאָנאַנס. איר אַנקומען אין דער אַדער יענער שטאַט מיט אַ קאַמפּאַקטער ייִדישער באַפֿעלקערונג, פֿלעגט אַלע מאָל זיך פֿאַרוואַנדלען אין אַ באַטייַטנ־דיקער געזעלשאַפֿטלעכער דערשיינוג. די פֿאַרשטייער פֿון דער צאַרישער מאַכט האָבן דעריבער אַנגענומען אַלע מיטלען כדי צו פֿאַרקלענערן די צאָל שטעט, וועלכע די „ליטעראַרישע טרופע“ האָט געקאַנט באַזוכן. דער צוטריט צו די גרעסערע שטעט פֿון אוקראַינע איז פֿאַר דער „ליטעראַרישער טרופע“ געוואָרן פֿאַרמאַכט. וויפֿל מאָל די דאָזיקע טרופע האָט ניט געפרוּווט קריגן אַ דערלויבעניש צו באַזוכן די שטאַט קיעוו, קיין פּאַזיטיוון רעזולטאַט האָבן די דאָזיקע פּרוּווניש געגעבן. אין משך פֿון די צוויי יאָר, וואָס די „ליטעראַרישע טרופע“ האָט עקזיסטירט, האָט זי ניט באַקומען קיין מעגלעכקייט צו באַזוכן אַזאַ שטאַט ווי אַדעס. נאָך האַרבער איז געווען דער פֿאַרבאַט צו באַזוכן די שטעט אויסער דעם „תּחום“. ניט מער ווי אַ גליקלעכער צופֿאַל איז עס געווען, וואָס די „ליטעראַרישע טרופע“ האָט געקאַנט אין יאָר 1908 אַ חודש צײַט שפּילן אין פעטערבורג, אָבער גראַד דער גרויסער דערפֿאַלג, וואָס די ייִדישע טרופע האָט געהאַט אין דער הויפּט־שטאַט, האָט געבראַכט דערצו, אַז די דערלויבעניש צו באַזוכן מאַסקווע, וואָס די טרופע האָט שוין געהאַט באַקומען, איז מיט אַמאָל אָפּגעשאַפֿט געוואָרן.

דאָס וואָס עס האָט געטראַפֿן אין ריגע און פעטערבורג, האָט שפּעטער זיך אַנגעהויבן טרעפֿן אויך אין אַנדערע שטעט. דער קער צו דער „לייכטער קונסט“, וועלכן עס האָבן דעמאָלט דורכגעמאַכט די פֿאַרשטייער פֿון דער בורזשואַזיע, דאָס איז געווען אַ פּראָצעס, וואָס האָט זיך געלאָזט מערקן אין גאָר פֿאַרשיידענע עקן פֿון לאַנד. אַ באַזונדער בולטן אויסדרוק האָט דער דאָזיקער פּראָצעס באַקומען אין דער ייִדישער טעאַטער־סביבֿה אין וואַרשע. אין יאָר 1909 האָבן אַלע ייִדישע טעאַטערן אין וואַרשע געשפּילט אין זאָך — דעם פֿאַרס „אַ מענטש זאָל מען זײַן“,... דאָס האָט געהייסן, אַז פֿון איצט אָן הייבט

זלמן זילבער צווייג

אן אויף דער יידישער בינע אין וואַרשע געוועלטיקן די „פֿריילעכע מחע“.

...מע האָט געוואָרט, אַז די „ליטעראַרישע טרופּע“ זאָל אויספֿילן איר געזעלשאַפֿטלעכע מיסיע, זי זאָל אַרויסווייזן איר געזעלשאַפֿטלעכן טעמפּעראַמענט. אָבער אַלע אַזעלכע דערוואַרטונגען זיינען געווען אומזיסט. דער איינציקער אין דער „ליטעראַרישער טרופּע“ ווער עס האָט רעאַגירט אויף דער לאַגע, וואָס האָט זיך געשאַפֿן, איז געווען דער דירעקטאָר פֿון דער טרופּע, אַבֿרהם קאַמינסקי... זעענדיק ווי די „פֿריילעכע מחע“ הייבט אָן באַוועלטיקן די ייִדישע בינע, האָט ער באַשלאָסן ניט בלייבן הינטערשטעליק לגבי אַנדערע פֿלינקע טעאַטער-דירעקטאָר. אַלס רעזולטאַט איז געקומען דער פֿאָלגנדיקער פֿאַקט: נאָך אין זעלבן יאָר 1909, פּונקט אין דער צייט ווען די „ליטע-ראַרישע טרופּע“ האָט אין פעטערבורג ביי אַזאַ גרויסן געזעלשאַפֿט-לעכן רעזענאַנס געפֿיערט א. ר. קאַמינסקי 15-יאַריקן יובּיליי, האָט דער אַפֿיציעלער דירעקטאָר פֿון דער „ליטעראַרישע טרופּע“, אַבֿרהם קאַמינסקי, אַרגאַניזירט אַ טרופּע, וואָס האָט באַקומען דעם טיטל „דער צווייטער פּערסאָנאַל פֿון קאַמינסקי טרופּע“, און אַט-אַ „דער צווייטער פּערסאָנאַל“ האָט עס אין וואַרשע גענומען אויפֿטרעטן מיט פֿאַרסן און אַפּערעטקעס לויט אַלע געזעצן, וועלכע עס האָט פֿאַר-געשריבן די „פֿריילעכע מחע“.

דער צווייטער פּערסאָנאַל פֿון דער „ליטעראַרישע טרופּע“ האָט זיך געפֿונען אין וואַרשע. דער ערשטער איז דעמאָלט געווען אין פעטערבורג. מעגלעך, אַז די צוויי פּערסאָנאַלן האָבן אַפֿילו קיין שטאָרקן פֿאַרקער צווישן זיך ניט געהאַט, אָבער דאָך איז די גרינד-דונג פֿון דעם צווייטן פּערסאָנאַל געווען אַ שטאַרקער קלאַפּ פֿאַר דער „ליטעראַרישער טרופּע“, וואָרעם דער דאָזיקער פֿאַקט האָט מיט אַמאָל אַנטפּלעקט דעם שווערסטן פֿעלער פֿון וועלכן עס האָט געליטן די „ליטעראַרישע טרופּע“. די אַפּוועזנהייט פֿון אַ פֿעסטער קתּסט-פּראַגראַם, די אומפֿעקייט צו באַשטיין אויף וועלכן עס איז פּרינציפּ, צו קעמפֿן פֿאַר דעם, וואָס איז נאָנט און טייער... אין אַט-אַ די שווערע יאָרן, ווען דער רעאַקציאָנערער דרוק אויפֿן ייִדישן טעאַטער האָט זיך פֿון טאָג צו טאָג פֿאַרשטאַרקט, האָט אַזאַ פֿאַרגעשריטן-דעמאָקראַטישע טרופּע, ווי די „ליטעראַרישע טרופּע“ געקאַנט זיין נאָר אַ צייטווייליקע, און אַזוי איז עס ווירקלעך געווען. נאָך אין

די וועלט פֿון אסתֿרֿרֿחֿל קאָמינסקאָ

זעלבן 1909 יאָר ווערט די „ליטעראַרישע טרופע“ צעפֿאַלן. א. ר. קאַמינסקי פֿאַרט אויף גאַסטראָלן קיין אַמעריקע און אירע מיט־שפּילער הייבן אָן ווידער, ווי גאָר אין די אַלטע צײַטן, וואָגעלן פֿון שטאָט צו שטאָט און פֿון טרופע צו טרופע.

די צעפֿאַלונג

און וועגן דער צעפֿאַלונג פֿון דער טרופע שרײַבט נח פּרילוצקי:
„אין אַ שווערע פֿאַדלעגנהייט האָט זיך געפֿונען די אַזוי־גערופֿענע קאַמינסקי־טרופע פֿאַרן אַוועקפֿאַרן פֿון פעטערבורג. סימנים פֿון שפּאַלטונג און צעפֿאַלעניש האָבן זיך באַוײַזן. אַ פֿאַרגעפּיל האָט מיך געשראַקן, אַז די מענטשן, וואָס שטייען בײַם שײַד־וועג, וועלן אַפֿשר געצווונגען זײַן אויסצוקלייבן די גרינגערע ריכטונג, די וואָס פֿירט באַרג אַראָפּ.“

ווייניק סימפּאַטישע ידיעות זײַנען אָנגעקומען פֿון וואַרשע [אַז קאַמינסקי צווייטער פּערסאָנאַל שפּילט שמירס שונד־ווערק. די בלינדע יתומה און דאָס טעאָטער איז נאָכט נאָך נאָכט געפּאַקט, און נאָך אַנדערע שונד־פּיעסן ביז מ'הייבט אָן אויף אַ זייער סענסאַט־ציאָנעל־ווילגאַרן אַופֿן צו אַנאַנסירן די גאַסטשפּילן פֿון מאַריס מאַשאַקאָוויטש, יאַזעף שערמאַן און מריס טרילינג]. ...ניט האַבנדיק מיט וואָס צו קומען צום עולם, האָט קאַמינסקי טרופע קנאַפּ האַפֿט־נונג געהאַט מנצח צו זײַן אין קאַמף מיטן שונד. דערצו איז רחל קאַמינסקי אײַנגעלאָדן געוואָרן אויף גאַסטראָלן קיין אַמעריקע. די איבעריקע מיטגלידער פֿון דער טרופע האָבן אינסטינקטיוו זיך געהאַלטן צוזאַמען, האָבן זיך נישט אויסגעמישט מיט די אַנדערע טרופעס. זיי האָבן גענומען שפּילן באַזונדער אונטערן נאָמען „די פֿאַראייניקטע טרופע“, האָט אַבער געמחט אַנבייגן דעם קאַפּ. צוריק־קעמפֿן פֿאַר איר עקזיסטענץ, איז די „ליטעראַרישע טרופע“ צו דעם ניט געווען צוגערייט. האָבן אירע מיטגלידער זיך געמחט צוריק קערן צום געמישטן רעפּערטואַר.“

דר. מוקדוני באַהאַנדלט די פֿראַגע פֿאַרוואָס די „ליטעראַרישע טרופע“ איז זיך צעפֿאַלן, און ער שרײַבט:

„איך האָב זיך גענומען דערגרונטעווען צו דער סיבה, וואָס האָט געבראַכט אַ פֿריצײטיקן טויט דעם טעאָטער אויף וועלכן מען איז געווען אַזוי שטאַלץ און אויף וועלכן מען האָט געליגט אַזעלכע

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

גרויסע האָפֿענונגען. נישט שווער איז געווען צו דערגיין. עס איז גע-
ווען אזוי אָפֿן, אַז יעדער האָט עס גלייך געקאָנט דערזען. דער דער-
פֿאַלג, דערהויפֿט די ענטוואַסטישע אָנערקענונג פֿון דער רוסישער
פרעסע, האָט פֿשוט דעמאָראַליזירט די טרופֿע. זי האָט באַקומען אַ
גרויסקייט-מאַניע און איז געוואָרן פֿויל. זי האָט אויפֿגעהערט צו
אַרבעטן אויף נייע אויפֿפֿירונגען. קנאה און שנאה האָבן אָנגעהויבן
צו וואַרעמען די טרופֿע ביז זי איז צעפֿאַלן.

דער דערפֿאַלג פֿון דער „ליטעראַרישע טרופֿע“ האָט גאָר געהאַט
אַ פֿאַזיטיווע פֿאַליטיש-געזעלשאַפֿטלעכע באַטייטיגונג, די רוסישע טאַג-
געבנדיקע ליבעראַלע פרעסע אין פעטערבורג איז געווען אָנגענעם
איבעראַשט צו זען, אַז יידן האָבן אַ טעאַטער, און פֿאַר אַן אָנפֿאַנג —
אַ גאַנץ גוטן טעאַטער. דער צעשוואַמענער ליבעראַליזם האָט, אזוי צו
זאָגן, באַקומען אַ קאָנקרעטן באַווייז, אַז יידן זיינען ווערט וואָס די
ערד טראַגט זיי אויף זיך. ער האָט זיך אָנגעכאַפֿט אַן דעם דאָזיקן
באַווייז, אזוי ווי ער וואַלט געווען דער איין און איינציקער, און האָט
שטאַרק מגזם געווען זיין באַטייטיגונג און זיין ווערט. די שבחים מיט
וועלכע מען האָט באַשאַטן די „ליטעראַרישע טרופֿע“ זיינען געווען
באַווסטיג איבערגעטריבענע. ...דער אַנטוויקלונג פֿון דעם יידישן
טעאַטער האָט עס אַבער גאָר שטאַרק געשאַדט. קאַמינסקי'ס טרופֿע
האָט געהאַט נייטיק גראַד אַ פֿריינטלעכע און קאָנסטרוקטיווע קרי-
טיק. זי האָט זיך גענייטיקט אין ערנסטע אַנווייזונגען און אין אַ
שטהענגער הדרכה. די גחמאַדיקע שבחים האָבן פֿאַרשיכורט די
פֿשוטע פֿאַלקס-מענטשן און זיי אַראַפֿגעשלאַגן פֿון טראַפֿ. ווער עס
איז שווער צו זאָגן. אַלע זיינען געווען שולדיק, אָנהייבנדיק פֿון אַסתר
רחל קאַמינסקי און ענדיקנדיק מיטן קלענסטן שוישפּילער.

דעם גרעסטן דערפֿאַלג האָט געהאַט אַסתר רחל קאַמינסקי, האָט
זי (ריכטיקער איר מאַן אַבֿרהם קאַמינסקי) געוואַלט רעאַליזירן דעם
דערפֿאַלג אין דער טרופֿע גופֿא. דאָס הייסט — מער געלט, מער
רעקלאַמע און אַן אומבאַגרענעצטע דעה אין אַלע פֿראַגן פֿון רעפּער-
טואַר, פֿון ראַלן-פֿאַרטיילונג און רעזשי. אַבער היות ווי די טרופֿע
איז געווען אַראַגניזירט כלומרשט אויף קאָאָפּעראַטיווע יסודות,
זיינען אירע פֿאַדערונגען נישט געווען אינגאַנצן אין דעם גייסט
פֿון קאָאָפּעראַציע. אַגב, האָבן אַנדערע שוישפּילער אין דער טרופֿע

די וועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

געהאט נישט קיין קליינעס דערפֿאלג און זיי האָבן זיך נישט געלאָזט באַרויבן פֿון זייער „קאָאָפּעראַטיווער גליַכקייט“. הכלל — עס האָבן זיך אָנגעהויבן אינערלעכע רייבונגען און רייסערייען. פֿון רוזקער און נאַרמאַלער אַרבעט האָט גאָר קיין רייך נישט געקאָנט זײַן און די טרופּע האָט אָנגעהויבן צו פֿוילן. און נאָך אַ וויכטיקע סיבה, וועלכע האָט אונטערגוגראַבן די עקזיסטענץ פֿון דער טרופּע. דעם גרויסן דערפֿאלג האָט די טרופּע געהאַט מיט יעקבֿ גאַרדינס פּיעסן, מיט דוד פּינסקיס „יאַנקל דער שנייד“ און „די מוטער“ און מיט ליבינס „גע-בראַכענע הערצער“. דער רעפּערטואַר איז באַשטאַנען, אַזוי אַרויס, פֿון זעקס גאַרדינס פּיעסן און פֿון די דריי דערמאַנטע פּיעסן. דער זאַזיקער רעפּערטואַר איז צוגעגרייט געוואָרן אין די פֿריערדיקע יאָרן. פֿון 1906 ביז 1908, איז אינגאַנצן אָפּגעשפּילט געוואָרן פֿריער אין פּוילן און איצט אין רוסלאַנד, און אַ ביסל אַן אויסגעניכטערטע פֿון דעם גרויסן דערפֿאלג, האָט די טרופּע דערזען, אַז זי האָט נישט קיין רעפּערטואַר. און עס איז טאַקע נישט געווען אין דער גאַנצער ייִדישער ליטעראַטור קיין איין רעכטע דראַמע און קאָמעדיע צום אויפֿפֿירן“.

י. טורקאוו־גיוודבערג שרייבט:

„אַרום אסתר רחלען האָט זיך געשאַפֿן דער ערשטער פֿולווער־טיקער און צוזאַמענגעשפּילטער קינסטלער־אַנסאַמבל אין ייִדישן טעאַטער (די פֿאַראייניקטע דראַמאַטישע טרופּע“, קאָמינסקאַס טרופּע“, אָדער ווי דער אַנסאַמבל האָט געהייסן אין פֿאַרשיידענע צײַטן, צווישן אַנדערע אויך דעם אומגעלומפּערטן נאַמען „ליטעראַ־רישע טרופּע“), אַן אַנסאַמבל אין וועלכן עס האָט געהערשט אַן איינ־הייטלעכער טאַן אויף דער בינע, אַן איינהייטלעכער סטיל, אַ קעגנ־זײַטיק אַרויספֿילן זיך און פֿאַרשטיין. דאָס אַלץ, וואָס מען רופֿט אַן „נוסח פֿון טעאַטער־שפּיל“. אַט דער נוסח האָט קינסטלעריש דער־צוגן דעם ייִדישן אַקטיאָר, סײַ דעם, וואָס האָט מיט אסתר־רחלען געשפּילט, סײַ די גרויסע מחנה אַקטיאָרן. וואָס האָט זיך בײַ איר בכינודיק געלערנט אָדער באַוווּסטזיניק באַרייכערט געוואָרן דורך די השפּעות פֿון איר טעאַטער; דער נוסח האָט דערהויבן און פֿאַר־פּיינערט דעם עולם, וואָס איז דאָן באַשטאַנען בעיקר פֿון האַרעפּאַש־ניקעס, פֿאַלקס־מענטשן, אַרבעטער און פֿאַלקס־אינטעליגענץ; טע־

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

אָטראַליש דערצויגן און מענטשלעך דערהויבן, ווי עס האָט זיך אויס-
געדריקט אלתר קאַציונע וועגן אסתר רחלען, אַז זי איז געוואָרן „די
פֿאַן פֿון דערהויבנקייט פֿאַר דער גרויער און שפֿלער ייִדישער
מאַסע.“

„די וואַרהייט“

נחום אויסלענדער שרייבט:

„איניגן איז צוגעקומען איינער אַ פֿאַקט, וואָס האָט געוואָרפֿן אַ
באַזונדער העלע שייַן אויף קאַמינסקיס באַציונג צו דעם גאַרדין-
רעפערטואַר.“

דאָס איז די אויפֿפֿירונג פֿון גאַרדינס פיעסע „די וואַרהייט“ אין
יאָר 1910. די פיעסע איז געווען געשריבן אויף אַ טעמע, וועלכע
האַט, לויט גאַרדינס מיינונג, געמחט זיין היבש סענסאַציאָנעל און
שפּאַנענדיק. אַ ייִדיש מיידל מיטן נאָמען ראָזע פֿאַרליבט זיך אין אַן
אַמעריקאַנער, אַ ניט־ייִדן. זיי האָבן חתונה, אָבער איניגן ווייזט
זיך אַרויס, אַז דאָס ייִדישע מיידל קאָן זיך ניט איינלעבן אין דער
סבֿיבֿה פֿון איר געליבטן, און גאַרדין הייבט אַן שאַפֿן אַ דורכויס-
מעלאָדראַמאַטישע קאָליזיע, געבויט אויף ראָזעס „פֿאַלשן טריט“. די
פיעסע איז געווען דורכגעדרונגען מיט אַן אויסגעשפּראַכן־רעאַקציאָ-
נערע טענדענץ. זי איז געווען אַנגעשפּיקעוועט מיט נאַציאָנאַליזם.

[אין מײַן בוך „די וועלט פֿון יעקבֿ גאַרדין“ שרייב איך אויספֿיר-
לעך וועגן דער ווירקלעכער טענדענץ פֿון דער דאָזיקער פיעסע:
„יעקבֿ גאַרדין, וועלכער האָט אין זײַנע יונגע יאָרן געפרוּווט געפֿינען
אַ לעזונג קעגן אַנטיסעמיטיזם און האָט עס געזען אין דער געזעל-
שאַפֿט „ביבלעיסקאַיע בראַסטטוואַ“, וואָס האָט פֿאַקטיש געוואַלט אַפֿ-
שאַפֿן די מחיצה צווישן ייִד און ניט־ייִד, האָט אין 1903 אַנגע-
שריבן אַ פיעסע „די וואַרהייט“ („דער אמת“), אין וועלכער ער האָט
ווי אָפּגעווישט זײַן אייגענע אידעע. אין דער פיעסע, וואָס באַהאַנדלט
דאָס פראַבלעם פֿון געמישטע חתונות, דערפֿירט ער דערצו, אַז דאָס
איניקל פֿון אַ ייִד, די פֿרוכט פֿון אַ געמישטער חתונה, באַטייליקט
זיך אין באַפֿאַלן דעם זיידען, דעם אַלטן ייִד, נאָר דערפֿאַר, וואָס
ער איז אַ ייִד. און דאָ האָט גאַרדין די מעגלעכקייט, אין אַ טיראָדע,
אַרויסצוקומען קעגן דעם געדאַנק פֿון געמישטע חתונות“].

די וועלט פֿון אסתר־רחל קאמינסקא

און אין אזא פיעסע האָט עס קאמינסקי געזאָלט שפּילן די הויפּט־ראַגל. וועגן דאָזיקן ספּעקטאַקל ווערט דערציילט [„דער פֿרינד“]: „גלייך נאָך קאמינסקיס ערשטן אַרויסגאַנג אויף דער בינע האָט מען געזען, אַז איר איז עפעס ניט צום האַרצן, און זי פֿילט זיך ניט אויף איר אַרט, און די דאָזיקע שטימונג האָט ניט פֿאַרלאָזן ניט זי, ניט דעם צושויער ביזן סוף פֿונעם ספּעקטאַקל... וויפֿל קאמינסקיס גייסט האָט ניט געזוכט, ניט געוואָרפֿן זיך, האָט ער פֿאַרט קיין באַדן ניט געפֿונען. ס׳זיינען געווען עטלעכע שיינע ניוואַנסן, אַן אויסגע־האַלטענע קינסטלערישע פֿאַרלעזונג פֿונעם טעקסט, ס׳האָט אָבער געפֿעלט קאמינסקי, יענע קאמינסקי, וואָס היפּנאָטיזירט די אוידי־טאַריע, וואָס מיט איר שוויגן דערשיטערט זי דאָס האַרץ.“

דאָסמאָל האָט שוין ניט געקאַנט זײַן קיין רייד וועגן דעם, אַז קאמינסקיס שפּיל זאָל האָבן געליטן מחמת די אָדער יענע פֿאַרעם־דעפֿעקטן פֿון גאַרדינס פיעסע. ס׳איז קלאַר געוואָרן, אַז דאָ האַנדלט זיך וועגן דעם עצם אינהאַלט פֿון גאַרדינס פיעסע, וועגן איר אידעאָ־לאַגישער איינשטעלונג, וועלכע איז געווען דורכויס פֿרעמד א. ר. קאמינסקי־ן.

די פיעסע „די וואַרהייט“ האָט געהאַט חוץ אַלעמען נאָך איין באַזונדערע אייגנשאַפֿט: צום אונטערשייד פֿון זײַן געוויינלעכער פּראַקטיק האָט גאַרדין אין דער דאָזיקער פיעסע ניט גענוצט זיך מיט דעם פֿאַרטיקן מאַטעריאַל פֿון אַ וועלכער עס־איז פיעסע פֿון דער וועלט־דראַמאַטורגיע. די פיעסע „וואַרהייט“ איז געווען גאַרדינס אייגענע „שאַפֿונג“, און גראַד אין אַזאָ פיעסע האָט קאמינסקי מער ווי אַלעמאָל זיך דע־פֿילט „ניט אויף איר אַרט.“

אין זײַן קריטיק וועגן גאַרדינס פיעסע „דער אמת“, [„די וואַרהייט“] שרײַבט נח פּרילוצקי וועגן ק׳ס שפּילן:

„אַ אַרטיסטישן פֿון דער מאַס ווי אסתר־רחל קאמינסקי קומט אַרײַן אין אַנהייב פֿון צווייטן אַקט פֿון גאַס, און שטויסט זיך נישט אַן ביז דער לעצטער מינוט צוצוגיין צום וויגל, וואָס שטייט אויף דער סצענע אַ קוק טאָן וואָס מאַכט דאָס קינד... פֿרוי קאמינסקי האָט געהאַט עטלעכע מאַמענטן ווען זי איז געווען די אַלטע באַקאַנטע אסתר־רחל, איבערהויפּט אין דריטן אַקט, וועלכער איז דער בעסטער אין גאַנצן שטיק. זייער שײַן איז געווען די סצענע פֿון שײַדן זיך מיט ווילי.“

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ן

„אָן אַ היים“

וועגן ק׳ס שפּילן אין „אָן אַ היים“ שרעכט נח פּרילוצקי:
„אַ נייע קרעפּטיקע ראַלע איז צוגעקומען דער פּרוי אסתר רחל קאַמינסקי. די לעצטע צוויי אַקטן פֿון שטיק האָבן דער באַווסטער דראַמאַטישער אַרטיסטין געגעבן די געלעגנהייט אַרויסצוהוייזן איר גרויסן טאַלענט פֿון אַ נייער זייט. גוט איז זי אין דריטן אַקט אַלס „טרה“, וואָס טראַגט זיך אַרום מיט די געדאַנקען וועגן געבן אַבְרָהאַם — הגרן. זייער פֿיל אמת־דישע וויב־לעכקייט ווייזט זי דאָ אַרויס. און ווירקלעך אויסגעצייכנט איז אסתר רחל קאַמינסקי אין פֿערטן אַקט. מיט גוואַלדיקער אינטוּיציע שפּילט זי די אומ־גליקלעכע, פֿון דול־הויז צוריקגעקומענע בת־שבע. דערקענסט וואָס זי איז אַדורכגעגאַנגען און פֿון וואָנען זי קומט אָן דער פּראַסטקייט פֿון די קליידער, און אין דער אַרט, ווי זיי ליגן אויף איר, אָן איר אייגנטימלעכן האַלטן די הענט און דעם קאַפּ, אָן איר שטיס און שפּראַך, אין דעם טאָן פֿון איר גאַנצער פֿיגור, זי צעבראַכנקייט פֿון איינעם, וואָס קערט זיך אום „פֿון יענער וועלט“, און די קינדישע זעליקייט פֿון אַן אומגעקומענעם, וואָס די כּוואַליע האָט אים גאָר אומגעריכט צוריק צום ברעג פֿון לעבן צוגעבראַכט, און די אומ־ענדלעכע צוגעלאַזנקייט פֿון אַ שטערבלעך קראַנקן, וואָס איז ערשט נאָר וואָס פֿון דער סכּנה אַרויס, און דאָס שרעקלעכע לאַקערן פֿון דער ווילדער חיה — משוגעת — וואָס אַט־אַט כאַפּט זי ווידער דעם אומגליקלעכן קרבן אין אירע שאַרפֿע נעגל. דער גאַנצער אַזוי געמישטער צושטאַנד, די גאַנצע גאַמע שטימונגען און פֿילונגען איז אויסגעגאַסן אויף איטלעכן ריר, אויף איטלעכס וואָרט פֿון אסתר־רחל קאַמינסקי.

און אַזוי פּראַסט, אַזוי ביז גאָר נאַטירלעך וואַקסט אין איר אָן די אַנטווישונג, און דער ווייטיק, די אויפֿרעגונג, דאָס ווילדקייט, ביז דער שוידערלעכער נעפל הילט ווידער איין די אומגליקלעכע נשמה, און אין דער שוואַכער, דערשלאַגענער פּרוי ברעכט אויס דער שטורעם, דער וויט, דער דאַרשט צו שטיקן, פֿאַרניכטן...

ערשטער באַזוך אין אַמעריקע

ווען דוד קעסלער, וועלכער האָט געשפּילט אין ניו־יאָרקער „טאַליאַ“־טעאַטער האָט זיך דערוווסט, אַז באַריס טאַמאַשעווסקי

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

האָט געשיקט קיין פּוילן זיין שותף יאָסעלע עדעלשטיין ברענגען אַ
"סטאַר" פֿאַר זיין טעאַטער, האָט ער באלד נאָכגעשיקט אַהין זיין
שותף און שטיף-זון מאַקס ר. ווילנער צו ברענגען אַ "סטאַר" פֿאַר
זיין טעאַטער. ווילנער האָט געבראַכט ניט איין, נאָר דריי געסט-
שוישפּילער: אסתר-רחל קאמינסקא, מישע פּישזאַן און זיין פֿרוי
וויעראַ זאַסלאַווסקאַ.

ק. איז אָנגעקומען דעם 13 אויגוסט 1909 אין ניו-יאָרק.

דאָס "ייִדישע טאַגעבלאַט" האָט זייער וואַרעם אויפֿגענומען דעם
גאַסט, אויסער אירס אַ גרויס בילד, איז דאָרט פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן
אַ שמועס מיטן גאַסט מיט גאָר וואַרעמע איינדרוקן פֿון באַקאַנטן
שרייבער און טעאַטראַל מ. זיפֿערט:

"איך מוז זאָגן אָפֿן, אַז אַן אויסערגעוויינלעכן איינדרוק האָט
אויף מיר געמאַכט די ייִדישע קינסטלערין אסתר-רחל קאמינסקי...
זי איז קעגן מיר ניט אַרויסגעטראָטן מיט יענעם אַפֿלאַמב, מיט
יענעם זוזפּהדיקן שטאַלץ מיט וועלכן עס טרעטן אויף פֿילע פֿון
אירע קאַלעגן און קאַלעגניען און זוכן אונדז איינצורייזן ירידים
אויפֿן הימל כדי מיר זאָלן זיי גלייבן אויפֿן וואָרט און מיר זאָלן זיי
אַטעסטירן פֿאַר גרויסע טאַלענטן נאָך אירער מיר האָבן זייער קונסט
געזען. אויף מיין באַמערקונג דאָס איך האָב וועגן איר זייער פֿיל
גוטעס געלעזן אין דער אויסלענדישער פּרעסע, האָט מיר מאַדאַם
קאמינסקי אַן שום צירעריי, מיט נאָטירלעכער באַשיידנקייט און
מיט אַ טרויעריקן שמייעלע, געענטפֿערט:

"איך ווייס ניט צי איך האָב דאָס ווירקלעך פֿאַרדינט וואָס מען
האַט איבער מיר געשריבן. מען זאָגט מיר, אַז איך בין שוין אויסגע-
וואַקסן די ייִדישע בינע, אַז איך דאַרף אויפֿטרעטן אין די קונסט-
ראַלן, וועלכע איבטען, הויפטמאַג, לעאַניד אַנדרעעו, מאַקסיס גאַרקי
און אַנדערע גרויסע דראַמאַטורגן האָבן געשאַפֿן; אָבער איך וויל נאָך
ניט וואָגן אַרײַנטרעטן אין יענע הויכע דראַמאַטישע ספֿערן. איך
ווייס ניט אויב מייןע פֿליגלען וועלן מיך אַזוי טראַגן. איך וויל נאָך
בלייבן בײַ דער ייִדישער בינע [רעפּערטואַר]. איך וויל נאָך וואַקסן,
וואַקסן. און וויפֿל בין איך אינגאַנצן אויף דער ייִדישער בינע, ערשט
פֿופֿצן יאָר. צען יאָר האָב איך געשפּילט שונד-פּיעסן. איך בין
אויפֿגעטראָטן אין אַלע אומעגלעכע, אומנאָטירלעכע ראַלן. הייַנט
האַב איך פֿאַרגעשטעלט אַ "פּרינצעסין" און מאַרגן אַ "דינסט-מיידל",

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

און די פֿאַרפֿאַסערס האָבן מיך געצווונגען אין זייערע ראַלן צו זײַן איינע און דיזעלבע... מיין גאַנצער אינערלעכער „אײך“ האָט פֿראַג־טעסטירט קעגן די גזרות פֿון די דאָזיקע מחברים, אָבער אײך האָב מיר ניט געקאַנט העלפֿן, ווייל קיין בעסערן דראַמאַטישן שטאַף האָבן מיר ניט געהאַט. ערשט די לעצטע פֿינף יאָר האָב אײך פֿון מיר אַראַפֿגעוואָרפֿן די דאָזיקע דריקנדיקע קייטן. אײך האָב אָנגע־הויבן אויפֿצוטערטן אין פֿיעטן פֿון אַ בעסערן ווערט, און אויב אײך האָב מיט זיי ערפֿאַלג געהאַט, האָב אײך דאָס נאָר צו פֿאַרדאַנקן דעם אומשטאַנד דאָס אײך האָב קיינמאַל ניט געזוכט צו שפֿילן פֿאַר דער טעאַטער־קאַסע. אײך האָב קיינמאַל ניט געזוכט פֿון פּובליקום אַרויס־צורייסן אַ ניט־פֿאַרדינטן אַפּלאַז דורך אומנאַטירלעכע עפֿעקטן און האָב קיינמאַל ניט געבלענדט דעם עולס דורך גוואַלדן און גע־שרייען אויף דער בינע אין אַזעלכע מאַמענטן אין וועלכע די אמתע קונסט פֿאַדערט צו זײַן רויק, געלאַטן און שטיל. אײך האָב תּמיד געזוכט ווי נאָר מעגלעך נאַטירלעך צו זײַן. אײך האָב מיך תּמיד געזוכט צו פֿאַרזעצן [אַריינצוגיין] אין דער לאַגע פֿון דער פּערזאָן, וועלכע אײך האָב פֿאַרגעשטעלט אויף דער בינע. אײך האָב געזוכט אַרײַנצור־בלאָזן לעבן אין די טויטע ווערטער פֿון פֿאַרפֿאַסער.

מאָדאַס קאַמינסקאַ איז זייער נאָך אַ יונגע דאַמע מיט אַ זייער סימפּאַטיש פּנים, מיט אַן איידעלע, אַריסטאָקראַטישע, דורכויס ניט קיין געקינסלטע האַלטונג און מאַניערן, און מוז זײַן אַ שיינע דערשיינונג אויף דער בינע. ווען מען רעדט מיט איר, קומט מען באַלד צו דער איבערצייגונג, אַז מען האָט דאָ פֿאַר זיך אַ דאַמע פֿון אַ העכערער אינטעליגענץ. זי האָט אין זיך ניט יענע אָפּשטויסנדיקע פֿרעכע העויות, וועלכע מען באַמערקט בײַ פֿילע פֿון אירע קאַלעגן. זי זוכט ניט צו מאַכן רעקלאַמע מיט קיצלדיקע ווערטלעך, מיט אויסגעטאַקטע פֿראַזן, מיט משונהדיקע באַרימערײען. ווען מען הערט איר ווייזן, פֿאַרגעסט מען גאַר, אַז מען האָט דאָ צו טאָן מיט אַ געוויינלעכע אַקטריסע. מען זעט פֿאַר זיך אַ שטילע, באַשײדענע און ערלעכע פֿרוי. איר גאַנצעס וועזן, איר גאַנצע נשמה, איר גאַנצע אינערלעכע וועלט ליגן אין איר שטילע און באַשײדענע שפּראַך.

„דיא וואַרהייט“ איז אַזוי מקבל פנים דעם גאַסט:

„...די שטענדיקע וועקסלונג און ענדערונג אין אירע געזיכטסצייגע, דער אויסדרוק פֿון אירע אויגן, צוזאַמען מיט אַן אימפּאַזאַנטע

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקי

סצענישע פֿיגור, גיבן אייך גלייך אַ פֿאַרגעשמאַק און אַ געוויסע אָנונג פֿון דער לייסטונגס־קראַפֿט פֿון דער שוישפּילערין. מען וועט זיך מוזן פֿילן פֿילפֿאַך ענטוישט ווען מאַדאַם קאַמינסקי וואַלט ניט אימשטאַנד זײַן „טו דעליווער טהי גודס“ [געבן דאָס גוט דער־וואַרטע].

דאָס ערשטע, וואָס עס וואַרפֿט זיך אין די אויגן ווען איר טרעפֿט זיך צוזאַמען מיט דער קינסטלערין, איז איר ליבע צו איר פּראַפֿע־סיאַן. עס קאָן זײַן, אַז דאָ אין אַמעריקע האָבן מיר טאַלענטפֿולערע שוישפּילערנס ווי די מאַדאַם קאַמינסקי, און עס קאָן זײַן — ניט, דאָס וועלן מיר נאָר אימשטאַנד זײַן צו אורטיילן ווען מיר וועגן זי זען אין איינע פֿון אירע ראַלן. מיר מיינען אין איינע פֿון יענע ראַלן, וואָס האָבן זי באַרימט געמאַכט, אַבער איין זאָך קאַנען מיר שוין היינט זאָגן, אַז דאָ אין אַמעריקע האָבן מיר קיין איינציקע שוישפּילער־רין, וואָס איז אַזוי וואַרעם, אַזוי ענטוויאַסטיש, אַזוי אומאייגננוציק, פֿאַרטאַן אין די [דער] קונסט אַלט קונסט. אין די (דער) דראַמע אַלט דראַמע, און דאָס גײַסטיקע און עסטעטישע טייל פֿון דער פּראַפֿע־סיאַן ווי מאַדאַם קאַמינסקי איז.

מיר גלייבן ניט, אַז מיר איבערטרייבן זאַגנדיק, אַז מאַדאַם קאַ־מינסקי לעבט, עסט, שלאַפֿט, אַטעמט מיט דער דראַמע, און באַזונ־דערס מיט דער ייִדישער דראַמע. ניט נאָר קען זי אויסנווייניק יעדן וואַרט פֿון יעדער ראַלע פֿון דער פּיעסע, וואָס זי שפּילט און וועלכע געפֿעלט איר. און ווען זי רעדט מיט אייך, ווייסט איר ניט ווען זי רעדט, [אַדער] ווען עס ריידן די העלדינען פֿון אירע געליבטע פּיעסן. ווען איר דיסקוטירט מיט איר אַ טעאַרעטישע פּראַגע, ווען זי זאָגט אַ וויץ אויף אייערנס) אַ וויץ, ווייסט איר ניט ווען איר מעסט קראַפֿט מיט איר אַדער מיט יעקבֿ גאַרדין אַדער מיט אַן אַנדער פֿאַר־פֿאַסער פֿון איר באַליבטן רעפּערטואַר.

ווען מיר זאָגן מיט „אַנדערע פֿאַרפֿאַסער“, זאָגן מיר דאָס אַזוי צו מאַכן די פּראַזע קיילעכדיק, דען דער אמת איז, אַז רחל קאַמינסקי קען זייער ווייניק און וויל אויך ריידן זייער ווייניק וועגן די אַנדערע פֿאַרפֿאַסער אויסער יעקבֿ גאַרדין. איר גאַנצע אַרטיסטישע קאַריערע, די גאַנצע גרויס פֿון איר טאַלענט, דער גאַנצער ווילן פֿון דיזער מערקווירדיקער פֿרוי הייבט זיך אָן און ענדיקט זיך מיט יעקבֿ גאַר־דין. זי קען אַלעמען. זי ווייס אַלעמען. מיר מיינען די רוסישע שריפֿט־

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

שטעלער, דראַמאַטורגן, קריטיקער. מאַנכע פֿון זיי ליבט זי. מאַנכע ניט. מאַנכע — זאָגט זי — האָט זי זאָגאַר פֿאַרגעטערט. אָבער ווי קומען זיי אַלע צו יעקבֿ גאַרדין אויף דעם געביט פֿון דראַמע?

— איר ווייסט — האָט זי דערציילט אין אונדזער רעדאַקציע מיט אַן אַפֿנהאַרציקייט, וועלכע ערלויבן זיך נאָר זייער גרויסע קינסטלער, וואָס ווייסן, אַז זיי מעגן אַלץ זאָגן, אַז זיי וועט אַלץ ווערן פֿאַרצייט און פֿאַרגעבן — איר ווייסט, אַז ס'איז געווען אַ צייט ווען איך האָב נעכט ניט געשלאָפֿן חלומנדיק צו זען אונדזער גרויסן פּרץ. ווען אָבער, איך האָב אים געטראָפֿן, און ווען שפּעטער איז ער, פּרץ, אַרויס אַלס אויטאָר פֿאַרן טעאַטער, האָב איך אים אין פנים געזאָגט, אַז איך האָב פֿאַרלאָרן צו אים יעדן רעספּעקט, און אַז מען טאָר זיינע ווערק אַפֿט ניט דערמאָנען מיט גאַרדיגען צוזאַמען איידער מען וואַנט ניט פֿריער אויס דעם מויל. איך וויל, איר זאָלט מיך פֿאַרשטיין. איך בין ניט באַגייסטערט פֿאַר אַלץ, וואָס גאַרדין האָט געשריבן. נעמט, צום ביישפּיל, דעם לעצטן אַקט פֿון „מירעלע אַפֿרת“, דאָס איז שונד. אָבער, גאָט מיינער, וווּ וואַלט איך געווען, וווּ וואַלט די גאַנצע ייִדישע דראַמע געווען ווען ניט גאַרדין?

מאָדאָס קאַמינסקי איז געווען זייער איבעראַשט ווען מיר האָבן איר דערציילט, אַז אין די [דער] צייט ווען גאַרדין האָט געשריבן זיינע ערשטע פּיעסן ווי „קעניג ליר“ און „מירעלע אַפֿרת“, דאָס ווען אין דיזער צייט וואַלט אַ ייִדישער אַוטאָר געפרוּווט מאַכן אַ פּיעסע און ניט ענדיקן זי מיט דעם טריומף פֿון דער טוגנט, מיט פֿריילעכע טענץ און מיט שְׂמחה, וואַלט דאָס שטיק קיינמאַל ניט געווען אויפֿגעפֿירט“.

איך וויל דערצו באַמערקן:

...עס זיינען דעמאָלט געווען אַנדערע צייטן. קיין ראַדיאָ, טעלע־ווּזיע און מהווּס זיינען נאָך ניט געווען [אין אַמעריקע], און דער ייִדישער עולם, על פי רוב אַרבעטער און פֿאַלקס־מענטשן, האָט זיך אויסגעלעבט אין ייִדישן טעאַטער. ייִדיש טעאַטער איז ניט געווען עפעס אַ זיטיקע זאַך פֿאַר קולטור־מענטשן אָדער פֿאַר די, וועלכע האָבן געזוכט אַ פֿאַרווילונג. ייִדיש טעאַטער איז דעמאָלט געווען ווי ברויט, וואָס אָן דעם קאָן מען זיך ניט באַגיין. יעדעס געשעעניש אין דער ייִדישער טעאַטער־וועלט איז געווען דאָס טאָג־געשפּרעך אין שאַפּ, אויף דער גאָס און איד אַרעמע, ענגע היימען.

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

די גאסטשפילן פון אסתר-רחל קאמינסקא אין אמעריקע, באַזונדערס טאַקע אין ניו-יאָרק, זיינען געווען אַזאַ געשעעניש, וואָס האָט פֿאַרכאַפט דעם אינטערעס פֿון אַט די פֿאַלקס-מאַסן, ווייל זיי האָבן געהאַט אין זיך די עלעמענטן פֿון אינטריגע, דראַמע, און האָבן זיך געענדיקט מיט אַ גרויסער טראַגעדיע; אַ זעלבסטמאָרד פֿון דעם טעאַטער-דירעקטאָר מייקל מינג, אָן אַרויסגעבער פֿון אַ ייִדישע צייַטונג, דער מאַן פֿון דער באַרימטער ייִדישער שווישפּילערין קעני ליפּצין.

...אסתר-רחל קאמינסקא... וועלכע איז אין רוסלאַנד, ליטע און פּוילן געווען אַנערקענט אַלס די גרעסטע ייִדישע שווישפּילערין, און וועמענס נאָמען איז אַרויסגערעדט געוואָרן מיטן גרעסטן דרױ-אַרץ און יראַת הַכּוֹד, איז אין אמעריקע אויפֿגענומען געוואָרן ניט נאָר ניט מיט כּוֹד, נאָר פשוט מיט שפּאַט. דעם אמת געזאַגט, האָט פּוילן ניט בעסער באַהאַנדלט די אמעריקאַנער גרויסע ייִדי-שע קינטלעך: אַזעלכע שווישפּילער ווי באַריס טאַמאַשעווסקי און דוד קעסלער זיינען מיט דער זעלבער מאַס אויפֿגענומען גע-וואָרן אין אייראָפּע. דער אונטערשייד איז אָבער געווען דער, וואָס די אמעריקאַנער קינטלעך זיינען אין אייראָפּע נאָר אַראָפּגעריסן געוואָרן פֿון דער קריטיק, אָבער דער עולם, דאָס טעאַטער-פּובליקום און די שווישפּילער האָבן זיך צו זיי באַצויגן מיט ליבע און דרױ-אַרץ, האָט מיט אסתר-רחלען אין אמעריקע פּאַסירט דאָס פֿאַרקערטע: אַ גרוי-סער טייל פֿון דער פרעסע, באַזונדערס אייב קאַהאַן אין „פֿאַרווערטס“, האָבן זי שטאַרק געלויבט, אַפּשטעלנדיק זיך דאָ און דאָרט מיט גע-וויסע קריטישע באַמערקונגען און דער עולם האָט זיך געטיילט אין זייערע מיינונגען, אָבער די שווישפּילער האָבן זיך באַצויגן צו זייער קאַלעגין מיט כּעס און פֿאַראַכטונג, אַנרופֿנדיק איר מיט די מאוסטע באַצייכענונגען.

דעם 27 אויגוסט 1909 איז ק. אויפֿגעטראָטן אין „טאַליאַ“ טעאַטער אַלס „עטי“ אין גאַרדינס „קרייצער סאַנאַטאַ“.

מישע פּישזאַן דערציילט ווי אַזוי ס'האַבן אויסגעזען די רעפּעטי-ציעס פֿון „קרייצער סאַנאַטאַ“:

„פֿרידלענדער (קעסלער) זאַגט: 'שיקט מיר אַרײַן עטי (קאַמינ-סקאַ)'. זי קומט אַרײַן, און אירע ערשטע ווערטער זיינען: 'האַסט מיך גערופֿן, פּאַפּאַ?'. קעסלער שטעלט אָפּ די פּראַבע און פֿרעגט איר:

זלמן זילבערצווייג

פֿון וואָנען קומט איר איצט? קאָמינסקאָ בלייבט ווי צעטומלט פֿון דער פֿראַגע און ענטפֿערט: 'פֿון וואַרשע...'. קעסלער זאָגט: ניט דאָס מיין איד; פֿון וואָנען קומט איר איצט? אויף דער בינע הערשט אַ טויטע שטילקייט. מיין האַרץ הויבט אָן צו קלאַפֿן שטאַרקער. מיין וויערעלע [זאַסלאָוסקאָ] קלאַמערט זיך אין מיר מיט אירע הענט. קאָמינסקאָ שטייט ווי אַ פֿאַרגליווערטע, און קעסלער חזרט איבער די פֿראַגע: 'איד מיין, פֿון וואָנען קומט איר איצט לויטן געדאַנק פֿון דער פּיעסע?'. 'פֿון מיין צימער' — ענטפֿערט קאָמינסקאָיאַ. 'און וואָס האָט איר דאָרט געטאָן?' — פֿרעגט ווידער קעסלער. 'איד פֿרעג: וואָס האָט איר דאָרט געטאָן?' — שרייט שוין כמעט קעסלער. 'איד זאָג אייך נאַכאַמאָל, אַז איד פֿאַרשטיי ניט איינער פֿראַגע, זאָגט די קאָמינסקאָיאַ.

קעסלער גיט אַ נערוועזן קלאַפֿ אין טיש און זאָגט: 'איד מיין, וואָס האָט איר דאָרט אין צימער געטאָן? געטאַנצט? געזונגען? גע-וויינט?'. 'לויט דער פּיעסע האָב איד געוויינט' — ענטפֿערט קאָמינסקאָיאַ. 'טאָ וואָס זשע זענט איר אַרײַן מיט אַזאַ פֿריילעכקייט און מיט אַזאַ פֿריילעכע שטימע געפֿרעגט: 'האַסט מיך גערופֿן, פּאַפּאַ?'. 'דאָס האָב איד געטאָן דערפֿאַר, ווײַל עטי וויל ניט, אַז דער פֿאַטער זאָל וויסן אַז זי האָט געוויינט, און מאַסקירט אירע געפֿילן פֿאַרן פֿאַטער'.

איד בין שטאַרק צופֿרידן פֿון דעם ענטפֿער.

קעסלער ענטפֿערט: 'אַזוי פֿאַרשטייט מען עס בײַ אײַך אין וואַרשע. אין אַמעריקע פֿאַרשטייט מען עס אַנדערש. גייט אַרויס, קומט אַרײַן נאַכאַמאָל און זאָגט עס אַנדערש'.

קעסלערס פּראַסטער טאָן און זײַן האַנדלונג צו אַ גאַסט, אָן אַקטעריסע, און דערצו אַ באַרימטע אַקטריסע, האָט אויף מיר גע-מאַכט אַ שווערן איינדרוק, און עס לויפֿט דורך אַ געדאַנק: וואָלט ער געהאַט בילדונג, קולטור, וואָלט ער אַזוי ניט געהאַנדלט, ווען זי זאָל אַפֿילו זײַן ניט גערעכט, אָבער ער האָט דאָך נאָר טאַלענט.

די פּראַבע גייט אָן, אָבער קאָמינסקאָיאַ איז שוין שטאַרק צע-טומלט. מען ענדיקט דעם ערשטן אַקט. אַלע גייען אַראָפּ פֿון דער בינע. קעסלער און דער סופֿליאַר [ראובן] ווייסמאָן בלייבן ביידע זיצן אויף דער בינע, און אַט גיט קעסלער אַ זאָג: 'רובעלע, דאָס איז

די זועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

דער גאט פון וואַרשע, און וויסמאָן ענטפֿערט: 'פֿאַרשידענע פֿעל-קער, פֿאַרשידענע געטער.'

דעם 28 אויגוסט איז אויף דער ערשטער זינט פֿון „פֿאַרווערטס“ אין סאַמע ערשטן פּלאַץ, ווי דאָס וויכטיקסטע טאָג-געשעעניש אָפּגעדרוקט אָן אַרטיקל ווי אַ כאַראַקטעריסטיק און דעם איינדרוק וואָס ס'מאַכט א. ר. ק.'ס שפּילן. דער אַרטיקל פֿאַרנעמט דריי קאָלומס צוזאַמען מיט אַ גרויס בילד פֿון דעם גאַסט. דער אַרטיקל איז אַנאָ-נים, אָבער לויט זיין סטיל און שפּראַך איז קענטיק, אַז ער איז געשריבן פֿון אַב. קאהאַן, וועלכער דריקט זיך אויס אַזוי:

„די הויפּט-פּאַסירונג איז נאַטירלעך פֿאַרגעקומען אין קעסלערס „טאַליאַ“-טעאַטער. דאָרטן איז אויפֿגעטראָטן צום ערשטן מאַל פֿאַר אַן אַמעריקאַנער פּובליקום — מאַדאַם קאַמינסקי, די שווישפּילערין פֿון וועלכער מיר האָבן דאָ אַלע געהערט, אַז זי האָט אין רוסלאַנד זיך ערוואַרבן אַ גרויסן נאַמען אין דער דאָרטיקער רוסישער און פּוילישער אַזוי גוט ווי ייִדישער פרעסע. שוין אַ יאָר דריי ווי דיזער נאַמען אירער האָט זיך דאָ געלאַזט הערו. אונזערע „טעאַטראַלן“ זיינען געווען ניגיריק. יעדער האָט געוואַנטשן צו זען די וואַרשעווער ייִדישע אַקטריסע, וועלכע די וואַרשעווער און די פעטערבורגער קריי-טיק און די בעסטע מבינים פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור לויבן ביזן הימל.

ווען מאַדאַם קאַמינסקאַ איז אָנגעקומען אין ניו-יאָרק, איז דיזע קוריאַזיטעט נאָך פֿיל שטאַרקער געוואָרן. ...עס איז דעריבער קיין ווונדער ניט, וואָס נעכטן אָונט איז „טאַליאַ“-טעאַטער געווען גע-פּאַקט און איבערגעפּאַקט טראַץ די היץ און דושנעקייט. ...מאַדאַם קאַמינסקי האָט טאַלענט. וועגן דעם קאָן קיין צווייפֿל ניט זיין. איר שטערט אָבער, ערשטנס, אַ שוואַכע שטימע, און ניט-גענוגנדע גע-ניטקייט אין דער טעכניק פֿון דער ביני. די סימפּאַטישע מאַמענטן פֿון איר קונסט ווערן כמעט פֿאַרפֿאַלן פֿאַרן פּובליקום, עפעס אַזוי ווי זי וואָלט געשפּילט פֿאַר די (דער) הינטערשטענער) וואַנט פֿון דער בינע. ניט האָבן אין זינען דאָס פּובליקום איז אַ גרויסע מעלה, אָבער שפּילן פֿאַר דער וואַנט איז גאָר קיין מעלה ניט. ביי אונדז אין אַמעריקע שפּילט מען ליידער צו פֿיל צו דער גאַלעריע. מאַדאַם קאַמינסקי זינדיקט אָבער אויף אַ פֿאַרקערטן שטייגער. דאָס און דער אַרט ווי זי גייט אַרום אויף דער בינע, באַווייזט, אַז דער ייִדי-

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

שער טעאָטער אין רוסלאַנד איז נאָך אַ זייער יונגע און „גרינע“ זאָד. עס פֿעלט זיי דאָרטן ערפֿאַרונג, מיטלען און טעכניק, אָבער ליידער איז בײַ אונדז דאָ שוין צו פֿיל טעכניק. אונדזער טעאָטער איז שוין צו שטאַרק אויסגעגרינט.

זייערע טאַלענטן ווערן אַרויסגעוויזן אין זייערע טעמפּעראַמענטן. מאַדאָם קאַמינסקי, ווען זי רעדט אין די גאַנץ געוויינלעכע מאַמענטן, דעקלאַמירט אויך עטוואָס, אָבער עס מערקט זיך ניט אַזוי שטאַרק ווי בײַ אונדזערע אַמעריקאַנער. דערפֿאַר אָבער אין די וואַרעמע, וויכטיקע מאַמענטן, ווי נאָר עס איז ווירקלעך פֿאַראַן צו שפּילן, דאָרטן גיסט זיך עס בײַ איר אַרויס פֿון טיפּסטן האַרצן, אַזוי פּליין [פּשוט], אַזוי פּראָסט, אַזוי נאַטירלעך, אַזוי סימפּאַטיש, אַז עס צע־רירט די האַרץ מיט אַן אמתן עסטעטישן געפֿיל. אין די וויכטיקע מאַמענטן קלינגט איר שטימע אויך פֿיל העכער, און דאָן איז עס אַן אַנגענעמע, האַרציקע שטימע. די שלוס סצענע, וועלכע איז פֿול מיט דראַמאַטיזמוס, איז בײַ איר געווען אן אמתער מייסטער מאַמענט. דאָ, האָט דער שרײַבער זיך געקלערט, יא, ניט אומזיסט מאַכן די רוסישע מבינים אַזאַ וועזן פֿון איר.

מיר וועלן נאָך ריידן וועגן מאַדאָם קאַמינסקיס שפּילן. מיר וועלן שליסן מיט דעם סך־הכל: אַ טאַלענט איז דאָ, פֿיליכט אַ רוייער טאַל־לענט, אַן אומגעשליפֿענער דימאַנט. די פּיעסע אין וועלכער זי איז ערשינען, איז אָבער אַן אומגינסטיקע, און עס וועט זײַן כּדאי צו זען ווי אַזוי זי וועט פֿאַר אונדז ערשיינען ווייטער און ווייטער... די אונטערשטע שורה איז, אַז מאַדאָם קאַמינסקי איז די בעסטע „עטעניו פֿרידלענדער“, וועלכע מען האָט אין אַמעריקע ווען עס איז געזען, די נאַטירלעכסטע, די אינטערעסאַנטסטע.

באַלד דערנאָך שרײַבט אב. קאהאַן:

„זי האָט געשפּילט מיט דער אַרטיסטישער ערלעכקייט און אויפֿריכטיקייט פֿון דער רוסישער און פּוילישער שולע; זי האָט זיך ניט געפּוּשט (געשטופּט) צום פּובליקום אין דעם נאָמען פֿון איר „סטאַר־דיפּלאַס. וווּ די ראַלע פֿאַדערט, אַז זי זאָל זיצן שטיל, איז זי געווען שטיל, שטיל מיט די אויגן, אַזוי גוט ווי מיטן קול, שטיל, אַן בלאַפּס. וווּ איר איז אויסגעקומען צו ריידן, צו וויינען שטיל, אַן היסטעריקע, אויף דעם געוויינלעכן שטייגער, האָט זי טאַקע אַזוי געטאַן. דאָס האָט דיסאַפּוינטעמ [אַנטווישט] דעם פּובליקום, וועלכער

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

איז געווינט צו מעלאַדראַמאַטישע גוואַלדן מיט טייכן טרערן ביי דער קלענסטער געלעגנהייט.

און די אַנדערע אַקטיאָרן אויף דער בינע האָבן זיך באַנוצט מיט דעם וואָס די „גרינע“ לאַזט דורך איר „טשאַנס“ [געלעגנהייט] און זיי האָבן אַזוי געשריגן, אַזוי זיך געמאַרדעוועט, אַז אייניקע פֿון אירע בעסטע און זיסטע מאַמענטן זײַנען איינפֿאַך דערטרונקן געוואָרן אין אַ ים פֿון מוזיק-האַל-געפּילדער.

...קיינער קאָן אייך ניט מאַכן וויינען אַזוי ווי זי. אַזעלכע מאַמענטן האָט איר ראַלע אין „קרייצער סאַנאַטאַ“ ווייניק. אַבער אין די, וואָס זײַנען דאָ, האָט זי יעדעס מאָל געהאַט ערפֿאַלג אין דעם בעסערן זין פֿון וואָרט. איר בינע-פֿערזענלעכקייט איז דאָן געווען העכסט סימפּאַטיש, און דער עפֿעקט איז געווען אַ טיפֿער.

עס איז קיין פֿראַגע ניט, אַז די לויב-געזאַנגען, וועלכע זי האָט באַקומען אין רוסלאַנד, זײַנען כּשר פֿאַרדינט. אַבער — משנה מקום, משנה אומשטענדן. אין רוסלאַנד איז דער טעאַטער-עולם ניט צוגע-ווינט צו קיין סטאַר-פּריווילעגיעס און סטאַר-„טריקס“, וועלכע די אַנדערע אַקטיאָרן געברויכן בײַ אונדז אין קאַמף פֿאַר זייער אָנער-קענונג. מאַדאַם קאַמינסקי האָט אַן אמתן טאַלענט. זי האָט אַן אמתן אַרטיסטישן טעמפּעראַמענט, און ווען זי האָט אַ געלעגנהייט צו שפּילן אַן אמתן אַרטיסטישן מאַמענט, דרינגט זי אייך דורך מיט אַן עסטעטישן ציטער. זי ווערטער רייסן זיך בײַ איר אַרויס נאַטירלעך, מיט אַ פּליינע [פּשוטע], ניט-געבלאַפֿטע וואָרעם-קייט. די טרערן קומען אויף אַ נאַטירלעכן ניט-פֿאַבריצירטן שטיי-גער. קיינער קאָן אייך ניט מאַכן וויינען אַזוי ווי זי. איינפֿאַך וויל אירע אייגענע טרערן זײַנען אַבסאַלוט אמתע, נאַטירלעכע, ניט מיט אַ „פּעטענט“ [קינסטלעך] אַרויסגעצויגענע...

די פּיעסע „קרייצער סאַנאַטאַ“ האָט אַ זייער קליינע ראַלע פֿאַר דער העלדין ווען מען שפּילט אַן צופּיל „טעכניק“, דאָס הייסט ווען מען טרייעט [באַמיט זיך] ניט די ראַלע צו מאַכן גרעסער ווי זי איז מיט אומנאַטירלעכע מיטלען, איז אין איר ווייניק פֿאַראַן וואָס צו טאָן. בלויז דריי-פּיר וויכטיקע מאַמענטן אַנטהאַלט זי. דיזע דריי-פּיר וויכטיקע מאַמענטן האָט מאַדאַם קאַמינסקי דורכגעפּירט ווי אַ וואָרע קינסטלעריג, נאַטירלעך, מיט אַרטיסטישן טעמפּעראַמענט, אויפֿריכטיק, סימפּאַטיש און רירנד. אַבער, דאָרטן וווּ אונדזערע

ז ד מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

היגע שוישפילערניען ווייסן שוין ווי עס איז צו געפֿינען אַ מיטל ווי צו פֿאַרנעמען די אויפֿמערקזאַמקייט פֿון פּובליקום, האָט זי ניט געקאַנט פֿאַרבאַרגן די בלאַסקייט פֿון דער ראַלע. איר שוואַכע שטימע און נערוועזיטעט האָבן זיך דאַן געלאַזט פֿילן, און דער איינדרוק איז דאַן געווען ניט קיין גינסטיקער. אַז זי איז געווען נערוועז, איז קיין ווונדער ניט, און ווען מען זאָל איר געבן אַ ריכטיקע געלעגנהייט צו באַווייזן אירע אמתע קרעפֿטן, וועט זי זיך פֿילן מער „אין דער הייס“.

אַז אַרטיסטישע קרעפֿטן האָט זי, איז קיין פֿראַגע ניט. פֿילייכט ווען זי וואַלט אָפּגעווען אין אַמעריקע אַ געוויסע צייט און זיך ער-וואַרבן אַ ביסל מער טעכניק, וואַלט זי געווען אַ פֿולשטענדיקע קינסט-לערין ערשטער ראַנג. דאָס איז אַבער גערעדט ווען זי וואַלט איבער-געלאַזט בײַ זיך אַלע רוסישע מעלות און אויך צוגעגעבן צו זיי די אַמעריקאַנער מעלות אַן אונדזערע חסרונות.

...מאָדאָס קאַמינסקי איז אַ נערוועזע פֿרוי. דאָס איז אַבער די נערוועזיטעט פֿון אַ מענטשן, וואָס איז געבוירן געוואָרן פֿאַר דער קונסט. ווען זי וויינט, וויינט מען מיט איר מיט, און דער וויינען איז ניט קיין פֿאַבריצירטער. ער קומט בײַ איר פֿון האַרצן. ער קומט בײַ איר אויף אַ העכסט נאַטירלעכן אַרט. וויינען מיט אמתע טרערן און מיט אמתע קאַנוולסיעס, קאָן מען אויך מיט אַ בלאַף, הגם דער געוויינלעכער טעאַטער-באַזוכער ווייס פֿילייכט ניט פֿון דיין סעקרעט. מאָדאָס קאַמינסקי וויינט אַבסאַלוט אַן אַ בלאַף.

אונדזערע בעסטע אַקטיאָרן און אַקטריסעס דעקלאַמירן, זינגען, ריידן אויף טעאַטער-נאַטן. איינע פֿון די אויסנאַמען איז מאָדאָס [סעראַ] אַדלער. זי רעדט מייסטנס נאַטירלעך. אַפֿילו (יעקב פּ.) אַדלער אַליין דעקלאַמירט. דאָסזעלבע איז אויך מיט מאָדאָס ליפּצין.

ווען אונדזערע אַ „סטאַר“ („שטערן“) שפּילט דיזע ראַלע, לאַזט זי די שטילע סצענעס אויך ניט אַוועקגיין אַן ליאַרס. זי שרייט „דראַמאַטיש“ וווּ לויט דער ראַלע דאַרף מען דאָס וואַרט אויסריידן געלאַטן. זי וואַרפֿט „הויך דראַמאַטישע“ בליקן, זי לאַזט ניט צו, אַז די אַנדערע אַקטיאָרן זאָלן צוקומען צו דער אויפֿמערקזאַמקייט פֿון דעם טעאַטער-עולם. דיזע „טריקס“ אין די [דער] סטאַר טרייד (קונצן און שפּיצלעך פֿון דעם „סטאַר-פֿאַך) זינען מאָדאָס קאַ-מינסקיני ניט באַקענט“.

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

די באַמערקונגען אין קאהאַנס רעצענזיעס, אין וועלכע ער לויבט זי קינסטלערישע אייגנשאַפֿטן פֿון אסתר-רחלען, אָבער שטרייכט פֿסדר אונטער, אַז זי האָט טעכנישע חסרונות, ברענגען צו אַן אָנפֿרעג פֿון אַ טעאַטער-באַזוכער וואָס אַזוינס דער קריטיקער מיינט מיטן אויסדרוק „טעכנישע פֿעלער“, אויף וואָס די צייטונג [זיכער געשריבן פֿון אב. קאהאַן] ווייזט אַן אַלס ביישפּיל די סצענע אין „קרייצער סאַנאַטאַ“ ווען עטי הערט זיך אונטער ווי איר מאַן גיט אַ מוזיק-לעקציע איר אומגעזעצלעך קינד. צוערשט שיינט זי פֿון גליק, וואָס ער ווייזט אַרויס דעם קינד אַזויפֿיל אויפֿמערקזאַמקייט, אָבער ווען זי הערט ווי דאָס קינד וויינט פֿון ווייטיק, ווייל זיין שטיף-פֿאַטער שלאָגט אים, נעמט זי וויינען און דריקט דורכדעם אויס ווי זי ליידיט דערפֿון, און

„אונדזערע טאַלענטפֿולע אַקטעריסעס שפּילן אַזאַ סצענע געוויינט-לעך אַזוי: זיי דריקן אויס זייערע געפֿילן, זייערע יסורים גוואַלדיק. זיי וויינען צוריקגעהאַלטן, אַז דער מאַן זאָל ניט דערהערן, אָבער טעאַטראַליש, מיט שרעקלעך טראַגעדישע העויות. דעם עולם נעמט עס דורך איינפֿאַך, ווייל די אַקטעריסע האָט טעמפּעראַמענט און טאַקע טאַלענט. גאַנץ אַנדערש האָט עס געשפּילט מאַדאַם קאַמינסקי. זי האָט פּלוצלינג געגעבן אַ קאַנווּלסיוון ציטער מיט אַ שטילן כליפּ, מיט אַ רחמנות-געבעט אין איר געזיכט און אין איר שלוכט-צנדער שטימע. די גאַנצע סצענע האָט געדויערט אַ מינוט. זי איז אָבער געווען אַזוי נאַטירלעך, אַזוי אַבסאָלוט נאַטירלעך, אַזוי טיף, אַזוי פֿול מיט דעם אמתן ווייטיק פֿון אַ מוטער, אַז דער שרײַבער פֿון דיזע ציילן האָט דערביי אויך אַ ציטער געטאַן פֿון ווייטיק.

אַט דאָס איז דער אמתער סאַרט קונסט, אַן „טריקס אָוו טהי טרעיד“ [קונצן פֿון דער פּראָפֿעסיע], אַט פֿאַר אַזעלכע זאַכן אַפּלאַ-זירן די בעסטע מבינים פֿון אייראָפע, אָבער ווען מאַדאַם קאַמינסקי האָט געשפּילט דיזע מערקווירדיקע סצענע, איז זי געשטאַנען מיט איר געזיכט אַזוי שטאַרק אַן אַ זייט, אַז בלויז אַ קליינער טייל פֿון טעאַטער האָט געקאַנט זען איר געזיכט און איר שפּילן. פֿאַר די איר בעריקע איז דאָס פֿאַרלאָרן געגאַנגען. דאָס איז בלויז איין ביישפּיל. איר אמוזער אַרטיסטישער שפּילן האָט זיך אַרויסגעוויזן אין אַלע שטאַרקע מאַמענטן. די טעכניק האָט איר הויפּטזאַכלעך געשטערט אין די שוואַכע מאַמענטן וווּ זי האָט ווייניק וואָס צו טאָן.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

עס וועט זײַן אַ גרויסער, גרויסער שאַדן ווען מיר וועלן דיזע
אמתע אַרטיסטן ניט קאַנען זען אין פּיעסן וווּ זי האָט אַ געלעגנהייט
צו געברויכן איר טאַלענט. אונדזערע היגע טאַלענטפֿולע שוישפּילער-
רינען זײַנען אויך אַרטיסטן. זיי קאַנען אײַך פֿאַרשאַפֿן עסטעטישן
פֿאַרגעניגן. הלואי אָבער וואָלטן זיי זיך געקאַנט אָפּגעוווינען פֿון
זייער איבערגעטריבענעם „טעאַטראַליזמוס“, פֿון זייערע גוואַלדן,
מיט טרערן און היסטערישע קוויטשערייען. הלואי זאַלן זיי זיך
צוגעוווינען אַרויסצוווייזן זייער טאַלענט אויף דעם שטילערן, נאַ-
טירלעכערן, אמת-קינסטלערישן אופֿן, אויף מאַדאַם קאַמינסקאַס
שטייגער.“

„די וואַרהייט“ שרײַבט אַזוי וועגן איר שפּילן „עטי“:

„אסתר רחל קאַמינסקי, די באַרימטע ייִדישע שוישפּילערין פֿון
רוסלאַנד, האָט פֿרייטיק אַוונט געמאַכט איר ערשטן אַמעריקאַנער
דעביוט אין „טאַליא“־טעאַטער. זי איז אויפֿגעטרעטן אַלס „עטעניו“
אין יעקבֿ גאַרדינס „קריצער סאַנאַטאַ“. אַ ריזיקעס פּובליקום איז
געקומען זי עמפֿאַנגן און האָט זי זייער וואַרעם באַגריסט בײַ איר
ערשטן אַרײַנקומען. מאַדאַם קאַמינסקי האָט אַלץ מער געווונען זאָס
פּובליקום מיט יעדער סצענע און מיט יעדן אַקט, און נאָך זער
לעצטער סצענע פֿון לעצטן אַקט, האָט זי געקראָגן אַזאַ אַוואַציע,
וועלכע מײַנט אין ייִדישן טעאַטער שוין אַ לאַנגע צײַט ניט געזען.

צו געבן אַן אָפּשאַצונג פֿון מאַדאַם קאַמינסקי טאַלענט פֿון דער
ערשטער פֿאַרשטעלונג וואָלט געווען אומגערעכט אי צו איר אי צום
פּובליקום. די שוישפּילערין איז געווען זייער נערוועז. זי האָט ניט
בלויז געליטן פֿון „סטיידזש“ [בינע]-פֿיבער“, זאַנדערן אויך פֿון
אַלעס, וואָס זי האָט איבערגעלעבט פֿאַריקע וואָך, ווען מער ווי
„שטרייק“, „באַיקאַט“, „סקעב“ און ענלעכע טעאַטער־טערמינען האָט
מען ניט געהערט. אונטער דעם קלאַנג פֿון דיזע ווערטער האָט זי
געמאַכט פּראַבע און די שרעקלעכקייט פֿון איר פֿאַרלעגנהייט קאַן
מען זיך פֿאַרשטעלן. מאַדאַם קאַמינסקי האָט זיך פּלוצלינג געפֿונען
אין דער לאַגע פֿון ענטוועדער ווערן אַ „סקעב“ [שטרייק־ברעכער],
רחמנא לצלן, אַדער ברעכן איר קאַנטראַקט מיט טאַליא טעאַטער און
אַהיימפֿאַרן. נאָר דער, וואָס האָט זי פֿאַריקע וואָך געזען בײַ פּראַבע,
קאַן זיך פֿאַרשטעלן וואָס פֿאַרע אַנשטרענגונגען אירע נערוון האָבן
דורכגעמאַכט. אַגבֿ, איז די גאַנצע פֿאַרשטעלונג ניט געווען „די

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

קרייצער סאָנאַטאַ", וואָס מיר זײַנען געוווינט צו זען. כמעט יעדער איז געווען ניט אין זײַן פּלאַץ. פֿילע האָבן געזאָגט אייגענע ווערטער און אויסגעלאָזן פֿיל, זייער פֿיל פֿון פֿאַרפֿאַסערס ווערטער. די יוניאַן-פֿאַסירונג פֿון פֿאַריקע וואָך האָט זיך געפֿילט אויף שריט און טריט און כמעט אין יעדער פֿראַזע. צום גליק האָט מען געשפּילט „קרייצער סאָנאַטאַ“ און פֿון די געשפּרעכן איבער „אוינע“ [די פֿראַזע פֿון אַפֿריס קלעזמער] האָט דאָס פּובליקום פֿאַרשטאַנען, אַז די אַרטיסטן האָבן אין זינען אַנדערע זאַכן אויסער טעאַטער.

מאָדאַס קאַמינסקי דאַרף געזען און געאורטיילט ווערן פֿון אַ פֿאַר-שטעלונג ניט מוצאי [נאַכן] טעאַטער-שטרייק. אין פֿילע מאָמענטן האָט מען געקאַנט זען, אַז זי איז אַן אַרטיסטיק, וועלכע פֿאַרדינט ערנ-סטע און אויפֿמערקזאַמע באַאַבאַכטונג. זי זען און אורטיילן דאַרף מען ערשט ווען דער טומל פֿון יוניאַן-פֿאַליטיק וועט זײַן פֿאַרגעסן, און דאָס וועלן מיר טאָן בײַ דער ערשטער געלעגנהייט.

ש. יאַנאַוסקי שרײַבט וועגן איר שפּילן „עטיע“ אין „די קרייצער סאָנאַטאַ“:

„איר שפּילן איז עכט, אַן דעם מינדסטן בלאַף, זי שפּילט ניט פֿאַר דער גאַליאַרקע. זי שפּילט אויסצודריקן איר באַגריף פֿון דעם מענטשן, וועלכן זי שפּילט. זי האָט ניט מורא צו זיצן, צו גיין און צו שטיין ווי אַ געוויינלעכער מענטש. זי סטאַרעט זיך ניט צו זײַן אימער גראַציעז און דערפֿאַר אימער זיך האַלטן אויסגעצויגן ווי אַ סטרונע. אירע באַוועגונגען זײַנען אַזוי אומגעצווונגען ווי זי וואָלט געווען בײַ זיך אין דער היים.

...אַזוי באַטראַכטנדיק די זאַך, מוזן מיר זאָגן, אַז מאָדאַס קאַמינסקאָ שפּילט די בעסטע עטי פֿרידלענדער, וועלכע מיר האָבן ווען געזען. מיר האָבן קיינמאַל ניט געפֿילט אַזוי די צעבראַכנקייט פֿון עטי פֿרידלענדער ביז מיר האָבן ניט געזען מאָדאַס קאַמינסקאָ אין דיזער וואַלע. מיר גלייבן, אַז מאָדאַס קאַמינסקאָ פֿאַסט אויף דעם כאַראַקטער פֿון עטי פֿרידלענדער פֿיל, פֿיל טיפֿער ווי מאָדאַס קאַלישׂ.

[דער שרײַבער וואַרפֿט אַבער גלײַכצײטיק פֿאַר ק. אַז טיילמאַל רעדט זי צו שטיל און ווייזט אַרויס ווייניק באַוועגונגען].

לויט מײַן מיינונג איז:

„שרײַבן דעמאָלט אין אַזאַ טאָן איז געווען אַ גוואַלדיקע ריזיקע, ווייל די צענדליקער טויזנטער פֿאַרערער פֿון מאָדאַס קאַלישׂ, וועלכע

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

האָבן זי פֿאַרגעטערט אַלס „עטי פֿרידלענדער“ אין „קרייצער סאַנאַטאַ“ האָבן נאָך געלעבט און געאַטעמט מיט זייער „סטאַרגאַט“. אמת, אַז יאַנאַוסקי רירט אויך אַן אַ געוויסן דעפֿעקט אין מאַדאַט קאַמינסקאַ, אַז טיילמאַל רעדט זי צושטיל און ווייזט אַרויס ווייניק באַוועגונגען, אויף וואָס קאַהאַן שטעלט זיך אָפֿ לענגער און גיט אַן די סיבות, אָבער קריגן אַזאַ לויב־געזאַנג פֿון דעם בייסיקן יאַנאַוסקי איז פֿאַרט געווען אַן איבעראַשונג.

דעם 28 אויגוסט 1909 איז ק. אויפֿגעטראָטן אין „טאַליאַ“ טעאַטער אין דער טיטל־ראַל פֿון יעקבֿ גאַרדינס „סאַפֿאַ“, אָבער אַזוי ווי די אַנדערע צוויי געסט־שוישפּילער, מישע פּישזאַן און וועראַ זאַסלאַווסקאַ, האָבן געדאַרפֿט באַקומען אַ מעגלעכקייט אויפֿצוטערעטן אין זייער רעפּערטואַר, פֿלעגט די טרופּע צעטיילט ווערן און ק. מיט קעסלערן און די אַנדערע דראַמע־שוישפּילער האָבן געשפּילט אין אַנדערע טעאַטער־בנינים. זיי גאַסטראַלירן אויך דעם 13 סעפטעמבער 1909 אין פּילאַדעלפּיע מיט „סאַפֿאַ“.

די רעצענזיע איבער ק.׳ס אויפֿטריט אַלס „סאַפֿאַ“ הייבט אָן די „וואַרהייט“ מיט אַפּדרוקן אַ בריוו פֿון באַרימטן ייִדיש־דזשיטשן שווי־שפּילער מאַריס מאַריסאַן, וועלכער שרעכט:

„זייער געערטע רעדאַקציאָן. פֿאַר מיין אַפּרייזע נאָך אייראָפּע וויל איך נאָך די שפּאַלטן פֿון דער וואַרהייט אין אַנשפּורן נעמען [באַנוצן] איך בין אויפֿגעפֿאַזערט געוואָרן אַן אורטייל אַפּצוגעבן וועגן דער ייִדישער סטאַר מאַדאַט קאַמינסקי, און איך וויל מיט עטלעכע ווער־טער נאָכקומען דיזע אויפֿאַדערונג. מאַדאַט קאַמינסקי איז אַ פֿולענדעטע, טעכנישע און נאָטירלעכע שוישפּילערין, זי האָט סאַפֿאַ מיט איין פּראָבע סך־הכל צום ערשטן מאל געשפּילט [ק. האָט די פּיעסע פֿריער געשפּילט אין פּוילן — ז. ז.] און זי איז ערשטוינלעך מיט דער ראַלע פֿאַרטיק געוואָרן. זי איז געווען נאָטירלעך און דאָס איז זי הויפּט באַדינגונג אין דער שוישפּילער־קונסט. איך בין זי־כער, אַז זי וואַלט דיזע ראַלע נאָך בעסער געשפּילט ווען זי וואַלט געהאַט מער פּראָבן, יעדנפֿאַלס איז איר רוף [נאָמען] אַלס גוטע שוישפּילערין פֿולשטענדיק באַרעכטיקט. זי האָט עפעס ענלעכעס מיט דעם נאָטירלעכן שפּילן פֿון מאַדאַט ליפּצין.

די ייִדישע בינע אין ניו־יאַרק האָט איבערהויפּט פֿיל גוטע טאַג־לענטן אויפֿצוהוייזן און מיט פֿלייס און ווילן וועלן זיי גאַנץ געוויסן

די זועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

גרויסעס לייסטן און מיט יעדן פֿרעמד-לענדישן שוישפילער קאנ-
קורירן קענען.

מאָריס מאָריסאָן

דערצו באַמערקט די רעדאַקציע:

„און הער מאָריסאָנס מיינונג איז געטיילט געוואָרן פֿונעם טאַליאַ פּובליקום ביי דער פֿאַרשטעלונג פֿון „סאַפֿאַ“. שוין לאַנג האָט דאָס פּובליקום ניט געגעבן אַזאַ אַוואַציע אַן אַקטריסע ווי פֿרייטיק אַוונט אין טאַליאַ טעאַטער. נאָך יעדן אַקט איז מאַדאַם קאַמינסקי אַרויס- גערופֿן געוואָרן אומצאָליקע מאַל און דער טעאַטער האָט געדונערט מיט אַפּלאַוז. דאָס פּובליקום און אַזוי אויך די מבניס האָבן אויסגע- דריקט פֿולע אַנערקענונג צו דער גאַסטראַלירנדער שוישפילערין.

ניט אין דיזער קורצער רעצענזיע איז אַפּצושטעלן זיך אויספֿיר- לעך אויף די אייגנשאַפֿטן פֿון מאַדאַם קאַמינסקיס שפּילן, וואָס הייבן זי אויף צו דער מדרגה ווייניקסטן פֿון די בעסטע שוישפילעריןס פֿון אונדזער בינע. אָבער דעם אורטייל האָט דאָס פּובליקום אַפּגעגעבן נעכטן דעם גינסטיקסטן פֿאַר דעם „סטאַר“ פֿון יענער זייט ים און מיט פֿולן רעכט. מאַדאַם קאַמינסקי האָט אין זיך יענע גרויסע מעלה, וואָס דאַרף געשעצט און געלויבט ווערן, וואָס זי זוכט זייער ווייניק שוישפילעריש צו זיין. ניט אימער געלינגט דאָס איר. אָבער דאַרט וווּ איר געלינגט דאָס, איז זי גרויס, און ווער ווייס אויב ניט די יאָגד נאָך ערפֿאַלג אום יעדן פּרייז צווינגט זי שוישפילעריש עפֿעקטנע צו זיין, וואָס דאָס שאַדט זייער איר נאַטירלעכעס שפּילן. איינס האָט זי זיכער געציגט מיט איר „סאַפֿאַ“. די יידישע בינע מעג באַגריסט ווערן מיט אַזאַ שוישפילערין“.

די גאַסטשפּילן, וועלכע האָבן גלעכצניטיק געפֿאַדערט פּסדרדיקע פּראָבן, געמען צו ביי ק. די מעגלעכקייט צו שטיין אין אַ ברייטן שריפֿטלעכן קאָנטאַקט מיט איר פֿאַמיליע. אַזוי שרייבט זי דעם 30 סעפטעמבער 1909 צו איר מאַן, אַז זי קומט אַלע טעג אויף פּראָבע און האָט ניט קיין צייט. זי אַרבעט אַ סך און די היצן זיינען גרויס, ניט אַריבערצוטראַגן. צופֿיל פֿאַר אירע פּוחות.

וועגן אירע אויפֿטריטן אין „סאַפֿאַ“ און „באַראַ“ שרייבט „ידי- שעס טאַגעבלאַט“, גאַרניט, דאַקעגן רופֿט די צייטונג זיך אַפּ וועגן ק.ס שפּילן אין „סאַנין“, לויט אַרציבאַשעווס ראַמאַן.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו י י ג

שמעון יאכנעלשטיק שרײַבט:

„די גרויסע קינסטלערין מאַדאַם א. ר. קאַמינסקי האָט אַבסאָלוט נײַט וואָס צו טאָן אין „סאַנין“, מער נײַט ווי טאַקע זיך גאַנץ גוט אויסצושלאָפֿן נאָך דער לאַנגער און שווערער נסיעה פֿון רוסלאַנד נאָך אַמעריקע. אויפֿטרעטנדיק אין דער דאָזיקער נודעכץ האָט זי זיך געוויס געטראַכט: „איז באמת כּדאי געווען זיך צו שלעפֿן איבער גרויסע ימים און זיך לאַזן קאַסטן אַזויפֿיל געלט נאָר צוליבן האַבן אַ דרימל“.

דעם 26 סעפטעמבער 1909 טרעט ק. אויף אַלס „קאַטיושאַ מאַס־לאַוואַ“ אין דער דראַמאַטיזאַציע פֿון טאַלסטאָיס ראַמאַן „רעזורעק־שאַן“ [תּחיית המתים]. דעם 8 אַקטאָבער 1909 האָט זי געשפּילט די ראַל „ראַזע“ אין גאַרדינס „די וואַרהייט“. דערנאָך איז זי אויפֿ־געטראַטן אַלס „נאַראַ“ פֿון הענריק איבסען.

ווען איר שפּילן אין „די וואַרהייט“ שרײַבט אב. קאהאַן:

„דער שרײַבער פֿון דיזע ציילן האָט מאַדאַם קאַמינסקי געזען אין פֿיר פּיעסן: אין גאַרדינס „קרייצער סאַנאַטאַ“, „סאַפֿאַ“, „די וואַרהייט“ און אין איבסענס „נאַראַ“, און דעם שטאַרקסטן איינדרוק האָט זי אויף אים געמאַכט אין דער לעצטער, פּונקט ווי דעם שוואַכ־סטן איינדרוק האָט ער באַקומען פֿון איר שפּילן אין „די וואַרהייט“... מיר האַבן דאָ אויך טאַלענטפֿולע שוישפּילערײַנען אויף דער ייִדיִשער בינע, אָבער זיי נעמען דעם עולם הויפּטזאַכלעך מיט גוואַלטיקע דראַמאַטישע עפֿעקטן. זעלטן, זעלטן ווען זיי מאַכן אַ „הײַט“ [דער־פֿאַלג] מיט אַ שטיקל שטילע, אינפֿאַכע כאַראַקטער־מאַלעריי, מיט אַן אינפֿאַכן אָבער טיפֿן, פּסיכאָלאָגישן שטריך. מיט מיסעס קאַמינ־סקי איז פּונקט פֿאַרקערט. ווען זי איז גוט, איז דאָס גראַד אין דיזע סאַרט מאַמענטן. דעריבער פֿאַדערט זיך צו איר מער הבינות. צו יעדן סאַרט שפּילן פֿאַדערט זיך הויפּטזאַכלעך טעמפּעראַמענט, און טעמפּעראַמענט איז אַ זאָך, וואָס יעדערער קאַן זען. עס פֿאַרשרייט אין די אויערן, שטעכט אייך אויס די אויגן. מיסעס קאַמינסקי האָט אויך טעמפּעראַמענט, אָבער איר שטאַרקסטע זײַט שטעלט זיך אַרויס אין אַן אינסטינקטיוון שילדערן פֿון שטימונגען, געפֿילן, טיפֿן... בײַ מיסעס קאַמינסקי גיסט זיך אויס דאָס בילדלעכע גאַרניט אַנפֿרעגנדיק בײַ איר אַליי, אַזוי צו זאַגן, און דאָס וויכטיקסטע איז, אַז אין אַלגעמיין קומט אַרויס אַ געוויסע געשטאַלט, וועלכע מאַכט

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אַ שטאַרקן איינדרוק אויף אייער איינבילדונגס קראַפֿט, און בײַ וועלכן איר זעט דײַטלעך דאָס איר אייגענער באַוווּסטײַן האָט מיט דעם ניט וואָס צו טאָן. זײַט איר פֿאַראַנטוואָרטלעך פֿאַר אײַער שטימע פֿאַרוואָס זי איז, צום בײַשפּיל, אַ באַס־שטימע, נישט קײן סאַפּראָן? פּונקט אַזוי ווייניק איז מאַדאָס קאַמינסקי פֿאַראַנטוואָרטלעך פֿאַר די בילדער, וועלכע זי שאַפֿט אויף דער בינע. פּונקט אַזוי באַרעכנט זײַנען זײ בײַ איר. ווען זי איז יאָ באַוווּסט, ווען אירע מאַנירן זײַנען יאָ באַזאָרגט, דאָן טױג טאַקע ניט, דאָן האָט זי קײן דערפֿאַלג ניט. ...אַזוי ווייט אינסטינקטיוו איז איר שפּילן ווען עס איז געראַטן, ווען זי פּראַווט שפּילן באַוווּסטײַניק מיט די געוויינלעכע סטייזדזש־דעקלאַמאַציען, פֿאַלט זי מער דורך ווי די היגע אַקטריסעס דעקלאַמירן כּמעט פֿון אָנהײב ביזן ענדע, אָבער איר האַלטן זיך איז געווען אַן אינסטינקטיווע נאָך דער ראַלע נאָך, און דער רעזולטאַט איז געווען, אַז טראַץ אירע דעקלאַמירונגען, טראַץ איר זייער שוואַך שפּילן, האָט זי געשאַפֿן דאָס בילד פֿון אַן אינטעליגענטע ייִדישע פֿרוי, וועלכע איבערטראַכט צופֿיל יעדע קלייניקייט, און לאַזט ניט לעבן ניט זיך, ניט איר מאַן מיט איר שטענדיקער פֿאַרצרהקייט, פֿאַרזושטאַלען.

וועגן איר שפּילן „נאַראַ“ שרײַבט אב. קאַהאַן:

„...אין „נאַראַ“ דעקלאַמירט זי אַמווייניקסטן. זי רעדט מײַסטנס מיט דעם איינפֿאַכן, נאַטירלעכן טאָן פֿון דעם געוויינלעכן לעבן און גײט אַזוי אַרײַן אין דער ראַלע, אַז איר האָט פֿאַר זיך אַ פֿולשטענדיקן פֿאַרטרעט פֿון דער אומגליקלעכער פֿרוי מיט איר גאַנצן אינערלעכן קאַמף. דער וואָס איז צוגעוויינט צו עפֿעקטפֿולע שוײַשפּילעריי, יעדער קאָן איר קוים אַפּשאַצן אין דיזער פּיעסע. ...נאַראַ“ איז זייער אַ דאַנקבאַרע ראַלע פֿאַר אַן אַקטריסע. נאַראַ געפֿינט זיך אויף דער בינע פֿון דעם ערשטן מאַמענט ביז דעם לעצטן, און כּמעט די גאַנצע צײַט האָט זי צו שפּילן. די ראַלע איז אַן אינטערעסאַנטע, דער דאַפּלעטער „איך“, וועלכער זיצט אין דיזער פֿרוי, שאַפֿט אַ דראַמאַטישן צוזאַמענשטויט, וועלכן מען געפֿינט אין ניט פֿילע מאַדערנע דראַמעס. און מיסעס קאַמינסקי האָט דיזע צוויי „איכן“ געפֿילט אינסטינק־טיוו און זײ בײַדן פֿאַרגעשטעלט אַזוי, אז דער צוזעצן האָט ווירקלעך מיטגעלעבט מיט דער יונגער פֿרוי אין איר גאַנצן אינערלעכן קאַמף. איר נערוועזע, געמאַכטע לוסטיקייט, אירע נערוועזע איבערגאַנגן

זלמן זילבערצווייג

פֿון איין שטימונג צו דער אַנדערער, אירע נאַווע שטיפֿערייען און נאַווע פּראָטעסטן קעגן דעם אומגליק, וועלכן איר מאַנס קרבן גרייט פֿאַר איר צו, דאָס אַלעס איז בײַ מאַדאָס קאַמינסקי אויסגעקומען נאַטירלעך, טיף, פֿול מיט די בלוט פֿון לעבן.

איר צווייטער אַקט איז אומפֿאַרגעסלעך. זי איז איינע פֿון די בעסטע נאַראָס, וועלכע מען האָט ווען עס איז געזען אויף אירגענד וועלכע בינע. פֿאַרגעסט ניט, אַז די ראַלע איז ווייט, ווייט ניט קיין אויבערפֿלעכלעכע. עס איז אַ טיפֿע, אַ פֿילפֿאַכע ראַלע מיט דעלי־קאַטע שטריכן. ...פֿאַר געשרייען, געפֿילדער איז נאַטירלעך אין אַזאַ פּיעסע קיין פּלאַץ ניטאָ. דאָ מוזן די פֿאַרשיידענע מאַמענטן אויסגער־אַרבעט ווערן אין לעבנס־פֿאַרבו, ניט אין פֿלאַמענדע בליק, ציין־קריצעניש און „הויך־דראַמאַטישע“ קרעכצן. מיסעס קאַמינסקי לעבט אין דער ראַלע מיט אַלע אירע דעליקאַטע שטריכן. פֿון מעלאַדראַ־מאַטישע מעטאָדן קאָן דאָ קיין רייד ניט זײַן.

קענטיק, אַז ק. איז געווען זייער אומצופֿרידן, וואָס זי האָט ניט געקענט אויפֿטרעטן אין איר געשפּילטן רעפּערטואַר, נאָר מוזן „אַרנשפּרינגען“ אין נײַעם רעפּערטואַר, וואָס איז איינשטודירט געוואָרן אויף כאַפֿ־לאַפּ און זי האָט זיך וועגן דעם באַקלאַנגט אין אַ בריוו צום באַקאַנטן ייִדישן שריפֿטשטעלער יעקבֿ דינעזאָן אין וואַרשע, אויף וואָס ער האָט איר צוריקגעענטפֿערט אַ לענגערן בריוו.

יעקבֿ דינעזאָן שרײַבט:

...איך ווייס ניט ווי ס׳האַט זיך דער זעליגער גאַרדין אַלס אויטאָר פֿון „מירעלע אַפֿרת“ פֿאַרגעשטעלט. האָט ער זי זיך אָבער אַפֿילו נאָר אין איין קנייטשעלע אַנדערש פֿאַרגעשטעלט און וואַלט ער שפּילן געזען דיזע באַווונדערונגסווערטע, ערנסטווירדיקע ייִדי־שע פֿרוי, אויב ער איז נאָר ווירקלעך אַזוי טאַלענטפֿול געווען ווי זײַנע פֿאַרערער פֿאַרזיכערן, איז בײַ מיר קיין ספֿק ניט, אַז ער וואַלט מיט ערפּורכט אייערע הענט געקושט פֿאַר אײַער איבערצייגן אים, אַז זײַן גייסטעס קינד איז פֿיל שענער, ערהאַבענער און מייסטער־שער אַלס זײַן רײַכע פֿאַנטאַזיע האָט עס אים געקאַנט פֿאַרשטעלן.

ווי לייד טוט עס מיר וואָס איר האָט ניט די מעגלעכקייט גראַד אין דיזער אומפֿאַרגלייכלעכער ראַלע דעם אַמעריקאַנער פּובליקוס זיך צייגן, און עס קרענקט מיך ווירקלעך וואָס די באַרימטע פֿרוי

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

ליפצין, וואָס איך האָב פֿון איר טאַלענטפֿולן שפּילן אַזוי פֿיל שיינעס און ליבנסווירדיקעס געהערט און געלעזן, קאָן, אַלס ווירקלעכע אַר-טיסטין און אומבאַשרייטבאַרער טאַלענט, אייך די מעגלעכקייט ניט [געבן] צו צולאָזן אין איר ראַלע אַלס מירעלע אַפֿרת דעם אַמעריקאַ-נעור פּובליקוס זיך צו צייגן. זיין נאַריש און ענג-עגאַסטיש איז ניט די אייגנשאַפֿט פֿון דעם ווירקלעכן געניע און טאַלענט. דאָס זיין נאַריש און ניט פֿאַרגינען דעם צווייטן דעם געהעריקן ערפֿאַלג איז אַ סימן דלות און קליינמוטיקייט.

וואָלט איך די פֿרוי ליפּצין יעצט זען, וואָלט איך איר נאָר איינס זאָגן: מיט דעם ערלויבן אייך אין דער ראַלע „מירעלע אַפֿרת“ אויפֿ-צוטערען, קאָן זי זיך איר נאָר פֿאַרדינטע ערע און טיפֿע אַכטונג ערווערבן. וועט איר די ראַלע ערגער אַלס זי אויספֿירן, וועט דאָך דאָס פּובליקוס ערשט די געלעגנהייט האָבן איר ווירקלעכן אַרטיסט-טישן טאַלענט צו דערקענען. וועט איר דיזע ראַלע בעסער אַלס זי אויספֿירן, וועט זי, די געערטע און פֿיל-באַרימטע ליפּצין, מיט איר גרויסמוטיקן טאַט פֿאַר דער קונסט און פֿאַר זיך, דעם גרעסטן כּבֿוד און באַוונדערונג פֿאַרדינען פֿון יעדן, וואָס האָט ליב און פֿאַרשטייט די קונסט“.

בוּעז יאַנג שרייבט אין זיינע זכּרונות:

„די קאַמינסקאַ איז אויפֿגעטראַטן אין „טאַליאַ טעאַטער“ אין גאַרדינס רעפּערטואַר אַלס „עטעניו“ אין „קרייצער סאַנאַטאַ“, אין „סאַפֿאַ“ און אין דער „וואַרהייט“, אין אַלע ראַלן, וואָס די מאַדאַס קאַליש האָט געשפּילט. קיין צו גרויסן בייפֿאַל האָט זי אין די ראַלן ניט געהאַט. זי איז שוין דעמאַלט געווען אַלט אַ יאַר פֿערציק און איר פֿיגור האָט איר געמאַכט אויסזען נאָך עלטער. ...דער אונטער-שייד צווישן די צוויי אַקטעריסעס אסחר רחל קאַמינסקאַ און בערטאַ קאַליש, אויב מען קאָן אַזוי אונטערשיידן, איז געווען ווי דער אונטער-שייד פֿון דער דוּע און סאַראַ בערנאַרד. דוּע איז געווען די נאַטיר-לעכסטע גרויסע אַקטעריסע צו יענער צייט. זי האָט גערירט הערצער מיט איר איינפֿאַכקייט, מיט איר נאַטירלעכקייט. דאַקעגן בערנאַרד — מיט איר ראַמאַנטישקייט, מיט דעם איידעלן אויסזען, מיט איר שוין ריידן, מיט איר אויפֿברויזנדיקן טעמפּעראַמענט. ביידע האָבן געהאַט דעם געטלעכן אַרטיסטישן פֿלאַם אין האַרצן, נאָר דוּע האָט גענומען די באַגייטערונג, דעם פֿלאַם פֿון דעם נאַטירלעכן פֿייער פֿון

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

לעבן, און ווען זי איז עלטער געוואָרן, האָט דאָס פֿייער אָנגעהויבן זיך צו לעשן... די קאַמינסקי איז געווען די ייִדישע דחע...

די קאַמינסקי האָט דעמאָלט בײַ אונדז גענומען צוויי הונדערט און פֿופֿציק דאָלאַר אַ וואַך. דאָס איז געווען אַ קאָלאַסאַלע סומע פֿאַר יענער צײַט.

גאָך ק׳ס שפּילן איבער פֿאַרשיידענע טעאַטערס אין נײַ־יאָרק און סבּיבּה, אָנאַנסירט „טאַליאַ“־טעאַטער די אויפֿפֿירונג פֿון ז. ליבינס פּיעסע „מענטשן אָן גלױבן“. דאָ ברעכט אויס אַ סכּסוך צווישן ק. און דער שױשפּילערין מאַלווינאַ לאַבעל, וועלכע פֿלעגט ביז צום קומען פֿון גאַסט, שפּילן די הויפט פֿרויען־ראַלן מיט קעסלערן.

אַזוי מעלדעט דער „פֿאַרווערטס“:

„אין טאַליאַ־טעאַטער קומט יעצט פֿאַר אַ שוועסטער־קאַמף אויב מען קאָן זיך אַזוי אויסדריקן. די מלחמה גייט אָן צווישן מאַדאַם קאַמינסקי און מאַדאַם לאַבעל. די מענעדזשערס פֿון דיזן טעאַטער דענקן אין קורצן אויפֿצופֿירן ז. ליבינס נייע פּיעסע „מענטשן אָן גלױבן“, ווילן זיי, אַז מאַדאַם קאַמינסקי זאָל שפּילן די ראַלע פֿון דער העלדין [„ראַזעטאַ“], זאָגט אָבער מאַדאַם לאַבעל: ניין. זי האָט אַ קאַנטראַקט אין וועלכן עס שטייט געשריבן שוואַרץ אויף ווייט, אַז זי איז די „ליינינג לעידי“ (הויפט ראַליסטקע), די סטאַדיכע, און קיין אַנדער האָט קיין רעכט אירע ראַלן צו שפּילן... די אמתע אור־זאָל איז די: אַזוי ווי מאַדאַם קאַמינסקי איז דאָ דאָ בלויז אַ גאַסט, איז ווען זי זאָל יעצט אויפֿטרעטן אין דיזער ראַלע, וועט זי, מאַדאַם לאַבעל, זיזעלבע וואָלע מחזן שפּילן שפּעטער. נו, וויל זי ניט, זי האָט דאָ אַ קאַנטראַקט.“

[אַבער ווען מען רעדט פּערזענלעך מיט די אַקטריסעס, לייקע־נען ביידע דעם סכּסוך].

מאַלווינאַ לאַבעל קומט אָבער באַלד אַרויס אין „פֿאַרווערטס“ מיט אַן אויפֿאַדערונג צו ק׳ס אַז זיי זאָלן ביידע גיין אויף אַ קאַנקורס, דערבײַ גרייפֿט זי איר אָן מיט „טשעכױערטלעך“:

„זאָלן די בערנאַרדס, די דזעס און אַנדערע גרויסע ווײַזן וואָס זיי קענען און מיר וועלן פֿון זיי לערנען. איד האָב ניט פּראָטעסטירט, אַז מאַדאַם קאַמינסקי זאָל ניט שפּילן אַלע ראַלן, וועלכע איד האָב ביז היינט געשפּילט. אמת איז, איד בין ניט קיין „דחע“, אָבער מיין באַװוסטזײַן האָט מיך ניט באַטראַגן, אַז צווישן אַלע קינסטלערײַנס —

די זועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

רעספעקטירטע יידישע — בין איד באַרעכטיקט צו דערהאַלטן [אַנהאַלטן] דעם ערן-פּלאַץ אין מר. קעסלערס טעאַטער, אָבער ניט דורך מיין קאַנטראַקט, נאָר דורך דער יידישער בינע קונסט, וועלכע איך פרעזענטירן.

אין דער זעלבער צייט קומט בועז יאַנג אַרויס מיט אַ מאָנונג צו די פּיעסן-שרייבער, אַז זיי זאָלן שאַפֿן פֿאַרן גאַסט אַ גוטע נייע פּיעסע.

„מענטשן אָן גלויבן“ ווערט אויפֿגעפֿירט דעם 22 אַקטאָבער 1909 מיטן גאַסט, און „דיא וואַרהייט“ שרײַבט וועגן ק.ס שפּילן: „מאָדאַם קאַמינסקי איז די זינדיקע טאַכטער. זי מאַכט פֿון איר ראַלע וואָס זי קאָן, און רופֿט אַרויס פֿילע אפּלאַדיסמענטן“.

דעם 28 אַקטאָבער 1909 שפּילט ק. אין גאַרקס „מעשטשאַניע“ (קליינבירגער). קומט דערווייז אַ אַרויס אַ ידיעה, אַז היות ווי דער קאַנטראַקט מיטן טעאַטער האָט זיך געענדיקט דעם 25 אַקטאָבער, פֿאַרט ק. צוריק אַ היים.

דער „פֿאַרווערטס“ באַמערקט דערביי, אַז ווען ק. שפּילט, איז דאָס טעאַטער שטענדיק געפּאַקט. דאָס טעאַטער האָט מיט ק. אַן אַפֿ-מאָד, אַז זיי קאַנען פֿאַרלענגערן אירע גאַסטשפּילן, אָבער אויב זי וועט ווייטער בלייבן אין ניו-יאָרק, מחוץ זייער טעאַטער, טאָר זי דריי חדשים-צײַט ניט שפּילן אין ניו-יאָרק אין קיין אַנדער טעאַטער. דער גאַסט — שרײַבט די צײַטונג — איז צופֿרידן מיטן טעאַטער-עולם, אָבער פֿילט זיך אומאַנגענעם פֿון דער באַהאַנדלונג מצד די קאַלעגן, כאַטש אַקטיאָרן גיבן שוין צו, אַז זיי האָבן געהאַט אַ טעות און אַז די מיינונג וועגן איר פֿון „פֿאַרווערטס“ איז געווען אַ גערעכטע. אין דער פּיעסע „די וואַרהייט“ האָט זי באַזיגט אַפֿילו אירע קעגנער. ק. טרעט אויף מיט צוויי פֿאַרשטעלונגען ספּעציעל פֿאַר קאַלעדזש סטודענטן, און, אַ פנים, מיט דער דערלויבעניש פֿון די באַלעבאַטיים פֿון „טאַליאַ“-טעאַטער שפּילט זי אין אַנדערע טעאַטערס.

דעם 25 נאָוועמבער 1909 איז ק. אויפֿגעטראַטן אין „יענקל דער שמיד“, וועגן ק.ס שפּילן „טאַמאַראַ“ אין פּינסקיס „יאַנקל דער שמיד“, שרײַבט אַב. קאַהאַן:

„מיטעס קאַמינסקי האָט אַ קליינע ראַלע. אָבער מיט איר שפּילן העלפֿט זי זייער שטאַרק מיט אין שאַפֿן דעם טיפֿן איינדרוק, וואָס די פּיעסע מאַכט. זי ליגט זייער פֿיל צו דער נאַטירלעכקייט פֿון דעם

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

בילד אין אַלגעמיין. דאָ זענען מיר ווידער איר הויפט ווערט. זי לעבט זיך אַריין אין איר ראַלע און שפּילט איר, גאַר פֿאַרגעסנדיק, אַז עס זיינען דאָ אַפּלאַדיסמענטן אויף דער וועלט...

...איר „טאַמאַראַ“ איז אַ ברייליאַנטענער לעבנס־בילד פֿון אַ שטיילער גוט־האַרציקער ייִדישער פֿרוי פֿון דעם בעל־הבית־טישן קלאַס, וועלכע האָט געהיראַט ניט נאָך איר יחוס נאָך און איז צופֿרידן מיט איר שיקזאַל און האַלט זיך מיט טאַקט און מילדקייט אונטער אַלע אומשטענדן... עס איז ניט קיין דאַנקבאַרע ראַלע ביי אונדז, ווייל זי פֿאַרשאַפֿט ווייניק אַפּלאַדיסמענטן. דאָ ביי אונדז אין אַמעריקע איז מען ניט צוגעוויינט, אַז אַ סטאַר אַקטעריסע זאָל צו־פֿרידן זײַן צו שפּילן אַזאַ ראַלע... מאַדאַם קאַמינסקי באַלאַנגט אַבער צו אַזאַ שולע וווּ מען שפּילט יאָ ווי עס פֿאַדערט זיך“.

ש. יאַנאַווסקי שרייבט:

...מאַדאַם קאַמינסקי האָט געשפּילט די ראַלע פֿון „טאַמאַראַ“, און זי האָט געשפּילט אַזוי גוט ווי זי האָט געקאַנט. אַבער די גאַנצע צייט האָט זיך געמערקט, אַז זי ווייס אייגנטלעך ניט וואָס איז איר ראַלע. זי האָט פֿרובירט שפּילן אין אַנפֿאַנג אַ מיידל אַ בר־דעת, וואָס פֿאַר־שטייט און קען די וועלט. אַבער וואָס האָט זי זיך געקאַנט העלפֿן, אַז באַלד האָט זי שוין געמוזט אַרײַנקריכן אין דער הויט פֿון אַ זעכצן־יעריקער אינסטיטוטקע... און מוז באַלד ווידער שפּילן די ראַלע פֿון אַ גוואַלדיקער חכמה. טאָ ווי פֿאַרט האָט זי געקאַנט אַרויסווייזן איר אמתן כאַראַקטער פֿאַר אונדז, אַז דער פֿאַרפֿאַסער איז געווען אַזוי שטיף־פֿאַטערלעך צו איר און איר ניט געגעבן די מיטלען, די ווער־טער, די האַנדלונגען דורך וועלכע זי זאָל פֿאַר אונדז ווייזן איר אמתן פנים. טאַמאַראַ איז אַ רעטעניש פֿאַר אונדז... אַט האַנדלט זי ווי אַ יונגע נאַרישע מיידל, און אַט איז זי די פֿאַרקערפּערונג פֿון אַלץ, וואָס איז קלוג און כאַראַקטער פֿעסט. טאָ וואָס איז פֿאַרט טאַמאַראַ“.

אויף סוכות הייבט דאָס „טאַליאַ“־טעאַטער אָן שפּילן „די ערשטע ליבע“ פֿון משה און אַנשיל שאַר, אַבער די פּיעסע פֿאַלט דורך און מאַדאַם לאַבעל ציט זיך צוריק פֿון טעאַטער. ק. קומט ווידער צוריק שפּילן אין „טאַליאַ“־טעאַטער. דאָ קומט אַרויס קעני ליפּצין מיט דער סענסאַציאָנעלער מעלדונג, אַז זי דערלויבט ק. שפּילן אין איר טעאַטער אין אירע עקסקלוזיוו־באַרעכטיקטע פּיעסן.

די וועלט פֿון אסתֿרֿ-רֿחֿל קאמינסקא

ק. נעמט אן דעם פֿארשלאַג פֿון קעני ליפצין צו שפּילן „מירעלע אפֿרת“ און טאַקע אין איר, „ליפצין“־טעאַטער, אָבער דערביי שטעלט זי צוויי באַדינגונגען: (1) אַז היות ווי דאָס וועט ברענגען אַ גרויסע הכנסה, זאָל דאָס געטיילט ווערן אין צוויי גלניכע חלקים צווישן ביי־דען, (2) היות ווי ק. וועט שפּילן אין אַ פֿרעמד טעאַטער, זאָל באַזאַרגט ווערן, אַז די ליפצינס „פֿאַטריאַטן“ זאָלן איר ניט מאַכן קיין שטע־רונגען.

און אַט איז אַ באַמערקונג און די טעאַטער נאַטיצן אין „מאַרגען זשורנאַל“:

„צוזאַמען מיט דער „שרעקלעכער בשורה“ פֿון „ערשטע ליבעס“ סויט, קומט ווידער די פֿריילעכע נאַכריכט, אַז מאַדאַם אסתֿרֿ-רחל קאַמינסקי וויל שוין, דאָס הייסט, זי איז שוין מרוצה צו מזכה זיין אַמעריקע מיט איר קונסט און שפּילן מירעלע אפֿרת אין ליפצין טעאַטער, אָבער בתנאי קודם למעשה [אַ פֿאַרבאַדינג], אַז מען זאָל איר אַוועקגעבן האַלב איינאַמע. זי האָט זיך אַלזאָ גאַנץ שנעל אַמעריקאַניזירט, וועגן קונסט און אידעאַל איז שוין גאַר מאַן דער שמה [רעדט מען שוין ניט]. דער עיקר זינען די קלינגערס. נעבער, וואָס אַמעריקע קאַן מאַכן פֿון אַ מענטשן“.

אין „דיא וואַרהייט“ איז דאָ אַ באַריכט, אַז א. ר. ק. לייקנט אַנט־שידן, אַז זי איז גרייט אַרײַנצולייגן געלט אין אַן אייגן טעאַטער. דאָרט ווערט אויך דערציילט, אַז נאָך דער שלעכטער דערפֿאַרונג, וואָס ק. האָט געהאַט מיטן וועלן זען מאַדאַם ליפצין אין „מירעלע אפֿרת“, האָבן זי מיט איר מאַן [אַבֿרהם־יצחק קאַמינסקי איז אינ־צווישן אַנגעקומען אין אַמעריקע, וווּ ער האָט אויך געשפּילט] באַשלאָסן צו קויפֿן בילעטן כדי צו קאָנען זען ליפצין שפּילן „די שבועה“. זיי האָבן געשיקט אַ פֿרײַנט קויפֿן בילעטן, אָבער די אַקטיאָרן פֿון ליפצין־טעאַטער האָבן אים אָפּגערעדט פֿון קויפֿן בילעטן און זיך געוואָנדן נאָך אַ „פעס“ (פֿרייען אינטרײַט) צום דירעקטאָר מינץ. ער האָט ניט נאָר אָפּגעזאָגט, נאָר האָט אויך פֿאַראַרדנט דעם קאַסירער פֿון זײַן טעאַטער זיי ניט צו פֿאַרקויפֿן קיין בילעטן און אַנגעזאָגט די טיר־היטער, אַז אויב די קאַמינסקיס וועלן פֿאַרט קומען מיט בילעטן אין טעאַטער, זאָל מען זיי ניט אַרײַנלאָזן. די קאַמינסקיס, וועלכע האָבן געהאַט אַ פֿרײַען אַוונט, זײַנען דעריבער ניט געגאַנגען אין ליפצין־טעאַטער, נאָר אין

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

אן אַנדער פּלאַץ, אָבער דערווייל האָבן זיך פֿאַרשפּרייט קלאַנגען, אַז זיי זינען יאָ געווען אין ליפּצין-טעאַטער, נאָר ק. איז געווען אָנגעטאָן אין אַ שייטל אָדער גאָר אַלס אַ רוסישע סטודענטקע פּדי מען זאָל זי ניט דערקענען און ניט קאָנען שטערן צו זען די פֿאַרשטעלונג. דעם 12 דעצעמבער 1909 טרעט ק. אויף אַלס „מאַגדאַ“ אין זודערמאַנס „די היימאַט“.

דעם 14 דעצעמבער 1909 שרײַבט ק. צו יעקב דינעזאָן, אַז זי אַרבעט שווער און האָט זייער פֿיל בייפֿאַל מיט גרויסע אָפּלאַדיס-מענטן און פֿאַרדינט געלט. אָבער זי בענקט שטאַרק אַהיים, נאָך אירע גוטע פֿרײַנט, כאַטש זי האָט שוין דאָ זייער פֿיל פֿרײַנט, נאָר זי קאָן זיי ניט צעקײען, דעריבער קאָן זי זיך צו זיי ניט צוגעווינען.

איר מאָן, אַבֿרהם-יצחק קאַמינסקי, שרײַבט צו צו דעם בריוו: „דעם אַמעריקאַנער אַרטיסטן-קריזיס [געמיינט דעם איינדרוק ביים טעאַטער-עולם און די קריטיק] האָט זי שוין איבערגעלעבט, און זי איז איצט פֿון אַלעמען אַנערקענט. זי האָט גרויס ערפֿאָלג, דאָך ציט עס זי צום אַלטן שטעקן — צוריק אַהיים. די אַמעריקאַנער דאָ-לאָרס איבעראַשן זי נישט, ווייל די קונסט שטייט דאָ פֿיל נידריקער ווי אין רוסלאַנד“.

דעם 15 דעצעמבער 1909 איבערהזרט ק. אין אַ זייער קורץ בריוול צו איר טאַכטער רעגינע, אַז זי האָט ניט קיין צײַט צו שרײַבן. זי פֿאַרט נאָכדעם 3 וואָכן שפּילן איבער קאַנאַדע און שרײַבט צו איר משפּחה קורצע בריוולעך פֿון באַפֿאַלאַ, דעטראַיט, יוטיקאַ, קליוו-לאַנד און האַריסאָן.

דעם 6 יאַנואַר 1910 איז ק. אויפֿגעטראָטן צוריק אין „טאַליאַ“-טעאַטער אין „דער קעניג“ פֿון ס. יושקעוויטש, דערנאָך איז זי ווידער אַרומגעפֿאַרן איבער דער פּראָווינץ. דעם 13 פעברואַר 1910 איז זי אויפֿגעטראָטן אין „גאַטהעם“-טעאַטער אין ברוקלין. דאָ איז אויסגעבראַכן אַ סכּסוך צווישן איר און קעסלער, וועלכער האָט געפֿאָדערט פֿון איר אויפֿצוטערעטן אין אַ שונד-פּיעסע. זי זאָגט זיך אָפּ. קעסלער איז מסכים זי צו באַפֿרײען פֿון קאַנטראַקט. אָבער מיטן באַדינג, אַז זי טאָר אין קיין אַנדער טעאַטער אין ניו-יאָרק ניט שפּילן. פֿאַרט זי אַרום פֿון 23 מערץ ביזן 6 אַפּריל 1910 אונטערן מענעדזשענט פֿון עדווין א. רעקלין איבער דער פּראָווינץ מיט „נאָראַ“.

די וועלט פון אפֿתֿרֿ-רֿחֿל קאַמינסקאַ

ב. יאָנג דערציילט ווי רעלקיין האָט געפּוועלט, אַז מען זאָל באַפֿרייען די קאַמינסקי פֿון טעאַטער, און ער האָט זי אַרומגעפֿירט איבער דער פּראָווינץ, וווּ ער האָט איר געצאָלט צו הונדערט דאָלאַר פֿון אַ פֿאַרשטעלונג, און אין משך פֿון אַ קורצער צייט פֿון איר פֿאַרדינט פֿינף און צוואַנציק טויזנט דאָלאַר.

ג. אויסלענדער פֿאַרצייכנט:

„אַ כאַראַקטעריסטישער פֿאַקט. אין יאָר 1910, זייענדיק אין אַמעריקע, איז א. ר. קאַמינסקי אַרויסגעטראָטן אין אַלעקסאַנדער דיומאַס פּיעסע „די קאַמעליען־דאַמע“. אין דער פּרעסע האָבן זיך דורכגעוואָרפֿן ידיעות, אַז א. ר. קאַמינסקי זאָל האָבן געהאַט אין אַמעריקע אַ גאַנץ היבשן דערפֿאַלג אין דער ראַל. מע האָט מיט רעכט דערוואַרט, אַז קומענדיק פֿון אַמעריקע, וועט קאַמינסקי איינ־שליסן „די קאַמעליען־דאַמע“ אין איר שטענדיקן רעפּערטואַר און וועט אָנהייבן אַרויסטרעטן אין דער נײַער ראַל אויף דער ייִדישער בינע אין רוסלאַנד. א. ר. קאַמינסקי האָט עס אָבער ניט געטאַן. אַלס „קאַמעליען־דאַמע“ איז זי קיינמאַל אין רוסלאַנד ניט אַוויסגע־טראָטן, און דאָס איז געווען קיין צופֿאַל ניט. אין דעם פֿאַקט האָט זיך אָפּגעשפּיגלט קאַמינסקיס קריטישע באַציונג ניט בלויז צו איר אייגענער שפּיל אין דיומאַס פּיעסע, נאָר אויך צו דיומאַס פּיעסע גופֿא.

לויט קאַמינסקיס באַגריף האָט דיומאַס פּיעסע ניט געקאָנט געבן דאָס, וואָס מע האָט געדאַרפֿט פֿאַרלאַנגען פֿון אַן איבערזעצטער פּיעסע אויף דער ייִדישער בינע. דערפֿאַר איז די אויפֿפֿירונג פֿון דיומאַס פּיעסע אין אַמעריקע פֿאַרבליבן פֿאַר א. ר. קאַמינסקי ניט מער ווי אַ רייע־דערמאָנונג. קיין אַקטועלן באַטייט האָט די דאָזיקע אויפֿפֿירונג פֿאַר א. ר. קאַמינסקי קיינמאַל ניט געהאַט.

„נאַראַ“

צוריקגעקומען פֿון אַמעריקע האָט ק. ווידער אַרגאַניזירט אַ טרופֿע און אַרומגעפֿאַרן שפּילן ייִדיש טעאַטער.

נחום אויסלענדער שרײַבט:

„מיט איר טרוים אויפֿצוטערעטן אַלס נאַראַ האָט א. ר. קאַמינסקי זיך אַרומגעטראָגן אין משך פֿון יאָרן. נאָך אין 1907 יאָר, בעת עס

זלמן זילבערצווייג

ווערט געגרינדעט די „פֿיר רעזשיסערן-טרופע“ מיט יוליוס אַדלערן בראש, ווערט אָנאַנסירט, אַז א. ר. קאַמינסקי וועט אַרויסטרעטן אַלס נאַראַ, אָבער די טרופע ווערט צעפֿאַלן, און די „נאַראַ“ פֿאַרשטעלונג קאָן ניט פֿאַרקומען. אין יאָר 1908 הויבן זיך ווידער אָן באַוויזן אָנאַנסן וועגן דעם, אַז א. ר. קאַמינסקי וועט אַרויסטרעטן אַלס נאַראַ. אויף קאַמינסקיס וועג צו דעם נאַראַ-געשטאַלט שטייען אָבער שטרענגע שטערונגען [נאַכן שפּילן גאַרדינס באַאַרבעטונג פֿון גריל-פֿאַרצערפֿ „מעדעאַ“ ראַט איר די קריטיק צו זיין פֿאַרזיכטיק מיט פּיעסן פֿון מערבֿ-אייראָפּעיִשע דראַמאַטורגן]... ווי גרויס סײַז ניט געווען איר אָפּשיי פֿאַר יעקבֿ גאַרדינען, האָט זי דאָך געטרוימט וועגן דער אויפֿפֿירונג פֿון אַן איבערגעזעצטער פּיעסע ווי וועגן אַ באַזונדערס פֿייערלעכן מאַמענט אין איר אַקטיאָרישער אַנטוויקלונג. זי האָט בשום אָפֿן ניט געוואָלט זיך אויסמאַלן די ראַל פֿון דער איבערגעזעצטער פּיעסע ווי נאַר איינע פֿון די אָרנטלעכע [נאַרמאַלע, געוויינלעכע] ראַלע אירע. דאָס האָט געוואָלט זיין אַ ראַל, וואָס זאָל ווירקלעך באַרייכערן איר שאַפֿן, אַרייַנטראַגן עפעס אַ פֿרישן שטראַם לעבן, אַרייַנפֿירן אַ נייעם קרייז געשטאַלטן און בילדער, און דאָס אַלץ האָט א. ר. קאַמינסקי געגלייבט צו געפֿינען אין איבסענס „נאַראַ“. ...דאָ האָט א. ר. קאַמינסקי צוגעצויגן די געזעלשאַפֿט-לעכע טענדענץ פֿון דער פּיעסע. עס האָט צוגעצויגן דער פֿראַטעסט קעגן מענטשן-פֿאַרשקלאַפֿונג, די הייסע פֿאַרטיידיקונג פֿון די רעכט פֿון דער אונטערדריקטער פֿרוי. א. ר. קאַמינסקי האָט אין דעם אַלע-מען געהערט אַ לעבעדיקן אַפּקלאַנג פֿון די מאַטיוון מיט וועלכע עס איז געווען דורכגעדרונגען איר אייגענע שאַפֿונג, און דעוּפֿאַו האָט זי אַזוי לאַנג, אין משך פֿון יאָרן, זיך אַרומגעטראַגן מיט דעם טרוים וועגן איר קומענדיקן אויפֿטריט אַלס נאַראַ.

א. ר. קאַמינסקי האָט לאַנג און אומגעדולדיק געוואַרט אויף דער צייט ווען זי וועט באַקומען די מעגלעכקייט אויפֿצוטערעטן אין איב-סענס „נאַראַ“, אָבער אַז די דאָזיקע צייט איז ענדלעך געקומען, האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז פֿאַר דער אַרטיסטישן שטייט דאָ אַ ריי גאַנץ האַרבע שוועריקייטן. געוויס איז אין איבסענס העלדין געווען אַ סך אַזוינס, וואָס איז געווען אַרגאַניש נאַנט קאַמינסקיס אַקטיאָרישן וועזן. א. ר. קאַמינסקי האָט זייער גוט באַנומען ווי אונערטרעגלעך עס איז נאַראַס לאַגע אין איר אייגענער שטוב. זי האָט אויסגעצייכנט

די וועלט פֿון אסתֿרֿֿרֿחֿל קאמינסקא

פֿארשטאנען די טראַגישקייט פֿון דעם מאַמענט ווען נאַראַ קוקט זיך אַרום און דערזעט, אַז דאָס, וואָס ס׳האַט געהײסן איר „אײגענע שטוב“, איז לחלוטין ניט אירס, אַז זי קאָן דאָ יעדע רגע ווערן אַ פֿרעמדע, אַן אַרויסגעשטויסענע. קאַמינסקי איז געווען גענוג פֿיל־באַר צו פֿאַרנעמען ווי עס וואַקסט ביסלעכווייז אַן נאַראַס פֿראַטעסט קעגן דער אײז־קאַלטער מאַראַל פֿון די העלמערס, וואָס בראַווירן אַזוי שטאַרק מיט זייער מאַראַלישער פֿעסטקײט... קאַמינסקי האָט דאָס אַלץ אױפֿגענומען מיט דעם גאַנצן ערנסט צו וועלכן זי איז גע־ווען געניגט. זי האָט בײַן סוף באַרעכטיקט נאַראַס אַנטשלאַסנקײט, איר מוטיקן טאַט, אַבער אין דער אינטערפֿרעטאַציע ווי אַזוי דאָס אַלץ ווערט געגעבן בײַ איבסענען, איז דאָך געווען אַ סך אַזוינס, וואָס איז קאַמינסקין שטענדיק געבליבן פֿרעמד.

ווי באַווסט, האָט „נאַראַ“ צווישן אַנדערע פֿיעסעס איבסענס אַמווייניקסטן געליטן פֿון דעם אַוטאָרס נײַגונג צו דער סימבאָליסטי־שער שרײַב־מאַניר. פֿונדעסטוועגן איז דאָ פֿאַראַן אַ היבשע צאָל סצענעס וווּ דער אַוטאָר גײט בײַם סאַמע ראַנד פֿון סימבאָליזם. דאָ און דאָרט באַמערקט זיך ווי איבסען איז געניגט זיך צו פֿאַרופֿן אויף דאָס איראַציאָנעלע אין דעם העלדס איבערלעבונגען. ער איז גרייט זיך צו פֿאַרטרויען דער פֿאַרבאַרגענער שטיס, וואָס הייבט זיך אויף פֿון זײַן העלדס אונטערבאַווסטזײַן. און דאָס האָט באַשטימט קאַ־מינסקיס צוגאַנג צו דעם מאַטעריאַל פֿון איבסענס פֿיעסע.

געוויינט געוואָרן אַזוי אַפֿט אַרײַנצוטראַגן קאַרעקטיוון אין דעם ליטעראַרישן מאַטעריאַל מיט וועלכן איר איז אויסגעקומען צו אַפֿע־רירן, האָט קאַמינסקי אויך דאָסמאַל זיך גענומען אויסצוראָטן דעם „סימבאָלישן מאַמענט“ אין איבסענס פֿיעסע, און געטאָן האָט זי דאָס, מוז מען זאָגן, ניט איבריך געשיקט. „זי קאַרעגירט איבסענען מיט איר יִדישן געניס“ — האָט מיט התפעלות געשריבן וועגן קאַמינ־סקיס אַרבעט אויפֿן טעקסט פֿון איבסענס פֿיעסע איינער אַ בירגער־לעכער קריטיקער. אין דער ווירקלעכקייט איז אַבער דאָ גאַרניט געווען פֿון וואָס נתפעל צו ווערן. קאַמינסקיס צוגאַנג צו איבסענס טעקסט האָט עדות געזאַגט וועגן אַ גאַנץ שוואַכער אַרײַענטירונג אין די גרונט־מאַטיוון פֿונעם ווערק. אַזוי, למשל, האָט א. ר. קאַמינסקי כמעט אינגאַנצן אַפּגעוואַרפֿן דעם שטריך פֿון קינדערישער שפּילעווע־דיקייט. די ליאַלקע־אײַגנשאַפֿט, וועלכע עס פֿלעגט אַזוי גלענצנד

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

איבערגעבן [אויף דער רוטישער בינע] די אַרטיסטיין קאָמיסאַר-
זשעווסקי. פֿון אַזאַ באַהאַנדלונג האָט בײַ קאָמינסקי געמוזט אַפֿטמאַל
גיין פֿאַרלאָרן די פּאַעטישקייט פֿון נאַראַס נאַטור, און דאָס איז
ווירקלעך געווען אַ וועזנטלעכער דעפֿעקט פֿון קאָמינסקי שפּיל.
...די פּיעסע „ראַזמערסהאַלס“ איז געשטאַנען אין צענטער פֿונעם רע-
פּערטוואָר אין מאַסקווער קינסטלערישן טעאַטער אין יענער צײַט
ווען א. ר. קאָמינסקי האָט זיך אָנגעהויבן באַגענגען מיט דעם דאָזיקן
טעאַטער אין אַדעס. פּונקט אין דער צײַט האָט זי געפֿירט איר צו-
גרייטונגס־אַרבעט אויף איבסענס „נאַראַ“. ס׳איז דעריבער ניט
אויסגעשלאָסן, אַז קניפּער־טשעכאַוואַ מיט איר אויפֿפֿאַסונג [אַלס
„רעבעקאַ“, וועלכע זי האָט ניט געצײכנט מיט צופֿיל פּאַעטישקייט]
פֿון דער איבסענשער פֿרוי האָט אין אַ געוויסער מאַס באַווירקט א. ר.
קאָמינסקי, אָבער אין קאָמינסקי אויפֿפֿירט אַלס נאַראַ זײַנען
געווען נאָך אייניקע דעפֿעקטן פֿאַר וועלכע די שולד איז שוין גע-
פֿאַלן בלויז אויף איר.

ערנער פֿאַר אַלץ איז געווען דאָס, וואָס אינעם ספּעקטאַקל זײַ-
נען געווען מאַמענטן ווען אין קאָמינסקי שפּיל האָט זיך געפֿילט
אַ באַשטימטע פֿאַרלוירנקייט. קאָמינסקי פֿלעגט מײסטערײַש איבער-
געבן אַזעלכע סצענעס ווי אַסתרקעס שיכור־ווערן אין דער „שחי-
טה“ אָדער גיטלס טאַנץ אין „די געבראַכענע הערצער“. זי פֿלעגט
דאָרטן באַווייזן דעם גאַנצן איבערפֿלעכט פֿון אויסערלעכער פֿרײ-
דיקייט און אינערלעכער דערשלאַגנקייט און אומרוקײט — און
אַט־אַ דײַעלבע קאָמינסקי האָט עס דעמאָנסטרירט איר פֿולשטענדיקע
פֿאַרלוירנקייט אין דער סצענע מיט דער טאַראַנטעלאַ אין איבסענס
„נאַראַ“. דאָסזעלבע האָט מען געקאַנט זען אין נאָך אין אַ פֿאַר
אַזעלכע סצענעס וווּ קאָמינסקי האָט ניט געקאַנט איינהאַלטן זיך
אויף דער הייך פֿון אירע אייגענע דערגרייכונגען, וועלכע זי האָט
באָוויזן אין אַ גאַנצער רײ אַנדערע ספּעקטאַקלען. אין פֿאַרגלייך מיט
אַנדערע ראָלן, ווען אין קאָמינסקי שפּיל פלעגט פֿליסן אַזאַ שטאַר-
קער עמאַציאָנעלער שטראַם, איז איר שפּיל אין איבסענס פּיעסע
געווען צופֿיל ראַציאָנאַליסטיש. טיילמאַל איז עס אַפֿילו דערגאַנגען
אַזוי ווייט, אַז אין קאָמינסקי שפּיל האָט זיך אָנגעהויבן פֿילן אַ
רעזאָנערישער טאָן. די סצענעס וווּ א. ר. קאָמינסקי איז געלונגען
זיך צו באַפֿרײען פֿון דעם דאָזיקן טאָן, זײַנען געווען די בעסטע

די וועלט פֿון אַסתר־רחל קאַמינסקאַ

מאָמענטן אין דעם ספּעקטאַקל. דאָס האָט זיך באַזונדערס געלאָזט זען אין דער צווייטער העלפֿט פּיעסע, דאָרט, וווּ דער דראַמאַטישער קאַנפֿליקט טרעט אַרײַן אין דער לעצטער סטאַדע, ווען ער פֿירט שוין צו דער קאַטאַסטראָפֿע. דאָ האָט קאַמינסקי געפֿונען די נײַטיקע אויסדרוקמיטלען אויף איבערצוגעבן דעם גאַנצן אימפעט פֿון נאָראָס אויפֿוואַכונג, די לײַדנשאַפֿטלעכקײט פֿון איר פּראָטעסט, די אַנט־שלאַסנקײט פֿון איר לעצטן שריט, ווען זי פֿאַרלאָזט איר שטוב. און דאָס איז געווען דאָס ווערטפֿולע פֿון דעם ספּעקטאַקל.

קאַמינסקיס אויפֿטריט אין „נאָראָס“ איז, אָן שום ספֿאַ, געווען דער שטרייבאַרטער מאָמענט אין איר גאַנצן שאַפֿן. דער ספּעקטאַקל האָט אַרויסגערפֿן אַ שאַרפֿע דיסקוסיע אין דער פרעסע. עס זײַנען אָנגעשריבן געוואָרן צענדליקער אַרטיקלען אויף דער טעמע. אײניקע אַרטיקלען האָבן געוואָלט דערווייזן, אַז קאַמינסקיס נאָראָס איז אַן אויסגעשפּראַכענער דורכפֿאַל. אַנדערע, פֿאַרקערט, האָבן באַטראַכט דעם ספּעקטאַקל שײַר ניט ווי קאַמינסקיס גרעסטן טרומף. „נאָראָס“ האָט איבערגעשטייגט אַלע דערוואַרטונגען — האָט געשריבן די מינסקער צײַטונג — א. ר. קאַמינסקי האָט פֿון אָנהײב אָן גענומען אַ ריכטיקן טאָן און האָט ביז צום סוף אויסגעהאַלטן די ריכטיקע אײַנטערפרעטאַציע... „נאָראָס“ אין אַזאַ שטעלונג באַטייט אַ נײַע עפּאָכע אין ייִדישן טעאַטער“.

און ווי האָט אויפֿגענומען דעם דאָזיקן ספּעקטאַקל די ברייטע צושויער־מאַסע? צום ערשטן מאָל איז קאַמינסקי אויפֿגעטראָטן אַלס נאָראָס אין יאָר 1910 אין מינסק, און שוין דעמאָלט האָט מען געקאַנט זען, אַז די ברייטע צושויער־מאַסע באַצײט זיך צו דעם „נאָראָס“ ספּעקטאַקל מיט אַן אומגעוויינלעכן אײַנטערעס, נאָך מער איז עס געוואָרן קולאָר ווען קאַמינסקי איז אויפֿגעטראָטן אין איר נײַער ראָל אין אַרעס, ווילנע, לאַדזש, וואַרשע.

„נאָראָס“ איז אויפֿגענומען געוואָרן פֿונעם ווילנער ייִדישן עולם מיט דער גרעסטער התפעלות“ — אַזוי טײלט מען מיט פֿון ווילנע. דאָס זעלבע זעהרט מיטגעטײלט אויך פֿון אַנדערע שטעט. דער דער־פֿאַלג בײַם פּובליקום איז געווען באַמת אַ שטורמישער, אַזאַ ווי א. ר. קאַמינסקי האָט אײַם ניט געהאַט זײַנט אירע ערשטע אַרויסטרעטונגען אין די „ליטעראַרישע“ פּיעסעס אין יאָר 1905, און עפעס אָן אַנאַלאָגיע צווישן קאַמינסקיס אויפֿפֿריט אַלס נאָראָס און אירע ערשטע אַרויס־

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

טרעטונגען אין 1905 איז ווירקלעך געווען. אין די אומשטענדן פֿון 1910 יאָר, ווען איבער דער ייִדישער בינע האָט געוועלטיקט „דאָס פינטעלע ייִד“, האָט די „נאַראַ“־אויפֿפֿירונג געמוזט באַקומען אַ גרויסן געזעלשאַפֿטלעכן באַטייט, ווי די ערשטע „ליטעראַרישע“ פֿאַרשטע־לונג אין יאָר 1905. פֿונקט ווי דעמאָלט איז עס געווען פֿאַר דער ייִדי־שער אַקטיאָרנשאַפֿט אַ „פֿייער־פּראָבע“, לויט פּרעס אויסדרוק. פֿונקט ווי דעמאָלט, האָט דער מער פֿאַרטגעשריטענער אַקטיאָר באַ־ווין, אַז אים איז טייער די בינע אַלס טריבונע, וווּ עס ווערן גע־שטעלט פּראָבלעמען פֿון אַ גרעסערן געזעלשאַפֿטלעכן באַטייט. דער־מיט דערקלערט זיך דער גרויסער דערפֿאַלג, וואָס די „נאַראַ“־אויפֿ־פֿירונג האָט געהאַט ביי דער ברייטער צושויער־מאַסע אין יאָר 1910, טייַ אין יאָר 1913, ווען א. ר. קאַמינסקי האָט ווידער באַנייט דעם דאָזיקן ספּעקטאַקל און האָט אַרײַנגעטראָגן אין אים באַשטימטע אויסבעסערונגען.

אויף ווי ווייט עס איז געווען דער רושם פֿון א. ר. ק׳'ס שפּילן איז זייער כּאַראַקטעריסטיש פֿאַלגנד לויב־געזאַנג צו איר מצד אַ רעצענ־זענט (1910) אין „אַדעסקיע נאָוואַסטי“, וואָס מיידט ניט אויס זיך אַפּצושטעלן וועגן אַלע חסרונות פֿון די פֿאַרשטעלונגען, אַנסאַמבל און רעפּערטואַר, אין וועלכן זי איז באַטייליקט, אָבער הייבט זי פּער־זענלעך פֿון דעם אַלעם אַרויס:

„מיטן אַנקום פֿון קאַמינסקיס גרויסן און העלן טאַלענט, האָט די ייִדישע בינע אויפֿגעלעבט און האָט זיך אַנגעצונדן מיט אַלע פֿייערן פֿון עכטער טעאַטראַלער קונסט. און, ווי דאָס איז ניט מערקווירדיק, די דאָזיקע איבערקערעניש, וועלכע אײַך האָב נעכטן דערפֿילט, איז פֿאַרגעקומען אויף אַזאַ בינע וווּ אַלץ בלייבט פֿונקט ווי פֿריער אומ־באַוועגלעך און פֿאַרצויגן מיט דער רוטינע: אי די דעקאָראַציעס האָבן נאָכלעסיק אַרויסגעסטאַרטשעט מיט אַפּגעקראַכענע פֿלעקן, אי די אַקטיאָרן האָבן, לויט דער געווינהייט, זיך געצויגן צום סופֿלער, אי, ענדלעך דער דראַמאַטורג האָט אין זײַנע באַמיונגען צו שאַפֿן אַ ליטעראַרישע פּיעסע, ניט געקאַנט בייקומען די פֿאַרפֿירנדיקע עפֿעקטן פֿון דער מעלאָדראַמע, און דאָס אַלץ איז פֿאַרטושירט געוואָרן. סײַ איז ערגעץ פֿאַרשוונדן. אויף דער בינע איז געבליבן בלויז אײַן אַקטע־ריסע מיט אַ לויטער, אַפֿן פּנים, אַן אומענדלעך פּראָסטע אין אירע

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

איבערלעבונגען און פונקט אזא ווידערלעכע און אומפארגלייכלעכע אין אירע באוועגונגען, זשעסטן און מאנירן.

„קאמעליען דאמע“

ג. אויסלענדער פארציכנט:

„א כאראקטעריסטישער פאקט. אין יאר 1910, זייענדיק אין אמעריקע, איז א. ר. קאמינסקי ארויסגעטראטן אין אלעקסאנדער דיומאס פיעסע „די קאמעליען-דאמע“. אין דער פרעסע האבן זיך דורכגעווארפן ידיעות, אז א. ר. קאמינסקי זאל האבן געהאט אין אמעריקע א גאנץ היבשן דערפאלג אין דער ראל. מע האט מיט רעכט דערווארט, אז קומענדיק צוריק פון אמעריקע, וועט קאמינסקי איינשליסן „די קאמעליען-דאמע“ אין איר שטענדיקן רעפערטואר און וועט אנהייבן ארויסטרעטן אין דער נייער ראל אויף דער יידישער בינע אין רוסלאנד. א. ר. קאמינסקי האט עס אבער נישט געטאן. אלס „קאמעליען-דאמע“ איז זי קיינמאל אין רוסלאנד נישט ארויסגעטראטן, און דאס איז געווען קיין צופאל נישט. אין דעם פאקט האט זיך אפגעשפיגלט קאמינסקיס קריטישע באציונג נישט בלויז צו איר אייגענער שפיל אין דיומאס פיעסע, נאר אויך צו דיומאס פיעסע גופא.

לויט קאמינסקיס באגריף האט דיומאס פיעסע נישט געקאנט געבן דאס, וואס מע האט געדארפט פארלאנגען פון אן איבערזעצטער פיעסע אויף דער יידישער בינע. דערפאר איז די אויפפירונג פון דיומאס פיעסע אין אמעריקע פארבליבן פאר א. ר. קאמינסקי נישט מער ווי א רייע-דערמאנונג. קיין אקטועלן באטייט האט די דאזיקע אויפפירונג פאר א. ר. קאמינסקי קיינמאל נישט געהאט.

יצחק טורקאווי-גרודבערג שרייבט:

„...און אט קומט די אויפֿלעבונגס־צײַט אויף דער ייִדישער בינע. עס עפֿענען זיך נייע צענטערן וווּ מען דערלויבט ווידער צו שפּילן ייִדיש טעאָטער. דער ייִדישער באַוווּסֿטזיניקער אַרבעטער צוזאַמען מיטן ייִדישן אינטעליגענט הייבן ביסלעכווייז אַן אַריבערצוטערען די שוועל פֿון דעם ביז איצט אין חרס־געלייגטן ייִדישן טעאָטער. עס הייבן אַן אַנצוקומען פֿון אמעריקע די ערשטע מענטשלעכע פיעסן פֿון גאַרדן, קאַברין און פינסקי. עס הייבן זיך אויף אַן אַרײַנצו־רײַסן נייע וועלטלעכע טענער פֿון דעם איבסען, סטרינדבערג און

זלמן זילבערצווייג

זודערמאן רעפערטואַר. צענדליקער דראַמאַטישע געשטאַלטן רייטן זיך צום לעבן. צענדליקער טעאַטר-פֿיגורן וואַרטן אויף דער ייִדישער גרויסער אַרטיסטיין, וואָס זאָל קומען און זיי געבן פֿלייש און בלוט אין אַ קינסטלערישע נשמה. דער אויסוואַל פֿאַלט איינשטימיק אויף אַסתר רחל קאַמינסקאַ. זי באַזיצט גענוג דראַמאַטישע קראַפֿט, קינסטלערישע אינטוויזיע און בינע-טעמפּעראַמענט כדי אויפֿצו-שטורעמען די געמיטער ביי די צושויער, אָבער — אַסתר רחל איז שוין דעמאָלט אַריבער אירע שענסטע יאָרן. זי איז שוין נישט מער די פֿרישע, צאַרטע, מיט אַלע חנען פֿון דער יוגנט-שפּילנדיקע שוישפּילערניס, און פֿאַסט זיך שוין פֿיגורלעך נישט צו צו די מערסטע פֿון די דעמאָלט אַזוי ליבע העלדינס. אויף אַן אַנדערע, נישט-ייִדישער בינע, וואָלט עס איר קאַריערע נישט געשטערט. אין דעם אומות-העולמדיקן רעפּערטואַר זיינען דאָ גענוג ראַלן, וואָס וואָלטן געווען ווי געמאַסטן פֿאַר איר טאַלענט. אָבער ביי אונדזער באַגרענעצקייט איז דאָס געווען אַ קינסטלערישער אומגליק.

האַט זי טאַקע געשפּילט „כאַסיע די יתומה“, „נאַראַ“, „אַסתרקע“ אין דער „שחיטה“ מיט אַזויפֿיל אינערלעכער קראַפֿט, מיט אַזאַ טי-פֿער איבערצייגונג און אַזאַ זעלטענעם אויסדרוק, וואָס האָט באַצ-ווונגען און אויפֿגעשטורעמט די קאַלטסטע הערצער. אָבער שטרענג-גע טעאַטער-מבינים האָבן שטילערהייט נישט געקאַנט שלוש מאַכן מיט איר שוין-נישט יונגער פֿיגור. זי האָט עס געפֿילט, און, ווי געזאָגט, שטילערהייט אַ סך געליטן דערפֿון.

דערפֿאַר אָבער איז זי אין די עלטרע ראַלן פֿון איר רעפּערטואַר, ווי „מירלע אַפֿרת“, „ראַניע די פֿאַטשאַרקע“, פּינסקיס „מוטער“ געווען נישט צום פֿאַרגלייכן. אין די ראַלן האָט זי זיך אינגאַנצן אויסגעלעבט און אַרויסגעוויזן די ווונדערלעכע גרויסקייט פֿון איר טאַלענט; אַזויפֿיל איבערלעבונגען און אַזאַ שטאַרקן דראַמאַטיזם פֿון וועלכן מ'האַט נישט געוואָסט פֿריער אויף אונדזער בינע. איר נאַנצע פֿיגור פֿלעגט זיך פֿאַרוואַנדלען אין אַ לעבעדיקן פֿלאַקער, וואָס האָט געוואָרעמט, געוועקט און אומרוק געמאַכט. איר ווונדערבאַרע מעלאָדישע מעצאַ-סאָפּראַנע האָט געלאַשטעט, געצערטלט און דער-ציילט פֿון די פֿאַרבאַרגנסטע מענטשלעכע פֿריידן און האַרץ-ציטערנישן.

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

איר זיינען געווען באקאנט אלע מענטשלעכע ליידנשאפטן און עמאציעס, אבער די שטארקסטע נאטן און איר שוועפילערישער גאמע זיינען געווען ליבע, רחמנות און סאראקאזם.

ג. אויסלענדער שרייבט:

„אין יאָר 1910 האָבן א. ר. קאַמינסקיס מיטשפּילער זיך אָרגאַניזירט אין אַ טרופּע, ווע ס'האַט געהייסן „די פֿאַראייניקטע טרופּע“. לויט איר באַשטאַנד האָט די דאָזיקע טרופּע זיך ווייניק וואָס אונטער-שיידט פֿון דער „ליטעראַרישע טרופּע“, און עס איז געווען אַנגענומען צו מיינען אַז, זי זעצט בכל פֿאַר די טראַדיציעס פֿון דער „ליטעראַרישער טרופּע“.

די קראַפֿט פֿון דעם אַנסאַמבל איז דאָ געווען אַזוי שטאַרק, אַז יעטווידער ניי-צוגעקומענער אַקטיאָר פֿלעגט זיך מוזן אונטערוואַרפֿן דעם כאַראַקטער פֿון דער אַלגעמיינער שפּיל. אַזוי איז עס געווען, למשל, מיט דער אַרטיסטין נעמי, וואָס איז נאָך דער צעפֿאלונג פֿון דעם אַדעסער „קונסט-טעאַטער“ [„הירשבײן טרופּע“] אַריינגע-טראָטן אין דער „פֿאַראייניקטער טרופּע“. זי איז דאָ געוואָרן ניט בלויז א. ר. קאַמינסקיס אַ מיטשפּילערין, נאָר אויך אַ געטרייע נאָכפֿאלגערין פֿון א. ר. קאַמינסקי, אַט אַזוי ווי דאָס זיינען געווען אלע מיטגלידער פֿון דער „פֿאַראייניקטער טרופּע“.

צווייטער באַזוך אין אַמעריקע

אויף איר צווייטן באַזוך איז א. ר. ק. פֿאַרבעטן געוואָרן פֿון קעני ליפּצינס מאַן, דער צייטונגס-אַרויסגעבער אין טעאַטער-דירעקטאָר מייקל מינץ.

בויעז יאָרק שרייבט:

„די פּיעסע „מירעלע אפֿרת“ איז געווען דאָס אייגנטום-[רעכט] פֿון מר. מינץ און קיינער האָט ניט געטאַרט שפּילן די פּיעסע אָן מינצס צושטימונג. דערפֿאַר האָט די קאַמינסקי ניט געהאַט קיין געלעגנהייט, בײַ איר סאַמע אַנקומען קיין אַמעריקע צו אונדז אין דעם סאַליאַ טעאַטער, זיך צו באַווייזן אין איר „סוקסעס“ דאָל“.

מינץ האָט גערעכנט צו שלאָגן צוויי האָזן, אי צו מאַכן אַ סך געלט דורך איר שפּילן, ווייל דער טעאַטער-עולם, וואָס האָט שטענדיק געזען נאָר איין פֿאַרקערפּערין פֿון „מירעלע אפֿרת“, וועט דאָר זיין ניגיריק צו זען אַן אַנדערע שווישפּילערין אין דער ראַל.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

אויסער דעם זינען געווען א סך אימיגראנטן פֿון פּוילן און רוסלאַנד, וועלכע האָבן געזען ק. אין דער ראָל „מירעלע“ און זייער געהאַלטן פֿון איר אין אַט דער ראָל. צווייטנס, האָט מיניץ געגלויבט, אַז קיינער קאַן זיך אין דער ראָל גישט פֿאַרגלייכן מיט זיין פֿרוי, די אַקטעריסע ליפּצין, און דוכדעם וועט ער שטאַרק הויבן איר פּרעסטיזש.

דאָס צווייטע מאָל איז א. ר. ק. לכתחילה גיט אויפגעטראָטן אין ניו-יאָרק, וווּ קעני ליפּצין האָט דערווייל געשפּילט אין גאַרדין-רעפּערטואַר. ס'ווערט דאָרט אַנאַנסירט „די האַפֿנונג“ פֿון הייער-מאַנס, איבערזעצט פֿון דר. חיים זשיטלאָווסקי, אַבער די פּיעסע ווערט כלל גיט אויפגעפֿירט א. ר. ק. איז דערווייל דעם 1 אַקטאַבער 1911 אויפגעטראָטן אין „אַרטש סטריט“-טעאַטער אין פֿילאַדעלפֿיע אַלס „מירעלע אַפֿרת“.

דעם 7 נאָוועמבער 1911 טרעט זי אויף אין „ליפּצין“-טעאַטער אַלס „אַסתרקע“ אין „די שחיטה“, דעם 10 נאָוועמבער 1911 אין מ. זיפּערטס „טרייע ליבע“, צוזאַמען מיט קעני ליפּצין. די פּיעסע גייט 7 וואָכן, און אב. קאהאַן וואַרפֿט פֿאַר א. ר. ק. אַז זי האָט זיך „שוין אַמעריקאַניזירט“.

וועגן ק'ס שפּילן „אַסתרקע“ אין גאַרדינס „שחיטה“ שרעכט אב. קאהאַן:

„מיר האָבן געזען מאַדאַם קאַמינסקי אין ליפּצין טעאַטער אין דער ראָלע פֿון אַסתרקע אין יעקבֿ גאַרדינס „די שחיטה“. דאָס איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס זי איז אַרויסגעטראָטן אין ניו-יאָרק אין אַ ראָלע, וועלכע ביז אַהער האָט קיין אַנדערע ווי מאַדאַם ליפּצין גיט געהאַט קיין רעכט צו שפּילן. „מירעלע אַפֿרת“ איז נאָך אַ ראָלע אַזעלכע, אַפֿילו וויכטיקערע ווי אַסתרקע, אַבער אין דער וועט מיסעס קאַמינסקי ערשיינען פֿיל שפּעטער.

מיר האָבן מערערע מאָל געזאָגט, אַז מאַדאַם קאַמינסקי פּאַס-פּאַרט אויף אַנערקענונג איז געגרינדעט אויף די נאַטירלעכקייט פֿון איר שפּילן. מיר האָבן אויך באַמערקט, אַז אין אירע פּאַר פּאַר-שטעלונגען אין ניו-יאָרק מיט אַ פּאַר יאָר צוריק, ווען זי איז דאָ געווען צום ערשטן מאָל, האָט זי גענומען אַרויסווייזן סמנים פֿון אַמעריקאַנישע מעטאָדן, און אַז דיזע מעטאָדן פּאַסן זיך צו איר נאָך פֿיל ווייניקער ווי צו אונדזערע שוישפּילער. איינפֿאַכער גע-רעדט, מאַדאַם קאַמינסקי איז צו אונדז געקומען אַלס אַקטריסע

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

פון דער רוסישער שולע. זי האט ניט געווסט פון קיינע אמערי-קאנישע בינע-קונצן, פון קיינע מאשינאווע שטיק. זי האט ניט געווסט ווי אזוי מיט געבלאפטע מיטלען צו מאכן אן אינדדוק אויפן פובליקום, ווי אזוי מיט געמאכטע געשרייען און אויסגערכנטע העויות אפצונארן דעם עולם, אז ער זאל מיינען, אז ער האט קונסט פאר זיינע אויגן. זי האט געשפילט איינפאך, נאטירלעך, און דערביי האט זי ארויסגעוויזן איר טאלענט.

מיסעס קאמינסקיס שטימע האט אבער ניט געקלונגען הויך גענוג און מען האט פון אלע זייטן איר קריטיקירט דערפאר. דער עולם איז דא צוגעוויינט געווארן צו הילכנדיקע קולות אין די גע-וויינלעכסטע מאמענטן, האבן אירע ניט-איבערגעשריגענע אויפ-ריכטיקע רייד ניט געמאכט די געוועריקע ווירקונג, וועלכע געוויסע פון אונדזערע טעאטער-גייער האבן ערווארטעט. מיר האבן דאן מיסעס קאמינסקי געוואונט זי זאל גיין איר ריכטיקן וועג, אז זי זאל ניט באאיינפלוסט ווערן פון דיזע פאדערונגען. ליידער אבער איז זי ארונטערגעפאלן אונטער דיון איינפלוס. אוס [כדי] דא צו געפאלן, האט זי גענומען שרייען ניט מיט איר נאטירלעכע שטימע, ניט מיט אירע נאטירלעכע טענער. דער רעזולטאט איז געווען א טרויעריקער. עס האט אנדערש ניט געקאנט זיין.

ווען מאדאם קאמינסקי שפילט נאטירלעך, מיט איר אייגענער שטימע, פילט זי זיך אויף א נאטירלעכן ארט און קאן זיך איינלעבן אין איר ראַלע. איר געבוירענער טאלענט ווירקט דאן אומגעשטערט. פון זיך אליין קומען דאן ארויס ביי איר די ריכטיקע מאַנירן, און עס ווערט געשאפן אַ לעבעדיקער בילד. אויב דער מאַמענט פאָדערט געוויין, איז דער געוויין ביי איר אַן אמתער. אויב עס פאָדערט זיך, אַז זי זאל ליידנשאַפטלעך זיך צעשרייען אויפן קול, איז די ליידנ-שאַפט אַן אמתע און דער געשריי אַן אמתער. די ווירקונג איז דאן אַ שטאַרקע. אַט אויף דיון אַרט האַט זי געשפילט ווען זי איז צו אונדז געקומען. מאַדאָם קאָמינסקי איז ניט געבענטשט מיט קיין שיינע שטימע. אויך זיינען אירע מאַנירן און איר פֿיגור ניט זייער קיין דאָנקבאַרע פֿאַר דער בינע. ווען זי פרוּווט ריידן מיט אַן אומ-נאָטירלעכן טאָן, ווען זי וויל מאַכן מאַשינאווע העויות, פֿאַרלירט זי אַלעס, אַפֿילו פֿון דעם אַמעריקאַנעם שטאַנדפּונקט. ...מיט איר „אַמעריקאַנעווען“ האַט אַלזאָ מרס. קאָמינסקי געמאַכט אַ טאַפּלען

זלמן זילבער צווייג

מיסטעיק. זי האָט געמוזט פֿאַרלירן בײַ מבינים און ניט געקאָנט גע-
ווינען בײַ ניט־מבינים. מיט דעם, וואָס זי האָט גענומען ריידן מיט
אַן אומנאַטירלעך הויכער שטימע, האָט זי בײַ זיך אַוועקגענומען די
מעגלעכקייט זיך אַרײַנצולעבן אין דער ראַלע. מע מוז זײַן אַן אומ-
געהייערע בריה אין בינע־טעכניק אום צו קאָנען ריידן מיט אַן
אויפֿגעהויבענעם טאָן און דאָך אויסהאַלטן אַ נאַטירלעכע ראַלע פֿון
אַנפֿאַנג ביז ענדע, און בינע־טעכניק האָט מרס. קאָמינסקי קײַנמאַל
ניט געהאַט. איבערהויפֿט אין רוסלאַנד ווייסט מען פֿון דיזע זאַכן
ווייניקער ווי דאָ אין אַמעריקע וווּ די גאַנצע בינע איז הויפֿטזאַכלעך
אַ טעכנישע זאַך. קורץ, אײַנמאַל הייבט מאַדאַס קאָמינסקי אַן צו
שרײַען ניט מיט איר אמתן קול, קאָן זי שוין ניט פֿילן דעם טיפֿ,
וואָס זי דאַרף פֿאַרשטעלן און די סיטואַציאָנען אין וועלכע זי
קומט פֿאַר. איר מעכאַנישער טאָן שלעפט זי אײַנגאַנצן אַוועק אויף
אַ מעכאַנישן וועג. זי כאַפט ניט דעם טאָן פֿון לעבן. זי זעקלאַמירט,
זי זינגט און — סיטויג אויף כפרות... דאָס אַלעס האָבן מיר שוין
געזאָגט אַ פֿאַר מאַל אין „פֿאַרווערטס“. מיר האָבן אָבער געגלייבט,
אַז יעצט ווען זי איז אַפֿגעווען אַ פֿאַר יאָר אין רוסלאַנד, האָט זי זיך
ווידער באַפֿרייט פֿון די אַמעריקאַנער סטייזש־קונצן. לײדער אָבער
ניט. אורטיילנדיק נאָך איר אסתרקע, מוז מען זאָגן, אַז זי איז צוריק־
געקומען די זעלבע אויסגעגרינטע מיסעס קאָמינסקי ווי זי איז פֿון
אונדז אַוועקגעפֿאַרן צוריק אַהײַם. איר אסתרקע ווייזט דעם זעלבן
טאָלענט וועלכן זי האָט אַרויסגעוויזן מיט צוויי יאָר צוריק. דאָס
איז אָבער בלויז ערטערווייז. מײסטנס האָט זי געשפּילט אויף דעם
אַמעריקאַנישן שטייגער, וועלכער פֿאַסט זיך צו איר אַזוי ווייניק.
...מיר וועלן ניט זאָגן, אַז מען האָט ניט געקאָנט זען איר
טאָלענט. די סצענע ווען זי קוילעט איר מאַן און קומט אַרויס צוריק
מיטן פֿאַרבלוטיקטן חלף, האָט זי דורכגעפֿירט אויף אַזאַ מערקוויר-
דיקן, ווונדערבאַרן, אמת קינסטלערישן אַרט, אַז אירע שאַרפֿסטע
קריטיקער האָבן געמוזט צוגעבן, אַז דאָ אין אַמעריקע האָבן מיר
ניט אַזאַ שוישפּילעריג, וועלכע זאַל קאָנען דיזע הויך־טראַגישע
סצענע דורכפֿירן מיט אַזאַ קראַפֿט און מיט אַזאַ רעאַליסטישע שײַנ-
קייט. אַן ענלעכן אײַנדרוק האָט אויף אונדז געמאַכט די סצענע ווען
זי באַקלאַגט זיך פֿאַר איר פֿאַטער ווי ביטער עס איר צו גײַן

די וועלט פֿון אסתֿרֿיֿרֿחֿל קאַמינסקאַ

צוריק צו איר מאָן. עס האָט גערירט אָן אַ ברעג, אַ ציטער פֿון דעם טיפֿסטן רחמנות איז דורכגעגאַנגען דורכן האַרצן. אויסגעצייכנטע, אמת־רעאַלע מאַמענטן, וועלכע האָבן עראינערט די ניט־אויסגע־גרינטע מאַדאַם קאַמינסקי, זײַנען געווען פֿאַרשיידענע. זיי זײַנען אָבער געווען צעזײַט און צעשפּרייט. אין אַלגעמיין האָט זי די גאַנצע פֿיר אַקטן אָפּגעשפּילט מיטן זעלבן פֿאַלשן טאָן מיט וועלכן זי האָט אָנגעפֿאַנגען. זי האָט ניט אויסגעמאַלן קיינע בילדער פֿון סיטואַציאָנען. עס איז בײַ איר ניט געווען קיין ליכט און קיין שאַטנס. סײַז געווען אַ פֿלאַכע, איינטאָניקע, ניט־רעאַלע פֿאַרשטלונג. ערטער־וײַז זײַנען געווען בלויז עטלעכע געצײלטע סצענעס מיט אמתע קונסט פֿון דעם בעסטן סאַרט. ...מאַדאַם קאַמינסקי איז צו אונדז פֿאַר צוויי יאָרן געקומען מיט איר ניט־פֿאַר־פּוצטן טאַלענט, מיט איר נאַטירלעכן סאַרט שפּילן. פֿון אַלע זײַטן האָט מען דאָ אויף איר געשריען, אַז זי רעדט ניט הויך ענוג, אַז זי שרייט ניט זאַמאַטיש (דאָס הייסט מעלאַדראַמאַטיש) גענוג... אַלזאָ, האָט קאַמינסקי נאַכגעגעבן און האָט פֿאַרקעמט איר טאַל־לענט מיט אַן אַמעריקאַנער קעמעלע, אים אויסגעצוואַנגן אין אַמע־ריקאַנער טעאַטער־וואַסער. ...מיר ווייסן בלויז, אַז אין דער „שחיטה“ האָבן מיר געזען ניט די מאַדאַם קאַמינסקי, וועלכע איז צו אונדז געקומען פֿאַר צוויי יאָר, נאָר די מרס. קאַמינסקי, וועלכע איז פֿון אונדז דאָן אַוועקגעפֿאַרן“.

ש. יאַנאַווסקי איז גאָר באַגײסטערט פֿאַר ק׳ס אינטערפּרע־טאַציע פֿון „אסתֿרקע“ אין „די שחיטה“:

„מאַדאַם קאַמינסקאַ אין ליפּצין טעאַטער אין די [דער] ראַלע פֿון אסתֿרקע אין גאַרדינס „שחיטה“ איז ווירקלעך ווערט צו זען, און עס פֿאַרדריסט אונדז גאַרניט פֿאַר די פֿאַר שטונדן, וואָס מיר האָבן פֿאַרבראַכט אין טעאַטער. ...מיר זײַנען אימער [שטענדיק] צוגעוויינט צו הערן מאַדאַם ליפּצין אַלס „מירעלע אַפֿרת“, אַלס „אסתֿרקע“, אַלס „די יתומה“ א.א.וו. אַזוי, אַז יעדער וואָרט פֿון די אומשטערבלעכע ראַלן איז פֿאַרקניפּט אין געדאַנק מיט דער שטימע, מיט דעם טאָן פֿון מאַדאַם ליפּצין, און עס האָט זיך געוואַלט הערן ווי עס זעט אויס אסתֿרקע פֿאַרגעשטעלט פֿון אַן אַנדערע אַקטריסע, און מיר האָבן זיך ניט אָפּגענאַרט. מאַדאַם קאַמינסקאַ איז געוויס ניט קיין נאַכאַמעריין. זי שפּילט אויף איר גאַנץ אייגענעם שטייגער און

זלמן זילבערצווייג

ווערנד אין פֿילע פֿלעצער געפֿעלט אונדז מאַדאָס ליפֿצין מיט איר טעמפּעראַמענטפֿולן, צאַרטן, האַרץ־רירנדיקן שפּילן, איז אַבער קאַמינסקאַ אין פֿילע אַנדערע שטעלן שטאַרק איַנדרוקספֿול, אַזוי, דאָס מען קאָן זיך קיין בעסערעס ניט ווינטשן.

מיר זײַנען נאָך אַלץ פֿון דער מיינונג ווי מיר זײַנען עס געווען ווען מאַדאָס קאַמינסקאַ איז דאָ געווען צום ערשטן מאָל, אַז זי איז איינע פֿון די בעסטע ייִדישע אַקטריסעס וואָס די ייִדישע בינע פֿאַרמאַגט, דאָס איר שפּילן מאַכט אַן איַנדרוק פֿון עטוואָס גאַנץ היימישעס, נאַטירלכעס, און דיזע אייגנשאַפֿט האָבן מיר געפֿונען אויך אין איר שפּילן פֿון אַסתרקע. זי שפּילט ניט אַסתרקע אַלס אַ זייער נאַיווע ייִדישע מיידל, נאָר אַלס אַזעלכע, וואָס פֿאַרשטייט וואָס אַרום איר טוט זיך. דערמיט פֿאַרלירט אַסתרקע עטוואָס פֿון איר ערשטן חן, מיט וואָס מאַדאָס ליפֿצין נעמט אַזוי דעם עולם, אַבער דערפֿאַר מאַכט איר שפּילן פֿאַרשטענדלעך גאָר פֿילעס פֿון דעם, וואָס גאַרדן מאַכט איר זאָגן צו פֿאַרשיידענע געלעגנהייטן, און אַלץ אַזעלכע וועלט־קלוגע ווערטער, וואָס קלינגען פֿרעמד פֿון דעם מויז פֿון דער נאַיווער אַסתרקע.

מיר וועלן זיך איצט ניט אַרײַנלאָזן אין דעם אַנאַליז פֿון דער יצולדיקער פֿראַגע ווער עס שפּילט בעסער. אַנדערע וועלן עס גאָר באַטראַכטן פֿאַר אַ חוצפּה צו שטעלן אַזאַ פֿראַגע, אַבער מיר זאָגן, אַז סײַ זייער אינטערעסאַנט צו גיין זען דאָס שפּילן פֿון מאַדאָס קאַמינסקאַ נאָכדעם ווי מיר האָבן יאָרן־לאַנג געזען און זיך איַנגע־לעבט אין די [דעם] אַרט שפּילן פֿון מאַדאָס ליפֿצין, וועלכע איז, אַן שום צווייפֿל, איינע פֿון אונדזערע באַגאַבסטע אַקטריסעס. נאָר צוויי זאַכן געפֿעלן אונדז גאַרניט אין דעם שפּילן פֿון מאַדאָס קאַ־מינסקאַ. ערשטנס, וואָס זי נעמט זיך אַלערליי פֿרײַהייטן מיט דעם גאַרדן־טעקסט, ניט נאָר וואַרפֿט זי אַרויס גאַנצע זעצע [שטעלן], נאָר זי לייגט אויך מאַנכעס מאָל צו אירע אייגענע. דאָס איז ווירק־לעך עטוואָס וואָס מיר קאָנען ניט באַגרייפֿן וואָרעם [פֿאַרוואָס] זי טוט עס. אויב זי מיינט, אַז זי קאָן מיט (דעם) עטוואָס פֿאַרבּעסערן גאַרדינס ווערק, מחוץ מיר איר זאָגן, נאַטירלעך, מיט דעם גרעסטן רעספּעקט צו איר שפּילן, אַז זי האָט אַ גוואַלטיקן טעות. דער עולם וויל זען אַמאָל אַן אַנדערע אַקטעריסע שפּילן, אַבער דער עולם וויל ניט זען קיין אַנדערן יעקבֿ גאַרדן. אפֿשר אין רוסלאַנד, וווּ

די וועלט פֿון אמת-רחל קאמינסקא

עס וואקסן אזוי געדיכט די גוואלטאונע קריטיקער, איז ערלויבט צו מיינען, אז עס איז קיין בייז ניט צו פֿיקסן [אויסבעסערן] יעקב גארדין. דאָ מיינען מיר עס גאר אנדערש. ...און דערפֿאר וועט מאָ-דאָס קאמינסקי טאָן זייער גוט אין איר ווייטערן שפּילן צו שפּילן אירע ראָלן אזוי ווי גארדין האָט זיי אנגעשריבן. מיר פֿאַרזיכערן איר, אז איר שפּילן וועט נאָר געווינען דורך דעם.

...מאָדאָס קאמינסקי אין מאַנכע פּלעצער רעדט אַ ביסל צו הויך, כמעט שרייענדיק, און זייער אָפֿט אַ ביסעלע צו שנעל, אזוי דאָס אַ שכנסטע אונדזערע האָט זיך געקלאָגט, אז זי פֿאַרהערט גאַנצע זעצע, וועלכע, לויט איר מיינונג, זיינען זייער וויכטיק. דאָס איז אַלעס וואָס מיר האָבן אויסצוזעצן, זאָנסט. [אַ חוץ דעם] איז איר שפּילן ווירקלט אַ אויסגעצייכנט. עס איז ניט אזוי די ווערטער, וואָס זי רעדט, ווי דער פּנים, וואָס הערט ניט אויף ביי איר צו שפּילן — איינע פֿון די גרויסע מעלות פֿון איר שטאַרק רעאָליסטישן שפּילן.

ק. טרעט אויף אין „עמפֿיאָן טעאַטער“ דעם 5 נאָו. 1911 אין „די ווילדע“ און דערנאָך אין „שחיטה“.
וו. עדלין שרנבט:

„דער אויפֿטריט פֿון רחל קאמינסקי אין ניריאָרק אין ראָלן אין וועלכע מאָדאָס ק. ליפּצין האָט זיך אַ גרויסן נאָמען געשטעלט, וועט געוויס זיין אַן אינטערעסאַנטע עראייגניש אויף דער ייִדישער בינע. וועגן דיזער אַרטיסטיין איז פֿיל גערעדט און דעבאַטירט געוואָרן און די מיינונגען שיינען צו זיין שטאַרק צעטיילט, אָבער איצט וועלן מיר האָבן די בעסטע געלעגנהייט צו אורטיילן אירע פֿעיקייטן און טער בעסערע אומשטענדן ווי ווען זי איז דאָס ערשטע מאָל געקומען אין אַמעריקע, הגם עס איז קיינמאָל אַ דאַנקבאַרע זאָך פֿאַר אַן אַרטיסט צו שפּילן ראָלן אין וועלכע עמיצער אנדערש האָט יאָרנ-לאַנג זיך אויסגעצייכנט און זיי געגעבן אַ באַשטימטן פּנים און כאַראַקטער. ענדע וואָך וועט מאָדאָס קאמינסקי שפּילן אין „טריינע ליבע“ ווערנד מאָדאָס ליפּצין וועט אַרומפֿאַרן איבער דאָס לאַנד, שפּילנדיק אין פֿאַרשיידענע ערטער.“

אָבער טראָץ דעם געפֿינען מיר שפּעטער ניט קיין אַפּרופֿן פֿון עדלין אויף ק.ס שפּילן.

דעם 17 נאָוועמבער 1911 טרעט ק. אויף אין „דער אייזערנער מאָן“ פֿון משה ריכטער, דעם 24 נאָוועמבער אין „די יתומה“, דעם

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

25 נאָוועמבער אַלס „מעדעאַ“, דעם 30 נאָוועמבער אַלס „בערטאַ“ אין „דער אומבאַקאַנטער“ און דעם 1 דעצעמבער 1911 אַלס „מירעלע אַפֿרת“.

אַב. קאַהאַן שרײַבט:

„די ייִדישע טעאַטער־גײער, די פרעסע און די אַקטיאָרן... זײַנען פֿאַראַינטערעטירט און ערוואָרטן מיט אומגעדולד צו זען מאַדאַם קאַמינסקי אין „מירעלע אַפֿרת“. די הויפטזאַך איז דאָ ניט מאַדאַם קאַמינסקי שפּילן אָן און פֿאַר זיך. די הויפטזאַך איז צו פֿאַרגלייכן איר שפּילן מיט מאַדאַם ליפּצינס שפּילן אין דער זעל־בער ראַלע.

...אין פֿילאָדעלפֿיע האָט מאַדאַם קאַמינסקי שוין געשפּילט אין „מירעלע אַפֿרת“. נײַ־יאָרק האָט איר אָבער נאָך ניט געזען. דאָ וועט זי אין דיזער ראַלע ערשיינען אין נאָוועמבער, און עס וועט אַראַנזשירט ווערן, אַז איין אָונט וועט מאַדאַם קאַמינסקי שפּילן „מירעלע אַפֿרת“ און דעם צווייטן אָונט וועט אין דער זעלבער ראַלע ערשיינען מאַדאַם ליפּצין.

דער אינטערעס איז דאָ אַזוי שטאַרק, ווייל מאַדאַם ליפּצינס האָט דיזע ראַלע געשאַפֿן און ווייל ביז אַהער האָט דיזע ראַלע נאָך קיין אַנדערע אַקטריסע אין אַמעריקע ניט געשפּילט. די פּיעסע באַלאַנגט צו מאַדאַם ליפּצין. פֿאַר איר איז זי טאַקע געשריבן געוואָרן. פֿון דער אַנדערער זײַט האָט מאַדאַם קאַמינסקי דיזע ראַלע הונדערטער מאַל געשפּילט אין רוסלאַנד. מיר האָבן געזען אייניקע פֿון די רוסישע קריטיקן וועגן איר שפּילן אין דיזער ראַלע. מען האָט איר שטאַרק געלויבט. מען האָט גערעדט וועגן איר מיט באַגײַסטערונג.

...אַז מאַדאַם ליפּצין איז אָן אויסגעצײכנטע „מירעלע אַפֿרת“ האָבן מיר שוין אין „פֿאַרווערטס“ געהאַט אַ געלעגנהייט צו זאָגן. די פֿראַגע איז איצט אַלזאָ וואָס פֿאַרע סאַרט „מירעלע אַפֿרת“ וועט אונדז געבן די רוסישע אַקטריסע. די פֿראַגע איז דאָ ניט דוקא צי שפּילט זי אַזוי גוט ווי מאַדאַם ליפּצין, איז זי בעסער אַדער ערגער? עס קאָן זײַן, אַז ביידע שפּילן זײַ גוט, אָבער אויף פֿאַרשײ־דענע אַרטן. עס טרעפֿט אַפֿט, אַז צוויי שווישפּילער פֿאַסן אויף די זעלבע ראַלע אויף פֿאַרשײדענע אַרטן, יעדער אויף זײַן שטייגער. וועט זײַן אינטערעסאַנט צו פֿאַרגלייכן זייער בייִדנס „מירעלע אַפֿרת“.

די וועלט פֿון אסת־ר־חל קאמינסקא

דערצו באַמערק איך:

„אויב פֿריער איז זי געשטאַנען פֿאַרן עקזאַמען פֿון בערשאַ קאַ-
ליש פּאַטריאַטן און געשווירענע אָנהענגער, וועלכע האָבן זי פֿאַר-
גליכן אין די ראַלן, וועלכע זיי זיינען געווען צוגעוווינט צו זען די
קאַליש, האָט קאַמינסקאַס שפּילן אַרויסגערופֿן איצט דעם גרעסטן
אינטערעס, אָדער ריכטיקער, דעם כּעס, פֿון קעני ליפּצינס פּאַטריאַ-
טן, וועלכע האָבן געהאַלטן, אַז קיין אַנדערע מירעלע ווי קעני ליפּצין
איז ניטאַ, קאַן ניט זיין און טאַר ניט זיין. עס איז אויך געווען
אַ גרויסע סכּנה, אַז דער סתּם עולם, די טויזנטער טעאַטער־באַזוכער,
וועלכע האָבן זיך צוגעוווינט צו דער אינטערפּרעטאַציע, צו דער
אויפֿפּאַטונג פֿון קעני ליפּצינס „מירעלע“, וועלן זיך קריטיש באַ-
ציען צו אסת־ר־חל קאַמינסקאַס שפּילן די דאָזיקע ראַלע אויף איר
אופֿן. די זעלבע סכּנה איז פּאַקטיש אויך געווען בנוגע דער ייִדישער
טעאַטער־קריטיק, וועלכע האָט שטענדיק געהאַלטן, אַז קעני ליפּצין
און „מירעלע אַפֿרת“ זיינען אַ זיווג מן השּׁמים“.

נאָך דער אויפֿפּירונג פֿון „מירעלע אַפֿרת“ שרייבט אב. קאַהאַן:
„ענדלעך האָבן מיר געזען מאַדאַם קאַמינסקי אין „מירעלע
אַפֿרת“ און מיר קאַנען ענטפֿערן אויף דער פֿראַגע ווער פֿון זיי
עס שפּילט די ראַלע בעסער — זי, אָדער מאַדאַם ליפּצין. דאָס זיי-
נען אייגנטלעך צוויי גאַנץ באַזונדערע מירעלעס. די צוויי אַקטריסעס
באַלאַנגען צו צוויי גאַנץ באַזונדערע שולן. מאַדאַם קאַמינסקי באַ-
לאַנגט צו די מאַדערנע, צו די [דער] רעאַליסטישערע וואַלע ווערנד
מאַדאַם ליפּצין שפּילט אויף דעם שטייגער פֿון די זאַגענגאַנטע
קלאַסישע שולע. אָבער מאַדאַם ליפּצין אויף איר שטייגער שאַפֿט
אַ בעסערע מירעלע ווי מאַדאַם קאַמינסקי שאַפֿט אויף איר שטיי-
גער. בעסער וואַלט געווען, פֿיל בעסער, ווען דער טיפּ וואַלט פֿאַר-
געשטעלט געוואָרן אויף דעם איינפֿאַכערן, נאַטירלעכערן אופֿן
פֿון דער רעאַליסטישער שולע. מיסעס קאַמינסקי גיט זיך דאָס
אַבער ניט איין, הגם טאַלענט באַווייזט זי. און דער סך הכל איז,
אַז פֿון די צוויי מירעלעס מאַכט מאַדאַם ליפּצין אַ שטאַרקערן
איַנדרוק.

מאַדאַם ליפּצינס מירעלע איז ניט קיין ייִדישע ידענע. איר
שטאַלץ, איר גוטמוטיקער הומאָר, איר הערשנדער גייסט, איר
פּראַקטישער שכל — דאָס אַלץ שמעקט ניט מיט ליטע, נאָר מיט

זלמן זילבערצווייג

שעקספיר. זי איז ניט שטאלץ ווי אונדזערע א יידענע, נאָר מיט אַ קעניג לירישער שטאַלצקייט. זי גייט אויף דער בינע ניט ווי הערשנדע רייכע גראַדנער אָדער בערדיטשעווער אשת חיל, נאָר ווי אַ קעניגין (אַ קעניגין איז דאָך אייגנטלעך אויך ווי אַ מענטש), נאָר אין קלאַסישע [ווערק] איז שוין אָנגענומען, אַז אַ קעניגין דאָרף גיין מיט קלאַסישע טריט. אויך רעדט זי איר יידיש מיט קלאַסישע טענער. אָבער ווען איר זאָלט דאָס אַלעס אויף אַ וויילע מוחל זיין, מחט איר צוגעבן, אַז מאַדאָס ליפּצין שאַפּט אַ העלן געשטאַלט. זאָל זיין אַ קלאַסישע מירעלע, אַבי אַ מירעלע. זי מאַכט אייך וויינען, זי ערוועקט אין אייך אַלע געפּילן וואָס דער פֿאַר־פֿאַסער האָט געהאַט אין זינען צו ערוועקן. מאַדאָס קאַמינסקיס מירעלע איז טאַקע אַ יידענע. זי רעדט ווי אַ יידענע און זי גייט ווי אַ יידענע. ליידער אָבער מאַכט זי ניט דעם ערוואַרטעטן איינדרוק. און קיין איינדרוק מאַכט זי ניט, ווייל זי קאָן ניט אַרויסרופֿן די געפּילן וועלכע זינען אין דער ראַלע פֿאַרקערפּערט.

באַזונדערע שטעלן זינען פֿאַראַן אין איר שפּילן ברייאַנטענע. איר זעט אַן אַמון טאַלענט אויף דעם באַדן פֿון נאַטירלעכקייט, פֿון ווירקלעכקייט, אָבער אין סך הכל ווערט ניט אויסגעאַרבעט דער כאַראַקטער בילד. עס ווערן ניט אויסגעאַרבעט די פֿאַרשיידענע מאַמענטן. מיר גלייבן, אַז ווען מאַדאָס קאַמינסקי וואָלט געהאַט אַן אינטעליגענטן רעזשיסער, וועלכער זאָל מיט איר גוט שטודירן די פּיעסע אין אַלע איינצלהייטן, און איר ווייזן ווי אַזוי צו שפּילן די פֿאַרשיידענע סצענעס, וואָלט זי געשאַפּט אַ ווונדערלעכע מירעלע. אַזוי אָבער בלאַנדזשעט איר טאַלענט אַרום ווי אַ שיף אַן אַ קאַפיטאַן.

אַפֿט זאָגט זי ווי יוצרות. עס ווילט זיך פּראַסט אויסשרייען: וואָס איילט איר זיך? איר וועט נאָך פּאַספּיען [באַוויזן]... זי שרייט די ווערטער טאַקע איינפֿאַך, טאַקע אַן קונצן, אָבער אַלץ אין דעם זעלבן טאָן, און מאַלט, און מאַלט ווי אַ מיל. דאָ ווי עס פֿאַדערט זיך לאַנגזאַמערע רייד אָדער גאַר אַ פּויע, ווערט אַפֿט פֿאַרפֿאַלן. טאַמער הייבט איר אַן עפעס צו פֿילן, גיט זי אייך קיין מעגלעכקייט ניט איינער אייגענעם געפּיל צו געניסן.

אַפֿט איז דאָס ניט אַזוי. אַפֿט האָט איר אַמת אויסגעצייכנטע סצענען. עס רייסן זיך אַרויס טענער און באַוועגונגען, וועלכע מאַלן אויף אַלע בילדער און מאַכן טיפֿע איינדרוקן אויף אייך. אין דינע

מירעלע אפרת (מאָדאַם ק. ליפּצין): שלמון, שלמון! זעסט ווער ס'גייט פֿאַרנעמען מיין פּלאַץ.
(קאַריקאַטור פֿון „דער גרויסער קונדס“)

מאַמענטן איז מאָדאַם קאַמינסקי רעאַל און בעסער ווי מאָדאַם ליפּצין, אָבער ווי אָפּט אַזעלכע מאַמענטן זאַלן זיך ניט טרעפֿן, זײַ נען זיי אַלץ באַזונדערע שטעלן, וועלכע בינדן זיך ניט צוזאַמען אין איין איינדרוקספֿולע געשטאַלט. עס איז טייערע שטאַף, אָבער ניט מער ווי באַזונדערע שטיקלעך טוך פֿון וועלכע עס קומט ניט אַרויס קיין בגד. מיטעס ליפּצינס מירעלע איז גענייט פֿון ניט אַזאַ טייערן מאַטעריאַל. עס איז אָבער פֿאַראַן אַ בגד. עס איז פֿאַראַן אַ מירעלע“.

און שפּעטער שרייבט ווידער א. קאַהאַן:

„בקצור ריינדיק, באַשטייט דיזע סײַטאַציאָן אין פֿאַלגנדן: בײַס פּובליקום בכלל און די מבינים בפרט האט מאָדאַם קאַמינסקי

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

אַלץ מער ערפֿאַלג. בײַ די אַקטיאָרן, ווידער, ווערט אַלץ טיפֿער
אינגעוואַרצלט אַן אומגינסטיקע מיינונג וועגן איר... די שוישפּילער
זײַנן אָבער געבליבן בײַ דאָס זייעריקע, אַז זי האָט ניט קיין שום
טאַלענט, אַז זי איז „אַ פּורציע“, ווי זיי רופֿן געוויינלעך אַ שלעכטן
אַקטיאָר... און וואָס מער מבינים האָבן איר אַפּלאַדירט און וואָס
מער דער אַלגעמיינער עולם האָט זיך מיט איר אינטערעסירט, אַלץ
פֿאַרביסענער זײַנען געוואָרן די אַקטיאָרן אין זייער פֿײַנטלעכע [ר]
קריטיק. זיי לאַכן פֿון איר, קרומען איר איבער כמעט אין די אויגן
און הינטער די אויגן ברויכן זיי וועגן איר פֿאַרשיידענע שפּאַט־
ווערטער און ריידן וועגן איר מיט אַ מערקווירדיקן גיפֿט... איז
דאָס בלויז פּראָפֿעסיאָנעלע קנאה, געפֿיל פֿון קאַנקורענץ דאָס איז
אויך נאָטירלעך, אָבער מיט דעם אַליין קאָן מען דעם געפֿיל פֿון די
אַקטיאָרן צו מאַדאָס קאַמינסקיס שפּילן ניט ערקלערן. ערשטנס, זײַ-
נען אירע קאַנקורענטן פֿרויען, ניט מענער. צווייטנס, דאָרפֿן אירע
קאַנקורענטן זײַן בלויז די „סטאַרס“, ניט די קליינע אַקטיאָרן, וואָ-
רעם זשע זײַנען קעגן איר פֿאַרביסן אַלע שוישפּילער אַן אויסנאַמען
מיר גלייבן, אַז די הויפּטזאַך שטעקט דאָ טאַקע אין דעם וואָס מאַדאָס
קאַמינסקי רעפּרעזענטירט אַן אַנדערע שולע. דאָ האַנדלט זיך ניט
וועגן דער פֿראַגע פֿון טאַלענט. מיר האָבן דאָ אויך טאַלענטפֿולע
שוישפּילער, אָבער אַפֿילו בײַ זיי קומט דאָס שפּילן אויס גאָר אַנ-
דערש. נאָטירלעכע איינפֿאַכע רייד מיט נאָטירלעכע איינפֿאַכע מי-
מיק פֿון נאָטירלעכע געוויינלעכע מענטשן זעט מען בײַ זיי זעלטן.
אַלץ איז בײַ זיי צוגעפֿעפֿערט און צוגעזאַלצן. די טענער זײַנען
„הויך־דראַמאַטישע“, דער נאָטירלעכער זיפֿץ איז אַ גאַנצער פּאַג-
ראָם פֿון טראַגזומוס, די אויגן פֿלאַמען, יעדער קער רעדט וועגן
שרעקן און יאָמערן, חורבנות און הימל־שרײַענדע גוואַלדטאַטן. און
די שפּראַך איז „פֿאַרדייטשט“, אַביסל מער אַדער אַ ביסל ווייניקער,
מיט זייער ווייניקע אויסנאַמען. און ווען אונזערער אַ דראַמע־העלד,
אַפֿילו פֿון די טאַלענטפֿולסטע, רעדט שוין יאָ עטלעכע ווערטער
אויף פּליין [פּשוט] ייִדיש, דרייט ער כאַטש דערבײַ מיט די ליפּן
אויף „דייטש“, קייקלט ער צו מיט די אויגן אויף „דייטש“. ריידן
אַבסאָלוט נאָטירלעך ווי אַ ייד — דאָס איז מען צוגעוויינט צו
זען פֿון די „כאַראַקטער־אַליסטן“, די קאַמיקער. דאָס ריידן ווי
אַ נאָטירלעכער ייד — דאָס גופֿא איז עפעס אַ מין קאַמיזמוס; אַלזאַ,

די וועלט פון אפֿתֿרֿיֿרֿחֿל קאַמיֿסקאַ

באַלאַנגט שוין דאָס צו דער פּראָפּעסיאָן פֿון דעם קאַמיקער. אַ דראַמאַטישט אָבער זאָל טאָן אַזעלכע זאַכן, דאָס איז פֿאַרעכנט פֿאַר אַ צו „וולגאַרע“, ניט־פּאַסנדע זאַך.

מאָדאַם קאַמינסקי איז אָבער אַ דראַמאַטישטקע, וועלכע רעדט פּליין ייִדיש און האַלט זיך פּליין... אַ נײַ ווינטעלע האָט גענומען בלאַזן זינט מאָדאַם קאַמינסקי איז געקומען. זיי [די אַקטיאָרן] זײַ־נען צו דעם ניט צוגעוווינט. זיי געפֿינען אין דעם אַ פּראָטעסט קעגן זייערע מעטאָדן און זיי געפֿינען זיך אַנגעגריפֿן.

און אין זײַנע מעמואַרן קערט זיך אַב. קאַהאַן צוריק צום פֿאַר־גלייַך פֿון ליפּצין און קאַמינסקאַ אַלס „מירעלע“:

„אונדזער היגער טעאַטער האָט אָבער געוויסע מעלות וועלכע דער ייִדישער טעאַטער אין רוסלאַנד האָט ניט, ווי עס שיינט. אין די 17 יאָר [זינט דאָס אַנטשטיין פֿון ייִדישן טעאַטער אין אַמעריקע] האָט אונדזער בינע אויסגעאַרבעט אַ טעכניק, וועלכע זי איבער־טרייבט, אָבער אַן וועלכער מען קאָן איו אַ טעאַטער ניט אויסקומען. אונדזערע שווישפּילער ווייסן ווי און וווּ צו שטיין אויף דער בינע און ווי זיך צו באַנוצן מיט אמתע קינסטלערישע געלעגנהייטן. די **רוסישע** אַקטיאָרן פֿון רוסלאַנד ווייסן דאָס אויך. די דאָרטיקע ייִדישע אַקטיאָרן אָבער פֿעלט דאָס פֿאַרלויפֿיק, ווי עס זעט אויס (און די רוסישע צײַטונגען זאָגן דאָס ווירקלעך וועגן זיי. זיי לויבן זיי אַלס קינסטלער בײַ וועלכע דאָס לעבן אַליין איז די שול, אָבער וועלכע עס פֿעלט אַ טעאַטער־שול).

מאָדאַם קאַמינסקי מאַכט אַפֿט דעם איינדרוק ווי אַ זייער טאַלענט־פֿולע אַמאַטאָריג, ווענווען עס פֿעלט בלויז טעכנישע דערפֿאַרונג אום צו זײַן אַ גלענצנדער פֿולשטענדיקער טאַלענט. נאָך אַ זאַך: איר שטימע האָט דאָס רוב געקלונגען שוואַך, הגם אין די וויכטיקע מאָ־מענטן האָט זי געהלכט און איז אַנגענעם. דער ייִדישער טעאַטער אַין רוסלאַנד איז דאָס רוב אַ קליינער, ענגער זאָל. צו רײַך פֿאַר אַזאַ גרויסן עולם ווי די טאַליאַ טעאַטער־מאַסע איז מאָדאַם קאַמי־סקאַ מסתמא ניט געוווינט.

מען האָט געגאַרט די וואַרשעווער אַקומעריסע צו זען אין גאַר־דינס „מירעלע אַפֿרת“, איר וויכטיקסטע ראָלע, ווי מען האָט גע־הערט. אָבער די פֿיעסע „מירעלע אַפֿרת“ איז געווען דאָס אייגנטום

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

פֿון אונדזער שוישפּילערין קעני ליפּצין, און צוערשט האָט די וואָר־
שעווער אַקטעריסע ניט געקאַנט באַקומען אָן ערלויבעניש צו
שפּילן אין איר. ענדלעך האָט מאַדאַם ליפּצין איר די ערלויבעניש
געגעבן.

מאַדאַם קאַמינסקי האָט די ראַלע דורכגעפֿירט קינסטלעריש.
עס האָט זיך אָבער אַרויסגעצייגט, אַז מאַדאַם ליפּצין איז צו איר
מער צוגעפּאַסט. עס איז אַ בריליאַנטענע ראַלע, אָבער ניט קיין
רעאַליסטישע. און מאַדאַם קאַמינסקי נאָטירלעכע לעבנס־טענער
זײַנען אין איר ניט געווען אַזוי ערפּאָלגרייך ווי ליפּצינס „אויפֿ־
געהויבענע“, אָבער איינדרוקספֿולע דעקלאַמאַציע. רייזן איינפּאַך,
מיט דעם נאָטירלעכן געשפרעך־ניגון פֿון לעבעדיקע מענטשן האָט
מאַדאַם ליפּצין ניט געקאַנט, אָבער אויף אַ ניט־רעאַליסטישן שטיי־
גער איז זי געווען אַ גלענצנדע אַרטיסטיק, מיט אַ פּלאַמענדן טעמ־
פּעראַמענט, מיט איינבילדונגס־קראַפֿט, מיט אַ קלינגנדער, עפֿעך־
טענער שטימע און מיט אַ מערקווירדיק קלאַרער און דורכדרינגנ־
דער אויסשפּראַך. און אויף דער טעכניק פֿון דער בינע, אויף די
מעכאַנישע מיטלען, וועלכע העלפֿן אין אַ מעלאַדראַמאַטישן שפּילן
— אויף דעם איז זי געוויס געווען מער בריה ווי די גאַסטראַלירנדע
שוישפּילערין“.

ש. יאַנאווסקי טרעט גאָר שאַרף אַרויס קעגן ק.ס אינטערפּרעטאַ־
ציע פֿון „מירעלע אפֿרת“, פֿאַרגלייכנדיק איר און קעני ליפּצינס
שפּילן די טיטל־ראַל:

„מיר האָבן געזען לעצטן שבת מאַדאַם קאַמינסקי אין „מירעלע
אפֿרת“ און מיר זײַנען געווען זייער אַנטוישט, און דאָס איז דערפֿאַר,
ווייל מאַדאַם קאַמינסקי פֿאַרשטייט גאָר אינגאַנצן ניט דעם כאַראַק־
טער פֿון „מירעלע אפֿרת“, וועלכע איז אַ זעלטן צוזאַמענגעוועבטע
קאַמביואַציע פֿון העכסטע, צערטלעכע [גע]פֿילן מיט אַ ווונדער־
באַרן שטאַרקן ווילן, אַז מאַדאַם קאַמינסקי האָט פשוט ניט די
כוחות צו מאַלן אַזאַ כאַראַקטער ווי דאָס איז. עס איז ניט געווען די
„מירעלע אפֿרת“ ווי גאַרדין האָט זי געשאַפֿן, און ווי מאַדאַם ליפּצין
האָט איר אַזוי גלענצד פֿאַרטייטשט. ניט אין דעם טאָן פֿון אירע
ווערטער, ניט אין איין באַוועגונג אירער, ניט מיט איין בליק, אין
דער גאַנצער צײַט פֿון שפּילן האָבן מיר ניט געזען עמיצן אַנדערש,
ווי בלויז מאַדאַם קאַמינסקי אַליין. אַלעס וואָס זי האָט אַרויסגערעדט,

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

איז געווען אזוי פארבלאז, אזוי אן א טאג, אז עס איז פשוט שווער געווען פאר אונדז, וואס איז געווינט צו זען דיזע ראַלע געשפילט פון מאַדאַם ליפּצין, אויסצוזיצן די גאַנצע פּיעסע ווערנד אין דער „שחיתה“ האָט מען געקאַנט אַנווייזן אויף גאַנצע סצענען אין וועלכע זי האָט זייער גוט געשפּילט, קאָן מען עס אָבער ניט זאָגן וועגן איר שפּילן פֿון „מירעלע אַפֿרת“. פֿאַר קיין איינציקן מאַמענט האָט זי אונדז ניט איבערגעטראָגן אין דער אַטמאָספֿערע וווּ עס הערשט די ייִדישע אַשט חייל, די ייִדישע קעניגין ליר. מיר גלייבן, אז מאַדאַם קאַמינסקי פֿאַרשטייט פשוט ניט דעם כּאַראַקטער און די אומגעבונג פֿון „מירעלע אַפֿרת“. מיר טרלויבן זיך אזוי צו דענקן, ווייל איר גרימירן זיך, איר אַנטאָן זיך אין קליידער פֿון דער לעצטער מאַדע צייגט, אז זי האָט געהאַט גאַר אין זינען ניט קיין „מירעלע אַפֿרת“, נאָר אַ פּוצזיכטיקע פֿרוי, וועלכע איז שטאַלץ, ניט ווייל זי פֿילט איר אמתן ווערט, נאָר ווייל זי איז איינפֿאַך נאַריש. ניין, ווי עס ווייזט אויס, איז מאַדאַם קאַמינסקי ניט געשאַפֿן פֿאַר דיזע ראַלע.

לעאָן קאַברין שרײַבט:

„שפּעטער ווען ער [מינץ] איז געוואָרן דירעקטאָר פֿון טאַליאַ טעאַטער און ער האָט אַראַפּגעבראַכט מאַדאַם קאַמינסקי פֿון רוס־לאַנד, אַז זי זאל שפּילן אין זײַן קאַמפּאַניע, איז ער אָפֿט פֿאַרצווייפֿלט געווען ווען זי האָט אויסגענומען אין אַ פּיעסע. פֿאַרקערט, איז זי דורכגעפֿאַלן, האָט ער זיך געפֿרייט אָן אַ שיעור. דורכדעם האָט ער פֿאַרלאָרן געלט, זײַן געשעפֿט איז שיר אינגאַנצן אונטערגעגאַנגען. דאָס האָט אים אָבער ניט געאַרט אַבי קעני ליפּצין זאל בלייבן די גרעסטע אַקטעריסע און ניט אסתר רחל קאַמינסקי.“

בויעז יאַנג שרײַבט:

„אַבער מינץ האָט נאָר געכאַפּט איין האָז און דער צווייטער האָט זיך אויסגעגליטשט אים פֿון דער האַנט. בײַ דעם אינטעליגענטן עולם האָט די קאַמינסקי געמאַכט אַן אומגעהויערן איינדרוק אין דער ראַל פֿון „מירעלע אַפֿרת“ מיט איר נאַטירלעכן שפּילן, איינפֿאַכקייט, אַן דעקלאַמאַציע, אַן דעם פּאַמפּ, וואָס עס האָט זיך געפֿילט אין ליפּ־צינס „מירעלע אַפֿרת.“

נאָכן שפּילן אין „ליפּצין“־טעאַטער, גאַסטראָלירט ק. אין „נאָ־וועלטלי טעאַטער“ אין ברוקלין, וווּ זי טרעט אויף דעם 17 דעצעמבער

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

1911 אין פינסקיס „די מוטער“ און גרילפארצער-גארדינס „מעדעא“, און ערשט דעם 20 יאנואר 1912 טרעט דארט ווידער אויף ק. אין „די יתומה“ און דעם 21 יאנואר 1912 אין „די שחיטה“ און דערנאך אין „קאמעליען-דאמע“.

פון 1 ביזן 3 מערץ 1912 האט ק. געגעבן אירע לעצטע 5 אפשייד-פארשטעלונגען אין „ליפצין“-טעאטער מיט „די ווילדע“ פון ז. ליבין, גארדינס „די שחיטה“ און איבסענס „נארא“.

וויליאם עדלין סומירט אזוי ק.ס אופן שפילן:

„עס קאן גאר קיין ספּאָק ניט זײַן, אַז מאַדאַם קאַמינסקי האָט גרויס טאַלענט, מערקווירדיקן טאַלענט... זי האָט אַ טאַלענט פֿון אַ סאַרט און אַ גראַד וועלכן מיר האָבן דאָ גאַרניט אויף דער ייִדישער בינע... עס פֿעלן איר געוויסע מעלות, וועלכע זײַנען נײַטיק פֿאַר אַ גרויסער אַקטערײַסע. אײַנע פֿון דיזע איז אַ שטימע, אָדער ריכטיקער געזאַנג, די פֿעיקייט צו קאַנטראַלירן די שטימע לויט די פֿאַדער-רונגען פֿון דעם מאַמענט. איר אײַנטאַנאַציע איז כמעט תמיד פֿאַלש, צו הויך אָדער צו נידריק, סײַפֿעלט איר אויך פֿאַעטישער געפֿיל, יענע שײַנקייט און צאַרטקײַט, וועלכע מוזן זײַן די אײַביקע באַגליי-טערניס פֿון קונסט, אָבער עס פֿעלט איר ניט קיין דראַמאַטישער געפֿיל. דאָס האָט זי דוקא אין פֿולער מאָס. די הויפּט-מעלה פֿון מאַדאַם קאַמינסקי, נאָך מיין מײַנונג, באַשטייט אין דעם, וואָס זי לעבט אין די [דער] ראַלע, וועלכע זי שפּילט און דאַרום שפּילט זי מיט אַזוי ווייניק טעאַטראַלע עפֿעקטן צו וועלכע מען האָט בײַ אונדז דעם עולם צוגעוווינט. ניט מיט היסטעריע ווירקט זי, זאָנדערן [נאַר] מיט איר לײַדן פֿון דער נשמה, מיט איר אײַנער-לעכער אײַבערלעבעניש“.

יואל ענטין שרײַבט:

„האַבנדיק זי געזען און גאַנץ ערנסט באַאַבאַכטעט אין „קריי-צער סאַנאַטאַ“, „סאַפֿאַ“ און „יענקל דער שמיד“, בין איך געקומען צום שלום, אַז כאַטש זי האָט אין רוסלאַנד געוויסן די ייִדישע דזע“, האָט זי עס געקאַנט הייסן טאַקע נאָר אין רוסלאַנד, וווּ דאָס ייִדישע טעאַטער האָט זיך בכלל ניט אויפֿגעהויבן פֿון דער שטופֿע פֿון אַ באַלאַגאַן (?), אָבער אין אמתן איז זי אַ פֿאַרשרײַענע גרויסקײַט. אמת, זי שפּילט זײַער שטײַל, אָבער ניט ווײַל זי וויל ניט אײַבער-טרייבן, נאָר פשוט, ווײַל זי דערשפּילט ניט, ניט מחמת אײַנגע-

די וועלט פון אסתר-רחל קאמי: סקא

האלטנדייט, נאָר טאַקע פשוט פאַר שוואַכקייט. עס איז בײַ מיר זייער אַ גרויסע פֿראַגע אויב זי וועט אונדזער בינע מיט עפעס באַטייטנדט העכער מאַכן.

מישאַ פֿישוואַן שרייבט:

„קאַמינסקאַיאַס אויפֿטריט איז געווען יאָ אַ דערפֿאַלג און ניט אַ דערפֿאַלג. איז ווי קאַן דאָס זײַן? עס האָבן זיך געשאַפֿן צוויי לאַגערן, מ'האַט זי גענומען פֿאַרגלייכן מיט בערטאַ קאַליש, זײַנען אירע אַק־ ציעס געפֿאַלן, ווייל אויסער דעם, וואָס בערטאַ קאַליש...איז געווען אַ טאַלענטפֿולע פֿערזענלעכקייט, איז זי אויך געווען זייער אַן עלע־ גאַנטע, שיינע פֿרוי, ווערנד קאַמינסקאַיאַ איז געווען ויט שיין און ניט עלעגאַנט. זי איז פֿאַזיטיוו געווען אַ טאַלענט, אָבער אַ באַגרע־ נעצטע, זי האָט געשפּילט אירע ראַלן מיט פֿאַרשטענדעניש, איר אויפֿטריט אין „מירעלע אפֿרת“ האָט געשאַפֿן אַ כאַאַס. ליפּצינס פֿאַטריאַטן זײַנען אַרומגעלאַפֿן און געוואָלדעוועט: „אַ לאַנגער דראַנג“. דאָס דאַרף מען זײַן אַ גרינע חוצפהניצע קומען קיין אַמע־ דיקע, וווּ ליפּצין איז די קעניגין פֿון דער ראַל און גיין שפּילן די ראַל“. מבינים אויף טאַלענט האָבן געוואָרט: „איצט זעט מען וואָס גאַרדן האָט געמיינט ווען ער האָט געטריבן 'מירעלע אפֿרת'“. איך האַלט, אַז קאַמינסקאַיאַ איז געווען אַ גוטע ייִדישע אַקטע־ ריסע ווערנד ליפּצין איז געווען אַ באַלטבאַסטע פֿון טעאַטער און גענעפּילט גוטע ראַלן, וואָס גאַרדן האָט אָנגעשריבן. קאַמינסקאַיאַ האָט מערסטנס געשפּילט אויף דער פּראָווינץ וווּ קעסלער האָט זי געטיקט צו מאַכן געלט מיט איר נאַמען“.

נאָך איר טויט שרייבט ל. ליבראַט וועגן איר שפּילן אין אַמע־

ריקע:

„...מיט אַרום דרייסיק יאָר צוריק האָט די קינסטלערין באַזוכט אַמעריקע און האָט דאָ געשפּילט אין טאַליאַ טעאַטער. עס איז דאָ דאָן געשאַפֿן געוואָרן אַ זאַנדערבאַרע לאַגע: גאַרדינס באַרימטע פּיעסן ווי „מירעלע אפֿרת“, „די שחיטה“, „די שבועה“ האָבן באַ־ לאַנגט אויסשליסלעך צו דער פֿאַרשטאַרכענער אַקטריסע מאַדאַס קעני ליפּצין. אין דיזע פּיעסן האָט אַחטן רחל קאַמינסקי זיך געמאַכט דעם גרויסן נאַמען אין פּוילן און אין ליטע. דאָ אָבער האָט זי אין דיזע פּיעסן ניט געטאַרט שפּילן, ווייל מאַדאַס ליפּצין האָט איר ניט געוואָלט געבן די ערלויבניש. האָט זי געשפּילט גאַרדינס

זלמן זילבערצווייג

„ספּאַט“ אין דער פּיעסע האָט זיך שטענדיק אויסגעצייכנט מאַדאַם קאַליש, וועלכע האָט צו יענער צײַט גראַד געשפּילט אויף דער ענג-לישער בינע, און אַנדערע פּיעסן. זי האָט דאָ אויך געשפּילט איב-סענס „נאַראָ“.

...טעאָטער-פּאַטריאַטן האָבן זיך דאָ אַרײַנגעלייגט אין דעם, אַז מאַדאַם ליפּצין זאָל איר ערלויבן אויפטרעטן אין „מירעלע אפּרת“.

געוויסע מענטשן האָבן גענומען ווירקן אויף ליפּציןס מאַן און מע-נעדזשער, מיין, מיין, חבֿרה האָבן געאַרבעט אויף אַלע זײַטן און מען האָט ענדלעך מאַדאַם ליפּצין אַזוי „אַנגעצויגן“ ביז אסתר רחל קאַמינסקי האָט באַקומען די ערלויבניש אויפצוטערעטן אין „מירעלע אפּרת“ און „די יתומה“. זי האָט זייער שטאַרק אויסגע-נומען אין „די יתומה“, אָבער מיט „מירעלע אפּרת“ איז געווען די אַלגעמיינע מיינונג, אַז זי האָט קעגן ליפּצין „ביטן“ [קאַנקורירן] ניט געקאַנט.

זיגמונט טורקאָוו שרײַבט:

„אסתר-רחל האָט אין אַמעריקע נישט געפֿונען דעם זעלבן אַפּקלאַנג, וואָס אין רוסלאַנד. דאָסזעלבע איז, אַגבֿ, געשען מיט דער קאַמינסקי־זשענעראַל. ס׳איז זיי ביידען פֿרעמד געווען די אַנגע-בלאָזקייט און פּאַטעטישקייט פֿונעם „סטאַריזם“, וואָס דערשיינען אינעם ליכט פֿונעם „ספּאַט“ און באַוועגט זיך לענג אויס דער ראַמפּע. זייערע הויפּט אײַגנשאַפֿטן זײַנען געווען, ווי געזאָגט, פּש-טות און אויפֿריכטיקייט“.

וועגן איר שפּילן אין אַמעריקע שרײַבט דר. מוקדוני:

„אין דעם צעפֿאַלן פֿון דער „ליטעראַרישער טרופּע“ איז זי געווען צום ווייניקסטן שולדיק. די דאָזיקע קלוגע און בעצם באַשײ-דענע פֿרוי וואָלט זיך אַליין באַנוגנט מיטן גליק, וואָס איז אַראַפּגע-פֿאַל פֿון הימל. זי וואָלט קיין גרעסערע גליקן נישט געזוכט. אָבער איר מאַג, קאַמינסקי, האָט פֿאַר איר געזוכט גרעסערע גליקן. און אַ ייִדישע פֿרוי איז זי געווען. אַ מאַן איז אַ מאַג, האָט זי פֿאַרלאָזן איר „איר האַרצן אײַנגעבאַקענע טרופּע“ (אירע ווערטער), געפֿאַרן אײַנ-מאַל אין אַמעריקע, געקומען צוריק און ווײַטער געשפּילט מיט זיי אַלס גאַסט, ווײַטער אַוועקגעפֿאַרן און ווײַטער געשפּילט מיט זיי. זי האָט זיך געטיילט: צוויי ווינטער-סעזאָנען געשפּילט אין אַמעריקע און צוויי זומערן אין וואַרשע מיט איר אַמאָליקער טרופּע.“

די וועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

אין אמעריקע האָט זי נישט געהאַט דעם קינסטלערישן דער־פֿאַלג, וואָס זי האָט געהאַט אין רוסלאַנד. דערפֿאַר איז דער מאַטע־ריעלער דערפֿאַלג געווען גרויס פֿאַר אירע השגות. זי פֿלעגט קור מען פֿון אמעריקע אַ מידע, אַ צעשרויפֿטע, אָבער דערפֿאַר מאַטע־ריעל עפעס זיכערער. די השגות אירע זיינען שפעטער געוואָרן אַ ביסל גרעסער, אָבער זי האָט שוין ניט געקאָנט ווידער זיך צונויפֿ־קומען מיט אירע אַמאָליקע חבֿרים. זי איז געוואָרן אַ „סטאַר“. איר מאָג, וואָס איז מיט איר געווען אין אמעריקע, האָט דאָרט געכאַפט דעם שניט. ער האָט אויסגעבויט אַ טעאַטער, וואָס הייסט „קאַמינ־סקיס טעאַטער“. דאָרט האָט די גוטע אסתר-רחל באַדאַרפֿט „סטאַ־רעווען“ און פֿירן אַ ברייט לעבן אַלאַ טאַמאַשעווסקי אין יענע יאָרן...“

אַברהם טייטעלבוים שרײַבט:

„מיט פֿופֿצן יאָר צוריק [11-1909] האָט אסתר רחל גאַסטראַ־לירט אין אמעריקע. ס׳איז פֿאַר קיינעם קיין סוד נישט, אַז זי איז דאָ בײַ די מערסטע טעאַטער־מענטשן כמעט ווי „דורכגעפֿאַלן“. אַנדערש האָט עס אויך נישט געקאָנט זײַן. איר נאַטירלעכער, נשמה־דיקער אַרט שפּילן, איז געווען אַזוי ניין, אַזוי אַנדערש פֿון דעם מעלאָדראַמאַטיש־באַמבאַסטישן אופֿן שפּילן, וואָס האָט דעמאָלט גע־הערשט אויף דער אמעריקאַנער ייִדישער בינע.

איז דען נישט דעמאָלט מיאוס דורכגעפֿאַלן און שיר נישט צום טויט פֿאַרפֿירן געוואָרן די צאַרטסטע בלום פֿון דער רוסישער בינע — וויעראַ קאַמיסאַרזשעווסקאַיאַ? אַ צעבראַכענע און אַנטוישטע איז זי אַנטלאָפֿן פֿון דער צינישער גלייַכגילטיקייט מיט וועלכער דאָס דעמאָליטיקע אמעריקע האָט זי באַגעגנט. און איז דען נישט דעמאָלט דורכגעפֿאַלן און פשוט אויסגעלאַכט געוואָרן דער אַפּגאַט פֿון דער איצטיקער מחיקאַלישער און שווישפּילערישער אמעריקע — פֿיאַ־דאָר שאַליאַפּין?

דער שאַרפֿער קאַנטראַסט און כמעט פֿיינטלעכער אונטערשייד אין דער קונסט־באַנעמונג, וואָס האָט דעמאָלט אַזוי אַפּגעטיילט אַמע־ריקע און אייראָפּע, זיי זיינען שולדיק געווען אין די דערמאָנטע דורכפֿאַלן.

וואָלט וויעראַ קאַמיסאַרזשעווסקאַיאַ געקומען אָהער איצט [גע־שריבן 1926] נאָכדעם ווי אמעריקע האָט אַזוי ראַדיקאַל געביטן איר

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י נ

קינסטלערישן קורס, וואָלט זי געקומען נאָך די טריומפֿן פֿון „מאַסק“ ווער קונסט־טעאַטער“, וואָלט זי, פֿונקט ווי שאַליאַפּיג, זיכער פֿאַר־נומען איר אַזוי־ערלעך פֿאַרדינטן אַרט.

און דאָסעלביקע מיט אסתר רחל קאַמינסקאַ. זי האָט געהאַט אַריבערגעיאַגט די אַמעריקאַנער ייִדישע בינע אויף גאַנצע פֿופֿצן יאָר. וואָלט זי געקומען אַהער נאָך זיבן יאָר „ייִדיש קונסט טעאַטער“, און נאָך די אַלע פֿאַרזוכן נאָך אַ מענטשלעכערן און קינסטלערישן אַרט שפּילן, וואָס זײַנען דאָ געמאַכט געוואָרן, וואָלט זי זיכער גע־ווען פֿאַרנומען דאָס באמת פֿאַרדינטע אַרט אַלס אונדזער וויכטיקסטע, טאַלענטיִרטסטע און פֿאַרנעמטטע שוישפּילערין, וואָס אונדזער דור האָט געהאַט“.

נאָכן צוריקקומען פֿון אַמעריקע האָט ק. ווידער באַניצט איר שפּילן אין פּוילן.

„ישראל“

וועגן איר שפּילן אין אַנרי בערנשטיינס דראַמע „ישראל“ [„דער אַנטיסעמיט“] שרייבט נח פּרילוצקי:

„...אויך בײַ אסתר רחל קאַמינסקי האָט זיך מאַמענטנווייז געריסן די גאַנצקייט פֿון דעם אַריסטאָקראַטישן טיפּ, אַבער די מענטשלעכע, די ווייבלעכע זײַט פֿון דער דראַמע, די טראַגישע איבערלעבונגען פֿון אַ פֿרוי, וואָס איז אַוועקגעשטעלט געוואָרן צווישן זון און געליבטן, אַכטונג און שאַנד, רעליגיע און פֿאַדערונגען פֿון דער געזעלשאַפֿטלעכ־כער מיינונג, אמת און שקר, האָט אונדזער טאַלענטפֿולע אַרטיסטין איבערגעגעבן אַזוי ווי זי קאָן, מיט דער גאַנצער קראַפֿט פֿון איר ליידנשאַפֿטלעכער נאַטור, מיט דער גאַנצער טיפּקייט פֿון איר אינ־טויציע“.

דר. א. מוקדוני שרייבט:

„עס איז אויך אויפֿגעפֿירט געוואָרן אַנרי בערנשטיינס דראַמע „איזראַאיל“. אין קאַמינסקיס טעאַטער האָט מען די דראַמע משנה השם געווען. זי האָט געהייסן „ישראל דער אַנטיסעמיט“. אין דער דראַמע זײַנען אויפֿגעראַטן קאַמינסקאַ און י. אַדלער. קיין ערפֿאַלג האָט זי ניט געהאַט. ערשטנס, איבער די סאַלאַן־אומפֿעקייט פֿון אונדזערע אַרטיסטן, און, צווייטנס, מחמת דער שלעכטער איבער־זעצונג“.

די וועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

„שיר השירים“

עמיליע אַדלער דערציילט:

„ווען כ'בין געקומען אין לאַדזש [1912], האָב איך געטראָפֿן אין צירק־בנין שפּילן די אָפּערעטע „שיר השירים“. די סענסאַציע דערבײַ איז געווען, אַז אסתר רחל קאַמינסקי, די שטענדיקע דראַמאַ־טישע אַקטריסע, האָט דאָס מאָל געשפּילט די הויפט פּרימאַדאַנע־ראַל, אַ גרויסע געזאַנג־ראַל, און יוליוס, דער שטענדיקער דראַמאַטי־שער אַקטיאָר, האָט דיריזשירט דעם אַרקעסטער. פֿאַרן פּובליקום איז דאָס געווען אַן אַטראַקציע, און אין אַזאַ זאָל האָט מען זיך גענייטיקט, ווייל אין זאַנדבערגס „גרויסן טעאַטער“ איז אין דעם זעלבער צײַט אויך געשפּילט געוואָרן דיזעלבע אָפּערעטע. דאָ האָט די געזאַנג פּרימאַדאַנע־ראַל געשפּילט טאַקע אַ זינגערין־פּרימאַ־דאַנע [מרים גורעוויטש].“

עס איז, אַלזאָ, געווען צווישן ביידע ייִדישע טעאַטערס אַ קאַנ־קורענץ, אַ שאַרפֿע קאַנקורענץ טאַקע אין רעפּערטואַר גופּא, און דעריבער האָט מײַן מאָן געמחט אַנקומען צו עפעס אַ ספּעציעלן עפֿעקט.“

„די רויבער“

זיגמונט טורקאָוו שרײַבנדיק וועגן אַלטן אַקטיאָר יוליוש אַסקאַר, פֿאַרצײכנט:

„אסתר־רחל קאַמינסקי, וועלכע איז אויך געווען איינע פֿון זײַנע ערשטע שילערינס, פֿלעגט אים, להיפֿך צו אַנדערע, מקרב זײַן און בײַ יעדער געלעגנהייט אים געבן אַ „דזשאָב“. געדענק איך טאַקע איינעם פֿון אַזעלכע געלעגנהייטן בײַ וועלכע מיר איז אויסגע־קומען צו שטיין מיט אים צוט ערשטן מאָל אויף דער בינע. דאָס איז אַגבֿ געווען מײַן זעביוט אינס פּראָפֿעסיאָנעלן ייִדישן טעאַטער ... כּדי דער אָונט זאָל אַרויסרופֿן אַ גרויסן אינטערעס, האָט מען באַשלאָסן צו מאַכן אַ „קאַמבינאַציע־פֿאַרשטעלונג“ פֿון „די רויבער“ מיט בלוז „סטאַרט“ אויפֿן אַמעריקאַנער שטייגער.

אסתר־רחל קאַמינסקי האָט געשפּילט „אַמאַליע“. אַלס קאַרל מאָר איז אויפֿגעטראָטן אַן אָפּיציר פֿון דער דײַטשער אַרמעע, אַן אַפֿטער איינגייער אין ייִדישן טעאַטער, אַסקאַר האָט געשפּילט זײַן

זלמן זילבערצווייג

קרין-ראל — פראנץ מאָר, און איד, הגם אַן אַנפֿאַנגער, האָב באַדאַרפֿט אַרויסרופֿן פֿאַראַינטערעסירונג אַלס „יונגער, טאַלענט־טירטער אַרטיסט פֿון דער פֿוילישער בינע“. אַלס נײַנצניער־יקער בחור האָב אײַך געשפּילט דעם אַלטן מאָר און אַסקאַר, דער זיבעציק־יעריקער מאַן — מיין זון...“.

„די היימאַטי“

ג. אויסלענדער שרייבט:

„אין יאָר 1913 איז א. ר. קאַמינסקי שוין געווען אינגאַנצן איבער־צייגט, אַז די אַרבעט אויף צו באַהערשן די געשטאַלטן פֿון דער מערב־דראַמאַטורגיע איז די סאַמע נײַטיקע אַקטועלע אַרבעט, וואָס שטייט פֿאַר דעם ייִדישן בינע־טוער. אין אַן אינטערוויו, וואָס זי האָט אין יאָר 1913 געגעבן דעם פֿאַרשטייער פֿון אַן אַדעסער צײַטונג, האָט א. ר. קאַמינסקי געמאָלדן, אַז איר וויכטיקסטע אַרבעט אין דער נאַנטסטער צײַט וועט זײַן די ראַל פֿון „אַנאַ מאָר“ אין הויפטמאַנס „איינזאַמע“. צי האָט זי זיך אין דער דאָזיקער ראַל ווירקלעך באַוווּזן אויף דער ייִדישער בינע אין רוסלאַנד, איז אונדז דערווייל ניט באַ־וווסט. [א. ר. ק. האָט געשפּילט די פּיעסע — ז. ז.]. עס איז אַבער באַוווסט אַן אַנדער פֿאַקט, וואָס באַוווּזט, אַז קאַמינסקי האָט פֿאַרגע־זעצט איר אַרבעט אויף דער מערב־דראַמאַטורגיע.

געקומען איז א. ר. קאַמינסקי צו דעם געשטאַלט פֿון זודערמאַנס „מאַגדאַ“ אומגעפֿער מיט דעם זעלבן וועג ווי צו איבסענס „נאַראַ“. ווידער האָט דאָ קאַמינסקי צוגעצויגן די מעגלעכקייט צו שילדערן אַ פֿרוי, וואָס קומט אין אַ צוזאַמענשטויס מיט די אַלט־פֿאַרגליווערטע בירגערלעכע משפּחה־פֿאַרהעלטענישן, וואָס פֿאַדערן בײַ דער פֿרוי איין קרבן נאָך אַ צווייטן, ניט רעכענענדיק זיך מיט איר אייגענעם ווילן און אייגענער מענטשלעכער ווירדע. אין זודערמאַנס פּיעסע איז דערצײלט געוואָרן די געשיכטע פֿון איינער, וואָס האָט געמאַכט אַ פּרהוּ מוטיק אַרויסצוטרעטן קעגן די זײלן פֿון אַט דער פֿיליסטרי־שער מאַראַל, און דאָס האָט עס צוגעצויגן צו דער פּיעסע קאַמינסקי אַז אויפֿמערקזאַמקייט. דער ספּעקטאַקל האָט זיך ווידער באַקומען זייער אַ שטרייטבאַרער. אַ טײל קריטיקער [װילנער וואַכענבלאַט], האַלטן אַז א. ר. קאַמינסקי „האַט געגעבן מאַגדאַ אַ ביסל ייִדיש בלוט“, און געפֿלייסט זיך צו דערווייזן, אַז קאַמינסקי וועג אין דער

די וועלט פֿון אַסתר־רחל קאַמינסקאַ

אינציק־ריכטיקער וועג פֿאַר אַ ייִדישער אַרטיסטין. עס האָבן זיך אָבער געפֿונען קריטיקער, וואָס האָבן געהאַט וועגן קאַמינסקיס „מאַגדאַ“ גאַר אַן אַנדער מיינונג. „איך וועל ניט זאָגן — ליינענן מיר אַ רעצענזיע [„דער פֿרינד“] וועגן דעם דאָזיקן ספּעקטאַקל — אַז די פֿרוי קאַמינסקי האָט דורכגעוואָלגערט איר ראַל, ווי עס רופֿט זיך אַן, לויט אַלע פּונקטן. ערטערווייז האָט זיך געפֿילט אַ גרויסער טעמפּעראַמענט און אַן אויפֿריכטיקער טאָן. אין די סצענעס, ווען אין מאַגדאַ וואַכט אויף די פֿרוי, וואָס איז באַליידיקט אין אירע בעסטע געפֿילן און עס שטיקט זי די טרערן פֿון אַ בענקנדיקער מוֹטער, האָט זיך באַקומען אינטערעסאַנט און אַפֿילו פֿאַרכאַפּנדיק. אָבער מאַגדאַ איז דאָך מערקווירדיק ניט בלויז דערמיט. זי איז דאָך אַ ראַפֿינירטע, אַן אַרטיסטישע נאַטור מיט אַ שאַרף אויסגעשפּראַכ־כענעס „איך“, און דעם דאָזיקן „איך“ צווינגט זי דער אווטאָר אונטערשטרייכן פֿאַר זי צושויער. דאָס אַלץ איז פֿאַרלוירן געגאַנגען אין קאַמינסקיס שפּיל. אַלנפֿאַלס ניט דער קאָסטיום, ניט דער גריס, ניט דער אַרטיסטיניס שטים האָבן ניט האַרמאָנירט מיט די הויפּט־שטריכן מאַגדאַס“.

אין די דאָזיקע שורות איז געווען ניט ווייניק אמת. קאַמינסקיס שפּיל האָט דאָסמאָל ווירקלעך ניט געגעבן קיין פֿאַרגאַנצט געשטאַלט. אויב אין אינצלנע סצענעס האָט פֿאַר דעם צושויער אָנגעהויבן זיך אַנמערקן געוויסע קאָנטורן פֿון דעם מאַגדאַ־געשטאַלט, איז עס אָבער ווייטער פֿון אַ בלאַטן עסקיז ניט געגאַנגען. פֿון וואָנען האָבן געשטאַמט די גרויסע שוועריקייטן, וואָס האָבן זיך געשטעלט פֿאַר א. ר. קאַמינסקי אין גאַנג פֿון דער אַרבעט אויף זודערמאַן און איבסענס פּיעסן? אויף דער דאָזיקער פֿראַגע האָט מען אין דער טעאַטער־קריטיק טיק געקאָנט געפֿינען גאַנץ פֿאַרשידענע ענטפֿערס. צווישן אַנדערס האָט מען געשריבן („אָדעסקיע נאַוואַסטי“): „צוויי סיבות האָבן הויפּטזאַכלעך געשטערט איר (א. ר. קאַמינסקיס) פֿולן דערפֿאַלג, און שולדיק אין דעם איז כלל ניט אונדזער באַליבטע אַרטיסטין. ערשטנס, האָט דאָס ייִדישע פּובליקום איבערשאַצט דעם אמתן ווערט פֿון איבסענס „נאַראַ“... דערצו איז רחל קאַמינסקי הויפּטזאַכלעך גרויס ניט אין דער דעקלאַמאַציע, ניט אין פֿילאַזאָפֿירן אָדער אַמאָל רעזאָנירן, ווי אין דער דערמאַנטער פּיעסע פֿון איבסען, נאָר דורכויט אין האַנדלונגען“.

זלמן זילבער צווייג

קײן פֿולשטענדיקע דערקלערונג האָט אַזאַ ענטפֿער, פֿאַרשטייט זיך, ניט געקאַנט געבן. אָבער אַ געוויסער אמת איז אין דער דאָזיקער פֿעסטשטעלונג דאָך געווען, וואָרעם עס איז דאָך אַ פֿאַקט: א. ר. קאַמינסקי איז בלויז אין מאָל אויסגעקומען אויפֿצוטערען אין אַ שעקספּיר־פּיעסע („דער סוחר פֿון ווענעציע“). זי האָט דערביי געשפּילט אַ ראָל, וואָס איז געווען פֿאַר איר ווייניק־וואָס. צוגעפֿאַסט („פֿאַרציע“), און דאָך האָבן זיך אין דעם ספּעקטאַקל ניט געפֿילט יענע ספּעציפֿישע שוועריקייטן, וואָס האָבן זיך געשטעלט פֿאַר איר אין אייבסענס און זודערמאַנס פּיעסעס. מעגלעך, אַז קאַמינסקי אַרבעט וואָלט געווען געגעבן גאָר אַנדערע רעזולטאַטן, ווען קאַמינסקי וואָלט געווען זיך ווענדן צו די קוואַלן פֿון דער שעקספּיר־דראַמאַטורגיע, און ניט צו די פֿאַרשטייער פֿון דער מאָדערניסטישער דראַמאַטורגיע, ווי אייבסען און זודערמאַן.“

אַברהם טייטעלבוים שרייבט:

„דאָס רחמנות־געפֿיל צו די אַרומיקע האָט זי אַריינגעבראַכט אין כמעט אַלע פּיעסן וווּ זי האָט געשפּילט אַ לייַדנדיקע און אומגליק־לעכע. סײַ אין ליבינס „די פֿרעמדע“, אין גאַרדינס „שחיטה“ און סײַ אין זודערמאַנס „מאַגדאַ“, וווּ אין איר שפּילן האָט זיך שטאַרקער געהערט דאָס רחמנות אויף דעם, וואָס זי האָט געבראַכט אומגליק אויף דער שטילער, איינגעפֿונדעוועטער היים פֿון איר אַלטן פֿאַטער, ווי אויף איר פּערזענלעכער דראַמע. ...איר סאַרקאַסטישער אופֿן פֿון לייַענען געוויסע שטעלן אין זודערמאַנס „היימאַט“ איז עס געווען, וואָס האָט געפֿירט די בעסטע פֿון אונדזערע טעאַטער־קריטיקער זי צו פֿראַקלאַמירן אַלס אונדזער עכט־ייִדישער מאַגדאַ.“

אַ טשיקאַוו־עפּיזאָד אין שיכות מיט ק. ס. שפּילן „מאַגדאַ“ אין „די היימאַט“, דערציילט זיגמונט טורקאָוו. דאָס איז פֿאַרגעקומען גראַד אין אַוונט ווען זײַן טאַכטער, רות, איז געבוירן געוואָרן, וועגן וואָס ער איז ניט געווען אינפֿאַרמירט.

„מאַגדאַ [א. ר. ק.] באַווייזט זיך צום ערשטן מאָל אויף דער בינע ערשט אין צווייטן אַקט. נאַכדעם ווי זי האָט פֿאַרלאָזן דעם פֿאַטערס הויז מיט אייניקע יאָר צוריק, קערט זי זיך איצט אום אַלט באַרימטע אַקטריסע און דער פֿאַטער באַווייליקט גרויסמוטיק זי אויפֿצונעמען. און אַט שטיי איד אויף דער בינע [אַלס דער פֿאַטער]. אַלע אַנווענדנדיקע זײַנען אין שפּאַנונג ווי אַזוי סײַעט זײַן די באַ-

די וועלט פֿון אסתר־רחל קאמינסקא

אסתר־רחל און איר טאכטער אידא

געגעניש מיט דער ווידערשפעניקער טאכטער. די טיר עפֿנט זיך, און אסתר־רחל, אַן אויסגעפּוצטע, באַווייזט זיך אויפֿן שוועל, באַטראַכט אַ רגע זעס אַלטן טאַטען און פֿאַלט צו צו אים מיט אַ געוויין. אַזוי פֿלעגט, געוויינלעך, די דאָזיקע באַגעגעניש געשפּילט ווערן, און נאָך אַ קורצע פּויזע פֿלעגט מאַגדאָ קומען צו זיך און אַן־הייבן דעם דיאַלאָג צווישן איר און פֿאַטער. דאָסמאָל אָבער דערפֿיל איך אמתע טרערן זיך קייקלען איבער מיין האַלדז און אסתר־רחלס הענט קלאַמערן זיך אַן מיר כדי נישט אומצופֿאַלן, און כִּידערהער איר ציטערדיק קול: „חזל־טובֿ, אַ מידל“.

לאַנגדויערנדיקע אַפּלאַדיסמענטן פֿלעגן געוויינלעך אויפֿנעמען דאָס דערשיינען פֿון אסתר־רחלען. האָט זי, אַלזאָ, געהאַט צייט צו קומען צו זיך און מיר האָבן אין אַ פֿיבערדיקע שטימונג אָפּגע־שפּילט די פֿאַרשטעלונג. ווי די טעאַטער־מענטשן האָבן פֿאַרזי־כערט, האָט נאָך קיינמאָל אסתר־רחל אַזוי גוט נישט געשפּילט די באַגעגעניש מיטן פֿאַטער ווי דאָסמאָל“.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

„טערעזא ראקען“

זיגמונט טורקאוו שרייבט:

„אפילו אסתר-רחל קאמינסקא האט איבערגערופן מיט איר טראדיציאנעלן גארדין און זיך גענומען פאר איבסען, זודערמאן און דיומא. איך האב גענומען דראמאטיזירן עליזא אַזשעשקאס „מאיר עזאפאָוויטש“ און אפילו שוין פארטיק געמאכט אַ גאַנצן אַקט. ווייַטער איז מיר אָבער נישט געלונגען זיך אַן עצה צו געבן מיטן מאַטעריאַל און איך האָב מיט אַ שווער האַרץ זיך אָפּגעזאַגט פֿון דראַמאַטיזירן בעלעטריטישע ווערק. דאָקעגן איז מיר אָנגעקומען גרינגער דאָס איבערזעצן פיעסן פֿון רוסיש און פּויליש. ס׳איז מיר גראַד געקומען אונטער דער האַנט אַ פּוילישע איבערזעצונג פֿון זאָלאָס „טערעזאָ ראַקען“. די פיעסע איז, לויט מיין מיינונג, געווען אַן אוצר פֿאַר אסתר-רחלען, און איך האָב זיך גענומען זי איבער-זעצן. שלמה מענדעלסאָן האָט די איבערזעצונג אויסגעבעסערט און איך האָב געוואָרט אויף אַ פּאַסיקער געלעגנהייט זי אַרויסצוברענגען פֿאַר דער ראַמפּע. די געלעגנהייט איז אָבער קיינמאַל נישט געקומען, ווייל אסתר-רחל האָט אין אייניקע יאָר אַרום אויפֿגעפֿירט די פיעסע פֿון אַן אַנדערע איבערזעצונג...“

„ליבע און רייכטום“

אין פֿעברואַר 1912, ווען א. ר. ק. האָט גאַסטראַלירט אין ניו-יאָרק, איז דאָרט אויפֿגעפֿירט געוואָרן די מעלאָדראַמע „ליבע און רייכטום“ פֿון גרשון זייקין. ווייניג אויס, אַז ק. האָט געקויפֿט בניים מחבר די רעכט אויפֿצופֿירן זיין פיעסע, נאָך איר צוריקקומען אין וואַרשע. דר. יעקב שאַצקי האָט אין „אַרכיוו“ אָפּגעדרוקט צוויי בריוו פֿון א. ר. ק. צום מחבר וועגן דעם ענין.
דער ערשטער בריוו איז פֿון 19 מאַי 1912, און עס ווערט אין אים געזאָגט: [אין אונדזער אַרטאָגראַפֿיע]:

„איך האָב אייער בריוו דערהאַלטן. אַלזאָ, מיין פֿרײַנט, איב [אויב] איר ווילט אייער פיעסע אַרײַנשיקן, קאָנט איר זי און ווען איך וועל זי צענזורירן און איך וועל זי אויפֿפֿירן, וועל איך אייך מיט פֿאַרגרינגן אייער אַוואָרטקע (ראַיעלטע) אַרײַנשיקן. נישט קיין 10 רובל

די וועלט פֿון אמת-רחל קאמינסקא

א נאכט, נאָר 6 רובל, אַזוי ווי עס צאָלט זיך אין רוטלאַנד: אַ רובל מיט פֿיציק [פֿינפֿציק], 150 קאָפּ אַ נאָכט אָן אַקט, איז 4 אַקטן — 6 רובל. נאָטידלעך, אויב זי וועט האָבן ערפֿאָלג, וועל איך איינע אַויסער די אַוטאָרסקע אויך עפעס שיקן אַ שיינעם פרעזענט.

זאָנסט [אויסערדעט], וואָס הערט זיך בײַ אייך? פֿון דער גוטער בשורה האָב אין שוין געהערט. עט האָט מיך זייער ערשיטערט. איך וואָב מיך אויף אַזאַ סוף ניט פֿאַרגעשטעלט. וואָס קאָן מען זיך העלפֿן? עס איז מער זײַן אייגענע שולד. [עס האַנדלט זיך וועגן טעאָטער-דירעקטאָר מייקל מינץ, וועלכער איז באַגאַנגען זעלבסטמאָרד].

איז אַ צווייטן בריוו פֿון 25 יוני 1912 שרייבט א. ר. ק. צו זייקין:

„איך האָב איינער פֿיעסע ווי אויך איינער בריוו דערהאַלטן און וויל אייך באַלד אַנטוואָרט שרייבן. וואָס אָנבעלאַנגט די קאָנדיציאָנען [באַדינגונגען] וועל איך געוויס מײַן וואָרט האַלטן, אָבער נאָר דאָן ווען איך וועל זי אויפֿפֿירן. אָבער, מײַן ליבער פֿריינט, עס איז, נעמלעך, יעצט אַ שרעקלעכע קרענק... ס׳הייסט, אָן עפֿידעמיע אויף דעם ייִדישן טעאָטער און עס לוינט זיך אַבסאָלוט ניט אויפֿצופֿירן יעצט קיין איין דראַמע. יעצט איבערהויפט אין וואָרשע איז איין איינ-רייסעניש אויף אָפּערעטן, און איך מוז נאָכטאַנצן נאָך אַלע. וואָס זאָל איך טאָן, אַז איך האָב אַ גרויסן טעאָטער מיט אַ סך אויסגאַבן? וואָס דאַרפֿט איר מער, פֿון די אַלע נייע דראַמען, וואָס איך האָב מיטגענומען פֿון ניריאָרק, האָב איך נאָר אויפֿגעפֿירט „גאַטס שטראַף“ [פֿון ז. ליבין], אויך מיט אַ זייער אַ קליינעם דערפֿאָלג. ס׳הייסט, מאַטעריעליש. אַלזאָ, האָב איך אַלע מײַנע דראַמען ווי אויך איינער דראַמע, גאַנץ שוין איינגעפֿאַקט אויף דעם קומענדן סעזאָן און האָב מיך גענומען צו דער אָפּערעטע, וואָס איך האָב גע-קויפֿט בײַ הער טאַמאַשעווסקי. איך קאָן אייך זאָגן, אַז איך שפּיל שוין ניט אַ שיינע פֿאַר וואָכן: אין דער אָפּערעטע שפּיל איך ניט און קיין דראַמען וויל מען ניט... אָבער איך האָף, אַז דער ווינטער-סעזאָן וועט זײַן אַ בעסערער. דערווײַל האָב איך איינער דראַמע גע-לאָזט איבערשרײַבן צום צענזור, און אַז זי וועט ווערן צענזורירט, וועל איך אייך שרייַבן און ווען זי וועט נאָר ווערן אויפֿגעפֿירט, וועל איך געוויס איינער אַוטאָרסקע אייך פֿינקטלעך איינשיקן. הער [משה] זיפֿערט האָט מיר איינגעשיקט זײַן „טרייע ליבע“, די דראַ-

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

מע, און איך האָב עס אויך אָוועקגעלייגט צו דער בעסערער צײַט...
הער זייקין, פֿיליכט האָט איר עפעס גוטע אָפּערעטן? שרײַבט מיר“.

גאַסטשפּילן אין לאַנדאָן

סוף 1913 האָט ק. גאַסטראָלירט אין לאַנדאָן. מאַריס מייער
שרײַבט:

„איינפֿאַכקייט — דאָס איז געווען די גרעסטע אייגנשאַפֿט פֿון
אסתר רחל קאַמינסקאַ. ...אסתר רחל קאַמינסקאַ האָט מיט איר
גרויסן טאַלענט געגעבן צו גאַרדינס אויפֿגעבלאַזענע העלדן אמתע
נשמות. זי האָט זיי באַהויכט מיט דער קינסטלערישער איינפֿאַכקייט,
וואָס זי האָט באַזעסן אין אַזאַ גרויסער מאַס, און האָט זיי געמאַכט
אויסזען אַזוי אמת, אַזוי לעבעדיק ווי זיי וואַלטן טאַקע געווען פֿון
אמתן לעבן“.

און מאַריס מייער סומירט אַזוי אירע גאַסטשפּילן אין לאַנדאָן:
„אסתר רחל קאַמינסקאַ איז געווען די ייִדישע קרוין־קינסטלערין
אין פּוילן. זי איז געווען די באַרימטסטע פֿון די ייִדישע בינע־פּחות
אין יענעם לאַנד, און טאַקע אַ העכסט טאַלענטירטע שווישפּילערין.
זי האָט באַזוכט לאַנדאָן אין סוף פֿון 1913, און האָט געגעבן אייניקע
פֿאַרשטעלונגען אין פּאָויליאַן טעאַטער. צום באַדויערן איז זי גע־
קומען אין אַ זייער נישט־גינסטיקן מאַמענט, ווען ס׳איז אָנגע־
גאַנגען אַ שאַרפֿער סכּסוך אין טעאַטער צווישן יאַזעף קעסלער און
דיינע פֿיינמאַן. עס איז דאָ אַ ווערטל „ווען צוויי קריגן זיך, געווינט אַ
דריטער“. דאָסמאַל איז עס געווען אַנדערש; די דריטע האָט פֿאַר־
לאָרן... צוליב דעם טומל פֿון סכּסוך, האָט מען אומפֿאַרמיידלעכער־
וויזע פֿאַרזעען וואָס פֿאַר אַ גרויסער גאַסט ס׳איז אין לאַנדאָן...“

אסתר רחל קאַמינסקאַ האָט דאָ געשפּילט אין צוויי פּיעסן: אַלס
„כאַסיע“ אין „די יתומה“ און אַלס „מירעלע“ אין „מירעלע אפֿות“,
ביידע פֿון יעקב גאַרדין. זי האָט זיך זייער שטאַרק אויסגעצייכנט
אין ביידע ראָלן, אָבער זי איז שוין ניט געווען קיין יונגע פֿרוי, און
פֿאַר דער ראָלע פֿון כאַסיען איז דאָס געווען אַ שטערונג. זי האָט
געשפּילט זייער שייַן, אָבער אַן דעם יוגנטלעכן רייץ. אַלס מירעלע
אפֿות איז זי אָבער געווען אומאיבערטראַפֿן. זי האָט געהאַט אַ זייער
אינטעליגענטן אויסזען, אַ פּראַכטפֿולער באַוועגלעכער פּנים, און
איר שפּיל איז ניט געווען פֿון אַן אָנגעבלאַזן קליין־שטעטלדיקער

די זועלט פֿון אסתר־רחל קאמינסקא

גבירטע, נאָר טאַקע ווי פֿון אַ פֿאַרלעצטער מאַמע, וועלכע האָט אויס־
געדריקט פֿאַרדרוס און שמערץ און געבראַכענעם שטאַלץ פֿון אַ
בעולהטער קעניגין, וואָס זוכט אויפֿצוהאַלטן איר ווירדע.

יצחק טורקאָוו־גרודבערג שרײַבט:

„דער פּעריאַד פֿון דער ערשטער רעוואָלוציע ביז צום אויס־
בראַך פֿון דער ערשטער וועלט־מלחמה איז אין דער געשיכטע פֿון

אסתר־רחל קאמינסקא און אירע קינדער:
אידא, יוסף און רעגינאַ.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

ידישן טעאָטער אין פּוילן און רוסלאַנד געשטאַנען אונטערן צייכן פֿון אסתר-רחל קאַמינסקאַס שטערן. פֿון דער צווייטער זייט איז עס אויך געווען דער פֿרוכטבאַרסטער פּעריאָד אין לעבן און אין שאַפֿן פֿון דער גרויסער קינסטלערין. אין די יאָרן האָט זי אויס־פֿאַרמירט איר אַנסאַמבל, אויסגעבויט אירע שענסטע געשטאַלטן. אין די יאָרן איז אויסגעוואַקסן איר רוס. אין די יאָרן האָט זי גע־מאַכט אירע גרויסע טורנעען קיין מערבֿ־אײראָפּע און צפֿון־אַמע־ריקע, אויפֿבויענדיק פֿון די פֿאַרדינסטע געלטער דאָס פּאַפּולער־געוואַרענע קאַמינסקי־טעאַטער אין וואַרשע, אויף דער אַבאַזשאַנע גאַס.

קורץ פֿאַרן אויסבראָך פֿון דער ערשטער וועלט־מלחמה לעבט אסתר־רחל איבער אַ טראַגעדיע, וואָס צעברעכט זי אויף אַ לאַנגע צײַט; עס שטאַרבט איר נײַנצן־יאָריקע טאַכטער רעגײנע — אַ הויך־טאַלענטירטע קינסטלערין. אין דער צײַט קאָן נישט זײַן קיין רײד וועגן וועלכע עס איז שעפֿערישע פּראַוווּן מצד דער דערשיטערטער מאַמע, וולכע פֿאַרטייבט זיך טאַקע מיט ארבעט, מיט אַרומפֿאַרן — אין לאַנד און אין אויסלאַנד, אַבער אַן נײַע פֿאַרמעסטן.

ג. אויסלענדער שרײַבט:

„קאַמינסקיס טעטיקייט אויף דער ייִדישער בינע אין רוסלאַנד האָט אין אַנגאָ פֿון די ערבֿ [ערשטע וועלט]־מלחמה־יאָרן קיין טײַט־טעמאַטישן כאַראַקטער ניט געטראָגן. א. ה. קאַמינסקי פֿלעגט דע־מאָלט אַפֿטמאַל אַפֿפֿאַרן אויף גאַסטראָלן קיין אויסלאַנד. זי פֿלעגט דאָרטן זיך פֿאַרזאַמען לאַנגע חדשים, און אויף דער ייִדישער בינע אין רוסלאַנד פֿלעגט מען זי זען בלויז אין די אינטערנאַלן צווישן אײַן אויסלאַנד־רײַזע און אַ צווייטער. אַבער קוײַס געקומען פֿון דער אויסלאַנד־רײַזע, פֿלעגט א. ה. קאַמינסקי גלײַך זיך אײַנשליסן אין דעם שטענדיקן קרײַז פֿון אירע מיטשפּילער (וויסמאַן, ליבערט, עדעלמאַן, א.א.) חײַט זײַ אינאײַנעם פֿלעגט זי אָנהײבן פֿירן אַן אַק־טיווע אַרבעט, און אין דער דאָזיקער אַרבעט האָט זיך געלאָזט פֿילן, א. ה. קאַמינסקי ווערט אַלץ מער און מער באַווירקט פֿון דער געזעלשאַפֿטלעכער אויפֿלעבונג, וועלכע הײבט דעמאָלט אַן זיך פֿאַרשפּרייטן איבערן גאַנצן לאַנד. אַ באַזונדער קאַנטיקוּן אויסדרוק האָט עס געפֿונען אין יאָר 1913 בעת א. ה. קאַמינסקי האָט גע־

די וועלט פֿון אסתר רחל קאמינסקא

פֿינערט איר צוואַנציק־יאָריקן יוביליי.

אין פֿאַרגלייך מיט דעם קאָמינסקי־יוביליי פֿון 1909 איז דער ייִדישער געווען פֿון 1913 געווען מער באַשיידן. אַזויפֿיל פֿאַראַד וויפֿיל סײַ איז געווען אין דער פֿינערונג פֿון קאָמינסקיס פֿופֿצנייאָריקן יוביליי אין פעטערבורג אין יאָר 1909, איז אין דעם יוביליי פֿון 1913 ניט געווען. ..ביים כאַראַקטעריזירן קאָמינסקיס טעטיקייט האָט מען איצט אַנגעהויבן לייגן אַכט אויף אַזעלכע דערשיינונגען, וועלכע זײַנטן פֿריער אינגאַנצן פֿאַררוקט געוואָרן אין שאַטן ...אין דעם אַדרעס, וואָס איז צוגעטרעגן געוואָרן א. ה. קאָמינסקין אין נאָמען פֿון דער אַדעסער באַפֿעלקערונג, האָט מען איצט שוין ניט גערימט, ווי דאָס פֿלעגט זײַן אין יאָר 1909, דעם „ייִדישן חן“ פֿון איר שפּיל. מן האָט דאָ געשריבן [„אונזער לעבען“] וועגן דעם, אַז א. ה. קאָמינסקי האָט באַוויזן „די גאַנצע קראַפֿט פֿון העלדישער ליבע אן די אומ־רוקע אומצופֿרידנקייט פֿון דער ייִדישער פֿרוי“. אין איינער פֿון די מער פֿאַראַלגעמיינערטע אַפּשאַצונגען פֿון קאָמינסקיס טעטיקייט, האָט מען אין יאָר 1913 געקאָנט ליינען [„אַדעסקיע נאָואַסטײַ“]: „דער פֿרוי קאָמינסקיס ראַלע אויף דער ייִדישער בינע איז באַטייטן־דיק ניט בלויז דערמיט, וואָס זי פֿירט דורך אין די ברייטע פֿאַלקס־מאַסן די לעבעדיקע שטרעבונגען צו אַ פֿרייען לעבן... שילדערנדיק מיט אַזאַ קראַפֿט און בולטקייט די באַליידיקטע פֿרויען־נשמה, קומט קאָמינסקי גלייך ווי צו רופֿן די פֿרוי פֿון פֿאַלק, אַז יענע זאָל זיך אויפֿכאַפֿן פֿונעם טויטן שלאָף, זי זאָל זיך אַרויסרייסן פֿון דער קלעם פֿון דורות־לעטער קנעכטישער מאַראַל אויף דער ברייט פֿון אַ פֿרייען לעבן, וווּ עס קאָנען פֿריי אויפֿבליען די לעבעדיקע קרעפֿטן פֿון דער פֿרויען־נשמה“.

...די דאָזיקע נייע אַטמאָספֿער, וואָס האָט זיך אַנגעהויבן שאַפֿן אַרום א. ה. קאָמינסקי, האָט, פֿאַרשטייט זיך, געמוזט האָבן אַ פּאַזיטיווע ווירקונג אויף קאָמינסקיס טעטיקייט פֿון דער צײַט. קאָמינסקי האָט אַנגעהויבן קריגן מער זיכערקייט אין זיך. זי האָט מיט מער אַפּטימיזם אַנגעהויבן קוקן אויף די ייִדישע טעאַטער־אַנגעלעגנהייטן. אין אַ צײַטונג־אינטערוויו [„אַדעסקיע נאָואַסטײַ“] פֿון 1913, האָט א. ה. קאָמינסקי מיט אַזאַ זיכערקייט געזאָגט: „סײַ איז קיין שום ספֿך ניט, אַז די ייִדישע דראַמע מאַכט דורך אַ קער אין דער זײַט פֿון קינסטלערישן רעאַליזם. ביסלעכווייז גייט אַפּ די פֿריער־

זלמן זילבערצווייג

דיקע מעלאַדראַמע, ביסלעכווייז געווינען זיך אַפּ די אַקטיאָרן פֿון אומנאַטירלעכע זשעסטן, פֿון אומנאַטירלעכע אינטאַנאַציעס און אַנ-דערע געקוינצלטע מיטלען. איר וועט שוין איצט ניט אַזוי אַפֿט ווי פֿריער: הערן אויף דער ייִדישער בינע דעם אומנאַטירלעכן געווייג, די קוויטשעריי, די געוויעריי, אאִוו. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז צו אמתער קינסטלערישער דראַמע איז אונדז נאָך זייער ווייט, אָבער עס פֿילט זיך אין דער הינזיכט אַ באַטייטנדיקע עוואָלוציע, און דאָס גיט אונדז אַ טך גוטע צוזאַגן פֿאַר דער צוקונפֿט פֿונעם ייִדישן טעאַטער... זי האָט געהאַלטן פֿאַר נייטיק אַקטיוו מיטצוהעלפֿן דער עוואָלוציע, וואָס עס מאַכט דורך דער ייִדישער טעאַטער, און דאָס וויכטיקסטע, וואָס זי האָט איצט געהאַלטן פֿאַר נייטיק צו טאָן, איז: אַרויפֿפֿירן אויף דער ייִדישער בינע די געשטאַלן פֿון דער מערבֿ-דראַמאַטורגיע. איר ערשטער שריט אין דעם געביט איז געווען די אויפֿפֿירונג פֿון איבסענס „נאַראַ“.

יצחק טורקאוויג-גרודבערג שרײַבט:

„ווידער גלייך נאָכן אויסבראָך פֿון דער מלחמה, קומט אַ נײַער פֿאַרבאַט אויף ייִדיש טעאַטער. מיט „ייִדיש-דיִטש“-טעאַטער קאָן מען זיך שוין נישט ראַטעווען, ווייל די מלחמה איז דאָך געווען מיט דיִטשלאַנד. אסתר-רחל, וואָס געפֿינט זיך דאָן אויף אַ טורנעע אין דרום-רוסלאַנד, העלפֿט זיך אַרויס אַ געוויסע צײַט דורך שפּילן ייִדישע פּיעסן אויף רוסיש. אָבער דאָס קאָן זי [איר] נישט באַפֿריי-דיקן און קאָן זיכער נישט שטילן איר אומרו וועגן דער הייט.“

אַהיימקומענדיק, קאָן זי נאָר אַ קורצע צײַט זײַן טעטיק אויף די בינע-ברעטער פֿון איר טעאַטער, ווייל דאָס טעאַטער ווערט באַלד צוגענומען דורך דער אַקופּאַציע-מאַכט פֿאַר איר געברויך. מוז אסתר-רחל ווידער נעמען דעם וואַנדער-שטעקן אין האַנט. זי שטעלט צונויף אַ טרופּע פֿון יונגע באַגאַבטע שווישפּילער פֿון דער אינטער-ליגענאָ, וואָס האָט שוין ברייטער אַ שטראַם געטאָן אין ייִדישן טעאַטער אַרײַן, פֿון די בעסערע מיטגלידער פֿון די דראַמאַטישע קרייזן, און לאָזט זיך מיט דער טרופּע איבער די געביטן, וואָס זײַנען אַקופּירט דורכן דײַטשישן און עסטרייכישן מיליטער. דאָרט האָבן זיך געפֿונען, אין די קלענערע שטעט און שטעטלעך אַ חוץ דער אַרטיקער ייִדישער באַפֿעלקערונג, ייִדישע פֿאַלקס-מענטשן פֿון וואַרשע און לאַדזש, וואָס זײַנען צוליב אַרבעטסלאַזיקייט און הונ-

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

גער אנטלאפן פון זייערע היימען און באזעצט זיך אין די לאַנדווירט־שאַפֿטלעכע געביטן. און ווידער חזון זיך איבער אירע שטורמישע דערפֿאָלגן ווי פֿאַר דער מלחמה. פֿאַר די ייִדישע סאַלדאַטן און אַפֿיצירן פֿון דער דײַטשישער און עסטרייכישער אַרמיי, איז זי אַן אַנטפּלעקונג. מיט איר ווערט פֿאַר זיי אַנטדעקט אַ ייִדיש קינסטלע־ריש טעאַטער. אַפֿילו די, וואָס האָבן געשטאַמט פֿון גאַליציע און בר־קאָווינע און האָבן אין זייערע היימטשעט יאָ געהאַט ייִדיש טעאַטער, איז עס אויך געווען אַן איבעראַשנדיקער סיורפּריז; די עקזיסטענץ פֿון אַזאַ ייִדיש טעאַטער האָבן זיי זיך נישט פֿאַרגעשטעלט און אַזאַ אַרטיסטישע דערשיינונג ווי אסתר-רחל איז געווען אויסערן גבול פֿון זייער פֿאַרשטעלן זיך ייִדיש טעאַטער.

אין די זשאַנדערונגען און מיט אַ נייעם יונגן אַנטאַמבל — ביזן גאַנצער באַגאַבונג און אינטעליגענץ — דאַרפֿנדיק שווער אַר־בעטן ביים באַנייען אַלטע פּיעסן, איז שווער געווען צו טראַכטן וועגן אַ סך נייע אויפֿפֿירונגען. כאַטש זי שאַפֿט אויך דאָן נייע — איינע פֿון אירע אינטערעסאַנטסטע גלאַנץ־לייטונגען, ווי די פֿאַראַל־זירטע אין עמיל זאַלאַס „טערעזאַ ראַקען“ — איינע פֿון אירע אינטערעסאַנטסטע קרעאַציעס, אויב עס האַנדלט זיך וועגן פּסיכאָ־לאַגישן שטודיום פֿון דער געשטאַלט און כּוח פֿון טראַגישן אויס־דרוק. דאָס אַלץ צוזאַמען שאַפֿט אַבער נישט קיין יש פֿון טעאַטער־היסטאָרישן ווערט. עס איז, ליידעו, בלויז חיי־שעה אין אַ פֿאַרפֿיר־נערטער פֿאַרעם.

בעת די כּסדרדיקע טורנעען וואַנדערט זי אַוועק מיט איר טרופּע אין דעם זורכן דײַטשן מיליטער אַקאָפּירטן אוקראַינע, לעבט איבער אַלע גרוילן פֿון בירגער־קריג, פֿאַגראַמען, שפּילן אונטער אַ האַגל פֿון קוילן, און דורך פֿאַרשיידענע אומוועגן, קומט זי ביים סוף פֿון 1920 יאָר קיין וואַרשע, וווּ עס הייבט זיך אַן דער לעצטער עטאַפּ פֿון איר שפּעט־רישן וועג און דער לעצטער עטאַפּ פֿון איר לעבן.

ווי זיגמונט טורקאָוו גיט איבער, האָט די גאַנצע טרופּע מיט א. ר. ק. און ער מיט זײַן פֿרוי אידאַ קאַמינסקאַ און א. ר. ק׳ס ברוד־דערן־וון אַברהם האַלפּערן אַלס געשעפֿט־פֿירער מיט אַן אויסגע־אַרבעטן שפּיל־פּלאַן פֿאַר אַ חודש און צוגענגלעכע קאַמוניקאַציע־מיטלען זיך געגרייט ווינטער 1916 צו אַ טורנעע איבער פּוילן, אַג־

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

הייבנדיק פֿון קאַליש. דער צוציענדיקער נאָמען פֿון א. ר. ק. האָט דערפֿירט דערצו, אַז באַלד פֿאַר דער ערשטער וואָך זינען אַלע בילעטן אויספֿאַרקויפֿט געוואָרן. די באַדינגונגען אין טעאָטער זינען געווען ניט אַריבערצוטראַגן. מ'האַט זיך געדאַרפֿט איבערטאָן און גרימירן אין דעם „האַטעל“, און צו דער בינע האָט מען געדאַרפֿט דורכגיין אַ גליטשיקן הויף. די אַרטיסטינס האָבן זיך דעריבער באַלד פֿאַרקילט און האָבן געמוזט זיין אַנגעטאָן ווינטערדיק אַפֿילו ווען די אַקציע אויף דער בינע איז פֿאַרגעקומען זומער־צייט. נאָך קאַליש האָט די טרופּע געשפּילט אין לאַוויטש, קוטנע, פּלאַצק, וולאַצלאַ-וועק, טשענסטאַכאָו, זאַלעמביע און זיך צוריקגעקערט קיין וואַרשע.

דאָ איז די טרופּע ווידער רעאַרגאַניזירט געוואָרן פֿאַר אַ טורנעע איבערן עסטרייכיש־אַקופּירטן געביט, און אַ לענגערע צייט גע־שפּילט אין לובלין, ראַדאָם, קעליץ, כעלם, זאַמאַטש, אַסטראַווצע און קאַלנע, און פֿון דאָרט זיך געלאָזט איבערן דזשט־אַקופּירטן געביט, גערופֿן „אַבער אַסט“ (ביאַליסטאַק). ווידער צוריק לובלין, לאַמזשע, אַסטראַלענקאַ, אַסטראַווצע, קאַלנע, שעדלעץ און זיך ווי־דער אומגעקערט קיין וואַרשע.

דאָ איז צונויפֿגעשטעלט געוואָרן אַ פּלאַן פֿאַר אַ נייעם טורנעע. אַפֿיציעל האָט דער טורנעע זיך געדאַרפֿט אָנהייבן פֿון אַדעס, אָבער אויפֿן וועג האָט מען זיך אָפּגעשטעלט אין אייניקע שטעט פֿון וואַלין, וועלכע זינען געווען אַקופּירט פֿון עסטרייך, ווי וולאַדימיר וואַלינסקי, (אַ חודש אין לודמיר), די בילעטן פֿלעגן ווערן אויספֿאַר־קויפֿט מיט וואַכן פֿריער און מ'פֿלעגט צאלן טאַפּלע פּרייזן כּדי צו באַקומען אַ פּלאַץ, אַזוי אַז א. ר. ק'ס אַ קרוב האָט פֿאַרדינט ביים פֿאַרקויף פֿון די בילעטן אויפֿן „שוואַרצן מאַרק“ מער פֿון אַלע אַק־טיאָרן צוזאַמען, הרובּישאָו, לוצק און קאַוועל. דערנאָך האָט די טרופּע זיך געלאָזט קיין אוקראַינע. ווידער זינען די טעאָטערס געווען איבערגעפּאַקט, באַנקעטן, דערנאָך די באַזוכן אין די נאַכט־לאַקאַל, וואָס פֿלעגט זיך פֿאַרציען ביזן גרויען טאַג. מענער פֿלעגן, ביים סוף פֿון די פֿאַרשטעלונגען, פֿאַר באַגייסטערונג אַרויפֿוואַרפֿן זייערע היט אויף דער בינע; אַ נייער אופֿן פֿון אַנערקענונג, וואָס האָט זיך געלאָזט מערקן אין אַ סך שטעט פֿון אוקראַינע און רוס־לאַנד. די פֿאַרדינסטן פֿון די אַקטיאָרן זינען געווען אַזוי גרויס, אַז זיי האָבן ממש נישט געוואוסט וואָס צו טאָן מיטן געלט. דערווייזל

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

האָבן זיך אָנגעהויבן שיסערייען אין די גאַסן און דער טעאַטער-דיי-
רעקטאָר גענפּער האָט פֿאַרבעטן די טרופּע קיין אָדעס. דאָ שטויסט
זיך אָן די טרופּע אויף אַ גוואַלדיקער אַנטווישונג; טראַץ אַלע דער-
וואַרטונגען, זינען די געשעפּטן אַזעלכע, אַז ס'ווערט קלאַר, אַז די
אַקטיאָרן וועלן באַלד ווערן אַרבעטסלאָז. די טרופּע האָט געשפּילט
אין בולגאַראַווס טעאַטער, אין אַ פֿאַרוואַרפּענער געגנט, אַ טעאַטער
מיט מער מיזוי ווי פּובליקום. טיילמאַל האָט מען צווישן עולם גע-
הערט געשרייען פֿון געביסענע פֿון די מיזוי. דערצו האָט די טרופּע
געהאַט אַ שטאַרקע קאָנקורענץ אין מישע פּיזשאַנס אַפּערעטן-
טעאַטער פֿאַר וועלכן די אַנגעשטרענגטע צייט איז געווען אַ גינסטי-
קערע. דער רוסישער אונטערנעמער מיכאַאיל טשערנאַוו טרעט אַפּ
דער טרופּע זיין טעאַטער פֿאַר עטלעכע פֿאַרשטעלונגען, אָבער אויך
דאָרט קומט ניט דער עולם.

אין אָדעס ווערט א. ר. ק. אויך אַנגאַזשירט צו באַטייליקן זיך אין
אַ פֿילם אין רוסיש. זי דאַרף שפּילן אַ רוסישע אַריסטאָקראַטקע,
וועלכע פֿירט איר זון צו דער חופּה אין אַ פּראָוואַסלאָוונער קירכע.
זי איז אין דער ראַל געווען אַנגעטאָן אין קאָסטיום פֿון „מירעלע
אַפּרת“, אָבער זי האָט דעם פֿילם ניט פֿאַרענדיקט, ווייל עס האָבן
זיך אַנגעהויבן בלוטיקע געשעענישן אין אוקראַינע, באַזונדערס פֿאַר
יידן. אין נאַוועמבער 1918 איז אָדעס באַזעצט געוואָרן דורך די
פֿאַרייניקטע אַרמיען, דערנאָך דורך רעשטלעך פֿון דער צאַרישער
אַרמיי און די אונטערוועלט האָט אָפֿן און פֿריי געבושעוועט אויף
די גאַסן. אין דאָזיקן כאָס האָט אויפֿגעהערט יעדע מעגלעכקייט
ווייטער צו שפּילן, און ווי בני אַזאַ סיטואַציע, האָט זיך אַנגעהויבן
אַ פֿערמענט אין דער טרופּע. כל זמן א. ר. ק. האָט געהאַט אַפּגע-
שפּאַרט געלט, פֿלעגט זי אויסבאַרגן די אַקטיאָרן, וועלכע האָבן
זיך אין דעם געניטיקט. אָבער ווען אירע אַפּשפּאַרונגען האָבן זיך
אויסגעלאָזט, האָבן די אַקטיאָרן פֿאַרשפּרייט קלאַנגען, אַז די
„משפּחה“ האָט צווישן זיך פֿאַרטיילט די פֿאַרדינסטן און לאָזן זיי
אויסגיין פֿון הונגער. אייגנטלעך האָט די אומצופֿרידנקייט צווישן
די אַקטיאָרן זיך נאָך פֿריער אַנגעהויבן אויס פֿאַרדרוס, וואָס די
פּרעסע האָט, אויסער די מיטגלידער פֿון דער „משפּחה“ אין אירע
רעצענזיעס קיינעם ניט אויסגעצייכנט, נאָר, פֿאַרקערט, זיך אַפּגע-
רופֿן גענאַטיוו וועגן כמעט אַלע אַנדערע מיטגלידער פֿון דער טרופּע.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

„ווען די אַקטיאָרן וואָלטן געהאַט אַ ברירה, וואָלטן זיי שוין זיכער אונדז געווען פֿאַרלאָזן. אָבער בײַ דער געגעבענער סיטואַציע, האָבן זיי זיך געהאַלטן און סאַלידאַריש אינטריגירט קעגן אונדז.“ — דריקט זיך אויס טורקאָוו.

אַ שטיקל ענדערונג אין דער לאַגע איז פֿאַרגעקומען נאַכדעם ווי די העברעיִשע שוישפּילערין כּהן־בערנשטיין האָט געגעבן דער טרופּע דעם זאַל „הומיר“ פֿאַר ווינטערדיקע נאַכמיטאַג־פֿאַרשטע־לונגען. דער עולם האָט דאָרט אָנגעהויבן קומען צו ביסלעך, אָבער די לאַגע אין שטאָט איז אַלץ ניט רוֹקער געוואָרן. ס'איז אויסגע־בראַכן אַ נייע מלחמה צווישן די מיליטערישע צדדים, איז די טרופּע אַריבער קיין וויניצע, וואָס איז געווען אונטער סאָויעטישן רעזשים, און נאָך עטלעכע פֿאַרשטעלונגען אַוועק שפּילן קיין טשערקאַסי, בייעלא צערקאָוו און לובני, און פֿון דאָרט קיין כאַרקאָוו, אַן א. ר. ק.

אסתר־רחל קאַמינסקאַ מיט דער טרופּע (ווילנע 1923)

וועלכע האָט דערווייל גאַסטראָלירט אין פּאַלטאַוואַ. דערנאָך פֿאַר־יניקן זיי זיך ווידער און הייבן אַן שפּילן אין קייעווער ייִדישן מלוכה־טעאַטער, וווּ א. ר. ק. טרעט אויף אין „מירעלע אַפֿרת“, „טערעזאַ ראַקען“ און „די הימאַט“. די לאַגע ווערט ווידער אומרוֹק;

די וועלט פֿון אסת־ר־ר־חל קאמינסקא

סאבאטאזש־אקטן, טעראר און ס'ווערט דערקלערט אויסנאם־צו־ שטאנד. די טרופע באקומט א דערלויבעניש אוועקצופֿאָרן פֿון קיעוו מיט אַ שיף קיין האַמעל, מוז אָבער איבערגיין צו באַן־קאַמ־ ניקאַציע, און פֿון דאָרט פֿאָרן זיי קיין מאַסקווע. אַנשטאָט 2 טעג, נעמט דער וועג 2 וואַכן, און אויך נאָר דערפֿאַר, וואָס די טרופע האָט באַקומען אַ ספעציעלע „טעפּלושקאַ“ (אַ פֿראַכט־צוג).

אין מאַסקווע באַגעגענען זיי זיך מיטן אַלטן ייִדישן טעאַטער־אונ־ טערנעמער זשיטאַמירסקי, וועלכער עצהט זיי איבערצווואַרטן אַ חודש צייט, איבער די ימים נוראים, ווען ס'וועט זײַן לייכטער צו קריגן אַ טעאַטער־זאַל, אָבער דער רוסישער שוישפּילער ראָבערט אַדעלהיים געפֿינט אויס פֿאַר זיי אין „גאַרטן פֿון דרײַ טעאַטערס“ דעם „שפּיגל־טעאַטער“, וואָס איז גראַד פֿריי און דאָ טרעט א. ר. ק. אויף, אין רוסיש, אין „מירעלע אפֿרת“, און ווי זיגמונט טורקאָוו פֿאַרצייכנט, האָט ער זיך דאָ נאָך אַמאָל איבערצייגט „זוי גרויס אסת־ר־חל קאַמינסקי איז אין דער דאָזיקער ראָל. אויב אין דער ייִדישער פֿאַרשטעלונג קאָן זיך קיינער נישט דערהייבן צו איר מדרגה, האָבן אָבער די מיטשפּילער פֿון דער רוסישער „מירעלע“ פֿאַרטונקלט די צענטראַלע פֿיגור, אז דאָך האָט איר שפּילן געמאַכט אַ שטאַרקן רושם. נאָר היות ווי אין טעאַטער איז געקומען אַ גאָר קליינער עולם, האָבן די פֿאַרשטעלונגען זיך איבערגעטראָגן אין אַ קליינעם זאַל „סלאַווישער באַזאַר“ אין צענטער פֿון שטאָט. דער עולם קומט אָבער אַלץ ניט און מ'מוז איבערייסן די פֿאַרשטעלונגען. דורך די באַמונגען פֿון א. ר. ק. און דעם אַקטיאָר גרישאַ עפּשטיין בנם בילדונגס־מיניסטער לונאַטשאַרסקי, באַקומט די טרופע די מעגלעכקייט אַרויסצופֿאָרן קיין וויטעבסק און נאָך דרײַ אויסער־ געוויינלעך דערפֿאַלגרייכע פֿאַרשטעלונגען, באַקומט די טרופע פֿריי אַ קינאַ־טעאַטער און בלייבט שפּילן אַ סעזאָן אין וויטעבסק.

אין 1920, וועלנדיק זיך אַלץ מער דערנענטערן צו פּוילן, פֿאַרט די טרופע שפּילן אין פּאָלאַצק. דאָס טעאַטער איז געפּאַקט, אָבער איבערן דאָך פֿון טעטאַער פֿליען קוילן, מ'רייסט איבער די פֿאַרשטעלונגען און מ'פֿאַרט קיין מינסק, פֿון דאָ איז די טרופע גע־ פֿאַרן קיין ווילנע, וווּ זי שפּילט מיט אַ גרויסן דערפֿאַלג און א. ר. ק. פֿאַרט שפּילן קיין קאַוונע.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

זיגמונט טורקאוו שרייבט:

„אסתר-רחל האָט צוריקקומענדיק פֿון קאָוונע שוין געהאַט אַן אייגענע טרופּע און געשפּילט אירע טראַדיציאָנעלע פּיעסן, וואָס האָבן אונדז [אים און זיין פֿרוי אידאַ] מער נישט געצויגן. אונדזער טרופּע האָט זיך, נאָכן אומקערן פֿון רוסלאַנד, געניי-טיקט אין אַ פּיעסע, וואָס זאָל „אויפֿוועקן“ די פּראָווינק, וואָס האָט דאָן איבערגעלעבט אַ שטאַרקן עקאָנאָמישן קריזיס. אַפֿילו אַזאַ נאַמען ווי אסתר-רחל קאָמינסקאַ האָט פֿאַרלאָרן זיין מאָגנעטישע קראַפֿט און זיך גענייטיקט אין דער הילף פֿון אַ „שטאַרקע“ פּיעסע. אַזאַ פּיעסע איז אין יענער צייט געווען „דער דיבוק“.

[מען קאָן אָבער אין ערגעץ ניט קריגן קיין געדרוקטע פּיעסע. מאַזאַ, דער פֿירער פֿון דער „וויילנער טרופּע“, זאָגט זיך אַפּ זיי צו געבן די פּיעסע מיט פֿאַרשיידענע תּירוצים, אָבער אַל. שטיין לאָזט טורקאָוו איבערשרייבן די פּיעסע].

...כדי צו גאַראַנטירן דעם מאַטעריעלן דערפֿאַלג פֿונם נייעם טורנע, האָבן מיר אויף גיך אויפֿגעפֿירט דעם „דיבוק“, וואָס איז אַ דאַנק די „וויילנער“ געוואָרן שטאַרק פּאָפּולער אין לאַנד. ...אונדזער טרופּע איז באַשטאַנען פֿון אסתר-רחלס משפּחה-מיטגלידער, אייניקע פֿרעמדע פֿון די „מלחמה-אַקטיאָרן“ און מיטן צוריקגעקומענעם פֿון רוסלאַנד וולאָדעק גאַדיק“.

ז. טורקאָוו טרעט צוריק אַרײַן אין „צענטראַל“ און נאָכן דורכפֿאַל פֿון איין פּיעסע נאָך דער אַנדערער, גייט ער איבער מיט אידאַן צו די „וויילנער“ און אסתר-רחל פֿאַרט אויף גאַסטראָלן אין דער פּראָווינק.

„שבת אויבס“

זיגמונט טורקאוו שרייבט:

„אין יענער צייט האָט געווינט בײַ אונדז דער שרײַבער י. מ. ניימאַן. ער האָט זיך פֿאַראינטערעסירט מיטן געדאַנק פֿון אַ קאַמער-פּיעסע. געקומען צו הילף איז אים אַ צופֿאַל. אין אַ פֿרימאַרגן איז אַרײַן אַ פֿלעדער-מוזיק אין אונדזער דירה. ביידע פֿרויען, אסתר-רחל און איצאַ, האָבן זיך אַרומגעוויקלט די קעפּ מיט טיכער, די פֿלעדער-מוזיק זאָל זיך נישט פֿאַרפֿלאַנטערן אין זייערע האָר. זיי האָבן זיך געלאָזט יאָגן נאָך איר מיט לאַנגע בערשטן אין די הענט. דער דאָזי-קער כֶּאַראַקטעריסטישער עפּיזאָד האָט געדינט ניימאַנען ווי אַ

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

מאטיוו פֿאַר זײַן פּיעסע „שבת־אויבס“, וואָס האָט פֿאַרמאָגט דרײַ [גרעסערע] ראָלן, פֿאַר אסתר־רחלען, אידאַן און פֿאַר מיר. צום באַדויערן האָט זיך די דאָזיקע פּאַעטישע פּיעסע אַרויסגעוויזן פֿאַר ווייניק סצעניש און מיר האָבן זיך נישט געקאַנט באַנוצן מיט איר.“

„ ז י “

דעם 15 יאנואר 1921 איז ק. אויפֿגעטראָטן אין לאַדזש, אין דער פּיעסע „זי“. באַאַרבעט פֿון זלמן זילבערצווייג, וועלכער גיט וועגן דעם איבער:

„דער אַריגינאַל פֿון דער פּיעסע איז „דער אַנדערע“ פֿון דר. פּאול לינדוי, איך האָב די פּיעסע איבערזעצט אויף ייִדיש, מיט דער דערלויבניש פֿון מחבר, און זי איז אויפֿגעפֿירט געוואָרן דורך מ. ד. וואַקסמאַן דעם 15 פֿעברואַר 1916 אין לאַדזשער „גרויסעס טעאַטער“. זי פּיעסע באַרירט דאָס פּראַבלעם פֿון אַ דאַפּלטע פּערזענלעכקייט: אַ מאַן, וועלכער איז בײַטאַג אַ פּראַקוראַר און קעמפֿט קעגן גנבים און פֿאַרברעכער, אָבער בײַנאַכט איז ער אַליין אַ גנב און אַ פֿאַרברעכער. דאָס איז פֿון יענע פּיעסן וואָס דורך אַקציע באַהאַנדלען זיי די דאַפּלטע פּערזענלעכקייט, אַ קראַנקייט, אויף וועלכער ס'ליידן געװען וויסע מענטשן. צוליב דער קאַמפּליצירטער הויפּט־ראַל האָט די פּיעסע אַ שטאַרקע, וויכטיקע ראַל אין דער הויפּט־פּערזאָן.

די געשעפֿטן פֿון ייִדישן טעאַטער אין לאַדזש זײַנען זעמאַלט געווען שוואַכע, און נעמענדיק דאָס אין באַטראַכט, בין איך געפֿאַלן אויפֿן פּלאַן איבערזענדערן די הויפּט־ראַל פֿון אַ מאַן אויף אַ פֿרוי און אַנגעבאַטן די באַאַרבעטונג אסתר רחלען צו שפּילן. זי האָט דעם פֿאַרשלאַג אַנגענומען און אַזוי איז די פּיעסע אײַן „זי“, אַדער $1+1=1$. געשפּילט געוואָרן עטלעכע מאַל, אויך אין דער דאָזיקער ראַל האָט זיך א. ר. ק. בשום אופֿן נישט אַרײַנגעפּאַסט. עס איז אַלץ געווען אַזוי נישט גלויבלעך וואָס זי האָט גערעדט און וואָס זי האָט געטאַן. אַז נישט נאָר זי, נאָר אויך איך האָב זיך שלעכט געפֿילט וואָס איך האָב זי צוגעפֿירט צו אַזאַ סיטואַציע. צום גליק איז די פּיעסע מער אין ערגעץ דורך איר נישט געשפּילט געוואָרן.“

ז ל מ נ ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

דער 30-יאָריקער בינע-יוביליי

יצחק טורקאוו-גרודבערג שרייבט:

„אויף אַ קורצער צײַט [נאָך איר צוריקקומען פֿון אוקראַינע] לעבט זי ווידער אויף אין איר היים, צווישן איר פֿאַמיליע, צווישן איר עולם. איר טעאַטער איז נאָך פֿאַרנומען דורך דער אַמעריקאַנער האַלב-מיליטערישער אָרגאַניזאַציע „אימקא“, שפּילט זי אין די יאָרן 1921-1922 אין וואַרשעווער „צענטראַל-טעאַטער מיט זײַן ערשטקלאַסיקן אַנסאַמבל, וואָס הייבט אָן אַלץ בולטער צו פֿאַרנעמען אַ אַרט פֿון אַן אינטערעסאַנט קינסטלעריש ייִדיש טעאַטער.

יום טובֿדיק אָבער ווערט געפֿייערט דער יוביליי פֿון דרייסיק יאָר בינע-טעטיקייט פֿון אַסתר-רחלע, אַ יום-טובֿ פֿאַר דער קינסט-לערין און אַ גרויסער פֿאַלקס-יום-טובֿ. דער יוביליי ווערט שוין געפֿייערט אין בנין פֿון איר קאַמינסקי-טעאַטער, וואָס האָט ווידער אָנגעהויבן דינען דעם ייִדישן וואָרט“.

דער ייִדישער אַרטיסטן-פֿאַרײַן אין פּוילן האָט באַשלאָסן צו פֿייערן אויף אַ גרויסן אָפֿן דעם 30-יאָריקן בינע-יוביליי פֿון א. ר. ק. דינסטיק דעם 14 נאָוועמבער 1922. ס'איז אויסגעקליבן געוואָרן אַ ספּעציעלע פֿייערונג-קאַמיסיע באַשטייענד פֿון מענדל עלקין, איזיק סאַמבערג, דר. יצחק שיפּער, ש. ראָזענפֿעלד, הערמאַן פֿישער און מאַקס ברין. די קאַמיסיע האָט צונויפֿגערופֿן אַ באַראַטונג פֿון פֿאַר-שטייער פֿון די קולטורעלע, געזעלשאַפֿטלעכע אינסטיטוציעס און פֿון די ליטעראַריש-קינסטלערישע קרייזן אין וואַרשע און אויסגע-אַרבעט אַ פּראָגראַם, וואָס נעמט אַרײַן: (1) אַן אויפֿרוף וועגן יוביליי, (2) פֿאַרבעטונגען צו אַלע ייִדישע טרופּעס אין דער גאַנצער וועלט, (3) אָרגאַניזירן דאָס פֿאַרעפֿנטלעכן נאַטיצן און אַרטיקלען אין דער ייִדישער פּרעסע וועגן דער יובילאַרשע, (4) אין טאָג פֿון יוביליי איינאַרדנען אין ביידע ייִדישע טעאַטערס אין וואַרשע ביליקע אָדער אומזיסטע טעאַטער-מיטינגען מיטן אַנטייל פֿון אַקטיאָרן, טעאַטער-עסקנים און שריפֿטשטעלער, (5) אויף דער אָונט-פֿאַרשטעלונג זאָל די יובילאַרשע אַסתר-רחל קאַמינסקאַ אויפֿטרעטן אין אַן אַקט פֿון איר ערשטער ראָל („מירעלע“) אין גאַלדפֿאַדנס „באַבע יאַכנע“ און אין אַן אַקט פֿון איר קרוין-ראָל „מירעלע אַפֿרת“ פֿון יעקב גאַרדין, (6) אַרויסגעבן אַ ספּעציעל בוך מיט זכרונות און

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

ארטיקלען וועגן דער יובילאָרשע און 7) גרינדן אַ ביבליאָטעק אויפֿן נאָמען פֿון דער יובילאָרשע.

[די לעצטע צוויי פונקטן זענען ניט דורכגעפֿירט געוואָרן].

דעם 17 נאָוועמבער 1922 איז אין דער פֿאַלקסשול אויף לעשנא אינגעאָרדנט געוואָרן פֿון דער „קולטור-ליגע“ אַ דיסקוסיע-פֿאַרלע-זונג אויף דער טעמע „אסתר-רחל קאמינסקא און דאָס ייִדישע טעאָטער“. אַלס רעפֿערענט איז אַרויסגעטראָטן א. ליטוואַק און אין דער דיסקוסיע האָבן זיך באַטייליקט נח פּרילוצקי, מענדל עלקין, וואַלף זילבערבערג, דר. מ. ווינבערט א.א.

די יוביליי-פֿאַרשטעלונג דעם 17 נאָוועמבער 1922 איז אין איבערגעפֿאַקטן „קאמינסקי“ טעאָטער אַראָפּ מיט אַ ריזיקן דער-פֿאַלג. דאָס טעאָטער האָט ממש געדונערט בנים אַרויפֿקומען פֿון דער יובילאָרשע. נאָך איר אָפּשפּילן איר ערשטע ראָל אויף דער ייִדישער בינע „מירעלע“ אין „די באַבע יאָכנע“, זענען אויף דער בינע, וואָס איז געווען אינגעטונקן אין בלומען און אויף וועלכער עס איז געזעסן די יובילאָרשע, אַרומגערינגעט מיט אַלע ייִדישע אַקטיאָרן אין וואַרשע און פֿון פּראָווינץ, פֿאַרגעקומען די באַגריסונג-גען, מינדלעכע און שריפֿטלעכע און דערנאָך איז געגעבן געוואָרן דער צווייטער אַקט פֿון „מירעלע אַפֿרת“ מיט דער יובילאָרשע אַלס „מירעלע“.

אַ שטאַרקן רושם האָט געמאַכט דער ספּעציעלער נומער פֿון וואַכנבלאַט „טעאָטער און קונסט“ (רעדאַקטירט פֿון זלמן זילבער-צווייג), וואָס איז געווען געווידמעט דער יובילאָרשע מיט געהעריקע אילוסטראַציעס און אַרטיקלען פֿון משה בראַדערזאָן, מאַרק טורקאָוו, יעקב וואַקסמאַן, היינריך צימערמאַן, זלמן זילבערצווייג, מאַלווינאַ סיעראַצקא (אוגער), אַלטער אייזענשלאַס, א. אַלפֿערן און ז. קאַץ. דער נומער, באַזילבערט, איז צוגעטראָגן געוואָרן דורכן רעדאַקטאָר צו דער יובילאָרשע.

זיגמונט טורקאָוו שרייבט:

„אין דעם זעלבן וואַרשע האָב אין בייגעוויינט דעם 30-יאַריקן יובל פֿון אסתר-רחל קאמינסקא, דער „ייִדישער דזע“, קאמי-סאַרזשעווסקא, דער „מאָמען פֿון ייִדישן טעאָטער“ און ווי נאָך מען פֿלעגט זי באַטיטלען. דאָס קאמינסקי-טעאָטער, וואָס זי האָט פֿאַר אירע שווער פֿאַרהאַרטוועטע געלטער אויסגעבויט פֿאַרן ייִדישן

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

עולם, איז געווען האַלב ליידיק... דער אַוונט האָט געבראַכט דעפֿיציש. איר 35-יאָריקן יובל האָט זי שוין ניט דערלעבט. געשטאַרבן איז זי בײַ 56 יאָר.

דעם 22 נאַוועמבער איז אין טעאַטער „צענטראַל“ פֿאַרגעקומען אַ פֿרימאַרגן לכּוֹד דער יובילאַרשע, אַינגעאַרדנט דורכן ייִדישן אַרטיסטן-פֿאַריין אין פּוילן, וואָס איז געעפֿנט געוואָרן מיט אַ קור-צער רעדע פֿון דר. מ. ווייכערט וועגן ק.ס פֿאַרדינסטן פֿאַרן ייִדישן טעאַטער און געשלאָסן געוואָרן דורכן פֿאַרזיצער פֿון אַרטיסטן-פֿאַריין מענדל עלקין. אין קאַנצערט-טייל האָבן אַנטיילגענומען די זינגער רות לעוויאַש און משה רודינאַוו. די פּיאַניסטין אסתר עלקין און אידאַ קאַמינסקאַ מיט איניקע דעקלאַמאַציעס.

דעם 25 נאַוועמבער 1922 איז אין ווילנער שטאַט-זאַל פֿאַרגעקור-מען בײַ אַן אויסערגעוויינלעך גרויסן עולם די פֿייערונג פֿון א. ר. ק.ס יוביליי מיט איר אַנטייל אין צווייטן אַקט פֿון „מירעלע אפֿרת“ און דוד פינסקיס „די מוטער“. אין דער הפֿסקה צווישן ביידע פּיעסן איז א. ר. ק. באַגריסט געוואָרן פֿון ה' בירזאַווסקי אין נאַמען פֿון דער ייִדישער קונסט-געזעלשאַפֿט, פֿרוי זאַפֿיע אין נאַמען פֿון פּוילישן אַרטיסטן-פֿאַריין, וועלכער האָט צוגעשיקט אַ ספּעציעלע דעלעגאַ-ציע, ה' טראַכטענבערג אין נאַמען פֿון דער רוסישער דראַמאַטישער טרופּע, ה' קאַרפּינאַוויטש אין נאַמען פֿון ייִדישן אַרטיסטן פֿאַריין און חיים לעווין אין נאַמען פֿון ייִדישן ליטעראַטן און זשורנאַליסטן פֿאַריין. עס זינען געהאַלטן געוואָרן נאָך אַנדערע באַגריסונגען און נאָך דער פֿאַרשטעלונג איז פֿאַרגעקומען אַ באַנקעט מיט באַגריסונגען און די יובילאַרשע האָט דערציילט עפּיזאָדן פֿון איר קאַריערע.

צו איר יוביליי אין 1922 גיט מ. גרים [מנחם באַרישאַ] אַזאַ אַפּשאַצונג:

„אין וואַרשע פֿייערט מען ערשט דעם יוביליי פֿון אסתר רחל קאַמינסקאַ. איר געדענקט זי אודאי. זי איז דאָ געווען מיט אַ יאָר צען צוריק און — דורכגעפֿאַלן. אַזוי האָב איד זיך אָנגעשטויסן נאָך דעמאָלט ווען צוריקקומענדיק פֿון ניו-יאָרק, האָט זי מיר איינ-מאַל, מיט גרויס התפעלות, דערציילט וועגן די גרויסע ביזנעס פֿון די אַמעריקאַנער ייִדישע טעאַטערס מיט זייערע טעכנישע איינ-ריכטונגען און געוויזן פֿאַטאַגראַפֿיעס. נאָך קלאַרער איז מיר דער דורכפֿאַל געוואָרן ווען קומענדיק קיין אַמעריקע, האָב איד געזען

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

היגע טעאטראלן שמייכלען וועגן אונדזערע גדולים און שיר ניט טייטלען מיטן פֿינגער: אייער קאמינסקי!

עס איז מיר ניט קלאר געווען מיט וואָס האָט זיך עס אונדזער ליבע מאַמע אסתר-רחל אַזוי פֿאַרזינדיקט פֿאַר אַמעריקע, ביז

וואָנען איך האָב געזען קעני ליפּצין, די אַריגינעלע „מירעלע

אַפֿרֿת“ אויפֿטרעטן אין דער ראַ-

לע אין וועלע יענע האָט אונדז

אַזוי גערירט. איך האָב זי געזען

בלויז איינמאָל. געגאַנגען אַ צו-

געגרייטער מיטן וויסן, אַז פֿאַר

איר האָט עס גאַרדן די ראַלע

געשריבן, אַליין מיט איר שטו-

דירט, אַז זי איז עס די „מירעלע

אַפֿרֿת“, און ווען איך בין אַוועק

פֿון טעאָטער נאָך דער פֿאַרשטע-

לונג ...ניין, עס וואָלט געווען

אַן עולה פֿון מיר צו ריידן וועגן

אַ שווישפּילערין וועלכע איך

האַב נאָר איינמאָל געזען, אָבער

יענער באַזוך אין טעאָטער האָט

מיר דערמאָנט, אַז קאָמינסקי

איז געשלאָגן געוואָרן פֿון אַמעריקאַנער ניט בלויז אין אַמעריקע.

נאָר אויך אין וואַרשע, אויף איר אייגענעם באַדן, און געשלאָגן גע-

וואָרן אַפּילו פֿון אַן אַקטעריסע, וועלכע האָט מסתּמא בלויז באַלאַנגט

צו דער שולע פֿון קעני ליפּצין.

עס איז געווען אין די זעלבע יאָר, און קיין פּוילן איז געקומען

אַן אַמעריקאַנער אַקטעריסע [מאַלווינאַ לאַבעל], וואָס האָט גע-

מאַכט איר ערשטן אויפֿטריט אין „מאַדאַם איקס“ און געמאַכט אַ

פּוראַר. די בעסטע צווישן אונדז זיינען פֿאַר איר באַגייסטערט גע-

וואָרן און די באַגייסטערונג איז סײַ צווישן די שורות פֿון אַרטיקלען,

סײַ אין אַפֿענע רייד געווען אַ פֿאַרלייקענונג פֿון דער אייגענער, היי-

מישער אסתר-רחל קאמינסקי. ווי קאָן זי זיך פֿאַרגלייכן צו יענער

מיט איר דיקציע, איר האַלטן זיך אויף דער בינע, איר טעכניק,

אַז זי שלינגט גאָר די ווערטער, אַז איר שטימע מאַדולירט ניט, אַז

אסתר-רחל קאמינסקא (1922)

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

זי האָט ניט קיין פֿיגור, איז אַזוי ניט־בויגיק, אַזוי קליינשטעטלדיק; זיי זײַנען מסתמא גערעכט געווען די בעסטע צווישן אונדז, וואָס זײַנען שוין איצט אויפֿן עולם האמת. זיי זײַנען אויך געקומען פֿון יענע נוקמות פֿון וועלכע אסתר־רחל האָט געשטאַמט, אָבער זיי האָבן קענען געלערנט אייראָפע און געבענקט נאָך אייראָפּעיִשקייט, נאָך דער קינסטלעכקייט אין דער קונסט; מאַנירו, טעכניק, האַלטונג... אָבער זיי זײַנען אומגערעכט געבליבן... אין דער מאַס פֿון אמתדיקן, מענטשלעכן, וואָס שיינט אויך אין דער ניט־פּאָליטישקייט, אינעם היימישן שטויב און קליינשטעטלדיקער אומגעבונג...

...איך האָב פֿאַרגעטן „מאַדאַם איקס“ מיט אירע באַרעכנטע, איינ־שטודירטע באַוועגונגען און מאָדולאַציעס פֿון דער שטימע... איך וועל גיין אויף בראַדוויי און זעען הונדערט און איינעס אַקטיאָרן און אַקטערעסעס, וועלכע וועלן דורכײַס קאַרעקט און אויסגעהאַלטן דורכפֿירן די אַדער יענע ראַלע, און איך וועל מיט זיי מסכים זײַן. אודאִי פֿירן זיי עס דורך זייער קאַרעקט... און נאָכדעם וועל איך עס פֿאַרגעסן. אַלנפֿאַלס ניט בענקן... נאָכאַמאַל זען דאַסזעלבע. און נאָך דער היימישער, קליינשטעטלדיקער מאַמע אסתר־רחל מיט דער הויכער עטוואָס געבויגענער פֿיגור, מיט דעם איינגעבאַרעכענעם קול, נאָך איר בענק איך און עס ווילט זיך נאָך אַמאַל זיצן אין טעאַטער און זען ווי זי גייט אַרום אויף דער בינע אַ פּשוטע, נאָ־טירלעכע, אינגאַנצן איינגעטונקט אין דעם, וואָס זי לעבט איבער, זיצן און פֿילן ווי טרערן קומען צו צו די אויגן און ניט שעמען זיך דערפֿאַר...

...איך האָב גאַרניט צו די אַמעריקאַנער פֿאַרוואָס זיי האָבן ניט פֿאַרשטאַנען די האַרציקע מאַמע פֿון אונדזער בינע... עס וואָלט געווען אומנאַטירלעך ווען די ניט־געקינסטלטע, נשמחדיקע קאַ־מינסקאַ זאָל דאָ יאָ פֿאַרשטאַנען ווערן... וויל איך זיך טרייסטן מיטן געדאַנק, אַז די צײַט פֿאַר די איינציקע, די אויסערוויילטע, די קאַ־מינסקאַס, וועט נאָך קומען... זי האָט ניט קיין דיפּלאָם. אונדזערע מאַמע אסתר־רחל האָט אָנגעהויבן איר קאַריערע אָן עלעקטרישע לאַמפּן, איז געקומען מיט די מאַניערן פֿון פּוילישן שטעטל און זיך דערפֿילט אַלס קעניגין נאָך דעמאַלט ווען זי האָט זי פּאַפּירענע קרוין אָנגעטאַגן, און אירע קעניגלעכע מאַניערן זײַנען געווען — פּאַפּיר־רענע. זי איז קיין „גרעפֿין“ ניט געווען אין אַגרי בערנשטיינס „איז־

די וועלט פֿון אסתר־רחל קאמינסקא

ראַעל", האָט ניט געהאַט דעם פּראַכט פֿון דער גרויסער פּרימאַ־
דאַנע אין ווערמאַנס „היימאַט", האָט מיט איר געבויענער פֿיגור
ניט געגעבן קיין אויסערלעכע „נאַראַ" בײַ איבסטענען, אָבער די
ליינדע נשמה איז געווען אומעטוס אַ נשמה. אַ קליינשטעטלדיק
וואָרט אַזוי סענטימענטאַל, באַנאַל, אָבער אין אירע כשרע איבער־
לעבונגען האָט דאָס וואָרט צוריקבאַקומען אַן ערלעכן מענטשלעכן זין.
ווען זי האָט זיך ניט געדאַרפֿט אַרײַנצווינגען אין דער אויסערלעכקייט
פֿון אַ פֿרעמדער וועלט... ווי אַ פשוטע ייִדישע טאַכטער און מאַמע,
איז די נשמה פֿון דער שטיל־לייזנדער ייִדישער פֿרוי... אַרומגע־
גאַנגען אויף דער בינע מיט דעם שטילן אמת, וועלכע נאָר אויס־
דערווילטע איז באַשערט אַרויסצוברענגען... מ'האַט זי ליב געהאַט
אַזוי ווי מ'האַט ליב דעם, וואָס קומט און רעדט מיט פשוטע רייד צו
דאָס מענטשלעכע אין מענטשן.

אפֿשר איז זי גאַרניט קיין אַקטעריסע, כאַטש זי האָט זיך אויס־
געלערנט אַלע קונצן פֿון טעאַטער, אפֿשר הייסט עס גאַרניט „שפּילן"
דאָס וואָס זי ברענגט אויף דער בינע, אָבער עס איז איר געגעבן
געוואָרן דער אומבאַווסטזיניקער כּוח דאָס מענטשלעכע צו אַנט־
פּלעקן.

יצחק טירקאָוו־גרודבערג שרייבט:

„סוף 1923 בין איך ... צוריקגעקומען קיין וואַרשע, אין ברען פֿון
די דערפֿאַלגן פֿונעם „צענטראַל־טעאַטער מיט אסתר רחלען.
צוריקגעקומען בין איך אַ גאַנצער „שרײַבער", אַ רעדאַקטאָר פֿון
אַ יוגנט־זשורנאַל, האָט מיך אסתר־רחל פֿון צײַט צו צײַט געבעטן צו
ענטפֿערן אויף בריוו (פֿון אירע פֿאַרערער), איבערשרײַבן און רע־
דאַגירן פֿאַר פֿאַרשיידענע זשורנאַלן אירע זכרונות וועגן דוד
פֿרישמאַנען, וועגן יעקבֿ דינעוואָן, מיט אַמאַל האָט זיך אונטער־
גערוקט איר קראַנקייט. זי איז אַוועקגעפֿאַרן קיין ווין אויף אַן
אפּעראַציע און צוריקגעקומען ערשט אין דער צווייטער העלפֿט
1924. דאָן האָט זי מיר, אין אַ וויק, פֿאַרגעשלאָגן איד זאָל ווערן
איר „פּריוואַט־סעקרעטאַר", און איך האָב זיך מיט ביידע הענט
אַנגעכאַפט אַן דעם פֿאַרשלאָג. האָט זי מיר אַנגעהויבן צו דיקטירן
בריוו, פֿראַגמענטן פֿון זכרונות. שפּעטער האָט זי באַשלאָסן אַליין
צו שרײַבן די זכרונות („סײַטראַכט זיך לײכטער ווען מען אין אַליין
מיט זיך — האָט זי מיר געזאָגט — און דו וועסט זיך שוין אַן

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

האָט איבערגענומען מיין ברודער יאַנאַס, וועלכער האָט זיי רעדאַ-
גירט און דאַן פֿאַרעפֿנטלעכט אין וואַרשעווער „מאַמענט“.
די זכרונות זיינען דערשינען אַן „דערנער און בלומען, דער
וועג פֿון מײַן לעבען“ און האָבן זיך געדרוקט אין „מאַמענט“ פֿון 11
יוני 1926 ביזן 31 דעצעמבער 1926.

„סערקעלע“

דעם 25 סעפטעמבער 1923 איז אין „צענטראַל-טעאַטער א״ר
פֿון זיגמונט טורקאָו אויפֿגעפֿירט געוואָרן דר. עטינגערס „סער-
קעלע“ מיט אסתר-רחל קאמינסקא אין דער טיטל-ראַל.
זיגמונט טורקאָו דערציילט ווי אַזוי עס איז געקומען צו דער
אויפֿפֿירונג פֿון דר. שלמה עטינגערס „סערקעלע“, וווּ א. ר. ק. האָט
וידער באַקומען אַ הויפֿט-ראַל:

„...אַט שפּילן מיר איין שווערע, דעפּרימירנדיקע דראַמע און אַט
רעפּערטירן מיר אַ צווייטע, אַן ענלעכע. איז דען די אויפֿגאַבע פֿון
טעאַטער און בֿרֿט פֿונס ייִדישן, נאָך מער צו באַשווערן דאָס גע-
מיט פֿון אונדזער עולם, וואָס האָט גענוג דעפּרעסיע אין זײַן טאַג-
טעגלעכן לעבן? דאַרף אים דען דאָס טעאַטער נישט ברענגען קיין
פֿאַרלייכטערונג, דערמוטיקונג, אַן אַטעם-פּוּיזע אין זײַן שווערן
קאַמף פֿאַר זײַן עקזיסטענץ, קעגן דיסקרימינאַציע אין זײַן עקאַ-
נאַמישן און נאַציאָנאַלן לעבן? באַאומרוקט האָט מיך אויך דער גע-
דאַנק, וואָס אסתר-רחל, דער פֿאַרדינסטפֿולער מיטגליד פֿון אונדזער
טעאַטער, ווערט פֿאַרנאַכלעסיקט אין ראַלן. אַט שפּילט זי אַן עפּיזאָד
אין די „געהאַנגענע“. אמת, זי שפּילט אים מײַסטערהאַפֿט — און
אַט האָט זי בכלל נישט קיין ראַל אין „שבת צבי“, איז עס יושרדיק
פֿון אַ טעאַטער אין וועלכן סיגעפֿינט זיך אסתר-רחל קאמינסקא,
נישט צו זאָרגן וועגן אַ ווירדיקער ראַל פֿאַר איר גרויסן טאַלענט?
אמת, אסתר-רחל האָט קיינמאַל נישט געמאַנט, נישט פּראָטעסטירט,
דאַרפֿן מיר אויסנוצן איר איידלקייט און באַשיידנקייט און זי
פֿאַרנאַכלעסיקן, זוכנדיק קודם כל ראַלן פֿאַר זיך? ...פֿאַר מיר איז
קלאַר געוואָרן, אַז צווישן „די 7 געהאַנגענע“ און „שבת צבי“ דאַרף
און מוז געשטעלט ווערן אַ ייִדישע פּיעסע און דוקא נישט קיין
שווערע, נישט קיין דראַמע. [שלמה מענדעלסאָן ציט זײַן אויפֿ-
מערק אויף עטינגערס קאַמעדיע „סערקעלע“ און דורך נח פּרילוצקי

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

באקענט זיך טורקאוו מיט דער פיעסע]. ...נאָכן איבערלייענען די קאָמעדיע, איז בײַ מיר מער קיין צווייפֿל נישט געווען, אַז מיר האָבן געפֿונען אַן אוצר פֿאַר זיך, פֿאַר אַסתר-רחל קאַמינסקאַ און פֿאַרן ייִדישן טעאַטער בכלל.

[די קאָמעדיע, וועלכע די טעאַטער-דירעקציע האָט זייער סקעפֿ-טיש אויפֿגענומען, מיט א. ר. ק. אין דער טיטל-ראַגל, האָט זייער אויס-גענומען סײַ בײַם טעאַטער-עולם, סײַ בײַ דער קריטיק, און נאָך וואַרשע, איז די טרופֿע אַרויסגעפֿאַרן שפּילן אין לאַדזש, און דאָרט געשטעלט די קאָמעדיע].

...די פרעמיערע פֿון „סערקעלע“ איז ענטוואַסטירט אויפֿגע-נומען געוואָרן דורכן אינטעלעקטועלן עולם, אָבער עמך איז געבליבן קאַלט צו איר און קאָמענטירט די פֿאַרשטעלונג אויפֿן זעלבן אופֿן ווי ס׳האַבן עס געטאַן די „צענטראַל-באַלעבאַטיס נאָכן ערשטן לייענען פֿון דער פיעסע. מ׳האַט אונדז פֿאַרגעוואַרפֿן וואָס אַסתר-רחל האָט זיך נישט באַוויזן אין אַ „שטאַרקער-ראַגל, נאָר זיך „נאַריש געמאַכט אין אַ מאַכערייקע“.

דאָס וואָס אַסתר-רחל האָט געשאַפֿן אין די לעצטע יאָרן פֿאַר איר טויט איז, אַ חוץ עטינגערס „סערקעלע“, נישט געווען פֿון ספֿע-ציעלער וויכטיקייט און נישט פֿאַרגעשטעלט מיט זיך קיין נייע דעגרייכונגען“.

ש. ראָזענפֿעלד שרײַבט:

„דער גזלן, די שוועסטער (סערקעלע — אַסתר רחל קאַמינסקאַ) איז אַפֿילו קיין ייִדישער גזלן אויך נישט. זי באַמיט זיך כּסדר צו שפּילן די „אַנטענדיקע“ פֿרומע פֿרוי אין אונדזערע יאָרן, כּימין — לויט אונדזערע באַגריפֿן און אונדזער, הייַנטיקער קוק אויף אַ פֿרו-מער, פֿאַרציטייקער ייִדענע. מינוטנווייז דערמאָנט זי אײַך די שטאַלצע „מירלע אפֿרת“. איז זי אויך סימפּאַטיש אַנשטאַט צו זײַן אַפּשטויסנד — לויט דער אידעע פֿון אויטאָר. און וואָלט זי נישט מיט בפֿירושע ווערטער — מיטן אויטאָרס ווערטער — אויס-געדריקט איר פֿאַרדאָרבנדיקייט, וואָלט איר דאָס נישט געוואָסט. פֿון שפּילן, פֿון האַנדלונג און איבערלעבונג, איז דאָס לחלוטין ניט געווען צו זען“.

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

א טעאטראל שרײַבט:

„...ליידער איז די טיטל-ראָל „סערקעלע“, געשפּילט דורך דער דער באַגאַבטער אַרטיסטין אסתר-רחל קאַמינסקאַ, אַרויס אַ ביסל צו בלאַס. מעגלעך, אַז אין דער פרעמיערע האָט זיך די אַרטיסטין נאָך ניט איינגעלעבט גענוג אין איר נײַער ראָל און האָט מער גע-שפּילט סערקעלען מיט איר אויסערלעכער פּיגור ווי מיט איר אינערלעכער וועזן. די דאָזיקע ייִדישע „פּרוי מאַקבעט“ האָט זיך באַדאַרפֿט באַקומען מער בולטער און קאַנטיקער ווי זי איז אַרויס אין דער פרעמיערע בײַ אסתר-רחל קאַמינסקאַ. וועמען סײַז פּיל געגעבן געוואָרן, פֿון דעם פּאַדערט זיך פּיל. פֿון אַזאַ גרויסער אַרטיסטין ווי א. ר. קאַמינסקאַ איז, קאָוען מיר פֿאַרלאַנגען פּיל מער ווי זי האָט אונדז דעם פֿאַריקן דינסטיק געגעבן...“

[צום באַדויער האָט זיך ניט איינגעגעבן צו געפּינען די רע-צענזיעס אין „הײַנט“ און „מאַמענט“].

דער לעצטער פעריאָד

וועגן איר לעצטן פעריאָד שרײַבט זיגמונט טורקאָוו אין זײַן בוך „די איבערגעריסענע תקופּה“:

„באַזינדן דעם געשאַפֿענעם רעפּערטואַר, האָבן מיר פֿאַר-טראַכט אַ גרויסן טורנע איבער דער פּראָווינץ און זיך ענערגיש גענומען גרייטן אין וועג. בערך אין יענער צײַט האָבן מיר דרײַ, אסתר-רחל, אידאַ און אײַ, באַקומען אַן איינלאַדונג קיין אַרגענטינע. כמעט גלייכצײַטיק איז אַנגעקומען פֿאַר מיר אַן איינלאַדונג אַלס רעזשיסער און אַקטיאָר פֿונם [ייִדישן] מלוכהשן טעאַטער אין קיעוו. צוליבן פֿאַרשטייענדיקן טורנע האָבן מיר אָבער קיין איינע פֿון ביידע איינלאַדונגען נישט אַנגענומען.

...נאָכן אַפּשפּילן „טובּיה דער מילכיקער“ האָט אסתר-רחל ניט גע-האַט מער קיין פּאַסיקע ראָלן אינס ווייטערדיקן רעפּערטואַר, און האָט זיך, אַ חוץ דעם, אַנגעהויבן צו באַקלאַגן אויפֿן געזונט. זי איז אַפּגעפֿאַרן אין אַן אַפּרואַרט נעבן וואַרשע. ...פֿאַר דער צײַט איז אינס געזונט-צושטאַנד פֿון אסתר-רחל נישט פֿאַרגעקומען קיין בעסערונג. מיר האָבן באַשטימט, אַז זי זאָל אַפּפֿאַרן צו איר זון יוסף, וואָס האָט שטודירט מוזיק אין ווין, און בײַ דער געלעגנהייט דורכמאַכן אַ קוראַציע אין באַדען. געהייסן האָט עס, אַז ווען מיר

זלמן זילבערצווייג

וועלן האָבן אָפּגעשפּילט אין גאַליציע דעם „וויקט“־רעפּערטואַר, וועלן מיר באַנייען דאָרט דעם טורנעע מיט אסט־רחל קאַמינסקאַ אין איר רעפּערטואַר. ...איד האָב שוין געציילט די טעג פֿון אונז דזער אומקערן זיך קיין וואַרשע. אָבער אויך דאָרט איז אונדז נישט באַשערט געווען צו געפֿינען קיין רח. דיר בעלענקי, אַ מיטגליד פֿון דער קאַמינסקי־משפּחה, האָט פֿעסטגעשטעלט ביז אסט־רחל אַ קאַנסער און פֿאַראַדנט זי דרינגענדיק צו אָפּערירן. ס׳איז באַשלאָסן געוואָרן תּיכּף זי צו שיקן אויף אַן אָפּעראַציע קיין ווין. ...די ידיעה פֿון ווין, אַז די אָפּעראַציע האָט זיך אַיינגעגעבן, האָט אונדז אין אַ געוויסער מאָס באַרוקט.

...לויט דער איניציאַטיוו פֿון אַרטיסטן און ליטעראַטן־פֿאַרין איז פֿאַרגעקומען [דעם 23 נאָוועמבער 1924] אין קאַמינסקי־טע־אַטער אַן אַוונט לטובת דער קראַנקער אסט־רחל קאַמינסקאַ. צום שבח זאָל דערמאָנט ווערן נאָך אַמאָל דער ליכטיקער אַנדענק פֿון ייִדישן וואַרשע. ס׳איז געווען אַ מאָסן־דעמאָנסטראַציע פֿון פֿאַר־ערונג צו דער פֿאַפּולערסטער פֿאַלקס־קינסטלערי, אַ רירנדיקער אויסדרוק פֿון ליבע צו איר פּערזאָן און דאַנקבאַריקייט פֿאַר אירע פֿאַרדינסטן פֿאַרן ייִדישן טעאַטער. עס זײַנען געקומען ייִדישע דעפּוטאַטן און סענאַטאָרן, די וויכטיקסטע פּאָליטישע און געזעל־שאַפֿטלעכע טוער אַן אונטערשייד פֿון ריכטונג און אידעאָלאָגיע, אַלע ייִדישע שרײַבער מיט שלום אַשן און נאָמבערגן בראַש. אַלע ייִדישע צײַטונגען האָבן געגעבן זייערע אַנאַנסן אַן געלט. אַלע ייִדישע טעאַטערס אין וואַרשע האָבן געשיקט זייערע בעסטע אַקטיאָרן אַנטיילצונעמען אינס קינסטלערישן פּראָגראַם. מ׳האַט טעלעגראַפֿירט קיין ווין און אין נאָמען פֿון אַלע פֿאַרזאַמלטע און פֿון אַלע פּוילישע ייִדן געוואַנטשן דער באַליבטער קינסטלערין אַ רפּואה שלמה. מיר האָבן זיך אַן איבעריק מאָל איבערגעצייגט אינס אָפּקלאַנג וואָס די אַרבעט פֿון אַ ייִדישן קינסטלער געפֿינט אין די טיפֿענישן פֿון פֿאַלק. ס׳איז אַ פֿאַרבינדונג, וואָס ווערט נישט פֿאַרענדיקט מיטן פֿאַלן פֿון פֿאַרהאַנג, מיטן קלאַנג פֿון די אַפּלאַדיסמענטן. פֿון די פֿילע קאַסט־באַרע מתנות, וואָס האָבן זיך געפֿונען אין אסט־רחלס וווינונג, האָבן מיר געוויסט פֿון דער דאָזיקער פֿאַרבינדונג. איצט האָבן מיר זי דערזען אויף דער וואַר, דערפֿילט איר וואַרעמקייט און זאָרג. מיר האָבן נישט געהאַט קיין רעגירונג, וואָס זאָל זאָרגן פֿאַר אונדזערע

די וועלט פֿון אסת־רחל קאמינסקא

קינסטלער, האָבן מיר דערפֿאַר געהאַט אונדזערע פֿאַלקס־מאַסן, וואָס האָבן זי פֿאַרטראַטן.”

נחמן מיזיל גיט איבער, אַז בעת ק׳ס קראַנקייט האָט זיך אַראַג־ניזירט אַ קאַמיטעט מיט ה. ד. נאַמבערג אַלס פֿאַרזיצער, וואָס האָט אַזנגעאַרדנט דעם 23 נאַוועמבער 1924 אַן אונטערנעמונג לטובת דער קראַנקער. די אונטערנעמונג האָט אַרזנגענומען 6083 גילדן און די הוצאות זינען געווען 1314 גילדן, אַזוי, אַז ס׳איז פֿאַרבליבן 4769 גילדן, און דערבײַ איז דער פריז פֿון די בילעטן, פֿדי צו געבן די פֿאַלקס־מאַסן די מעגלעכקייט זיך צו באַטייליקן, געווען אַ מי־נימאַלער, פֿון 1 ביז 6 גילדן.

אין אַן אַרטיקל נאָך דער אונטערנעמונג שרײַבט פּרײַ מאַרקיש:

„אַ קאַרגער צוויי טויזנט קעפיקער עולם אין די ווענט פֿון טעאַטער, און אומגעפֿער אַזויפֿיל אויסער די טעאַטראַלע ווענט. אַלע אַנגעצונדענע מיט איין באַגײסטערונג צו ייִדישער קונסט און דער לעבעדיקער שפּראַך פֿון פֿאַלק, צוזאַמען מיט די טרעגער פֿון דער קונסט, האָבן מיט איין צונויפֿגעשמידטן ווילן אויסגעדונערט זייער עקסטאַז, זייער ליבע, זייער האַפֿענונג און זייער גלויבן אין דער גײַסטיקער עקזיסטענץ און אין דער צוקונפֿט פֿון דער ייִדישער קולטור... און פּלוצלינג ווערט דער יוס־טוב פֿאַרטאַפּלט, פֿאַרצענ־פֿאַכט פֿון דעם באַוווּסטזײַן, אַז אויסער זײַן רײן קולטורעל־קינסט־לערישן כאַראַקטער, איז ער נאָך אַ מאַניפֿעסטאַציע פֿון ברידער־לעכער סאָלידאַריטעט פֿון קינסטלער צו קינסטלער, אַ ברודערלע־כער אַפרוף, אַ וואַרעמע חבֿרישע האַנט אויסגעשטרעקט צו דער האַנט פֿון אַ קראַנק־געוואַרענעם חבֿר, צו אסת־רחל קאַמינסקי, וועלכע געפֿינט זיך איצט אויפֿן קראַנקן־בעט, און איינשטימיק רייסט זיך אַרויס פֿון די פֿאַרזאַמלטע און פֿון די אַנטיילנעמער אַ דעפעט צו דער קראַנקער אַרטיסטין: „דאַס פּובליקוס און די אַנטיילנעמער פֿאַרזאַמלט אויפֿן דאָוט [פֿײַערונג] שיקן אײַך האַרציקע ווונטשן פֿון גיכע גענעזונגען און זריקן אויס זייער האַפֿענונג צו זען אײַך אינגיכן צווישן אונדז אויף דער ייִדישער בינע“.

זיגמונט טורקאָוו דערציילט וויטער:

„דער אַפּקלאַנג פֿונעם זאַזיקן אַוונט האָט געדינט ווי אַ קוואַל פֿון פֿרישער ענערגיע פֿאַר אסת־רחלען, ווען אײַך האָב זי דערזען

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

צום ערשטן מאל אין דער ווינער סאָנאַטאַריע, האָט זי אויסגעזען ווי פֿאַרינגערט, אויפֿגעפֿרישט, אָן „אויף סיני־געבוירענע“, ווי זי האָט זיך אויסגעדריקט. מיט טרערן אין די אויגן האָט זי מיר דערציילט ווי די באַגריסונג־סטעלעגראַמע פֿון יענעם אָונט האָט זי גערירט און געשטאַרקט. הייסט עס, אַז אַ חוץ אונדז, אירע נאַנטסטע, האָט זי אַזויפֿיל פֿריינט, וואָס ווילן זי זען אַ געזונטע... געוויס וועט זי געזונט ווערן. סײַז דאָך פֿאַראַן פֿאַר וועמען. און טאַקע דאָס טעאַטער! ווער וועט זיך נאָך מיט איר אַזוי דערפֿרייען ווי דאָס טעאַטער? אמת, „כאַשע די יתומה“, „אסתרקע“ — שוין נישט פֿאַר איר, האָט זי דאָך פֿאַר זיי צוגעגרייט אַ ווירדיקע פֿאַר־טרעטערין, איר טאַכטער אידאַ! אָבער „מירעלע“, „די מוטער“ און טאַקע עפעס אַ נייע מאַמע... קאָרג לייזנדיקע מאַמעס פֿאַראַן אויף דער וועלט...

מיר פֿלעגן אַלע אירע פֿרייע שעהן אָפֿזיצן צוזאַמען אין האַל פֿון דער סאָנאַטאַריע לעוו און דערמאָנען די פֿאַרשיידענע שטעט, די רוסישע, פּוילישע, די פֿאַרשיידענע פֿריינט, וואָס זי האָט זיך פֿאַר דער צייט פֿאַרשאַפֿן, די באַקאַנטע פּערזענלעכקייטן, וואָס האָבן געהערט צו אירע פֿאַרערער: מענדעלע, שלום־עליכם, ביאַליק, פֿרוג, פּרץ, אַש, נאַמבערג, זשאַבאַטינסקי, מעדעס; דער מאַסקווער קונסט־טעאַטער, די גרויסע אַקטיאָרן פֿון דער רוסישער און פּוילישער בינע און נאָך און נאָך... און מיט יעדן האָט געבונדן אַ דערינערונג, אַן אַנדענק, אַ טענטימענט... אמת, אַמעריקע האָט נישט געהערט צו אירע בעסערע דערינערונגען, הגם אייב קאַהאַן האָט זי אויפֿ־גענומען מיט פֿאַרערונג, אָבער — די הינטערקוליסן... און זי פֿלעגט אויסמיידן צו ריידן וועגן דער „פּאַליטיק“, וואָס איז געפֿירט געוואָרן קעגן איר. דערפֿאַר אָבער וואָרט אויף איר גאַליציע... זי האָט גע־הערט וועגן אונדזער דערפֿאַלג דאָרט, סײַוועט פֿאַר איר זײַן אַ נייע פֿעלד פֿאַר אַרבעט... מיר וועלן זיי באַווייזן, די גאַליציאַנער, וואָס מיר קענען. אמת, מיין קינד?

די טובטעלע און אינטעליגענטע אסת־רחל האָט מיך נאָך די ערשטע טעג אָנגעהויבן טרייבן פֿון זיך:

— דו דאָרפֿסט דאָ מער נישט זיצן קיין גאַנצע טעג. זעסט דאָך ווי איד ווער פֿון טאָג צו טאָג „מער מענטש“... גיי און באַטראַכט דאָס שיינע ווין. ביזט דאָך דאָס ערשטע מאל אין אַזאַ וועלט־שטאַט

די וועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

און דו האָסט דאָך ליב צו זען „אַנטיטשנע זאַכן“... אָט איז דאָ געווען מאַריס שוואַרץ מיט דער טרופע... וווּ זײַנען זײ דען אַלץ נישט אויסגעווען... גײ, מיין קינד, סױועט מיך פֿרייען, אַז דו וועסט האָבן הנאה...

[ווען ק. איז צוריקגעקומען אין וואַרשע, איז זי אַ צײַט געווען אויף דערהאַלונג אין אַטוואַצק, און אין 1925, ווען ה. לייוויק איז געקומען אויף אַ באַזוך אין פּוילן, האָט ק. צוזאַמען מיט איר טאַכטער אידאַ, איר מאַן זיגמונט טורקאָוו און א. סאַמבערג, זיך באַטייליקט אין אַ סצענע פֿון לייוויקס „גולם“.]

...ווען אסתר-רחל האָט זיך אומגעקערט פֿון ווין קיין וואַרשע, איז אידאַ אָפּגעפֿאַרן זי באַגעגענען און אַראַפּברענגען קיין ווילנע. דער ווילנער עולם, צוגלייך מיט אונדזער טעאַטער, האָט זיך גע-

א. ר. ק. אין ווילנע

א. ר. ק. נאָך דער אָפּעראַציע

גרייט צו אַ פֿייערלעכן קבלת־פנים ביין איר ערשטן אויפֿטריט נאָך דער אָפּעראַציע. צו דער דאָזיקער פֿייערלעכקייט איז, פֿאַרשטייט זיך, צוגעגרייט געוואָרן די אויפֿפֿירונג פֿון „מירעלע אַפֿרת“. אין ווילנע פֿלעגן דאָן פֿאַרקומען באַראַטונגען אין שיכות צו דער גע־פלאַנטער גרינדונג פֿון ייִדישן וויסנשאַפֿטלעכן אינסטיטוט, וואָס

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

איז דערנאָך באַרימט געוואָרן אין דער ייִדישער וועלט ווי דער „יוואָג“. בײַ איינער פֿון די דאָזיקע באַראַטונגען, אין וועלכער ס׳האַבן זיך באַטייליקט זלמן קאַלמאַנאוויטש, זלמן רייזען, משה קולבאַק, מאַקס עריק און אַנדערע וויסנשאַפֿט־לייט און קולטור־טוער, איז אויך אַרומגע־רעדט געוואָרן דער קבלת־פנים לכבוד אסתר־רחלען. דער דאָזיקער האָט באַדאַרפֿט פֿאַרוואַנדלט ווערן אין אַ פֿאַלקס־יוס־טוב, אין אַן אויסדרוק פֿון ליבע צו דער „מאַמע פֿון ייִדישן טעאַטער“, פֿון פֿרייד צוליב איר געזונט ווערן און אין אַ דערמונטערונג פֿאַר איר ווייטערדיקער טעפֿערישער טעטיקייט. אַזוי איז עס טאַקע געווען. דער ערשטער אויפֿטריט פֿון אסתר־רחלען נאָך איר אומקערן זיך פֿון ווין, איז געווען נישט נאָר אונדזער משפּחה־יוס־טוב, נייַערט פֿונעם גאַנצן ייִדישן ווילנע. דער ריזיקער שטאַט־זאַל האָט נישט געקאַנט אַרייַננעמען אַלע, וואָס זײַנען געקומען באַגריסן זייער באַליבטע פֿאַלקס־קינסטלערין. די טירן צום וועסט־בויל זײַנען בעת דער פֿאַרשטעלונג געווען אַפֿן, כדי דער עולם, וואָס איז געבליבן אין דרויסן, זאָל זיך אויך קאַנען באַטייליקן אין דער שמחה. ווען אסתר־רחל האָט זיך באַוויזן אויף דער בינע, איז דער גאַנצער עולם אויפֿגעשפּרונגען פֿון די ערטער און זי באַגריסט מיט לאַנגדויערנ־דיקע אַוואַציעס. ס׳איז שווער געווען צו קומען צום וואָרט. אסתר־רחל האָט געוויינט, אַנגעשפּאַרט אַן דער גאַטליב, וואָס האָט גע־שפּילט מאַכלען. מיר אויף דער בינע האָבן מיטגעוויינט מיט איר און פֿון זאַל האָבן זיך געהערט שלאַכצן און אויסרופֿן: „זאַל לעבן אסתר־רחל“, „אונדזער אסתר־רחל!“ „אַ געזונט אויף אײַך, אסתר־רחל!“... ווילנע האָט יאַרנלאַנג דערמאַנט דעם דאָזיקן אַוונט, וואָס האָט זיך טיף אײַנגעקריצט אין האַרצן בײַ די לעבנגעבליבענע אַנטיילנעמער. לייִדער איז בלויז נאָר אַ קליינע צאַל פֿאַרבליבן פֿון אונדזערע האַרציקע ווילנער פֿרײַנט. אײַך טרעף זיי פֿון צײַט צו צײַט איבער דער גאַרער וועלט, ווי צעוואַרפֿענע שפּליטערלעך פֿור נעם אַמאַליקן רומפֿולן ווילנער ייִדנטום. אײַך טרעף זיי אין געוויסע קיבוצים דאָ אין ישראָל. ווען מען הייבט זיך אַן דערמאַנען אַמאַליקע ווילנער צײַטן, פֿעלט אויך נישט די פֿראַזע: „איר געדענקט יענעם אַוונט, ווען אסתר־רחל...“

דעם „גלאַקנציער“ [פֿון וויקטאָר הוגאַ] איז אונדז נאָך אויסגע־קומען צו שפּילן אין קאַמינסקיס טעאַטער און טאַקע מיט אסתר־

די וועלט פֿון אסתר־רחל קאמינסקא

רחלען אין דער ראָל פֿון זשערוויען. דאָס איז געווען איר לעצטע ראָל. ...ניט געקוקט אויף דער שטאַרקער רעקלאַמע און אסתר־רחלס אַנטייל זײַנען מיר געווען געצווונגען, נאָך צוויי וואָכן, אַראָפֿ־צונעמען די פּיעסע פֿון רעפּערטואַר. ווייזט אויס, דעם עולם איז נישט אינטערעסאַנט געווען צו זען אסתר־רחלען אין אַ „פֿרעמדער־ראָל, און אונדז אַלעמען אין אַ פֿאַרשטעלונג, וואָס איז מיט אַ קורצער צײַט צוריק געווען אַ דערפֿאַלג אין פֿילם.

...מיר האָבן ווידער אָנגעהויבן ערנסט צו טראַכטן וועגן אַ נסיעה קיין אויסלאַנד. ...איידער וואָס־ווען, האָבן מיר צוגעגרייט אַ טורנעע מיט אסתר־רחלס געשווירענעם ייִדישן און איבערגעזעצטן רע־פּערטואַר. דער דאָזיקער טורנעע, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן אין וואָ־לין, האָט קיין באַזונדערן אינטערעס נישט אַרויסגערופֿן בײַם עולם. מיר האָבן אים געמחט אינגיכן איבערײַסן צוליב דער באַנײַטער קראַנקייט פֿון אסתר־רחל. פֿון וואַלקאָויסק האָט זיך אסתר־רחל געקליבן באַזוכן איר געבוירן־שטאָט פֿאַראַזאָוע. זי האָט עס שוין אָבער נישט באַוווּזן. אין באַראַנאָוויטש איז זי פֿאַרבליבן אין בעט. אין זעלבן בעט — האָט אונדז פֿאַרזיכערט זער באַלעבאַס פֿון האָטעל — איז אויך געלעגן דער קראַנקער שלום־עליכם. בײַ דער ערשטער מעגלעכקייט האָבן מיר זי אַרויסגענומען פֿון האָטעל און אַריבערגעפֿירט קיין וואַרשע. ס׳איז פֿעסטגעשטעלט געוואָרן אַ רע־צידיו פֿון איר קראַנקייט. דאָסמאָל איז שוין אומעגלעך געווען צו אַפּערירן. דער קאַנסער האָט זיך פֿאַרשפּרייט אין די לונגען. מ׳האַט זי אַרויסגעפֿירט אויף אַ דאָטשע־אַרט, נאָנט צו וואַרשע, נע זאָל זי קאַנען פֿסדר באַזוכן.

אין באַראַנאָוויטש האָט זיך, אַלזאָ, אסתר־רחל געזעגנט מיט איר געזונטן טעאַטער־לעבן. זי האָט אין אַ צײַט אַרום נאָך איין מאָל גע־שפּילט „מירעלע אַפֿרת“ אויף אַ בענעפֿיס פֿאַר אַן אַקטיאָר. דאָס איז געווען אין מעזריטש. „מירעלע אַפֿרח“ איז געווען דאָס שוואַנגען־ליד פֿון אסתר־רחל קאַמינסקאַ, איר געזעגענונג מיטן טעאַטער, מיטן עולם; איצט האָט געוואַרט אויף איר אַ שווערע און לאַנג־דויערנדיק געזעגענונג — מיטן לעבן.

וועגן ק׳ס לעצטן אויפֿטריט אויף דער בינע גיט איבער דער אַקטיאָר ז. קאַץ, אַז לויט דער אינציאַטיוו פֿון אַקטיאָר־וועטעראַן שוואַרצבאַרד, איז צונויפֿגעשטעלט געוואָרן אַ טרופּע מיט א. ר. ק.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

צו געבן צוויי פֿאַרשטעלונגען אין מעזריטש. צו דער ערשטער פֿאַרשטעלונג איז געגעבן געוואָרן „מירעלע אַפֿרת“, און ער שיל-דערט אַזוי די פֿאַרשטעלונג:

„דאָס טעאַטער איז פֿול געפֿאַקט. ס׳איז פֿריילעך און לעבעדיק. ייִדן, ווייבער, קינדער טאַראַראַמעווען אויף וואָס די וועלט שטייט. אין עק זאָל פֿונקט אַנטקעגן די [דער] בינע קעניגט מיט זײַן גאַנצער פֿראַכט און גלאַנץ דער „קעניג איבער אַלע קעניגן“ — דער בופֿעט... אין דער הייך, איבערן בופֿעט, הענגט אַ לאַמפֿ און וואַרפֿט דורכן פֿינצטערן זאָל אַ טריבע שײַן אויף דער בינע.

אויף דער בינע איז אויך נישט צו פֿויגלדיק. מען האָט זיך פֿאַר-לאָזט אויף די פֿייערלעשער זיי זאָלן אַלץ צוגרייטן. זײַנען זיי אָבער, ווייזט אויס, אין דער טעאַטער-קונסט נישט איבעריק געניט. איז טאַקע די בינע נישט אויסגעשטעלט ווי עס באַדאַרף צו זײַן. אסתר-רחלען אַרט זאָס שטאַרק. מען זעט, ס׳קאָסט איר ממש געזונט און דערצו נאָך איז פֿינצטער אויך... ווי פֿאַרביטערט זי איז נישט געווען, איז איר שפּילן געווען גרויסאַרטיק, קינסטלעריש, ווי אין די בעסטע צײַטן, ווי אין די ערשטע בעסטע טעאַטערס... אַלע אַרטיסטן זײַנען געבליבן בײַ יעדער סצענע מיט אַפֿענע מיילער.“

צומאַרגנס האָט געדאַרפֿט גיין די צווייטע פֿאַרשטעלונג „כאַסיע די יתומה“. ק. האָט געהייסן ווידער מאַכן פֿראַבע. דערנאָך זײַנען די אַקטיאָרן פֿאַרבליבן בײַ איר אין צימער. זי און דער אַקטיאָר לאַנדוי האָבן געזונגען פֿון אַמאַליקן גאַלדפֿאַדן-רעפּערטואַר און דערציילט עפּיזאָדן פֿון אַמאַל. דאָ זײַנען, ווי אַ דעלעגאַציע, אַרבינגע-קומען צוויי יונגעלייט מיט אַ בקשה, אַז אַנשטאַט „כאַסיע די יתומה“ זאָל ק. שפּילן... „די רומענישע חתונה“, וואָס איז דעמאָלט געווען דער שלאַגער אויף דער ייִדישער בינע אין פּוילן. ק. האָט זיי סאַר-קאַסטיש געענטפֿערט: „ניין, קינדערלעך, נאָך נישט...“ ווען די אַק-טיאָרן זײַנען צוגעקומען צום טעאַטער-זאָל, האָבן זיי אים געטראַפֿן פֿאַרמאַכט, ווייל דער אויפֿזעער פֿון פֿייערלעשער-זאָל האָט געמאַכט אַ כּוסה, מיטגענומען די שליסלען און ערגעץ וווּ אַוועק. די פֿאַרשטע-לונג איז דעריבער ניט פֿאַרגעקומען, און אַזוי האָט ק. פֿאַרענדיקט איר לעצט מאָל שפּילן מיט „מירעלע אַפֿרת“. דאָס איז געווען דעם 30 יוני 1925 אין מעזריטש.

די וועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

זיגמונט טורקאוו שילדערט אזוי אירע לעצטע טעג:

„מיר האָבן זיך ווידער אַרויסגעלאָזט אויף דער פּראָווינץ מיט 3 קאַמעראַלע פּיעסן. ...עס איז אונדז אָבער נישט באַשערט געווען צו געניסן אין דער פֿולער מאָס פֿון די דאָזיקע דערפֿאָלגן. די באַ-אומרויזונג וועגן אסתר-רחלס געזונט-צושטאַנד, די פסורדיקע טעלעפֿאָנען אַהיים, די שלעכטע ידיעות פֿון דאָרט, האָבן אונדז געהאַלטן אין פסורדיקער שפּאַנונג. זיצן אין וואַרשע האָבן מיר נישט געקאָנט. אונדזער טורנע האָט געגעבן די ברייטסטע מעגלעך-קייטן אויפֿצוהאַלטן דאָס לעבן פֿון אסתר-רחל אין אַ סאַנאַטאָריע און גלייכצײַטיק צו פֿאַרזאָרגן די הייס מיטן קינד.

אין אַ געוויסן טאָג האָבן מיר באַקומען אַן אַרויספֿאַדערונג טיכף זיך אומצוקערן קיין וואַרשע. אסתר-רחל איז שוין געווען אין דער הייס. דאָס זײַנען געווען די לעצטע צוויי וואַכן פֿון איר לעבן. מ'האַט זי אויפֿגעהאַלטן מיט הינסטלעכן אָטעם און אײַנ-שפּריצונגען. זי האָט געמוזט אירע לעצטע טעג פֿאַרברענגען זיצן-דיק, ווייל פֿונם צורירן דעם רוקן צום געלעגער, פֿלעגט זי זיך נעמען שטיקן. פֿונם פסורדיקן אַנשפּאַרן דעם גוף אויף די הענט, זײַנען זיי געוואָרן געשוואַלן און מיר האָבן געזוכט פֿאַרשיידענע המצאות צו פֿאַרלייכטערן איר דאָס זיצן. אַפֿטמאָל פֿלעג איך שעהן-לאַנג זיצן אויף איר בעט און זי פֿלעגט שלאָפֿן, אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף מײַן אַקסל. ווען זי פֿלעגט זיך אויפֿכאַפֿן נאָך דער וויר-קונג פֿון די איינשפּריצונגען, פֿלעגט איר נעמען שטיקן דער הוסט. איינמאָל איז זי בעת אַזאַ אַנפֿאַל פֿון הוסט, אַראָפּגעשפּרונגען פֿון בעט און צוגעלאָפֿן צום אָפֿענעם פֿענצטער. מ'האַט זי בײַם סאַמע ראַנד פֿאַרהאַלטן און צוריקגעפֿירט צום בעט. אַן אַנדערש מאָל איז זי אויף אַ רגע געקומען צו זיך, געקוקט אויף אונדז מיט פֿאַרגלאַצטע אויגן און אַ זאָג געטאָן: „איר האָט דאָס גוט געמאַכט...“ און ווידער איז זי אײַנגעשלאָפֿן. וואָס זי האָט געמיינט דערמיט, האָבן מיר נישט פֿאַרשטאַנען.

די לעצטע נאַכט פֿון איר לעבן האָט מען מיך געצוואונגען אײַנ-צוגיין אין אַ צווייטן צימער זיך צולייגן. ס'איז געווען פֿאַרטאָג. איך בין אײַנגעשלאָפֿן אין די מלבושים. מיר האָבן זיך בכלל די לעצטע וואָך כמעט נישט אויסגעטאָן. פּלוצים דערהער איך אַ געשרײַ. מיט איין שפּרונג בין איך געווען בײַ איר אין צימער. זי איז געלעגן

זלמן זילבערצווייג

אויפן קישן מיט אַ שמייכל אויף די ליפן. ענדלעך קאן זי ליגן און ווייטיקן... איד האב געהערט איר לעצטן זיפּ... אידאָ איז געלעגן אויף דער ערד און שטיל געיאַמערט... סיערשטע מאָל האָב איד געהערט אַזוי האַרצייַסנדיק יאַמערן... ווי אַ קליין קינד, וואָס קאָן נישט ריידן און באַקלאַגט זיך אויף ווייטיקן... אַ געוויין און טרערן, אַ סקאַמלען פֿון אַ פֿאַרווונדיקט באַשעפֿעניש... אַ לאַנגע צייַט האָט דאָס מיד פֿאַרפֿאַלגט.

א. ר. ק'ס טויטן-מאַסקע, געצייכנט — הערצקע גאַלדשטאַק

די לוויה האָט אייגעאַרדנט דער אַרטיסטן-פֿאַרין. זינט פּרצם לוויה האָט וואַרשע אַזאַ מאַסן-טרויערצוג נישט געזען. די יידישע

די וועלט פֿון אסתר־רחל קאמינסקא

געשעפטן פֿאַר וועלכע די לוויה איז פֿאַרבייגעגאַנגען, זײַנען געווען פֿאַרמאַכט. דאָס ייִדישע וואָרשע איז געווען איינגעהילט אין טרויער. טײַז געשטאַרבן די מאַמע אסתר־רחל.

אסתר־רחל קאמינסקא איז געשטאַרבן דעם 27 דעצעמבער 1925 אין איר היים אין וואָרשע.

אויף דער לוויה זײַנען אַרויסגעטראָטן נאָר צוויי מספּידים. דער אַקטיאַר ש. לאַנדוי אין נאָמען פֿון די אַקטיאַרן און ה. ד. נאָמבערג, וועלכער האָט צווישן אַנדערן געזאָגט:

„זי איז געווען די געראַטנסטע טאַכטער פֿון דער גאַלדענער עפּאַכע פֿון דער ייִדישער קולטור. זי איז געווען אַ קינד פֿון אַ צײַט פֿול גלאַנץ און רוים, ווען עס האָט זיך אויסגעדוכט, אַז אַלע אונדזערע קוואַלן זײַנען אויפֿגעשלאָסן געוואָרן, ווען פֿון די טיפֿענישן פֿון דער פֿאַלקס־נשמה האָבן זיי געשלאָגן די קוואַלן פֿול מיט דער פֿרייד פֿון שאַפֿן, און זייער הילכיק געמורמל האָט זיך צעטראָגן אין אַלע פֿאַרוואָרפֿנסטע ווינקלען פֿון ייִדישן לעבן און פֿון אַלע זײַטן האָט זיך אָפּגעענטפֿערט דאָס ווידערקול: מיר לעבן, מיר שאַפֿן!

זי איז דאָס קינד פֿון אויפֿגאַנג, פֿון ייִדישן רענעסאַנס. צוזאַמען מיט דער ייִדישער ליטעראַטור, וואָס האָט דעמאָלט געמאַכט די ערשטע שריט, אונטער דער אַנפֿירונג פֿון י. ל. פּרץ, אַרויסצורײַסן זיך פֿון די ענגע ראַמען פֿון טראַדיציאָנעלע, קליינשטעטלידיקע ייִדישקייט, כדי צו דערלאַנגען צו אַ העכערע שטופֿע פֿון מענטשלעך־מאָדערנעם שאַפֿן, האָט אויך דאָס ייִדישע טעאַטער זיך גענומען רוקן פֿון אַרט אין דערזעלביקער ריכטונג. אויך אין ייִדישן טעאַטער האָט זיך געפֿילט דער לעבעדיקער אַטעם פֿון יענער תקופֿה, און דעמאָלט באַווייזט זיך די געשטאַלט פֿון אסתר־רחל קאמינסקא אַלס די העכסטע דערגרייכונג פֿון יענער צײַט אויף דעם געביט פֿון טעאַטער.

אַ טראַגיקעריג, אַ ייִדישע טראַגיקעריג, וואָס דאָס וואָרט באַ־טייט האָבן אפֿשר נישט אַלע ריכטיק אָפּגעשאַצט, אָבער אַלע האָבן געפֿילט, אַז זי ברענגט מיט זיך עפעס נײַעס, נישט געווענט. ... מיט אסתר־רחל קאמינסקאן האָט זיך בײַ אונדז באַווײַזן די ערשטע ייִדי־שע טראַגישע פּערזענלעכקייט וווּ די לײַדן באַקומען אַ העכערע פֿאַרס און אַ העכערן־זין.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

טיפֿע, שטאַרקע איבערלעבענישן, געפֿאַרט מיט דעם געפֿיל פֿון קינסטלער צו צוריקגעהאַלטנקייט, צו טאַקט און מאַס, אַט די ביידע מעלות האָבן פֿון איר געמאַכט אַ גרויסע בינע־קינסטלערין. זי איז פֿון אַלע פֿאַרשטאַנען געוואָרן און זי האָט גערעדט צו די הערצער פֿון אַלע, פֿון דער עקסטער „גאַלעריע“ אין וואַרשע ביז צו דעם אַסי־מילירטן אינטעליגענט אין פעטערבורג, ווײַל זי האָט גערעדט אויף דער אינטערנאַציאָנאַלער און אינטערקלאַס שפּראַך — אויף דער שפּראַך פֿון דער קונסט“.

דעם 5 יאַנואַר 1926 איז אין וואַרשע פֿאַרגעקומען אַן אַקאַדעמיע צום אַנדענק פֿון א. ר. ק. נאַכן שפּילן שאַפענס טרויער־מאַרש, האָבן גערעדט אין נאָמען פֿון ייִדישן אַרטיסטן־פֿאַריין — דר. מ. ווייכערט, אין נאָמען פֿון ייִדישן ליטעראַטן און זשורנאַליסטן־פֿאַריין — יוסף העפֿטמאַן, זרובבל, דר. שיפּער און נח פּרילוצקי.

דינסטיק דעם 26 יאַנואַר 1926 איז אויפֿגעדעקט געוואָרן די מצבּה, וואָס איז אויסגעקריצט געוואָרן דורכן סקולפּטאָר רובענליכט. דער מאַרמאָר שטעלט מיט זיך פֿאַר אַ שיינע מאַסקע פֿון אַ לייבי־קאַפּ איבער וועלכן ס׳געפֿינט זיך אַ גרויסער אַדלער. פֿון אונטן געפֿינט זיך אַ קליין טייבעלע און אין די זנטן פֿון קאַפּ צוויי הירשן. אויפֿן גראַניט פֿון אונטן געפֿינט זיך די אויפֿשריפֿט אויף ייִדיש: „מאַמע אסתר רחל קאַמינסקאַ“, און אין די זנטן די דאַטעס „1870-1925“.

דער אַנדענק

זיגמונט טורקאוו שרייבט:

„די שלושים פֿון אסתר־רחל זיינען געוואָרן באַצייכנט מיט דער אַנטהילונג פֿון אַ מצבּה אויף איר קבר און מיט דער עפֿענונג פֿונעם טעאַטער־מוזיי אויף איר נאָמען.

דעם פּראַיעקט צו דער מצבּה האָט געצייכנט [דער ברודער פֿון דער שווישפּילערין בעלאַ בעלאַרינאַ] אונדזער חבֿר פּעליקס רובינ־ליכט, [וואָס איז צוזאַמען מיט זײַן משפּחה און אַלע זײַנע שאַפֿונגען אומגעבראַכט געוואָרן דורך די נאַציס] וואָס האָט אויך אויסגעקריצט דעם באַרעליעף אין מאַרמאָר פֿאַר איר אויבערשטער טייל, ווען די מצבּה איז שוין געווען פֿאַרטיק און די דאַטע פֿאַר איר אַנטהילונג האָט זיך דערנענטערט, איז אומגעריכט אויפֿגעשווומען אַ שטע־

די זועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

רונג מצד אונזערע כלי-קודש. אויפֿן גענשער בית-עולם איז גע-
ווען אַרויפֿגעצווונגען אַ ספעציעלער באַאַמטער פֿון ראַבינאַט אויף
צו קוואַליפֿיצירן די „כשרות“ פֿון די מצבות. דער דאָזיקער „ספעק“
האַט אַנטדעקט אין קאַפּ פֿונם לייב אַן ענלעכקייט צו אַ מענטשלעכע
קאַפּ און פֿאַרווערט צו שטעלן די מצבה... ס'האַבן נישט געהאַלפֿן
די טענות, אַז אויך אַ לייב האָט אויגן, אַ נאַז, אַ מויל און די גרווע,
וואָס נעמט אַרום זײַן קאַפּ איז נישט קײן מענטשלעכע באַרד... נאָך
לאַנגע אינטערווענצן און אַ געוויסן רעטוש אינעם מאַרמאַר, וואָס
זאָל באַזײטיקן די „מענטשנענלעכקייט“ פֿונם לייב, איז די מצבה
אַנטהילט געוואָרן צו דער צײַט. דער אויפֿשריפֿט אויף דער מצבה
איז געווען: „מאַמע אסתר-רחל — די קינדער“, און זי געפֿינט זײַך
נאָך ביזן היינטיקן טאַג אויפֿן וואַרשעווער בית-עולם, אין זער
הויפּט-אַלעי, וואָס פֿירט צום אוהל-פּרץ. [פּונקט ווי דער אוהל-פּרץ
איז, צום גליק, נישט פֿאַרניכטעט געוואָרן דורך די נאַציס, אַזוי איז
אויך פֿאַרבליבן קײס מצבה, וואָס איז, נאָך דער באַפֿרײונג פֿון
פּוילן, אויפֿגעפֿרישט געוואָרן פֿריער דורכן ראש הקהל מרדכי
ליכטענטשײן און דערנאָך דורך איר טאַכטער אידאַ].

דער טעאַטער-מוזײ, וואָס איז געווען אַן ערשטער אין זײַן מײַן,
האַט מיט זיך, אייגנטלעך, פֿאַרגעשטעלט אַן ערשטן עטאַפּ פֿאַר
דער דאָזיקער וויכטיקער אינסטיטוציע, וואָס אידאַ קאַמינסקאַ
און איד האָבן מיט דער צײַט פֿאַרברייטערט און פֿאַרגעזעלשאַפֿט-
לעכט. ווען דער מוזײ איז געגרינדעט געוואָרן, איז ער באַשטאַנען
פֿון צוויי טײלן. איינער — ענג פֿאַרבונדן מיט אסתר-רחלען, און
דער צווייטער — אַן אַלגעמײנער.

אינס ערשטן טײל זײַנען געווען צונויפֿגעזאַמלט אסתר-רחלס
בריוו, וואָס זײַנען אין 1927 פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן דורכן ווילנער
פֿאַרלאַג ב. קלעצקין (מיט דערקלערונגען און אַן אַרײַנפֿיר פֿון
מאַרק טורקאָוו), מאַנוסקריפֿטן פֿון אַ טײל מעמואַרן, וואָס זײַנען
געווען פֿאַרעפֿנטלעכט אין „מאַמענט“ אונטער יאַנאַס טורקאָווס רע-
דאַקציע, רעצענזיעס, אַפֿישן, פּראַגראַמען, אַדרעסן, מתנות, ביל-
דער אא"וו. אין אַ ספעציעלער שאַנק האָבן זיך געפֿונען די קליידער
און פֿאַרוקן פֿון אסתר-רחלס וויכטיקסטע ראָלן.

דער אַלגעמײנער טײל איז באַשטאַנען פֿון אַפֿישן אין פֿאַרשידע-
נע שפּראַכן, אַפֿילו אין טערקיש, פֿון גאַלדפֿאַדענען ביז צו די

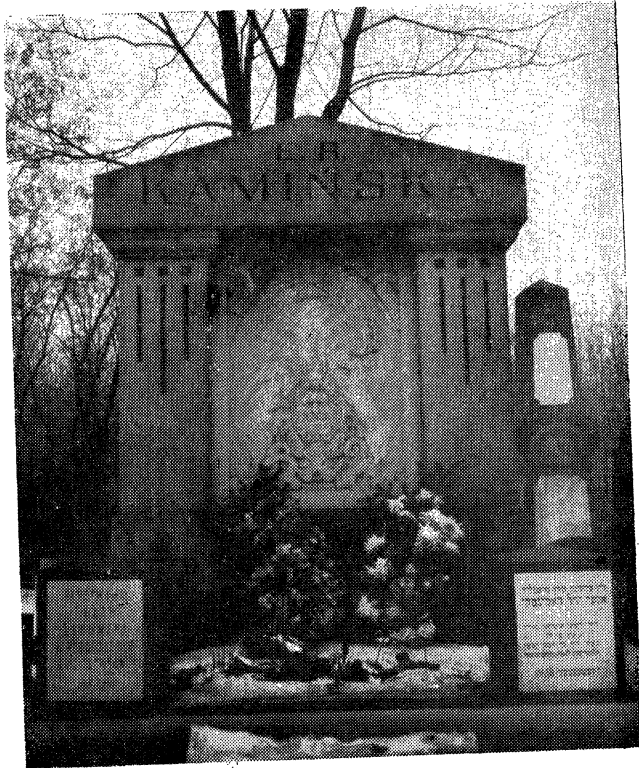
זלמן זילבערצווייג

פֿאַרשטעלונגען פֿון מאָדערנעם ייִדישן טעאַטער; בילדער פֿון אויפֿ־
פֿירונגען און פֿון באַזונדערע אַקטיאָרן, אין פֿריוואַטן לעבן און אין
ראַלן; מאַנסקריפֿטן פֿון פֿיעסן, „אַריגינעלע“ און באַאַרבעטע; צענ־
זורקעס אין פֿאַרשיידענע שפּראַכן, „פֿריקאַזן“ פֿון גובערנאַטאָרן
און לאַקאַלע נאַטשאַלסטוואַ, בריוו פֿון י. ל. פּראָ, מענדעלע, פֿרוג
און אַנדערע שרײַבער, אַקטיאָרן און פֿאַרערער. אַ טייל פֿון די מאַטע־
ריאַלן זײַנען געווען קאַאָטיש פֿאַנאַנדערגעוואָרפֿן איבער די שופֿ־
לאַדן און קאַסטנס פֿון אַסתר־רחלס דירה און האַבן זיך על פי נס
אַפּעראַטעוועט; אַ טייל האַבן אײַך באַקומען בײַ אַקטיאָרן; פֿרוי וויי־
מאַ [ווייסמאַן], פֿישער, אַבעלמאַן, שטראַספּאַגעל, בערמאַן, לואי,
שוואַרצבאַרד, ק. מ. עבעל און אַנדערע. פֿאַר געוויסע מאַטעריאַלן
האַבן אײַך געצאָלט, די מערסטע אָבער זײַנען אונדז געוואָרן איבער־
געגעבן במתנה פֿאַרן מחײַ, אַלע אַפֿישן, באַגריסונגען און ענלעכע
עקספּאַנאַטן זײַנען געוואָרן געבונדן און אויסגעשטעלט אין ספּע־
ציל־באַשטעלטע גלעזערנע שטענדערס און שאַפֿעס. זײ זײַנען
געוואָרן סעגרעגירט און קאַטאַלאָגירט לויט פֿאַרשיידענע אַנטוויק־
לונג־עטאַפֿן פֿונעם ייִדישן טעאַטער.

צו די שלויסיס איז דער טעאַטער־מחײַ געעפֿנט געוואָרן אינעם
גרויסן זאַל פֿון דער דירה וווּ אַסתר־רחל האָט פֿאַרענדיקט איר לעבן.
דאָרט האָט זיך אויך געפֿונען די בראַנדזענע טויטן־מאַסקע פֿון
אַסתר־רחלען, אַראַפּגענומען פֿון פֿ. רובינליכט. דעם טאַג פֿון דער
עפֿענונג זײַנען פֿאַרבייגעגאַנגען אונדזער דירה הונדערטער מענטשן.

דער מחײַ איז געוואָרן באַצײכנט ווי אַ וויכטיקער בײַשטייער פֿאַר
דער געשיכטע־פֿאַרשונג פֿון ייִדישן טעאַטער. אַן אַרבעט פֿון יאָרן
איז געמאַכט געוואָרן במשך פֿון דרייסיק טעג. צו דער יאַרצײַט פֿון
אַסתר־רחל האַבן מיר דעם מחײַ איבערגעגעבן דעם „יוואַ“ אין
ווילנע, וווּ ער האָט באַקומען אַ פּאַסיקן זאַל און פּערסאָנאַל. בײַ מײַנע
באַזוכן אין ווילנע פֿלעג אײַך שטענדיק באַזוכן דעם מחײַ און
נאַכפֿאַלגן זײַן אַנטוויקלונג. נאָך דוד הערמאַנס טויט איז דאָרט
צוגעקומען אַן אינטערעסאַנטער הערמאַן־ווינקל. פֿון אַלע מײַנע
סודײַנען פֿלעג אײַך צושיקן אַהין מאַטעריאַלן. נאָך מײַן רײַזע
איבער די דרום־און צענטראַל־אַמעריקאַנער לענדער, איז דער מחײַ
באַדײַכערט געוואָרן מיט אַן אינטערעסאַנטער טעאַטער־דאַקומענט־
טאַציע פֿון דער נײַער וועלט.

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

מצבה פון א. ר. קאמינסקא (צייכענונג פון פעליקס רובענליכט)

[אין אן ארבעט „דער טעאטער-מוזיי אין פון אסתר-רחל קאמינסקי ביים יווא“ פון פאנני שאפירא, געדרוקט אין „ארכיוו פאר דער געשיכטע פון יידישן טעאטער און דראמע“, ווילנע-ניו-יארק, 1930, זו. 512-520, באשרייבט זי אויספירלעך די מאטעריאלן און דאקומענטן, וועלכע געפינען זיך אין דעם מוזיי, וואס איז שפעטער, בעת דער נאצי-אקופאציע פון ווילנע, דורך די אקופאנטן חרוב ומוחרב געווארן. א קליינער טייל פון די דארט אנגעזאמלטע מאטעריאלן איז נאך דער צווייטער וועלט-מלחמה אפגעראטעוועט געווארן דורך דער אמעריקאנער ארמיי פון א געוויסן פלאץ אין דייטשלאנד.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

ווי עס איז פֿאַרשלעפט געוואָרן דורך דער נאַציִשער אַרמיי, און געפֿינט זיך איצט אין „יוואָ“ אין ניו־יאָרק, צוזאַמען מיט די טעאַטער־מאַטעריאַלן, על פי רוב פֿון דעם „ייִדישן טעאַטער־מוזיי“, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין ניו־יאָרק, און איז אונטערגעגאַנגען, מאַטע־ריאַלן פֿון דעם טעאַטער־עזבון פֿון טעאַטראַל שלום פּערלמוטער און דעם פּסדריקן צופֿלוס פֿון נײַ־געזאַמלטע טעאַטער־מאַטעריאַלן, אין אַ גרויסער מאָס דורך זלמן זילבערצווייג].

די מצבּה און דער מוזיי האָבן פֿאַרשלונגען גרויסע געלטער. מיר זײַנען געוואָרן פֿאַרשולדיקט איבערן קאַפּ. אסט־רחלס צירונג איז שוין פֿון לאַנג געווען פֿאַרזעצט און איד האָב מיט אידאָ קאַמינ־סקאַ גענומען שרײַבן וועקסלען. פֿון דאָן אָן האָבן מיר במשך פֿון יאָרן נישט אויפֿגעהערט צו שרײַבן און צו צאָלן וועקסלען. אין יענער שווערער צײַט איז אונדזער פֿרײַנט קלמן־משה עבעל, „דער בײַזער עבעל“, ווי מ'האַט אים גערופֿן, געווען דער אײַנציקער, וואָס האָט אונדז פֿאַרגעלייגט אַ גמילת־חסד. ער איז ספּעציעל געקומען פֿון פּשעמישל צו דער לוויה פֿון אסט־רחל. די שלושׂים האָבן זיך פֿאַרענדיקט מיט אַ ספּעציעלער פֿאַרשטעלונג פֿון „כאַשע די יתומה“ מיט אידאָ קאַמינסקאָ אין דער טײַטלראַל. איך האָב נישט געקאַנט אָנטיילנעמען אין איר, ווייל נאָך אויף דער לוויה האָבן איך זיך שטאַרק צוגעקילט“.

זיגמונט טורקאָוו האָט זיך באַווזן צו ראַטעווען פֿון פּוילן, האָט אויסגעוואַנדערט אין די דרום־אַמעריקאַנער לענדער, וווּ ער האָט געשפּילט אויף ייִדיש און אויך אויפֿגעפֿירט פּיעסן אין אַנדערע שפּראַכן, און אין 1949 זיך צוריקגעקערט אינעם באַנטישן פּוילן און דאָרט גענומען ווידער אויפֿפֿירן און שפּילן אויף ייִדיש.

וועגן יענעם פּעריאָד שרײַבט ער:

„...נישט דער דאָזיקער פרעמיערע [„די בלאַנדזשענדע שטערן“ לויט שלוט־עליכט], איז געעפֿנט געוואָרן אין וואַרשע [געוון ברעסלאָו] דער טעאַטער־בנין אין פֿון אסט־רחל קאַמינסקאָ.“

גלייך נאָך איר טויט האָט י. טורקאָוו־גרודבערג פֿאַרעפֿנטלעכט, אין פֿאַרטזעצונגען, אין וואַרשעווער „הײַנט“, ק.ס. אויספֿירלעכע ביאָגראַפֿיע, וואָס האָט געזאַלט אין 1939 דערשײַנען אין שלמה שײַנבערגס פֿאַרלאַג, אָבער צוליבן אויסבראַך פֿון דער צווייטער וועלט־מלחמה איז דערפֿון נישט געוואָרן.

די וועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

אין 1927 איז אין ווילנער פֿארלאג פֿון ב. קלעצקין ארויס דאָס בוך „בריוו פֿון אסתר רחל קאמינסקי (154 זו.) מיט דערקלערונגען און אַרײַנפֿיר פֿון מאַרק טורקאָוו“. דאָס בוך נעמט אַרײַן 73 בריוו פֿון 1908 ביז 1925, צו איר מאַן, קינדער און אַ רײַ ייִדישע שרײַ-בער און טעאַטראַלן. צום סוף פֿון בוך ווערט אַנאַנסירט דאָס צוגרײטן צום דרוק „מעמואַרן פֿון אסתר רחל קאמינסקי און אַ גרויסער זאַמל-בוך, געווידמעט א. ר. קאמינסקי, אַרטיקלען, זכרונות, מאַטעריאַלן וועגן אסתר-רחל קאמינסקי, געקליבן דורך מאַרק טורקאָוו“.

דער פּראָיעקט איז נישט פֿאַרווירקלעכט געוואָרן.

אין זײַן הקדמה צו דער זאַמלונג פֿון א. ר. קאמינסקיס בריוו שרײַבט מאַרק טורקאָוו:

„די איצטיקע זאַמלונג פֿון אסתר-רחל קאמינסקיס בריוו איז אַן אַנהייב פֿון אַ רײַ זאַמלונגען, וואָס אײַך האָב בדעה אַרויסצוגעבן. די זאַמלונגען זאָרפֿן אַפּשפּיגלען דאָס רײַכע און פֿיל-פֿאַרביקע לעבן פֿון דער גרויסער קינסטלעריי, די זאַזיקע זאַמלונגען זאָרפֿן דינען נישט נאָר אַלס מאַטעריאַל פֿאַרן קינפֿטיקן מחבר פֿון דער מאַנאַ-גראַפֿיע פֿון אסתר-רחל קאמינסקא, נאָר אַלס מאַטעריאַל פֿאַרן קינפֿטיקן היסטאָריקער פֿונם ייִדישן טעאַטער.

...צום באַדויערן איז די דאַזיקע בריוו-זאַמלונג ווייט נישט קײַן פֿולקומע. דאָס בוך נעמט אַרום אַ קליינעם טײַל פֿון די בריוו, וועלכע אסתר-רחל קאמינסקי האָט געשריבן אין פּריוואַטע, פֿאַמיליען אָדער קינסטלערישע אָנגעלעגנהייטן, צו אירע קרובים, פֿרײַנט און חבֿרים. דער גרעסטער טײַל בריוו, וואָס איז פֿאַרעפֿנטלעכט אין דעם איצ-טיקן בוך, איז גענומען פֿון אסתר-רחל קאמינסקי מחײַ זײַ זײַנען געשריבן געוואָרן צום מאַן און צו די קינדער פֿון דער פֿאַרשטאַר-בענער. פֿון די פֿיל בריוו, וואָס א. ר. קאמינסקי האָט געשריבן צו זײַטיקע פּערזאָנען, איז מײַר דערווייל געלונגען צו באַקומען נאָר אײַניקע (צו יעקבֿ דינעזאָן, פּאַולאַ און נח פּרילוצקי, מענדל עלקין און יאַנאַס טורקאָוו). אירע בריוו געפֿינען זײַך, ווי מײַר איז באַוווּסט, בײַ יוליוס אַדלער, יוסף רומשינסקי, מאַקס ווילנער, אַב. קאַהאַן, פּרץ הירשביין, א.א. [אַלע שוין איצט פֿאַרשטאַרבענע — ז. ז.]. עס איז באַמאָת גרויסער שאַדן, וואָס סײַהאַט זײַך נישט אײַנגעגעבן צו-נויפֿזאַמלען אַלע בריוו פֿון א. ר. קאמינסקי, סײַ לויט זײַער פֿאַרם, סײַ לויט זײַער אײַנהאַלט, זײַנען זײַ געוויס אינטערעסאַנטע קולטור-

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

דאָקומענטן פֿון אונדזערע קינסטלער, און עס איז אַ שאַד אויב זיי וועלן גיין לאיבוד.

[טורקאוו אָפעלירט נאָך אַמאָל, אַז די דערהאַלטער פֿון די בריוו, זאָלן זיי צושיקן] אַ חוץ אייניקע קליינע אויסנאַמען, נעמט אַרום די בריוו-זאַמלונג דריי פּעריאָדן אין דעם לעבן פֿון דער גרויסער קינסטלעריי: אירע נסיעות קיין אַמעריקע פֿון וועלכע עס זײַנען פֿאַרבלײבן נאָר פּאַסט־קאַרטלעך (די בריוו זײַנען, לײדער, פֿאַרפֿאַלן געוואָרן). איר טורנעע איבער רוסלאַנד (1919-1920) און די לעצטע צוויי לעבנס־יאָר פֿון דער קינסטלעריי אין פּוילן. אײַד האָב אין די בריוו קיין שום ענדערונגען נישט געמאַכט, איבערגעלאָזט דעם סטיל און די פֿאַרם ווי זיי זײַנען דורך א. ר. קאַמינסקי געשריבן געוואָרן. עס איז נאָר געווען נײַטיק צוצוגעבן די קאַמאַס און פּונקטן, וועלכע האָבן אין די בריוו געפֿעלט. סײַז אײַד געגעבן אַן איינהײט־לעכע אַרטאָגראַפֿיע. די איינצלנע דערקלערונגען צו די בריוו וועלן די לעזער געפֿינען אין די באַמערקונגען. די דאַטעס, וואָס זײַנען צו די אָנהײב־בריוו געגעבן אין קאַנטיקע קלאַמערן [], זײַנען דורך מיר צוגעגעבן. אײַד האָב זיך דערבײַ באַנוצט מיט די אינפֿאַר־מאַציעס פֿון די וועלכע זײַנען געשטאַנען מיט א. ר. קאַמינסקי אין אַ שטענדיקער פֿאַרבינדונג.

די שטעלן אין די בריוו, וואָס רירן אַן מענטשן, וועלכע לעבן, און בעת די שטעלן האָבן קיין באַזונדערע באַטײַטונג נישט פֿאַר דער כאַראַקטעריסטיק פֿון דער קינסטלעריי, זײַנען אַדורכגעלאָזן. איינ־קע מאָל דערמאַנט אַסתר־רחל קאַמינסקי, אַז זי ווייסט דאָס אירע בריוו זײַנען שלעכט געשריבן. זי פֿאַרענטפֿערט זיך אַבער, אַז דאָס איז נישט איר שולד. איר טאַטע האָט זי בעסער נישט געלערנט...".

[צום סוף פֿון בוך לאָזט מאַרק טורקאוו וויסן, אַז עס ווערט צוגעגרייט אין ווילנער פֿאַרלאַג ב. קלעצקי „מעמואַרן פֿון אַסתר־רחל קאַמינסקי און אַ גרויסער זאַמלבוך געווידמעט א. ר. קאַ־מינסקי (אַרטיקלען, זכרונות, מאַטעריאַלן וועגן אַסתר־רחל קאַמינסקי, געקליבן דורך מאַרק טורקאוו). פֿון פּראַיעקט איז אַבער גאַר־ניט געוואָרן].

אין זײַן רעצענזיע וועגן דעם בוך שרײַבט י. ליפּשיץ:

„וועגן מעמואַרן פֿון אַקטיאָרן איז שוין לאַנג אַרויסגעזאַגט גע־וואָרן אַ מײַנונג אין דער טעאַטראַלאַגישער ליטעראַטור, אַז קיין

די וועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

גרויסן היסטארישן ווערט האבן זיי נישט, ווייל דער אקטיאר איז צו געגצענטריש, אָז ער זאָל קאָנען אַביעקטיוו ריידן וועגן זיך און וועגן דער סביבה אין וועלכער עס קומט אים אויס צו אַרבעטן און צו שאַפֿן. מוז מען דעריבער זײַן זייער פֿאַרזיכטיק ווען מען אָפֿע־רירט מיט אַקטיאַרישע מעמואַרן ווי מיט אַ קוועלע פֿאַר טעאַטער־געשיכטע. אַזעלכע מעמואַרן דאַרפֿן שטאַרק קאָנטראָלירט ווערן מיט דער הילף פֿון אַנדערע קוואַלן. דאָס איז אַן אַרבעט, וואָס איז אַפֿט נישט ווערט די מי, וואָס מען מוז אַרײַנלייגן אין אַזאַ פֿאַרגלייכונגס־שטודיע. אַ סך בעסער איז מיט פֿריוואַטע בריוו פֿון אַקטיאָרן. זיי טראָגן נישט דעם אויסערלעכן אַפֿיציעלן כאַראַקטער און בײַם שרײַבן די בריוו, איז דער אַקטיאָר מער אינערלעך, אינטימ, מענטשלעך.

...די ייִדישע אַקטיאָרן האָבן געשריבן ווינציק בריוו, און נאָך ווייניקער האָט זיך אויפֿגעהיט. ...אסתר-רחל קאמינסקי זאמלונג בריוו, וואָס די פֿאַמיליע אירע האָט פֿאַרעפֿנטלעכט, איז דער ער־שטער פֿרוו אין אונדזער ליטעראַטור אַרויסצוגעבן אינטימע דאָקו־מענטן פֿון אַ בינע־שאַפֿער. „אויב מען זאָל משפֿטן לויט די 75 בריוו, וועלכע שטעלן מיט זיך פֿאַר בלויז „אַן אַנהייב פֿון אַ ריי זאַמלונגען“, וואָס סױערט געפלאַנט אַרויסצוגעבן (ח. 6), איז אסתר־רחל קאמינסקי אין איר פֿריוואַטן לעבן געווען אַ סך אַ סך אומאינטע־רעסאַנטער ווי אַלס קינסטלערין. מיר זעען אין די אַלע גרעסערע און קלענערע בריוו אירע בכלל נישט קיין סימן פֿון דער גרויסער אַר־טיסטין. מיר האָבן דאָ פֿריער פֿאַר אַלץ און אַלעמען די מאַמע אסתר־רחל קאמינסקי, וואָס זאָרגט זיך כּסדר פֿאַר אירע קינדער; שפּילט כּדי צו קאָנען אויפֿהאַלטן אַ זון אין בערלין אַדער אַרויסהעלפֿן אַ טאַכטער מיט אַן איידעם אין כאַרקאָוו אַדער ווילנע. אין די בריוו זײַנען פֿאַראַן חשבונות אויף חשבונות וווּ מען קאָן מאַכן אַדער מען מאַכט מער געלט און וווּ ווייניקער, אַבער סײַז כּמעט אינגאַנצן נישט פֿאַראַן קיין צייכן פֿון די איבערלעבונגען, וואָס די גרויסע אַקטריסע אסתר-רחל קאמינסקי האָט אַדורכגעמאַכט אויף אירע נסיעות איבער אַמעריקע (12, 11/1910), ענגלאַנד, רוסלאַנד און אין די ערשטע יאָרן נאָך דער רעוואָלוציע — אין ראַטפֿאַרבאַנד (1919-20), וווּ זי איז אויפֿגענומען געוואָרן ענטוואַסטיש. אויב סײַגע־פֿינט זיך עפעס אין אַ בריוו, וואָס סױואַרפֿט אַ ליכט אויף אסתר־רחל קאמינסקי דער אַקטריסע, איז עס פֿון איר מאַן. אין אַ צושריפֿט

ז ל מ ן ז י ל כ ע ר צ ו ו י י ג

צו אַ בריוו פֿון ניו־יאָרק צו דינעזאַנען...די בריוו פֿון דער מאַמע פֿון ייִדישן טעאַטער באַווייזן קלאַר, אַז אַסתר־רחל קאַמינסקי איז אין טאַג־טעגלעכע לעבן געווען הימל־ווייט פֿון אַסתר־רחל קאַמינסקי, דער באַרימטער שוישפּילערין. אויב דער אַרויסגעבער פֿון די בריוו, מאַרק טורקאָוו, האָט געמיינט, אַז דיִדאַזיקע בריוו „דאַרפֿן דינען ניט נאָר אַלס מאַטעריאַל פֿאַרן קינפֿטיקן מחבר פֿון דער מאַנאַגראַפֿיע פֿון אַסתר־רחל קאַמינסקי, נאָר אויך פֿאַרן קינפֿטיקן היסטאָריקער פֿונם ייִדישן טעאַטער“ (מ. 6), האָט ער, דאַכט זיך, אַ היבש ביסל איבערגעטריבן.

י. ראַפּאָרט שרייבט:

„בריוו־זאַמלונגען פֿון גרויסע שרייבער און קינסטלער זיינען זייער וויכטיק נישט נאָר צוליב דערקענען די באַטרעפֿנדיקע פּער־זענלעכקייטן. זיי וואַרפֿן אויך אַ העל ליכט אויף דער גאַנצער ליטע־ראַרישער און געזעלשאַפֿטלעכער סביבה פֿון קינסטלער און העלפֿן בויען די קולטור און ליטעראַטור־געשיכטע פֿון פֿאַלק. דער דאַזי־קער וויכטיקער געביט איז אָבער ביי אונדז זייער פֿאַרנאַכלעסיקט... און מאַרק טורקאָוו איז גערעכט ווען ער זאָגט אין זײַן אַרײַנפֿיר: „דער ענין פֿון אַרויסגעבן בריוו פֿון שרייבער און קינסטלער איז נאָך ביי אונדז, ליידער, ווייניק פּאַפּולער. זאַל דאָס דאַזיקע בוך געבן דעם שטויס פֿאַר ווייטערע בריוו־זאַמלונגען פֿון אונדזערע אָנגעווענע שריפֿטשטעלער און קינסטלער“, און אַלס אַנהייב, אַלס נייעס, איז די דאַזיקע בריוו־זאַמלונג צו באַגריסן.

צײַ דערפֿילט אָבער די דאַזיקע בריוו־זאַמלונג די פֿאַדערונגען וועלכע מיר שטעלן, וועלכע מיר מוזן שטעלן, צו איר? געוויס נישט. מאַרק טורקאָוו זאָגט מיט רעכט אין זײַן אַרײַנפֿיר, אַז מיטן נאָמען פֿון דער מאַמען פֿון ייִדישן טעאַטער איז „פֿאַרבונדן די אויפֿלעבונגס־עפּאָכע פֿון ייִדישן טעאַטער אין אייראָפּע“, אַז „נישט נאָר אַ גרויסע קינסטלערין איז זי געווען... זי איז אויך געווען איינע פֿון די גייסט־רייכסטע ייִדישע פֿרויען, וואָס האָבן באַוויזן צו באַשאַפֿן אַרום זיך אַן אמתע ייִדישע פֿאַלקסטימלעכע קולטור־סביבה“. אירע בריוו דאַרפֿן דינען „נישט נאָר אַלס מאַטעריאַל פֿאַרן קינפֿטיקן מחבר פֿון דער מאַנאַגראַפֿיע פֿון אַסתר־רחל קאַמינסקי, נאָר אויך פֿאַרן קינפֿ־טיקן היסטאָריקער פֿונם ייִדישן טעאַטער“. אַט די אַלע פֿאַדערונגען דערפֿילט נישט די דאַזיקע בריוו־זאַמלונג. אין די דאַזיקע בריוו איז

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

נישטאָ קיין סימן נישט פֿון דער „מאַמען פֿון ייִדישן טעאַטער“, נישט פֿון דער רייכער פּערזענלעכקייט פֿון דער קינסטלערין, נישט פֿון דער קולטור און טעאַטער־סביבה, וועלכע זי האָט געשאַפֿן און אין וועלכער זי האָט געלעבט.

אין די בריוו זעען מיר פֿאַר זיך נאָר די פּריוואַטע מאַמע, נישט די מאַמע פֿון ייִדישן טעאַטער. נאָר אומדירעקט קאָנען מיר מאַכן געוויסע אויספֿירן, וואָס האָבן אַ שיכות צום טעאַטער: אויב אסתר-רחל האָט פֿסדר געקעמפֿט מיט געלט־שוועריקייט, אויב זי האָט פֿסדר געדאַרפֿט אַרומפֿאַרן, איז אַ סימן, אַז דער ייִדישער טעאַטער איז נישט געווען מיט אַלעמען, אָבער דאָס זײַנען אַזעלכע אַלגעמיינע ערטער, וואָס מ'דאַרף צו זיי ניט אַנקומען צו בריוו־זאַמלונגען. פֿאַרשטייט זיך, אַז צווישן אַנדערע בריוו וואָלטן אויך די דאָזיקע געקאָנט אַרײַנגענומען ווערן, אָבער אַפֿילו דאָן נישט אַלע, ווייל זיי חוץ זיך אַזוי איבער, אַז זיי שטערן דעם איינדרוק, און ס'ווערט נישט אינטערעסאַנט צו לייענען.

דער אַרויסגעבער פֿון די בריוו, מאַרק טורקאָו, האָט אַליין נייער, דאַרף מען זײַן זייער פֿאַרזיכטיק, מ'קאָן דאָך נישט פֿאַדערן אַן ווייטערע בריוו־זאַמלונגען. אָבער דוקא ווייל דער געביט איז אַ האָבן זיך נישט אַפּגערופֿן אויף זײַנע אויפֿפֿאַדערונגען, און ער זאָגט די סיבות דערפֿון: די וועלכע האָבן די וויכטיקע בריוו־זאַמלונגען געפֿילט די איינזיטיקייט פֿון דער זאַמלונג און ער ווייזט אַן אויף פֿון לייענער, ער זאָל לייענען אויפֿ 158 זײַטן וועגן שיקן געלט צו אַ זון אין בערלין און וועגן קושן דאָ ס'אייניקל. בײַ דעם גאַנצן יראת הַכּבֿוד צו דער מאַמען פֿון ייִדישן טעאַטער קאָן מען דאָס פֿון קיינעם נישט פֿאַרלאַנגען, און כל זמן דעם אַרויסגעבער פֿון די בריוו האָט זיך נישט איינגעגעבן צו באַקומען די וויכטיקע בריוו פֿון אסתר-רחל קאַמינסקי, האָט ער זיך נישט געדאַרפֿט איילן מיט אַרויסגעבן די פֿאַמיליע־בריוו.

אין 1940 איז אין מאַסקווע דערשינען אין מלוכה־פֿאַרלאַג „דער עמעס“, נ. אויסלענדערס בוך „ייִדישער טעאַטער, 1887-1917“ (320 זײַטן), וואָס גיט אַפֿ אַ גאָר גרויסן טייל ק׳ס ראָל אין ייִדישן טעאַטער פֿאַר דער דאָזיקער עפֿאַכע, געשטיצט מיט זייער פֿיל צייט־טאַטן פֿון דער ייִדישער און ניט־ייִדישער פּרעסע וועגן איר שפּילן.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

אזיף אַ באַשטעלונג פֿון דר. מ. ווינכערט האָט יצחק טורקאָוו־גרוֹדבערג אָנגעשריבן אַ גרעסערע אַרבעט וועגן ק. פֿאַרן מינסקער „אינווייסקולט“ און דערנאָך דאָס בוך „די מאַמע אסת־רחל“ (286 ז.), אַרויסגעגעבן אין 1953 אין וואַרשע דורכן פֿאַרלאַג „ידיש בוך“. דאָס בוך, אין אַ בעלעטריסטישער פֿאַרעם; אַ געמיש פֿון פֿאַקטן, עפיזאָדן און פֿאַנטאַסטישע צוטראַכטונגען, שילדערט ק.ס. לעבן פֿון געבוירן ווערן ביז צום אָפּשטאַרבן.

י. לאַזעבניק שרייבט אַזוי וועגן בוך:

„...אין דער ביאָגראַפֿישער דערציילונג פֿירט אונדז דער מחבר איבער די שווערע וועגן און אומוועגן פֿון גאַנג פֿון ייִדישן טעאַטער, פֿון זײַנע דערפֿאַלגן און שטרויכלונגען, פֿון זײַן וואַגלען און וואַנדערן, פֿון די לײַדן פֿון ייִדישן אַקטיאָר, וועלכער האָט אין די סאַמע שווער־סטע באַדינגונגען געטראָגן דאָס קינסטלערישע וואַרט צווישן די אויפֿוואַכנדיקע ייִדישע פֿאַלקס־מאַסן. אסת־רחל קאַמינסקאַ טיילט דעם ביטערן גורל פֿון ייִדישן טעאַטער אונטערוועגנס — אזיף פֿערד און וואַגען ... אסת־רחלס אויפֿשטייג צוזאַמען מיטן וווקס פֿון ייִדישן טעאַטער אין פּוילן איז פֿאַרגעקומען אינס פעריאָד ראַשיקעו אַנטוויקלונג פֿון קאַפיטאַליזם, וועלכער האָט געבראַכן די אַלטע פֿאַרמען פֿון מיטלאַלטער אין ייִדישן לעבן, אַרויספֿירנדיק אזיף דער געזעלשאַפֿטלעך־פֿאַליטישער אַרענע דעם ייִדישן אַרבעטער און האַרעפּאַשניק אַלס די פֿאַנען־טרעגער פֿון פּראָגרעס, פֿון פֿרײַען געדאַנק און פֿון נײַע אידעען. די דאָזיקע נײַע און איבערוועגנדיקע סאַציאַלע שייַכטן אין זײַער שטרעבונג צו אַ בעסער און שענער לעבן, האָבן געשאַפֿן דעם באַדן פֿאַר דער אַנטשטייונג פֿון ייִדישן טעאַטער ... אסת־רחל קאַמינסקאַ האָט מיט אַ גוואַלטיקער עקשנאָו, דורך טווערע מי און אַרבעט, שטופֿנווייַז דערגרייכט אַלץ העכערע שטאַפֿ־לען אין איר קינסטלערישן שאַפֿן.

...אין די ברייטע שטריכן און אין אַ לײַכטער דערציילערישע פֿאַרס שילדערט אונדז דער מחבר די שטייגנדיקע ראַל פֿון אסת־רחל קאַמינסקאַ אין ייִדישן טעאַטער. ... יצחק טורקאָוו ווידמעט אין דער ביאָגראַפֿישער דערציילונג אַ געהעריק אָרט די פֿרײַנטלעכע באַציונגען וועלכע האָבן פֿאַרבונדן אסת־רחלען מיט די קלאַסיקער פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור, מיט שלום־עליכמן און יצחק לייבוש פּרץ און מיט אַנדערע באַקאַנטע ייִדישע שרייַבער: י. דינעזאָן, ה. ד.

די וועלט פֿון אסתר־רחל קאַמינסקאַ

נאַמבערג, נח פּרילוצקי, וועלכע האָבן הויך אָפּגעשאַצט איר ראַל און באַטייטונג פֿאַר דער ייִדישער טעאַטער־קונסט. ... אין דער ביאַ־גראַפֿישער דערציילונג שילדערט אונדז דער מחבר די קינסטלערישע טעטיקייט פֿון אסתר־רחל קאַמינסקאַ אין די פֿאַרשיידנסטע פעריאָדן, שטעטט און לענדער במשך פֿון עטלעכע און דרייסיק יאָר. עס ווערן בֿפֿרטיות אויסגערעכנט כמעט אַלע פּיעסעס אין וועלכע זי איז אויפֿגעטראָטן. איר דינסט דעם ייִדישן טעאַטער ווערט דורכגעפֿלאַכטן מיט די לידן און פֿריידן פֿון דעם פֿאַמיליע־לעבן. מיר טרעפֿן דאָ אויך די ערשטע טריט אויף דער בינע פֿון אידאָ קאַמינסקאַ נאָך אַלס קינד.

אסתר־רחלס גרויס געשאַטלט, איר לעבעדיקע טעאַטער־טראַ־דיציע, געשטיצט אויף די גרויסע אמתן פֿון קריטישן רעאַליזם, פֿאַרמאָגט איר סימבאָלישן המשך [געשריבן אין 1955] אינס ייִדישן מלוכה־טעאַטער אין פֿאַלקס־דעמאָקראַטישן פּוילן, וועלכער איז ניט שטיין געבליבן אויף אַן אַרט און אַנטוויקלט זיך ווייטער אויף די וועגן פֿון סאָציאַליסטישן רעאַליזם. מיט רעכט ווייזט אָן דער מחבר אינס נאָכוואַרט, אַז „אסתר־רחל קאַמינסקאַ איז פֿאַרבליבן ווי אַ מאָנומענט פֿון אויפֿשטייג אין דער געשיכטע פֿון ייִדישן טעאַטער אין פּוילן. זי איז דער קוואַל פֿון וועלכן ס׳האָבן געצויגן זייער יניקה אַלע פֿאַרמעסטן פֿון ייִדישן טעאַטער אין צווישן מלחמה־פעריאָד. איר נאָמען האָט באַגייסטערט אונדזער טעאַטער־אויפֿלעבונג אין באַפֿרייטן פּוילן. איר נאָמען פּאַטראָנירט דעם ייִדישן מלוכה־טעאַטער, וואָס איז די פֿאַרקערפּערונג פֿון אסתר־רחלס חלומות.“

די ביאַגראַפֿישע דערציילונג „די מאַמע אסתר־רחל“ איז ניט פֿריי פֿון אַ ריי וועזנטלעכע בלוזן. אויב דער מחבר איז שטאַרק אין די ערטער, וווּ ער שילדערט ליכט און דערציילעריש ריי־טעאַטראַלע דערשייַנונגען, פּיעסעס, אויפֿפֿירונגען און שפּיל, קומען אָבער אַנ־דערע דערשייַנונגען אַרויס באַטייטנדיק שוואַכער און בלוט־אַרעם. צו זיי געהערן די שילדערונגען פֿון דער געזעלשאַפֿטלעכער קאַנווע אויף וועמנס פֿאַן עס אַנטוויקלען זיך די געשעענישן. עס באַקומט זיך. דער אייַנדרוק, אַז די געזעלשאַפֿטלעכע פֿאַן פֿון דער דערציילונג איז ערטער־ריין מעכאַניש און בלוז פֿאַרמעל פֿאַרבונדן מיט דעם סיפּור המעשה.

די דערציילונג איז מער בעלעטריסטיש ווי ביאַגראַפֿיש. מעגלעך, אַז וועגן דעם האָבן דעצידירט אַביעקטיווע שוועריקייטן פֿאַר וועלכע

זלמן זילבער צווייג

דער מחבר איז געשטעלט געוואָרן. אָבער אָפֿילו אין דעם פֿאַל וואָלט געווען זייער נוצלעך צו פֿאַרזען די דערציילונג מיט אילוסטראַציעס, פֿאַטאָגראַפֿיעס און אייגנהענטיק געשריבענע בריוו אדג. דער בעלע-פֿאַרלייכטערט דעם ליינער און באַזונדערס דעם יונגען ליינער טריסטישער טייל — אפֿשר אומבאַמערקט פֿאַרן מחבר — פֿאַר-מאַגט אַ ריי שטעלן, וואָס ערטערווייזן חזרן זיי איבער (גאַנצע שטיקער פֿון שולמית, מירעלע אפֿרת, כל נדרי). פֿאַר אַ פֿעלער דאַרף באַ-טראַכט ווערן דער פֿאַקט, וואָס די רעדאַקציע פֿון פֿאַרלאַג האָט ניט פֿאַרזען די דערציילונג מיט אַ געהעריקן אַרײַנפֿיר, וואָס וואָלט פֿיל פֿאַרלייכטערט דעם ליינער און באַזונדערס דעם יונגען ליינען צו פֿאַרשטיין די געשילדערטע עפֿאַכע.

אויסער דעם זינען אין דער ייִדישער און וועלט־פרעסע געווען אפּגעדרוקט ממש טויזנטער אַרטיקלען און רעצענזיעס וועגן א. ר. ק.

די פֿולשטענדיקע ביאָגראַפֿיע ווי זי איז געדרוקט אין דעם באַנד, איז אויך דערשינען סעפֿאַראַט אין 1969 אין מעקסיקע אונ-טערן נאָמען „די וועלט פֿון אסתר רחל קאַמינסקאַ“ פֿון זלמן זילבער-צווייג.

פילמען

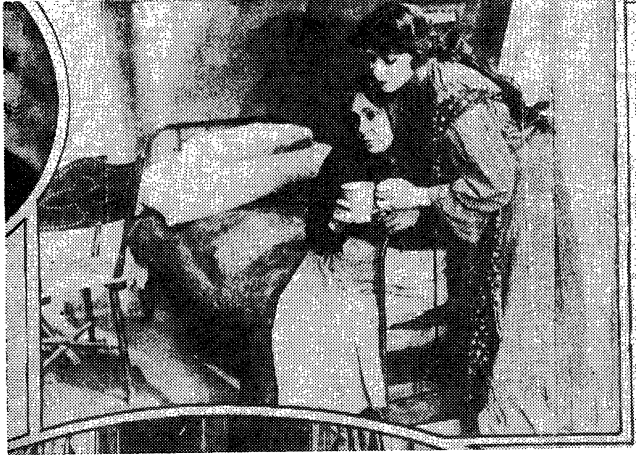
זיגמונט טורקאוו שרייבט:

„די ערשטע ייִדישע פֿילמען זיינען אייגנטלעך געמאַכט געוואָרן נאָך אין די צאָרישע צײַטן אין וואַרשע. אין איינעם פֿון זיי, אין „מירעלע אפֿרת“, האָט אָפֿילו אַנטיילגענומען אסתר־רחל קאַמינסקאַ און דער רעזשיסער איז געווען מאַרק אַרנשטיין.“

בעתן שפּילן „דער זינדיקער טשו“ לייגט זיי פֿאַר דער פּיעסע-פֿאַטאָגראַפֿיסט ח. בוים צו שפּילן אין אַ פֿילם, וואָס ער פֿאַרפֿאַסט. די צוויי פֿרויען־ראַלן זינען געשריבן מיט „אַן אויג“ אויף אסתר-רחל און אידאַ, וואָס דאַרפֿן שפּילן אַ מאַמע מיט אַ טאַכטער.

[דאָס איז „תּקיעת כּף“, שפּעטער גערופֿן אין אַמעריקע „מיטן רבינס כּח“ מיט אַ צוגעשטעלטן פּראָלאָג. אין די אַנאַנסן ווערט א. ר. ק.'ס נאָמען אינגאַנצן אָפֿילו ניט דערמאַנט].

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אידא און אסתר-רחל קאמינסקא אין „תקיעת כף“.

די באציאונג פון און צו אקטיארן

ווי אזוי זענען געווען די באציאונגען פֿון א. ר. ק. צו אקטיארן, איר קוק אויף זיי, יידישע און ניט-יידישע, און ווי אזוי האָבן זיך באַצויגן און געקוקט די אַקטיאָרן אויף א. ר. ק.?
נ. אויסלענדער שטעלט זיך אָפּ אויף דער פֿראַגע פֿון א. ר. ק.'ס קאַנטאַקט מיט רוסישע אַקטיאָרן, ווי זי האָט אויפֿגענומען זייער שפּילן אין שרייבט:

„קאמינסקיס גאָסטראָלן אין פעטערבורג זײַנען ביידע מאָל, סײַ אין יאָר 1908, סײַ אין יאָר 1909, צונויפֿגעפֿאלן מיט דער צײַט ווען עס האָט אין פעטערבורג גאָסטראָלירט דער מאַסקווער קינסטלערישער טעאַטער. די בעסטע פֿאַרשטייער פֿון דעם טעאַטער — מאַסקווי, לעאַנידאָו, קאַטשאָלאָו אײַא — האָבן ניט בלוז באַזוכט די ספּעקטאַקל לען פֿון דער ייִדישער טרופּע, נאָר אויך אַקטיוו זיך באַטייליקט אין די געזעלשאַפֿטלעכע אַרויסטרעטונגען, וואָס זײַנען געווען געוויזמעט דעם 15-יאָריקן יוֹביליי פֿון א. ר. קאמינסקיס טעאַטראַלער טעטיִקייט. דאָס איז געווען דער אמתער אָנהייב פֿון יענעם געזונטן שעפֿערישן קאַנטאַקט מיטן רוסישן טעאַטער וועגן וואָס עס האָבן אזוי לאַנג געטרוימט די בעסטע פֿאַרשטייער פֿון דער ייִדישער אַק-

זלמן זילבער צווייג

טיאָרנשאַפֿט. דער סאַוועטישער אַקטיאָר בראַנדעסקאַ, וואָס האָט זיך באַטייליקט אין קאָמינסקיס ספּעקטאַקלען אין פעטערבורג אין יאָר 1908, דערציילט אין זײַן אַוטאָביאָגראַפֿיע: „בעת מיר האָבן גאַסטראַ- לירט אין פעטערבורג, זײַנען מיר — א. ר. קאָמינסקי און איך — געווען עפעס פֿריי פֿון צוויי פֿאַרשטעלונגען, זײַנען מיר געווען בײַ די „קינסטלער“ און געזען צוויי שטעלונגען, מיר זײַנען געווען אויף „גאַרע אַט אומאַ“ און „ווישניעווי סאַד“. מיר זײַנען געווען אַזוי פֿאַרכאַפֿט, אַז אַרויסגייענדיק פֿון טעאַטער, זאָגט מיר א. ר. קאָמינסקי: „זעסטו, יאַסעלע, אַט דאָס הייסט אמתע קונסט. דאָס הייסט אמת. מיר זײַנען נאָך גאַרנישט“. זאָג איך צו איר: „וואָס זאָגט איר „מיר“? איר זענט דאָך פֿון מיר עפעס אַן אונטערשייד“. זאָגט זי: „ניין, מיר זײַנען אַלע ליבהאַבער, און איך בין אַפֿשר אַ מער פֿעיקע ליבהאַבערין“.

אויב אין יאָר 1908 האָט א. ר. קאָמינסקי באַזוכט, ווי בראַנדעסקאַ גיט איבער, בלויז אַ פֿאַר ספּעקטאַקלען פֿון דעם מאַסקווער קינסט- לערישן טעאַטער, האָט זיך אין יאָר 1909 די צאָל ספּעקטאַקלען, וואָס א. ר. קאָמינסקי האָט געזען בײַ די „קינסטלער“, באַטייטנדיק פֿאַרגרעסערט. און פֿון דעמאָלט אָן האָט זי שוין ניט דורכגעלאָזט קיין געלעגנהייט צו פֿאַרברייטערן און פֿאַרטייערן אירע באַגריפֿן וועגן דער שפּיל פֿון דעם מאַסקווער קינסטלערישן טעאַטער, און איר אַנטציקונג פֿאַר דעם דאָזיקן טעאַטער איז דערביי אַלץ מער און מער געוואָקסן. עס איז דעריבער ניט געווען קיין שום גוזמא אין דעם וואָס א. ר. קאָמינסקי האָט אין יאָר 1913 דערקלערט אין אַ צײַטונגס- אינטערוויו [„אַדעסקיע נאַוואָסטי“]: „כִּלעבן, אַז דו קוקסט דורך בײַ זיי אַ ספּעקטאַקל און קומסט צו גיין אַהײַם, ווילט זיך שוין נאָכ- דעם אַליין ניט שפּילן; בײַ זיי איז דאָך אַלץ אַ פֿולקומענהייט. זיי האָבן דערגרייכט אין דער קונסט דעם אמתן אידעאַל. איד האָב בײַ זיי געזען אַ סך ספּעקטאַקלען און שטענדיק בין איד אַוועקגעגאַנגען פֿון זיי אַן אַנטציקטע. די אויסערלעכע אויסשטאַטונג, דער אַנסאַמבל, דער אַלגעמיינער טאַג, די צונויפֿגעשפּילטקייט — דאָס אַלץ שטייט אויסער שום פֿאַרוורף! מע זאָגט, בײַ זיי טיילן זיך ניט אויס קיין באַזונדער-בולטע אינדיווידוואַליטעטן, אָבער דאָס זײַנען דאָך גרויס- אַרטיקע אויסגעצייכנטע אַקטיאָרן. און קאַטשאַלאַוו, מאַסקווי, דאָס זײַנען, לויט מיין מיינונג — וועלט-אַקטיאָרן“.

די וועלט פֿון אַסתר־רחל קאַמינסקאַ

וועגן אַ זייער נעגאַטיווע מיינונג וועגן ק.ס טאַלענט, גיט איבער
מ. אַשער־אָוויטש:

„ווען איך האָב אים [לעאַניד מיראַנאָוויטש לעאַנידאָוו, מיטגליד
פֿון מאַסקווער קונסט־טעאַטער] איינמאַל געפֿרעגט צי ער האָט
זיך אַמאַל אינטערעסירט מיט ייִדיש טעאַטער, האָט ער מיר, אָן
איבריִקע הקדמות, דערויף געענטפֿערט, אז ווען ער איז מיט יאָרן
צוריק געווען אין וואַרשע און ער האָט דערהערט, אַז אסתר רחל
קאַמינסקי טרעט דאָרט אויף אין יעקבֿ גאַרדינס „מירעלע אַפֿרתי“,
וואָס איז איר בעסטע ראַלע, איז ער אַוועק זען די פֿאַרשטעלונג, אָבער
מער ווי דעם ערשטן אַקט האָט ער ניט געקאָנט אויסזיצן און ער
איז אַוועק...“

—און אַוועק בין איך — האָט ער געזאָגט — מיט עפעס אַ מאָד־
נעם געפֿיל אַזאַ, אַז כֿהאַב זיך אַליין געשטעלט די פֿראַגע: איז דאָס
די בעסטע ייִדישע אַקטעריסענע... אויב אַזוי, איז ניט גוט, און מער
בין איך שוין אין ייִדישן טעאַטער ניט געגאַנגען.“

וועגן דעם טיטל „מאַמע פֿון ייִדישן טעאַטער“, גיט איבער
יצחק טורקאָו־גרוֹדבֿערג, אַז אין אַ סעריע שמועסן מיט ייִדישע
שווישפּילער, וואָס ער האָט פֿאַרעפֿנטלעכט אין וואַרשעווער „ליטע־
ראַרישע בלעטער“, אָנהייבנדיק מיט א. ר. ק., האָט זי זיך אויס־
געדריקט:

„מען רופֿט מיר „מאַמע פֿון ייִדישן טעאַטער“. איך בין אָבער אַ
קינד, אַ קינד פֿון ייִדישן טעאַטער. אַ מענטש, וואָס האָט צענדליקער
יאָרן דורכגעלעבט מיט טעאַטער, אַ מענטש, וואָס מח שוין זיין לעבן
אויסלעבן אויף דער בינע. מיינט נישט, קינדערלעך, אַז דאָס איז
דערפֿאַר, ווייל דאָס לעבן דאָרט איז אַזוי זיס. נישט בלויז די סודות־
פֿולע הינטערקוליסן, די גלאַנציקע בינע אַליין האָט אויך אירע שאַטן־
זייטן. טעאַטער גיט מער לייזן ווי פֿרייד, אָבער דער, וואָס האָט
טעאַטער אין זיין בלוט, דער קאָן זיך דערפֿון נישט באַפֿרייען. ס׳זײַ־
נען דאָ מענטשן בײַ וועלכע בינע איז די וויגל־ברעט. בײַ אונדז
אַלע, בײַ אַלע אַקטיאָרן, איז אויך בינע די קבר־ברעט. אַזעלכע
זײַנען מיר, אַרטיסטן, מיר, מענטשן לייִדנדיקע און מיט לייִדן־
לעבנדיקע.“

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

די שוישפילערין אסתר ליפאָווסקי גיט איבער:

„די מאַמע פֿון ייִדישן טעאַטער איז געווען דער טרעפֿלעכסטער נאַמען, וואָס מ'האַט געגעבן דער גרויסער אַרטיסטין. זי איז געווען אַ גוטער מענטש און אַן אויפֿריכטיקער חבֿר. אַלע אַקטיאָרן האָבן זי פשוט פֿאַרגעטערט. מ'האַט זי ליב געהאַט ווי אַן אמתע מאַמע. ווען זי פֿלעגט ריידין, האָט מען איר געקוקט אין די אויגן און מיט אומ־געדולד האָט מען געוואָרט זי זאָל אויסדריקן עפעס אַ ווונטש אָדער פֿאַרלאַנג כּדי צו קאָנען איר מיט עפעס אָפֿדינען פֿאַר איר האַרציקייט. זי האָט אָבער פֿינט געהאַט יענעס צו באַמיען. עס האָט געשטראַלט פֿון איר מיט אַ מאַמעשער וואַרעמקייט און ס'איז אַנגענעם געווען צו געפֿינען זיך אין איר סבֿיבֿה.

שפּילנדיק אין אַלע פּיעסן די הויפּטראַלן, פֿלעגט זי זיך אויס־היטן פֿון מאַכן אַן אַקטיאָר אַ באַמערקונג אויף דער בינע. בלויז בעתן אַנטראַקט פֿלעגט זי שטיל צוגיין צום אַקטיאָר, אַפרופֿן אים אָן אַ זיבֿט און מיט אַ גוטמוטיקן שמייכל אויף די ליפּן, יענער זאָל זיך חלילה ניט באַליידיקן, אים אומשולדיק אַ זאָג טאָן:

— חבֿר, איר האָט מיר אַ ביסל געשטערט אין צווייטן אַקט בייִ דער סצענע בייִם פֿענצטער. יענע סצענע איז זייער וויכטיק צום אינהאַלט פֿון [דער] פּיעסע, און ווען איר מאַכט דעמאָלט באַווע־גונגען, ציט עס אָפּ די אויפֿמערקזאַמקייט פֿון מיר, און... איך בעט אייך, האָט עס מאַרגן אין זינען...

א. ר. קאַמינסקאַ האָט זיך באַצויגן צו דער בינע מיטן פֿולסטן ערנסט. ווען זי פֿלעגט שטיין אויף דער בינע פֿאַרן עולם און שפּילן, האָט פֿאַר איר קיין זאָך אין דער וועלט, אויסער איר ראַל, ניט עקזיס־טירט. אויף דער בינע האָט זי כמעט קיינמאַל ניט געלאַכט, הגם אין לעבן האָט זי גראַד ליב געהאַט צו לאַכן. און זעלטן — זעלטן פֿלעגט אַ שפּיצל פֿון אַן אַקטיאָר איר קאָנען אַרויסברענגען פֿון גלייכ־געוויכט.

יוסף רומשינסקי שילדערט אַזוי זיינעם אַ באַווך אין די צוואַנציג־קער יאָרן בייִ ק. אין הויז:

„אַנטשאַט וואָס אין די פֿרײַערדיקע צוויי פּעריאָדן [אין אָנהייב פֿון איר קאַריערע אין דער אַפּערטע, און שפּעטער אין דעם דער־פֿאַלג־פּעריאָד פֿון דער דראַמע] בין איך געווינט געווען צו הערן אסתר רחלען ריידין און שטורעמען פֿון אירע סוקסעסן, קריטיקער,

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

פאטריאטן, האָב איר פֿאַר זיך געזען א פֿרוי, אַ יודענע, וואָס רעדט בלויז פֿון איר טאַכטערס און איידעמס גרויסקייט און דערציילט איבער די חכמהלעך פֿון איר אייניקל. עס איז מיר ניט אָנגענעם געווען דאָס צו הערן. איר אַמאָליקער חן און פֿייער האָבן זיך דאָ און דאָרט באַוווּזן. אָבער אַלץ ווען זי האָט גערעדט וועגן איר טאַכטערס און איידעמס גרויסקייט

איך האָב געפֿרעגט מאַדאַם קאַמינסקי: „און וואָס עפעס וועגן אייך אַליין? פֿאַרוואָס רעדט איר גאַרנישט וועגן אייער שפּילן, פֿון אייערע סוקסעסן, פֿון אייער גרויסן טאלענט? איר זענט נאָך נישט קיין זייער אַלטע פֿרוי, און איבערהויפּט זײַנען נישטאַ קיין אַלטע קינסטלער. עס זײַנען פֿאַראַן גוטע און שלעכטע, און איר זענט דאָך ניט נאָך פֿון אונדזערע גוטע, נאָך פֿון אונדזערע גרויסע!“. איך האָב געפֿילט ווי מײַן ריידן ווירקט אויף איר. זי האָט זיך אַרויסגערוקט פֿון דער שטול אויף וועלכער זי איז ביז איצט געזעסן איינגעבויגן, און האָט זיך אויסגעגלייכט.

...איר שוועסטער רבֿקה, וועלכע איז געווען יאָרן-לאַנג צו איר מער מאַמע ווי שוועסטער, איז געשטאַנען פֿון דער ווייטנסט [ווען רומזינסקי דערמאַנט קײַס אַמאָליקע דערפֿאַלגן] און טרערן האָבן זיך גענאָסן פֿון אירע אויגן... וויינענדיק האָט זי געזאָגט: „טייערער רומזינסקי, דו האָסט דאָך מיר אַראַפּגענומען אַ שטיין פֿון מײַן האַרצן. זיי — וויינדיק אויף דער טאַכטער — האָבן איר איינגערוקט מאַדערנע-שמאַדערנע, קונץ-שמונץ, אַז די אַלטע פּיעסעס טויגן נישט און דער אַלטער סאַרט שפּילן טעאַטער טויג אויך ניט... און זי, מײַן אַסתר-רחל, מײַן שטאַלץ, מײַן גאַנצע האַפֿענונג, האָט זיך אַוועקגעזעצט און הערט זיך צו צו זייערע רייד... זינט איר מאַן אַבֿרהם-יחזקא איז געשטאַרבן, איז געוואָרן אַ תּל פֿון איר“... אַסתר רחל קאַמינסקי האָט זיך געגעבן אַ שטעל אויף און אויסגעשריגן מיט די טענער און שטאַלץ פֿון „מירעלע אַפֿרת“: „רבֿקה, שוויגער, איך האָב באַמערקט: „מאַדאַם קאַמינסקי, זי האָט דאָך נעבעך רעכט. איר האָט דאָך איצט געגעבן אַ געשריי אויף אַ פֿאַר טייערע טענער פֿון „מירעלע אַפֿרת“. אַסתר רחל האָט געגעבן אַ שמייכל. מיר האָבן זיך ווידער דערמאַנט פֿון אַמאָל און געזונגען דעם דועט פֿון „רבי יאַזעלמאַן“, ווען איך האָב זיך געזעגנט מיט אַסתר רחל קאַמינסקי, האָט זי מיר געזאָגט, אַז עס איז שריו אַ סך יאָרן ווי זי האָט ניט

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

געזונגען. „איר... דו... האסט מיך געמאכט צום זינגער“ און זי הייבט אן זינגען מיין ליד פֿון „שיר השירים“: „זינג מיר נאָר פֿיל, זינג אין דער שטיל“...

זיגמונט טורקאָוו שרײַבט:

„די פרעמיערע [פֿון מאָלערס „קאָרגער“] אין „צענטראַל“ איז פֿאַרגעקומען אין אויגוסט 1921, און דער דערפֿאַנג האָט איבער-געשטיגן אַלע דערוואַרטונגען. דער ענטזיאַזם פֿון זאַל האָט זיך אַריבערגעטראָגן אויף דער בינע. מ'האַט זיך גראַטולירט, געקושט און געשפּירונגען פֿאַר פֿרייד. מיין גרעסטע באַלוינונג האָב איך דעם אָונט באַקומען פֿון אסתר-רחל קאַמינסקאַ, וואָס האָט אין אַ זײַטיקער לאַזשע זיך צוגעקוקט צו דער פֿאַרשטעלונג. זי איז אַרויף צו מיר און אַן ויערטער זיך צעקושט. אין דעם קוש איז געווען ליבע פֿון אַ מאַמע, אָנערקענונג פֿון אַ חבֿרטע, סמיכה פֿון אַ קינסטלערין און דערמוטי-קונג מצד אַזאַ פֿאַרדינסטפֿולער טעאַטער-פּערזענלעכקייט“.

אַ פֿאַל ווי גרויס עס איז געווען די השפּעה פֿון א. ר. ק., גיט איבער זיגמונט טורקאָוו, אַ זייענדיק שטאַרק אַנטוישט אין ריגע, האָט ער זיך גענומען צום ביטערן טראַפּן, און ער באַמערקט:

„אין מיין ערשטער לובלינער תקופה ביים יידישן טעאַטער, ווען די „גאַלדענע יוגנט“ האָט מיך צוגעצויגן צום ביטערן טראַפּן, האָט זיך ביי מיין זייט געפֿונען אסתר-רחל קאַמינסקאַ, וואָס איר מוטער-לעך אויג האָט מיך פֿאַרהיט דערפֿון. דאָ אָבער בין איך געווען אַליין“.

יאַנאַס טורקאָוו גיט איבער פֿאַלגנדיקן עפּיזאָד:

„בעת אסתר-רחל קאַמינסקי האָט געשפּילט אין לאַדזש „מירעלע אפֿרת“, האָט [שמחה] נאַטאַן, וואָס האָט דעמאָלט סופֿלירט, אין אַ געוויסער שטעלע זיך אַזוי איבערגענומען מיט דער קאַמינסקיס שפּילן, אַז ער האָט זיך צעוויינט אין סופֿלער-קאַסטן און פֿאַרגעסן וווּ ער האָלט.. אסתר-רחל האָט אויף איר גוטמוטיקן שטייגער שפּע-טער אויפֿמערקזאַם געמאַכט נאַטאַנען, אַז אַזאַ זאַך טאָר נישט פֿאַסירן.“

— זעסט, מיין קינד — האָט זי געזאָגט — אַ סופֿלער טאָר נישט שפּילן, טאָר זיך נישט איבערנעמען. נאָר מעכאַניש „דערלאַנגען“ דעם טעקסט.

אויף דעם האָט נאַטאַן געענטפֿערט:

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

— דערפֿאַר וויל איך טאַקע נישט זײַן קיין סופֿלער, נאָר כּוּזיל שפּילן טעאַטער...“

[נאַטאַן איז שפּעטער געוואָרן איינער פֿון די בעסטע ייִדישע שווישפּילער].

בעת ק. טרעפֿט זיך מיט דער „ווילנער טרופֿע“, זאָגט זי — לויט ל. קאַדיסאָן:

„מיט וואָס פֿאַר אַ פֿאַרגעניגן וואָלט איך געוואָלט שפּילן מיט אייך צוזאַמען מינע לעצטע יאָרן. אין אייער אַנסאַמבל וואָלט איך צען מאָל אַזוי גוט געשפּילט מינע ראָלן. איר ווייסט ניט ווי איך פֿאַרליר זיך ווען איך מוז שפּילן מיט אַקטיאָרן, וואָס פֿאַסן זיך ניט צו זייערע ראָלן. דערצו קאָן מען ניט אַ וואָרט און דער סופֿלער מוז זיי איבערשרײַען. היינט די אויסשטאַטונג. די דעקאָראַציעס.“

איר טאַכטער אידאַ שרײַבט:

„ווי אַזוי האָט אסתר רחל געקוקט אויף אַנדערע טעאַטערס? ...איך וויל נאָך דערמאָנען עטלעכע שטריכן וועלכע כּאַראַקטעריזירן די גרויסע שווישפּילערין. ווען מיר פֿלעגן גיין אין אַ טעאַטער וווּ עס פֿלעגן שפּילן שלעכטע שווישפּילער, איז אויב מען האָט נאָר געזען אַ גוטע באַציונג צום געשפּילטן. פֿלעגט איר די פֿאַרשטעלונג אַפּילו געפֿעלן. און ווען מען פֿלעגט איר אויפֿמערקזאַם מאַכן, אַז עס איז דאָך שלעכט געשפּילט, פֿלעגט זי — אינגאַנצן אַן איראַניע — ענט־פֿערן: „קינדער, זיי קענען דאָך נישט בעסער“. דערפֿאַר איז זי אָבער געווען אומברחמנותדיק אין פֿאַלן ווען זי האָט געזען אַ גרינג־שעצנדיקע באַציונג צום טעאַטער. ווען זי האָט זיך צום ערשטן מאל אומגעקערט פֿון אַמעריקע, אין יאָר 1910, האָט זי דערציילט, אַז דאָרט זײַנען פֿאַראַן זייער גוטע שווישפּילער, אַז מען קאַרגט נישט אויף אויסשטאַטונג, אָבער קיין טעאַטער איז דאָרט נישטאַ. אַלץ, וואָס עס ווערט דאָרט געטאָן, איז אויסגערעכנט נאָר אויף ביזנעס. און אויב אַ שווישפּילער האָט אַפּילו אַן אַמביציע צו שפּילן אַ גרעסערע ראָל, איז נאָר כּדי צו באַקומען אַ העכערע גאַזשע בײַם דירעקטאָר, און די שײַנע אויסשטאַטונג — האָט זי דערציילט — איז אויסגע־רעכנט נאָר אויף צו פֿאַרבלענדן דעם עולם. ווען מען האָט, למשל, געשפּילט אַ פּיעסע פֿון לעבן פֿון אַרעמע לייט, זײַנען אַלע געגאַנגען אַנגעטאָן אין סאַמעט און אין זייד. די דירעקטאָרן פֿלעגן זיך פֿאַרענטפֿערן: „דער עולם וויל נישט זען קיין אַרעמע לייט אויף

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

דער בינע", קלאַר, אַז כאַטש א. ר. קאַמינסקאַ האָט דאָרט, אין אַמע-
ריקע, פֿאַרדינט אַ סך געלט, דאָך האָט זי ערשט אָפּגעאַטעמט ווען
זי האָט זיך ווידער פֿאַרבונדן מיט איר אַנסאַמבל און געשפּילט אין
דעם אַמאַליקן רוסלאַנד."

זיגמונט טורקאָוו שרײַבט:

"האַט מיך אַמאַל אַסטרירחל קאַמינסקאַ, בעת אונדזער דעביוט
אין מאַסקווע, אַנגענומען פֿאַרן האַנט, צוגעלייגט צו איר האַרץ, וואָס
האַט געקלאַפט ווי הונדערטער מאַטאַרן און געזאַגט:
— ווייטן זיי דאָרט, די קריטיקער אין זאַל, וואָס ס'קומט פֿאַר
אין אונדזערע הערצער? זיי זײַנען די ריכטער און מיר די געמשפּטע.
ביי נאַרמאַלע געריכטן זײַנען אַבער פֿאַראַן אָפּעלאַציעס, קאַסאַציעס,
און מען קאַן זיך נאָך ריינוואַשן. דאָ אַבער איז אַ פֿאַלעוואַי (פֿעלד)
געריכט — אַדער טויט אַדער ברויט..."

ווי אַזוי האָט זיך באַצויגן דער ייִדישער טעאַטער־באַזוכער צו
א. ר. ק. וועגן דעם שרײַבט נ. אויסלענדער:

"אין די יאָרן 1910-1911, בעת א. ר. קאַמינסקי האָט געשפּילט אין
אַדעס, פֿלעגן די רעצענזענטן פֿון מאַל צו מאַל פֿאַרצייכענען, אַז די
דאָרטיקע ייִדישע בורזשאַנזע קרייזן איגנאָרירן קאַמינסקיס גאַטט־
ראַלן. דער בורזשאַנזער צושויער, וואָס האָט אַזוי גערן באַזוכט די
פֿאַרשטעלונגען פֿון דעם „פּינטעלע ייִד“, האָט עקשנותדיק אויסגע־
מיטן די ספּעקטאַקלען וווּ עס האָט זיך באַטייליקט א. ר. קאַמינסקי.
פֿאַר אייניקע אַדעסער רעצענזענטן איז דאָס ניט געווען פֿאַרשטענד־
לעך. „איך רייך ניט וועגן דער ייִדישער אַזוי־גערופֿענער „אינטע־
ליגענץ“ פֿון אונדזער אויסגעלאַסענער, טעמפּער און ווולגאַרער
שטאַט — האָט געשריבן איינער אַזאַ רעצענזענט — וואָס גייט זיי
אַ העקובאַ און וואָס גייט אַן העקובאַן זיי. אויף דעם בענעפּיס
פֿון דער פֿרוי קאַמינסקי האָב איך ניט געזען קיין איין ליטעראַט.
אַפֿילו ניט די פֿאַרשטייער פֿונעם ציוניזם — אַט־אָ די פֿאַרערער פֿון
אַדאָס נאַציאָנאַלע. איך האָב ניט געזען קיינעם פֿון דער אַדעסער
אַריסטאָקראַטיע."

אַז מע ליענט ווייטער די רעצענזיע, ווערט מען געוויר, אַז אַזאַ
אינגאַנירנדיקע באַציונג צו א. ר. קאַמינסקי האָבן אַרויסגעוויזן
כלל ניט אַלע שיכטן פֿון דער אַדעסער ייִדישער באַפֿעלקערונג. דער
רעצענזענט קאַנסטאַטירט גראַדע, אַז דער צושויער־זאַל איז געווען

די וועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

פֿול, אָבער דאָס זײַנען געווען גאַר אַנדערע צושויער: „דער טעאַטער איז אַ פּראָסטער, אַ דעמאָקראַטישער — דערצײלט דער זעלבער רעצענזענט [אַדעסקיע נאַוואַסטי] — דאָס פּובליקום איז גרוי, פּראָסט. עס גיסט זיך פֿולשטענדיק צונויף מיט דער בינע, רעאַגירט אויף יעדן וואָרט פֿון זײַ אַקטיאָרן, אַפּלאַדירט הייס, מיט באַגײסטער־רונג, אַט ווי אין די אַלטע גוטע צײַטן אין רוסישן טעאַטער. ס׳איז אַ פּובליקום, וואָס מאַכט אויף אַ קול זײַנע באַמערקונגען, ענטפֿערט מיט געלעכטער אויף דער שפּיל פֿון די קאַמיקער און טוט מיט אַמאָל אַ היסטערישן ציטער אויף ווען עס ווערט פֿאַראַכאַפט מיט דער טראַגישקײט פֿון די סצענישע איבערלעבונגען. ס׳איז אַ לעבעדיק פּובליקום פֿון אַ לעבעדיקן טעאַטער.“

זיגמונט טורקאָוו שרײַבט:

„לויטן עולם, וואָס פֿלעגט קומען צו אַ בענעפֿיס, האָט מען זיך געקאַנט שאַפֿן אַ באַגריף וועגן דעם אַקטיאָרס סײַבֿה און געזעל־שאַפֿטלעכער פּאַזיציע. געווען בענעפֿיסן, וואָס פֿלעגן צונויפֿאַמלען די גאַנצע אונטערוועלט; אַנדערע — די אַרבעטערשאַפֿט און שטור־דירנדיקע יוגנט. אויף טײל בענעפֿיסן פֿלעגט איר טרעפֿן דעם מיטל־קלאַס און באַלעבאַטישן עולם. אויף אַנדערע ווידער — אינ־טעליגענץ און אַסימילאַציע. זײער אַפֿט פֿלעגן בענעפֿיסן פֿון „בע־טערע“ אַקטיאָרן באַזוכן: פּרץ, פֿרישמאַן, נאַמבערג, ספּעקטאָר און דינעזאַן.

אויך פּוילישע אַקטיאָרן פֿלעגן אַמאָל קומען צו אַזעלכע אַוונטן, ספּעציעל פֿון אסתר רחל קאַמינסקי, וועלכע איז געווען שטאַרק פֿאַר־ערט דורך פּוילישע און רוסישע אַקטיאָרן. איך געדענק ווי צו אַ בענעפֿיס פֿון אסתר רחל קאַמינסקי איז געקומען דער אויבערפּאַליצ־מייסטער באַלק מיט זײַן סוויטע און געשיקט איר אַ גרויסן קויש בלומען. דער דאָזיקער פֿאַל איז שטאַרק קאַמענטירט געוואָרן אין די ייִדישע קרייזן און מען האָט אים געהאַלטן פֿאַר אַ „גוטן סימן“.

אסתר רחל קאַמינסקי פֿלעגט אַפֿילו אויף אירע אייגענע הוצאות צופֿאַרן אין אַנדערע שטעט אַנטיילצונעמען אויף אַ בענעפֿיס פֿון אַ זײַבֿ. אויף אַן ענלעכן אַופֿן פֿלעגן אויך האַנדלען אַנדערע אַנגע־זעענע אַקטיאָרן.“

זלמן זילבערצווייג גיט איבער, אַז בעת ער איז אָפּגעפֿאַרן פֿון פּוילן קיין ארץ ישראל, האָט א. ר. ק. גערן אַנגענומען די איינלאָדונג

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

און לכבוד זיין געזעגן-אוונט געקומען ספעציעל אין לאַדזש שפילן דעם 10 מערץ 1924 דעם צווייטן אַקט פֿון „מירעלע אַפֿרת“ מיט דער אַרטיקער קאַמפּאַנעעץ-טרופּע.

דער סעקרעטאַר פֿון ייִדישן אַרטיסטן-פֿאַרײַן אין פּוילן, א. גאַריעלאָו שרײַבט:

„אסטר־רחל פֿלעגט זעלטן קומען אין פֿאַרײַן. פֿאַר די לעצטע יאָרן, ווען דער פּראָפּ. פֿאַרײַן, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין 1916 יאָר, האָט אָנגעהויבן צו שפּילן אַ ראַל אין לעבן פֿון ייִדישן אַרטיסט, האָט אסטר־רחל פֿאַרבראַכט בעיקר אויף וואַנדערונגען. איר באַציונג צו די חבֿרים, עלטערע און יונגערע, איז געווען אַ האַרציקע. זיי פֿלעגן אָפֿט אַרײַנקומען צו איר אין שטוב, אויסריידן זיך פֿאַר איר דאָס האַרץ און אין וויכטיקע פֿראַגן זיך האַלטן אַן עצה מיט איר. אָבער ווען עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַלגעמיינע אינטערעסן פֿון אַקטיאָר, האָט אסטר־רחל קיינמאַל ניט פֿאַרזוימט צו קומען אין פֿאַרײַן אויב זי איז נאָר געווען אין לאַנד. אין עטלעכע צוזאַמענפֿאַרן האָט זי זיך באַטייליקט. דער 4טער און דער 6טער (אין די יאָרן 1922 און 1924) האָט זי אויסגעקליבן פֿאַר אַן ערן-פֿאַרזיצער פֿון צוזאַמענפֿאַרן. ווי אין לעבן און אויף דער בינע, האָט זי אויך דאָ פֿאַרבונדן מיט אייגענבירענעס קעניגלעכן שטאַלץ טיפּע, שטילע עניוּות. זי איז געווען ווייַט און נאָנט צוגלייך. מען האָט זיך באַצויגן צו איר מיט ליבע ווי צו אַ חבֿר און מיט יראַת הכּבֿוד ווי צו אַ מוטער.

שעהן לאַנג האָט זי געקאַנט זיצן און איינהערן זיך אין די דיס-קוסיעס. אויך דאָן, ווען זיי זײַנען אַרויס פֿון די גרענעצן פֿון זאַכ-לעכקייט און אַריבער אויפֿן געביט פֿון פּערזענלעכן קאַמף, אַ וואָרט פֿלעגט זי קיינמאַל ניט נעמען, און עס האָט אויסגעזען ווי זי וואַלט בײַ זיך געטראַכט: „רעדט אייך אָפּ דאָס האַרץ, קינדערלעך, קריגט זיך ניט“.

ניט נאָר צו די צוזאַמענפֿאַרן האָט אסטר־רחל אַרויסגעוויזן אַן אינטערעס. זי האָט זיך אינטערעסירט שטענדיק מיט דעם גאַנג פֿון דער אַרבעט אין פֿאַרײַן. זי פֿלעגט זיך אויספֿרעגן בײַ די חבֿרים וועגן אַלע טרופּעס, וואָס פֿלעגן צונויפֿגעשטעלט ווערן, און וועגן די אַרטיסטן, וואָס פֿלעגן שפּילן אין די פֿאַרשיידנסטע טרופּעס. זי האָט געוואָסט וועגן אַלץ. יעדן האָט זי געהאַט אין זינען. ווען זי פֿלעגט

די וועלט פֿון אסתר־רחל קאמינסקא

נאָך אַ קורצן אָדער לענגערן אָפּפּאַר צוריקקומען קיין וואַרשע, האָט מען איר געמחט אָפּגעבן אַ גענויעס דין וחשבון וועגן אַלע געשעע־נישן, וואָס זײַנען פֿאַר דער צײַט פֿאַרגעקומען אין דער אַרטיסטישער משפּחה.

אין לעצטן (7) צוזאַמענפֿאַר, וואָס איז פֿאַרגעקומען אין חודש סעפטעמבער 1925, האָט זיך אסתר־רחל ניט באַטייליקט. זי איז געווען שוין ערנסט קראַנק. בעת איינער פֿון די זיצונגען אין סאַמע מיטן ברען, רופֿט מען מײַד צום טעלעפֿאָן. אײַך קאַן זיך ניט אָפּרייסן פֿון דער אַרבעט און בעט מען זאָל מיר ניט שטערן. קומט מען אַ צווייט מאָל מעלדן, אַז דאַס קלינגט מען פֿון אסתר־רחלען. אײַך לויף צום טעלעפֿאָן. אסתר־רחל אַליין רעדט: „אײַך בעט איבערצורגעבן אַלע חבֿרים מײַן האַרציקסטן גרוס און ווינטשן זײ אַ פֿרוכט־באַרע אַרבעט“. איר שטייט איז זייער שוואַך. קוים, וואָס אײַך הער די ווערטער. אײַך בעט זײ: „קומט צו פֿאַרן כאַטש אויף אַ ווילע“. וואָס רעדט איר? אײַך בין זייער קראַנק. קוים זיך דערשלעפט צום טעלעפֿאָן. אײַך מוז שוין צוריקגיין אין בעט“. אין אירע רייד האָט זיך געהערט טיפֿער שטילער ווייטאַק. מען האָט געפֿילט: דער סוף איז ניט ווײַט“.

די קאמינסקי־דינאַסטיע

וועגן אָפּשטאַם און א. ר. ק.׳ס משפּחה גיט איבער יאַנאַס טורקאָוו: „אין אַ פֿאַרוואַרפֿן שטעטל אין דער ליטע, גראַדנער גובערניע, וואָס איז זיך געלעגן אָפּגעריסן פֿון דער וועלט... האָט זיך געלעבט אַן אַרעמע ייִדישע משפּחה מיטן נאָמען גאַלפּערן. דער ראש פֿון דער משפּחה, חיים־יוחנן, האָט געאַרבעט אין אַ בראַנפֿן־ברויז, צו־זאַמען מיט זײַנע זין. די דאָזיקע פרנסה, וואָס האָט אײַם אַגבֿ נישט געקלעקט אויף אויסצוהאַלטן זײַן גאַנץ גרויסע משפּחה, איז איבערווייניק וואָס אנגעגאַנגען. ער האָט געהאַט מער אינטערעס פֿאַר גע־זאַנג, איבערהויפּט פֿאַר ייִדישע ניגונים. באַזיצנדיק אַ שײַנע שטייט און זײַענדיק זייער מוזיקאַליש, איז ער געוואָרן דער „חזן“ פֿון דער שול אין פֿאַראַזאָווע. אזוי האָט געהייסן דאַס שטעטל, וואָס איז געווען גרויס ווי אַ גענעץ און איז געשטאַנען אַרומגערינגלט פֿון אַ גרויסן וואַלד. און נישט נאָר פֿון דער שול, נאָר אויך פֿון זײַן הייס האַבן זיך געטראָגן אַן אויפֿהער האַרציקע ייִדישע ניגונים, וואָס האַבן

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

זיך געהערט איבער גאַנץ פּאַראַזאָוע און וואָס זײַנען אויפֿגעכאַפּט און אונטערגעהאַלטן געוואָרן דורך אַלע פּאַראַזאָוער איינוווינער. דאָס האָבן געזונגען חיים־יוחנן מיט זײַנע קינדער און אייניקלעך.

חיים־יוחנן גאַלפּערן איז געווען אַ בעל־מטופּל פֿון 7 קינדער (3 זין); אַבֿרהם־יצחק, יעקב־אַשר און יוסף, און 4 טעכטער; כאַשיע, קיילע, רבֿקה און דאָס מחיניקל אסת־רחל — די שפּעטער באַ־רימט־געוואָרענע אסת־רחל קאַמינסקי. קיין פּרנסה איז, ווי גע־זאָגט, אין שטוב נישט געווען און דער דלות האָט געקנאַקט אין אַלע ווינקלעך, האָבן די קינדער באַשלאָסן צו זוכן מזל אין דער גרויסער שטאָט וואַרשע. די ערשטע האָט פֿאַרלאָזט פּאַראַזאָוע די עלטסטע טאָכטער כאַשיע און צוביסלעך האָט זי אָנגעהויבן אַראַפּצוברענגען קיין וואַרשע אירע ברידער און שוועסטער. די לעצטע איז געקומען קיין וואַרשע די נאָד־גאַר יונגינקע אסת־רחל. חיים־יונה גאַלפּערן האָט זיך אָבער נישט געוואָלט שיידן מיט זײַן גע־בוירן־שטאָט פּאַראַזאָוע, וווּ ער איז אויך אין אַ צײַט אַרום גע־שטאַרבן. ווען יעקב־אַשר איז געקומען קיין וואַרשע, האָט זיך די משפּחה שוין גערופֿן האַלפּערן... בנימין (דער עלטסטער), יצחק (איטשע) און ישׂראל, סאַניע ליסקאַווסקי (די עלטסטע), לינאָ בראַ־דאָטי און העלענע פּאַדלאָס.

ישׂראל האַלפּערן איז אומגעקומען בעת דער דײַטשישער אַקו־פּאַציע אין פּאַריז.

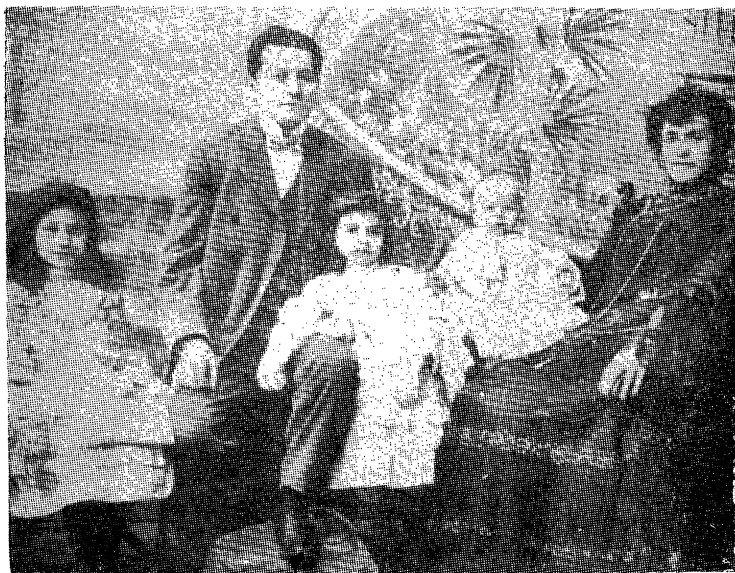
...אסת־רחל האַלפּערן האָט חתונה געהאַט מיט אַבֿרהם־יצחק קאַמינסקי. ...אַרום אסת־רחל קאַמינסקי האָבן זיך גרופּירט כמעט אַלע מיטגלידער פֿון איר משפּחה, וועלכע האָבן זי ממש פֿאַרגעטערט. אסת־רחל קאַמינסקי לעבנס־חלום איז געווען צו שאַפֿן אַ „משפּחה־טעאַטער“, און ס׳איז נישט קיין צופֿאַל, אַז סײַ די פֿון איר משפּחה, וואָס האָבן געאַרבעט אַלס שוישפּילער, סײַ די, וואָס האָבן זיך פֿאַר־נומען מיט אַדמיניסטראַטיווער טעטיקייט, זײַנען אַלע געווען זײַער באַגאַבט און דערבײַ ליב געהאַט טעאַטער מיט לייב און נשמה.

אַ לאַנג צעטל פֿון נעמען, וואָס זײַנען פֿאַרבונדן מיט דער האַל־פּערן־קאַמינסקי משפּחה, וועט אַרײַן אין דער געשיכטע פֿונט יודישע טעאַטער. אַט זײַנען זײַ רעגניע קאַמינסקי — די עלטסטע טאָכטער פֿון אסת־רחל און אַבֿרהם־יצחק קאַמינסקי — די ביז גאַר באַגאַבטע, יונג־פֿאַרשטאַרבענע שוישפּילערין, ...איר מאַן —

די זועלט שון אסתר-רחל קאמינסקא

די קאמינסקי־משפחה אין פֿאלעניץ (1908).

אסתר-רחל, יוסף, רעגינא, אַברהם־יצחק און אידא

דער אַמאָל באַרימטער קאָמיקער [הערשל] ווייסמאַן; די צווייטע
טאַכטער — די באַרימטע שווישפּילערין אידאָ קאָמינסקי, די ערשטע

זלמן זילבער צווייג

פֿרוי פֿון זיגמונט טורקאָוו [שפעטער די פֿרוי פֿון שווישפּילער מאיר מעלמאַן], זייער טאָכטער — רות טורקאָוו און איר מאָן, קאַרָל לאַטאָוויטש, זון פֿון די שווישפּילער יצחק און בערטאָ לאַטאָוויטש, [וועלכע האָבן געשפּילט אין וואַרשעווער ייִדישן מלוכה־טעאַטער], דער זון יוסף קאַמינסקי — באַווסטער קאַמפּאָזיטאָר, דיריגענט און פֿידל־מייסטער, וואָס לעבט הייַנט אין ישראָל, פֿאַר־נעמענדיק אַ וויכטיקן פּלאַץ אין דער דאָרטיקער מוזיקאַלישער וועלט. די שוועסטער פֿון אסט־רחל קאַמינסקי, קיילע פּולמאַן, איז צוזאַמען מיט איר מאָן געווען מיטדירעקטאָרין פֿון „קאַמינסקי־טעאַטער“; איר [קיילעס] עלטסטע טאָכטער האָט אין וואַרשעווער געטאָ חתונה געהאַט מיט דעם יונגן, פֿילצוזאַנדיקן דיריגענט פֿון נעם סימפּאָנישן אָרקעסטער, ישראָל האַמערמאַן. אַלע זיַינען זיי אומגעקומען פֿון די דײַטשן.

די צווייטע טאָכטער פֿון די פּולמאַנס, העלענאַ באַרקאָוסקי, האָט, נאָכן פֿאַרענדיקן די פּוילישע דראַמאַטישע שול, געשפּילט אין פּוילישן טעאַטער, דערנאָך אַריבער אויף דער ייִדישער בינע [זי געפֿינט זיך אין אַמעריקע]. איר מאָן, אַדוואָקאַט באַרקאָוסקי, איז יאַרנלאַנג געווען אַדמיניסטראַטיווער לייטער פֿון „קאַמינסקי־טעאַטער“. ער איז אומגעקומען בײַ די דײַטשן. דער זון פֿון די פּול־מאַנס, שמעון פּולמאַן, אַ באַרימטער פֿידלער און דיריגענט. ער איז אויך אומגעקומען אין וואַרשעווער געטאָ.

אסט־רחל קאַמינסקי צווייטע שוועסטער, רבֿקה ליכטענבערג, וואָס איז פּאַפּולער געווען אַלס „די מומע רבֿקה“... איז געווען די לײַטערין איבער די קאַסטיומען־מאַגאַזינען אין טעאַטער. זי האָט אויך געפּוּוּווּט איר מזל אויף דער בינע. בלויז איר דערשיינען אויף דער בינע האָט, צוליב איר „פֿיגור“ [אויסערגעוויינלעך דיק] אַרויסגערופֿן אַזאַ געלעכטער אין זאַל, אַז זי איבעריקע אַקטיאָן האָבן שוין מער נישט געקאַנט קומען צום וואַרט... האָט מען איר דער־פֿאַר שוין מער נישט געלאָזט אויפֿטרעטן אויף דער בינע. אָבער פֿון איר אַרבעט הינטער דער בינע, האָט זי ביזן סוף פֿון איר לעבן נישט רעזיגנירט. די טאָכטער פֿון דער „מומע רבֿקה“ איז געווען אַ כאַראַקטער־אַקטריסע אין אסט־רחל קאַמינסקי־טרופע. זי האָט געהייסן מינע, אָבער גערופֿן האָט מען זי „די טויבע מינע“. זי איז אַ צײַט לאַנג געווען די פֿרוי פֿונס אַקטיאָר דוד לואי [אויך אַ

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

זי מומע רבקה, יוסף און אסתר-רחל קאמינסקא

מיטגליד אין דער טרופע]. ביידע זײַנען זיי אומגעקומען דורך די דײַטשן בעת דער „אויסזידלונג“ פֿון וואַרשעווער געטאָ. דער אייני-ציקער זון פֿון דער „מומע רבקה“, אליהו ליכטענבערג, איז יאָרנ-לאַנג געווען געהילף-אַדמיניסטראַטאָר אין טעאַטער, דערנאָך — מיט-אייגנטימער פֿון דער טעאַטער-גאַרדעראַב. ...אויך ער איז אומגעקומען אין וואַרשעווער געטאָ.

אסתר-רחל קאמינסקי ס ברודערס אַ טאַכטער, סאַניע ליסקאָר-סקי, האָט יאָרנלאַנג געפֿירט דעם בופֿעט אין טעאַטער. זי האָט געהאַט פֿיר קינדער: די זין מאַטעק און העניעק און די טעכטער לינאַ און גינאַ. לינאַ און דערנאָך גינאַ האָבן געשפּילט אַלע קינדער-ראַלן בײַ אסתר-רחל קאמינסקי און זיי זײַנען געווען זייער באַגאַבט און שײַן. מיט דער צײַט זײַנען זיי אַוועק פֿונם טעאַטער. ביידע זײַ-נען זיי מיט זייערע משפּחות און מיט דער מוטער סאַניע ליסקאָר-סקי אומגעקומען אין וואַרשעווער געטאָ.

פֿון די קינדער פֿון יעקב־אַשר האַלפּערן (דער ברודער פֿון אסתר-רחל קאמינסקי) איז ...די ייִנגסטע טאַכטער העלענאַ האַלפּערן, וועלכע האָט געשפּילט בײַ אסתר-רחל קאמינסקי און אין אַנדערע טעאַטערס אין רוסלאַנד אַ פּאַר יאָר. זי האָט חתונה-געהאַט מיטן

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

טעאטער-סופלער חייס פאדלאַס און צוזאַמען מיט אים אָוועק קיין אַמעריקע, וווּ זי איז געשטאַרבן. אַבֿרהם האַלפּערן איז יאַרנלאַנג געווען דירעקטאָר פֿון פֿאַרשיידענט טרופּעס, אימפּרעסאַריאַ פֿון „וויקט“ מיט וועלכן ער האָט דורכגעמאַכט דעם גאַנצן טורנעע אין לאַנד און אין אויסלאַנד. אַבֿרהם האַלפּערנס פֿרוי, אַמאַליקע אייזענ־בערג, אָדער ווי זי איז געווען באַקאַנט אין דער טעאטער-וועלט „מאַניע“, איז געווען זייער פּאָפּולער בײַ די ייִדישע טעאטער־מענטשן. זי איז געווען די הויפּט־צושטעלערין פֿון די רעקוויזיטן אין כּמעט אַלע טעאטערס, און פֿון צײַט צו צײַט איז זי אויך אויפֿ־געטראַטן אויף דער בינע. איר ספּעציאַליטעט איז געווען מחותנתטעס בײַם באַדעקן די כּלה... בשעת די דײַטשן האָבן באַזעצט וואַרשע, האָט זיך אַבֿרהם האַלפּערן מיט זײַן פֿרוי געפֿונען אין דער שטאָט. [ער איז דאָרט, ווי מאַניאַ, אומגעבראַכט געוואָרן דורך די דײַטשן]. לינאַ האַלפּערן איז געווען די פֿרוי פֿון הערמאַן בראַדאַטי, וועלכער איז געווען אַ מיט־שותף צום „קאַמינסקי־טעאטער“, ביז ער איז פּלוצ־לינג פֿריצײטיק געשטאַרבן, לינאַ בראַדאַטי איז מיט אירע צוויי קינדער אומגעקומען אין וואַרשעווער געטאָ. די טאָכטער פֿון איטשע האַלפּערן, דינאַ האַלפּערן, אַ ווונדערבאַרע שווישפּילערין... געפֿינט זיך אין אַמעריקע. דינאַ האַלפּערנס ברודערל יוסף (יאַסל) האָט אויך געאַרבעט אין טעאטער אַלס עלעקטראַטעכניקער. ער איז, צוזאַמען מיט זײַן משפּחה, מיט זײַן ברודער יעקבֿ (יאַנקל), מיט די שוועס־טערס רחל און כאַטע און מיטן פֿאַטער, אומגעקומען אין וואַרשע־ווער געטאָ.

יוסף זאַבלודאַווסקי שרינבט אין זײַנע זכּרונות:

„אין יאָר 1897 איז מיר אויסגעקומען צו זײַן אין ביעלסק, אויף פּסח. באַזונדער אַ צי געטאַן האָט מיך... אַהין דערוויסנדיק זיך, אַז דאָרט שפּילט איצט די באַווסטע קאַמינסקי־טרופּע... מיט אַ באַזונדערן זכות, דורך איינעם פֿון מײַנע קרובים... וועלכער האָט געוונגען אין כאַר, בין איך געווען נאַנט צו דער סצענע... מײַן גרעסטן אויפֿמערק האָט צוגעצויגן צו זיך די אמת ייִדישע אַרץ־ישראלדיקע יפֿת תּוואר „שולמית“ — קאַמינסקאַ... איך האָב פּער־זענלעך פֿאַר מײַן קוזין געמאַכט אַ באַמערקונג, אַז „שולמית“, דוכט זיך מיר, זעט אויס אין איר ראַל אַ ביסעלע צו פֿול, שווערלעך... האָט ער, לאַכנדיק, צוויי־דײַטיק, מיר געענטפֿערט: „דו זעסט ניט,

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אַז אַ ליאַדע מינוט, אַט-אַט וועט זי אונדז זוכה זײַן מיט אַ מתנה פֿון זײַן ליבן נאַמען, אָן אַקטיאַרל אַדער אָן אַקטעריסעלע... אויף מאַרגן ... שטאַט גייט אויף רעדלעך, אַ שמוחה, אַ גדולה, מיפֿרייט זיך, מיגייט זיך אַפֿ „מזל-טוב“ ... „שולמית“ איז קומנדיק פֿון טעאַטער אין אַ מזלדיקע שעה געלעגן געוואָרן, אַ טאַכטער געבוירן... אין אַ פֿאַר טעג אַרום איז שוין געווען אויסגעקלעבט אין די גאַסן אַפֿישן, אַז מוצאי יום טוב ווערט געשפּילט „בר פּוכבא“... אין דער הויפט ראַלע „דינה“ — די באַוווּסטע א. ר. קאַמינסקאַ.

...ווי דער פֿאַרהאַנג האָט זיך נאָר אויפֿגעהויבן און קאַמינסקאַ-דינה... האָט זיך באַוויזן אויף דער סצענע, האָט דער גאַנצער פֿול געפֿאַקטער זאָל אַ דונער געטאָן מיט ענטוויאַזם, אַ האַרציקן מזל-טוב... אַסתר-רחל קאַמינסקאַ האָט געשפּילט די ראַלע „דינה“ באַזונדערס פֿול מיט וועלטן חן און גערירט דעם גאַנצן זאָל ביז האַרציקע טרערן...“.

[זיגמונט טורקאָוו, דער געוועזענער מאַן פֿון אידאַ קאַמינסקאַ, האָט שפּעטער חתונה געהאַט מיט דער שוישפּילערין ראַזע מענקין, און זיי האָבן זיך לטוף באַזעצט אין מדינת ישראל, וווּ ער האָט אַנגעהויבן מיט שפּילן ייִדיש טעאַטער, און דערנאָך אַריבער אויף

אידאַ, אַסתר-רחל און יוסף קאַמינסקי, זיגמונט טורקאָוו און זײַן טעכטערל רות

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

דער העברעישער בינע, און האָט אין 1968 מיט זײַן פֿרוי און דעם שוישפּילער יעקב קורלענדער גאַסטראָלירט אין ייִדיש אין לאַטיין-אַמעריקע.

די ברידער; יאַנאַס, אַ שוישפּילער און אַ שרײַבער, געווען פֿאַרהייראַט מיט דער שוישפּילערין דיאַנאַ בלומענפֿעלד, האָבן זיך אַרויסגעראַטעוועט פֿון היטלער־גהינום, געקומען אין אַמעריקע, וווּ דיאַנאַ איז געשטאַרבן. יאַנאַס האָט אַ צײַט, נאָכן אויפֿגעבן די בינע, געאַרבעט איבער געטאַ־ענינים אין ייִוואָ, און נאָכן חתונה האָבן מיט סאַניאַ מאַרגאַלעס, זיך באַזעצט אין מדינת ישׂראל. מאַרק, וועלכער האָט זיך דער עיקר געווידמעט ייִדישער זשורנאַל־ליסטיק און געשריבן פֿאַרן און וועגן ייִדישן טעאַטער, האָט זיך באַזעצט אין אַרגענטינע, וווּ ער איז דער גענעראַל־סעקרעטאַר פֿון ייִדישן וועלט־קאָנגרעס. יצחק, וועלכער רופֿט זיך אויך גרודבערג, איז געווען פֿאַרהייראַט צו דער שוישפּילערין עני ליטאַן. טאַכטער פֿון די אַקטיאָרן נאַטאַליאַ ליפּמאַן און יצחק לאַטאַוויטש, איז אַ שוישפּילער, שרײַבער און רעדאַקטאַר און וווינט אין מדינת ישׂראל מיט זײַן פֿרוי, די שוישפּילערין שוראַ גרינבוים, די צוויי שוועסטער רחל און צילע טורקאוו זײַנען אומגעקומען אין דער וואַרשעווער געטאַ].

דער טעאַטער־קריטיקער פֿון „העראַלד טריביון“ וואַלף קאַפּמאַן איז — לויט „מעריב“ — אַ נאַנטער קרוב פֿון ק. זײַן פֿאַטער איז געווען איר פֿעטער.

אין ק.ס געבוירן־שטאַט פֿאַראַזאַווא האָט אַ גרופּע יוגנט געהאַט אַינגעאַרדנט אַ פֿאַלקס־ביבליאָטעק אויף איר נאַמען. עס איז אויך געווען אַ דראַמאַטישער קרייז, וואָס האָט געטראָגן איר נאַמען. נאַטירלעך, איז דאָס אַלץ, אין היטלער־פּעריאָד, פֿאַרניכטעט געוואָרן.

אין 1956, צום 30סטן יאַרצײַט פֿון א. ר. ק. האָט דאָס פּוילישע מיניסטעריום פֿון קולטור און קונסט, לויטן פֿאַרשלאָג פֿון פרעזי־דיום פֿון דער הויפט פֿאַרוואַלטונג פֿון קולטור־געזעלשאַפֿטלעכן פֿאַרבאַנד פֿון די ייִדן אין פּוילן און פֿון אַקטיאָרן־קאַלעקטיוו פֿון ייִדישן מלוכה־טעאַטער, באַשלאָסן, צו רופֿן דאָס טעאַטער „ייִדישער שער מלוכה־טעאַטער אויפֿן נאַמען פֿון אסתר־רחל קאַמינסקאַ“.

דאָס ייִדישע מלוכה־טעאַטער אין פּוילן אויפֿן נאַמען פֿון אסתר־רחל קאַמינסקאַ איז פֿון וואַצלאוו אַריבערגעטראָגן געוואָרן קיין

די זינעלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

ווארשע, ווו עס איז אנגעפירט געווארן פון אסתר-רחלס טאכטער
אידיא אין געטראגן דעם נאמען פון אסתר-רחל.

„יידישער מלוכה טעאטער אויפן נאמען פון א. ר. קאמינסקא“

דעם 27 דעצעמבער 1960 האָט די יידישע געזעלשאַפֿטלעכקייט
פֿון פּוילן אויף אַן אַנגדרוקספֿולן אויפֿן באַערט דעם אַנדענק פֿון
א. ר. ק. 35טן יאַרצייט. בײַ איר קבר האָט זיך פֿאַרזאַמלט אַ גרוי-
סער עולם פֿון ייִדישע שױשפּילער, אַרבעטער, שרײַבער, געזעל-
שאַפֿטלעכע טוער, אַ דעלעגאַציע פֿון פֿאַרבאַנד פֿון אַרטיסטן פֿון
פּוילישן טעאָטער, אַפּערע און פֿילם און פֿאַרשטייער פֿון אַרבעטס-
אונטערנעמונגען.

דער קאַלעקטיוו פֿונם ייִדישן מלוכה-טעאָטער, דעלעגאַציעס
פֿון דער הויפּט-פֿאַרוואַלטונג פֿון קולטור-געזעלשאַפֿטלעכן פֿאַרבאַנד
פֿון די ייִדן אין פּוילן, פֿון פֿאַרבאַנד פֿון די אַרטיסטן פֿון פּוילישן
טעאָטער, אַפּערע און פֿילם, פֿון רעדאַקציע „פֿאַלקס-שטימע“,
אַרבעטס-קאָאָפּעראַטיוון, פֿון דער ישראָל-געזעלשאַפֿט, און די טאַכ-
טער, אידיאַ קאָמינסקאַ, האָבן געלייגט בלומען אויפֿן קבר.

הערש סמאָליאַר, פֿאַרזיצער פֿון דער הויפּט-פֿאַרוואַלטונג פֿון
קולטור-געזעלשאַפֿטלעכן פֿאַרבאַנד, האָט זיך אַפּגעשטעלט אין זײַן
רעדע אויפֿן שעפּערישן וועג פֿון דער פֿאַרשטאַרבענער קינסטלערין
און אַנגעוויזן: „מיט אסתר-רחל קאמינסקא איז פֿאַרבונדן דער

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

אויפֿקום און אנטוויקלונג פֿון מאָדערנעם ייִדישן טעאַטער. מיר האָבן אַלץ געטאָן כדי אויף די חורבות פֿון געטאָ זאָל צוריק אויפֿ־קומען דאָס ייִדישע טעאַטער אַלס גרונט־פֿאַקטאָר פֿון אונדזער פֿאַלקס־קולטור. עס איז אויסגעוואַקסן דאָס ייִדישע טעאַטער פֿון פֿאַלקס־פוילן, וואָס טראָגט דעם שטאַלצן נאָמען פֿון אסתר רחל קאַמינסקאַ און ווערט געפֿירט דורך איר טאַכטער, וועלכע זעצט פֿאַר די בעסטע טראַדיציע פֿון אונדזער פֿאַלקישער דעמאָקראַטישער טעאַטער־קולטור. אסתר רחל קאַמינסקאַס ווערק ווערט ווינטער פֿאַרטגעזעצט אין דעם באַפֿרייטן פּוילן־לאַנד דורך די געטרייע אַפֿ־היטער פֿון איר אַנדענק”.

דאָס טעאַטער האָט אויך געשפּילט אויף דער פּוילישער פּראָ־ווינץ און האָט גאַסטרעאָלירט אין אייניקע לענדער פֿון אייראָפּע און אויך אין מדינת ישׂראל, אַרגענטינע און אין אַמעריקע (ניו־יאָרק 1967). נאָכן צוריקקומען פֿון דער טרופּע אין פּוילן, האָב זיך אָנגעהויבן סכּסוכים אין דער טרופּע. די קאַמינסקי־פֿאַמיליע האָט זיך צוליב דעם און צוליב דער נעגאַטיווער באַציונג פֿון דער פּויל־לישער רעגירונג צו ייִדן, צוריקגעצויגן פֿון טעאַטער, וואָס איז געבליבן שפּילן, און האָט אויסגעוואַנדערט קיין אַמעריקע.

די טרופּע איז באַשטאַנען פֿון אידאן, איר מאַן מאיר מעלמאַן, אידאָס און איר ערשטן מאַן, זיגמונט טורקאָוס, טאַכטער רות, איר מאַן, אייניקע וועטעראַנען־אַקטיאָרן פֿון אַמאַליקן ייִדישן טעאַטער אין פּוילן, ניי־צוגעקומענע אַקטיאָרן, דערונטער אייניקע ניט־ייִדישע.

דער רעפּערטואַר איז געווען זייער אַ רייכער. די טרופּע האָט געהאַט אַן אייגענע דראַמאַטישע סטודיע. כדי די ניט־ייִדישע באַזוך־כּערשאַפֿט און אויך די געראַטעוועטע ייִדן, וועלכע האָבן ניט פֿאַר־שטאַנען ייִדיש, זאָלן באַנעמען די האַנדלונג אויף דער בינע, זינען אין טעאַטער איינגעאַרדנט געוואָרן אַזעלכע רערלעדן דורך וועלכע די באַזוכער האָבן געהערט די האַנדלונג אין פּויליש.

כאַראַקטעריסטיקס און אַפּשאַצונגען

די אַקטעריסע מאַלווינאַ סיעראַצקאַ־אוגער דערציילט:
„אין דער אַרטיסטישער משפּחה האָט מען זי גערופֿן געוויינלעך
„די קאַמינסקאַ”. זעלטן ווען עמיצער פֿון אונדז האָט געוואוסט, אַז זי

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

הייסט מיטן פֿאַרנאַמען אסתר רחל. אין יענע צייטן [סוף פֿון פֿאַריקן יאַרהונדערט] האָבן די אַרטיסטן זיך ניט גערופֿן בײַ זייערע ייִדישע נעמען. צוליב פֿאַרשיידענע טעמים האָט מען עס ניט געטאָן. דער־הויפט האָט מען ניט געוואָלט, אַז די ייִדישע נעמען אויף די רוסישע אָפֿישן זאָלן „ראַזשען“ [אויפֿרייצן] און אויפֿרייסן די אויגן דער „נאַטשאַלסטוואָג“. מ׳איז צופֿרידן געווען, נאָך מער, מ׳איז איבער־גליקלעך און דאַנקבאַר געווען ווען אַ פֿאַליציימייסטער אָדער אַ סטאַ־נאַוואַי פֿריסטאַו פֿלעגט באַויליקן אונטערצושרייבן אַן אָפֿיש און דערלויבן אַ ייִדישע טרופּע. צו וואָס זשע זאָל מען אים נאָך רייצן און „קאַמפּראַמיטירן“? אַזעלכע נעמען ווי אַבֿרהם, יאַנקל, רחל, און אסתר, געדרוקט מיט גרויסע רוסישע אותיות, וואָלטן בײַ די דעמאָל־טיקע באַציונגען צו ייִדן זיכער געווען אַ „באַליידיגונג“ פֿאַרן אויג און אויער ניט נאָר פֿון דער „נאַטשאַלסטוואָג“, נאָר אויך פֿאַר יעדן געוויינלעכן רוסישן „אַביוואַטעל“ [בירגער].

דעריבער פֿלעגן די אַרטיסטן פֿאַרבייטן זייערע ייִדישע נעמען אויף ניט־ייִדישע: ליזאַ, וויעראַ, זינאַ, מישאַ, יוליוס זײַנען געווען זייער פֿאַרשפּרייטע נעמען. דאָס רובֿ אָבער פֿלעגן זיי זיך באַגנוגען מיט ראשי־תיבות [איניציאַלן] אויף די אָפֿישן, אַזוי, אַז מ׳האַט אייגנטלעך געקענט נאָר זייערע פֿאַמיליע־נעמען. ערשט ווען ס׳איז אויפֿגעקומען אַ ייִדישע פרעסע, און מ׳האַט זיך אויפֿגעהערט שעמען מיטן „זשאַראָגאַן“ און מיטן „זשאַראָגאַנישן טעאַטער“, און די אַרטיסטן זײַנען געוואָרן אַ ביסל חשובער בײַם עולם. קיין „קולטור־טדעגער“ אָבער זײַנען מיר נאָך ניט געווען. ערשט דעמאָלט האָבן מיר זיך פֿון די רעצענזיעס און רעקלאַמעס אָנגעהויבן ביסלעכווייז צו דערוויסן די ייִדישע נעמען פֿון אונדזערע חבֿרים. און אַזוי האָבן מיר זיך זייער שפּעט דערוואַסט, אַז „די קאַמינסקאַ“ הייסט אסתר רחל.

די שוישפּילערין עמיליע אַדלער, וועלכע האָט אַ לענגערע צײַט געשפּילט צוזאַמען מיט ק., גיט אין אירע זכרונות אַזאַ אָפּשאַצונג וועגן איר:

„בנוגע אסתר רחל קאמינסקי האלט איד, אַז אייגנטלעך האָבן איר אין גאַרדין־רעפּערטואַר, דורך וועלכן זי האָט זיך דערוואָרן איר נאָמען, נאָר געפּאַסט „בערטאַ“ אין „דער אומבאַקאַנטער“, „מירעלע אפֿרת“ און „ראַני“ אין „די שבועה“. דאָס זײַנען אַלץ געווען ראַלן אין וועלכע עס האָט זיך נישט געפֿאָדערט קיין עלעגאַנץ און פֿרויענ־

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

האַפֿטעס. דערפֿאַר האָב איך זי שטענדיק געהאַלטן נישט פֿאַסיק אין אַזעלכע ראַלן, ווי „סאַפֿאַ“, „עטיע“ אין „די קרייצער סאַנאַטאַ“ און אַפֿילו נישט אין „אַסתרקע“ אין „די שחיטה“. אָבער זי האָט זיך זייער שנעל דערוואָרבן אַ גרויסן נאָמען, און דער פֿאַראורטייל ווי וועגן אַ גרויסע אַקטריסע איז איר אומעטוס געגאַנגען פֿאַרויס. דערצו האָט זי זיך זייער אַפֿגעגעבן צו דער בינע. זי האָט שטענדיק גוט געקענט און פֿאַרשטאַנען די ראַלן, וועלכע זי האָט געשפּילט. צו די ראַלן אין וועלכע זי איז גוט און פֿאַסיק געווען, האָלט איך אויך „מעדעאַ“, ווייל זי איז בטבע געווען אַ האַרטער, פֿעסטער מענטש. איך געדענק קיינמאַל נישט, אַז זי זאַל האָבן, אַ חוץ אויף דער בינע, ווען עס איז אַמאַל געוויינט. דאָס האָט ניט פֿאַסירט אַפֿילו דעמאַלט ווען זי האָט פֿאַרלאָרן אַ קינד, וואָס האָט בײַ איר געהערט צו די ניט־אויסערגעוויינלעכע געשענישן.

אַ חבֿרטע איז זי געווען אַ גוטע, באַזונדערס האָבן מיר ביידע זיך זייער גוט געהאַלטן. אסתר רחל איז בטבע נישט געווען קיין בעל־קנאה, און אויף איר אויסקומעניש וואָלט זי געלאָזט אַ סך אַנדערע שפּילן „אירע“ ראַלן, אָבער דערויף האָט אַכטונג געגעבן איר מאַן, אַבֿרהם יצחק. ער אַליין איז געווען אַ שוואַכער אַקטיאָר און ער האָט פֿאַרשטאַנען, אַז זײַן „גוטע קאַרט“ איז זײַן פֿרוי. ער האָט שוין דעמאַלט געהאַט אַמעריקאַנער באַגריפֿן. ער האָט געוואָסט וואָס עס הייסט אַזעלכעס אַ „סטאַר“ און וואָס עס באַטייט „פּובליסיטי“. ער האָט דעריבער נישט דערלאָזט קיינעם שפּילן זײַן פֿרויס ראַלן און האָט אַכטונג געגעבן, אַז מען זאַל וואָס אַפֿטער ריידן און שרייבן וועגן אירע ראַלן. ער איז געווען אַן אַפֿטער גאַסט אין די רעדאַקציעס, און איינמאַל, ווען ער האָט זיך דערוואָסט, אַז מען שרייבט אַ שלעכטע רעצענזיע אויף זײַן פֿרוי, האָט ער אַפֿילו צעוואָרפֿן דעם זאַץ אין זעצערײַ פֿון אַ צײַטונג.

אסתר רחל איז געווען דער קעגנזאַץ פֿון אים. צו אַלעמען זיך פֿאַרהאַלטן העכסט קאַלעגיאַל, אָבער פֿרײַנט האָט זי געהאַט נאָר אויסדערוויילטע.

דער שווישפּילער אַבֿרהם טייטעלבוים כאַראַקטעריזירט זי אַזוי:
„אסתר רחל קאַמינסקאַ — אַ הויכע, שלאַנקע פּיגור, אַ פּיין געבויטער קאַפּ. ווייכע, איידל־גרוילעכע האַר, צאַרטע, קלוג־וויסנ־דיקע ליפּן, מאַמעדיק לאַשטנדיקע און גלעטנדיקע אויגן, און איבערן

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

גאַנצן פנים איז צעגאַסן אַזאַ הארציקער, ליבער שמייכל. אפֿשר דער ערלעכסטער און נשמהדיקסטער שמייכל, וואָס איך האָב ווען באַ־געגנט בײַ אונדזערע בינע־מענטשן, ווייל אפֿשר די איידלסטע און מענטשלעכסטע, די פֿיין־פֿילנדיקסטע און נישט־פֿאַרשטעלטע צווישן אַ גאַנצן דור ייִדישע שוישפֿילער, איז געווען אסתר רחל קאָמינסקאַ. איך קאָן זיך נישט דערמאָנען קיינעם אויף אונדזער בינע... וואָס האָט אַרויסגערופֿן צו זיך אַזויפֿיל ליבע, אמתע פֿאַרערונג און באַוווֹן־דערונג צווישן די בינע־קאַלעגן ווי אסתר רחל קאָמינסקאַ, די „מאַמע“ פֿון דער ייִדישער בינע אין רוסלאַנד. מאַמע האָבן מיר זי גערופֿן, כאַטש זי האָט יונגער געוואָלט זײַן, און איז געווען גיכער אַ צאַרטע, עלטערע שוועסטער, אַ מיטשטיפֿערין און מיטלאַכערין. אַ ליבע, עלטערע חבֿרע, וואָס האָט מיטגעלעבט און מיטגעפֿילט מיט אַלע רי, וואָס האָבן געהאַט דאָס גליק צו זײַן געבן איר. אַן איבערגעגע־בענע פֿרײַנדיג, וואָס האָט קיינמאַל קיינעם נישט געלאָזט פֿילן איר גרויסקייט און וויכטיקייט, כאַטש זי איז געווען די אומגעקרוינטע קעניגין פֿון דער ייִדישער ינע פֿאַר די לעצטע דריי צענדליק יאָר. אַ שטענדיק מונטערע און לעבנס־לוסטטיקע האָט זי תמיד אַרײַן־געבראַכט פֿרייד און אויפֿהייטערונג צווישן אַלע די, וואָס האָבן זי אַרומגערינגלט. זי, וועמנס לעבן איז אינערלעך געווען צעריסן, וואָס האָט בײַ דער גאַנצער ליבע און אויפֿמערקזאַמקייט, מיט וועלכער מײַהאַט זי באַשאַנקן, פֿאַרט געהאַט גענוג סיבות צו ליידן אין דער שטיל.

זעלטן ווער פֿון די ייִדישע שוישפֿילערײַנס אויף אונדזער ייִדישער בינע האָט זיך געקאָנט באַרימען מיט אַזויפֿיל ברייטער און אמת־האַרציקער אַנערקענונג ווי אסתר רחל קאָמינסקאַ. פֿאַר אַ צײַט לאַנג איז זי געווען דער צענטער פֿון אויפֿמערקזאַמקייט און פֿאַרע־רונג אין דעם קולטורעל־ייִדישן לעבן, אָבער נאָך זעלטענער איז ווער אַזוי שטאַרק נישט דערשאַצט און געקרוידעט געוואָרן ווי זי.

...איר בינע־טעכניק איז געווען אַזוי ריך. איר אומשטאַנד־זײַן צו קאַאַרדינירן און פֿאַרשמעלצן ריטימיש דאָס דורכגעלעבטע געפֿיל, גערעדטע וואָרט און געשאַפֿענע האַנדלונג איז דערגאַנגען צו אַזאַ פֿערפֿעקטער מייסטערשאַפֿט, וואָס פֿלעגט נאָך שטאַרקער פֿאַרזודושן ווען מען האָט זיך דערמאַנט, אַז זי האָט כמעט קײן שום פֿאַכמענישע אויסבילדונג נישט באַקומען.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

וואָס עס פֿלעגט איר גאַנצן שפּילן צוגעבן אַ באַזונדערן וויכטיקן און איבערצייגנדיקן ווערט, איז געווען דאָס, וואָס תּמיד האָט מען פֿון הינטער איר שפּילן געפֿילט דעם מענטש אין איר. הינטער דער קינסטלערין איז געשטאַנען אַ פֿינע, אייגנאַרטיקע פּערזענלעכקייט, וואָס האָט יעדע ראַלע געמאַכט פֿאַר איר אייגענע. זי איז געווען פֿאַר־אינטערעסירט אין אירע העלדינס. זי האָט זיי געלאָזט אויסלעבן און אויסשטורעמען אויף דער בינע די אַלע כּוחות און פֿאַרלאַנגען, וואָס זי האָט צוליב איר באַשײדנקייט און צוריקגעהאַלטנקייט, נישט אויסגעשטורעמט אין ווירקלעכן לעבן, און דערפֿאַר זײַנען אַלע אירע ראַלן געווען רײן־פּערזענלעך, אסת־רחליש, און דערפֿאַר האָט איר אַרט שפּילן פֿאַרנומען אַ גאַנץ באַזונדערן אַרט, וואָס איז אַפֿילו אין אירע שפּעטערע יאָרן פֿון קיינעם נישט פֿאַרנומען געוואָרן אויף דער ייִדישער בינע“.

יצחק טורקאוו־גרודבערג כאַראַקטעריזירט זי אַזוי:

„די פֿאַרבינדונג מיט דער געזעלשאַפֿט איז אַמאָל כּמעט נישט געווען צווישן אַקטיאָרן. ספּעציעל — צווישן ייִדישע. אַן אַרויסגע־שטויסענער אַדער איגנאַריטער דורך דער געזעלשאַפֿט, האָט ער אַפֿטמאָל אויך אַפּגעצאָלט מיט חוזק, מיט צינישן ביטול. דער ייִדי־שער אַקטיאָר, בײַ דער וויכטיקער געזעלשאַפֿטלעכער פֿונקציע פֿון זײַן שאַפֿן, איז בדרך־כלל געווען אַ נישט־געזעלשאַפֿטלעכער מענטש, באַזונדערס טאַקע דער אַקטיאָר, וואָס זײַן שטערן האָט אין זײַן צײַט געשײנט העלער ווי די אַנדערע. דאָס האָט אין אים נאָך מער פֿאַרשטאַרקט זײַנע אינדיווידואַליסטישע נטיות. עס האָט אים פֿאַר־וואַנדלט אין אַ מעטעאָר, וואָס שײנט אויף מיט אַ בליענדיק ליכט און לויפֿט דורך זײַן שאַפֿונגס־וועג אַליין — לייכטנדיק, אָבער נישט וואַרעמנדיק קיינעם, און פֿאַרשווינדנדיק צוזאַמען מיט זײַן בלענד־דיק ליכט. זעלטן ווער טרעפֿן מיר אַ ייִדישן אַקטיאָר אין יענע יאָרן, וועלכער זאָל זײַן ווי אַ זון, נישט נאָר שײנען, נייערט אויך אַנוואַרעמען מיט די שטראַלן דעם אַרום, אויסוואַרעמען דעם טעג־טער־באַדן, ברענגנדיק דערמיט צום אויפֿקום פֿון נייע געוויקסן; אַקטיאָרן, קינסטלער, וואָס זאָלן — צו דער נישט־צווייפֿלהאַפֿטער ווירקונג פֿון זײער טאַלענט, פֿון זײער קונסט — אויך געזעלשאַפֿטלעך ווירקן דירעקט, אויב נישט אין אַ ברייטערן פֿאַרנעם, איז כאַטש

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אין די גרענעצן פֿון דער טעאָטער-וועלט. געציילטע זײַנען געווען אַזעלכע נעמען אין דער געשיכטע פֿון ייִדישן טעאָטער אויף גאָר דער וועלט. אַזאַ נאָמען איז געווען אסתר-רחל קאמינסקא.

אסתר רחל קאמינסקא איז נישט געווען קיין טעאָטער-דירעקטאָר, נישט קיין רעזשיסער אין היינטיקן זין פֿון דער פֿונקציע אין טעאָטער — ד. ה. אַן אינטרעפרעסאָטאָר פֿון ווערק און אַרגאַניזאַטאָר פֿון אַלט טעאָטער-קאָמפּאַנעטן אין אַ ספּעקטאַקל. און דאָך איז איר ראַל אין דער געשיכטע פֿון ייִדישן טעאָטער געווען אַזוי גרויס נישט בלויז דערפֿאַר, ווייל זי איז געווען אַ גרויסע אַרטיסטקע, איינער פֿון די זאַפֿטיקסטע און רייפֿסטע אַקטיאָרישע טאַלענטן, וואָס די ייִדישע בינע האָט אַרויסגעגעבן. איר ראַל און אומגעהייערע באַטייטונג איז באַשאַטענען אין דעם, וואָס אין איר האָבן זיך פֿאַררייניקט אין אַ זעלטער-נער האַרמאָניע די גרויסע קינסטלערין און די טעאָטער-באַפֿרופּערן-דיקע פּערזענלעכקייט; וואָס איר שאַפֿן איז געווען פֿאַרבונדן מיט אַ טעאָטער-דערזערישער און געזעלשאַפֿטלעכער פֿונקציע פֿון גרויסער באַטייטונג; וואָס זי האָט באַנומען — אינטוויטיוו אַדער באַוווסטזיניק — די געזעלשאַפֿטלעכע ראַל פֿון טעאָטער און געזעלשאַפֿטלעכע שליחות פֿון אַקטיאָרן. דאָס איז געווען דער גרויסער — מען קאָן דרייסט זאָגן, היסטאָרישער פֿאַרדינסט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא. זי איז אַלס קינסטלערין געווען די פֿאַרביקסטע דערשיינונג און אַלס טעאָטער-פּערזענלעכקייט — די געזעלשאַפֿטלעך-וואַגיקסטע אין ייִדישן לעבן פֿון יענע צײַטן, און דאָס האָט איר געגעבן אייבי-קייט-רעכט אין די הערצער פֿון טעאָטער-עולם, אין געדעכעניש פֿון די טעאָטער-מענטשן און אין דער געשיכטע פֿון דער ייִדישער פֿאַלקס-קולטור. דאָס קינד פֿון די ייִדישע פֿאַלקס-מאַסן האָט פֿאַר זיי טאַקע געשאַפֿן און אַן פּשרות געשטעלט צו זייער דינסט איר גרויסע קינסטלערישע פּערזענלעכקייט.

די אינערלעכע שווישפּילערישע מעלות זײַנען בײַ אסתר רחלען אַרײַנגעפּאַסט געווען אין דער פּאַסיקער ראַם פֿון איידעלע אויסער-לעכע מיטלען; די שלאַנקע פֿיגור (אין אירע יונגע און מיטעלע יאָרן); דאָס שיינע, קלוגע פּנים; די אויגן, וואָס האָבן סוגעסטיוו אויסגע-דריקט די ברייטסטע גאַמע פֿון געפֿילן און געהאַט דעם זעלטענעם כּוח פֿון אַרײַנדרינגען און באַווירקן די געפֿילן-וועלט פֿון עולם, קאָנענדיק — אַ קונצן און טריקן, בלויז מיט דער ערלעכקייט פֿון

זלמן זילבערצווייג

אויסדרוק, מיט דעם אינערלעכן אמת — אַרויסרופן די זעלביקע איבערלעבונגען פֿון פֿרייד און טרויער, אויפֿברויז און אומעט ביז דעם ברייטסטן קרייז צושויער; די רייכקייט פֿון איר שטיס, מיט דעם גרויסן דיאפאָזאָן טענער — פֿון די צאַרטסטע, לירישע, פֿון אַ צניעות־דיקן בלחש, דורך אַ קרעפֿטיקער, מיט מעטאַל־רייכער מיטלאַגע (אַפֿילו אין די עלטערע יאָרן, ווען עס האָט שוין אָנגעגריפֿן אַ מאַט־קייט אירע שטימבענדער), ביז צו די העכסטע, אויפֿשוידערנדיקע טענער (וועלכע זי פֿלעגט זייער זעלטן באַנוצן) מיט איר זאַפֿטיקן, געזונטן, נאַטור־אַטעמדיקן געלעכטער און אויפֿטריילדיקן געוויין, וואָס איז געקומען ממעמקים און איז געווען אָנגעזאַפט מיט אירע ליידן פֿון אַ מאַמע, וואָס האָט די מערהייט דורך איר געבוירענע קינדער פֿריצייטיק פֿאַרלאָרן; פֿון אַ פֿרוי, וואָס האָט געהאַט אַ מיטפֿילנדיק האַרץ און געזען ליידן און עוולות אַרום זיך; פֿון אַ קינסטלערין, וואָס האָט אינערלעכער און טיפֿער געזען און אויפֿגענומען דערשיינונגען. צו דעם אַלעס האָט אסתר־רחל נאָך פֿאַרמאַגט אַן איינגעבוירן געפֿיל פֿאַר דער פֿלאַסטיק פֿון זשעסט, וועלכער איז געווען נאַטיוולעך און טעאַטראַליש־וויוקנדיק, געהאַט אין זיך אַלע עלעמענטן פֿון דער ייִדישער תנועה — נאָר אין אויסגעפֿיינערטער, נישט־סטיליריזיר־טער, נייערט אין אַן אויסגעאיידלטער פֿאַרעם, וואָס האָט דערביי גאָר־נישט פֿאַרלאָרן פֿון רעאַליסטישן כאַראַקטער.

...אסתר רחל האָט די גאַנצע רייכקייט פֿון אירע שוישפֿילערישע מיטלען און באַגאַבונג, איר גרויסע אינטוויזיע, לעבנס און בינע־חכמה געווידמעט דער פֿאַרקערפֿערונג פֿון דער אונטערדריקטער אַדער רעוואַלטירנדיקער פֿרוי — בעיקר טאַקע דער ייִדישער פֿרוי, וואָס איז געווען צווייפֿאַך אונטערדריקט; צוליב איר סאָציאַלע לאַגע אַלס פֿרוי און דער ספעציפֿישער לאַגע — דער אונטערדריקונג דורך די קאַנאַנען פֿון ייִדישן דין און מנהג, איר פּראָטעסט און רעוואַלט קעגן דער דאָזיקער אונטערדריקונג האָט אסתר־רחל אַרויסגע־בראַכט מיט אַזאַ קינסטלערישער קראַפֿט און אַזוי אויפֿריכטיק (אויס־געוואַרעמט דורך איר אינערלעכער באַציונג און סימפּאַטיעס), און דאָס האָט אָנגעצונדן די דוימלנדיקע טיילווייז געפֿילן ביז די פֿאַלקס־מאַסן, וואָס האָבן אין אסתר־רחלס איבערלעבונגען דערזען די פֿאַרקערפֿערונג פֿון זייערע אייגענע רעוואַלט־געפֿילן, און נישט איינ־

די וועלט פֿון אסת־רחל קאמינסקא

מאָל זײַנען בעת אסת־רחלס אויפֿטריטן אין יענע רעוואָלוציאָנערע שטורעם־און דראַנג־יאַרן פֿאַרגעקומען ספּאַנטאַנע אויסברוכן פֿון פֿאַלקס־צאַרן, פֿון אויפֿפֿלאַם בײַם עולם — אויסברוכן, וואָס זײַנען אינספּירירט געוואָרן דורך דער קראַפֿט פֿון אסת־רחלס שפּילן, דורך די סאַציאַלע אַנדייטונגען, וואָס האָבן געקוואַלט אין אונטער־טעקסט פֿון אירע קינסטלערישע אינטערפּרעטאַציעס, ווי צײַב אין „כאַסיע די יתומה“. אַזעלכע אויסבראַכן האָבן נישט איינמאַל באַדראַט די ווייטערדיקע לעגאַלע עקזיסטענץ פֿון ייִדישן טעאַטער — אַ קוים־דערגרייכטע נאָך אַזוי פֿיל צרות און נאָך נישט אומעטום זיכע־זע (אַפּהענגיק פֿון דעם אַדער יענעם צאַרישן סאַטראַפּ) — זיי זײַנען אָבער פֿאַר דער קינסטלערין געווען די גרויסע סאַטיספּאַקציע פֿון געפֿינען דעם אוממיטלבאַרן געפֿילן־קאַנטאַקט מיט דער צושויער־מאַסע, און דאָס איז דאָך די העכסטע מדרגה פֿון קינסטלערישער דערגרייכונג. די אייגנטלעכע ראַל פֿון דער קונסט — עמאַציאָנעל באַוויקן דעם אָפּנעמער דורך בילדער און איבערלעבונגען.

צו די וויכטיקסטע פֿאַרבן פֿון אסת־רחלס פּאָליטירע האָט אויך געהערט די געשטאַלט פֿון דער מוטער — בעיקר אין די שפּעטערע יאַרן פֿון איר שאַפֿן. מוטער־ליידן און מוטער־געפֿילן זײַנען דאָך אייביקייט־פּראָבלעמען אין דער קונסט. מיר האָבן זיי שוין אין דער אַנטיקער גריכישער דראַמאַטורגיע. פֿאַר דעם פּראָבלעמען־אַרעמען קליינבירגערלעכן ייִדישן טעאַטער און דראַמאַטורגיע זײַנען זיי געווען דער וויכטיקסטער, דער צענטראַלער שטאַפּ, וואָס איז הונט־דערטער מאָל איבערגעחזרט, איבערגעקייט און מעלה־גירעהט גע־וואָרן אויף די פֿאַרשיידענסטע אָפּנים. ס׳האַט שוין געלאַנגווייליקט און געאיבלט פֿון דעם מעלאַדראַמאַטישן „מאַמעווען“ אויף דער ייִדישער בינע. אסת־רחל האָט — ווידער אַנגעלאָזן דורך אירע פּערזענלעכע שווערע מאַמע־איבערלעבונגען — דערהויבן די מאַמע־געשטאַלטן און זייערע איבערלעבונגען צו אַ טראַגישער הויך. זי האָט זיי אויסגעאיידלט, פֿאַרפֿיינערט און פֿאַרמענטשלעכט, אַרויסציענ־דיק טאַקע דאָס אייביק־מאַמעשע פֿון אירע געשטאַלטן — אַפֿילו פֿון גאַרדינס „מירעלע אַפֿרת“, וואָס האָט געהאַט איר טראַדיציע געשפּילט צו ווערן אין טענער פֿון פֿייערלעכער אַנגעצויגנקייט, פֿון נישט־ייִדישער גרעפֿישקייט און פֿון נישט־מאַמעשער קאַלטקייט. אסת־רחל האָט איר מירעלע פֿאַרמענטשלעכט און פֿאַרמאַמישט — אַפֿילו

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

פֿאַרטראַגישט — אין די פֿאַרבן אויף וועלכע מיר האָבן פֿריער אָנגע-
וויזן. דאָס איז טאַקע געווען דער טוד פֿון דעם גרויסן דערפֿאָלג פֿון
איר „מירלע אפֿרית“, אומעטום וווּ זי האָט די ראַל געשפּילט —
אין אייראָפּע און אַמעריקע.

די אויבנגעבראַכטע עלעמענטן פֿון אַסתר-רחלס קינסטלערישער
און פֿערזענלעכער ווירקונג זײַנען געווען ענג פֿאַרבונדן צווישן זיך.
זײַ זײַנען געווען טיילן פֿון דער הערלעכער געשטאַלט „אַסתר-רחל
קאַמינסקאַ די קינסטלערין און טעאַטער-בויערין. זײַ האָבן עס גורם
געווען, אַז דער אויפֿשטייג פֿון ייִדישן טעאַטער אין פּוילן זאָל זײַן
פֿאַרבונדן מיט איר נאָמען — מיט דער נאָמען פֿון דער „מאַמען פֿון
ייִדישן טעאַטער“, ווי דאָס פֿאַלק האָט זי אָנגערופֿן (אַ נאָמען, וואָס
איז דעם פֿאַלקס-מענטש געווען נענטער און ליבער ווי „די ייִדישע
עלאַנאַראַ דזע“, ווי עס האָט זי באַטיטלט די רוסישע קריטיק און
טעאַטער-וועלט).

...אַסתר-רחל האָט זיך צום בעסטן געפֿילט און זי האָט צום
טיפֿסטן געקאָנט איבערגעבן די אינערלעכע וועלט פֿון דער ייִדישער
פֿרוי. דאָך האָט זי...“

[און אַנווייזנדיק, אַז זי האָט געפֿרוווט דורכברעכן דעם רעפּער-
טואַר-געטאָ און האָט אין איר רעפּערטואַר אַרײַנגענומען אַ רײ
פּיעסן פֿון אייראָפּעיִשן וועלט-רעפּערטואַר, אַז זי האָט, אומדירעקט,
צוגעהאַפֿן צום אַנטשטיין פֿריער פֿון דער „הירשביין-טרופּע“ און
דערנאָך פֿון דער „וויילנער טרופּע“ מיט זייער אַוואַנסירטן רעפּער-
טואַר און אַנדערש-אַרטיקן שפּילן, קומט גרודבערג צו די אויספֿירן:]

„דאָס [איר הילף צו דער „וויילנער טרופּע“] האָט אויסגעדריקט
איר באַצונג צו אַלע בעסערע פּרוּוון אין טעאַטער און צום טעאַטראַלן
נאַכוויקס. אויך אין דעם פּרט איז זי געווען די האַרציקע, ליבנדיקע
„מאַמע פֿון ייִדישן טעאַטער“. פֿריי פֿון יעטוועדער קאַבאַטינישער
געמאַכטקייט, פֿון אַקטיאָרישער קנאה-שנאה (דעם אַזווי-גערופֿענעם
„קאַיאָפֿיזם“), האָט זי געלויבט און אונטערשטיצט אַלץ, וואָס איז
געלונגען, טאַלענטירט און אויפֿריכטיק אין ייִדישן טעאַטער, נישט
פֿאַרטראַגן און געליטן פֿון אַלדאָס נישט-געלונגענע און נישט-
געזונטע. זי האָט נישט געקאָנט פֿאַרטראַגן קיין פּאַזע, נאַכקרימעניש,
לייכטיניקע באַצונג צו אַ פֿאַרשטעלונג, ווער שמועסט נאָך — צום
טעאַטער בכלל. זי האָט באַטראַכט די אַקטיאָרישע אַרבעט פֿאַר אַ

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

געזעשאַפֿטלעכער שליחות און דאָס זעלביקע פֿאַרלאַנגט פֿון אַנ-
דערע. די האַרציקע אסתר-רחל פֿלעגט אין פֿאַלן פֿון נישט-ערלעכער
באַציונג צו דער אַקטיאַרישער שליחות — ווערן שטרענג-שטראַפֿט-
דיק. זי האָט נישט געזען קיין מעגלעכקייט פֿון קאַמפּראַמיסן אין
פֿראַגן פֿון טעאַטער-קונסט.

בכלל איז געווען בײַ אסתר-רחלען אַ קאַנסעקווענטקייט אין אירע
מיינונגען און האַנדלונגען. זי האָט פֿאַרמאַגט פֿעסטע, אויסגעפֿורעמטע
קריטעריעס וועגן קונסט און וועגן לעבן. עס איז געווען צו באַוווּנ-
דערן ווי די דאָזיקע אין גרונט פרימיטיווע פֿרוי, פֿון קליינעס ייִדישן
שטעטלע, אָן וועלכער עס איז סיסטעמאַטישער בילדונג, האָט זיך
באַוווּן אויסצואַרבעטן אַזעלכע ברייטע אינטעלעקטועלע האַריזאָנטן.
דערבײַ איז זי נישט געווען קאַנסערוואַטיוו, געהאַט אַ חוש פֿאַרן
נייעס אין לעבן, כאַטש זי איז געווען אַ גרויסע קעגנערין פֿון פֿאַר-
שיידענע מאַדערניסטישע שיטות און עקספּערימענטן אין דער טעאַ-
טער-קונסט. געשען איז עס דערפֿאַר, ווייל זי איז געווען דווקא און
דורך אַ רעאַליסטישע קינסטלערין אין איר וועלט-באַנעס און אין
איר שילדערן די וועלט. דעריבער איז זי אין די לעצטע יאָרן פֿון
איר לעבן געווען באַזונדערס פֿאַרביטערט קעגן די פֿאַרמאַליסטישע
עקספּערימענטן, וואָס האָבן זיך דאָ אַנגעהויבן מערן אין ייִדישן
טעאַטער («מען באַגראַבט דאָס טעאַטער» — פֿלעגט זי זאָגן וועגן
דעם) און זי פֿלעגט גאָר שטאַרק ווייטיקן ווען עמיצער פֿון אירע
באַליבטע אַקטיאָרן און רעזשיסאָרן האָט זיך געלאָזט אויף די
וועגן. נישט דערפֿאַר, ווייל זי איז געווען קעגן נאַוואַטאַרישקייט. זי
האַט עס אָבער געהאַלטן פֿאַר קינסטלעריש פֿאַלש און שעדלעך.
דערבײַ האָט זי געהאַט אַן אייזערנע לאַגיק אין באַרעכטיקן איר
שטאַנדפּונקט, און אַ פּשוטע, שכל-הישרדיקע אַרגומענטאַציע: «אַז
איך פֿאַרשטיי נישט, וואָס איך האָב דאָך עפּעס שוין אַ פּאַר יאָר צו
טאָן מיט טעאַטער, ווי אַזוי זאָל עס דער עולם פֿאַרשטיין?», און אַז
דער עולם זאָל פֿאַרשטיין, עס זאָל דערגיין צו אים דאָס, וואָס עס
קומט פֿאַר אויף דער בינע, דערגיין מיטן כּוח פֿון ערלעכן קינסטלע-
רישן שאַפֿן — דאָס איז געווען איר דעוווּז אין דער קונסט».

יאַנאַס טורקאָוו כאַראַקטעריזירט זי אַזוי:

„דער טערמין מאַמע באַטייט בײַ איר נישט נאָר מוטערלעכע
געפֿילן, ליבשאַפֿט, צערטלעכקייט און וואַרעמקייט, מיט וועלכע זי

זלמן זילבערצווייג

אסטור-רחל קאמינסקא (1922)

האַט אַרומגערינגלט סײַ דעם עלטערן, סײַ דעם יונגערן דור ייִדישע אַקטיאָרן, נאָר איז אויך דער סימבאָל פֿון דערציונג און וועג־ווייזער פֿון אַ נײַעם דור אַקטיאָרן און נײַעם טעאַטער־עולם. דאָס האָט טאַקע זי אַזוי פּאַפּולער און באַליבט געמאַכט סײַ בײַם אַקטיאָר, סײַ בײַם טעאַטער־עולם... אַן אינדיװידוּאַליטעט, וואָס האָט מיטגעריסן און אַנגעצונדן. אַ פֿיגור — אַ מאַיעסטעטישע, שטאַלק, און אין דער זעלביקער צײַט ווייך און בוּיגזאַם, צוציענדיק און באַחנט. פֿון איר אויסדרוקספֿולע אויגן האָט געלויכטן חכמה און גוטסקײַט; פֿײַער און ענערגיע. פֿונקן, וואָס האָבן געקאַנט אַנצײנדן, באַהערשן און מיט־רײַסן מאַסן. איר שטימ — אַ מעטאַלענע און גלײַכצײַטיק ליריש־ווייך. אירע צאַרטע טענער האָבן געגלעט דאָס אויער און פֿאַרשאַפֿט נחת־רוח. איר אַרט שפּילן — פּשוט, צאַרט, צניעותדיק. מיט איר נאַטירלעכן רײַזן האָט זי געווירקט אומיטלבאַר אויפֿן צושוער. דער דיאַלאָג בײַ איר איז געווען געבויט אויף אַ מענגע ניואַנסן און גאַמעס פֿון די לירישסטע, צאַרטסטע טענער ביז די שטאַרקסטע, מעכטיקסטע. איבערגענג, דער רײַטס פֿון איר וואָרט האָט נישט

די וועלט פֿון אסתר־רחל קאמינסקא

געהאט קיין גלייכן, און בײַ דער גרויסער רײַכקייט פֿון שטיס־מיטלען — דעם גרעסטן קולט פֿארן לעבעדיקן וואָרט. איר וואָרט האָט פֿאַרכישוּפֿט.

ווי דײַטלעך און אויסדרוקספֿול איז געווען דער טאַנישער בוי פֿון אירע דיאַלאָגן, די אַרכיטעקטור פֿון אירע טאַנישע איבערגענג, די טאַנישע באַאַרבעטונג פֿון טעקסט האָט באַהויכט און באַלעבט די מאַנאַטאַנסטע און לענגסטע מאַנאַלאָגן. אַ ווונדערלעכע און פשוט־אומגלויבלעכע מענגע פֿון גראַדאַציעס, געשיקטקייט פֿון אַקצענטירן און רײַכקייט פֿון די שטיס־פֿאַליעס. מיט דעם האָט זי באַוויזן, אַז דאָס וואָרט, דאָס אמת, נאַטירלעכע וואָרט, איז די עלעמענטאַרסטע נויט־ווענדיקייט בײַם שאַפֿן פֿון אַקטיאָר.

און בײַ די אַלע נאַטירלעכע און אויסערלעכע מעגלעכקייטן, האָט זי נישט געהאַט אין זיך דעם מינדסטן סימן פֿון „סטאַריזם“. זי איז געווען תמיד — נײַ מאַדערן. אסתר־רחל איז נישט צעשמעטערט געוואָרן פֿונעם טעמפֿ פֿון דער צײַט ווי אַנדערע קינסטלערײַנס. זי האָט זיך קיינמאַל נישט באַמיט אַראַפֿצולאָזן צום געשמאַק פֿונעם עולם. זי האָט מיט איר גרויסקייט באַצווינגען אויך די צײַט. איר שטענדיקער קאַנטאַקט מיטן פֿאַרטנער־אַקטיאָר, מיטן אַנסאַמבל, און דאָס דורך און דורך אַרגאַנישע צונויפֿשמעלצונג מיט דער גאַנצקייט סינעטראַניזאַציע פֿון איר שפּילן מיטן שפּיל פֿון גאַנצן אַנסאַמבל. א. ר. קאַמינסקי האָט אױפֿגעכאַפֿט דעם ריטם פֿונעם לעבן און אַרײַנ־געשטעלט די ווירקלעכקייט אין די ראַמען פֿון דער טעאַטער־בינע. זי האָט אין אַלע פרטים באַצווינגען די ווירקלעכקייט אין די ראַמען פֿון סצענישן אמת און דערמיט אַקטואַליזירט די צײַט אין טעאַטער־פֿאַרעם. אסתר־רחל האָט נישט אונטערשיידט דאָס לעבן פֿון דער בינע. זי האָט פֿון דער בינע געשאַפֿן ווירקלעכקייט. יעדע געקײַנצל־קייט, יעדע איבערטרייבונג איז איר געווען פֿרעמד. אויף דער בינע האָט זי איבעראַשט מיט איר מייסטערהאַפֿטן באַהערשן אַלע מיטלען פֿון עקספּרעסיע און אַקטיאָרישער קונסט. אין פּריוואַט־לעבן — מיט איר נאַװער גוטמוטיקייט און גלויבן פֿון אַ קליין קינד. דער סינעטראַניזאַציע פֿון איר ווירקן אויף דער בינע און פּריוואַט־לעבן האָט זיך צונויפֿגע־גאַסן אין איין גאַנצע, גרויסע קינסטלערישע געשטאַלט, ווי דאָס איז אַמבולסטסן געקומען צום אויסדרוק בײַ דער קאַנסטיטוטיוונג פֿון דער גרויסער געשטאַלט פֿון איר אומפֿאַרגלייכלעכער „מירעלע

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

אפרת". אסתר רחל קאמינסקי איז געווען נישט נאָר די גרעסטע ייִדישע־קינסטלערין, די גרויסע כּשוף־מאַכערין פֿון דער ייִדישער בינע, נאָר זי האָט אויך געשלעפּט דעם ייִדישן אַקטיאָר און ייִדישן טעאַטער פֿון די ווינדעלעך פֿון עקזאָטישקייט און אַרײַנגעפֿירט זיי אין דער משפּחה פֿון די בעסערע אייראָפּעאַשע טעאַטערס."

זיגמונט טורקאוו כאַראַקטעריזירט זי אַזוי:

"דער בײַגריף "מאַמע" איז טאַקע ווי אַנגעמאַסטן געווען פֿאַר איר. נישט בחינם האָט זי דאָס פֿאַלק אַזוי גערופֿן און נישט בחינם האָבן זי די ייִדישע אַקטיאָרן באַערט נויטן דאָזיקן בכבֿודיקסטן און מענטשלעכסטן צונאַמען. אסתר־רחל איז טאַקע געווען אַ מאַמע נישט נאָר פֿאַר איר נאַנטסטער משפּחה, נאָר אויך פֿאַר אַלע אירע חבֿרים מיטשפּילער, און ווי בײַ אַ מאַמען די קינדער, אַזוי זײַנען אַלע גלײַך געווען אין אירע אויגן, אַן חילוק פֿון טאַלענט אָדער פֿאַז־ציע אין דער פּראָפֿעסיע. פֿאַרקערט — ווי אַ מאַמע ווייזט אַרויס מער צערטלעכקייט און ליבע צו איר שוואַכערן אָדער נישט־געראַ־טענעט קינד, אַזוי האָט אסתר־רחל אַרויסגעוויזן מער אויפֿמערקזאַמ־קייט צו די אַזוי־גערופֿענע "קליינע אַקטיאָרן", דעם עמד פֿון טעאַטער, זיי מקרב געווען און דערמוטיקט. דער "גרעסערער" אַקטיאָר — האָט זי געהאַלטן — וועט זיך זײַן שטעטל אַליין באַשטיין. דעם "קליי־נעם", דאַקעגן, דאַרף מען אונטערשטעלן אַ פּלייצע און נישט לאָזן באַעוולהן. זי פֿלעגט טאַקע אַפֿט אַנטיילנעמען אויף בענעפֿיטן פֿון אַזעלכע אַקטיאָרן אַן שום באַלוינונג און אַפֿילו צופֿאַרן אין אַן אַנדער שטאַט אַרויסצוהעלפֿן אַן אַקטיאָר "אַן אַ נאַמען" מיט איר אַנטייל אין זײַנעם אַן אָונט.

איר האַרץ און איר טאַש זײַנען צו יעדער צײַט געווען אַפֿן אַרויס־צוהעלפֿן אַ חבֿר אָדער אַ קרוב. זי פֿלעגט טאַקע אַפֿט ווערן אויסגע־נוצט פֿון געוויסנלאַזע מענטשן. דאַקעגן ווען זי אַליין האָט זיך גע־נייטיקט אין געלט (און דאָס איז געווען בײַ איר אַן אַפֿטע דערשיי־נונג), פֿלעגט איר צירונג אַן איבעריק מאַל אַוועקוואַנדערן אין לאַמבאַרד אָדער צו פּראָצענטניקעס איידער צו "מענטשן". "מענטשן — פֿלעגט זי טענהענען — זײַנען גוט פֿאַר אַן אַקטיאָר כל זמן ער גע־פֿינט זיך אויף דער בינע און האָט דערפֿאַלג. ווערט ער אָבער קראַנק אָדער פֿאַרלירט זײַן פּאַפּולערקייט, הערן איס אויף די מענטשן צו דערקענען".

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אין שיכות מיט אַזאַ באַציונג פֿון מענטשן צו איר, פֿלעגט זי דער־צײלן אַן אינטערעסאַנטן פֿאַל, וואָס זי האָט געהאַט מיט מענדעלע מוכר ספֿרים. מענדעלע איז געווען אַ שטאַרקער פֿאַרערער פֿון אסתר־רחלען, און בײַ אירע אָפֿטע באַזוכן אין אַדעס פֿלעגן זיי זיך באַגעג־גענען און פֿאַרברענגען ווי צוויי אַלטע, גוטע פֿרײַנט. ווען מענדעלע האָט זיך אַמאָל גענייטיקט אין געלט, פֿלעגט ער זיך פשוט ווענדן צו איר נאָך אַ גמילת חסד, און ווען זי האָט אַפֿילו נישט געהאַט בײַ זיך קײן מזומ, איז עס אַבער, אויפֿן „זײדנס“ ווענדונג תיכף געשאַפֿן געוואָרן.

די ערשטע וועלט־מלחמה האָט פֿאַרכאַפט אסתר־רחלען מיט איר פֿאַמיליע אין אַדעס. וועגן שפּילן ייִדיש טעאַטער איז קײן רײד נישט געווען. האָט מען די ערשטע צײַט געלעבט פֿון גרײטן, שפּעטער — געטראַגן צירונג אין לאַמבאַרד, ביז די לאַגע האָט אָנגעהויבן ווערן אויף אַן אמת טראַגיש. אין אַ געוויסן טאַג גײט אסתר־רחל אַ פֿאַר־זאָרגטע איבער דער שטאַט און עס קומט איר אַקעגן מענדעלע. „וואָס איז, אסתר־רחל? וואָס אַזוי פֿאַרדאַגהט, די שײַפֿן גײען אונטער?“. „אוי, זײדע — ענטפֿערט אסתר־רחל — סײַז נישט גוט. מען שפּילט שוין נישט אַזוי לאַנג און סײַז ממש שווער איבערצולעבן דעם טאַג, שוין נישט אַ וואָס צו פֿאַרזעצן אין לאַמבאַרד אַפֿילו“, ווייס איך וואָס — שלאַגט איר איבער מענדעלע, גלײַך ער וואָלט איר געוואָלט פֿאַרשפּאַרן ווייטערדיקע רײד — טראַכט וועגן גאַרנישט, פֿאַרט אַרויס אויפֿן לימאַג, זעצט אײַך דאָרט אַוועק מיט דער פֿאַמיליע, עסט און טרײַנקט און לעבט אַ גוטן טאַג“. נאָך דער דאָזיקער פֿרײַנטלעכער עצה, האָט זיך דער „זײדע“ אָפּגעזעגנט און זיך ווייטער געגאַנגען זײַן וועג. פֿון יענעם פֿאַל אַן האָט זיך אסתר־רחל פֿאַרשווירן מער נישט אַנצוקומען צו מענטשן.

אַ מאַדנער צונויפֿפֿאַל, ווען דער רעצידיוו פֿון איר קראַנקייט האָט איבערגעריסן איר לעצטן טורנע, און זי צוגעשמידט צום בעט אין אַ באַראַנאָוויטשער האַטעל, האָט מען מיר איבערגעגעבן, אַז אינעם זעלבן צימער און אין זעלבן בעט איז, בשעתו, געלעגן דער קראַנקער שלוס־עליכס נאָך אַ שטאַרקן אַנפֿאַל פֿון זײַן קראַנקייט. און מערק־ווירדיק, וויפֿל געמײנזאַמעס סײַז געווען אינעם שווערן לעבנסוועג פֿון די דאָזיקע צוויי פֿאַלקס־קינסטלער, וויפֿל ענלעכקייט אין זײער באַציונג צו זײער פֿאַמיליע און צו זײער אַרבעט. אַזוי ווי שלוס־

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

עליכס, האָט אויך אסתר-רחל זיך אויסגעלעבט אינגאַנצן אין איר אַרבעט און אין איר פֿאַמיליע. ווי ער, איז אויך אסתר-רחל, געווען צוגעבונדן צו די מיטגלידער פֿון איר פֿאַמיליע, ממש אויפֿגעלעבט אין זייער סביבה, און, פֿאַרקערט, נישט געפֿונען קיין רו און אינטערעס אין לעבן ווען זי איז געווען ווייט פֿון זיי. אַזוי ווי שלוס-עליכס האָט זי תמיד געטראַגן אויף זיך דעם שווערן מאַטעריעלן עול אויסצוהאַלטן איר גרויסע היים מיט דער פֿאַרצווייגטער, נאַנטער און ווייטער משפּחה, און זעלטן ווען האָט זי, נישט געקוקט אויף אירע גרויסע פֿאַרדינסטן, נישט געפֿילט קיין ענגשאַפֿט אין געלט און דאגות פרנסה. אסתר-רחלס פֿאַמיליע-לעבן איז געווען אַ לאַנגע קייט פֿון שווערע קלעפּ, וואָס דער גורל האָט איר מיט אַ ברייטער האַנט צוגעטיילט. יונגער הייט געקומען קיין וואַרשע, שווער געהאַרעוועט אויפֿן שטיקל ברויט צוערשט אַלס נייטערין, שפעטער אַלס כאַריסטיאָן אין ייִדישן טעאַטער. אינגיכן ווערט זי די פֿרוי פֿון אַברהם-יצחק קאַמינסקי, און דאָ הייבט זיך אַן איר שווערער, אומענדלעכער וואַנדער-וועג, מיטן כּסדרדיקן קינדלען און פֿאַרלירן די קינדער. דאָס אַרומשלעפּן זיך אין די וועגענער, דאָס וווינען אין די ענגע אכסניות און דאָס אוימאויפֿהערלעכע שפּילן טעאַטער, האָט איר נישט געגעבן קיין צייט צו פֿאַרטראַכטן וועגן אירע צרות. ס'האַט אַבער געלאָזן אין איר אַ טיפֿן צער און ווייטיק, וואָס האָט זי באַגלייט ביזן סוף פֿון איר יונגן לעבן.

דער דאָזיקער ווייטיק האָט טאַקע אַנטוויקלט אין איר אַ שטאַרקע ליבע צו איר היים אין וועלכער זי איז געווען אַזאַ זעלטענער גאַסט. געדענקט זיך טאַקע די שמוחה ווען מאַמע און קינדער פֿלעגן זיך באַגעגענען, נאָך איר אומקערן זיך פֿון אַ לענגערע נסיעה, דער יום-טובֿ אין דער היים און דער רירנדיקער, טעאַטראַלישער קבלת-פנים, וואָס עס פֿלעגט איר צוגעגרייט ווערן; געדענקן זיך די דעקאַ-רירטע צימערן מיט קאַלירטע לאַמטערנס, גירלאַנדעס און בלומען; דער טראַנספֿאַרענט איבערן אַרײַנגאַנג מיט די באַלויכטענע אותיות „ברוך הבא“. נישט בחינם פֿלעגן אירע בריוו צו דער פֿאַמיליע אויס-דריקן אַזוי פֿיל אומרויִקייט און באַזאַרגונג, אַזוי פֿיל בענקשאַפֿט נאָך דער היים וווּ די קינדער געפֿינען זיך. איר טיפֿעמפֿינדלעך האַרץ פֿלעגט טאַקע צעריטן ווערן צווישן דער ליבע און פֿליכטן פֿון אַ מאַמע און צווישן איר ליבע צום טעאַטער. דאָס טעאַטער איז טאַקע געווען

די זועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

פֿאַר איר אַ באַטויבונגס-מיטל אויף צו שטילן איר נאַסטאַגליע און צוגעבונדקייט צו דער פֿאַמיליע.

הגם טעאָטער איז געוואָרן איר צווייטע נאַטור, איז זי פֿונדעסט-וועגן לגמרי נישט געווען „טעאָטראַליש“ סיני אויף דער בינע. סיני אין איר פֿריוואַטן לעבן. אמת, איר אימפּאַנירנדיקע געשטאַלט, איר אַידל געשניצט פנים, אירע אויסדרוקספֿולע, קלוגע אויגן, האָבן גע-ציגן אויף זיך די אַלגעמיינע אויפֿמערקזאַמקייט. זי האָט אָבער די דאָזיקע אויפֿמערקזאַמקייט זיך נישט באַמיט אַרויסצורופֿן, ווי עס זינען זיך נוהג אַ סך צוגעהעריקע צו דער אַקטיואַרן-פּראָפֿעסיע. פֿאַרקערט — עס פֿלעגט איר, אין איר באַשיידנקייט, זיין פֿינילעך די אויפֿמערקזאַמקייט וואָס מ'ווייזט איר אַרויס און זי פֿלעגט זיך חידושן: „וואָס פֿאַראַ ביז ווונדער זעען זיי דאָ?“...

באַשיידנקייט איז געווען איינע פֿון די הויפט-אייגנשאַפֿטן פֿון אַסתר-רחל. נישט נאָר אין לעבן, נאָר אויך אויף דער בינע. איר איז פֿרעמד געווען יעדע פֿאַזע, יעדע אַפֿעקטירטע האַלטונג אָדער גע-קינצלטער שמייכל. להיפּוך צו אַנדערע אַרטיסטן, האָט זי נישט אַרויסגעוויזן קיין ספּעציעלע אויפֿמערקזאַמקייט צו פֿרעסע-לייט און רעצענזענטן. פֿאַרקערט — וואָס וויכטיקער ס'איז געווען די פֿערזאָן מיט וועלכער זי איז געקומען אין באַרירונג, אַלץ מער דורך-אראָן און פֿאַרערונג האָט זי פֿערזאָן אַרויסגעוויזן אַסתר-רחלען. אַסתר-רחל האָט געהאַט אַ פֿערזענלעכן צויבער, וואָס האָט פֿונעם ערשטן בליק געצויגן צו זיך און אומיטלעכאַר איינגעשטעלט אַ פֿריינטלעכן קאַנטאַקט מיטן מיטשמעסער. זי האָט געהאַט אין זיך, ווי מען רופֿט דאָס פֿאַלקסטימלעך, „היימישקייט“, און דאָס האָט תּיכּף דערפֿילט יעדער איינער, וואָס איז געקומען מיט איר אין באַרירונג. זי האָט געהאַט איינגעבוירענע אינטעליגענץ און פֿיינעס הומאַר; מען פֿלעגט נישט מיד ווערן זי צו הערן דערציילן אירע איינדרוקן, איבערלעבונג-גען, אָבסערוואַציעס. ווען זי פֿלעגט אַמאָל איבערגעבן אַ קאַמישן עפּיאָד פֿון אירע וואַנדערונגען אָדער אַ שפּיצל פֿון אַן אַקטיאָר, פֿלעגט זי מיטלאַכן מיט די צוהערער, גלייך זי וואָלט אַליין צום ערשטן מאָל געהערט די מעטאָה. אין אַ גוטער שטימונג פֿלעגט זי לאַכן ביז טרערן און אַנשטעקן אַנדערע מיט איר האַרציקן געלעכטער. איך פֿלעג ליב האָבן צו הערן די דועטן, וואָס זי פֿלעגט זינגען מיט דער טאַכטער אין צוויי שטימען. ...אַסתר-רחל האָט קיין גרויסע

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

געזאנג-שטימע נישט געהאָט. איר קליינער אַלט איז אָבער געווען
אַנגענעם פֿאַרן אויער, זאָפֿטיק און מדיקאַליש. זי האָט מער אינטער-
פֿאַרטירט ווי געזונגען און אַרויסגעוויזן דערביי אַ זעלטענע דיקציע
און הויכע קונסט פֿון לאַגישער אַקצענטירונג.

אסתר-רחל איז געווען באַשאַנקן מיט טיפֿער לעבנס-הכמה און
מענטשן-קענטעניש און נישט אין קיין קלענערער מאָס — מיט
זעלבסט-קריטיק און זעלבסטקאָנטראָל. זי פֿלעגט אַליין אָפּהאַקן
פֿון איר „קאָטשקע-שריפֿט“ און באַדויערן מיט ווייטיק וואָס דער
טאַטע האָט איר נישט געלערנט קיין „אויסלייגעכץ“. זי האָט דערי-
בער געוויסט ווען און וואָס צו רייזן, און דער טיקר, ווען נישט צו
ריידן און שווייגנדיק זיך צוצוהערן צום צווייטנס רייד. זי האָט פֿאַר-
שטאַנען אַזוי אינטעליגענט צו שווייגן, אַז קיינעם איז נישט איינגע-
פֿאַלן, אַז „דער טאַטע האָט איר נישט געלערנט“. אַ דאַנק די אויס-
גערעכנטע אייגנשאַפֿטן האָט זי, להיפֿף צו אַנדערע אַקטריסעס פֿון
איר מדרגה, זערווען די פֿריצייטיקע קנייטשן אויך אויף איר פנים
און באַצייטנס רעזיגנירט פֿון אייניקע באַליבטע „יונגע“ ראָלן לטובֿת
איר טאַכטער. זעענדיק דעם דערפֿאַלג פֿון דער טאַכטער אין זי
דאָזיקע ראָלן, האָט זי געשיינט פֿאַר פֿרייד, און מיט אַ גוטמוטיקן
שמייכל באַמערקט: „פֿאַרט דער מאַמעס טאַכטער“...

במשך די ערשטע צוויי יאָר פֿון אונדזער צוזאַמענאַרבעט האָב איך
געהאַט די מעגלעכקייט מיטצושפּילן אין איר גאַנצן רעפּערטואַר און
צו זען זי אין אירע בעסטע ראָלן, הגם פֿאַר אייניקע פֿון אירע
„יונגע“ ראָלן האָט איר שוין געפֿעלט די אַמאָליקע שלאַנקייט און
יונגטלעכע פֿרישקייט, האָט אָבער איר קרעפֿטיקע אינטערפּרעטאַציע
און זעלטענע מייסטערשאַפֿט מכפר געווען די דאָזיקע אומפֿאַרמייד-
לעכע שאַטנס אין דער אַקטיאָרישער קונסט און איך האָב מיר
געשאַפֿן אַ בולטן באַגריף וועגן איר קינסטלערישע פּערזענלעכקייט.
דעם סך-הכל פֿון אסתר רחלס קינסטלערישער טעטיקייט קאָן מען
אונטערציען גלייכצייטיק מיטן סך-הכל פֿון גאַרדינען. דער אויפֿבלי
פֿון גאַרדינען איז אויך געווען דער אויפֿבלי פֿון אסתר-רחל קאַמיני-
סקי. איר תקופֿה האָט זיך געענדיקט מיט דער גאַרדין-תּקופֿה. אַזוי
ווי סאַראַ בערנאַר איז געווען די פֿאַרשטייערין פֿון דער ראַמאַנטישער
תּקופֿה אינעם פֿראַנצויזישן טעאַטער, וויעראַ קאַמיסאַרזשעווסקאַיאַ
פֿון דער איבסטען-תּקופֿה אינעם רוסישן, איז אסתר-רחל קאַמינסקי

די וועלט פֿון אסתֿרֿ־רחל קאמי: סקא

געווען די פֿארשטייערין פֿון דער גארדין־תּקוֹפֿה אין ייִדישן טעאָמער אין אייראָפּע. הגם גארדין האָט געשריבן זײַנע פּיעסן מיט די פֿרויען־געשטאַלטן האַבנדיק פֿאַר די אויגן אַמעריקאַנער אַקטריסעס, האָט מען אָבער געהאַט דעם איינדרוק, זעענדיק אין זײ אסתֿרֿ־רחלען, אַז ער האָט די פּיעסן ספּעציעל געשריבן פֿאַר איר.

...עס האָט זיך אויסגעוויזן, אַז גארדינען איז „גרינג“ צו שפּילן, ווײַל זײַנע געשטאַלטן זײַנען מענטשלעך און גיבן די מעגלעכקייט דעם אַקטיאָר זיך „אויסצושפּילן“, דײַה, אַרויסצווײן אַלע זײַטן פֿון זײַנע פֿעיקייטן און מעגלעכקייטן. גארדין האָט די אַקטיאָרישע שוואַכקייט געקענט נישט ווייניקער ווי דעם געשמאַק פֿון דעם עולם. דער אַקטיאָר ווײַל זײַן העלד זאָל זײַן קלוג, גוט, געלערנט, אַ מאַר־טירער, אַ קרבן פֿון רשעות און אומגערעכטיקייט און צום סוף זאָל ער אַרויס דער זיגער, דער רעטער און טריומפֿירער. אין דער זעל־בער צײַט ווײַל דער עולם אַ ביסל מאַראַל, מוסר־השכל, אַ ביסל קלויז־פּילאָזאָפּיע און אַ קיצל צום לאַכן און צום וויינען. זײַנען טאַקע אַלע גארדינס פּיעסן פֿול מיט די דאָזיקע אַטריבוטן ווי אַ מעדיצינישער רעצעפט מיט די פֿאַרשידענע באַשטאַנדטיילן פֿון דער רפֿואה, וואָס דאַרף צוגערטאָגן ווערן דעם חולה. די רפֿואה האָט טאַקע געהאַט איר פֿאַרויסגעווענע ווירקונג אויפֿן פּאַציענט. צוצו־גרייטן אָבער דעם רעצעפט איז נישט געווען אַזוי „גרינג“ ווי עס האָט זיך אויסגעוויזן. הגם גארדין האָט זיך באַמיט צו שאַפֿן „בילדער פֿון לעבן“, פֿאַטאַגראַפּישע קאָפּיעס פֿון געשטאַלטן און כאַראַקטערס, פֿלעגט ער זײ אָבער באַשמעלצן מיט נאַיוו, פּאַטעטישן לאַקריאָ, באַשענקן מיט היפּער־חכמה, מיט איבערמענטשלעכע מעלות טובֿות, אַדער, פֿאַרקערט, מיטן גרעסטן וועלט־שמערץ, טפּשות אַדער רשעות. האָט מען טאַקע באַדאַרפֿט באַזיצן אַ גרויסן טאַלענט כדי גארדינס געשטאַלטן צו באַפֿרייען פֿון דעם איבערגעטריבענעס און איבעריקן באַלאַסט מיט וועלכער ער האָט זײ באַשאַנקן, און צו אַנט־פלעקן דעם לעבעדיקן מענטשן אין זײ.

אסתֿרֿ־רחל קאמינסקי האָט טאַקע באַזעסן דעם דאָזיקן טאַלענט. איר איז אַפֿטמאַל אויסגעקומען צו זען באַטייטנדיקע אַקטיאָרן שפּילן גארדינען. אײַד האָב אויך געזען אײַם שפּילן אין פֿרעמדע שפּראַכן. קײנער האָט אָבער נישט באַוויזן צו באַפֿרייען גארדינען פֿון זײַנע „גאַרדיניזמען“ און אַרײַנצוהויכן אַזויפּיל אמת אין זײַנע געשטאַלטן.

זלמן זילבערצווייג

ווי דאָס האָט געטאָן אסתר-רחל. אויב עס האָט זיך בײַ אייניקע צילבאווסטע אַרטיסטן געפֿילט דער בולטער פֿאַרלאַנג צו „פֿאַר־מענטשלעכן“ גאַרדינען, האָט זיך בײַ אסתר-רחלען גאַרנישט „גע־פֿילט“ און עס איז פֿונדעסטוועגן אַרויס מענטשלעך. דאָס מערקוויר־דיקסטע דערבײַ איז, וואָס זי האָט דאָס געטאָן אונטערבאווסטזיניק.

אסתר-רחל האָט נישט באַזעסן די צוגרייטונג און איינגשאַפֿטן אויף צו אַנאַליזירן אַ ראַל, אויף צו שאַפֿן זיך די ביאַגראַפֿיע פֿון דער נעגעבענער געשטאַלט, אַ באַגריף פֿון איר סאַציאַלער צוגעהעריקייט און סבֿיבֿה, און דאָך האָט די גאַרדין־געשטאַלט אויפֿגעלעבט בײַ אסתר-רחלען מיט אַ מענטשלעכער טיפֿקייט, מיט די סובֿטעלסטע און פֿאַרבאַרגנסטע פּולסירונגטן און אינערלעכע ראַנגלענישן פֿון איר נשמה. אין דעם באַשטייט טאַקע דער סוד פֿון אסתר-רחלס אויפֿ־לעבן די גאַרדין־געשטאַלט. עס איז אַ מין בראַשית פֿון אַקטיאַרישער קונסט, אַ מין יהי אור! עס האָט טאַקע אויפֿגעפֿלאַמט, אויפֿגעלעבט און געוואָרן אַ זעלבסט־פֿאַרשטענדלעכקייט. אַן צוגרייטונג, אַן אַ פּראַטאַטיפּ, פּשוט לויטן דראַנג און באַפֿעל פֿון הייליקן פֿונק, וואָס מען רופֿט טאַלענט, האָט עס אַרויסגעטויכט פֿונעם תּהוּ ובהוּ און אַ בלענד געטאָן מיט איר שיין פֿון יענער זײַט ראַמפע. עס איז שווער צו ריידן וועגן אסתר-רחלס טעכניק, ווי מיר פֿאַרשטייען דאָס על פי טעאַטער לעקסיקאָן. איר „שפּיל“ איז געווען איבערפֿולט מיט אַזויפֿיל פּשטות און אויפֿריכטיקע אמתדיקייט, אַז ס׳איז שווער געווען אַנצוהויזן וווּ עס ענדיקט זיך די טעכניק און וווּ עס הייבט זיך אַן נאַטיירלעכקייט. אַפֿטמאַל פֿלעגסטו זיך פֿאַרגעסן, שפּילנדיק מיט איר, און גלייבן, אַז דאָס מאַכט זי אַ זײַטיקע באַמערקונג און ערשט שפּעטער זיך כאַפֿן, אַז דאָס האָט זי גערעדט פֿון איר ראַל און האַסט טאַקע פֿאַרזען אַ רעפּליק.

פֿון אירע געשאַפֿענע גאַרדין־טיפּן שטייען פֿאַר מיר ווי לעבעדיקע מיועלע אַפֿרת, בערטאַ אין „אומבאַקאַנטן“ און בעסי אין „אַן אַ הייס“. שוין די דרײַ ראַלן זײַנען גענוג געווען אויף צו פֿאַראייביקן איר נאַמען אין איין ריי מיט אַ ראַשעל, בערנאַר, דזע און קאַמיסאַר־זשעווסקאַיאַ, און אסתר-רחל האָט דאָך געשאַפֿן אַ חוץ די דערמאַנטע ראַלן אַ גרויסע גאַלעריע פֿון לעבעדיקע, קינסטלעריש־אויסגעהאַל־טענע געשטאַלטן פֿון אַ ייִדישער לייַדנדיקער פֿרוי. האָט זי דאָך אַליין געהערט צו דער דאָזיקער קאַטעגאָריע פֿרויען, און נאָר דאָס.

די זועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

וואָס איז איר געווען נאָנט און אייגן, איז זי געווען ביכולת אַרויסצו-ברענגען אויף דער בינע. געשטאַלטן פֿון גליקלעכע, זאָרגלאָזע פֿרויען, ווי אויך די פֿרויען פֿון אַ „העכערן“ קלאַס אַדער פֿון אַ פֿרעמדער נאַציע, פֿלעגן זיך דער פֿאַלקסטִימלעכער אסתר-רחלען טאַקע ווייניקער איינגעבן. זי האָט זיי נישט אויסגעטראַגן אין זיך, נישט דורכגעפֿילט און געמחט זיי דעריבער „אויסשפּילן“. דאָס אויסגעשפּילטע פֿלעגט טאַקע אַרויסקומען בײַ איר בלאַסער ווי דאָס איבערגעלעבטע.

די געשטאַלט, וועלכע זי האָט פֿאַרקערפּערט, האָט איר געמחט זײַן נאָנט, די סבֿיבֿה היימיש, די שפּראַך — מאַמעדיק, האָט זי אויפֿגעלעבט אין אסתר רחלס אינטערפּרעטאַציע און איז אונדז גע-וואָרן אַזוי נאָנט און האַרציק מיט אַלע אירע מעלות און חסרונות. אסתר-רחל קאַמינסקי האָט זיך שווישפּילעריש געקאָנט אויסלעבן נאָר אין פּאַזיטיווע, גוט־האַרציקע, לייַדנדיקע געשטאַלטן, ווייל בייזקייט, שלעכטס, קאַרגשאַפֿט זײַנען איר געווען פֿרעמד, און אויב עס איז אויסגעקומען אַזעלכעס אַרויסצוברענגען, איז עס אַרויס בלאַס, נישט איבערצייגנדיק.

להיפֿך צו דער היסטעריע פֿון די מעלאָדראַמאַטישע אַקטעריסענון, איז אסתר-רחלס שווישפּילערישע קונסט געקומען צום אויסדרוק אין האַלבע טענער, אין דער שפּראַך פֿון איר בליק, אינעם קוויט-באַמערקבאַרן זיפֿן, אין דער פֿאַרשטיקטער טרער... ווען בײַם פֿינאַל פֿון צווייטן אַקט פֿון „מירעלע אַפֿרת“ דערהערט זיך פֿון איר מויל דער, אין טרערן דורכגעווייטיקטער פּסוק פֿון תהלים: „ווייל דאָס וואָסער איז שוין געקומען ביזן האַלדז“, ווירקט עס שטאַרקער פֿון די „עפֿעקטפֿולסטע“ קוליסן־רייסעריי און כל המינים טעכנישע קונצן. איר אינערלעכער און סובטעלער רעאַקציע אויף דער אַנטווי-שטער ליבע פֿונעם הייקערל בערטאַ אין „אומבאַקאַנטן“ איז אַ פּסי-כאַלאַגיש מיסטערווערק, אַ מוסטער פֿון איידעלער, סצענישער אי-בערלעבונג. הגם ס׳איז אָנגענומען צו באַטראַכטן „מירעלע אַפֿרת“ פֿאַר אסתר-רחלס בעסטער ראָל, איז זי, לויט מיין מיינונג, געווען טיפֿער, מענטשלעכער אין דעם חנוּדיקן, קלוגן הייקערל בערטאַ אין „אומבאַקאַנטן“. נישט מער, „מירעלע אַפֿרת“ איז געווען פּאַפּולערער פֿאַרן ברייטן עולם און במילא דערפֿאַלגרייכער.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

...האַט טאַקע די רוסישע פרעסע געווסט ווי דאָס [איר פּשטות און אויפֿריכטיקייט] אָפּצושאַצן און איר איז אויך צו פֿאַרדאַנקן דער וועלט־נאַמען, וואָס אסתר־רחל האָט באַקומען. אַזאַ זשורנאַליסט ווי וולאַדימיר זשאַבאַטינסקי אין אַדעס און אַזאַ קריטיקער ווי האַמאַ נאַווס (א. קוגעל) אין פעטערבורג האָבן געווידמעט גאַנצע אָפּהאַנד־לונגען איר שפּיל, און קוגעל, וואָס איז געווען פֿאַרעכנט פֿאַרן גרעסטן אויטאָריטעט אין טעאַטער־קריטיק, האָט זי אָנגערופֿן „די ייִדישע דחע“. די דאָזיקע סמיכות האָבן פֿאַר איר געעפֿנט די טויערן פֿון אַזעלכע טעאַטער־בנינים, וווּ קיין ייִדיש וואָרט איז ביז איר נישט געהערט געוואָרן. דאָס ייִדישע טעאַטער האָט אַ דאַנק אסתר־רחלען באַקומען פרעסטיזש און אָנזען, און איז במילא געוואָרן דער שטאַלץ פֿון דער ייִדיש־רוסישער אינטעליגענץ. די ייִדישע אַרבעטער־מאַסן האָבן אין איר דערפֿילט אַ נאַנטן מענטש, וואָס רעוואָלוציאַניזירט דאָס טעאַטער און קעמפֿט מיט אירע סצענישע מיטלען פֿאַר אַ בעסער־רע דאָליע פֿון דער ייִדישער פֿרוי, און במילא פֿאַר אַלע לייַדנדיקע און אונטערדריקטע. די דאָזיקע פֿאַרערונג פֿון אַלע שיכטן פֿון דער ייִדישער באַפֿעלקערונג פֿלעגט קומען צום אויסדרוק בײַ די „בענע־פֿיסן“ און יוֹבֿליִי־פֿיעֿרונגען פֿון אסתר־רחל קאַמינסקי און אַלע צוגלייַך האָבן זיך געפֿרייט מיט איר ווי מיט אַן אייגענעם, נאַנטן מענטש.

אַ גרויסער שאַד, וואָס עס איז נישט פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן אַ זאַמלונג פֿון די טעקסטן פֿון די פֿאַרשידנסטע אַדרעסן, רעצענזיעס און אַרטיקלען, וואָס האָבן מיט זיך פֿאַרגעשטעלט אַ בולטע אַפֿ־שפּיגלונג פֿון דער גרויסער ליבע, פֿאַרערונג און באַוונדערונג מיט וועלכער דאָס פֿאַלק האָט זי באַשאַנקן“.

איר טאַכטער אידאַ קאַמינסקאַ שרײַבט:

„ווי אַזוי האָט געשפּילט אסתר־רחל? זייער אַפֿט ווערט מיר געשטעלט די פֿראַגע מצד שווישפּילער, וועלכע האָבן זי נישט געזען. קיינמאַל אַבער ווער איך נישט געשטעלט אין אַזאַ פֿאַרלעגנהייט ווי בעשעט איך דאָרף ענטפֿערן אויף דער פֿראַגע. וועגן וועלכן שווישפּי־לער, מען זאָל מיך פֿרעגן, בין איך איממאַנד גענוי צו באַצייכענען „ווי אַזוי“, און דאָ קאָן איך נישט. אַז שוין די באַצייכענונג „שפּילן“ פֿאַסט לחלוטין נישט צו אסתר־רחל. דאָס הייסט נישט, אַז זי האָט זיך נישט געקאַנט באַנוצן מיט אַ גאַנצן אַרסענאַל, ווי מיר רופֿן דאָס

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

אסתר-רחל קאמינסקא בעת איר קראנקייט (חזן)

אן, טעכנישע מיטלען. דעמאלט אָבער איז דאָס נישט געווען זי. די ערשטע גרויסע שווישפּילערין, וועלכע איך האָב געזען, איז גע- ווען מיין מאַמע. איך בין נאָך דעמאלט געווען צו קליין צו גיין אין אַנדערע טעאַטערס. אָבער אין ייִדישן טעאַטער איז מיר אויסגעקומען צו זיין כמעט יעדע וואָכט, ווייל איך האָב אַליין אַנטיילגענומען — אַלס קינד — כמעט אין אַלע פּיעסעס, וועלכע עס האָט געשפּילט אסתר-רחל. זייענדיק אַן עדות פֿון איר גרויסן דערפֿאָלג, האָב איך זיך נאָך דעמאלט נישט אָפּגעגעבן קיין חשבון אין וואָס אייגנטלעך עס באַשטייט איר גרויסקייט. עס איז דאָך, דוכט זיך, אַזוי קלאַר, ווי דען אַנדערש קאָן מען אַ ראַגל שפּילן?

יאָרן זיַנען אַוועק, איך האָב איבערגעריסן מיין „טעאַטער-טע- טיקייט“ און אָנגעהויבן גיין אין שול. אַלס שילערין האָב איך נישט

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

געטארט גיין אין טעאטער, אָבער ווי איז דאָס דען געווען מעגלעך? איך האָב אָנגעהויבן גיין אין פּוילישע, רוסישע, אויך אוקראַנישע טעאטערס, וועלכע פֿלעגן אָפֿט גאָסטראַלירן אין וואַרשע, און האָב אויך באַזוכט אַנדערע ייִדישע טעאטערס. עס פֿלעגט מיר טאָקע אויס־קומען צו זען די זעלבע פּיעסעס פֿון דער מאַמעס רעפּערטואַר, אויס־געפֿירט דורך אַנדערע שווישפּילערניס. ערשט דעמאָלט איז מיר געוואָרן קלאַר, אַז דער וועג דורך וועלכן מײַן מאַמע איז דערגאַנגען צו איר מדרגה, איז אינגאַנצן נישט געווען קיין „טעאטער־וועג“. דאָס איז געווען אַ וועג, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן אין איר קליין שטעטל פּאַראַזאָווע פֿון וועלכן זי האָט געשטאַמט, פֿון איר אַרעמער הייס, פֿון דעם וואַרשאַטאָ אין וועלכן זי האָט שפּעטער געאַרבעט; די אַרעמ־קייט געזען מיט אירע קלוגע אויגן, די לייַדן געפֿילט דורך איר גרויס האַרץ, די אומגערעכטיקייט באַנומען דורך איר ליכטיקן מוח — דאָס אַלץ האָט אין דער סומע געגעבן אסתר־רחל קאַמינסקאַ. ווען זי האָט אויף דער בינע געליטן, האָט זיך געפֿילט, אַז זי לייַדט נישט נאָר פֿאַר זיך אַליין, ווען זי האָט פּראָטעסטירט, האָט מען בולט גע־הערט דעם פּראָטעסט פֿון אַלע באַעוולטע. דעריבער זײַנען אירע שרערן קיינמאָל נישט געווען „מעלאַדראַמאַטישע“, און איר געשריי קיינמאָל נישט געקיינצלט. אַט פּאַרוואָס עס איז שווער צו געבן צו פּאַרשטיין „ווי אַזוי עס האָט געשפּילט אסתר־רחל“. מען האָט זי געמוזט זען, געמוזט הערן. איך הער מיך ביז הייַנט נישט אויף צו ווונדערן ווי אַזוי איר סובטעל און אינערלעכער שפּילן איז דערגאַנצן גען מיט אַזויפֿיל יאָרן צוריק צו דעם — דוכט זיך — פּרימיטיוון ייִדישן עולם. פֿאַר איר און אַפֿילו אין אירע צײַטן האָבן דאָך אַנדערע געווירקט בלויז מיט געשריי און איבערגעטריבטע אויסערלעכע מיטלען.

דאָס האָט געווירקט אויף דעם עולם די פּערזענלעכקייט פֿון אסתר־רחל קאַמינסקאַ.

...צום גרויסן באַדיערן האָט אסתר־רחל נישט געקאַנט זיך פֿולשטענדיק אויסלעבן אויף דער בינע. די דעמאָלטיקע באַדינגונגען האָבן נאָך נישט געקאַנט שאַפֿן די געהעריקע אַטמאָספֿער. די אַפֿ־הענגיקייט פֿון דער קאַסע און די זאַרגן פֿאַר דער עקזיסטענץ פֿון טעאטער זײַנען געווען די מאַמענטן, וואָס האָבן געהאַמוועט די אַנט־וויקלונג פֿון ייִדישן טעאטער. ...דער סטיל פֿון שפּילן, פֿון געשטאַל־

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

טונג אויף דער בינע פֿון אסתר-רחל קאמינסקא, דער סטיל פֿון אמת, דאָס איז דער סטיל, וועלכער מוז אויך היינט דינען פֿאַר אַ מוסטער דעם שויעפֿילער, וואָס וויל מיטן מעטאָד פֿון סאַציאַליסטישן רעאַ-ליזם שאַפֿן נייע קונסט-ווערטן.

מיין טאַטע האָט זי גערופֿן „מאַמע“, קיינמאַל נישט בייַם נאָמען. אירע שוועסטער און ברידער האָבן זי גערופֿן „רחל“. רוסיש-ריידנ-דיקע האָבן די גערופֿן „אסתר יעִפֿימאָוונאַ“ (און מיין מאַמע פֿלעגט דערביי זאָגן: „ווען מיין טאַטע חייס-יוחנן זאָל הערן, אַז ער הייסט גאַר „יעִפֿים“...), אַלע איבעריקע האָבן זי גערופֿן אסתר רחל. קיין דאָטע פֿון איר געבוירן האָט זי קיינמאַל נישט אָנגעגעבן. זי האָט נאָר געזאָגט, אַז זי איז געבוירן געוואָרן אין אסתר תענית. אַלע נע-מען האָבן איר געפֿאַסט, סיני „רחל“, סיני „אסתר-רחל“ און אַפֿילו „אסתר יעִפֿימאָוונאַ“, אָבער קיין שום נאָמען איז נישט געווען אַזוי צוגעפֿאַסט ווי „מאַמע“. עס איז נאָר אַ גרויסער שאַד, וואָס בני ייִדן, און איבערהויפֿט אין ייִדישן טעאַטער, איז דאָס וואָרט „מאַמע“ צונויפֿגעבונדן מיט אַ מין שטייגערִישקייט, אַפֿט — מיט ביליקער מעלאָדראַמאַטישקייט. דאָס „מאַמעדיקע“ אין אסתר-רחלען האָט מיט דעם נישט געהאַט קיין שום שיכות. זי איז געווען „מאַמע“ נישט נאָר אין געפֿיל, נאָר אין איר באַנעמען און אין איר גאַנצן וועזן.

זי האָט געהאַט אַ פֿול האַרץ מיט גוטסקייט. עס איז גענוג געווען, אַז אַ מענטש זאָל האָבן איין גוטע אייגנשאַפֿט, אַז זי זאָל שוין האָבן צו אים אַ סענטימענט. ס׳פֿלעגט טרעפֿן, אַז זי [האַט] באַשענקט אַ מענטשן מיט לייטזעליקייט און אַלע קענען אים פֿאַר אַ שעדלעכן און ווונדערן זיך אויף איר באַציונג צו אים. אין אַזאַ פֿאַל פֿלעגט זי ענטפֿערן: „ער דערציילט אָבער גוט אַ וויץ“.

האַט זי געלייענט אַ בוך פֿון אַ שרייַבער, וואָס איז איר געפֿעלן, האָט זי אים געהאַלטן אין איין בענטשן. פֿון „אַ געזונט אויף אים“ ביז „קיין נעגעלע זאָל אים נישט וויי טאָן“. האָט זי גערעדט וועגן עמיצן, איז ער געווען „אַ טייערער מענטש“. זי פֿלעגט אָפֿט פֿון אַזעלכע „טייערע מענטשן“ ליידן, און ווען מען פֿלעגט זי פֿרעגן: „דו וועסט נאָך אַלץ זאָגן, אַז ער איז אַ טייערער מענטש“, האָט מיין מאַמע געוויינלעך געענטפֿערט: „וואָס זשע מיינסטו? ער האָט פֿשוט קיין שכל נישט... אויף דער וועלט זיינען פֿאַראַן אַ סך נאַראַנים, אָבער אין דעם זיינען זיי דאָך דוקא נישט שולדיק“.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

אומגליקלעך איז דער שוישפילער דערמיט, וואָס ווען עס גייט אַוועק דער דור, וואָס האָט אים געזען, פֿאַרבלייבן נאָך אים נאָר ווערטער, וועלכע קאָנען נישט איבערגעבן דעם אַינדרוק, וואָס דער לעבעדיקער שוישפילער האָט געמאַכט אויפֿן עולס. פֿערציק יאָר [געשריבן 1966] איז שוין מיין מאַמע נישטאָ צווישן די לעבעדיקע און אײַך געדענק איר יעדן ריר, איר יעדע באַוועגונג. אין אויער קלינגען אַלע אירע טענער און פֿאַר די אויגן יעדער אויסדרוק פֿון אירע אויגן. די מיטצײַטלער־שוישפילער פֿון איר יוגנט — כמעט אויף אַלע בינעס — זײַנען געווען דערצויגן אויף פיעסן פֿון גערוד־פֿענעס גרויסן רעפערטואַר, וועלכער האָט פֿאַרלאַנגט פֿאַטאַס און פֿאַזע. די בילדער, וואָס זײַנען געבליבן נאָך יענע שוישפילער גיבן אַ סך איבער פֿון זייער שפּילן. די בילדער פֿון מיין מאַמען גיבן כמעט גאַרנישט איבער, ווייל זי איז געווען פֿריי פֿון פֿאַטאַס און פֿאַזע, פֿון „גרימאַסן“.

...זי איז געווען דורכגעדרונגען מיט אַ באַזונדערע היימלעכקייט און וואַרעמקייט. סײַז אַ סך לייכטער וועגן איר צו ריידן ווי צו שרײַבן. ...אַ מאַנאַגראַפֿיע פֿון מיין מאַמען, אַן פֿאַנטאַזיע, איז נאָך נישט אַרויסגעגעבן געוואָרן, אָבער מיר ווייזט זיך אויס, אַז קיין שום מאַנאַגראַפֿיע וואַלט נישט געקאָנט אַזוי איבערגעבן איר פֿער־זענלעכקייט, ווי אַ זאַמלונג פֿון אירע ווערטער, גלייכווערטלעך און וויצן. זי האָט געהאַט זייער אַ שווער לעבן, פֿול מיט אַרבעט, זאָרג און ליידן, און דאָך האָט זי נישט אָפּגעלאָזט דער הומאַר און די לעבנס־לוסט. אין די שווערסטע סיטואַציעס האָט זי געזאָגט וויצן (דאָס האָט פֿון איר געירשנט איר אייניקל, מיין טאַכטער רות). אַ געזונטע, אַ פֿיזיש שטאַרקע, פֿלעגט זי אַלץ אַריבערטראָגן, אָבער בײַם אַנבליק פֿון ליידן פֿון אירע נאַנטסטע, פֿלעגט זי זיך איינברעכן. פֿאַרשטייט זיך, נישט אַזוי, מען זאָל עס זען. אָבער מיר, קינדער, האָבן געוואָסט, אַז כאַטש זי קומט אַרײַן מיט אַ שמייכל, האָט זי נאָר וואָס אין יענער שטוב געוויינט. זי איז געווען אין שטוב אַ גאַסט, אָבער ווען זי פֿלעגט קומען אַן אויסגעמאַטערטע אַהיים און אויף איר ביטע האָט מיין ברוד־דער גענומען די פֿידל און אײַך פֿלעג צוגיין צו דער פּיאַנאָ, און זי פֿלעגט זיצן אויף דער קאַנאַפּע, איינגעהילט אין אַ שאַל, און זיך צוהערן, האָבן מיר געוואָסט, אַז די מינוטן געהערן צו די גליקלעכסטע אין איר לעבן.

די וועלט פֿון אפֿתֿרֿיֿרֿחֿל קאָמיֿנסקאָ

ווען מיט פֿערציק יאָר צוריק, האָט זי זיך צעשיידט מיטן לעבן, איז כאָטש מיר האָבן שוין אַ צײַט געווסט, אַז זי איז פֿאַרמשפּט, האָט זיך עס מיר אינגאַנצן נישט געלייגט אויפֿן שכל. פֿאַר דער גאַנצער צײַט פֿון איר קראַנק זײַן, האָב איך אַ סך געוויינט, אָבער ווען די קאָמפּוטראַפֿע איז געשען, האָב איך נישט פֿאַרגאַסן קיין איין טרער. אַן ערד אַ שעה נאָך איר טויט, האָב איך געבעטן מען זאָל מיר אַרײַנלאָזן צו איר און קײנער זאָל נישט אַרײַנקומען. מײַן פֿאַמײַ־ליע האָט זיך איבערגעקוקט, אָבער זעענדיק, אַז איך בין אויסערלעך באַהערשט, האָבן זיי מיר נאָכגעגעבן. איך בין צוגעגאַנגען צו איר בעט, געקוקט אויף איר פנים און גערעדט צו איר. מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אַז זי אָטעמט, און דאָס האָט מיר נישט געשראַקן. פֿאַרקערט, איך בין געווען כמעט זיכער, אַז אַלע האָבן זיך טועה געווען, און איך האָב צו איר געזאָגט: „רעד, מאַמע, האָב נישט מורא, איך וועל זיך נישט דערשרעקן“, און ווען זי האָט נישט גערעדט, בין איך געווען זיכער, אַז דאָס איז אַ לעטאַרגיע, און האָב ווײַטער געזען, אַז זי אָטעמט. איך האָב זיך צוגעבויגן צו איר און איר אַ קוש געגעבן אין שטערן, און ערשט איצט האָב איך דערפֿילט דעם מורא־דיקן אמת... מײַן מאַמע איז צום ערשטן מאל געווען קאַלט.

מײַן מאַמע איז געווען אַ שטראַלנדיקער מענטש. זי איז געווען אַן אייזערנע, אַן אמתער העלד. אין די שוידערלעכסטע באַדינגונגען איז זי געווען לוסטיק און אונטערנעמעריש. זי האָט ניט געווסט פֿון פּחדנות, זי פֿלעגט גיין אין גאַס אונטער קוילן. אין די „טעפּלוש־קעס“ (וואַרט־וואַגאַנען), וווּ מען פֿלעגט בעת דער (ערשטער וועלט־) מלחמה אַפּוּצן אַמאַל 14 טעג אויך, פֿלעגט זי טענהן: „דאָ איז דאָך אַ רחבות!“ זי האָט קײנמאַל ניט געקרענקט און זי האָט געהאַט אַזויפֿיל אַפּטימזם און אַזאַ גבורה אין זיך, אַז די גרויסע מאַנסבילן פֿלעגן זיך פֿילן זיכערער און באַשיצט אונטער אירע פֿליגלען.“

מ. עלקין כאַראַקטעריזירט זי אַזוי:

„...אויף אירע שוואַכע פּלייצעס האָט זי אַרױפֿגעלייגט די שווערע לאָטס פֿון צוויי פֿאַרגאַנגענע דורות, די משא פֿון לאַטיינער, שמה, זיפֿערט, האַראַוויץ א.א. און האָט עס געשלעפט אויף זיך יאָרן־לאַנג ביז דער ברױנדיקער קינסטלער האָט זיך דערוועקט אין איר אין דער גאַנצער גרויס, און מיט אַ גוואַלטיקער אינטוּיטיווער קראַפֿט אַראַפּגעוואַרפֿן פֿון זיך, אַרײַנגעשליידערט עס אין תּוהם פֿון דער

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

פֿאַרגאַנגענהייט און האָט זיך גענומען שאַפֿן נייע פֿאַרמען, נייע קינסט־
לערישע פֿאַרמען, נייע קרעאַציעס. די גאַרדין־תּקופֿה איז איר צו
הילף געקומען, איז די פֿאַרשונדעוועטע „בלינדע יתומה“ פֿאַר־
ביטן געוואָרן אויף „כאַסיע די יתומה“ און „עליזאַבעט“ איז מגולגל
געוואָרן אין „מירעלע אַפֿרת“. עס איז געקומען די שטאַלצע ייִדישע
פֿרוי און האָט זיך באַוווּזן אין איר גאַנצן רייך, אין איר גאַנצער גרויס,
און האָט זיך גענומען צו גדול בניס, און זי האָט מגדל געווען פֿיין,
צאַרט, אינהאַלטסרייך, ווי דאָס איז ביכולת אַ ייִדישע מוטער.

אַ קינד פֿון פֿאַלק, פֿון קליינעם שטעטל, האָט זי אירע קינסטלערי־
שע קרעאַציעס געווידמעט פֿאַלקס־מענטשן, שטעטלדיקע טיפּן און
געשטאַלטן. דאָס איז געווען איר סטיכע, איר גייסט, איר וועלט. זי
האָט זיך אויך געפרוּווט פֿאַרמעסטן מיט אייראַפע (נאַראַ, מאַגדאַ,
טערעזאַ ראַקען א. א.) און דאָ האָט זי באַוווּזן איר באַצויבערנדיקן
טאַלענט, אָבער גראַד דאָ האָט זיך אַרויסגעוווּזן, אַז זי איז בלויז אַ
ייִדישע קינסטלעריין, אַז בלויז דאָ איז דער פֿעלד פֿאַר אירע קינסט־
לערישע שאַפֿונגען.

אַז אסת־רחל איז אין דעם רייכסטן פּעריאָד פֿון איר אַרטיס־
טישער טעטיקייט געקומען אויף גאַסטשפּילן אין דער רוסישער
רעזידענץ־שטאַט פעטערבורג, האָט זי דאָן דער באַרימטער זשור־
נאַליסט און טעאַטער־קריטיקער האַמאַ נאַוואוס פֿאַרגליכן מיט עלע־
אַנאַראַ דחע. אַפֿשר איז אין דעם געווען פֿיל אמת, אָבער אין עצם
איז עס בלויז מליצה, ווייל אסת־רחל פֿאַרגלייכט זיך מיט קיינעם
נישט. זי איז אַן איינציקע „קאַמפּראַאיסאַן ניעסט פּאַס ראַאיסאַן“.
אסת־רחל איז אַן אייגנאַרטיקע פּערזענלעכקייט און אַן אינדיווידוו־
דעלע קינסטלעריין“.

**דער העברעיִשער שוישפּילער מ. גנעסין אין זײַן בוך „דרכי עם
התיאטרון העברי“ שילדערט אַזוי איר שפּילן (אין אונדזער איבער־
זעצונג):**

„די גרויסע שטאַט וואַרשע, ווי איך האָב מיר זי פֿאַרגעשטעלט
פֿון לייענען וועגן איר אין דער פּרעסע און ליטעראַטור, סיני אין
העברעיִש, סיני אין ייִדיש, און ווי עס פֿלעגן וועגן איר דערציילן
געקומענע פֿון דאָרט, האָט זיך מיר אויסגעוווּזן ווי איך וואַלט זי
שוין לאַנג געקענט, און אירע מענטשן זײַנען מיר נישט פֿרעמד. איך
האָב איך ניט געאיילט צו זען די מענטשן, וועלכע זײַנען מיר געווען

די וועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

נאנט פֿאַר דער צײַט וואָס אײַך האָב געווינט אין רוסלאַנד, נאָר אײַך בין קודם כל אַוועק זײַך צו באַזאַרגן מיט בילעטן צו זען די אַוונט־פֿאַרשטעלונג פֿון ייִדישן טעאַטער וועגן וועלכן אײַך האָב אַזױפֿיל געלייענט און זײַך אַנגעהערט נאָך ווען אײַך בין געווען אין ארץ־ישׂראל. אײַך האָב אַזױפֿיל געהערט וועגן אסתר רחל קאַמינסקאַ און אײַר טרופּע, וועגן יוליוס אַדלער און נאָך אַנדערע אַקטיאָרן און אַקטערײַסע אין וואַרשעווער ייִדישן טעאַטער, וועגן וועלכע די דאַרטיקע פרעסע איז זײַך אַזױ פֿאַרגאַנגען אין לױב־געזאַנגען, אַז אײַך האָב זײַך באַלד דעם ערשטן טאַג פֿון מײַן אַנקומען ניט געקאַנט אײַנהאַלטן פֿון גײַן זען די פֿאַרשטעלונג. ערשט נאָכדעם ווי אײַך בין שוין געווען פֿאַרזאַרגט מיט בילעטן צו זודערמאַנס „הײמאַט“, האָב אײַך אַנגעהויבן זאַרגן וועגן אַלע אַנדערע זאַכן.

...זודערמאַנס פֿיעסע האָב אײַך געקענט שוין פֿון פֿריער, ווייל מײַר האָבן זײַ געזאַלט אויפֿפֿירן אין ארץ־ישׂראל, נאָר עס איז צוליב עפעס אַפּגעלייגט געוואָרן. דעם אמת געזאַגט, האָב אײַך זײַך געוונדערט צו לײענען אין דער פרעסע, אַז קאַמינסקאַ שפּילט די ראָל פֿון „מאַגדאַ“. אויף וויפֿל אײַך האָב געוואַסט פֿון דער פרעסע, האָט זײַך די דאַזיקע שווישפּילערין אויסגעצײכנט אין ראָלן פֿון ייִדישע פֿרויען, „פֿאַלקס־ווייבער, פֿון די טיפּן וועלכע גאַרדן און פּינסקי האָבן געשילדערט אין זײערע פּיעסן, אָבער אײַך האָב קײנמאַל ניט געלייענט, אַז זײַ שפּילט אויך פּיעסן פֿון וועלט־רעפּערטוואַר. די דאַזיקע אײבעראַשונג האָט נאָך מער פֿאַרשטאַרקט מײַן נײַגירקײט און אײַך האָב שוין מיט אומגעדולד געוואַרט אויף דער פֿאַרשטעלונג. ...ווען אײַך בין אַרײַן אין זאַל, האָב אײַך דאַרט געטראָפֿן שרײַבער און זשורנאַליסטן וועלכע אײַניקע האָב אײַך געקענט לױט זײערע פֿאַטאַגראַפֿיעס אין זײערע ווערדן: פֿרישמאַג, דינעזאַן און פּרץ, און אַרום יעדן אײנעם פֿון זײַ זײַנען געשטאַנען גרופּקעס און געשמעסט. ...די שטילקײט וועלכע האָט געהערשט אין זאַל ווען דער פֿאַרהאַנג האָט זײַך אויפֿגעהויבן, האָט געוויזן, אַז דאָס פּובליקום האָט געוואַרט מיט אומגעדולד, אַז די פֿאַרשטעלונג זאַל זײַך שוין אָנהײבן. עס איז געווען קענטיק, אַז די צושױער שלינגען אײַן יעדעס וואָרט, וואָס ווערט גערעדט פֿון דער בײַנע און אַז זײַ האָבן לײב די פֿאַרערטע שווישפּילערין. אָבער וואָס מער די פֿאַרשטעלונג האָט זײַך פֿאַרצױגן, איז די באַגײסטערונג אַפּגעקילט געוואָרן, האָט זײַך אויסגעוועפּט, ביז אײַניקע האָבן אַנגע־

זלמן זילבערצווייג

הויבן געניצן אָדער שמועסן, אַזוי, אַז וואָס ווייטער איז געווען שווער צו הערן וואָס מ'רעדט אויף דער בינע. עס איז געווען קענטיק, אַז דער אינהאַלט פֿון דער פֿיעסע אינטערעסירט ניט די צוהערער, ניט די פֿיעסע, ניט דער סחשעט און אַפֿילו ניט די באַרימטע שווישפּילער־רין. אַט דאָס פּובליקום, וואָס האָט אַזוי פֿאַרערט און ליב געהאַט די קאָמינסקאָ אין ייִדישע פֿיעסן, אין סחשעטן, וואָס זײַנען זיי נאָנט צום האַרצן, האָט ניט פֿאַרבאָרגן זײַנע געפֿילן אין דעם מאַמענט און אַרויסגעוויזן זײַן גלײַכגילטיקייט צו די געשעענישן פֿון אַ וועלט, וואָס איז זיי פֿרעמד און אומבאַקאַנט. און איד, וועלכער האָב געזעען די קאָמינסקאָ צום ערשטן מאַל, האָב אויך ניט געקאַנט אַרויסטראַגן קיין אורטייל וועגן איר, ווייל זי האָט געשפּילט אַ ראַגל, וואָס איז איר פֿרעמד. אויך די אויסערלעכע זײַט פֿון דער פֿאַרשטענ־לונג האָט זיך ניט געפּאַסט צו זודערמאַנט פֿיעסע. אַלץ אויף דער בינע האָט אויסגעדריקט אַ באַליידיקונג פֿאַר דער פֿאַרשטעלונג; די דעקאַראַציעס זײַנען ניט געווען קיין דעקאַראַציעס, די שטוב און דאָס מעבל האָבן אונטערגעשטראַכן אַ מאַנגל אין געשמאַק און אַ מאַנגל פֿון ווילן אַרײַנצודרינגען אין גײַסט פֿון דער תקּוּפּה און דער סבֿיבּה, עס האָבן געפֿעלט פֿאַראַנטוואַרטלעכקייט צום מחבר און צו זײַן ווערק. ...עס איז מיר געווען שווער צו פֿאַרבלייבן אין זאַל ביזן סוף פֿון דער פֿאַרשטעלונג. אין ערשטן איבערייס בין איד אַרײַנגע־גאַנגען אין בופֿעט: כִּהאַב זיך באַמיט אַרײַנצודרינגען צווישן פּובלי־קום און דערווייַל הערן זייערע מיינונגען און אײַנדרוקן וועגן דער פֿאַרשטעלונג. צו מײַן באַדויער, האָב איך אָבער גאָרניט געהערט. איך האָב שטאַרק געוואָלט זײַן מיט די שרײַבער, וואָס יעדער פֿון זיי איז געבליבן זיצן אויף זײַן פּלאַץ און גאָרניט גערעדט, אָבער איך האָב ניט געוואָגט צו זיי צוצגיין, אַפֿילו ניט צו פֿרישמאַנען, וועלכן איך האָב שוין געהאַט אַ געלעגנהייט פּערזענלעך צו באַקענען, בעת ער איז דאָסזעלבע יאָר געווען אין ארץ־ישׂראל. איך האָב זיך אָפּגע־האַלטן פֿון שטערן אים. כִּיבין געווען זיכער, אַז ער באַדויערט אויך קאָמינסקאָס דורכפּאַל. כִּיהאַב געוואָלט גלייבן, אַז דער עסטעט פֿריש־מאַ, דער מאָן פֿון פֿײַנעס געשמאַק, ליידיט אויך פֿון דעם, וואָס ער זעט איצט אויף דער בינע.

ווי מען האָט גענומען שפּילן דעם צווייטן אַקט, האָט דער עולם אײַנציקווייז אָנגעהויבן אַוועקצוגיין, אַזוי, אַז בײַם לעצטן אַקט איז

די וועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

כמעט ניט געבליבן קיין פובליקום אין זאָל, און די געציילטע, וואָס זײַנען יאָ פֿאַרבליבן, האָבן זיך אָפּגעטראָגן אַזוי ווי דער פֿאַרהאַנג איז געפֿאַלן. .. אויפֿן וועג אַהיים האָבן אײַך מיר אַליין אָפּגעגעבן אַ דין חשבון פֿון דער ערשטער פֿאַרשטעלונג וואָס אײַך האָבן געזען אין ייִדישן טעאַטער מיטן אַנטייל פֿון אסתר-רחל קאַמינסקאַ, וועלכע איז אין אונדזער וועלט געווען אַזוי פּאַפּולער ווי די אויסגעצײכנסמע שווישפּילערניס. די ייִדישע וועלט האָט זיך מיט איר געגרויסט און אַלע קריטיקער האָבן זי שטאַרק געלויבט, טאָ ווי אַזוי זאָל אײַך וואָגן זי צו קריטיקירן אין איר הײַנטיקער פֿאַרשטעלונג ווי אַזוי זאָל אײַך וואָגן אַרויסצוקומען מיט מײַן נעגאַטיווער מײַנונג וועגן דער דאָזיקער שווישפּילערין? אָבער פֿון דער אַנדערער זײַט האָבן אײַך באַלד געפֿונען אַ פֿאַרטיידיקונגס-מאַטיוו פֿאַרוואָס זײַנען אַזויפֿיל מענטשן אַוועק אינמיטן פֿון דער פֿאַרשטעלונג, און ניט געוואָרט ביז די פֿאַרשטעלונג וועט זיך ענדיקן? און לאַמיר אַפֿילו אָננעמען, אַז דאָס פּובליקום קאָן נאָך דערווײַל ניט אונטערשיידן פֿון אַן אײַנ-טימען און אײַדעלן שפּיל און אַז דאָס פּובליקום איז נאָך אין זײַן אינטעליגענץ ניט צוגעקומען צו דער ציוויליזירטער הײַך פֿון דער פּיעסע און די שפּילער, פֿאַרוואָס זײַכען די שרײַבער געזעסן ווי אבליס?...?

...מיר האָט זיך אָנגעהויבן אויסצוווירן, אַז אײַך בין על פי טעות אַרײַן אין דאָזיקן בנין, און אַז דאָס איז גאַרניט דאָס טעאַטער וועגן וועלכן אײַך האָבן זיך אַזויפֿיל אָנגעהערט און, אַז דאָס איז גאַרניט אסתר רחל קאַמינסקאַ... עס זײַנען דאָך פֿאַראַן עטלעכע ייִדישע טעאַטערס אין וואָרשע, און אײַך האָבן אַפֿשר געמאַכט אַ טעות אין דער אַדרעס? אײַך בין צוגעגאַנגען צו אַן אַפֿיש און בײַ דער עלעקטרי-שער ליכט האָבן אײַך נאָכגעקוקט דעם וּשפּיל-פּלאַן פֿון די פֿאַרשטע-לונגען און דערוועג, אַז אויך מאַרגן שפּילט מען דיזעלבע פּיעסע. און אַז אויף די אַפֿישן ווערט דײַטלעך געזאָגט, אַז דאָס איז אטוּר רחל קאַמינסקאַ טעאַטער".

געסײַן ענדערט אָבער באַלד זײַנע אַנזדרוקן וועגן ק׳ס שפּילן:
"...ענדלעך האָבן אײַך אָבער באַוווירן צו זען די קאַמינסקאַ אין איינע פֿון אירע בעסטע ראָלן — אין דער פּיעסע „די מוטער“ פֿון דוד פּינסקי און אין גאַרדינס פּיעסן, אײַך האָבן איר געזען אין איר אמתן גרויסן טאַלענט, און אײַך בין באַזיגט געוואָרן. עס האָט זיך

זלמן זילבערצווייג

מיר אויסגעוויזן, ווי די דאזיקע דראַמאַטורגן האָבן בכיון געשעפּט פֿון די קוואַלן פֿון ייִדישן האַרץ אַזעלכע זאַכן, וואָס נאָר זי האָט זיי געקאָנט געבן אַן אויסדרוק און זיי אַרױפֿברענגען צו ריכטיקע שאַפֿונג.

זי האָט זיי פֿאַרשטאַנען אַפֿשר מער ווי יעדע אַנדערע שױשפּילע-רין. און ניט נאָר האָט זי זיי פֿאַרשטאַנען, נאָר האָט זיי פֿאַרווירקלעכט מיט אַלע אירע געפֿילן. זי האָט אַנטױקלט די געשטאַלטן ביון סאַמע סוף, זי איז זיי נאָכגעגאַנגען אין אַלע זייערע פֿאַרווירקלעט און פֿאַרפֿלאַנטערטע װעגן. עס האָט זיך מיר אויסגעװיזן, אַז זי האָט ניט איבערגעלאָזט קיין שטריכעלע, קיין פּינטעלע אין די געשטאַלטן, וואָס זי האָט געשאַפֿן. יאָ, עס איז װירקלעך געװען אַן אַפּגרענצונג צװישן איר און די אַנדערע שױשפּילער, וואָס האָבן געשטערט די צװײער צו גלייבן אױך אין זיי און אין זייער שפּיל. און דאָס איז געװען די טראַגעדיע פֿון דער דאָזיקער גרויסער שױשפּילערין, וואָס איר שיקאַזל איז געװען, אַז זי האָט אױף דער בינע געהאַט פֿאַרטנערן, װעלכע זײַנען ניט געװען דערוואַקסן צו איר הייך. אַליין און איינזאַם איז זי געװען אין אירע שאַפֿונגען אױף דער בינע. זי האָט געשאַפֿן מיט אַ סך פֿאַרשטענדניש, מיט אַ סך געשמאַק און מיט אַן אײדעלן געפֿיל, און פֿאַרמאַגט אַ זעלטענע בינע־טעכניק. אָבער וואָס מער זי איז אַרײַנגעדונגען אין דער נשמה פֿון דער ייִדישער פֿרוי, אַלאָ מער האָט זיך געפֿילט די פּראַסטקייט און די נאַכלעסיקייט פֿון אירע קאַלעגן אױף דער בינע. װען די דאָזיקע שױשפּילערין — האָב איד מיר געטראַכט — װאָלט זיך געפֿונען אין אַן אמתער טעאַטראַלער סבֿיבֿה, װאָלט זי דערגרייכט דעם סאַמע אױבן אַן אין טעאַטער.

...אסתר רחל קאַמינסקאַ... װער פֿון די װעלכע האָבן זוכה געװען צו געפֿינען זיך אין איר סבֿיבֿה, מיט איר אויסגעצייכנט שפּילן, צי-טערט ניט אױף דערמאַנענדיק ביזן הייַנטיקן טאַג איר נאַמען! אַ גרויסע ייִדישע שױשפּילערין. װער פֿון אונדז, צוקונפֿטיקע העברעיִ-שע אַקטיאָרן, האָט ניט אין זײַנע יונגע יאָרן געשטרעבט צו קומען קיין װאַרשע און זי זען אױף דער בינע? די יוגנט האָט שטאַלצירט מיט „אונדזער יערמאַלאָװאַ“ [באַרימטע רוסישע שױשפּילערין]. מיטן דאָזיקן שטאַלצן געפֿיל האָבן מיר זיך אַרומגעטראָגן װען מיר האָבן געהערט, אַז א. ר. קאַמינסקאַ שפּילט זודערמאַנס „היימאַט“, און די דעמאָלטיקע רוסישע פרעסע, אין די צײַטן פֿון דער צאַרישער

די וועלט פֿון אסתֿרֿֿרֿֿחֿל קאַמינסקאַ

עפֿאַכע, לויבט איר פֿאַר איר שפּילן. דאַס איז געווען איר ערשטער אויפֿטריט אין אַ ניט־ייִדישן רעפּערטואַר, דערנאָך איז געקומען איבסענס „נאַראַ“, און ווער פֿון אונדז געדענקט ניט איר שפּילן אין גאַרדינס „מירעלע אפֿרות“ און פינסקיס „די מוטער“, די צוויי פֿאַלקס־טיפּן, וואָס האָבן זיך אַזוי לאַנג איינגעפרעסט אין אונדזערע הער־צערן! איר מאַן, דער פֿאַרשטאַרבֿענער קאַמינסקי, האָט זי אַוועק־גענומען פֿון דער ני־מאַשין און זי אַרױפֿגעבראַכט אויף דער בינע, אָן שום צוגרייטונגען און פּראַקטיק, איז זי אַרױנגעדֿרונגען אין דער טיף פֿון זי דאָזיקע געשטאַלטן און האָט נאָר מיטן כּוח פֿון איר אינטואַיציע אַזוי אַרױסגעבראַכט די פּערל פֿון דער ייִדישער נשמה, און מיט וויפֿל ליבע און וויכיקייט האָט זי דאַס אונדז צוגעטראָגן! דאַס איז געווען אַ גאַט־געבענטשער טאַלענט! יא, אָן שום „סיסטעמען“ און אָן אַ פֿאַרגאַנגענהייט איז זי צו אונדז געקומען. זי איז אַרויס פֿון פֿאַלק און איז געקומען צום פֿאַלק. זי האָט געשאַפֿן אַ מין טעאַטראַלע טראַדיציע בײַ די ייִדן אין פּוילן, וועלכע האָבן איינגע־פֿירט צו גיין זי זען יעדן פֿרייטאַג צו נאַכט שפּילן. זי האָט אין זייער טאַג־טעגלעך לעבן אַרױנגעגעבן עפעס פֿון דער הייליקייט פֿון שבת. ניט אומזיסט האָט דאַס פֿאַלק זי אַזוי ליב געהאַט: ניט אומ־זיסט פֿלעגן די טעאַטערט, וווּ זי פֿלעגט שפּילן, זײַן איבערגעפּאַקט. דער, וואָס האָט זי געזען אויף דער בינע, האָט זיך דערמאַנט זײַן פֿרױער יוגנט, און ער האָט דערזען פֿאַר זײַנע אויגן ווי זײַן מאַמע האָט, אַ הייליקע, געבענטשט די שבת־ליכט...

אסתֿרֿֿרֿֿחֿל קאַמינסקאַ איז געווען די ערשטע, וועלכע איז גע־קומען אפּרייניקן די ייִדישע בינע פֿון דער ביליקייט. פֿון דער באַלײ־דיקונג, וואָס זי פֿלעגט ברענגען, און אויך דאַס אָן באַווסטזײַן, נאָר מיט גאַטס מתנה. מיטן דאָזיקן גייסט האָט זי אויך געווירקט אויף די אַנדערע אַקטיאָרן, און אין איר קעגנוואַרט האָט מען ניט געוואָגט צו האַלטן זיך לייכטזיניק אויף דער בינע. זי האָט געוואָגט צו ברעכן די שטערונגען און קומען אין פעטערבורג און דאַרט געבן אירע פֿאַרשטעלונגען אין דער צײַט ווען זי, ווי אַ ייִדישקע, האָט ניט געוואָלט קיין וווינרעכט אין דער הויפּט־שטאָט. זי האָט געצוהונגען דאַס דאַרטיקע טעאַטער־פּובליקוס צו גלייבן אין כּוח פֿון דער ייִדישער קונסט. און נאָך די גרויסע נצחונות, נאָך די שיינע באַנקעטן, איז זי פֿאַרבליבן אויף דער גאַס מיט אירע בלומען־קרענץ און אַלס

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

ידישקע ניט געהאט אין דער גאנצער שטאָט וווּ איבערצונעכטיקן, און ווען זי האָט אַמאָל באַשלאָסן איבערצושלאָפֿן אין טעאָטער, האָט דער וועכטער זי אויפֿגעוועקט און פֿון דאָרט אַרויסגעטריבן. און אזוי איז זי געווען געצווונגען אַרומצוגיין איבער די גאָסן ביז אין דער פֿרי מיט די קרענץ בלומען אין די הענט..."

ד. א. מוקדוני כאַראַקטעריזירט זי אזוי:

„זי האָט געשפּילט יונגע ראָלן, ווי למשל, כאַסיע די יתומה, אסתּרקע אין דער „שחיטה“, „טאַמאַראַ“ אין דוד פינסקיס „יענקל דער שמיד“ א.א.וו. און דאָ האָט זי איר פֿריציטיקע אַלטקייט נישט געקאָנט באַהאַלטן. זי האָט נישט געקענט די פֿרויען־סודות און אַפֿילו נישט די פּראָפֿעסיאָנעלע סודות פֿון גרים און קליידן־זיך, ווי אַנדערע שווישפּילערנים אין אירע יאָרן ווייסן זיי.

שפּילנדיק דאָס בלוט־יונגע ווייבל טאַמאַראַ אין „יענקל דער שמיד“, האָט זיך ביי איר פֿאַרקאָטשעט דער אַרבל פֿון פעניוואָר און די אַלטע האַנט האָט אָפּגעלייקנט דעם גאַנצן גרים. זי האָט נישט געקאָנט פֿאַרמאָסקירן איר קנאַכעדיקייט, די שפּיציקייט פֿון אירע עלנבויגנס און די ווינקליקייט פֿון אירע אַקסלען. עס איז געווען אַ יידישע קליינבירגערלעכע פֿרוי, וואָס האָט אַמאָל דורכגעמאַכט אַ שווער לעבן; אַן אַרעמע און פֿינצטערע יוגנט, ביטערע מיידלשע יאָרן און נאָך ביטערערע ווייבלשע יאָרן, וואָנדערנדיק מיט איר ווייניק ריטערלעכען מאַן און מיט איר נאָך ווייניקער ריטערלעכע קאַלעגן איבער שטעט און שטעטלעך. אַן אַנגעווייטאַגטע, מיט אַ האַרץ פֿול מיט קלעמעניש און שטילער פֿאַרביטערונג, האָט זי גוט און שאַרף געשילדערט אירע שוועסטער פֿון איר מערכה, אירע שוועסטער פֿון איר סאַציאַלן שטאַנד. האָט זי אָבער באַדאַרפֿט אַ ביסל זיך צונדלען ווי אַ יונגע פֿרוי, אַ ביסל קאַקעטירן אַדער לאַכן, איז זי געווען אומבאַהאַלפֿן. די ליכטיקע שטיפֿערישע מאַמענטן אין אַ זייער שווער און פֿינצטער לעבן האָט זי נישט געקאָנט שילדערן. קליין, ענג און שמאָל איז געווען איר וועלט, אָבער דאָ האָט זי זיך געפֿונען. דאָ זיינען אירע איבערלעבונגען געווען עכטע. אירע שילדערונגען קלאַרע און אמתע. זי האָט זיך נישט באַדאַרפֿט אַנשטרענגען שפּילנדיק די מענטשן אירע, נאָנט און לייבלעך זיינען זיי איר געווען.

...איר נאָראַ איז געווען אַ יונגע מירעלע אפֿרת. טראַגיש איז געווען צו זען ווי מירעלע אפֿרת טאַנצט אַ טאַראַנטעלע, ווי מירעלע

די וועלט פֿון אסתר־רחל מיט אַ גרופּע שוישפּילער

אסתר־רחל מיט אַ גרופּע שוישפּילער

וויל אָננעמען אייראָפּעיִשע מאַניערן. איר האָט נישט געזען די טראַגעדיע פֿון נאַראַ, איר האָט געזען די טראַגעדיע פֿון אַ ייִדישער שוישפּילערין, וואָס איז אַזוי הילפֿלאַז.

אין „היימאַט“, וווּ זי האָט געשפּילט די ראַלע פֿון אַ באַוווּסטער אייראָפּעיִשער אַרטיסטין, איז זי געווען נאָך אומבאַהאַלפֿענער. עס איז נישט געווען די דאָזיקע עלעגאַנץ, די דאָזיקע נישט־איינגע־האַלטענע קאַפּריזן פֿון אַ צעפּיעשטעטער וועלט־אַרטיסטין, און עס זיינען נישט געווען דער שטורם און די פֿרייהייט, וועלכע זיינען פֿאַר דער דאָזיקער העלדין געווען אַזוי נאַטירלעך.

איך פֿלעג זיך אָפֿט ווונדערן, ווי אַזוי איז עס מעגלעך מיט אַזאַ לערך אַרעמער שוישפּילערישער טעכניק, מיט אַזאַ פֿאַרנאַכלעסיקונג פֿון פּלאַסטיק, מימיק און אַנדערע עלעמענטאַרע שוישפּילערישע מיטלען, צו דערגרייכן אַזאַ עפֿעקט? שפּעטער האָב איך איינגעזעען, אַז די ייִדישע פֿרוי, דערהויפּט די מוטער, דאַרף גאַרנישט אַנקומען צו די דאָזיקע מיטלען. עס איז דאָ עפּעס אַן אינערלעכע וואַרעמקייט, אַן אינערלעכע ווייכקייט, וואָס זאַפּט זיך איין אין וואָרט און דורך אים קומען זיי צום אויסדרוק.

איר גרויסער דערפֿאַלג איז געקומען פֿאַר איר אומדערוואָרט. זי איז פֿון אַן עלנטער וואַנדערנדיקער קאַמעדיאַנטקע געוואָרן אַ באַ-

זלמן זילבער צווייג

דימטע שוישפילערין: מיט אמאל איז זי פֿון געדיכטער גרויקייט אַרײַנגעפֿאלן אין פעטערבורגער גלאַנץ. מיט אמאל איז זי אַרומ־גערינגלט געוואָרן פֿון נייע מענטשן, מיט וועלכע זי האָט זיך קײַן־מאַל נישט באַגעגנט, מיט מענטשן פֿון אַן אַנדער קלאַס און דער־צװײ, גרויס־שטאַטישע טעאַטער־קריטיקער, גרויס־שטאַטישע טעאַ־טראַמאַנען, ייִדישע אַריסטאָקראַטן און נאַציאָנאַל־געשטײמטע ייִדי־שע סטודענטן האָבן זי געפֿייערט. די דאָזיקע קליינשטעלטיקע פֿרוי האָט אַפֿילו נישט געקענט גענוג רוסיש צו פֿאַרשטיין אירע נייע באַווונדערער. וועגן צוזאַמענריידן זיך מיט זיי אין רוסיש האָט גאָר קײַן רײד נישט געקאָנט זײַן.

אַבער קלוג איז זי געווען אסתר רחל קאַמינסקי, און איינגע־בוירענעם טאַקט האָט זי פֿאַרמאַגט און זי האָט זיך פֿאַרט נישט פֿאַר־לאָרן, ווי די אַנדערע פֿרויען און מענער פֿון איר טרופּע, וועלכע האָבן פשוט נישט געוואוסט ווי אַ פֿוס צו שטעלן אין דעם נייעם לעבן, וואָס האָט זיך פֿאַר זיי פּלוצלינג געעפֿנט... זי איז געוואָרן שטאַל־צער, באַוווסטזיניקער, זעלבשטענדיקער און דײַטסער. אויף די באַנקעטן פֿלעגט זי פשוט ייִדישלעך ענטפֿערן אויף די רעדעס און טאַאַסטן, און דער פֿרעמדער עולם איז געווען אין גרויסער באַגײַס־טערונג פֿון דער דאָזיקער פֿאַלקס־פֿרוי.

שווער איז איר געווען זיך צונויפֿצוקומען מיט ייִדישע שרײַבער און האַלטן זיך ווי עס פֿאַסט פֿאַר דער גרויסער ייִדישער שוישפֿילע־רין. אין דער קעגנוואָרט פֿון פרצן פֿלעגט זי זיך אינגאַנצן פֿאַרלירן. י. ל. פרץ האָט מיר איינמאַל איבערגעגעבן וועגן אַ צוזאַמענקום מיט איר. ער האָט זי בשום אָפֿן נישט געקאָנט אַרײַנציען אין אַ טעאַרעטיש־טעאַטראַלן שמועס, און ער אַליין האָט נישט געקאָנט אַנשלאַגן אַזאַ טאָג, וואָס זאָל זײַן צוגענגלעך פֿאַר איר קולטורעלער אַנטוויקלונג.

אין מײַנע שמועסן מיט איר פֿלעגט אויך זײַן עפעס אַ פֿאַרלאָרנ־קייט, סײַ פֿון מײַן זײַט און סײַ פֿון איר זײַט. זי האָט זיך נישט געקאָנט אויפהײַבן צו מײַן „אינטעליגענטייער“ באַנעמונג פֿון טעאַטער. פֿונדעסטוועגן האָבן מיר די שמועסן מיט איר אָפֿט פֿאַרשאַפֿט פֿאַרגריגן. איך פֿלעג אָפֿט איבעראַשט ווערן פֿון איר איינגעבוירע־נעם, נישט־געשליפֿענעם, אַבער געזונטן שכל־הישר. איך פֿלעג אָפֿט באַווונדערן ווי זי נעמט אויף מיטן אינסטינקט טעאַטער־פֿראַבלעמען,

די וועלט פֿון אסת־רחל קאמינסקא

ווי פשוט, אָבער ריכטיק, זי אורטיילט וועגן אַ פיעסע, וועגן אַ כאַראַקטער אין אַ פיעסע און ווי קלאַר זי באַנעמט דעם גאַנצן מצב פֿונעם ייִדישן טעאַטער.

ווען די דאָזיקע פֿרוי וואָלט כאַטש אין די לעצטע יאָרן געהאַט אַרום זיך בעסערע און אינטעליגענטערע מענטשן, וואָלט זי מיט איר ווונדערלעכער צופאַסונגס־פּעיקייט געוואָרן געשליפֿענער, פֿייע־נער און ראַפֿינירטער... זי האָט זיך אָבער נישט געקאָנט באַפֿרייען פֿון איר פֿרערדיקער סבֿיבֿה. זי איז אין איר טאַג־טעגלעכן לעבן געווען אַרומגערינגלט פֿון מענטשן ווייטע און פֿרעמדע פֿון קולטור. זי האָט דאָך געפֿילט, אַז דער דערפֿאַלג אירער פֿאַדערט פֿון איר העכערע שווישפּילערישע אויפֿטוען. זי קאָן נישט בלייבן בלויז ביי גאַרדינען. זי מוז זיך אויפֿהייבן אויף אַ שטאַפל העכער. זי האָט זיך אָנגענומען מיט דריַסטיקייט און אָנגעפֿאַנגען שטודירן איבסענס „נאַראַ“, זודער־מאַנס „היימאַט“. דאָס איז אָבער נישט געווען פֿאַר אירע כוחות.

אַ ייִדישע פֿרוי, וואָס האָט קיינמאַל אין איר לעבן קיין גרויסע שטורעמס נישט איבערגעלעבט, זי האָט חתונה געהאַט, געהאַט קינדער, געוואָרן אַ מוטער און אַן אשת־חַייל. זי איז נישט געווען ווי די ברויט־געבערין פֿון אונדזערע זיידעס. די באַבעס אונדזערע אָבער האָבן געהאַט מענער גרויסע לערנער און האָבן זיך געייחוסט מיט דעם; זי האָט אַפֿילו דאָס אויך נישט געהאַט.

צו איר גרויסן שבח דאָרף געזאָגט ווערן, אַז זי איז געווען זייער אַ גוטע קאָלעגין. זי איז געווען איבערגעגעבן אירע חבֿרים־שווישפּילער. זי האָט ליב געהאַט די טרופּע, וואָס מיט איר איז זי אַזוי באַרימט געוואָרן, און ווען עס וואָלט זיך געווענדט אַן איר, וואָלט זי די טרופּע קיינמאַל נישט פֿאַרלאָזט.

זי האָט פֿסדר געוואָלט האָבן אַ רעזשיסער אין איר טרופּע און מיט גרויס דר־דאָרף און דאַנקבאַרקייט האָט זי זיך באַצויגן צו מאַרק אָרנשטיין, וועלכער איז געווען נאָנט צו דער טרופּע און פֿלעגט פֿון צייַט צו צייַט רעזשיסירן אירע אויפֿפֿירונגען. מאַרק אָרנשטיין איז געווען אַפֿשר דער איינציקער ליטעראַט, וואָס האָט געקאָנט צו־גיין צו די דאָזיקע פֿרימיטייווע קינסטלער, איינלעבן זיך מיט זיי, שטעלן זיך מיט זיי, אַזוי צו זאָגן, אויף איין ברעטל און ריידן מיט זיי אויף זייער שפּראַך... אסת־רחל האָט ליב געהאַט דעם דאָזיקן אינטעליגענטן מענטשן. ער איז דאָך געווען דער איינציקער, וואָס

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

זי האָט באַגעגנט אין איר לעבן, דער איינציקער אינטעליגענט מיט וועלכן זי האָט געקאָנט זײַן היימיש.

הויך געוואָקסן, ניט שלאַנק, קנאַכיק, ביינערדיק איז זי געווען. אַזוי זעען אויס ייִדישע פֿרויען וועלכע אַרבעטן, האַרעווען שווער פֿיזיש. אַזוי זעען אויס פֿרויען, וועלכע וואַשן וועט, קנעטן ברויט און טוען אונטערטעניק אַלע עבודת־פֿרד. ערנסטע זאַרג, מיזיקייט און עפעס מענערטע האַרטקייט זײַנען געלעגן אויף איר געזיכט. און גערעדט האָט זי מעשה־מאַנסביל: יאַדערדיק, זאַכלעך און עפעס קלוג, עקרת הביתדיק, האַלב ווילעריש און האַלב־אַפּאַטיש. זי איז די ייִדי־שע אשתי חיייל, אַ ייִדישע שוישפּילערין.

דער קערפּער שפּילט ניט. ער חנדלט זיך ניט. ער מאַכט ניט קיין רײַצנדיקע העוועלעך. ער איז ניט בייגיק שלאַנגיש און ער איז ניט קעזיש־עלאַסטיש. זי איז נאָך פֿון יענעם דור, פֿון יענער צײַט, ווען די ייִדישע פֿרוי איז געקומען אויף דער וועלט אַ פֿאַרזאַרגטע מאַמע. קליינע, יונגינקע מיידלעך זײַנען מאַמעלעך. זיי האַדעווען ייִנגערע ברידערלעך און שוועסטערלעך און אַרבעטן ערנסט און פֿאַרזאַרגט גלייך מיט די מאַמעס. קיין געליבטע זײַנען זיי קיינמאַל ניט געווען. זיי זײַנען געווען כשרע כלותלעך, שטילינקע און פֿרו־מינקע ווייבעלעך און זיפֿצנדיקע מאַמעלעך.

אויף דער וועלט־בינע איז די שוישפּילערין אַ פֿרוי, אַ פֿרוי, וואָס שפּילט מיט איר קערפּער. אַ פֿרוי, וואָס בלענדט מיט ווייבע־רישן רייך, אַ פֿרוי, וואָס שפּילט ליבעס, וואָס צאַצקעט זיך מיט עראַ־טישע תּנועותלעך און מיט ווייבערשע חנדלעך. די ייִדישע שוישפּיל־לערין איז אַ מאַמע, כּסדר אַ מאַמע. די סאַמע יונגע ייִדישע שוישפּיל־לערין שפּילט זייער גוט מאַמעס. אסתר רחל קאַמינסקי איז געווען אַ מאַמע אין אַלע אירע ראַלן. זי איז געווען אַ מאַמע ווען זי האָט אַפֿילו געשפּילט אַ יונג מיידל, ווען זי האָט אַפֿילו געשפּילט קינדיש. איר האָט כּסדר געהערט די ברייטע, וואַרעמע מאַמע־שטימע. איר האָט כּסדר געהערט אַ זיפֿצעלע ווען זי האָט אַפֿילו „אויסגעלאָסן“ געלאַכט. זי האָט געשפּילט איבסענס „נאַראַ“, זודערמאַנס „מאַגדאַ“, און איר האָט געהערט כּסדר דעם עקרת הביתדיקן טאַן פֿון מירלע מאַמע. עס איז איר אייביק געלעגן אַ גוטער און קלוגער מאַמעשער שמיכל אויף די ליפּן און אַ היימלעכער ייִדישער מאַמע־טרויער

די וועלט פֿון אסתר-רחל קאמי: סקא

האַט אַרויסגעשטראַלט פֿון אירע אויגן, האָט זי די ליאַלקע נאַראַ ייִדישלעך פֿאַרמאַמעט, האָט זי די וועלט-אַקטעריסע מאַגדאַ פֿאַרמו־טערט אויפֿן ייִדישן שטייגער. זי האָט די דאַזיקע וועלט-ווייַבער עפעס פֿאַרפֿרומט און געכשרט. זי האָט די טאַראַנטעלאַ אין „נאַראַ“ געטאַנצט ווי אַ כשר-טאַנץ. זי איז געווען אַ ייִדישע פֿרוי, אַ ייִדישע מאַמע, און האָט די וועלט געזעען מיט די גוטע, פֿרומע אויגן פֿון אַ מוטער.

צו פֿערציק יאָר, ווען שוישפּילערינס אויף אַנדערע בינעס זיינען נאָך יונג, איז איר בעסטע ראַלע געווען די מוטער און באַבע מירעלע אַפֿרת. אַ יונגע פֿרוי, איז איר אויף די ליפֿן געלעגן דער הבל-הבלימדיקער שמיכל פֿון דער פּקחת מירעלע.

...יעקבֿ גאַרדינס דראַמעס זיינען געווען אסתר רחלס וועלט, און אין דער וועלט פֿון טאַטעס און מאַמעס איז זי געווען היימיש. אין די דאַזיקע היימישע, פֿלאַכע וואַסערן איז זי געשווומען בריהש. פֿון דאַרף, פֿון אַ פּינצטער און אַרעס שטיבעלע, איז זי געקומען צו דער סצענע. ניט היטער און הפֿרדיקער טעמפּעראַמענט, ניט אַוואַנטוריסטישע פֿאַנטאַזיע און ניט ברענענדיקע לוסט צום פֿרייען באַהעמישן לעבן האָט זי געטריבן צו דער סצענע. מיט אַראַפּגער לאַזטע אויגן, אַ פֿאַרשעמטע און נידערגעשלאַגענע איז זי געקומען זינגען אין דעם דעמאַלט זייער אַרעמען און פּינצטערן טעאַטער. ...ניט דער שטורעם האָט זי פֿאַרוואַרפֿן אין טעאַטער, נאָר די קאַלטע נויט און דער בלינדער צופֿאַל. זי איז אויסגעוואַקסן און האָט אַ גרויסן נאָמען באַקומען. זי האָט געהאַט גרויסע קינסטלערישע ער-פֿאַלגן אין פעטערבורג אַפּילו, און זי איז געבליבן אַ דאַרפֿיש מיידל, אַ חזנס אַ טאַכטער. עס איז אונדזער קללה: אינדזערע פֿאַלקס-מענטשן, ווען זייער טאַלענט בליצט אויף, בלייבן זיי ביי זייער אַרעמען קולטור רעלן צושטאַנד. דער פֿאַרביקער טאַלענט בלייבט אין אַן אַרעמער גרויער ראַם. ...אסתר רחל קאַמינסקי איז געבליבן ביי איר קולטור רעלער אבינות ווען איר טאַלענט האָט רייַך אויפֿגעבליט. זי איז געבליבן אַ פּשוטע, אומגעבילדעטע ייִדישע מאַמע, אַ מאַמע — אַ האַלבער טאַטע. איז זי געווען פּרימייטיוו. איז זי געווען אומבאַ-האַלפֿן, איז זי געווען קליינשטעטלדיק. אַרום איר איז אַ טעאַטער-וועלט געוואַקסן. רוסיש טעאַטער, פּויליש טעאַטער, און זי איז געבליבן ביי גאַרדינען, ביי אַ טויז מוטער-ראַלן. און זי וואַלט גע-

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

קאנט אויפבויען אַ ייִדיש טעאָטער אין רוסלאַנד ווען זי וואָלט געוואָסן ווי מען מאַכט עס. עס איז געווען אַ צייט, ווען אַלע האָבן געמיינט, אַז אַט־אַט שאַפֿט זי אַ טעאָטער אין רוסלאַנד, זי, די פּשוטע, פֿאַרזאַרגטע ייִדישע פֿרוי האָט אַבער נישט פֿאַרשטאַנען וואָס מען וויל פֿון איר. טאַלענט און מענטש האָבן זיך נישט געפֿאַרט. דער מענטש האָט נישט געקאָנט אַניאָגן זײַן טאַלענט, דער מענטש איז כּסדר אַפּגעשטאַנען, כּסדר געווען הינטערשטעליק.

..און געלעבט האָט די טאַלענטפֿולע שווישפּילערין נישט שטור־מיש ווי אַ קינסטלערין; נישט שטיפֿעריש־לייכטזיניק, נישט זאַרגלאָז־הֿפּרודיק, נישט פּיקאַנט־פֿריי. זי האָט געלעבט ווי אַ מאַמע, ווי אַ גוטע, קלוגע מאַמע. קיין שפור פֿון קינסטלערישע סבֿיבֿה אַרום זיך — ווי אַלע ייִדישע שווישפּילער לעבן, עס זײַנען געווען ייִדישע שריפֿטשטעלער אין וואַרשע, געווען ייִדישע מאַלער, געווען אַ ליבע ייִדישע באַהעמע, און אַלץ האָט געקאַכט און געברויזט אַרום דעם גרויסן י. ל. פּרץ. זי, אסתר רחל קאַמינסקי איז געווען פֿרעמד דעם דאָזיקן לעבעדיקן און טאַפֿנדיקן קרייז. איד בין אַ פֿאַר מאַל געווען ביִי איר אין הויז און פֿלעג אַוועקגיין אַ צעקלעמטער; אַ קליינבירגער־לעד הויז, גרוי, עלנט און וויסט... און פֿון אַזאַ גרויער אַלטעגלעכקייט און אַזאַ הויז פֿלעגט זי קומען שפּילן אויף דער סצענע. עס זײַנען געווען מאַמענטן ווען זי פֿלעגט אַרויסוואַקסן פֿון איר סבֿיבֿה. דאָס זײַנען געווען ליכטיקע מאַמענטן ווען דער דערשטיקטער, קינסטלע־רישער געמיט פֿלעגט זיך אַרויסרייסן פֿון די פענטעס. עס זײַנען געווען אַזעלכע ליכטיקע מאַמענטן.

זי האָט געקאָנט זײַן אַ סך אַ גרעסערע שווישפּילערין, זי וואָלט געקאָנט מער אויפֿטאַן. איר האָט געפֿעלט די קינסטלערישע אומרו...
אין זײַן בוך „אין וואַרשע און לאַדזש“ קערט זיך דר. מוקדוני נאָך אַמאָל צוריק צום איינדרוק, וואָס ק. האָט אויף אים געמאַכט:

„ווען איד האָב זיך מיט איר באַקענט צום ערשטן מאַל, איז זי געווען נאָך פֿאַר דער „צווייטער יוגנט“, ערבֿ דעם אַזוי־גערופֿענעם „געפֿערלעכן עלטער“, אַבער זי האָט שוין אויסגעזעען ווי אַן אַלטע, אַפּגעלעבטע פֿרוי, מידיקייט און רעזיגנאַציע זײַנען געלעגן בולט אויף איר פּנים.

אַ ייִדישע פֿרוי איז געשטאַנען פֿאַר מיר, אַ מוטער באַלאַדן עפעס מיט די פּשוטע, אייביקע לעבנס־זאַרגן, קימערנישן און מיט גרויע

די וועלט פֿון אסתר־רחל קאמינסקא

טאָג־טעגלעכע עגמת נפֿשן. אַ ווייב פֿון אַ האַרטן מאַן און אַ מוטער, וואָס האָט אַ האַלב טויז מאַל געקומפּעט און בײַס לעבן דערהאַלטן בלויז דרייַ קינדער. אַ פֿרוי, וואָס דאָס שווערע לעבן האָט דער־שלאַגן די לייַדנשאַפֿט און האָט געקילט דאָס הייסע בלוט מיט וועלכן די נאַטור האָט זי גראַד ניט געוואָלט באַליידיקן. זי האָט טפּעס אַליין, ממש בידיים, דערשטיקט איר פֿרויען־רייז. זי האָט געהאַט אַ פֿאַר קלוגע אויגן, וואָס איר באַגעגנט מיסטנס בײַ די ייִדישע אַשט חיילס. זיי קוקן אויף אײַך מאַנסביליש און איר פֿאַרגעסט, אַז פֿאַר אײַך זיצט אַ פֿרוי.

איך דערמאָן זיך דעם אײַנדרוק, וואָס עס האָט אויף מיר געמאַכט איר האַלטונג און באַנעמונג בײַ מײַן ערשטן באַזוך בײַ איר. אַט רעד איך צום ערשטן מאַל מיט אַ באַרימטער ייִדישער אַרטיסט; עס רעדט די אייביקע ייִדישע מאַמע. זי רעדט וועגן אירע קינדער, וועגן איר יונגעלע, וואָס שפּילט פֿידל. זי וויל מאַכן פֿון אים אַ מענטשן, איז פֿידל־שפּילן אַ תּכלית? נאָר זאָל ער. זי רעדט פֿון אירע טעכ־טערלעך עפעס מיט אַ באַהאַלטענעם שרעק פֿאַר זייער צוקונפֿט. זי דערציילט וועגן אירע טריומפֿן אין פעטערבורג און אין אַנדערע שטעט אַזוי אומבאַהאַלפֿן, האָט ניט קיין ווערטער צו שילדערן די טריומפֿן און קיין אינערלעכע עכטע פֿרייד צו באַטעמען זיי.

איך וויל אַרויסבאַקומען פֿון איר וואָס זײַנען אירע מײַנונגען וועגן די פּיעסן, וואָס זי שפּילט, ווי פֿאַסט זי אויף אירע ראַלן. זי איז קלוג, האָט אַ גלייַכן פּשוטן שכל, אָבער נישט אַזוי רעדט אַ קינסט־לערין וועגן קונסט־פֿראַגן. עפעס מיט וואַכעדיקע ווערטער רעדט זי וועגן דעם. אַפֿט, זייער אַפֿט, גיט זי אַ בליץ מיט אַ ציטאַטע פֿון יעקבֿ גאַרדינס אַ פּיעסע, קלינגט עס ריכטיק ווי די באַבע אונדזערע האָט ציטירט עפעס פֿון צאינה וראינה, מיט דער זעלבער גאַטס־פֿאַרכטיקייט און מיט דעם זעלביקן ניגון. קיין שוונג, קיין קאַפּריז און קיין בליץ האָב איך נישט באַמערקט אין איר שמועס. וויל איך וויסן צי זי איז צופֿרידן, צי בענקט זי נאָך עפעס גרעסערס, צי שטרעבט זי צו עפעס העכערס. און דאָ באַקום איך לערן אַזאַ אײַנ־דרוק; גאַרדן איז געווען איר משיח. ער איז דאָס העכסטע און דאָס בעסטע פֿאַר איר. ער האָט זיך אויסגענומען און איצט איז ער געשטאַרבן... דאָ צעוויינט זי זיך און הייבט אים אָן צו באַקלאַגן ווי אַלע עלטערע פֿרויען באַוויינען אַ ב־ר־מין: „אונדזער טאַטע איז

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

ער דאָך געווען, אונדזער שטאַלץ און אונדזער האָפֿענונג. אויף וועמען האָט ער אונדז איבערגעלאָזט? עלנטע יתומימלעך זײַנען מיר דאָך איצט, שעפֿלעך אָן אַ פּאַסטוּד!“, זי ווישט די טרערן און פּלוצ־לינג, אָן קײן שום איבערגאַנג, ווערן די טרערן אויסגעטרונקט מיט אַ טיכעלע, און זי הייבט אָן רײדן מיט אַ קלאָרער שטימע: „גאַרדײַנעו האָבן מיר שוין אָפּגעשפּילט. קײן אַנדער גאַרדײַן זעט זיך נישט. ער, גאַרדײַן, איז דאָך אַזוי רײַך און געשמאַק. אַ שטיקל עברי זײַנע צעגײט ממש אין מויל, איטלעכעס וואָרט האָט אַ מחיהדיקן טעם. איר פֿילט עס לאָנג אין מויל און עס ווילט זיך אײַך נאָך אַזעלכע ווערטער ... אַ ליכטיקן גר־עדן זאָל ער האָבן, דער טאַטע אונדזערער“. אַמאָל כאַפּט זיך בײַ איר אַרויס אַ קלוגע און טיכטיקע באַמערקונג וועגן אַ ראַלע, וועגן אַ פּיעסע, אָבער נישט פּאַלירט, נישט שפּילעווער דיך ווערט עס אַרויסגעזאַגט. קאַנטיק און וואַגיק קומט עס אַרויס.

אָבער ווונדערלעך איז איר ייִדיש. עס איז דער פּשוטער און פֿאַרבנרײַכער ייִדיש. קערנדיק און מיט געדיכטע קאָלירן גײען בײַ איר אַרויס די ייִדישע זאַצן, מיטן געזונטן חוש און אינטוויזיע ווערן געשטעלט אויפֿן ריכטיקן אַרט פּינטעלעך, קאַמעס, פֿראַגע־צײכנס און אויסגעטרייִצײכנס. זי קאָן אַ וואָרט מאַכן קורץ, אײליק און האַסטיק. זי קאָן אים אויך געבן אַ לאַנגזאַמען טעמפּאַ. זי קאָן עס פֿאַרשפּיצן און פֿאַרקײלעכדיקן, אָבער אַלץ צו פֿאַלקסטײמלעך. דאָס איז געווען דער הויפּט־חן אין איר שפּילן“.

א. קוגעל שרײַבט:

„די אַקטריסע מאַדאַם קאַמינסקאַ איז אַ קינסטלער פֿון אַ גרויסן טאַלענט, און אַ נאַטירלעכע פֿון העכסטן גראַד. אין איר שפּילן דער־מאַנט זי אונדז זײער אַפֿט עלעאַנאַראַ דחע און אַזוי ווי יענע היט זי תּמיד די דראַמאַטישע רעגעלן [דינים] פֿון דער אַרטיסטישער שוּ. יעדעס מאָל ווען אײַך האָב זי געזען אין אַ ראַלע אויף דער בײַנע. האָב אײַך אין איר שפּילן געזען שײנע, ליכטיקע מאַמענטן, וועלכע האָבן מײַד געצווונגען ווידער צו קומען און ווידער צו באַוונדערן איר גרויסן טאַלענט“.

דוד פֿרישמאַן, וועלכער האָט זיך אויסגעצײכנט מיט סאַרקאַזם וועגן ייִדישן טעאַטער און ליטעראַטור, האָט, ניט אַנרופֿנדיק קײן נעמען, באַרירט דאָס פּראַבלעם פֿון דער “ייִדישע דווע”:

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

...און איין אנדערער איז ווידער געווען, וועלכער האָט געהאַלטן אין איין שרייבן פֿון איין אַרטיסטקע, אַז זי איז די „ידישע דחע“. עפעס קלענערס ווי די דחע האָט ער שוין נישט געהאַט. מיך אַרט נאַטירלעך נישט, וואָס מען רופֿט אַ ייִדישע אַרטיסטין „דחע“; עלעהיי זאָל אַמאָל איין אַרעס מענטש, אַ זינדיקע הונגעריקע נשמה, האָבן אַ גוטן טאָג אויך. מיך אַרט נאָר, וואָס איינער, וואָס האָט נישט געזען און קען נישט די דחע, קאָן קריגן אַ פֿאַלשן באַגריף פֿון איר, און קאָן מיינען, ווייס גאַט, וואָס פֿאַר אַ ווינקל־פּוּרי־ספּילערין דאַס איז. מיר דאַכט זיך, ווען איד זאָל זיין אַ ייִדישע אַרטיסטקע עפעס דאַרט פֿון זשאַרדען ד'היווער און איינער וואָלט מיך רפֿן דחע און איד וואָלט האָבן אין זיך גענוג ערן־געפֿיל, וואָלט איד קאָנען געבן פעטש פֿאַר אַזאַ מעשה, דען עס וואָלט מיך קרענקן, וואָס יעדער מעג זיך ערלויבן מיט מיר וואָס ער וויל“.

אַבער ש. פֿרוג האָט זיך יאָ באַגייסטערט פֿאַר ק. און איר געוויד־

מעט אַ ליד:

„איד בין קראַנק, אַרטיסטין ליבע
כִּפֿיל דאָך אַבער הייס אין ייִדיש
און מיין טאַאַסט קלינגט זיס און פֿריילעך
ווי אַ יום־טובֿ־דיקער קידוש.
פֿאַר דער ייִדישער נשמה
פֿאַר דעם פֿינצטער און מאַטער
לעבן זאָל די **מוטער רחל**
פֿונעם ייִדישן טעאַטער

ג. אויסלענדער שרייבט:

„נאָך נענטער האָט געפּרהוט אין די דאָזיקע שווערע יאָרן צוגיין צו דער ייִדישער אַקטיאָרנשאַפֿט שלום־עליכם, דער באַגייסטערטער בויער פֿונעם ייִדישן טעאַטער. אַפֿילו געפֿינענדיק זיך אין אויס־לאַנד, וווּ ער האָט זיך געהיילט פֿון זיין שווערער קראַנקייט, האָט שלום־עליכם ניט דורכגעלאָזן קיין געלעגנהייט אויף צו דעמאָנסט־טרירן זיין שטאַרקן צובונד צום ייִדישן טעאַטער, זיין גלייבן אין די מעפֿערישע קרעפֿטן פֿון דעם ייִדישן אַקטיאָר. צו א. ר. קאַמינסקי יובֿיליי, וואָס ווערט געפֿייערט אין פעטערבורג אין יאָר 1909, טעלעגראַפֿירט שלום־עליכם, אַז ער שרייבט ספּעציעל פֿאַר א. ר. קאַמינסקי אַ פּיעסע, וואָס וועט אינגיכן פֿאַרטיקן ווערן“.

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י נ

אזא פיעסע איז קיינמאל ניט אויפגעפירט געווארן, און א פנים דערפאר, ווייל שלום-עליכם האָט זי קיינמאל ניט אָנגעשריבן.
ב. וולאָדעק אין אַן איבערויכט (1909) וועגן ייִדישן טעאַטער אין רוסלאַנד, שרײַבט:

„...אסתר רחל קאַמינסקי און איר טרופע האָבן פֿיל מיטגעהאַלפֿן דעם וואַקסנדן אינטערעס צו דער ייִדישער בינע. פֿרוי קאַמינסקי איז ווירקלעך איינע פֿון די פֿריינדסטע ערשיינונגען אין אונדזער טעאַטער־לעבן. ניט באַזינדליך קיין סצענישע פֿיגור און זאָגאַר שטימע, האָט זי דאָך איין אייגנשאַפֿט. וואָס איז ביז אַהער פֿרעמד געווען די ייִדישע אַרטיסטן: אַן אייגענע אינעווייניקסטע אינטעליגענץ. זי האָט אַ געפֿיל פֿון ריטס און שפּראַכ־מחיק, און צו דעם האָט זי אַ גרויסן אַרטיסטישן טאַלענט. איר ייִדישער ווייניקער פֿינלעכער שמיכל האָט אין זיך פֿיל מער מעגלעכקייטן און טיפֿקייט איידער אַלע אויסגעלערנטע זשעסטן און תנועות. ס׳איז גענוג, אַז אַרום אירע ליפּן זאָל אָנהייבן צו שיינען אַט דער ישמיכל און דער גאַנצער טעאַטער זאָל דערזען אַ תהום פֿון איבערלעבונג און ליידיג, און די סצענע זאָל זיך באַלייכטן מיט אַן אייגנאַרטיקן שטיל און פֿייערלעך שטראַמענדעס ליכט. ס׳איז גענוג זי זאָל זיך באַווייזן און אַלץ זאָל באַקומען אַ טיפֿן אינטערעס, אַ גרויסן וויכטיקן אינהאַלט. זי האָט ווירקלעך געוויזן, אַז מיר האָבן אַ טעאַטער, אַ טעמפל, אַ טעאַטער — אַ טריבונע פֿון קונסט. ...די [דער] „ייִדישע דזע“... איז באַשערט צו שפּילן אַ גרויסע, אויב ניט די גרעסטע ראָל אין דער אויפֿלעבונג פֿון דער ייִדישער סצענע.“

א. איינהאַרן שרײַבט אין אַרטיקל „בנים אַפֿענעם קבר“:

„...אסתר רחל קאַמינסקאַ איז געווען די לעבעדיקע פֿאַרקערפֿע־רוג פֿון דעם איבערבאַד, וואָס אונדזער טעאַטער האָט דורכגע־מאַכט אין משך פֿון די לעצטע 2 צענדליק יאָר. אויב מיט גאַלדפֿאַדנס נאַמען איז געבונדן די אַנטשטייִונג פֿון דעם ייִדישן טעאַטער אַלס אינסטיטוציע, אַלס ערשיינונג, אַלס דאָס לייט, וואָס האָט שפּעטער, מיט דער צייט, באַדאַרפֿט באַקומען זײַן קינסטלערישן תיקון, איז אסתר רחל קאַמינסקאַ געווען די יעניקע, וואָס האָט דאָס דאָזיקע פּרימיטיווע באַשעפֿעניש אין איר אייגענעם וועזן מוטערלעך אויס־געהאַדעוועט און איבערגעאַרבעט, געמאַכט פֿאַר אַ לייט, און אין דעם פּרט האָט זי מיט רעכט פֿאַרדינט דעם טיטל „די מאַמע פֿון

די וועלט פון אסתר-רחל קאמיסקא

יידישן טעאטער, כאטש זי איז דאך לחלוטין נישט געווען די ערשטע פרוי אויף די ברעטער פון יידישן טעאטער.

...איר טעאטראלע קאריערע איז באהויכט געווען מיטן זעלבן אטעם פון צופאל, פון וואַנדערונג, פון אומזיכערקייט, פון מסירת נפשדיקן און אַפֿטמאַל אויסזיכטסלאַזן וואַרפֿן זיך אין די אַרעמס פון דעם רעזעוהאַפֿטן מאַרגן, פון באַשיידענע פֿריידן און פֿון גאַר גרויסע ליידן, מיט וועלכע עס איז באַהויכט געווען די קינסטלע-רישע קאריערע פון מאַנכע פון אירע פֿאַרגענגערניס מיט הונדערט יאָר צוריק, פֿון אַ סידאַנס אין ענגלאַנד און פֿון אַ ראַשעל אין פֿראַנק-רייך. אַ היבס ביסל אַנדערע פֿון די ערשטע פריסטערינס פֿון דער יידישער טעאטער-קונסט זײַנען אויף דעם דאָזיקן דערנער-פֿולן וועג געבליבן, ניט קאַנענדיק זיך דערהייבן פֿון שטויב פֿון פֿאַרגעסנהייט, און מען האָט געדאַרפֿט האַבן דעם דראַנג צו קונסט פֿון דער דאָזיקער זינגענדיקער און טאַנצענדיקער חזנישער מיידל פֿון פֿאַראַזאַוואַ. מען האָט געדאַרפֿט באַזיצן איר לעבנס-לוסט, איר אַרטיסטישע נאָ-טור, און דער עיקר, איר גרויסן טאַלענט, פֿדי בײַ די דאָזיקע באַדינ-גונגען דאָך זיך דורכצוברעכן אַ וועג, דאָך זיך צו דערווערבן דעם אַרט אין דער געשיכטע פֿון יידישן טעאטער, וועלכן זי האָט פֿאַר-נומען.

אסתר רחל קאמינסקא איז דורכגעגאַנגען אַלע עטאַפֿן פֿון דעם יידישן טעאטער פֿאַר לעצטע פֿאַר צענדליק יאָר, און אין די דאָזיקע אַלע גלגולים פֿלעגט זי באַצויבערן די הערצער פֿון דעם יידישן צושויער מיט איר אויסערגעוויינלעך האַרציקער פֿאַרקערפערונג פֿון אירע טיפֿן און כאַראַקטערן. געבענטשט פֿון דער נאַטור מיט די בעסטע אויסערלעכע באַדינגונגען, וואָס זײַנען נייטיק פֿאַר דער סצענע — געזיכט, פֿיגור, שטימע — האָט זי דערצו פֿאַרמאַגט אַ שטאַרקע פֿסיכישע איינזינגונגס און איינבילדונגס-קראַפֿט, אַ רײַכע, פֿילנדע נשמה, אַ ברייט ליבנד האַרץ, אַ טיפֿע אינטוויטיווע פֿאַר-שטענדעניש פֿאַר וועלט, לעבן און מענטש, אַ סובטעלן געשמאַק, אַ שטרעבונג צום שיינעם און ערהאַבענעם, און דאָס אַלץ האָט געמאַכט פֿון איר אַן אַרטיסטישן פֿון ערשטן ראַנג. אין צענדליקער יאָרן אַרום וועלן יונגע לײַט זיך צוהערן מיט שפּאַנונג און באַגייסטערונג צו די שילדערונגען פֿון די לעצטע מאַהיאַנער פֿון הײַנטיקן דור, ווי אַזוי זיי האַבן אסתר רחלען געזען אין דער ראַלע פֿון „מירעלע

זלמן זילבערצווייג

אפֿרֿת, אין דער דאָזיקער קרעאַציע, דורך וועלכער די אַרטיסטיִן האָט דערגרײכט שיר נישט די העכסטע הויכקייטן פֿון טעאַטער־קונסט.

...אסתר רחל וועט אין אונדזער פֿנקס פֿאַרשריבן ווערן מיט גאַלדענע אותיות אַלס די קלאַסיקערין פֿון דער ייִדישער בינע, אַלס די פּיאַנערין און בויערין פֿון דער ייִדישער טעאַטער־קולטור, אַלס די ערשטע ייִדישע פֿרוי, וואָס האָט מיט איר גרויסן טאַלענט און שוואַרץ, קרבנות־פֿולער אַרבעט מיטגעהאַלפֿן אַרויסצופֿירן דאָס ייִדישע פֿאַלקס־לעבן אויפֿן ברייטן שליאַך פֿון שיינקייט און קונסט, און דערפֿאַר וועלן די קומענדיקע ייִדישע דורות נישט אויפֿ־הערן צו לייגן בלומען פֿון ליבע און דאַנקבאַרקייט אויף איר קבר.

ס. דינגאל כאַראַקטעריזירט זי אַזוי:

„זייער ווייניק אַקטעריסעס פֿון אסתר־רחל קאַמינסקאַס דור האָבן אַנגעהויבן מיט גאַלדפֿאַדען און האָבן דערגרײכט ביז זודער־מאַג, שניצלער [?] און אַנדערע מאַדערנע אייראָפּעער. ...אסתר־רחל קאַמינסקאַ איז געווען פֿאַרשיידנאַרטיק אין אירע ראַלן, זי האָט געשפּילט יונגע ראַלן מיט יוגנטלעכן פֿייער און טעמפּעראַמענט. זי האָט געשפּילט מאַמעס מיט איינגעהאַלטנקייט און שטאַלץ, און פֿון יעדער ראַל, וואָס זי האָט געשפּילט, האָט זיך אַרויסגעצייגט איר אייגענע פּערזענלעכקייט. זי האָט זיך נישט בלויז אַרײַנגעלעבט אין דער ראַל, וואָס זי האָט געשפּילט, נאָר זי האָט געצוהנגען אויך די ראַל אַרײַנצולעבן זיך אין איר. זי איז נישט צעשמאַלצן און בטל געוואָרן אין איר, נאָר זי איז צוגויפֿגעשמאַלצן געוואָרן מיט איר. זי איז געוואָרן אַ שוואַרץ צו דעם פֿאַרפֿאַסער.“

שלמה בעליס שרײַבט:

„...זי איז נעמלעך געוואָרן די גרונטלייגערין פֿון ייִדישן רעאַליס־טישן טעאַטער־סטיל אין אַ צײַט, ווען דער ייִדישער טעאַטער־רעפּערטואַר איז געווען אַפּערעטיש און סענטימענטאַל אַדער מעלאַ־דראַמאַטיש, און טעאַטער האָט באַטייט אַרבעטן אויף דער בינע מיט אַלע כּליס. צווישן די „בלאָנזשענדע שטערן“ איז זי געווען יענער שטערן, וואָס איז געוואָרן דער אַריענטיר, דער, וואָס האָט געוויזן די ריכטונג; מען איז נאָך אים געגאַנגען נישט אַפּגעבנדיק זיך אַפֿילו קיין השבון ווהיין ער פֿירט. נישט מיט קיין טעאַריעס האָט זי משפּיע געווען, נישט מיט מאַניפֿעסטן, נאָר בלויז מיט איר אייגענעם סצע־

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

נישן ביישפיל. צו דעם, צו וואָס אַנדערע זײַנען געקומען מיט ערר-דיציע און אינטעלעקט, איז זי, באַגד פֿון אירע ערשטע טריט אויף דער בינע, געקומען מיט איר גרויס האַרץ און ערלעך-צאָפּלדיקן קינסטלערישן גשוויסן.

צוויי גרונטיקע עלעמענטן זײַנען געווען אין איר שוישפּילערישן שאַפֿן. ביידע פֿון ערשטקלאַסיקן באַטייט: איינער — נישט די מעכניק פֿון שוישפּיל, וואָס באַזירט זיך אין דער ערשטער ריי אויף דער סטיכיע און פֿעיקייט פֿון נאַכמאַכונג, פֿון קאָפּירן, איז דער עיקר-העיקרים [סאַמע הויפּטזאַך] פֿון שוישפּיל, נאָר דער טאַלענט דורכצופֿירן פֿאַרשיידענע כאַראַקטערן, סיטואַציעס און איבערלעב-בענישן דורכן מעדיום פֿון דער אייגענער קינסטלערישער פּערזענ-לעקייט — דאַס הייסט: דורך זיך און אין זיך באַשאַפֿן די סצענישע געשטאַלט. מיטן כּוח פֿון פֿאַרשטעלן זיך און אינטוויזיע דערוועקן אין זיך די שפּירעוודיקסטע רעאַקטיווקייט אויף די סיטואַציעס אין וועלכע ס'געפֿינט זיך דער פּערסאָנאַזש, און זיך פֿאַרוואַנדלען אין אים. דער צווייטער: טעאַטער, דאַס איז — מענטשן אין קאַנטאַקט, אין קאַנפֿליקט און בײַ קאַנקרעטע סיטואַציעס. בכּו, מוז דאַס טעאַטער זײַן — קאַלעקטיוו שאַפֿן, און דאַס פֿאַרפֿליכטעט צום סאַמע לעבע-דיקסטן און שפּירעוודיקסטן קאַנטאַקט מיטן פּאַרטנער, מיט דער סבֿיבֿה, מיט דער סצענישער אַטמאָספֿער.

אויב דער ערשטער פּרינציפּ גייט אַרויס פֿון דער הנחה: אַלדאַס מענטשלעכע איז מיר נישט פֿרעמד, און דרינגט דערפֿון, אַז אויפֿן סמך פֿון זײַן דערפֿאַרונג און פֿאַך-דערפֿאַרונג, פֿעיקייט, איז דער שוישפּילער מסוגל צו פֿאַרוואַנדלען זיך אין פּערסאָנאַזש, נישט פֿאַרלירנדיק זיך אַליין, באַטייט דער צווייטער פּרינציפּ — די פֿולקומע אַפּליקענעונג פֿון סטאַריזם.

במשך פֿון איר גאַנצן דרײַ און דרײַסיק יאָריקן טעאַטער-וועג האָט אסתר-רחל אַפּגעהיט די דאָזיקע צוויי פּרינציפּן, אַפֿשר נישט פֿאַרמולירנדיק זיי, נאָר אַן ספֿק מיט ערלעכקייט און אויסדויער **רעאַליזירנדיק** זיי, און דערבײַ אומאַפּהענגיק פֿונעם ראַנג און ניוואַ פֿון רעפּערטואַר. בײַ יעדער נייער ראַל האָט זי זיך געווענדט **צו זיך**, און נישט צו מוסטערן; געזוכט נישט די שוישפּילערישע מיטלען, נאָר געזוכט אין זיך די אַנטשפּרעכנדיקע געפֿילן. קיין איין ראַל, וואָס זי האָט געשפּילט, איז נישט געווען ענלעך אויף די זעלבע ראַלן אין

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

דער אויספֿירונג פֿון אַנדערע. יעדעס מאָל איז עס געווען פֿון דאָס נײַ באַשאַפֿן. דערפֿאַר טאַקע האָט זי איבעראַשט און אַנטציקט מיט איר נאַטירלעכקייט און עכטקייט, איבערצייגט מיט דער אומיטל־ באַרער פֿרישקייט און אויטענטישקייט פֿון איבערלעבונג. בײַ איר איז קיינמאָל נישט געווען דער טעקסט אַליין דער עיקר, נאָר אַלע מאָל צוזאַמען מיטן וואָרט — דער גאַנצער מענטש; מיטן אויס־ דרוק פֿון פנים, גלאַנץ פֿון די אויגן, מיט דער באַוועגונג, מיט דער שטימע, מיט דער פֿולער אומענדלעך־ניואַנסירטער אינערלעכער אַנלאַדונג, מיט דער גאַנצער גאַמע געפֿילן מיט וועלכע עס איז באַשאַנקן דאָס מענטשלעכע האַרץ.

זי איז געווען אַ שונא סײַ פֿון אויסערלעכן עפֿעקט, סײַ פֿון שוין־ שפּילערישן רוטיג, פֿיינט געהאַט יעדע פֿעלשונג, די מינדסטע איבערטרײַבונג, יעדע דעקלאַמאַציע, יעדן פוסטן טאַג, יעדן טע־ אַטראַלן אַנשטעל. דערמיט דערקלערט זיך, וואָס זי האָט געקאַנט באַגייסטערן און דערשיטערן אי דעם פראַסטן פֿאַלקס־מענטש, אי דעם טעאַטער־מבין — דעם ראַפֿינירטן אינטעליגענט; אויפֿצווינגען דעם טעאַטער־צושויער צו גלייבן, אַז דאָס איז נישט שפּיל, נאָר אמת לעבן. ... זי איז געווען די ערשטע שווישפּילערין אין די טרופּעס אין וועלכע זי האָט געשפּילט, אָבער קיינמאָל נישט דער סטאַר. זי האָט נישט פֿאַרמינערט דעם ווערט פֿון די מיטשפּילער, וואָס זײַנען דאָך נישט אַלע מאָל געווען פֿון העכסטן ראַנג. זי האָט געשפּילט קרוין־ראַלן און זיך נישט געמאַוסט מיט עפּיאָדן־ראַלן. זי איז געווען די גרויסע דאַמע און אַ פראַסטע יידענע פֿון פֿאַלק. זי האָט קיינמאָל נישט פֿאַרגעסן פֿון וואַנען און פֿון וועמען זי שטאַמט און צו וועמען עס געהערט זי און איר קונסט.

אסתר־רחל קאַמינסקאַ איז געווען די לעגענדע פֿון ייִדישן טעאַ־ טער. אַ פשוט פֿאַלקס־מיידל איז אַרייף אויף דער בינע זירעקט פֿונעם וואַרשאַטאַט און האָט אין ייִדישן שווישפּיל געעפֿנט אַ נײַ קאַפּיטל. אַ חוץ דעם, וואָס זי האָט געהאַט אַן אימפּאַנירנדיקע אויסער־ לעכקייט, האָט זי פֿאַרמאַגט אַ גרויס האַרץ, אַן איינגעבוירן געפֿיל פֿאַרן אמת. טאַקע איר געפֿיל פֿאַרן אמת. האָט איר נישט געלאַזט שפּילן אַזוי ווי סײַז דאָן דער סטיל געווען אין ייִדישן טעאַטער; אויף דער בינע האָט מען געפֿאַדערט שטאַרקע געפֿילן, שטאַרקע האָט באַטייט איבערגעטריבענע, אונטערגעשטראַכענע, שרייַקע. שפּילן

די וועלט פֿון אסתר־רחל קאָמינסקאָ

און לעבן זײַנען געווען צוויי באַזונדערע זאַכן. אין טעאָטער האָט מען געדאַרפֿט שפּילן. אסתר־רחל האָט אויף דער בינע גענומען לעבן. די דאָזיקע נאַטירלעכקייט האָט איבעראַשט און אויפֿגעטרייסלט. זי איז געקומען צו דעם נישט פֿון טעאָריע. אסתר־רחל האָט נישט פֿאַרמאָגט קיין אַלגעמיינע בילדונג און קיין שום טעאָטער־בילדונג. זי האָט זיך אַנטפלעקט, ווייל זי האָט אין זיך אַנטפלעקט מיט טאַלענט דעם אמת. זי וויל נישט אָפּנאַרן פֿון דער בינע, זי וויל לעבן אויף דער בינע. אַלע מענטשלעכע געפֿילן לעבו אין איר, וועט זי ווייזן ווי זיך קאָן זיך אַריינלעבן.

נחום אויסלענדער כאַראַקטעריזירט זי אַזוי:

„א. ר. קאַמינסקי געהער דער פֿאַרדינסט, וואָס זי האָט די ערשטע און אויפֿן סאַמע אַנטשיידנדיקן אופֿן איינגעריסן מיט די „מאַנירן און געווינהייטן פֿון אַ דײַטשישן אַקטיאָר“. געקומען איז זי דערצו, אמת, ניט מיט אַמאָל. אַזוי, למשל, האָט קאַמינסקי אין דער אויפֿפֿיר־רונג פֿון גוצקאָוס „אוריאל אַקאַסטאַ“ נאָך ניט באַוווּזן גובר צו זײַן די שלעכטע ווירקונג פֿון דער „דײַטשישער שול“, אָבער אין דער איבערוועגנדיקער מערהייט פֿון די ראַלן, וואָס קאַמינסקי האָט גע־שפּילט אין די יאָרן 1905-1906, האָט דער ווידערשטאַנד קעגן דער „דײַטשישער שול“ שוין אַנגענומען אַ גאַר אַקטיוון כאַראַקטער. אויס־געדריקט האָט זיך עס פֿריער פֿאַר אַלץ אין קאַמינסקיס באַציונג צום וואָרמ. קאַמינסקי האָט, פֿאַרשטייט זיך, גלייך מיט אַלע ייִדישע אַקטיאָרן, יאָרו־לאַנג געליטן פֿון דעם פֿאַרבאַט צו ריידן ייִדיש אויף דער בינע, אָבער ווי נאָר עס האָט אין יאָר 1905 זיך געשאַפֿן אַ מעגלעכקייט צו אָנהייבן ריידן ייִדיש אויף דער בינע, האָט קאַמינסקי די דאָזיקע מעגלעכקייט אויסגענוצט אין דער פֿולער מאַס. זי האָט אַרויפֿגעבראַכט אויף דער בינע די אמתע פֿאַלקס־שפּראַך, געשעפט פֿון איר סיני די „העכערע ראַמאַנטישע ליריק“ וועגן וועל־כער י. ל. פּרץ האָט געשריבן אין זײַן רעצענזיע וועגן „כאַסיע די יתומה“, סיני דעם קערנדיקן רעאַליזם, וואָס איז געווען דורכגעדרונגען מיט דער רײַכער סאַציאַלער דערפֿאַרונג פֿון די ברייטע פֿאַלקס־מאַסן. ... א. ר. קאַמינסקי, וואָס האָט די ערשטע איינגעריסן מיט דעם „הייכן גאַנג“ [דאָס ריידן „ייִדיש־דײַטש“] אין דער אַלגע־מיינער סיסטעם פֿון דער אַקטיאָרישער שפּיל, האָט דערביי אויף אַ אַנטשפּרעכנדיקן אופֿן איבערגעביטן דעם צוגאַנג צו דעם בינע־

ז ל מ ן ז י ל ב ע ר צ ו ו י י :

וואָרט. דאָס בינע-וואָרט און דאָס פֿאַלקס-וואָרט זײַנען פֿאַר איר ניט געווען קײן צוויי אָפּגעזונדערטע באַגריפֿן. לויט קאַמינסקי אױפֿפֿאַסונג האָט דאָס פֿאַלקס-וואָרט געדאַרפֿט אױפֿן ברייטסטן אױפֿן אײַנגעברײַגערט ווערן. אױף דער בײַנע. זי האָט עס דערבײַ געטאַן ניט אױף אַ מעכאַנישן אױפֿן. דערצױגן אױף דער פּראַקטיק פֿון דעם ייִדישן פֿאַלקס-ליד, האָט קאַמינסקי געוואָסט ווי צו אַנט-פּלעקן די ריטמישקייט פֿון דעם פֿאַלקס-וואָרט; זײַן לירישן חן, זײַן פֿאַעטישן טאָן, ווען עס איז נײַטיק — אױד סאַציאַלער פֿאַרשאַרפֿט-קייט, דעם עלעמענט פֿון סאַרקאַזם און צאַרן, אָבער מיט דעם „הױכן גאַנג“ פֿון דעם „ייִדיש-דיַטשן“ אַקטיאַר האָט עס ניט געהאַט גאַרניט געמײַנזאַמעס.

...כדי איבערצוגעבן קאַמפּליצירטע איבערלעבונגען, האָט דער „ייִדיש-דיַטשישער“ אַקטיאַר געוואָסט שטענדיק אין מיטל, קינסט-לעך אױפֿשרױפֿן די נטײַס. די אױפֿגעשרױפֿטקייט פֿון דער שטייט פֿלעגט באַזונדערס פֿאַרשטאַרקט ווערן דעמאָלט ווען דער אַקטיאַר האָט געדאַרפֿט שילדערן אַ מענטש, וואָס באַױיזט אַ געוויסע װילנס-קראַפֿט. אין אַזעלכע פֿאַלן האָבן די שרייענדיקע טענער געהילכט איבערן טעאַטער-זאַל, און וואָס מער זײ האָבן פֿאַרטױבט דעם צוהערער, אַלץ מער האָט געזאַלט אױסוואַקסן דעם צושױערס גלייבן אין דער גרויסער װילנס-קראַפֿט פֿון דעם אַדער יענעם העלד. קאַמינסקי האָט געהאַט איר אײַגענעם מאַניר ווי איבערצוגעבן קאַמפּליצירטע איבערלעבונגען. זי האָט זעלטן-ווען געשילדערט פּלוצים-אַנטשטייענדיקע, סטיכיש-אױפֿכרויזנדיקע געפֿילן. װאַבנדיק צו טאָן מערסטנטיילס מיט געשטאַלט, וואָס װײַזן אַרויס אַ געוויסע װילנס-קראַפֿט, האָט קאַמינסקי געשילדערט ווי די דאַזיקע װילנס-קראַפֿט פֿורעמט זיך אױס, ווי זי זאַמלט זיך ביסלעכווייז אָן. קאַמינסקי האָט שטענדיק געשטרעבט צו געבן דאָס געשטאַלט אין זײַן אַנטװיקלונג. דאָס האָט איר, דער אַרטיסטיק, געמאַכט פֿאַרשטענדלעך דאָס געשטאַלט, וואָס האָט נאָך מער געהאַלפֿן דעם צושױער אַראַג-ניש צו באַנעמען דאָס געשטאַלט, וואָס וואַקסט אױס אױף דער בײַנע. דערבײַ האָט קאַמינסקי אײַנסטינקטײַו געוויכט פֿון אײַנזײטיקער שילדערונג. אַזױ, למשל, ווען זי האָט געדאַרפֿט שילדערן אַ געװיסן אַקט פֿון מענטשלעכן װילן, האָט זי געווענדט איר אױפֿמערקזאַמקייט ניט בלױז אױף דעם װילן פֿון דעם דאַזיקן מענטשן. זי האָט זיך

די וועלט פון אסתר-רחל קאמינסקא

געפלייסט צו ווייזן דעם גאנצן געמיט זיינעם, דעם גאנצן כאראקטער, פון וועלכן עס האט זיך ארויסגעשילט ווי א פרוכטבארער יאדער, דער געזונטער, לעבנספעיקער ווילן.

צוגייענדיק צו דעם געשטאלט אויף אזא נאטירלעכן, רעאליסטישן אופן, האט קאמינסקי געקאנט און געמוזט אפוארפן די אויסערלעכע פאמפע, די אויפגעשרויפטקייט און געקניסטלטקייט, וואס האט פאר-דארבן די שפיל פון אזויפיל דעמאגאטיקע יידישע אקטיארן. קאמינסקי סקיס האלטונג אויף דער בינע האט, פארקערט, זיך אויסגעצייכנט מיט דער קלוגער פשטות דורך וועלכער עס לויכט דורך די לאגיק פון די פארגעקומענע פאקטן, זייער אינערלעכער צוזאמענהאנג, די דאזיקע פשטות איז געווען אין קאמינסקי מימיק, וואס איז ניט געווען איבריך ריך. זי האט אבער אומאויפהערלעך — שטריך נאך שטריך — בארייכערט די געשטאלט-שילדערונג, די פשטות איז געווען אויך אין קאמינסקי ארט אפערירן מיט דער שטיס. די שרייענדיקע טענער, צו וועלכע מאיז אזוי געווינט געווארן אין יידישן טעאטער, זיינען איר געווען ארגאניש פערעמד. זי האט — די ערשטע אויף דער יידישער בינע — אויפגעהערט טרייבן די שטיס אין דער הויז. זי האט זיך באמיט ארויסצובאקומען ניט די העכערע, נאר די טיפערע טענער. איר שטיס איז מערסטנטיילס געגאנגען פון דער נידער, פון דארטן ווו דער קלאנג איז מער מאסיג, מער וואגיק. ניט אלעמען האט די דאזיקע שטיס געקאנט צופרידנשטעלן. אייניקע האבן גער-האלטן, אז קאמינסקי שטיס איז וואכעדיק-הארט, אז זי איז צו פראזאיש. עס האבן זיך געפונען אויך געוויסע היימיש-געבאקענע עסטעטן, וואס האבן געשריבן [„דאס יידישע פאלק“]: „פרי און הער קאמינסקי (פון גרינגשעצונג וועגן פלעגן די „עסטעטן“ שטעלן א. ר. קאמינסקי אין איין ריי מיט איר מאג, דעם מיטלמעטיקן אק-יאר א. ר. קאמינסקי — נ. א.) האבן א גוטע אויסשפראך, ריידן קלאר יעדעם ווארט שארף ארויס. זייער ארגאן און זייער ארט ריידן איז אבער נאר גוט פאר פשוט לשון, נאר פאר מעלאדראמאטישע שטיק. פאר העכערער דעקלאמאציע, פאר אן איידעלער שפראך, פאר איידעלע קלאנגען קלעקן שוין ניט זייערע ארטיסטישע מיטלען.“

ביי א. ר. קאמינסקי האט מען, הייסט עס, געפאדערט, אז זי זאל זיך אפזאגן פון דער פאלקס-שפראך, דעם „פשוט לשון“, און זאל זיך אנהייבן אריינטירן אויף דער „איידעלער שפראך“ פון דעם מאדער-

זלמן זילבערצווייג

ניסטישן שרייבער־צעך. אין הסכם דערמיט האָט מען אויך גע־פֿאָדערט, אַז קאַמינסקי זאָל זיך נעמען צו „העכערער דעקלאַמאַציע“, צו „איידעלע קלאַנגען“. די דאָזיקע פֿאָדערונגען האָבן זיך באַזונדערס פֿאַרשטאַרקט אין די שפּעטערדיקע יאָרן, אין דער רעאַקציע־צײַט, אָבער אויך אין די יאָרן 1905-1906 האָבן זיך די דאָזיקע פֿאָדערונגען שוין געלאָזט הערן, און שוין דעמאָלט האָט א. ר. קאַמינסקי זיך געמחט האַלטן ווייט סיני פֿון דעם ווילגאר־פֿאַרגרעבטן „הויכן גאַנג“ פֿון די קולטורלאָזע „ידיש־דייטשישע“ אַקטיאָרן, סיני פֿון די „הויכן קולטורעלע“ עצה־געבער, די היימיש־געבאָקענע „מאָדערניסטן“. פֿון ביידע זײַטן האָט א. ר. קאַמינסקי רעאַליסטישער קונסט גע־דראַט אָן ערנסטע געפֿאָר, און די דאָזיקע געפֿאָר האָט קאַמינסקי דאָך — ווי טאווער דאָס פֿלעגט ניט אויסקומען — אויסגעמיטן.

אַן אייגנאַרטיק מיטל פֿון קאַמינסקי רעאַליסטישער קונסט איז געווען די באַוועגונג מיט וועלכער א. ר. קאַמינסקי פֿלעגט זיך באַגײן זייער שפּאַרעוודיק. „דער אַקטיאָר קאַן מיט זײַנע באַוועגונגען דעקן די פֿעלער פֿון דער שפּראַך, עס דאַרף אויסזען, אַז די מענטשן פֿילן מער און טיפֿער אַלס זיי רײַדן“ — אַזוי האָט געלערנט דעם ייִדישן אַקטיאָר א. ל. פּרץ. א. ר. קאַמינסקי איז אויך דאָסמאָל גע־נייגט געווען צו פֿאַלגן פּרצן. אירע באַוועגונגען זײַנען פּונקט ווי איר מימיק ניט געווען איבריך רײַך און זיי האָבן זיך פֿאַרגעדענקט ניט מחמת זייער אויסגעשוולטער רײַכקייט און גראַציעזקייט. פֿאַר־געדענקט האָט זיך קאַמינסקי אַ באַוועגונג דערפֿאָר, ווייל מיט דער דאָזיקער באַוועגונג איז אונטערגעצויגן געוואָרן אַ סך־הכל פֿון אַ גאַנצן קאַמפלעקס געפֿילן. עס איז דאָ געגעבן געוואָרן אַ סינטעטישע פֿאַראַלגעמיינערונג פֿון אַ גאַנצער רײַ איבערלעבונגען. אָן דער דאָזיקער באַוועגונג וואָלטן די איבערלעבונגען פֿאַרבליבן צעשפּלי־טערט, ניט אויפֿגעזאַמלט, ניט פֿאַרײַניקט. עס האָט געמאַכט אַזאַ איינ־דרוק ווי די ווערטער וואָלטן געגעבן בלויז דעם עסקיז — פֿאַרענדיקן דאָס געמעל איז געווען באַרופֿן די באַוועגונג. אַזוי איז עס, למשל, אין „כאַסיע די יתומה“.

קאַמינסקי גיט אַ סך מאָל אַנצוהערן, אַז כאַסיע באַציט זיך צו איר געליבטן וולאָדימיר „מיטן גאַנצן באַווסטזײַן“, ווי פּרץ האָט זיך אויסגעדויערט. די לייַדנשאַפֿטלעכע ליבע קאַן ניט אָפּנעמען בײַ איר די ניכטערע באַציונג צו דעם יונגן טויגעניכטס, וואָס האַלט

די וועלט פֿון אסתר־רחל קאמינסקא

אין זײַנע הענט איר לעבנס־גורל. דאָס רײסט זיך דורך אין אַ סך רעפליקעס. דעם פֿאַראַלגעמײנערטן, סינטעטישן אויס־דרוק געפֿינט די דאָזיקע קאָמפּליצירטע באַציונג אין דעם מאַמענט ווען כאַסיע זיצט מיט וולאָדמירן אין כלומרשטן דאָרפֿ־פֿאַונט אונטער די כלומרשטע בײַמער בײַם כלומרשטן טײַך. וולאָדמיר, וואָס קאָן בטבע ניט פֿאַר־לײַדן קײן שווייג, וויל עפעס אָנהײבן רײדן. כאַסיע איז אָבער פֿול מיט איר נײַכערער באַציונג צו אַט דעם טויגעניכטס וועמען זי האָט לײב, און דעמאָלט קומט אײנע פֿון די געצײלטע באַוועגונגען, וואָס זײַנען פֿאַראַן אין דעם גאַנצן ספּעקטאַקל: פֿול מיט איר שטענדיק אָנגעשטרענגטן לײבע־געפֿיל, וואָס רײכט זיך אַלע רגע באַלײדיקט צו ווערן, גײט זי אַ הײב אויף די הענט און פֿאַרמאַכט וולאָדמירן דאָס מויל. י. ל. פּרץ גײט אײבער דעם אײַנדרוק פֿון דעם דאָזיקן מאַמענט: „שוויג — בעט זי זיך, ווײַל זי פֿילט, אַז אין שטײל דאָרפֿישן אַונט דאָרף ער נישט רײדן. זי האָט אײס לײב, נאָר ער פּאַסט דאָך ניט דערצו... זי וואָלט אײס דאָך אַנדערש געוואָלט, אַנדערע רײד פֿון אײס הערן“.

אַזאַ פֿונקציע האָט געהאַט די באַוועגונג אויך אין אַנדערע ראַלן קאָמינסקײס. די באַוועגונג האָט ניט געדינט ווי אַן אײלוסטראַציע צו די ווערטער פֿונעם טעקסט, נאָר ווי אַ מיטל צו פֿאַרטײערן דעם באַ־טײט פֿון די דאָזיקע ווערטער, אַ מיטל צו ווײַזן, לויט פּרצס אויס־דרוק, „אַז די מענטשן פֿילן מער און טײפֿער אַלס זײ רײדן“. דערפֿאַר האָט קאָמינסקײ געקאָנט אַזוי אַפֿט „אײסבעסערן“ דעם שלעכטן טעקסט, דערפֿאַר איז זי אַזוי אַפֿט אַרויס ווי אַ זיגערין פֿון איר געראַנגל מיט די מעלאָדראַמאַטישע געווינהײטן פֿון דעם אַדער יענעם אַווסטאַר.

א. ג. קאָמינסקײס טעטיקײט אין די יאָרן אַרום 1905 האָט באַקומען אַ גרויסן רעזאָנאַנס אין דער ייִדישער אַקטיאָרן־סבֿיבֿה פֿון יענער צײַט. ס׳איז געאַנגען אַ יאָר נאָך אַ יאָר. קאָמינסקײס דערפֿאַלג האָט געהאַלטן אין אײן שטייגן און די ייִדישע אַקטיאָרן האָבן גענומען אויף אַן אמת זיך צוקוקן צו קאָמינסקײס שפּיל. וואָס איז עס פֿאַראַן אין אַט דעם שפּיל אַזױנס, וואָס רופֿט אַרויס אַזאַ לעבעדיקן אַפּקלאַנג אין דעם צושויערס געמיט וואָס זײַנען דאָס פֿאַר פֿעדעס, וואָס צײַען זיך שטענדיק פֿון קאָמינסקײן צו איר פֿילגעשטאַלטיקן פֿרײַנט — דעם פּובליקוס? דער ייִדישער אַקטיאָר איז יאָרנלאַנג געווינט געוואָרן צו זען אין דעם פּובליקוס ניט מער ווי אַ געברויכער. אַלײן

זלמן זילבער צווייג

דער נאָמען „מוישען“, מיט וועלכן דער ייִדישער אַקטיאָר האָט גע-
קרוינט דאָס פּובליקום, האָט שוין געגעבן אַנצוהערן אויף וואָס עס
האַלט זיך דער קאָנטאַקט צווישן דעם ייִדישן אַקטיאָר און זײַן צו-
שויער. סײַז געווען אַ רײן אויסערלעכער קאָנטאַקט צווישן אים,
וואָס געברויכט און דעם וואָס ליװערט אַלץ צום געברױד.

קאָמינסקיס אויפֿטריט אויף דער בינע אין די יאָרן 1905-1906
איז געווען מערקױרדיק דערמיט, וואָס דאָ איז אַנטשטאַנען אַ נײַע
פֿאַרעם פֿון קאָנטאַקט מיטן צושױער, איז געווען דאָס ערשטע, וואָס
האַט געמאַכט אַ שטאַרקן רושם אויף דער דעמאָלטיקער אַקטיאָר-
סבֿיבֿה. די ייִדישע אַקטיאָרן האָבן פּלוצים דערזען דעם צושױער-
זאָל אין גאַר אַ נײַער שײַן, און בײַ דער דאָזיקער שײַן האָבן זיי
אַנגעהויבן אַנדערש באַנעמען דעם וועזן פֿון זײער סצענישער אַרבעט.
זעלטן ווער פֿון די ערנסטערע ייִדישע אַקטיאָרן האָט דעמאָלט אונ-
טער דער װירקונג פֿון קאָמינסקיס שפּיל ניט אַנגעהויבן קריטיש זיך
באַצײען צו זײַן אַלט־באַקאַנטן אַרט שפּילן. פֿאַר אײניקע אַקטיאָרן
איז די צוזאַמענטרעפֿונג מיט קאָמינסקין געװאָרן דער אַנטשײדענער
אײבערבראָך־מאַמענט אין זײער גאַנצער אַנטװיקלונג.

אַלטער קאַצײנע שרײַבט:

„...קײן שום צוגרײטונג צו אַ טעאַטער־קאַריערע האָט זי ניט
געהאַט... אָבער צו 22 יאָר שפּילט זי שוין אין ייִדישן טעאַטער. אַנגע-
הויבן האָט זי איר קאַריערע גלײַך װי אַ פּרימאַדאַנע. צו 23 יאָר
הײסט זי שוין מאַדאַם קאָמינסקי און פֿאַרט מיט איר אַנסאַמבל אויף
אַ טורנעע אַלס דירקטאָרשע, אײגנטלעך אַלס פֿרוי פֿון דירעקטאָר
קאָמינסקי... אַסתר רחל איז אַ קינד פֿון דער ייִדישער אַרעמקײט.
זי האָט ניט געהאַט קײן מעגלעכקײט זיך צוצוגרײטן צו איר קאַריע-
רע. זי האָט מיטגעבראַכט אין ייִדישן טעאַטער אַ גרויסן דרעמלענ-
דיקן טאַלענט. די אַקטיאָרן־סבֿיבֿה פֿון דער „ייִדיש־דיטשער“
אַפּערעטן־טרופּע האָבן עס געדאַרפֿט זײַן אירע „אונװערזײטעטן“,
מאָכן זי פֿאַר לײט. אַסתר־רחל האָט אָבער חוץ איר טאַלענט מיטגע-
בראַכט מענטשלעכן טעמפּעראַמענט און עקסנוותדיק־אײנגעשפּאַרטן
„אײך“ פֿון אַן אײנזײוויאָליטעט. דאָס האָט זי, אַנטשאַט אײנזײווי-
דועלע קולטור אײנזײוויזיג זיך פֿאַרפּאַנצערט אין דער מאַסן־קולטור
פֿון ייִדישע דורות. זי האָט מיטגעצויגן אויף דער בינע איר מאַמען
מיט איר רעדנס־אַרט, איר טאַטען מיט דעם שאַרפֿן טאָן פֿון זײַן

די וועלט פֿון אסתר רחל קאמינסקא

מוסר-ווערטל, און דערמיט האָט זי געלייגט אַ גרונט-שטיין צו איר אייגענעם, באַזונדערן סטיל, וועלכער האָט זיך שפעטער דערהויבן צום אויסגעלייטערטן רעאליזם און איבעראַשט דעם צושויער ניט מיט קיין שרײַענדיקע עפֿעקטן, נאָר מיט דער פֿאַלקסטימלעכער פּשטות. זי איז געווען די מייסטערין פֿון שטילע, געדעמפֿטע טענער... כמעט צוויי-צענדליק יאָר איז אַפּגעלעגן אַט דער בריליאַנט צווישן ברוק-שטיינער... עס האָט געדאַרפֿט צוקומען דער נייטיקער רע-פּערטואַר כדי אסתר-רחל זאָל קאָנען אַ פֿינקל טאָן, אַ גלאַנץ טאָן, און ענדלעך זי צעשנייען... גאַרדין איז טאַקע געווען פֿאַר איר דער „איבערזעצער“ סײַ פֿון אַ קאַפּליאַרעווסקי, סײַ פֿון אַ שעקספּיר... דורך איר גרויסן טאַלענט האָט זי שטאַרק איבערגעשטיגן גאַרדײַ-נען, שאַפֿנדיק ייִדיש-פֿאַלקסטימלעכע געשטאַלטן. זי האָט זיי אויס-געברייטערט, געמאַכט מענטשלעך. דערמיט איז טראַגיש די לאַגע פֿון דעם בינע-קינסטלער, וואָס בײַם אַוועקגיין פֿון דער וועלט נעמט ער מיט זיך מיט זײַן קונסט און לאַזט אונדז איבער בלויז דעם טעם פֿון גענוס, ניט די מעגלעכקייט ווידער פֿון אים צו געניסן... מיר קאָנען בלויז ריידן וועגן די עלעמענטן פֿון איר סטיל, וועגן איר קינסטלערישער קאָנסטרוקציע...

...נאָך איידער זי האָט געהאַט אַ מעגלעכקייט צו זען די מאַסקווער קינסטלער, האָט זי שוין באַוווּן דורך איר גרויסער אינטוציע צו דערהייבן דאָס געשטאַלט צו אַ מין האַרמאָנישן, סצעניש-אויס-געאיידלטן רעאליזם... פֿאַר אַט די אַלע מעלות... איז זי אויפֿגענומען געוואָרן מיט גרויס באַגײַסטערונג פֿון דער פעטערבורגער קריטיק... צווישן אַזעלכע סאַציאַל קעגן-געזעצלעכע געשטאַלטן ווי „כאַסיע“ און „מירעלע“ איז פֿאַראַן מער ווי אַ לאַבאָראַטאָרישע שיכות. אין אסתר-רחלס אינטערפּרעטאַציע האָבן די ביידע געשטאַלטן, אַזוי צו זאָגן, אַ טאַטען מיט אַ מאַמען, און זיי האָבן עפעס אַ מאַדנע שוועס-טער-ליינע-ענלעכקייט, ניט געקוקט אויף דעם אונטערשייד צווישן זיי. איבער „כאַסיען“ הערשט ניט דער דלות... איבער „מירעלען“, דאַקעגן, הערשט ניט איר גבירישקייט. זי איז רײַך מיט אַנדערע מעלות... זי האָט מיט רעכט פֿאַרדינט אַן אַרט צווישן די גרעסטע אַקטאָרן פֿון דער וועלט“.

ב. מיכאַלאַוויטש שרייבט:

„האַבן מיר שוין אויך אסתר רחל קאמינסקי באַגראָבן. איינער נאָכן צווייטן ווערן זיי פֿאַרשוונדן פֿון אונדזער האַרזיאַנט זי, וואָס

זלמן זילבער צווייג

האַבן זיך די ערשטע ווי ליכטיקע שטערן באַווירן אין אונדזער חושך און מיט אַזאַ פּורנות באַרײַכערט אונדזער קולטור־לעבן. שטאַרק פּינצטער איז געווען אויף דער ייִדישער גאַס מיט אַ 30-40 יאָר צוריק. פּינצטער ווי אין ארון קודש, אַרעס ווי אין אַ הקדש... מיר האָבן נאָך דאָן בכלל קיין וועלטלעכע קולטור ניט געהאַט. דאָס ייִדישע וואָרט איז געווען רוי... קינדיש הילפֿלאַז זײַנען געווען די ערשטע שריט פֿון דער ייִדישער וועלטלעכער קולטור, גראַב און רוי זײַנען געווען אירע ערשטע אויסדרוקן. שמיר מיט זײַנע שונד־ראַמאַנען — אין דער ליטעראַטור. גאַלדפֿאַדן מיט זײַנע פּרימיטיווע פּיעסעס — אין טעאַטער. אין דעם דאָזיקן קולטורעלן תּוהו ובוהו האָבן זיך מיט אַמאָל מײַסטער, שאַפֿער, באַווירן. זיי האָבן געזאַגט זייער באַפֿעלערישן „ויהי — עס זאָל זײַן“, און עס איז טאַג געוואָרן. עס איז אַ יבשה געוואָרן. עס איז אַ קולטורעלע וועלט אויפֿגעקומען... מענדעלע מוכר ספֿרים, שלום־עליכם און פּרץ — אין דער ליטע־ראַטור, און אסתר רחל קאַמינסקאַ צוזאַמען מיט אַנדערע בלאַנ־זשענדיקע שטערנס — אין ייִדישן טעאַטער.

שווער, טראַגיש שווער, איז געווען דער גורל פֿון די דאָזיקע ערשטע שטערן פֿון דער ייִדישער בינע... זיי זײַנען געווען פֿעסט פֿאַרבונדן מיט די באַגריפֿן און געשמאַקן פֿון דעם אומאַנטוויקלטן עולם... דער שרײַבער, דער מחבר איז בעתן שאַפֿן זעלבטשטענדיק. קיינער דיקטירט אים בעת מעשה ניט ווי אַזוי און וואָס ער זאָל שרײַבן... קאָן ער זיך אויפֿהייבן העכער פֿון דער לעזער־סבֿיבֿה... אַנדערש איז אָבער דער אַקטיאָר. ער האָט פֿאַר זיך אַ שטענדיקן קריטיקער בעתן שפּילן — דאָס טעאַטער־פּובליקום... און נאָר... דער אמתער געבוירענער קינסטלער קאָן אַ הויב טאַן די קינדערישע נשמה פֿון דעם „משה“, אַנטוויקלטן נייע באַגריפֿן וועגן קונסט. דאָס האָט אויך געטאַן די פֿאַרשטאַרבענע קאַמינסקאַ... די יונגע פֿאַר־קויפֿערין אין אַ שיד־געשעפֿט האָט געפֿילט אין זיך אַ שטאַרקע באַדערפֿניש זיך אויסצושפּילן... און ווייל... טעאַטער איז געלעגן בײַ איר טיף אין די בלוטן, און ווייל זי האָט די קונסט באַגריפֿן אינ־טויטיוו פֿון די טיפֿענישן פֿון איר נשמה, האָט זי פֿאַר אונדז גע־שאַפֿן נייע ווערטן... דערהויבן דעם ייִדישו טעאַטער צו אַ קולטור־מדרגה, גראַב און רוי איז געווען דאָס ייִדישע וואָרט... איז זי גע־קומען אויף דער בינע און האָט גערעדט צו אונדז געטאַקטע ווער־

די זועלט פֿון אסתר-רחל קאמינסקא

טער, געפערלטע זאצן ... זי האָט אַרײַנגעטראָגן סטיל אין אונדזער
בינע-לשוו. זי האָט אַרײַנגעבראַכט קולטור אין אונדזער טעאַטער-
שאַפֿן ... אין דער געשיכטע פֿון דער נײַער ייִדישער קולטור וועט...
אַרויסלייכטן דער „בלאַנדזשענדיקער שטערן“ פֿון דער ייִדישער
בינע... וואָס האָט אויף אונדזער ערד געטראָגן דעם נאַמען אסתר-
רחל קאַמינסקי“.

ש. מענדעלסאָן שרײַבט:

„...צען טויזנט מענטשן גייען נאָך אַ לויה פֿון אַ ייִדישער אַר-
טיסטין. צי איז דאָס ניט אַ ווונדער, אַ נס? מיט ביטול און אָפֿט מיט
כעס קוקט דאָך דער ייִדישער בעל-הבית און קליינבירגער אויף
דעם ייִדישן אַקטיאָר — אַ פּוּריס-שפּילער, אַן עס האַרץ, אַ גאַסן-
יונג, דאָס זײַנען די סינאַנימען פֿון ייִדישן אַקטיאָר אויף דער ייִדישער
גאַס. און פּלוצלינג זײַנען פֿון די שטובן אַרויס טויזנטער אין גרויסן
רעגן נאָך דער עגלה נאַכגעגאַנגען. ... צי עס איז בלויז דערפֿאַר וואָס
יִדן האָבן ליב מלוה צו זײַן אַ מת, בית-עולם, טויט, אל מלא רחמים?
... ניט אמת. דאָס איז ניט אַלץ. פֿאַראַן טיפֿערער און ערנסטערע
סיבות... אסתר-רחל קאַמינסקי האָט דאָס מענטשלעכע געשאַפֿן אין
איר בינע-טעטיקייט ... זי האָט פֿון דעם... פּשוטן פֿאַמיליע-קאַנפּליקט
... אַרויסבאַקומען דאָס טיפֿ-מענטשלעכע... גאַרדין האָט פֿאַרייִדישט
שעקספּירס געשטאַלטן. אסתר-רחל האָט, אַזוי צו זאָגן, פֿאַרשעקט-
פּיריזירט די גאַרדינישע העלדן... אַפּגעשײלט פֿון זיי די קליינ-
שטעטלידיקע פֿאַמיליען-בלאַטע און זיי אויסגעלייטערט ... מירעלע
אַפֿרת“ ... בײַ אסתר-רחל קאַמינסקאָ ... אַ טיפֿער געראַנגל פֿון אַ
שטאַרקן כאַראַקטער, וואָס מען וויל ברעכן. אַ באַליידיקטע, שטאַלצע
מאַמע... ס'איז איצט אומדענקבאַר מירעלע אַן אסתר-רחלען... אייפֿער-
זוכט געלייטערט אין שוועסטער-ליבע — אסתר-רחל קאַמינסקאָ אין
„קרייצער סאַנאַטאָ“... ווי טיף מענטשלעך זי איז געווען אין ... „מאַדאַם
אַיקס“, און אומעטום, און אַלע מאָל ווען זי איז אויף דער בינע
אַרויס, האָט זיך אין דער קעלער-שטוב פֿון אונדזער נשמה אַפּגע-
רופֿן אַ געזאַנג... דאָס אייביקע, דאָס אַלמענטשלעכע. דעריבער איז
אסתר-רחל קיינמאַל ניט פֿאַרעלטערט געוואָרן... זי האָט מיט זיך
געטראָגן דורות, ייִדיש טעאַטער. אַנגעהויבן בײַ גאַלדפֿאַדענען און
געשפּילט אין הוגאַס „גלאַקן קלינגער“. ערשטע שפּראַצונגען, יוגנט-
געפֿילן, רייפֿקייט, ליידן, אַלאַץ אין איין מענטשן פֿאַרקערפּערט. זי

זלמן זילבער צווייג

— דער לעבעדיקער עדות פֿון אונדזער וואָס און שטרעבונג צו אַ
נייער קולטור.

נאַכגעגאַנגען זײַנען די טויזנטער דאַנקבאַרע באַזוכער וועמען
נשמה איז פֿון איר קינסטלעריש וואָרט געוואָרן געלייטערט —
באַגלייט־אויפֿן בית־עולם האָבן מיר אַ מענטשן...”

ד.ר. מיכאל ווינבערט שרעבט:

„...דער ייִדישער אַרטיסטן־פֿאַרײַן אין פּוילן האָט זי באַשטימט
פֿאַר זײַן ערשטן ערוּ־מיטגליד, און דער 6־טער אַרטיסטן־צוזאַמען־
פֿאַר האָט זי אויסגעקליבן פֿאַר זײַן ערוּ־פֿאַרויזער. די אַרטיסטן
האַבן זיך באַזיגן צו איר מיט גרויס ליבע און נאָך מער מיט אַפּשיי
און געקרוינט זי מיטן נאָמען „מאַמע פֿון ייִדישן טעאַטער“.

וואָס איז געווען די סיבה פֿון אירע גרויסע ערפֿאַלגן אין לעבן?
וואָס האָט איר געטפֿנט די הערצער פֿון הונדערטער טויזנטער צו־
הערער, וואָס האָט אָפּגעטויט בײַ די חבֿרים־אַרטיסטן יעדעס מינד־
סטע געפֿיל פֿון קנאה און שנאה? איז עס געווען בלויז סצענישער
טאַלענט, אַרטיסטישע פֿעיקייטן? עס זײַנען געווען און עס זײַנען
פֿאַראַן צווישן די ייִדישע אַרטיסטן אַזעלכע, וואָס האָבן ניט ווייניקער
טאַלענט און פֿאַרט איז קיינעם ניט איינגעפֿאַלן אַרומצוריינגלען זיי
מיט אַן אַריאַל, און ווער קאָן בכלל זאָגן, אַז דער אַרטיסט האָט מער
און יענער ווייניקער טאַלענט? וווּ איז די מאַס צו מעסטן און די וואָג
צו וועגן סצענישן טאַלענט? און וווּ איז די מעגלעכקייט נאַכצוקאָגן
טראַלירן צי די אַפּשאַצונג איז אַ ריכטיקע, אַ גערעכטע? איז דער
פֿאַרהאַנג צום פֿערטן מאָל געפֿאַלן, וואָס פֿאַרבלייבט נאָך פֿון דער
סצענישער שאַפֿונג?

טאַלענט ברענגט אָנערקענונג, שאַפֿט דרוך־אַרץ, אָבער יראַת
הַכּוֹד, ליבשאַפֿט, באַגייסטערונג, דערצו פֿירן אַנדערע וועגן, פֿאַר־
דערן זיך אַנדערע כּוחות, ניט בלויז קינסטלערישע, נאָר בעיקר
עטישע.

...ווי איז דאָס מעגלעך, אַז יעדן טאָג אין דער זעלבער צײַט זאָל
דער אַרטיסט קאָנען, אויפֿן צײַכן פֿון אַ צווייטן, אַריבערטרעטן די
מחיצה צווישן וואָר און דמיון? ווי אַזוי קומט פֿאַר דער דאָזיקער
פֿראַצעס? וועלכע כּוחות פֿון דער נשמה מאַביליזירט דער קינסטלער?
וועלכע רוחות, גוטע און בייזע, רופֿט ער צו הילף? פֿאַראַן אַרטיסטן
בײַ וועלכע די חושים ווערן מיט דער צײַט אָפּגעטעמפֿט. דער איבער־

די וועלט פֿון אסתר־רחל קאמינסקא

גאנג פֿון איין מצב צום צווייטן קאסט זיי גארניט, פֿאָדערט בײַ זיי ניט די מינדסטע אָנשטרענגונג. זיי טוען זייער אַרבעט ווי יעדער אַנדערער אַרבעטער זײַנע, בלית ברירה, צוליב דער ביטערער פֿרנ־סה. און ווידער זײַנען פֿאַראַן אַרטיסטן בײַ וועלכע ס׳בײט זיך זייער גאַנצער מהות ווען זיי דערפֿילן די ברעטער אונטער די פֿיס. דער פֿולס שלאָגט שטאַרקער, דער גאַנג ווערט לעבעדיקער, אין אויג צינדט זיך אָן אַ פֿײַער. דאָס אַריבערגיין פֿון ווירקלעכקייט צו שפּיל קאָסט זיי געזונט. די סצענישע אַרבעט איז בײַ זיי אַ הייליקע עבודה. דאָס זײַנען ניט בלוז צוויי שיטות. דאָס זײַנען צוויי פֿאַרשיידענע מינים, צוויי וועלט־באַנעמונגען, אַפּשפּעטער און פֿאַרגלויבטער, ציניקער און הייליקער, און צווישן ביידע אַ גאַנצע ריי געמישטע טיפּן, אַ ביסל פֿאַרגלויבט און אַ טך ציניש, אָדער איינמאַל הייליקע און צען מאַל אַפּשפּעטער.

אויף דער דאָזיקער לייטער האָט אסתר־רחל פֿאַרנומען דעם העכסטן שטאַפל. זי איז געווען גאַלע פֿאַרגלויבטקייט. יעדע פֿאַרשטע־לונג איז איר געווען גלייך טײַער. וווּ זי זאָל ניט זײַן, אין דער רור־טישער הויפּט־שטאַט פֿאַרן געקליבנסטן עולם פֿון מבינים, צי אין פֿאַרוואַרפֿנסטן פֿראַוויצער העק פֿאַרן פּשוטסטן עולם פֿון בעלי־מלאכות און פּועלים. איר רעפּערטואַר האָט איר ניט געגעבן קיין מעגלעכקייט פֿון דערהויבונג. די וועלט־דראַמאַטיקער האָט זי ניט געשפּילט. זי האָט געשאַפֿן בירגערלעכע טיפּן אין בירגערלעכע דראַמעס. ס׳רוב אין ייִדישע, אַמאַל אין אייראָפּעיִשע. אָבער אין דער דאָזיקער וואַכעדיקער סבֿיבֿה האָט זי אַרײַנגעטראָגן איר אייגענע יום־טובֿדיקייט. די געשטאַלטן, די פּשוטע, אויסגעלייטערט מיט איר אייגענער איידלקייט. אין יעדן וואָרט אירן אויף דער בינע, אין יעדן ריר מיטן קאַפּ, אין יעדן קנייטש פֿון פּנים, האָט מיטגעציטערט דער אינעווייניקער צאַפל. דאָס האָט געווירקט אויף יעדן צוקוקער. דעם פּשוטסטן און ראַפּינירסטן. יעדער איינער האָט געפֿילט: דאָס איז אַ מענטש, וואָס איס איז דאָס טעאַטער דאָס שענסטע, דאָס טײַערסטע, דאָס הייליקסטע.

דאָס איז געווען איר כּוח, דער עטישער.

מלך ראָוויטש כאַראַקטעריזירט זי אַזוי:

„דאָס ייִדישע טעאַטער איז אַלט. זייער אַלט. עס איז גאַרנישט אויסגעלאָסן, אַז עס איז עלטער פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור.

זלמן זילבערצווייג

א ליטעראטור איז דאָן אַ געשריבענע זאָך און אַ טעאָטער איז אַ גערעדטע זאָך, און דאָס גערעדטע וואָרט איז דאָך אומעטום עלטער ווי דאָס געשריבענע וואָרט. און כאָטש דאָס ייִדישע טעאָטער איז אַזוי אַלט, האָט דאָך די שווישפּילערין אסת־רחל קאַמינסקאַ, וואָס איז געשטאַרבן אינגאַנצן צו 55 יאָר, געטראָגן דעם טיטל „די מאַמע פֿון ייִדישן טעאָטער“, ווייל מאַדנע, זייער מאַדנע, זיַנען די וועגן פֿון אַלץ, וואָס ווערט געשאַפֿן אין און אַרום ייִדיש. רופֿן רופֿט זיך דאָך דאָס גאַנצע לשון זייער פֿאַמיליאַר — „מאַמע־לשון“, אָבער ס׳מזל פֿון אַלץ, וואָס האָט אַ שיכות צו דעם „מאַמע־לשון“ איז דאָס מזל פֿון אַ ... ממזר.

אין דער אמתן האָט אָבער קאַמינסקאַ געדאַרפֿט זיך רופֿן „די ערשטע דאַמע פֿון ייִדישן טעאָטער“. ביז איר איז אין ייִדישן טעאָטער געווען אַדער אַ סוברעטיין אַדער אַ קעניגין מיט אַ פֿאַפּירע־נער פּוריס־קרוין אַדער מענער האָבן געשפּילט די ראָלן פֿון פֿרויען פּונקט ווי אין כינעזישן טעאָטער [באמת נאָר אין סאַמע אָנהייב און די ראָל פֿון „די באַבע יאַכנע“ — ז. ז.]. די קאַמינסקאַ איז אויך געווען די ערשטע, וואָס האָט אַרײַנגעבראַכט חשיבות אין ייִדישן טעאָטער. חשיבות — בירגערלעך, סאַליד, באַלעבאַטישע חשיבות. נישט נאָר האָט זי אַרײַנגעפֿירט אין טרױמף איינע פֿון די שם דבר געשטאַלטן פֿון ייִדישן טעאָטער — מירעלע אַפֿרת — נאָר זי אַליין איז טאַקע געווען מירעלע אַפֿרת לויט איר גאַנצער מענטאַליטעט און לויט איר גאַנצער פֿירונג. זעלטן קומט פֿאַר אַ גליקלעכער זיווג צווישן מאַן און פֿרוי, און אַט דער זיווג — די קלאַסיש־בירגערלעכע פֿרויען־געשטאַלט פֿון די באַלעבאַטישע יאָרן פֿאַר דער ערשטער, 1905־רעוואָלוציע אין רוסלאַנד — און אסת־רחל קאַמינסקאַ איז געווען דער סאַמע גליקלעכסטער זיווג צווישן פֿרוי און פֿרוי. צוערשט האָט קאַמינסקאַ משפּיע געוועזן איר ראַלע און האָט זי געשפּילט לויט דער געשטאַלט, וואָס האָט שוין פֿריער אין איר געלעבט און שפּעטער האָט שוין די ראַלע משפּיע געוועזן אַלץ, וואָס קאַמינסקאַ האָט געשפּילט און געטאַן אין לעבן.

[ראַוויטש גיט איבער ווי קומענדיק אין 1920 קיין וואַרשע, איז ער געוואָרן אַ סובלאַקאַטאָר בײַם שרײַבער י. מ. ניימאַן, וועלכער האָט געווינט בײַ דער קאַמינסקי־פֿאַמיליע]

אַלץ איז דאָ געוועזן באַלעבאַטיש און זייער סאַליד. אַלץ האָט אויסגעזען ווי אַ שטוב פֿון וועלכער מען טרייבט אַפֿילו דעם ריח פֿון

די וועלט פון אסתר רחל קאמינסקא

קונסט און שוין אודאי דעם ריח פֿון פֿאַרשייטער און זינדיקער קונסט פֿון טעאַטער. אָבער דאָס געניטע אויג האָט באַלד דערזען דוקא דאָס טעאַטער אַרויסקוקן דאָ בוכשטאַבלעך פֿון יעדן ווינקעלע. אויף די ווענט זײַנען געהאַנגען און הינטער גלאַז פֿון שענקלעך זײַנען געוועזן אויסגעשטעלט און גלאַט אַזוי אויף טיש און טישלעך זײַנען געוועזן פֿאַנגדערגעלייגט די אומצאָליקע טראַפֿעען פֿון דער אין דער ייִדישער וועלט־באַרימטער שוישפּילערין. אָבער אַזוי ווי אויף די אַלע בילדער זײַנען לרוב געוועזן צוויי געשטאַלטן, די געשטאַלט פֿון דער זייער סאָליד אויסזענדיקער אסתר־רחל און דעם נאָך מער סאָלידן אויסזענדיקן יעקבֿ גאַרדין, וואָס די קאַמינסקאַ האָט געשאַפֿן די בעסטע קרעאַציעס פֿון זײַנע געשטאַלטן, האָט דאָס שוין ווידער אויסגעזען זייער בירגערלעך. נאָך סאָלידער אויסזען ווי יעקבֿ גאַר־דין מיט דעם שיינעם הדרת פנים האָט מען שוין נישט געקאַנט.

די קאַמינסקאַ איז אין יענער צײַט, אין 1920, נישט געוועזן גראַד באַשעפֿטיקט אין אַ טעאַטער. איז אין דער שטוב געוועזן אייביק סאָליד אויפֿגערוימט דורך די דינסטן און אייביק פֿריש אַנגעוואַרפֿן דורך די באַלעבאַטיס און די קינדער. און די קינדער האָבן אין דער שטוב באַקומען אַ סאָלידע דערציונג; די טאַכטער איז געוועזן אַ שוישפּילערין און דער זון אַ פֿידל־ווירטואַז. און אַט איז אסתר־רחל קאַמינסקאַ — אַן איבערמיטלהויכע, גרינלעכע אויגן, דאָס פנים צעאָקערט פֿון שמינקע, אַ מישונג פֿון אַן אַפֿענעם פֿאַנקע־פנים מיט אַ ייִדישן חן, אָבער די פנים־שטריכן זייער אויסגעאייִדלט און זייער אויסגעפֿיינט, אויסגעשלייפֿט און אַלעמאַל טראַגיש ערנסט. און אַז זי גיט שוין אַ שמייכל אַמאָל, איז מיט איראַניע אַזוי ווי אויף דער בינע, און אַז זי לאַכט, איז מיט ווייטיק ... זי האַלט זיך אינגאַנצן, אַן פּאַזע, אָבער זי באַוועגט זיך אַזוי, אַזוי ווי די גאַנצע וועלט וואַלט סײַ ווי געוועזן איין טעאַטער, און דערפֿאַר דאַרף מען גאַרנישט פּאַזירן. עס פּאַזירט זיך אַליין. איינמאַל האָב איך אומבאַמערקט אַבסערווירט אַ היבשע צײַט זי באַרימטע שוישפּילערין. זי האָט זיך אַרומגעדרייט איבער דער סאַלע וווּ עס זײַנען געהאַנגען די מייסטע בינע־טראַפֿעען. זי איז געגאַנגען פֿון טישל צו טיש, אומעטום עפעס פֿאַריכט, אומעטום געשטאַנען אַ פּאַר רגעס און געברומט אַ ניגון מיט

זלמן זילבער צווייג

איר אַ ביסל מענער־שייזעריקער שטימע. עס האָט נאָר געפֿעלט דער שטעקן פֿון מירעלע אַפֿרת. און אַט דערזעט זי מיך. עס איז גראָד געוועזן ביי אַ בילד פֿון יעקב גאַרדין. „איי, איז דאָס געוועזן אַ מענטש. אַט דאָס איז אַ מענטש! אַט דאָס איז אַ דיכטער געוועזן! נישטאַ קיין צווייטער אַזעלכער און סױעט שוין נישט זײַן, און פֿאַר דער קינסטלעריין קאַמינסקאַ איז טאַקע נישט געווען אַ צווייטער אַזעלכער, וואָס זאָל איר צושטעלן אַ צווייטע קרוין־ראַלע. כאָטש נאָך יונג, האָט זי בײַם סוף פֿון איר לעבן פֿאַרלאָרן איר אינטערעס אין טעאַטער און איר גאַנצע ליבע האָט זיך אַריבערגעטראָגן אויף איר אייניקל, דאָס טעכטערל פֿון אידאַ קאַמינסקאַ און זיגמונט טורקאָוו. אויך דאָס איז אַזוי מירעלע אַפֿרטיש...“

מאַרק טורקאָוו שרײַבט:

„וואָס פֿאַר עוואַלוציעס עס זאָל נישט דורכמאַכן דאָס ייִדישע טעאַטער, וואָס פֿאַר אַ פֿאַרמען עס זאָל נישט אָננעמען די נײַעסעט ייִדישע בינע־קונסט, וועט דער נאָמען פֿון אסט־רחל קאַמינסקי שטענדיק דערמאָנט ווערן אַלס די פּיאַנעריין, וועלכע האָט דורך לייזן און פּײַן, דורך הונגער און קעלט דורכגעשלאָגן דעם וועג פֿאַרן נײַעס ייִדישן טעאַטער.“

די ייִדישע אַרטיסטן האָבן אין אָנהייב פֿון הײַנטיקן יאָרהונדערט אַדורכגעמאַכט אַ דערנער־פֿולן וועג. עס איז געווען אַן עפּאָכע פֿון מאָרטירערטום פֿאַר דעם ייִדישן טעאַטער, פֿאַר דער ייִדישער קולטור, אָבער גלייַכצײַטיק אַן עפּאָכע פֿון אַנטוויקלונג, אַן עפּאָכע פֿון אויפֿלעבונג פֿון דער ייִדישער קולטור און ייִדישער קונסט. די געקרוינטע „מאַמע פֿון דער ייִדישער בינע“ — אסט־רחל קאַמינסקי איז געווען דאָ, אין אייראָפּע, פֿון די ערשטע בויערינס פֿון דעם בעסערן ייִדישן טעאַטער. מיט איר נאָמען איז פֿאַרבונדן די אויפֿ־לעבונגס־עפּאָכע פֿונם ייִדישן טעאַטער אין אייראָפּע.

אסט־רחל קאַמינסקי איז בלייַספֿק איינע פֿון די אינטערעסאַנט־סטע דערשײַנונגען אין אונדזער נײַער קולטור־געשיכטע. נישט נאָר אַ גרויסע קינסטלעריין איז זי געווען, וואָס האָט מיט איר טאַלענט באַצויבערט דעם צושיער. זי האָט נישט נאָר געשאַפֿן אַן אַ שיעור גלענצנדע סצענישע געשטאַלטן, וועלכע וועלן בלייַבן לאַנג לעבן.

די וועלט פֿון אַפֿתֿרֿיֿרֿחֿל קאַמיֿנסקאַ

זי איז אויך געווען איינע פֿון די גייסטֿרייכֿסטע ייִדישע פֿרויען, וואָס האָבן באַוויזן צו שאַפֿן אַרום זיך אַן אמתע ייִדישע פֿאַלקסֿטימלעכע קולטור־סבֿיבֿה צו וועלכער זי האָט צוגעצויגן נישט נאָר די ברייטע ייִדישע פֿאַלקס־מאַסן, נאָר אויך די אַסימילירטע ייִדישע אינטעלי־גענץ, וועלכע האָט פֿריער נישט געוואָלט גלייבן אין דער אַנט־וויקלונג פֿון דער ייִדישער שפּראַך, פֿון דער ייִדישער קונסט.

מאַנאַגראַפֿיע וועגן

ייִדישן קונסט־טעאַטער

אונטער דער דירעקציע פֿון

מאַריס שוואַרץ

אין לעצטן (7טן) באַנד פֿון

„רעקסיקאָן פֿון ייִדישן טעאַטער“

אַבאַנירט זיך באַצייטנס פֿאַרן בוך.

זלמן זילבערצווייגס ווערק

אויספארקויפט

„הינטערן פארהאנג“

„לעקסיקאן פון יידישן טעאטער“, ערשטער באנד

„לעקסיקאן פון יידישן טעאטער“, צווייטער באנד

„לעקסיקאן פון יידישן טעאטער“, דריטער באנד

צו באקומען:

15 ד. „לעקסיקאן פון יידישן טעאטער“, פערטער באנד,

15 ד. „לעקסיקאן פון יידישן טעאטער“, פינפטער באנד,

15 ד. „לעקסיקאן פון יידישן טעאטער“, זעקסטער באנד,

10 ד. „אלבאם פון יידישן טעאטער“ (יידיש און ענגליש)

5 ד. „די וועלט פון יעקב גארדין“

3 ד. „אחד העם און זיין באציאונג צו יידיש“

3 ד. „טעאטער מאזאיק“

1 ד. „אברהם גאלדפאדן און זיגמונט מאגולעסקא“

1 ד. „טעאטער-פיגורן“

די פרייזן זיינען שוין מיט פאסט-געלט.

ZALMEN ZYLBERCWEIG

6517 Drexel Ave.
Los Angeles 90048
Cal.

„אלבאם פון יידישן טעאטער“

(אין יידיש און ענגליש)

צוזאמענגעשטעלט פון זלמן זילבערצווייג

500 בילדער פון אקטיארן, פיעסן-מחברים, קאמפאזי-
טארן, דירעקטארן, רעזשיסארן און קריטיקער אין פרי-
וואטן, פאמיליען-לעבן און אין ראלן.

מאסן-סצענעס פון בארימטע טעאטער-אויפפירונגען.

מאָריס שוואַרץ, מאַלי פּיקאַן, יעקב קאַצמאַן, אהרן לעבעדעוואו,
דזשעני גאַלדשטיין, חנה האַלענדער, בערטאַ גערסטין, לודוויג זאַץ,
יוליוס אַדלער, יוסף רומשינסקי, לעאַ פּוקס, אַנשל שאַר, סעמיועל
גאַלדענבורג, מאַקס קלעטער, גרשון רובין, בינע אַבראַמאָוויטש, דר.
פּאָל באַראַטאָוו, דוד קעסלער, מנשה סקולניק, קלמן יאָוילער, איזי-
דאָר קעשיער, אַברהם פֿישקינד, לעאַן בלאַנק, לוי לעווין, דאָראַ
ווייסמאַן, רעגינאַ פּראַגער, מיכאל מיכאַלעסקאַ, בערטאַ קאַליש,
קלאַראַ יאַנג, א. אַלשאַנעצקי, אסתר-רחל קאַמינסקאַ, סעראַ אַדלער,
משה אוישער, יעקב פּ. אַדלער, מאַקס געביל, הערמאַן יאַבלאַקאָוו,
פּרץ הירשביין, רודאָלף שילדקרויט, יעקב בן-עמי, פּאָל מוני, יעקב
קאַליך, שלום סעקונדאַ, קעני ליפּצין, אייב סינקאַף, וויליאַם ראַלאַנד,
דיינע פֿיינמאַן, מאַקס ראָזענטאַל, באַריס און בעסי טאַמאַשעווסקי
און נאָך און נאָך.

פּרייז: 10 דאָלאַר (שוין מיט פּאַסטגעלט)

ZALMEN ZYLBERCWEIG

6517 Drexel Ave.
Los Angeles 90048
Cal.

El Mundo de
Esther Rachel Kaminska

por

Zalmen Zylbercweig

